

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ
ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ**

Υποβληθείσα υπό του Βασιλείου Κ. Σιοκορέλη

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

Πλασκοβίτης Ηλίας (Επιβλέπων)

Ράνος Κώστας

Ρουμελιώτης Παναγιώτης

Αθήνα 2009

**«Η έγκρισις διδακτορικής διατριβής υπό του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών
και Πολιτικών Επιστημών δεν υποδηλοί αποδοχήν των γνώμων του συγγραφέως»
(Άρθρον 202 Ν. 5343/1932)**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της διδακτορικής διατριβής, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω όσους με στήριξαν ηθικά προκειμένου να φθάσω στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Καταρχήν θα ήθελα να εκφράσω τη βαθιά και ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη στον επιβλέποντα Καθηγητή κ. Ηλία Πλασκοβίτη για την αμέριστη υποστήριξη, την ενθάρρυνση, τις ανεκτίμητες συμβουλές και τη φιλική καθοδήγηση που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Χωρίς καμία αμφιβολία, η συγκεκριμένη δουλειά διαμορφώθηκε εν πολλοίς από την υπομονή του να εξετάσει σχολαστικά κάθε τμήμα της. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τα άλλα δύο μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, Καθηγητές κ.κ. Κώστα Ράνο και Παναγιώτη Ρουμελιώτη για τα πολύτιμα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους, όπως επίσης και τη συνάδελφο Βάλια Μέξη για τη βοήθειά της στο οικονομετρικό μέρος της διατριβής.

Πολλές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στους Καθηγητές του Πανεπιστημίου της Σόφιας και του New Bulgarian University κ.κ. Κρασιμίρ Νικόλοφ, Άννα Κράστεβα και Σβέτλα Σένκοβα για την υποβοήθηση της έρευνας κατά την εξάμηνη παραμονή μου στη βουλγαρική πρωτεύουσα. Κοιτάζοντας προς τα πίσω, αναγνωρίζω ολοένα και περισσότερο την ουσιαστική συμβολή τους στον εμπλουτισμό και την τελική μορφοποίηση της εργασίας.

Επίσης, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ στους υπαλλήλους των ελληνικών, βουλγαρικών και ρουμανικών υπηρεσιών, οι οποίοι με ιδιαίτερη προθυμία μού παρείχαν όλα τα στοιχεία που ζήτησα προκειμένου να καταστεί δυνατή η ολοκλήρωση του εμπειρικού – πρακτικού μέρους της μελέτης.

Τέλος, είναι αυτονόητο πως ευχαριστώ την οικογένειά μου για την ειλικρινή συμπαράσταση, την ψυχική, ηθική, αλλά και υλική υποστήριξη, καθώς και για τις ενθαρρυντικές παροτρύνσεις που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη θετική κατάληξη της ερευνητικής μου προσπάθειας. Τους ευχαριστώ όμως ιδιαίτερα, διότι κατά τη διάρκεια των σπουδών μου κατάφεραν να μου μεταδώσουν με το παράδειγμά τους το συνεχή αγώνα για έναν έντιμο βίο και την πίστη στις πραγματικές αξίες της ζωής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες

Κατάλογος πινάκων – διαγραμμάτων

<u>Εισαγωγή</u>	17
 <u>Κεφάλαιο 1:</u> Θεωρητικές και εμπειρικές αναφορές στο ζήτημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.....	23
1.1 Εισαγωγή.....	23
1.2 Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.....	23
1.3 Η ιστορικοπολιτική εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.....	28
1.4 Η λογική και η σημασία των διευρύνσεων κατά την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.....	34
1.5 Συμπεράσματα.....	36
 <u>Κεφάλαιο 2:</u> Εμπειρικές εκτιμήσεις των οικονομικών επιπτώσεων από τις ευρωπαϊκές διευρύνσεις.....	41
2.1 Εισαγωγή.....	41
2.2 Ex-ante μελέτες για τις επιπτώσεις από την Κοινή Αγορά και τη δημιουργία Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.....	41
2.3 Εμπειρικές μελέτες (ex-ante, ex-post) για τις επιπτώσεις από την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τη διεύρυνση με χώρες εκτός ΚΑΕ.....	43
2.4 Εμπειρικές μελέτες (ex-ante, ex-post) για τις επιπτώσεις από την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τη διεύρυνση με χώρες της ΚΑΕ.....	49
2.5 Συμπεράσματα.....	62

<u>Κεφάλαιο 3: Η Βουλγαρία και η Ρουμανία στην ΕΕ.....</u>	<u>67</u>
3.1 Εισαγωγή.....	67
3.2 Η διαδικασία ένταξης και οι σχέσεις των δύο χωρών με την ΕΕ.....	67
3.2.1 Η πολιτική προσέγγιση με τις δύο χώρες.....	67
3.2.2 Η οικονομική προσέγγιση με τις δύο χώρες.....	74
3.2.3 Οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις νέες χώρες της διεύρυνσης.....	82
3.3 Συγκριτική ανάλυση των οικονομιών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.....	88
3.3.1 Η οικονομία της Βουλγαρίας.....	88
3.3.2 Η οικονομία της Ρουμανίας.....	92
3.3.3 Προοπτικές των οικονομιών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση.....	93
3.4 Συμπεράσματα.....	96
 <u>Κεφάλαιο 4: Η εμπορική πολιτική των χωρών της διεύρυνσης – Θεωρητική αναφορά.</u>	 <u>105</u>
4.1 Εισαγωγή.....	105
4.2 Επιπτώσεις στο εμπορικό ισοζύγιο από την κατάργηση της προστασίας στην εγχώρια παραγωγή.....	105
4.2.1 Θεωρία των τελωνειακών ενώσεων.....	106
4.2.2 Μέτρηση των επιπτώσεων στο εμπόριο και τη στατική κατανομή των πόρων από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης.....	114
4.3 Συμπεράσματα.....	119
 <u>Κεφάλαιο 5: Διαχρονική μεταβολή του εξωτερικού εμπορίου της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.....</u>	 <u>122</u>
5.1 Εισαγωγή.....	122
5.2 Βασικές εξελίξεις στο μέγεθος, το ισοζύγιο, τη διάρθρωση και τη γεωγραφική κατανομή του εξωτερικού εμπορίου των νέων χωρών της ΕΕ.....	122
5.2.1 Το μέγεθος και το ισοζύγιο του εξωτερικού εμπορίου Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας.....	122
5.2.2 Η διάρθρωση του εξωτερικού εμπορίου Βουλγαρίας και Ρουμανίας.....	128

5.2.3 Η γεωγραφική κατανομή του εξωτερικού εμπορίου της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.....	137
5.3 Το διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.....	139
5.3.1 Το εμπορικό ισοζύγιο.....	139
5.3.2 Οι ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία και Ρουμανία.....	143
5.3.3 Οι ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία και Ρουμανία.....	150
5.3.4 Διαχρονική κλαδική ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.....	156
5.4 Το εμπόριο της Ελλάδας και των δύο νέων κρατών – μελών με τις χώρες της ΕΕ...159	
5.4.1 Οι επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης Βουλγαρίας και Ρουμανίας με την ΕΕ στις ελληνικές εξαγωγές.....	159
5.4.2 Οι επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης Βουλγαρίας και Ρουμανίας με την ΕΕ στις ελληνικές εισαγωγές.....	165
5.4.3 Οι εμπορικοί εταίροι Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας στον ευρωπαϊκό χώρο.....	169
5.5 Συμπεράσματα.....	175
 <u>Κεφάλαιο 6: Ποσοτική και οικονομετρική απεικόνιση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου με Βουλγαρία, Ρουμανία και ΕΕ.....</u>	
6.1 Εισαγωγή.....	176
6.2 Παραδοσιακές και νέες θεωρίες εμπορίου.....	176
6.3 Το εμπόριο Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας μέσα από τους δείκτες εμπορίου.....	179
6.3.1 Το εμπόριο των τριών χωρών ως προς την ευρωπαϊκή αγορά.....	179
6.3.2 Εξειδίκευση της θεωρίας του συγκριτικού πλεονεκτήματος και του διακλαδικού εμπορίου μέσω των εμπορικών δεικτών.....	184
6.4 Οικονομετρική ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.....	218
6.5 Συμπεράσματα.....	226

<u>Κεφάλαιο 7: Πολυεθνική επιχείρηση και άμεσες ξένες επενδύσεις. Επισκόπηση βιβλιογραφίας.....</u>	228
7.1 Εισαγωγή.....	228
7.2 Η έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης και των άμεσων ξένων επενδύσεων.....	229
7.3 Μορφές άμεσων ξένων επενδύσεων.....	230
7.4 Αξιολόγηση των θεωριών των άμεσων ξένων επενδύσεων.....	234
7.5 Εμπειρικές μελέτες των άμεσων ξένων επενδύσεων.....	245
7.6 Συμπεράσματα.....	254
 <u>Κεφάλαιο 8: Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.....</u>	262
8.1 Εισαγωγή.....	262
8.2 Το μέγεθος και η προέλευση των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.....	263
8.3 Το νομικό καθεστώς των άμεσων ξένων επενδύσεων στις υπό εξέταση χώρες.....	280
8.3.1 Η περίπτωση της Βουλγαρίας.....	280
8.3.2 Η περίπτωση της Ρουμανίας.....	288
8.4 Εμπειρική ανάλυση των ελληνικών άμεσων ξένων επενδύσεων προς τη βουλγαρική και ρουμανική αγορά.....	294
8.4.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες των άμεσων ξένων επενδύσεων στις χώρες της διεύρυνσης.....	294
8.4.2 Εξειδίκευση του υποδείγματος.....	300
8.4.3 Εκτίμηση του υποδείγματος.....	301
8.5 Συμπεράσματα.....	305
 <u>Κεφάλαιο 9: Το κόστος της διεύρυνσης και οι επιπτώσεις στις πολιτικές συνοχής της ΕΕ.....</u>	307
9.1 Εισαγωγή.....	307
9.2 Το κόστος της διεύρυνσης μέσα από το δημοσιονομικό πλαίσιο 2000 – 2006.....	308
9.3 Το κόστος της διεύρυνσης μέσα από το νέο δημοσιονομικό πλαίσιο (2007 – 2013).....	321
9.4 Η νέα πολιτική συνοχής της ΕΕ – 27.....	324

9.4.1 Η πολιτική συνοχής για τη Βουλγαρία.....	332
9.4.2 Η πολιτική συνοχής για τη Ρουμανία.....	336
9.4.3 Η πολιτική συνοχής για την Ελλάδα.....	343
9.5 Ex-post ανάλυση για τη μεταβολή των κοινοτικών πόρων προς την Ελλάδα από την ένταξη των χωρών ΚΑΕ στην ΕΕ.....	349
9.6 Συμπεράσματα.....	350

Κεφάλαιο 10: Επιπτώσεις στην ελληνική αγορά εργασίας από τις μεταναστευτικές ροές των χωρών της διεύρυνσης.....

10.1 Εισαγωγή.....	356
10.2 Το οικονομικό υπόβαθρο της μετανάστευσης.....	356
10.3 Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας – Θεωρητική αναφορά.....	361
10.4 Η μετανάστευση από τις χώρες ΚΑΕ προς την ΕΕ(15) – Επισκόπηση βιβλιογραφίας.....	364
10.5 Οι μεταναστευτικές ροές της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.....	375
10.5.1 Η Βουλγαρία και η Ρουμανία ως χώρες αποστολής μεταναστών.....	375
10.5.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών.....	379
10.6 Το θεσμικό πλαίσιο ενσωμάτωσης των Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας.....	382
10.7 Οικονομική ανάλυση της επίδρασης των μεταναστευτικών ροών από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία στην ελληνική αγορά εργασίας.....	383
10.8 Συμπεράσματα.....	387

Σύνοψη Συμπερασμάτων.....

Επίλογος.....

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία.....

Παράρτημα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕγΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΕΕ	Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΔΕ	Δείκτης Εξειδίκευσης
ΔΕΔ	Δείκτης Εξαγωγικής Διείσδυσης
ΔΕΥ	Δικαιοσύνη, Εσωτερικές Υποθέσεις
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΑΑ	Εθνικό Αποθεματικό Απροβλέπτων
ΕΓΤΑΑ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΓΤΠΕ	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΕΠΥΚΚ	Εθνικό Πρόγραμμα για την Υιοθέτηση του Κοινοτικού Κεκτημένου
ΕΣΟΑΒ	Ελληνικό Σχέδιο Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΕΤΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΤΣ	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών
ΚΑΕ	Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΓΠ	Κοινή Γεωργική Πολιτική
ΚΕΔ	Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
ΜΜΕ	Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΔΓ	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
ΠΕΠ	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΣΣΝΑΕ	Σύμφωνο Σταθερότητας της ΝΑ Ευρώπης
ΤΠΕ	Τεχνολογία, Πληροφορική, Επικοινωνία
ΤΤΔΕ	Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου
ΧΜΠΑ	Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας

CARDS	Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability
CEECs	Central and Eastern European Countries
CGE	Computable General Equilibrium
CIS	Commonwealth of Independent States
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development
EAGF	European Agricultural Guarantee Fund
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
ECU	European Currency Unit
GATT	General Agreement for Tariffs and Trade
GTAP	Global Trade Analysis Project
HHIM	Herfindahl – Hirschmann Index for Imports
HHIX	Herfindahl – Hirschmann Index for Exports
IIT	Intra – Industry Trade
IPA	Instrument for Pre – Accession
IPS	International Passenger Survey
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
LFS	Labor Force Survey
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NINO	National Insurance Statistics
NSRF	National Strategic Reference Framework
NUTS	Nomenclature of territorial units for statistics
PHARE	Poland, Hungary: Assistance for Economic Restructuring
PNDR	National Rural Development Programme
RCA	Revealed Comparative Advantage
R&D	Research and Development
RSCA	Revealed Symmetric Comparative Advantage
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SAPS	Single Area Payment Scheme
SECI	Initiative for the Cooperation of South-Eastern Europe
SEECF	Procedure for Cooperation of South- Eastern European Countries
SITC	Standard International Classification
TOI	Trade Overlap Index
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UVI	Unit Value Index

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

- Πίνακας 2.1 Ομάδες χωρών για τη χρήση του μοντέλου CGE
Πίνακας 2.2 Ομάδες προϊόντων για τη χρήση του μοντέλου CGE
Πίνακας 3.1 Χρηματοδοτική ενίσχυση Βουλγαρίας, Ρουμανίας (2007 – 2009)
Πίνακας 3.2 Χρηματοδοτική στήριξη ΕΕ προς Βουλγαρία και Ρουμανία (2004 – 2006)
Πίνακας 3.3 Χρηματοδοτική στήριξη ΕΕ προς τα νέα κράτη – μέλη
Πίνακας 3.4 Συμμετοχή δαπανών διεύρυνσης στον κοινοτικό προϋπολογισμό
Πίνακας 3.5 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004: Κατανομή κατά χώρα/περιοχή
Πίνακας 3.6 Επενδύσεις ΕΣΟΑΒ για Βουλγαρία και Ρουμανία
Πίνακας 3.7 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004: Κατανομή ανά κατηγορία τομέων της Βουλγαρίας
Πίνακας 3.8 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004: Κατανομή ανά κατηγορία τομέων της Ρουμανίας
Πίνακας 3.9 Γενικά δεδομένα της Επιλέξιμης Περιοχής
Πίνακας 3.10 Βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες Βουλγαρίας (2004 – 2007)
Πίνακας 3.11 Βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες Ρουμανίας (2004 – 2007)
Πίνακας 3.12 Εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάσταση της βουλγαρικής οικονομίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση
Πίνακας 3.13 Εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάσταση της ρουμανικής οικονομίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση
Πίνακας 4.1 Συγκρότηση τελωνειακής ένωσης ανάμεσα σε δύο χώρες
Διάγραμμα 4.1 Επιπτώσεις από τη συγκρότηση μιας τελωνειακής ένωσης
Διάγραμμα 4.2 Επιπτώσεις από την εκτροπή εμπορίου (Lipsey, Meade)
Πίνακας 4.2 Αλλαγή τιμών από τη συγκρότηση μιας τελωνειακής ένωσης
Πίνακας 4.3 Επισκόπηση μελετών για τη δημιουργία και εκτροπή εμπορίου
Πίνακας 5.1 Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας
Πίνακας 5.2 Το εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας
Πίνακας 5.3 Το εξωτερικό εμπόριο της Ρουμανίας
Πίνακας 5.4 Βουλγαρικές εξαγωγές κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων
Πίνακας 5.5 Ποσοστιαία κατανομή βουλγαρικών εξαγωγών κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων
Πίνακας 5.6 Βουλγαρικές εισαγωγές κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων
Πίνακας 5.7 Ποσοστιαία κατανομή βουλγαρικών εισαγωγών κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων
Πίνακας 5.8 Ποσοστιαία κατανομή εξαγωγών της Ρουμανίας κατά βασικές ομάδες προϊόντων
Πίνακας 5.9 Ποσοστιαία κατανομή εισαγωγών της Ρουμανίας κατά βασικές ομάδες προϊόντων
Πίνακας 5.10 Το εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας κατά περιοχή προορισμού των εξαγωγών και προέλευσης των εισαγωγών (ποσοστά στο σύνολο)
Πίνακας 5.11 Το εξωτερικό εμπόριο της Ρουμανίας κατά περιοχή προορισμού των εξαγωγών και προέλευσης των εισαγωγών (ποσοστά στο σύνολο)
Πίνακας 5.12 Μερίδιο ελληνικών εξαγωγών – εισαγωγών προς/από τη Βουλγαρία ως προς το σύνολο του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου
Πίνακας 5.13 Μερίδιο ελληνικών εξαγωγών – εισαγωγών προς/από τη Ρουμανία ως προς το σύνολο του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου
Πίνακας 5.14 Διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία, 1996 – 2007

Πίνακας 5.15 Διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Ρουμανία, 1996 – 2007

Πίνακας 5.16 Ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.17 Ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)

Πίνακας 5.18 Ελληνικές εξαγωγές προς Ρουμανία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.19 Ελληνικές εξαγωγές προς Ρουμανία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)

Πίνακας 5.19.1 Ελληνικά εξαγωγικά προϊόντα προς Βουλγαρία και Ρουμανία κατά διψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.20 Ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.21 Ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)

Πίνακας 5.22 Ελληνικές εισαγωγές από Ρουμανία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.23 Ελληνικές εισαγωγές από Ρουμανία κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)

Πίνακας 5.23.1 Ελληνικά εισαγωγικά προϊόντα από Βουλγαρία και Ρουμανία κατά διψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ

Πίνακας 5.24 Δείκτης εξαγωγών/εισαγωγές ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Βουλγαρία)

Πίνακας 5.25 Δείκτης καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Βουλγαρία)

Πίνακας 5.26 Δείκτης εξαγωγών/εισαγωγές ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Ρουμανία)

Πίνακας 5.27 Δείκτης καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Ρουμανία)

Πίνακας 5.27.1 Δείκτης καθαρών εξαγωγών της Ελλάδας ως προς το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών

Πίνακας 5.28 Εξαγωγές Ελλάδας προς ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.29 Μερίδιο ελληνικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.30 Εξαγωγές Βουλγαρίας προς ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.31 Μερίδιο βουλγαρικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.32 Εξαγωγές Ρουμανίας προς ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.33 Μερίδιο ρουμανικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.33.1 Εξαγωγές Ελλάδας, Βουλγαρίας προς ΕΕ – 15 ανά διψήφια κατηγορία προϊόντων

Πίνακας 5.33.2 Κοινές εξαγωγές Ελλάδας, Βουλγαρίας προς ΕΕ – 15 (2000, 2007)

Πίνακας 5.34 Εισαγωγές Ελλάδας από ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.35 Μερίδιο ελληνικών εισαγωγών από ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.36 Εισαγωγές Βουλγαρίας από ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.37 Μερίδιο βουλγαρικών εισαγωγών από ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.38 Εισαγωγές Ρουμανίας από ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.39 Μερίδιο ρουμανικών εισαγωγών από ΕΕ – 27(%) ανά κατηγορία προϊόντος

Πίνακας 5.40 Ελληνικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ – 27
Πίνακας 5.41 Ελληνικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ – 27
Πίνακας 5.42 Βουλγαρικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ – 27
Πίνακας 5.43 Βουλγαρικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ – 27
Πίνακας 5.44 Ρουμανικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ – 27
Πίνακας 5.45 Ρουμανικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ – 27
Πίνακας 6.1 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (Ελλάδα ως προς ΕΕ)
Πίνακας 6.2 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ) της Ελλάδας ως προς την ΕΕ
Πίνακας 6.3 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (Βουλγαρία ως προς ΕΕ)
Πίνακας 6.4 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ) της Βουλγαρίας ως προς την ΕΕ
Πίνακας 6.5 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (Ρουμανία ως προς ΕΕ)
Πίνακας 6.6 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ) της Ρουμανίας ως προς την ΕΕ
Πίνακας 6.7 Δείκτης ομοιότητας εξαγωγών Ελλάδας – Βουλγαρίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.8 Δείκτης ομοιότητας εξαγωγών Ελλάδας – Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.9 Δείκτης ομοιότητας εξαγωγών Βουλγαρίας – Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.10 Δείκτης ομοιότητας εισαγωγών Ελλάδας – Βουλγαρίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.11 Δείκτης ομοιότητας εισαγωγών Ελλάδας – Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.12 Δείκτης ομοιότητας εισαγωγών Βουλγαρίας – Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.13 Δείκτης αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος Ελλάδας
Πίνακας 6.14 Δείκτης αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος Βουλγαρίας
Πίνακας 6.15 Δείκτης αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος Ρουμανίας
Πίνακας 6.16 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Βουλγαρίας
Πίνακας 6.17 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Ρουμανίας
Πίνακας 6.18 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Βουλγαρίας, Ρουμανίας
Πίνακας 6.19 Δείκτης εξαγωγικής διείσδυσης
Πίνακας 6.20 Δείκτης εξειδίκευσης Ελλάδας – ΕΕ
Πίνακας 6.21 Δείκτης εξειδίκευσης Βουλγαρίας – ΕΕ
Πίνακας 6.22 Δείκτης εξειδίκευσης Ρουμανίας – ΕΕ
Πίνακας 6.23 Δείκτης εξειδίκευσης Ελλάδας – Βουλγαρίας
Πίνακας 6.24 Δείκτης εξειδίκευσης Ελλάδας – Ρουμανίας
Πίνακας 6.25 Δείκτης συγκέντρωσης εξαγωγών Ελλάδας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.26 Δείκτης συγκέντρωσης εξαγωγών Βουλγαρίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.27 Δείκτης συγκέντρωσης εξαγωγών Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.28 Δείκτης συγκέντρωσης εισαγωγών Ελλάδας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.29 Δείκτης συγκέντρωσης εισαγωγών Βουλγαρίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά
Πίνακας 6.30 Δείκτης συγκέντρωσης εισαγωγών Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά

Πίνακας 6.31 Δείκτης σχετικού ρυθμού μεγέθυνσης εξαγωγών κατά βασικά προϊόντα της διηφήφιας κατηγορίας ΤΤΔΕ

Πίνακας 6.32 Δείκτης σχετικού ρυθμού μεγέθυνσης εισαγωγών κατά βασικά προϊόντα της διηφήφιας κατηγορίας ΤΤΔΕ

Πίνακας 6.33 Όροι εμπορίου Ελλάδας – Βουλγαρίας (1996 – 2007)

Πίνακας 6.34 Όροι εμπορίου Ελλάδας – Ρουμανίας (1996 – 2007)

Πίνακας 6.35 Ενδοκλαδικό και διακλαδικό εμπόριο Ελλάδας – Βουλγαρίας, Ρουμανίας

Πίνακας 6.36 Δείκτης Grubel – Lloyd Ελλάδας – Βουλγαρίας

Πίνακας 6.37 Δείκτης Grubel – Lloyd Ελλάδας – Ρουμανίας

Πίνακας 6.38 Ενδοκλαδικό εμπόριο Ελλάδας με Βουλγαρία κατά διηήφια κατηγορία προϊόντων

Πίνακας 6.39 Ενδοκλαδικό εμπόριο Ελλάδας με Ρουμανία κατά διηήφια κατηγορία προϊόντων

Πίνακας 6.40 Δείκτης επικάλυψης εμπορίου Ελλάδας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά

Πίνακας 6.41 Δείκτης επικάλυψης εμπορίου Βουλγαρίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά

Πίνακας 6.42 Δείκτης επικάλυψης εμπορίου Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά

Πίνακας 6.43 Λόγος μέσης αξίας εξαγωγών προς εισαγωγές Ελλάδας – Βουλγαρίας

Πίνακας 6.44 Ανάλυση ποιότητας ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων προς Βουλγαρία

Πίνακας 6.45 Λόγος μέσης αξίας εξαγωγών προς εισαγωγές Ελλάδας – Ρουμανίας

Πίνακας 6.46 Ανάλυση ποιότητας ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων προς Ρουμανία

Πίνακας 8.1 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις χωρών ΝΑ Ευρώπης

Πίνακας 8.2 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία

Πίνακας 8.3 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία

Πίνακας 8.4 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία ανά οικονομική δραστηριότητα

Πίνακας 8.5 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία ανά οικονομική δραστηριότητα

Πίνακας 8.6 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία κατά τύπο επένδυσης

Πίνακας 8.7 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων κατά τύπο επένδυσης

Πίνακας 8.8 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων Ελλάδας προς Βουλγαρία ανά οικονομική δραστηριότητα

Πίνακας 8.9 Οι είκοσι μεγαλύτεροι επενδυτές στη Βουλγαρία για την περίοδο 1992 – 2007

Πίνακας 8.10 Καθαρές επενδύσεις στη Ρουμανία ανά οικονομική δραστηριότητα

Πίνακας 8.11 Απόθεμα ΑΞΕ της ρουμανικής οικονομίας – 2006

Πίνακας 8.12 Επενδύόμενα κεφάλαια στη ρουμανική αγορά

Πίνακας 8.13 Απόθεμα ελληνικών ξένων επενδύσεων στη ρουμανική αγορά

Πίνακας 8.14 Κατανομή ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία ανά οικονομική δραστηριότητα (%)

Πίνακας 8.15 Χρηματοοικονομική κατάσταση των ελληνικών τραπεζών στη Ρουμανία

Πίνακας 8.16 Οι μεγαλύτερες επενδύσεις ελληνικών συμφερόντων στη Ρουμανία

Πίνακας 8.17 Συγκεντρωτικός πίνακας αποτελεσμάτων από εμπειρικές μελέτες διερεύνησης των προσδιοριστικών παραγόντων ΑΞΕ

Πίνακας 9.1 Επιπτώσεις των διαδοχικών διευρύνσεων της ΕΕ

Πίνακας 9.2 Εξέλιξη του επιλέξιμου πληθυσμού στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων

Πίνακας 9.3 Εξέλιξη των δαπανών για τις διαρθρωτικές δράσεις

Πίνακας 9.4 Προενταξιακή ενίσχυση και δαπάνες για την προσχώρηση νέων κρατών – μελών

Πίνακας 9.5 Γενικό δημοσιονομικό πλαίσιο 2000 – 2006

Πίνακας 9.6 Εξέλιξη των γεωργικών δαπανών

Πίνακας 9.7 Χρηματοδοτικό πλαίσιο Συμβουλίου Κοπεγχάγης

Πίνακας 9.8 Προϋπολογισμός για τα διαρθρωτικά ταμεία 2000 – 2006

Πίνακας 9.9 Δράσεις της περιόδου 2000 – 2006 ανά Στόχο/Ταμείο (% του συνόλου)

Πίνακας 9.10 Πόροι διαρθρωτικών ταμείων ανά χώρα της ΕΕ – 15, 2000 – 2006

Πίνακας 9.11 Κοινοτικές πρωτοβουλίες της ΕΕ – 15, 2000 – 2006

Πίνακας 9.12 Πόροι διαρθρωτικών ταμείων ανά χώρα της ΚΑΕ – 10, 2004 – 2006

Πίνακας 9.13 Καθαρό χρηματοδοτικό ισοζύγιο για ΚΑΕ – 10

Πίνακας 9.14 Εκτίμηση του κοινοτικού προϋπολογισμού για το 2013

Πίνακας 9.15 Χρηματοδοτική στήριξη προς τις χώρες των Δ.Βαλκανίων, 2007 – 2010

Πίνακας 9.16 Γενικό δημοσιονομικό πλαίσιο 2007 – 2013

Πίνακας 9.17 Η δομή της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής

Πίνακας 9.18 Άξονες προτεραιότητας του προγράμματος «Νοτιοανατολική Ευρώπη»

Πίνακας 9.19 Κατανομή κοινοτικών πόρων ανά κράτος – μέλος, 2007 – 2013

Πίνακας 9.20 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007 – 2013)

Πίνακας 9.21 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων από ΕΚΤ (2007 – 2013)

Πίνακας 9.22 Διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ για τη Βουλγαρία, 2007 – 2013

Πίνακας 9.23 Χρηματοδοτικό πλαίσιο για τη Βουλγαρία, 2007 – 2013

Πίνακας 9.24 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων για τη Βουλγαρία από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007 – 2013)

Πίνακας 9.25 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων για τη Βουλγαρία από το ΕΚΤ (2007 – 2013)

Πίνακας 9.26 Χρηματοδοτική κατανομή στη Ρουμανία, 2007 – 2013

Πίνακας 9.27 Κατανομή κοινοτικών πόρων στη Ρουμανία κατά ΕΠ, 2007 – 2013

Πίνακας 9.28 Κοινοτική κατανομή πόρων στη Ρουμανία από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007 – 2013)

Πίνακας 9.29 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στη Ρουμανία από ΕΚΤ (2007 – 2013)

Πίνακας 9.30 Βασικοί άξονες του ΕΣΠΑ Ρουμανίας, 2007 – 2013

Πίνακας 9.31 Περιφέρειες της Ελλάδας που έχουν κ.κ. ΑΕΠ μικρότερο του 75% του μέσου κοινοτικού όρου (Στόχος 1)

Πίνακας 9.32 Περιφέρειες της Ελλάδας που έχουν κ.κ. ΑΕΠ μεγαλύτερο του 75% του μέσου κοινοτικού όρου (phasing – out)

Πίνακας 9.33 Περιφέρειες που λόγω υψηλού ΑΕΠ υπερβαίνουν τις προϋποθέσεις παραμονής στο Στόχο 1 (phasing – in)

Πίνακας 9.34 Το ΕΣΠΑ της Ελλάδας, 2007 – 2013

Πίνακας 9.35 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007 – 2013)

Πίνακας 9.36 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα από ΕΚΤ (2007 – 2013)

Πίνακας 9.37 Άξονες προτεραιότητας για την Ελλάδα, 2007 – 2013

Διάγραμμα 10.1 Κινητικότητα της εργασίας και μετανάστευση

Διάγραμμα 10.2 Θετική επιλογή κατά τη μετανάστευση
Διάγραμμα 10.3 Αρνητική επιλογή κατά τη μετανάστευση
Διάγραμμα 10.4 Επιπτώσεις της μετανάστευσης σε μια πλήρως ανταγωνιστική αγορά εργασίας
Διάγραμμα 10.5 Ακαμψία μισθών και μετανάστευση
Πίνακας 10.1 Εκτιμώμενες ροές μετανάστευσης από τα νέα κράτη – μέλη προς ΕΕ/ΕΕΑ – 13, 2004 – 2015
Πίνακας 10.2 Εκτιμώμενο απόθεμα μετανάστευσης από τα νέα κράτη – μέλη προς ΕΕ/ΕΕΑ – 13, 2004 – 2015
Πίνακας 10.3 Μελέτες μετανάστευσης χωρών ΚΑΕ προς ΕΕ – 15
Πίνακας 10.4 Μεταναστευτικές ροές ΚΑΕ – 4 προς Ευρώπη
Πίνακας 10.5 Μεταβολή του πληθυσμού των νέων χωρών της ΕΕ που διαμένουν στην ΕΕ – 15
Πίνακας 10.6 Μεταβολή του ΑΕΠ (%)
Πίνακας 10.7 Μεταβολή του κ.κ. ΑΕΠ (%)
Πίνακας 10.8 Μεταβολή του πληθωρισμού (%)
Πίνακας 10.9 Μεταβολή της ανεργίας (%)
Πίνακας 10.10 Μεταβολή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών
Πίνακας 10.11 Μεταβολή της παραγωγικότητας (%)
Πίνακας 10.12 Χαρακτηριστικά κινητικότητας Βούλγαρων πολιτών (1)
Πίνακας 10.13 Χαρακτηριστικά κινητικότητας Βούλγαρων πολιτών (2)
Πίνακας 10.14 Συμμετοχή Ρουμάνων μεταναστών σε χώρες της ΕΕ (%)
Πίνακας 10.15 Χώρες προέλευσης μεταναστών προς Ελλάδα (συμμετοχή επί του συνόλου των μεταναστών)
Πίνακας 10.16 Κατάσταση απασχόλησης Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην Ελλάδα (2000, 2008)
Πίνακας 10.17 Απασχόληση Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών ανά οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα (2000, 2008)
Πίνακας 10.18 Καθαρές μηνιαίες αποδοχές Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην Ελλάδα (2008)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Αντικείμενο και σκοπός της μελέτης

Η παρούσα διατριβή, η οποία εντάσσεται στο γνωστικό αντικείμενο «Οικονομική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης», στοχεύει στη διερεύνηση των επιπτώσεων που προκαλούνται στην ελληνική οικονομία από την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ.

Με την ένταξη των δύο χωρών της Βαλκανικής ολοκληρώνεται η πέμπτη διεύρυνση της Ένωσης που ξεκίνησε το Μάη του 2004¹. Η εν λόγω διεύρυνση αποτελεί σταθμό στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης, καθώς αφορά σε χώρες που στο παρελθόν είχαν ακολουθήσει ένα διαφορετικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης (αυτό του κεντρικού σχεδιασμού) και που τώρα καλούνται να εναρμονιστούν με τους θεσμούς και τις πολιτικές της «ελεύθερης αγοράς». Ακριβώς αυτό το σημείο προσδίδει μια επιπλέον δυσκολία για τον ακριβή προσδιορισμό των μεταβολών που αναμένεται να επέλθουν (τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διμερές επίπεδο). Δυσκολία, η οποία ενισχύεται τόσο από το μέγεθος όσο και από την οικονομική επιβράδυνση, η οποία χαρακτήριζε τα νέα κράτη – μέλη κατά τη διαδικασία μετάβασης.

Συγκεκριμένα οι χώρες της ΚΑΕ, έχοντας πληθυσμό πάνω από 105 εκατ. κατοίκους και συνολική έκταση 1,1 εκατ. τετραγωνικά χιλιόμετρα, αντιπροσωπεύουν το 29% του πληθυσμού και το 33% της έκτασης της ΕΕ – 15. Με το ΑΕΠ κατά το έτος ένταξης να ανέρχεται στο 4% της ΕΕ (το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο 30% του μέσου ΑΕΠ της ΕΕ) και με τη δομή της οικονομίας να είναι προσανατολισμένη στη γεωργία (7,8% του ΑΕΠ και 26,7% της απασχόλησης στις χώρες ΚΑΕ έναντι 2,5% και 5,7% αντίστοιχα στην ΕΕ), είναι φυσικό οι νέες χώρες της ΕΕ να ασκούν έντονη επίδραση στα παλαιά κράτη – μέλη, αλλά και στην ευρωπαϊκή οικονομία γενικότερα κατά τη διαδικασία μετάβασής τους στην οικονομία της αγοράς².

¹ Ως γνωστόν οι υπόλοιπες διευρύνσεις ήταν οι εξής: 1)1973: Δανία, Ιρλανδία, Ην. Βασίλειο 2)1981: Ελλάδα 3)1986: Ισπανία, Πορτογαλία 4)1995: Αυστρία, Φινλανδία, Σουηδία 5)2004: Τσεχία, Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Μάλτα, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία.

² Είναι χαρακτηριστικό πως δέκα χρόνια μετά την έναρξη της διαδικασίας μετάβασης (1998), ο μέσος όρος του πραγματικού ΑΕΠ για τις υποψηφίες προς ένταξη χώρες ανερχόταν μόλις στο 72% του αντίστοιχου του 1989. Εξάιρεση, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), αποτελούσε η Πολωνία (118% του ΑΕΠ ως προς το 1989), η Σλοβενία (103%) και η Σλοβακία (100%).

Όμως, παρά τις αναμενόμενες δυσκολίες, η συγκεκριμένη επιλογή κρίθηκε αναγκαία τόσο για πολιτικούς όσο και για οικονομικούς λόγους. Καταρχήν, η επέκταση της ευρωπαϊκής διεύρυνσης προς τις χώρες της ΚΑΕ σηματοδοτεί την αναμόρφωση και ταυτόχρονα την ισχυροποίηση της γεωπολιτικής θέσης της Ένωσης³. Με «ενιαία» πλέον φωνή απέναντι στους τρίτους (η οποία κατοχυρώνεται σε θεσμικό επίπεδο με την υιοθέτηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας – ΚΕΠΠΑ), η Ένωση επιδιώκει να αναβαθμίσει την παρουσία της στη διεθνή πολιτική σκηνή έναντι των υπολοίπων δυνάμεων επεκτείνοντας παράλληλα την κυριαρχία της και στον οικονομικό τομέα (μαζί με τις ΗΠΑ αποτελεί τη μεγαλύτερη εμπορική δύναμη).

Η πλήρης απελευθέρωση του συνόλου των οικονομικών δραστηριοτήτων και η κατάργηση των εμποδίων στην κυκλοφορία των εμπορευμάτων και των παραγωγικών συντελεστών, σε συνδυασμό με τις αυξημένες πλέον δυνατότητες για ανάπτυξη των επενδυτικών ροών – κυρίως μέσω των άμεσων ξένων επενδύσεων – σε έναν σημαντικά μεγαλύτερο οικονομικό χώρο 500 εκ. καταναλωτών προς τη διευρυμένη ΕΕ, εκτιμάται πως θα συμβάλλουν στην οικονομική μεγέθυνση των περιοχών που χαρακτηρίζονται από διαρθρωτική οπισθοδρόμηση και αναπτυξιακή υστέρηση.

Εκτός από τη μακροοικονομική κατάσταση της ευρωπαϊκής οικονομίας, θετικές αναμένεται να είναι (τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα) οι επιδράσεις και για τα παλαιά κράτη – μέλη της Ένωσης. Το φθινό εργατικό δυναμικό των χωρών της ΚΑΕ ενθαρρύνει την παραγωγή προϊόντων εντάσεως εργασίας σε αυτές τις χώρες, απελευθερώνοντας έτσι πόρους στα κράτη – μέλη της Δύσης. Με αυτό τον τρόπο, εκτιμάται πως θα αυξηθεί η παραγωγικότητα των παραγωγικών συντελεστών επιταχύνοντας έτσι την οικονομική ανάπτυξη.

Συμπληρωματικά με τα οφέλη για τα υπάρχοντα κράτη – μέλη της ΕΕ, η κλασική θεωρία αναφέρεται και στα πλεονεκτήματα που έχουν οι μικρότερες αγορές (στην περίπτωση μας αυτές των ανατολικών χωρών) από τη διεύρυνση του Ενιαίου Οικονομικού Χώρου. Η προσέλκυση επενδύσεων και η βελτίωση του λόγου κεφάλαιο προς εργασία αναμένεται να αυξήσει την παραγωγικότητα της εργασίας οδηγώντας με αυτό τον τρόπο στην αύξηση της αμοιβής του παραγωγικού συντελεστή εργασίας.

³ Η Βουλγαρία και η Ρουμανία αποτελούν από το 1973 μέλη του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.), ενώ το 2002 προσχώρησαν στο NATO.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου από την πρόσβαση στα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης, τα οποία αναμένεται να ενισχύσουν τις υποδομές συγκεκριμένων τομέων της οικονομίας (π.χ. μεταφορές, περιβάλλον κ.λ.π.).

Ωστόσο, οι θιασώτες της διεύρυνσης δεν παραλείπουν να αναφέρονται και στις αρνητικές συνέπειες – κόστη που συνεπάγεται η ένταξη των κρατών της ΚΑΕ στην ΕΕ. Ως τέτοιες λογίζονται οι επιπτώσεις στον κοινοτικό προϋπολογισμό από τους αυξημένους πόρους που θα πρέπει να κατευθυνθούν προς αυτές τις χώρες, οι οποίες διέθεταν χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά την έναρξη της ενταξιακής διαδικασίας⁴ (ανάγκη για διαρθρωτικές πολιτικές, για αναμόρφωση της γεωργίας μέσω της ΚΑΠ κ.λ.π.).

Εκτός όμως από τους υποστηρικτές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (οι οποίοι επισημαίνουν τις θετικές και αρνητικές πλευρές των ευρωπαϊκών διευρύνσεων προς την Ανατολική Ευρώπη) υπάρχουν και εκείνοι που εκφράζουν την πλήρη αντίθεσή τους σε μια τέτοια προοπτική. Χαρακτηρίζοντας τη συγκεκριμένη εξέλιξη ως «ιστορικό πισωγύρισμα», εκτιμούν πως η άρση των εμποδίων στην κίνηση των εμπορευμάτων και των παραγωγικών συντελεστών θα εντείνει αργά ή γρήγορα τον ανταγωνισμό ανάμεσα σε αυτές τις χώρες και τις αντίστοιχες της ΕΕ οδηγώντας έτσι στη χειροτέρευση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Όσον αφορά στην επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης που παρατηρείται σε αυτές τις χώρες (μέσω της αθρόας εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων), η κριτική τους εστιάζεται σε δύο κύρια σημεία. Πρώτον, η συγκεκριμένη ανάπτυξη (η οποία χαρακτηρίζεται ως «στρεβλή», αφού καταστρέφει παραγωγικές δυνάμεις, π.χ. μείωση του αγροτικού – κτηνοτροφικού τομέα) στηρίζεται στην εκμετάλλευση της «φθηνής» εργατικής δύναμης, ενώ παράλληλα γίνεται η εκτίμηση πως μακροπρόθεσμα θα ενταθεί ακόμα περισσότερο ο ανταγωνισμός στην ολοένα και πιο κορεσμένη αγορά δημιουργώντας έτσι μονοπωλιακές καταστάσεις, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στην οικονομική στασιμότητα και την όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων.

⁴ Ο προβληματισμός για τη χρηματοδοτική βοήθεια προς τις χώρες της τελευταίας διεύρυνσης υπήρξε έντονος, καθώς κατά την προενταξιακή διαδικασία δεν προβλεπόταν αύξηση ούτε των ιδίων πόρων (διατηρήθηκε στο 1,27% του κοινοτικού ΑΕΠ), αλλά ούτε και του ποσοστού των διαρθρωτικών δαπανών (0,46% του ΑΕΠ).

II. Τα πρωτότυπα στοιχεία και η επιλεγμένη μεθοδολογία της μελέτης

Η ανάλυση των επιπτώσεων (ή καλύτερα των επιδράσεων) στην ελληνική οικονομία από την ένταξη των δύο χωρών της Βαλκανικής στην ΕΕ θα εστιαστεί σε τέσσερις κύριους τομείς: α) στο διμερές εμπόριο, β) τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, γ) τη μεταβολή στις διαρθρωτικές πολιτικές της ΕΕ που αναπόφευκτα επιφέρει η ένταξη και δ) στις αλλαγές που θα επέλθουν στην ελληνική αγορά εργασίας από τις μεταναστευτικές ροές των χωρών της διεύρυνσης.

Η ολόπλευρη εξέταση των παραπάνω ζητημάτων θα μας δώσει τη δυνατότητα να εξάγουμε όσο το δυνατόν πιο ασφαλή συμπεράσματα για τη μελλοντική οικονομική θέση της χώρας μας έναντι των νέων, αλλά και των παλαιότερων ευρωπαϊκών εταίρων κατά την εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Είναι γεγονός πως στο παρελθόν αρκετοί μελετητές επιχείρησαν να προσδιορίσουν τις επιπτώσεις στα παλαιά κράτη – μέλη από τη διεύρυνση της Ένωσης με τις χώρες της ΚΑΕ. Ωστόσο, οι περισσότεροι εξ αυτών ασχολήθηκαν αποσπασματικά με ορισμένες μόνο πτυχές των ευρωπαϊκών διευρύνσεων (συνήθως με το εμπόριο ή τις ξένες επενδύσεις) αδυνατώντας έτσι να ερμηνεύσουν και να αποδώσουν την πολυπλοκότητα του φαινομένου. Άλλοι πάλι μελετητές βασίστηκαν σε μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες δεν είχαν ως στόχο να επικεντρώσουν στις επιπτώσεις σε ένα μόνο παλαιό κράτος – μέλος (π.χ. Ελλάδα), αλλά σε ένα σύνολο χωρών (βλ. CGE μοντέλα – κεφάλαιο 2).

Το παραπάνω πρόβλημα αντιμετωπίζεται στην παρούσα μελέτη με τη χρήση οικονομετρικών υποδειγμάτων (gravity models), τα οποία θα εστιάσουν στην εξέταση των διμερών οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στη χώρα μας και τις δύο νέες χώρες της διεύρυνσης. Γι' αυτό το σκοπό, απαραίτητη κρίνεται και η αξιοποίηση συγκεκριμένων οικονομικών δεικτών (π.χ. εμπορικών), οι οποίοι θα συμπληρώσουν την οικονομετρική ανάλυση.

Ακριβώς αυτά τα δύο στοιχεία που μόλις προαναφέρθηκαν (διερεύνηση πολύπλευρων θεματικών πεδίων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, χρήση μοντέλων βαρύτητας – οικονομικών δεικτών που για πρώτη φορά εφαρμόζονται για χώρες των Βαλκανίων) προσδίδουν στην έρευνα πρωτότυπα χαρακτηριστικά, τα οποία θα μπορούσαν κάλλιστα να αποτελέσουν τη μεθοδολογική βάση πάνω στην οποία θα

μελετηθούν οι επιπτώσεις από τη συνέχιση της ενοποιητικής διαδικασίας της ΕΕ (π.χ. με την επικείμενη διεύρυνση της Ένωσης με χώρες των Δ.Βαλκανίων).

III. Η δομή της διδακτορικής διατριβής

Η διατριβή διαρθρώνεται σε δέκα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται οι θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η ιστορικοπολιτική εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη λογική και τη σημασία των διευρύνσεων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται επισκόπηση των οικονομικών επιπτώσεων από τις ευρωπαϊκές διευρύνσεις που έχουν λάβει χώρα στο παρελθόν, έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η σύγκριση με τα αποτελέσματα της υπό εξέταση διεύρυνσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η διαδικασία ένταξης και οι σχέσεις των δύο χωρών με την ΕΕ, οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, ενώ στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου αναλύεται η οικονομική θέση των δύο χωρών της διεύρυνσης υπό το πρίσμα της ένταξής τους στην ΕΕ και της εκδήλωσης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η επιλεγμένη θεωρία (θεωρία των τελωνειακών ενώσεων), η οποία ερμηνεύει με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τις επιδράσεις από την κατάργηση των εμπορικών φραγμών και της προστασίας στην εγχώρια παραγωγή που επέφερε η ένταξη των δύο χωρών στην ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, αναφέρονται και οι μέθοδοι που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς στη βιβλιογραφία για τη μέτρηση των επιπτώσεων στο εμπόριο και τη στατική κατανομή των πόρων από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά στη διαχρονική μεταβολή του εξωτερικού εμπορίου της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας και ειδικότερα στις βασικές εξελίξεις στο μέγεθος, το ισοζύγιο, τη διάρθρωση και τη γεωγραφική του κατανομή. Επίσης, αναλύεται το διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, όπως επίσης και οι εμπορικές σχέσεις των τριών χωρών (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία) με τους κοινοτικούς εταίρους. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσουμε να εξάγουμε κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με τη δημιουργία και εκτροπή εμπορίου που προκάλεσε η τελευταία διεύρυνση.

Η ανάλυση της εμπορικής συμπεριφοράς των τριών χωρών ολοκληρώνεται στο έκτο κεφάλαιο, όπου επιλέγεται η χρήση συγκεκριμένων εμπορικών δεικτών, καθώς και

το κατάλληλο μοντέλο βαρύτητας (gravity model) για να εξεταστούν οι μεταβολές στο εξωτερικό εμπόριο από την ένταξη των δύο χωρών στην ΕΕ.

Το έβδομο κεφάλαιο εισάγει τον αναγνώστη στην έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης και των άμεσων ξένων επενδύσεων, έτσι ώστε στο όγδοο κεφάλαιο να γίνει δυνατή η κατανόηση ειδικότερων ζητημάτων, όπως η εξέταση του μεγέθους και της προέλευσης των ΑΞΕ στις υπό εξέταση χώρες, το νομικό καθεστώς και οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ντόπιας και ξένης επιχειρηματικότητας, αλλά και η ανάλυση των ελληνικών ΑΞΕ προς τη βουλγαρική και τη ρουμανική αγορά.

Στο ένατο κεφάλαιο επιχειρείται η εκτίμηση του κόστους της τελευταίας διεύρυνσης, ενώ παράλληλα αναλύονται οι μεταβολές που επήλθαν στην πολιτική συνοχής της Ένωσης συνολικά και σε καθένα από τα τρία κράτη – μέλη χωριστά (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία).

Στο δέκατο κεφάλαιο μελετώνται οι επιπτώσεις στην ελληνική αγορά εργασίας από τις μεταναστευτικές ροές των χωρών της διεύρυνσης. Για το σκοπό αυτό, αρχικά παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο της μετανάστευσης ως οικονομικό φαινόμενο που επηρεάζει και την αγορά εργασίας, ενώ έπεται η επισκόπηση μελετών σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης από τις χώρες της ΚΑΕ προς την ΕΕ – 15. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι μεταναστευτικές ροές από και προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, το θεσμικό πλαίσιο ενσωμάτωσης των Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας, ενώ το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη χρήση οικονομετρικού υποδείγματος, το οποίο απαντά στο ερώτημα σχετικά με το εάν (και αν ναι, σε ποιο βαθμό) η ένταξη των δύο χωρών της Βαλκανικής στην ΕΕ επηρέασε το επίπεδο απασχόλησης των γηγενών (δηλ. των Ελλήνων) εργαζομένων.

Τέλος, στη σύνοψη συμπερασμάτων και στον επίλογο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της διατριβής, καθώς επίσης και ορισμένες σκέψεις για τη μελλοντική εξέλιξη των διμερών οικονομικών σχέσεων της χώρας μας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Θεωρητικές και εμπειρικές αναφορές στο ζήτημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

«Ολοκλήρωση είναι η διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας μια ομάδα ατόμων, τα οποία αρχικά ήταν οργανωμένα σε δύο ή σε περισσότερα ανεξάρτητα έθνη – κράτη, επιδιώκουν να σχηματίσουν ένα ενιαίο πολιτικό σύνολο, το οποίο θα μπορούσε, κατά κάποιον τρόπο, να ονομαστεί κοινότητα¹» (Charles Pentland)

1.1 Εισαγωγή

Η διεύρυνση της ΕΕ (μέρος της οποίας εξετάζεται στην παρούσα εργασία) αποτελεί τον ένα από τους δύο πυλώνες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (ο δεύτερος πυλώνας είναι η εμβάθυνση των πολιτικών και των θεσμών) και προσδιορίζεται από τη θεωρία ολοκλήρωσης που την πλαισιώνει. Έτσι, υπάρχουν θεωρητικές προσεγγίσεις που στηρίζουν την ανάλυσή τους στην καθιέρωση απλής συνεργασίας των κρατών – μελών σε επιμέρους τομείς και άλλες που κάνουν λόγο για πλήρη πολιτική και οικονομική ενοποίηση.

Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, παρατίθενται οι κυριότερες θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως αυτές μετεξελέχθηκαν κατά τη διάρκεια της συγκρότησης του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, καθώς και οι επιπτώσεις τους στις θεωρίες Περιφερειακής Οικονομικής Ολοκλήρωσης (Regional Economic Integration). Επίσης, επιχειρείται σύντομη αναδρομή των κυριότερων σταθμών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο και τη σημασία των διευρύνσεων ως αναπόσπαστο στοιχείο αυτής της προσπάθειας.

1.2 Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Η προσέγγιση στο ζήτημα της διεθνούς συνεργασίας και συσσωμάτωσης αποτελεί κεντρικό ζήτημα στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της διακρατικής συνεργασίας. Από τις σχολές σκέψης που αναπτύχθηκαν για να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά των κρατών απέναντι στην προοπτική ένταξής τους σε ένα διεθνή πολιτικοοικονομικό σχηματισμό – και κατ' επέκταση στο ενδεχόμενο εκχώρησης

μέρους της εθνικής τους κυριαρχίας σε υπερεθνικούς οργανισμούς – στη βιβλιογραφία διακρίνουμε ως σημαντικότερες τη ρεαλιστική και την πλουραλιστική.

Ο **ρεαλισμός** στηρίζεται στη θέση του άναρχου διεθνούς συστήματος και στην προσπάθεια των κρατών να κινηθούν ορθολογικά, ενώ ταυτόχρονα υποβαθμίζει το ρόλο του διεθνούς συστήματος ως προσδιοριστικού παράγοντα της παγκόσμιας πολιτικής². Παράλληλα όμως, αναπτύχθηκε ένα νέο ρεύμα προσέγγισης του κλασσικού ρεαλισμού, ο οποίος ονομάστηκε δομικός ή νέος ρεαλισμός³. Σύμφωνα με αυτόν, τα κράτη διαμορφώνουν τη στάση τους στο διεθνές σύστημα, σύμφωνα με τη δομή που χαρακτηρίζει το τελευταίο. Έτσι, για πρώτη φορά στη σχολή σκέψης του ρεαλισμού, ο ρόλος και η σημασία των διεθνών οργανισμών τίθεται ως ανεξάρτητη μεταβλητή που καθορίζει την πορεία ενός κράτους στο διεθνές γίγνεσθαι.

Μάλιστα, για την εξασφάλιση της σταθερότητας, τα κράτη αξιοποιούν ως νέες στρατηγικές την εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση. Η πρώτη αναφέρεται στη διαρκή προσπάθεια που καταβάλλει το κράτος προκειμένου να ενισχύσει τη στρατιωτική και οικονομική του δύναμη, ενώ η δεύτερη στη σύναψη διεθνών συμμαχιών και συμφωνιών για την ελαχιστοποίηση των πολιτικών κινδύνων και την κυριαρχία σε διεθνές επίπεδο.

Με αυτή την έννοια, ο ρεαλισμός εξηγεί την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως το αποτέλεσμα της θεσμικής συνεργασίας των κρατών – μελών (θεωρία του θεσμικού διακυβερνητισμού), στην οποία κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η αυτονομία και η εθνική κυριαρχία των πολιτικών δρώντων⁴. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ο βαθμός της ολοκλήρωσης να εξαρτάται από τη βούληση των κρατών να προτείνουν κοινές δράσεις μέσω των ευρωπαϊκών οργάνων (οι οποίες δρομολογούνται καταρχήν από τις εσωτερικές διαδικασίες), καθώς και από τη θέληση των ισχυρών χωρών να καταλήξουν σε ένα ελάχιστο επίπεδο πολιτικής συμφωνίας σεβόμενες ταυτόχρονα την κυριαρχία των μικρότερων που συμμετέχουν στην ένωση⁵.

Προχωρώντας ένα βήμα παρακάτω, η **πλουραλιστική σχολή σκέψης** επιχείρησε να εξηγήσει διαφορετικά την τάση για διεθνή συνεργασία ασκώντας κριτική στον κλασσικό ρεαλισμό. Σύμφωνα με αυτή, η αναρχία του συστήματος δεν αποτελεί έναν σταθερό παράγοντα στην ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων. Μετεξελίσσεται προοδευτικά στην κατεύθυνση της άρσης των εθνικών ανταγωνισμών και της επικράτησης των ηγέτιδων δυνάμεων που κατέχουν ένα μεγάλο μέρος της πολιτικής ισχύος. Στόχος των κρατών δεν είναι πλέον η επικράτησή τους μέσω της αύξησης της πολιτικής τους επιρροής, αλλά η οικονομική τους

ευημερία. Για το λόγο αυτό, δέχονται την πολιτική συνεργασία μέσω της δημιουργίας νέων υπερεθνικών θεσμών, οι οποίοι επιδιώκουν κυρίως την προώθηση της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας (π.χ. με τη δημιουργία διεθνών οικονομικών οργανισμών – ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, αλλά και με την εξάπλωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων).

Από την πλουραλιστική σχολή σκέψης διακρίνουμε τις θεωρίες ολοκλήρωσης και τις θεωρίες αλληλεξάρτησης (ή θεωρίες των διεθνών καθεστώτων⁶).

Οι θεωρίες ολοκλήρωσης εστιάζουν την ανάλυσή τους στις εθνικές διεργασίες που συντελούνται στα κράτη και οι οποίες, σε συνδυασμό με την εξάπλωση των υπερεθνικών θεσμών, καθορίζουν την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι κυριότερες θεωρίες ολοκλήρωσης είναι ο λειτουργισμός, ο νεο – λειτουργισμός, ο φεντεραλισμός και νεο – φεντεραλισμός, η εσωτερική δομή και η συναινετική συνομοσπονδία.

Ο **λειτουργισμός**⁷ (functionalism) θέτει ως βασική αρχή την απόφαση των κρατών να συνεργαστούν σε ορισμένους τομείς προκειμένου να προωθήσουν κοινές λύσεις σε τεχνικά και οικονομικά ζητήματα. Με την εδραίωση όμως της διακρατικής συνεργασίας και την εγκαθίδρυση κλίματος εμπιστοσύνης, αρχίζει να γίνεται αντιληπτό ότι θα ήταν επωφελές εάν η εν λόγω συνεργασία επεκτείνονταν και σε άλλους τομείς της οικονομικοκοινωνικής ζωής. Έτσι, η αποτελεσματικότητα της κοινής δράσης έχει ως συνέπεια να χαλυβδώνεται σιγά σιγά η πεποίθηση ότι θα ήταν προτιμότερη η δημιουργία μιας πολιτικής ένωσης, η οποία θα βοηθούσε στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Μ' αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με το λειτουργισμό, οδηγούμαστε στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Υπέρμαχος της θεωρίας του λειτουργισμού υπήρξε ο David Mitrany, ο οποίος στο έργο του “A Working Peace System” (1943) ανέδειξε τη σπουδαιότητα της συνεργασίας σε τεχνικά – λειτουργικά ζητήματα (technical/functional) ως το κύριο μέσο για τη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και ειρηνικής συνύπαρξης ανάμεσα στα κράτη. Παράλληλα, αμφισβήτησε το ρόλο της πολιτικής – θεσμικής προσέγγισης (political/constitutional approach), υιοθετώντας την άποψη ότι τέτοιου είδους μορφές διακρατικής συνεργασίας στην πράξη οδηγούν το διεθνές πολιτικό σύστημα σε αποσταθεροποίηση⁸.

Ο **νεο – λειτουργισμός**⁹ (neo-functionalism) αμφισβητεί τη θεωρία των διακρατώσεων ως κύριο φορέα προώθησης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αντίθετα,

αναφέρεται στη διάχυση ή εκχείλιση λειτουργιών, οι οποίες ωθούν τις εθνικές κυβερνήσεις να μεταφέρουν ένα μέρος της κυριαρχίας τους σε υπερεθνικά όργανα.

Οι θιασώτες του νέο – λειτουργισμού (π.χ. Philip Schmitter¹⁰, Leon Lindberg¹¹) συμφωνούν με αυτούς του λειτουργισμού στο ότι το κίνητρο για εθνική συνεργασία αφορά στην εξεύρεση κοινών λύσεων σε έναν περιορισμένο αριθμό τομέων. Όμως, ερμηνεύουν διαφορετικά τη διαδικασία ολοκλήρωσης στο ότι τα κράτη επιδιώκουν περαιτέρω συνεργασία, όταν διαπιστώνουν πως η συνεργασία σε έναν τομέα δε μπορεί να προχωρήσει, εάν παράλληλα δε λυθούν προβλήματα που έχουν να κάνουν και με άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας¹². Μ' αυτό τον τρόπο, δημιουργείται αναπόφευκτα ένα πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, το οποίο οδηγεί στην εναρμόνιση της πλειοψηφίας των εθνικών πολιτικών, την αναγκαιότητα για σταθερό συντονισμό και τελικώς την απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας μέσω της προώθησης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η θεωρία του νέο – λειτουργισμού εμπλουτίστηκε και με άλλες θεωρίες, όπως αυτή του διαλεκτικού λειτουργισμού. Σύμφωνα με την τελευταία θεωρία, η επέκταση της διακρατικής συνεργασίας και σε άλλες πτυχές της οικονομίας (διάχυση των λειτουργιών) δε θα οδηγήσει άμεσα σε βήματα ολοκλήρωσης. Κι αυτό, διότι οι ομάδες πίεσης σε κάθε χώρα θα επιδιώξουν να εξασφαλίσουν (ή να διατηρήσουν) προνόμια που θεωρούν πως θίγονται από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Οι κυβερνήσεις ενδέχεται να κινηθούν προς την ίδια κατεύθυνση για εσωτερικούς πολιτικούς λόγους, συντελώντας έτσι στη στασιμότητα της πολιτικής διαδικασίας, ακόμα και στους αρχικούς τομείς συνεργασίας. Βεβαίως μακροπρόθεσμα, όλοι συνειδητοποιούν πως το κόστος κρατικής παρέμβασης είναι μεγαλύτερο από τη μη επίλυση των προβλημάτων, με αποτέλεσμα να γίνεται τελικά αποδεκτή η αποδοχή υπερεθνικών λύσεων με την υποβοήθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ο **διακυβερνητισμός** (intergovernmentalism), με κύριο εκφραστή το Hoffmann, υπογράμμισε τη σπουδαιότητα της εθνικής κυριαρχίας μέσα από πρωτοβουλίες δικακυβερνητικής συνεργασίας, αναγάγοντας τις εθνικές κυβερνήσεις σε κύριους δρώντες στο ενοποιητικό σύστημα¹³.

Ο **φεντεραλισμός**¹⁴ (federalism) με τη σειρά του υιοθετεί τη λύση της πλήρους και άμεσης ομοσπονδιοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως βασικό μέσο για την αντιμετώπιση των εθνικών ανταγωνισμών και αντιθέσεων¹⁵. Κύρια προϋπόθεση για την ομαλή μετάβαση σε ένα τέτοιο πολιτικό σύστημα είναι η έγκριση Ευρωπαϊκού Συντάγματος, το οποίο θα περιέχει το σύνολο των

καταστατικών λειτουργιών της Ένωσης, ενώ παράλληλα θα ρυθμίζει τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη – μέλη και τη νέα πολιτική οντότητα. Βασικοί αναλυτές της συγκεκριμένης σχολής σκέψης θα μπορούσαν να θεωρηθούν, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ήφαιστο (1999), οι Amitai Etzioni¹⁶, Henry Brugman¹⁷ και Carl J. Friedrich¹⁸.

Ανάλογες θέσεις διατυπώνουν και οι υπέρμαχοι του **νέο – φεντεραλισμού**¹⁹ (neo-federalism), με τη διαφορά ότι αυτοί προκρίνουν ως την πιο αποτελεσματική λύση τη σταδιακή (gradual) αποδοχή του θεσμικού – κανονιστικού πλαισίου που διέπει τα ομόσπονδα κράτη²⁰.

Η προσέγγιση της **εσωτερικής δομής**²¹ (domestic structure approach) επικεντρώνει την ανάλυσή της στη σημασία των εθνικών πολιτικών κατά τη διαμόρφωση των εξωτερικών σχέσεων μιας χώρας²². Έτσι, οι εσωτερικές δομές επηρεάζουν άμεσα την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αφού αποτελούν παρεμβατικές μεταβλητές που καθορίζουν τη στάση της χώρας σε διεθνές επίπεδο, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τα συμφέροντα και τις πιέσεις που ασκούνται από τους πολίτες και τις ομάδες πίεσης.

Τέλος, η **συναινετική συνομοσπονδία**²³ (confederal consociation) αποτελεί μια ενδιάμεση λύση ανάμεσα στην πλήρη ομοσπονδιοποίηση και την οικοδόμηση της Ένωσης με βάση την αμιγώς διακυβερνητική διαδικασία. Η επιλογή μιας τέτοιας λύσης στην πορεία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στοχεύει στο συγκερασμό των παραπάνω αντικρουόμενων στρατηγικών. Τα κράτη διατηρούν την ευχέρεια άσκησης επιμέρους κυβερνητικών πολιτικών, ενώ παράλληλα δεσμεύονται στην εκχώρηση του πυρήνα της εθνικής τους κυριαρχίας (νομισματική, δημοσιονομική πολιτική) στα υπερεθνικά όργανα της συνομοσπονδίας.

Οι παραπάνω θεωρίες αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η οικονομική προσέγγιση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Συγκεκριμένα, η οικονομική ενοποίηση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, οι κυριότερες εκ των οποίων είναι οι εξής²⁴:

Η ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, στην οποία τα κράτη – μέλη καταργούν το σύνολο των εμπορικών δασμών και λοιπών εμποδίων μεταξύ τους, ενώ παράλληλα διατηρούν το εθνικό τους δασμολόγιο στις εισαγωγές από τρίτες χώρες.

Ανώτερη μορφή οικονομικής συνεργασίας είναι η τελωνειακή ένωση, στην οποία όχι μόνο καταργούνται οι περιορισμοί και τα εμπόδια μεταξύ των

συμμετεχουσών χωρών – μελών, αλλά ταυτόχρονα ορίζεται κοινό δασμολόγιο στις εισαγωγές από τρίτες χώρες.

Όταν μετά τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης εξασφαλίζεται και η ελεύθερη διακίνηση των παραγωγικών συντελεστών (εργασία, κεφάλαιο), τότε γίνεται πράξη η κοινή αγορά. Βεβαίως, ανώτερη μορφή της κοινής αγοράς αποτελεί η οικονομική ένωση, στην οποία λαμβάνονται πρωτοβουλίες για εναρμόνιση της οικονομικής πολιτικής σε διάφορους τομείς (π.χ. νομισματικό, δημοσιονομικό, φορολογικό κ.λ.π.). Τέλος, πλήρη οικονομική ενοποίηση έχουμε στην περίπτωση που τα κράτη – μέλη αποφασίσουν την υιοθέτηση κοινών πολιτικών στο σύνολο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων.

1.3 Η ιστορικοπολιτική εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Είναι γεγονός πως η προσπάθεια για στενότερη συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο και κατ' επέκταση για την επίτευξη πλήρους οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης δεν είναι καινούργια²⁵. Το πρώτο αξιόλογο εγχείρημα προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξε το Σχέδιο (Μνημόνιο) Briand το 1930, το οποίο προωθούσε την ίδρυση μιας κοινής αγοράς με την απελευθέρωση των παραγωγικών συντελεστών και των εμπορευμάτων και τη συγκρότηση πολιτικής συνεργασίας, η οποία όμως δε θα έθιγε την εθνική κυριαρχία των μελών της. Ακριβώς αυτή η αντίθεση στη βασική του αρχή (ανάμεσα δηλαδή στην προσπάθεια για τη δημιουργία ομοσπονδιακής δομής και την ταυτόχρονη προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων κάθε μέλους) – αλλά και η οικονομική ύφεση του 1929 – αποτέλεσαν τους δύο βασικούς παράγοντες που οδήγησαν τελικά στην εγκατάλειψη του παραπάνω Σχεδίου²⁶.

Παρόλα αυτά, η προσπάθεια για την ευρωπαϊκή οικοδόμηση δεν εγκαταλείφθηκε. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου άρχισε να γίνεται γρήγορα αντιληπτό πως η ανασυγκρότηση της ευρωπαϊκής οικονομίας και η γεφύρωση των πολιτικών διαφορών του παρελθόντος θα καθίστατο ανέφικτη, εάν δεν επιχειρούνταν η – από μηδενική βάση – σύμπραξη ανάμεσα στις δυτικές ευρωπαϊκές χώρες. Ο φόβος για την εξάπλωση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου (το οποίο έβγαине σαφώς ενισχυμένο τη μεταπολεμική περίοδο), αλλά και η αναγκαιότητα για την ομαλή προσαρμογή της ηττημένης Γερμανίας στο νέο οικονομικοπολιτικό περιβάλλον επιτάχυναν τις εξελίξεις και δημιούργησαν αυξανόμενες προσδοκίες στους πολίτες της Ευρώπης²⁷.

Έτσι, φτάνουμε στις 9 Μαΐου 1950, όταν ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών R. Schuman προτείνει τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), η οποία γίνεται αποδεκτή από έξι χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο)²⁸. Στόχος της ΕΚΑΧ ήταν η δημιουργία κοινής αγοράς στα προϊόντα του άνθρακα και του χάλυβα, καθώς και η ελευθερία της κίνησης των εργαζομένων σ' αυτούς τους τομείς²⁹. Η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος δεν ήταν αρκετή για να κάμψει τους ανταγωνισμούς ανάμεσα στη Γερμανία και τη Γαλλία όσον αφορά στη συγκρότηση ενιαίας πολιτικής στα ζητήματα της ασφάλειας και της πολιτικής συνεργασίας (αποτυχία του σχεδίου Pleven³⁰ και της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας³¹).

Παρά το αρνητικό κλίμα, οι χώρες της Benelux (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο), ενθαρρυμένες από τα θετικά αποτελέσματα της ΕΚΑΧ, αναλαμβάνουν το 1955 την πρωτοβουλία να προτείνουν όχι μόνο τη διεύρυνση της οικονομικής συνεργασίας στον τομέα της ατομικής ενέργειας, αλλά και μακροπρόθεσμα τη διαμόρφωση Κοινής Αγοράς ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη. Η διάσκεψη της Μεσσήνα (2-4 Ιουνίου 1955) και η σύσταση της Επιτροπής Spaak κατέληξαν επιτυχώς στην υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης (25 Μαρτίου 1957) με τη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ).

Το διάστημα που ακολούθησε έγιναν σημαντικά βήματα στον οικονομικό κυρίως τομέα. Ολοκληρώθηκε ενάμιση χρόνο νωρίτερα απ' ό τι προβλεπόταν (Ιούνιος 1968) η τελωνειακή ένωση, απελευθερώθηκε σταδιακά η κίνηση των εργαζομένων και των κεφαλαίων, άρχισε να εφαρμόζεται η κοινή γεωργική πολιτική (σύμφωνα με τις διατάξεις της ΕΟΚ), απλοποιήθηκαν οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων, δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο για τη χρηματοδότηση της κοινωνικής πολιτικής και ενισχύθηκαν σημαντικά οι αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για δημοσιονομικά κυρίως ζητήματα.

Η βιωσιμότητα της ΕΟΚ ευνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό και από τη μεταβολή της γαλλικής ευρωπαϊκής πολιτικής. Η άνοδος στην εξουσία του στρατηγού Ντε Γκωλλ (Μάιος 1958) σε συνδυασμό με την αύξηση της αμερικανικής επιρροής στα ευρωπαϊκά πράγματα (μέσω της βρετανικής πρωτοβουλίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών το 1960), δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη στενότερης γαλλο – γερμανικής συνεργασίας και την καταρχήν αποδοχή της ΕΟΚ από όλα τα συμβαλλόμενα μέρη.

Το κλίμα όμως γρήγορα επιδεινώθηκε, καθώς οι γαλλικές προτάσεις Fouchet (1961–1962) για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου διακυβερνητικής συνεργασίας ανάμεσα στους Έξι που αφορούσαν στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής, της άμυνας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού τελικώς δεν έγιναν αποδεκτές (κυρίως από τους φεντεραλιστές της Κοινότητας – Βέλγιο, Ολλανδία). Παράλληλα, οι κινήσεις του Γερμανού προέδρου της Επιτροπής Walter Hallstein για τη δημιουργία υπερεθνικών οργάνων που στην ουσία θα παρέκαμπταν την εθνική κυριαρχία κάθε κράτους – μέλους προκάλεσαν νέες αντιδράσεις, με αποκορύφωμα την αποχώρηση της Γαλλίας από το Συμβούλιο Υπουργών («Κρίση της Κενής Έδρας») τον Ιούλιο του 1965³² και την αποδοχή του «Συμβιβασμού του Λουξεμβούργου»³³ (1966).

Η διαφαινόμενη ρήξη στα θεμέλια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος ξεπεράστηκε με την αποχώρηση του Ντε Γκωλλ από την εξουσία. Στη Διάσκεψη Κορυφής της Χάγης (Δεκέμβρης 1969) υιοθετείται το τρίπτυχο Διεύρυνση – Εμβάθυνση – Επιτάχυνση με έμφαση στην οικονομική σταθερότητα³⁴. Οι αρνητικές εξελίξεις στον οικονομικό και νομισματικό τομέα ανάγκασαν τους ηγέτες της ΕΟΚ να αποφασίσουν στη Σύνοδο Κορυφής στο Παρίσι (Οκτώβρης 1972) τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Οικονομικό, Νομισματικό και Πολιτικό Τομέα³⁵. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση έπαιξε η Επιτροπή Werner, η οποία προέβλεπε τη δημιουργία της ΟΝΕ σε τρία στάδια³⁶ (1971-1980). Οι έντονες όμως ενστάσεις της Γαλλίας για την εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε νέα υπερεθνικά όργανα οδήγησε την παραπάνω πρωτοβουλία σε τέλμα, για να επιβληθεί τελικά η συμβιβαστική λύση της υιοθέτησης του «νομισματικού φιδιού» (18 Δεκεμβρίου 1971). Όμως, κι αυτό το εγχείρημα εγκαταλείφθηκε, λόγω της πετρελαϊκής κρίσης του 1973 και της συνακόλουθης κατάρρευσης του συστήματος Bretton Woods.

Παρά τις αρνητικές διεθνείς συνθήκες, η Επιτροπή (με πρόεδρο το Βρετανό Roy Jenkins) παρουσίασε νέες προτάσεις στο νομισματικό τομέα υποστηρίζοντας τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, το οποίο άρχισε να λειτουργεί το Μάρτιο του 1979³⁷.

Παρακολουθώντας την επικράτηση της οικονομικής έναντι της πολιτικής ενοποίησης, η Γερμανία έσπευσε να επαναφέρει το ζήτημα της ομοσπονδιοποίησης της Ευρώπης προτείνοντας το Σχέδιο Genscher (1981)³⁸. Οι πρόνοιες της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας (παράκαμψη της αρνησικυρίας, συντονισμός αμυντικής πολιτικής ανάμεσα στους κοινοτικούς εταίρους) έκαναν τη Γαλλία να αντιδράσει άμεσα με την προώθηση Μνημονίου για την «οικονομική αναζωογόνηση της

Κοινότητας», κυρίως σε τομείς όπου παρατηρούνταν στασιμότητα (όπως στην περιφερειακή, την ενεργειακή, τη βιομηχανική και την κοινωνική πολιτική).

Η γεφύρωση της αντιπαράθεσης ανάμεσα στις δύο πλευρές επιτεύχθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με την ψήφιση Σχεδίου Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Σχέδιο Spinelli, 1983), το οποίο αναφερόταν για πρώτη φορά στις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις των χωρών – μελών της Κοινότητας, ενώ παράλληλα απαιτούσε τη συναίνεση όλων των κρατών.

Σε αυτό το πλαίσιο, ευνοήθηκε σημαντικά η υποβολή της Λευκής Βίβλου από την Επιτροπή Delors (1985) που περιείχε ένα λεπτομερές πρόγραμμα (300 προτάσεων) για τη σταδιακή κατάργηση – μέχρι το 1992 – των εμποδίων (φυσικών, τεχνικών, δημοσιονομικών) στην ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων, των υπηρεσιών, των εργαζομένων, των κεφαλαίων, το οποίο στόχευε στη μεσοπρόθεσμη σύσταση μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς χωρίς σύνορα³⁹. Η θεσμοθέτηση της Λευκής Βίβλου έγινε με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης⁴⁰ (η οποία ετέθη σε εφαρμογή το 1987) και η οποία ουσιαστικά αποτέλεσε τον προπομπό της Έκθεσης Delors για την ONE (17 Απρίλη 1989). Σ' αυτό το κείμενο περιγράφονταν λεπτομερώς τα στάδια που θα έπρεπε να ακολουθηθούν αργότερα στη Διακυβερνητική Διάσκεψη στο Μάαστριχτ.

Παρόλα αυτά, οι επιφυλάξεις για τις προτάσεις Delors δεν έπαψαν να υπάρχουν. Η Γερμανία συνέχιζε να βλέπει με καχυποψία τη δημιουργία της ONE, καθώς ήταν σίγουρο πως θα έχανε την πρωτοκαθεδρία στο νομισματικό τομέα που είχε πετύχει όλη την προηγούμενη περίοδο με την επικράτηση του μάρκου έναντι των άλλων νομισμάτων.

Οι αλλαγές όμως που σημειώθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '80 και τις αρχές του '90 μετέβαλαν τη στάση της Γερμανίας. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου, η ανάδειξη της Ευρώπης ως εναλλακτικού παίκτη στην προσέγγιση των ανατολικών χωρών, αλλά κυρίως η προοπτική επανένωσης της Γερμανίας – όλα αυτά συνέβαλαν στον ιστορικό συμβιβασμό ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία με τη συνύπαρξη (για πρώτη φορά) της οικονομικής και πολιτικής συνιστώσας στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁴¹.

Μέσα σε αυτές τις ευνοϊκές συνθήκες, συνέρχεται το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μάαστριχτ (Δεκέμβρης 1991), το οποίο καταλήγει στην ψήφιση της Συνθήκης για την ΕΕ (Φεβρουάριος 1992)⁴². Έτσι, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα στηρίζεται πλέον σε τρεις πυλώνες: α) στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (με ιδιαίτερη αναφορά στην

ONE⁴³), β) την ΚΕΠΠΑ (Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας⁴⁴) και γ) τη διακρατική συνεργασία σε ζητήματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων⁴⁵.

Ακολούθησε η Συνθήκη του Άμστερνταμ (2 Οκτωβρίου 1997), η οποία εστίασε σε θεσμικά ζητήματα ενισχύοντας την προοπτική της υπερεθνικότητας σε τομείς όπως η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, η ενίσχυση των υπερεθνικών θεσμών της ΕΕ, η επέκταση της ειδικής πλειοψηφίας, η ενίσχυση της ΚΕΠΠΑ και η κοινοτικοποίηση των ζητημάτων Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων⁴⁶.

Ωστόσο, η Συνθήκη του Άμστερνταμ δεν περιείχε πρόνοιες για τη μεταβολή του αριθμού των κοινοτικών οργάνων που θα επέφερε η επικείμενη διεύρυνση της Ένωσης με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης⁴⁷. Αυτές οι ρυθμίσεις αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας (14 Φεβρουαρίου 2000), το οποίο αποφάσισε και την υπογραφή της σχετικής Συνθήκης (που ετέθη σε ισχύ την 1^η Φεβρουαρίου 2003).

Οι τελευταίες εξελίξεις στο πεδίο της θεσμικής – οργανωτικής θωράκισης της Ένωσης δημιούργησαν νέες προσδοκίες για το μέλλον της Ευρώπης, οι οποίες αποτυπώθηκαν με την κατάθεση του Ευρωπαϊκού Συντάγματος (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Θεσσαλονίκης, Ιούνιος 2003) από τη Συνταγματική Συνέλευση με πρόεδρο τον Valerie Giscard d'Estaing. Η απόρριψή του όμως με δημοψήφισμα από δύο λαούς της Ευρώπης (Γάλλους, Ολλανδούς) το 2005 και το πάγωμα της διαδικασίας επικύρωσης ενέτεινε τον ευρωσκεπτικισμό και την αμφισβήτηση στους κόλπους της ΕΕ.

Τελικά, μετά από δύο χρόνια έντονων πολιτικών αναζητήσεων και προβληματισμού, οι ευρωπαίοι ηγέτες επανέφεραν το αποσυρθέν Ευρωπαϊκό Σύνταγμα με τη μορφή Νέας Συνταγματικής Συνθήκης («Συνθήκη της Λισσαβόνας», 16 Οκτωβρίου 2007), η οποία (την περίοδο που συγγράφεται η παρούσα εργασία) βρίσκεται στη διαδικασία επικύρωσης από τα Εθνικά Κοινοβούλια των κρατών – μελών.

Εξετάζοντας την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εύκολα διαπιστώνει κανείς τις διαφορετικές αντιλήψεις στην πολιτική φιλοσοφία και τον προσανατολισμό σύμφωνα με τον οποίο προωθήθηκε το ευρωπαϊκό οικοδόμημα διαχρονικά.

Αρχικά (μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1970), η ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στη χαλαρή συνεργασία σε επιμέρους τομείς,

επιβεβαιώνοντας έτσι την επικράτηση της λειτουργικής θεωρίας. Άλλωστε, αυτή η περίοδος στιγματίστηκε από την παρουσία του στρατηγού Ντε Γκωλλ (1958 – 1969), ο οποίος επέμενε σθεναρά στη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας και στην εμπέδωση του ευρωπαϊκού διακυβερνητισμού.

Αργότερα όμως (μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980) έγινε αντιληπτό πως ο περιορισμός της συνεργασίας σε οικονομικά θέματα καθίστατο μακροχρόνια δύσκολος, καθώς εξέλειπε εκείνο το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα απορροφούσε τους κραδασμούς από τις οικονομικές διακυμάνσεις και την καχυποψία που αυτές προκαλούσαν στα κράτη – μέλη. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου, άρχισαν οι πρώτες αναζητήσεις για την εισαγωγή θεσμικών και νομικών συστημάτων – μεταξύ πολιτικής ένωσης και διακυβερνητικής σχέσης – που στην πράξη αναδείκνυαν ως κυριαρχούσα άποψη τη νεολειτουργική θεωρία.

Αυτή η αντίληψη διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο από τη δεκαετία του 1990, όταν στο ευρωπαϊκό μόρφωμα «...άρχισαν να συνυπάρχουν και να διαπλέκονται σύνθετα και ιδιόμορφα χαρακτηριστικά μιας «αναδυόμενης ομοσπονδιακής δομής» που συμπεριλαμβάνει υπερεθνικά χαρακτηριστικά (πρώτος πυλώνας), μικτές ενδιάμεσες αποχρώσεις ρευστών διακυβερνητικών και υπερεθνικών χαρακτηριστικών (δεύτερος και τρίτος πυλώνας) και χαρακτηριστικών αμιγώς διακυβερνητικού χαρακτήρα»⁴⁸. (Weiler 1999, Moravesik, Nikolaidis 1999).

Πράγματι, η επίτευξη οικονομικής σύγκλισης ανάμεσα στα κράτη – μέλη (με τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης), αλλά και ο μεγαλεπήβολος στόχος για την υιοθέτηση της ΚΕΠΠΑ και της διαμόρφωσης ενιαίου πεδίου συναπόφασης για ζητήματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων – όλα αυτά έφεραν στο προσκήνιο την αναγκαιότητα της συγκρότησης υπερεθνικών θεσμών, οι οποίοι θα επιφορτίζονταν με το έργο της εποπτείας για την πραγματοποίηση των προαναφερόμενων στόχων.

Αποτέλεσμα του παραπάνω προβληματισμού είναι και η διακηρυγμένη απόφαση των ευρωπαίων ηγετών να προχωρήσουν προς την ομοσπονδιοποίηση της ΕΕ με την ψήφιση Κοινής Συνταγματικής Συνθήκης (η οποία, όπως φαίνεται, συναντά έντονες αντιδράσεις στις μέρες μας από τους λαούς της Ευρώπης).

1.4 Η λογική και η σημασία των διευρύνσεων κατά την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης

Η διεύρυνση της ΕΚ/ΕΕ αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και συμπληρώνει το δεύτερο «πυλώνα» του ευρωπαϊκού οικοδομήματος που είναι αυτός της εμβάθυνσης. Σε οικονομικό επίπεδο, επιβεβαιώνει τη θεωρία των Άριστων Νομισματικών Περιοχών (Optimum Currency Areas), η οποία κάνει λόγο για την άρση των εμπορικών και άλλων περιορισμών, καθώς και για την απελευθέρωση της κίνησης των παραγωγικών συντελεστών (ευκαμψία στην αγορά εργασίας) σε μια ευρεία οικονομική περιοχή ελεύθερου εμπορίου, προκειμένου να αντιμετωπίζονται με αποτελεσματικότητα – και χωρίς μεγάλο κόστος σε όρους ανεργίας – οι αναμενόμενες ασύμμετρες διαταραχές.

Η σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία, όμως, έχει δείξει πως το στάδιο ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας κάθε κράτους αποτελεί δευτερεύοντα παράγοντα στη διαδικασία ένταξης νέων χωρών στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Κύρια μεταβλητή για την αποδοχή της συμφωνίας προσχώρησης ενός κράτους στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη έχει αποδειχθεί πως είναι η πολιτική βούληση των παλαιών κρατών – μελών να ενσωματώνουν χώρες, οι οποίες στο παρελθόν επέλεξαν να ακολουθήσουν ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης, μειώνοντας έτσι τον ανταγωνισμό, όχι μόνο σε οικονομικό (με το άνοιγμα σε νέες αγορές), αλλά και σε πολιτικό – στρατιωτικό επίπεδο.

Έτσι, η πρώτη διεύρυνση (1973) με τις χώρες του Ην. Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας (η Νορβηγία τελικά δεν εντάχθηκε, μετά από δημοψήφισμα) υπέκρυπτε μάλλον την προσπάθεια της Κοινότητας να αποτρέψει την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) που είχαν συγκροτήσει επτά χώρες (Ην. Βασίλειο, Σουηδία, Νορβηγία, Δανία, Αυστρία, Ελβετία, Πορτογαλία) με τη Σύμβαση της Στοκχόλμης στις 4 Ιανουαρίου 1960. Εξάλλου, η άρνηση της Γαλλίας – δύο φορές (1963, 1967) – στην ένταξη του Ην. Βασιλείου οφειλόταν και πάλι σε πολιτικούς λόγους και εξέφραζε ουσιαστικά την απροθυμία των κρατών – μελών της Κοινότητας να δεχθούν την ευρωατλαντική επιρροή που το Ην. Βασίλειο σθεναρά υποστήριζε. Τελικά επικράτησε η άποψη της δυναμικής επέκτασης του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και αφού επιλύθηκαν οι αμφιβολίες της βρετανικής κυβέρνησης για τον κοινοτικό προϋπολογισμό⁴⁹, οι τρεις χώρες δέχθηκαν να αποτελέσουν πλήρη μέλη της Κοινότητας.

Η δεύτερη διεύρυνση (με την Ελλάδα) δείχνει για ακόμα μια φορά πως η «κοινωνιολογία της πολιτικής» επικρατεί έναντι της «κοινωνιολογίας της οικονομίας», όπως υποστήριζε ο Max Weber (και οι επίγονοί του, π.χ. ο Raymond Aron). Πράγματι, μετά τη Συμφωνία Σύνδεσης της 9^{ης} Ιουλίου 1961 (η εφαρμογή της οποίας διακόπηκε λόγω της επτάχρονης δικτατορίας), η Ελλάδα υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην Κοινότητα στις 12 Ιουνίου 1975. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η χώρα μας υπολείπονταν οικονομικά σε σχέση με τον κοινοτικό μέσο όρο, προκρίθηκε η αναγκαιότητα της πολιτειακής σταθερότητας, η οποία οδήγησε στην υπογραφή της Συμφωνίας Ένταξης στις 28 Μαΐου 1979 (ετέθη σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1981).

Τον ίδιο δρόμο ακολούθησαν και οι χώρες της Ιβηρικής Χερσονήσου, οι οποίες και αυτές με τη σειρά τους επεδίωκαν την εμπέδωση του δημοκρατικού τους πολιτεύματος. Η αίτηση ένταξης της Πορτογαλίας υπεβλήθη στις 28 Μαρτίου 1977, ενώ της Ισπανίας δύο μήνες αργότερα. Ωστόσο, λόγω των προτιμησιακών συμφωνιών που είχαν συνάψει οι δύο χώρες με την ΕΟΚ (το 1972 και 1970 αντίστοιχα) και που δημιουργούσαν αυξημένες ανάγκες για τη χρηματοδότηση του γεωργικού τομέα (κυρίως από τη Γερμανία και τη Μ. Βρετανία) δεν επετράπη η άμεση ένταξή τους στην Κοινότητα, η οποία τελικώς επετεύχθη την 1^η Ιανουαρίου 1986⁵⁰.

Η τέταρτη διεύρυνση πραγματοποιήθηκε με τις βόρειες χώρες (Αυστρία, Σουηδία, Φιλανδία), οι οποίες είχαν υποβάλλει αίτηση ένταξης στην Κοινότητα στις 17 Ιουλίου 1989, 1 Ιουλίου 1991 και 18 Μαρτίου 1992 αντίστοιχα. Βασική αιτία της εν λόγω πρωτοβουλίας των δύο από τις παραπάνω (Αυστρία, Σουηδία) υπήρξε το γεγονός πως μετά τις πολιτικές ανακατατάξεις που συντελέστηκαν το 1989 δε μπορούσαν να κρατήσουν πλέον στάση ουδετερότητας (η οποία προβλεπόταν ακόμα και στο Σύνταγμά τους) απέναντι στις τρίτες χώρες. Την ίδια ώρα, η Φιλανδία θέλησε να αποκοπεί από τις συμφωνίες που είχε συνάψει με τα κράτη της Σοβιετικής Ένωσης. Η δημιουργία του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου που είχε επικυρωθεί με τη Συνθήκη του Πόρτο (2 Ιουνίου 1992) ανάμεσα στα δώδεκα κράτη της Κοινότητας και τις πρώην της ΕΖΕΣ ευνόησαν τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις των τριών χωρών, οι οποίες ολοκληρώθηκαν στις 24 Ιουνίου 1994 (με την υπογραφή των Συμφωνιών Ένταξης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας) και άρχισαν να ισχύουν την 1^η Ιανουαρίου 1995.

Τέλος, η ευρεία ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Εσθονία, Λετονία,

Λιθουανία, Βουλγαρία, Ρουμανία) που έλαβε χώρα τα τελευταία χρόνια (Μάης 2004 και Ιανουάριος 2007), αλλά και αυτές που σχεδιάζεται να ακολουθήσουν το επόμενο διάστημα (κράτη των Δυτικών Βαλκανίων) ασφαλώς και επηρεάζουν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα αποτελέσματά τους δε, τόσο στα παλαιά όσο και στα νέα κράτη – μέλη, αναμένεται να φανούν και κατ' επέκταση να επηρεάσουν το ευρωπαϊκό οικοδόμημα σε βάθος χρόνου.

1.5 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε φανερό ότι η διεύρυνση της ΕΕ αποτελεί μια μόνο πτυχή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η οποία δε θα μπορούσε να προχωρήσει εάν δεν ήταν καταρχήν καθορισμένο το θεσμικό πλαίσιο διακρατικής συνεργασίας που θα υποχρεώνονταν τα κράτη – μέλη να ακολουθήσουν με την ένταξή τους στην ΕΕ.

Κατά συνέπεια, το κύριο συμπέρασμα που εξάγεται από το πρώτο κεφάλαιο είναι ότι η αποσπασματική – μονομερής μελέτη των οικονομικών επιπτώσεων της τελευταίας (και όχι μόνο) διεύρυνσης θα μας οδηγούσε σε λανθασμένη εκτίμηση του συνολικού αποτελέσματος, εάν παράλληλα δε συνυπολογίζονταν το στάδιο ολοκλήρωσης μέσα στο οποίο αυτή λαμβάνει χώρα.

Είναι λοιπόν σίγουρο πως η υπό εξέταση διεύρυνση επηρεάστηκε άμεσα από την απόφαση των ηγετών της ΕΕ να κάνουν ένα βήμα παρακάτω, επιταχύνοντας την προσπάθεια για την ομοσπονδιοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου με την ψήφιση της Νέας Συνταγματικής Συνθήκης και την περαιτέρω εμβάθυνση των δομών του.

Όπως είναι φυσικό, αυτό αναμένεται να προκαλέσει μεσοπρόθεσμα επιπτώσεις και σε οικονομικό επίπεδο, με τις αποδυναμωμένες – από πλευράς εθνικής κυριαρχίας – χώρες να στερούνται πλέον αρκετών πολιτικών (δημοσιονομικών, νομισματικών κ.ά.) στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν ενδεχόμενες στρεβλώσεις και ανισορροπίες από την ένταση του ανταγωνισμού με τις νέες, οικονομικά αναδυόμενες χώρες.

-
- ¹ Pentland Charles (1973) "International Theory and European Integration", Faber, London, p.p.21.
- ² Και με αυτή την έννοια, η συγκεκριμένη θεωρία συγκαταλέγεται στις "ατομικιστικές/«μειωτικές»" θεωρίες, σύμφωνα με τον Ευστάθιο Φακιολά (1996).
- ³ Watzel N. Kenneth (1979) "Theory of International Politics", Reading: Addison Wesley.
- ⁴ Morgenthau H. (1948) "Politics Among Nations", New York: Knopf.
- ⁵ Moravcsik Andrew (1991) "Negotiating the Single European Act", International Organization, vol.45, no.1.
- ⁶ Φακιολάς Ευστάθιος (1996) "Ασφάλεια και Στρατηγική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Σχεδιάγραμμα εισαγωγής στη συγκρότηση μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης", Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 85.
- ⁷ Richardson J. (1996) "European Union: Power and policy – making", 2nd Edition, London: Routledge, p.p.53.
- ⁸ Mitran D. (1965/1966) "The Prospect of European Integration: Federal or Functional", Journal of Common Market Studies, reprinted in "A Working Peace System", Chicago: Quadrangle.
- ⁹ Richardson J. (1996) "European Union: Power and policy – making", 2nd Edition, London: Routledge, p.p.55-56.
- ¹⁰ Schmitter P. (1969) "Further Notes on Operationalization. Some Variables Related to Regional Integration", International Organization, vol.23,no.2.
- ¹¹ Lindberg L. (1970) "Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement", International Organization, vol.24.
- ¹² Haas E. (1958) "The Uniting of Europe", Stanford: Stanford University Press.
- ¹³ Hoffmann Stanley (1966) "Obstinate or Obsolete? The fate of the nation state in Western Europe", Daedalus p.p.862-915.
- ¹⁴ Ήφαιστος Παναγιώτης (1999) "Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης", Εκδόσεις Ποιότητα, σελ.184-192.
- ¹⁵ Θιασώτες της ομόσπονδης ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής κοινότητας υπήρξαν οι Jean Monnet, Walter Hallstein και Altiero Spinelli (1966).
- ¹⁶ Βλ. Etzioni Amitai (1965) "Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces", Holt, Rinehart and Winston, inc. NY Chicago.
- ¹⁷ Brugmans H. (1980) "Federation et/ou Confederation", Europe en Formation, no.238.
- ¹⁸ Friedrich C.J. (1967) "Federalism and Nationalism", Orbis, vol.10, no.4.
- ¹⁹ Φακιολάς Ευστάθιος (1996) "Ασφάλεια και Στρατηγική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Σχεδιάγραμμα εισαγωγής στη συγκρότηση μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης", Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 90-91.

²⁰ Pinter J. (1985/1986) “The EC and the National State: a Case for Neofederalism”, *International Affairs*, vol. 62, no.1.

²¹ Katzenstein J. Peter (1976) “International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States”, *International Organization*, vol. 30, no.4.

²² Και με αυτή την έννοια, παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τη ρεαλιστική σχολή σκέψης.

²³ Φακιολάς Ευστάθιος (1996) “Ασφάλεια και Στρατηγική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Σχεδιάγραμμα εισαγωγής στη συγκρότηση μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης”, *Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο*, σελ. 92-93.

²⁴ Jones A.R. (2001) “The Politics and Economics of the European Union: An Introductory Text”, *Sheffield Hallam University, UK*, p.p.17.

²⁵ Για τις πρώτες προσπάθειες προώθησης της ευρωπαϊκής ιδέας βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001) “Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος”, *Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Σιδέρη*, σελ. 11-37.

²⁶ Βλ. Τσακαλογιάννης Π. (1996) “Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση”, *Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*, σελ.50.

²⁷ Στις 19.9.1946, ο Άγγλος Πρωθυπουργός Τσώρτσιλ, μιλώντας στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, πρότεινε τη δημιουργία των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης. Ένα χρόνο αργότερα (1947), ο υπουργός Εξωτερικών της Αμερικής G. Marshall, ανακοίνωσε την πρόθεση της χώρας του να στηρίζει οικονομικά τις χώρες της Ευρώπης. Το 1948 συγκροτείται ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (μετονομάστηκε σε Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης το 1962), ο οποίος σηματοδότησε ουσιαστικά την έναρξη της συνεργασίας ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη.

²⁸ Η Συνθήκη για την ΕΚΑΧ υπογράφεται στο Παρίσι στις 16 Απριλίου 1951 και μετά την έγκρισή της από τα εθνικά κοινοβούλια, ετέθη σε εφαρμογή στις 25 Ιουλίου 1952.

²⁹ Για την εφαρμογή της δε, όριζε τα εξής υπερεθνικά όργανα: α) την Ανώτατη Αρχή, β) τη Συνέλευση, γ) το Συμβούλιο και δ) το Δικαστήριο.

³⁰ Διατυπώθηκε από το Γάλλο Πρωθυπουργό Rene Pleven στις 24 Οκτωβρίου 1950 και έκανε λόγο για τη δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού στρατού, ο οποίος θα βρισκόταν υπό τον έλεγχο ενός Ευρωπαίου Υπουργού Άμυνας (διοριζόμενου από τις εθνικές κυβερνήσεις) και ενός Συμβουλίου Υπουργών που θα είχε αμιγώς συμβουλευτικό χαρακτήρα.

³¹ Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας υπεγράφη στις 27 Μαΐου 1952, αλλά εγκαταλείφθηκε γρήγορα λόγω των φεντεραλιστικών σχεδίων που προωθούσε η γερμανική πλευρά.

³² Η διαφωνία της Γαλλίας αφορούσε στη χρηματοδότηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για ζητήματα προϋπολογισμού,

την καθιέρωση του συστήματος ιδίων πόρων της Κοινότητας και την εισαγωγή του κανόνα της πλειοψηφίας στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων.

³³ Σύμφωνα με αυτόν, στις περιπτώσεις που προβλέπεται λήψη αποφάσεων κατά πλειοψηφία, ένα κράτος μπορεί να προβάλλει *veto*, εφόσον διακυβεύονται σοβαρά εθνικά του συμφέροντα.

³⁴ Αποφασίστηκε η ολοκλήρωση της κοινής αγοράς από την 1^η Ιανουαρίου 1970, η θέσπιση ιδίων πόρων για την Κοινότητα, η προοπτική δημιουργίας οικονομικής και νομισματικής ένωσης, η επιτάχυνση της πολιτικής ενοποίησης, καθώς και η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Μ. Βρετανία την 1^η Ιουλίου 1970.

³⁵ Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν αφορούν στην υποτίμηση του γαλλικού φράγκου κατά 11,2% και την ανατίμηση του γερμανικού μάρκου κατά 9,29% το 1969 που προκάλεσαν στρεβλώσεις στην ΚΑΠ, αλλά και στην κατάρρευση του Bretton Woods που ακολούθησε την κρίση του δολαρίου το 1971.

³⁶ Στο πρώτο στάδιο, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των ευρωπαϊκών νομισμάτων δε θα κυμαίνονταν πάνω από 1,2% σε σχέση με το δολάριο. Στο δεύτερο στάδιο, θα συγκροτούνταν το Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Συνεργασίας, το οποίο θα ήλεγχε τα νομισματικά αποθέματα των κρατών – μελών και θα παρείχε ανάλογη βοήθεια σε χώρες με ελλειμματικό ισοζύγιο πληρωμών και τέλος, στο τρίτο στάδιο, γινόταν αναφορά στη λειτουργία Κεντρικής Τράπεζας.

³⁷ Το ΕΝΣ διακρίνονταν από τρία στοιχεία: α) Μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών (μέχρι 2,25% η διακύμανση των ευρωπαϊκών νομισμάτων σε σχέση με την κεντρική ισοτιμία της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Μονάδας), β) Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (σταθμισμένος μέσος της αξίας των ευρωπαϊκών νομισμάτων που συμμετείχαν στο ΕΝΣ), γ) Μηχανισμός βραχυπρόθεσμης νομισματικής στήριξης (κατάθεση του 20% των αποθεμάτων σε χρυσό και σε δολάρια στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Συνεργασίας).

³⁸ Το σχέδιο Genscher στηρίχθηκε και από τον Ιταλό υπουργό Εξωτερικών Emilio Colombo.

³⁹ Για τις προτάσεις Delors βλ. Τσούκαλης Λ. (1998) “Η Νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία: Στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα”, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.90

⁴⁰ Για την αποτελεσματική εφαρμογή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, η Επιτροπή Delors συνέστησε την Επιτροπή Dooge, ενώ οι Υπουργοί Εξωτερικών των Δώδεκα μια δεύτερη για την αναβάθμιση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας.

⁴¹ Βλ. Χριστοδουλίδης Θ. (2001) “Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος”, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 136.

⁴² Το οικονομικοπολιτικό πλαίσιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ παρατίθεται αναλυτικά στο εγχειρίδιο του Λουκά Τσούκαλη (1998) “Η Νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία: Στο κατώφλι του 21ου αιώνα”, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.94-106.

-
- ⁴³ Για τα στάδια και τα κριτήρια ένταξης στην ΟΝΕ βλ. Γεωργακόπουλος Θ., Τσακαλώτος Ε. (1996) “Οικονομικές Πολιτικές της ΕΕ”, Εκδόσεις Σταμούλη, σελ.43-44.
- ⁴⁴ Μούσης Νίκος (2005) “Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, οικονομία, πολιτική”, 11^η Αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.156-165.
- ⁴⁵ Μούσης Νίκος (2005) “Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, οικονομία, πολιτική”, 11^η Αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.147-156.
- ⁴⁶ Για την αξιολόγηση της Συνθήκης του Άμστερνταμ, βλ. Νταλής Σωτήρης (1997) “Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ”, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 357-455.
- ⁴⁷ Για τις θεσμικές προτάσεις της Συνθήκης του Άμστερνταμ βλ. Τσινισιζέλης Μ. “Οι θεσμοί της ΕΕ και η λειτουργία τους” στο εγχειρίδιο “Ευρωπαϊκή Ένωση: Επίκαιροι Προβληματισμοί”, επιμέλεια Μοσχονάς Ανδρέας, Εκδόσεις Εξάντας, σελ.53-65.
- ⁴⁸ Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ. (2001) “Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές: Ιστορία – Θεσμοί - Δίκαιο”, Τόμος Α’, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ.142.
- ⁴⁹ Το Ην. Βασίλειο καλούνταν να καταβάλλει υψηλές εισφορές στον κοινοτικό προϋπολογισμό (γεωργικές εισφορές επί των εισαγομένων προϊόντων από τρίτες χώρες, τελωνειακοί δασμοί, έσοδα από ΦΠΑ), την ώρα που ο συρρικνωμένος γεωργικός της τομέας δεν την έδινε τη δυνατότητα να απορροφήσει ανάλογο ποσοστό των κοινοτικών δαπανών.
- ⁵⁰ Οι Συμφωνίες Ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας υπεγράφησαν στις 12 Ιουνίου 1985.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Εμπειρικές εκτιμήσεις των οικονομικών επιπτώσεων από τις ευρωπαϊκές διευρύνσεις

2.1 Εισαγωγή

Βασιζόμενοι στις θεωρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αρκετοί επιστήμονες θέλησαν να επεκτείνουν την ανάλυσή τους, εστιάζοντας στις επιπτώσεις των ευρωπαϊκών διευρύνσεων τόσο για τα κράτη – μέλη χωριστά (νέα και παλαιά) όσο και για την ΕΕ στο σύνολο. Μάλιστα, στη βιβλιογραφία – αρθρογραφία δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Στο παρόν κεφάλαιο λοιπόν, επιχειρείται η συνοπτική και ομαδοποιημένη παρουσίαση των βασικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων – μοντέλων που χρησιμοποιούνται για την εξέταση των παραπάνω επιπτώσεων. Για την πληρέστερη ανάλυση των βιβλιογραφικών αναφορών πάνω σε αυτό το κρίσιμο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ζήτημα, λαμβάνεται ως κριτήριο διάκρισης των εν λόγω μελετών τόσο ο χρόνος (ex-ante, ex-post αναλύσεις) όσο και η προέλευση των υπό διεύρυνση χωρών (εάν δηλαδή η διεύρυνση αναφέρεται στις χώρες της ΚΑΕ ή σε λοιπά κράτη).

Συγκεκριμένα, στο τμήμα 2.2 παρατίθενται οι εκτιμήσεις για τα αποτελέσματα από την ολοκλήρωση της Κοινής Αγοράς και το σταδιακό πέρασμα στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Ακολουθούν οι μελέτες που έχουν να κάνουν με τις επιπτώσεις από τις διευρύνσεις με χώρες εκτός ΚΑΕ (τμήμα 2.3), ενώ το κύριο μέρος του κεφαλαίου (τμήμα 2.4) καλύπτεται από τις μελέτες που κατά καιρούς έχουν γίνει στο πεδίο των διευρύνσεων της ΕΕ προς τα κράτη της ΚΑΕ. Τέλος, παρατίθενται τα κυριότερα συμπεράσματα (τμήμα 2.5) από την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

2.2 Ex-ante μελέτες για τις επιπτώσεις από την Κοινή Αγορά και τη δημιουργία Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης

Εκτιμώντας το ενδεχόμενο της δημιουργίας Κοινής Αγοράς στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αρκετές έρευνες κατευθύνθηκαν στο πεδίο ανάλυσης των επιπτώσεων που αυτή θα επέφερε. Έτσι, η Έκθεση Cecchini¹ (The Cecchini Report, 1988) κάνει

μια εκτίμηση των απωλειών από τη μη σύσταση της Κοινής Αγοράς και τις υπολογίζει στο 3,2%-5,7% του πραγματικού ΑΕΠ της Κοινότητας. Ασκώντας κριτική στην παραπάνω έκθεση, ο Baldwin (1989) διαχωρίζει τα αναμενόμενα αποτελέσματα από τη δημιουργία της Κοινής Αγοράς και τα εξαρτά από την ύπαρξη ή όχι υψηλών ρυθμών ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση οι απώλειες μπορούν να ανέλθουν στο 9% - 29% του ΑΕΠ, ενώ στη δεύτερη από 3,5% - 9%.

Όσον αφορά στην επίδραση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης στο διεθνές εμπόριο, οι κατά καιρούς μελέτες εστιάζουν στη σημαντικότητα της διαφοροποίησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών και στις συνέπειες που αυτή συνεπάγεται. Οι Brada και Mendez² (1988) συμπέραναν πως η μεταβολή στη συναλλαγματική ισοτιμία επηρεάζει το εμπόριο, αλλά κατά παράδοξο τρόπο προς την ίδια κατεύθυνση³. Οι Belanger et al.⁴ (1992) εξετάζοντας τις εισαγωγές των ΗΠΑ από τον Καναδά διαπίστωσαν πως η επίδραση της διακύμανσης της συναλλαγματικής ισοτιμίας είναι στατιστικά ασήμαντη, άποψη με την οποία διαφώνησαν οι Frankel και Wei⁵ (1993). Οι Nardis και Vicarelli (2003) από τη μεριά τους σημείωσαν πως στα πλαίσια των νομισματικών ενώσεων, το σημαντικότερο στοιχείο δεν είναι η μείωση της αβεβαιότητας από την ύπαρξη καθεστώτος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, αλλά η εξασφάλιση συγκρισιμότητας των τιμών.

Ο Rose⁶ (2000) κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα, εξετάζοντας ένα δείγμα 186 χωρών, όπου διαπίστωσε πως οι χώρες που μοιράζονται το ίδιο νόμισμα τείνουν να αναπτύσσουν διμερές εμπόριο τρεις φορές παραπάνω απ' ότι οι υπόλοιπες. Ωστόσο, η μεθοδολογία που χρησιμοποίησε δέχτηκε κριτική σε δύο σημεία. Πρώτον, το επιλεγμένο δείγμα χωρών περιείχε πολλές ανεπτυγμένες χώρες, με αποτέλεσμα να παραλείπονται ουσιαστικά οι επιπτώσεις από τη διενέργεια εμπορίου από και προς τα αναπτυσσόμενα κράτη και δεύτερον δε γίνεται καμία συγκριτική αναφορά στην πορεία του διεθνούς εμπορίου πριν και μετά τη δημιουργία της Ενιαίας Νομισματικής Περιοχής.

Οι Ban και Klaassen (2002) εξειδικεύοντας τη μελέτη τους σε 17 χώρες για 37 χρόνια (1965–2001) κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας είναι ασήμαντη τις περισσότερες φορές, με την ψευδομεταβλητή όμως της ONE να παίζει σημαντικό ρόλο. Εκτίμησαν τις εξαγωγές ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ στο 3,9% το 1999, 6,9% το 2000, 9,6% το 2001 και το μακροπρόθεσμο εμπορικό αποτέλεσμα στο 37,8%.

Ανάλογες απόψεις υιοθέτησαν και οι De Nardis και Vicarelli (2003), οι οποίοι εξέτασαν ένα δείγμα 30 χωρών (εκ των οποίων οι 11 προέρχονταν από τη ζώνη του ευρώ) για την περίοδο 1980 – 2000. Σύμφωνα με την εκτίμησή τους, η αποδοχή κοινού νομίσματος οδηγεί βραχυπρόθεσμα σε μικρή αύξηση του διεθνούς εμπορίου (κατά 6,3%).

2.3 Εμπειρικές μελέτες (ex-ante,ex-post) για τις επιπτώσεις από την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τη διεύρυνση με χώρες εκτός ΚΑΕ

Δεν είναι λίγοι εκείνοι οι επιστήμονες – οικονομικοί αναλυτές, οι οποίοι επικεντρώθηκαν στις επιπτώσεις από τη διεύρυνση της ευρωπαϊκής κοινότητας και την απελευθέρωση του εμπορίου που αυτή συνεπάγεται (περισσότερα για τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου βλ. Κεφάλαιο 4).

Για παράδειγμα, ο Verdoorn⁷ (1954) εξετάζει την ελαστικότητα ζήτησης των εγχώριων και εισαγομένων προϊόντων, προκειμένου να εκτιμήσει τι θα είχε συμβεί εάν είχε λάβει χώρα η απελευθέρωση του εμπορίου και είχε υιοθετηθεί Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο σε 10 χώρες της ΕΕ. Στον τομέα του ενδοκοινοτικού εμπορίου υπολογίζει μια αύξηση της τάξης των 993 εκ. δολαρίων, το 60% εκ των οποίων θα προέρχεται από την εκτροπή εμπορίου που θα προκληθεί από εξωτερικούς εταίρους. Για την Ολλανδία, η αύξηση για τις εξαγωγές θα ανέλθει στα 141 εκ. δολάρια και για τις εισαγωγές στα 47 εκ. δολάρια.

Το γενικό συμπέρασμα της παραπάνω έρευνας είναι ότι οι μεγαλύτερες χώρες αντιδρούν διαφορετικά απ' ότι οι μικρότερες στην απελευθέρωση του εμπορίου. Συγκεκριμένα, η διόρθωση στις συναλλαγματικές ισοτιμίες έχει αρνητικές συνέπειες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των μικρότερων χωρών και θετικές στις μεγαλύτερες. Με αυτή την έννοια, σύμφωνα με τον Verdoorn, ενώ η Τελωνειακή Ένωση ωφελεί όλους τους συμμετέχοντες σε αυτήν βραχυπρόθεσμα – μακροπρόθεσμα τα αποτελέσματα ενδέχεται να είναι διαφορετικά.

Το Economist Intelligence Unit⁸ (1957) εστίασε στις επιπτώσεις από την περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση της Δυτικής Ευρώπης στη Μ. Βρετανία. Θέτοντας ως ενδεχόμενα σενάρια τη δημιουργία τελωνειακής ένωσης ή ζώνης ελευθέρων συναλλαγών έως το 1970, η εν λόγω μελέτη διαφοροποιήθηκε από αυτή του Verdoorn (1954) στο ότι κατάφερε όχι μόνο να εκτιμήσει διάφορους οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες (όπως το ΑΕΠ και ο πληθυσμός), αλλά και να

προσδιορίσει τις βιομηχανίες της υπό εξέταση χώρας που αναμενόταν να ωφεληθούν ιδιαίτερα από την ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση⁹.

Ο Balassa¹⁰ (1967,1975) προσεγγίζει τις επιπτώσεις από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συγκρίνοντας τις εισοδηματικές ελαστικότητες πριν (1953 – 1959) και μετά (1959 – 1965) το σημείο καμπής. Έτσι, η αύξηση στην εισοδηματική ελαστικότητα εκφράζει δημιουργία εμπορίου, ενώ η μείωση εκτροπή εμπορίου. Κατά την πρώτη περίοδο της ολοκλήρωσης, σημειώθηκε δημιουργία εμπορίου (κυρίως στα βιομηχανικά προϊόντα). Ωστόσο, η μέθοδος του Balassa δέχτηκε κριτική από τον Winters (1984,1987), καθώς η μεταβολή στην εισοδηματική ελαστικότητα των εισαγωγών – σε μια αλλαγή του εισοδήματος – μπορεί να οφείλεται και σε λόγους που δεν έχουν να κάνουν με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Ο Winters χρησιμοποίησε τα υποδείγματα μεριδίων αγοράς για να μετρήσει τις επιπτώσεις που είχε η ένταξη της Μ. Βρετανίας στο εμπόριο ειδών μεταποίησης¹¹. Ένα τέτοιο υπόδειγμα είναι το «Σχεδόν Ιδανικό Υπόδειγμα Ζήτησης» (Almost Ideal Demand System), το οποίο εισήχθη από τους Deaton και Muellbauer (1980)¹². Η μαθηματική μορφή του υποδείγματος είναι η εξής:

$$w_{it} = \alpha_i + \beta_i (E_t / P_t) + \sum_j \gamma_{ij} \log p_{jt} + u_{it}$$

όπου:

w_i το μερίδιο του προμηθευτή i , E η συνολική δαπάνη της μεταποίησης, (E/P) η πραγματική δαπάνη, p_j οι τιμές όλων των προμηθευτών μεταποιητικών αγαθών.

Την αναλυτική προσέγγιση χρησιμοποίησαν και οι Glejser και Moro¹³ (1996) στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν τις μεταβολές στα εισαγωγικά και εξαγωγικά μερίδια των χωρών της Ισπανίας και Πορτογαλίας από την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1986. Οι εξισώσεις του υποδείγματος είναι οι εξής:

$$X_{ij} = \alpha_{ij} + \beta_{ij}T + \delta_{ij}T' + u_{ij}$$

$$m_{ji} = \alpha^*_{ji} + \beta^*_{ji}T + \delta^*_{ji}T' + v_{ji}$$

όπου:

χ_{ij} το εξαγωγικό μερίδιο που αντιστοιχεί στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας i στη χώρα j και m_{ji} το εισαγωγικό μερίδιο (το i αντιπροσωπεύει τη χώρα που εισάγει

και το j τη χώρα που εξάγει), T τα έτη (από το 1973 έως το 1993) και T' τα έτη (από το 1986 έως το 1993).

Οι Tarr and Matusz (1998) στην εργασία τους περιγράφουν τις επιπτώσεις από την εμπορική πολιτική που η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επιφέρει. Οι Francois, McDonald and Nordstrom (1996) καταπιάνονται με τη διαδικασία φιλελευθεροποίησης του εμπορίου και των ροών κεφαλαίου με τη χρήση του μοντέλου CGE. Ο Martin (1995) μελετά τις επιπτώσεις της διεύρυνσης εστιάζοντας στην περίπτωση της Ισπανίας στα πλαίσια ενός μοντέλου βαρύτητας (GLS) με τα αποτελέσματα να αφορούν ανάλυση μερικής ισορροπίας.

Οι Michalopoulos and Tarr (1997) αναλύουν τα οικονομικά αποτελέσματα από τη συμμετοχή των χωρών CIS¹⁴ σε μια τελωνειακή ένωση. Το συμπέρασμά τους είναι ότι τα στατικά αποτελέσματα είναι αβέβαια, ενώ τα δυναμικά αρνητικά¹⁵. Κι αυτό, διότι υπάρχει σημαντική υστέρηση σε αυτά τα κράτη όσον αφορά στην τεχνολογική τους πρόοδο. Η συγκεκριμένη ανάλυση μειονεκτεί, διότι δε συνοδεύεται από την παράθεση ποσοτικών στοιχείων. Πάντως, σύμφωνα με άλλη μελέτη, η άρση των εμπορικών περιορισμών που θα προηγηθεί της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δε θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό το ισοζύγιο της Ρωσίας, Ουκρανίας και Λευκορωσίας¹⁶. Εξαίρεση θα αποτελέσει ο αγροτικός τομέας, όπου θα παρατηρηθεί δημιουργία εμπορίου της τάξεως του 2,33% των συνολικών αγροτικών εισαγωγών.

Οι Sulamaa Pekka και Widgren Mika (2004) έθεσαν σε εφαρμογή το Global Trade Analysis Project¹⁷ (CGE model) για να υπολογίσουν τα οικονομικά αποτελέσματα από τη διαρκή κατάργηση των εμπορικών φραγμών ανάμεσα στην ΕΕ και τη Ρωσία. Στους παρακάτω πίνακες, παρουσιάζονται οι ομάδες των χωρών και οι τομείς που χρησιμοποιήθηκαν στο υπόδειγμα¹⁸:

Πίνακας 2.1

New Region	Original GTAP
1. CEECN	Poland, Estonia, Latvia, Lithuania, Czech Republic
2. CEECS	Hungary, Malta, Slovakia, Slovenia, Cyprus
3. EUN	Austria, Denmark, Finland, Germany, Sweden
4. EUS	Belgium, France, United Kingdom, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Portugal, Spain
5. RUS	Russia
6. Rest FSU	Rest of the Former Soviet Union
7. NAFTA	Canada, United States, Mexico
8. ROW	Rest of the World

Πίνακας 2.2

New Sector	Original GTAP Sector
1. Apparel	Leather products, Wearing apparel
2. Coal	Coal
3. Crop	Sugar cane, sugar beet, Cereal grains nec, crops nec, oil seeds, processed rice, paddy rice, sugar, vegetables, fruit, nuts, wheat
4. Chemicals and plastics	Chemical, rubber, plastic prods
5. Metal products	Fabricated metal products
6. GAS	Gas
7. Ferrous metals	Iron and steel
8. Livestock sector	Cattle, sheep, goats, horse, fishing, Dairy products, Animal products nec, Meat products nec, Raw milk, Vegetable oils and fats
9. Other manufactures	Electronic equipment, Wood products, Metals nec, Mineral products nec, Machinery and equipment nec, Manufactures nec, Petroleum, coal products
10. Oil	Oil
11. Other primary production	Beverages and tobacco products, Forestry, Food products nec, Minerals nec, Plant – based fibers, Wool, silk – worm cocoons
12. Services	Communication, construction, dwellings, Electricity, Gas manufacture, distribution, Insurance, Business services nec, Financial services nec, Pub. Admin/Defence/Health/Educ., Recreation and other services, Trade, Water
13. Textiles	Textiles
14. Transport equipment	Air transport, Motor vehicles and parts, Transport equipment nec, Transport nec, Sea transport
15. Paper products, publishing	Wood and paper products

Το βασικό τους συμπέρασμα από την εξέταση τριών κυρίων σεναρίων (απλή κατάργηση των εμπορικών εμποδίων ανάμεσα στις δύο πλευρές, πλήρης υποκατάσταση των εισαγωγών από τους εγχώριους ανταγωνιστές, αύξηση της παραγωγικότητας τόσο στην ΕΕ όσο και στη Ρωσία) είναι ότι από την όλο και μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση της ευρωπαϊκής και της ρωσικής οικονομίας αναμένεται να υπάρξουν σημαντικά οφέλη μόνο για την πρώτη πλευρά¹⁹.

Οι C.Martin και J.Turrion (2001) επιλέγουν το εξής οικονομετρικό υπόδειγμα για να υπολογίσουν τις επιπτώσεις στο εμπόριο των παλαιών κρατών – μελών της ΕΕ από την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ²⁰:

$$lshare_{jt}^i = \beta_1 lregdp_{jt}^i + \beta_2 lfdixm_{jt}^i + \beta_3 lfdimx_{jt}^i + \beta_4 ltfdix_{jt}^i + \beta_5 lreer_{jt}^i + \beta_6 ldist_j^i + \Sigma \delta_k D_k + \varepsilon_{it}$$

όπου:

$share_{jt}^i$ = το μερίδιο των εξαγωγών από τη χώρα j στην i ως προς τις συνολικές εισαγωγές της i

$regdp_{jt}^i$ = ΑΕγΠ της εξάγουσας χώρας j ως προς το ΑΕγΠ των υπολοίπων χωρών του δείγματος

$fdixm_{jt}^i$ = απόθεμα (stock) ξένων επενδύσεων της εξάγουσας χώρας j στην εισάγουσα χώρα i

$fdimx_{jt}^i$ = απόθεμα (stock) ξένων επενδύσεων της εισάγουσας χώρας i στην εξάγουσα χώρα j

$tfdix_{jt}^i$ = απόθεμα συνολικών άμεσων ξένων επενδύσεων στην εξάγουσα χώρα i ως προς το ΑΕΠ, αφού πρώτα αφαιρεθούν οι επενδύσεις της εισάγουσας χώρας

$reer_{jt}^i$ = πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία της εξάγουσας χώρας j σε σχέση με τους ανταγωνιστές της στη χώρα υποδοχής i

$dist_j^i$ = απόσταση ανάμεσα στις υπό εξέταση χώρες

D_k = ψευδομεταβλητές που εκφράζουν τις διαφορετικές εμπορικές περιοχές (trade areas) των χωρών του υποδείγματος

Από το στατιστικό έλεγχο προέκυψε πως στατιστικά σημαντικές μεταβλητές στη διαμόρφωση των εξαγωγών και των εισαγωγών είναι το ΑΕΠ, οι ΑΞΕ και λιγότερο οι πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες και η απόσταση ανάμεσα στις χώρες του υποδείγματος²¹.

Οι A.Adam και T.Moutos (2005) εξειδικεύουν την ανάλυσή τους για να μελετήσουν τις επιπτώσεις από την τελωνειακή σύγκλιση της Τουρκίας με την ΕΕ (1996) για κάθε χώρα της Ένωσης (σε σχέση με τις υπόλοιπες) χρησιμοποιώντας το παρακάτω υπόδειγμα:

$$X_{i,EU15-i,t} = \beta_0 + \beta_1 \log(Y_{it}Y_{EU15-i,t}) + \beta_2 \log(P_{it}P_{EU15-i,t}) + \beta_3 dREER_{it} + \gamma TUR_{EU15-i,t} + \beta_5 CEEC + \mu_{i,EU15-i} + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

όπου:

$X_{i,EU15-i,t}$ = οι πραγματικές εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων της χώρας i προς την ΕΕ15- i

$Y_{it}Y_{EU15-i,t}$ = το ΑΕΠ της χώρας i τη χρονική περίοδο t ως προς το ΑΕΠ της ΕΕ15- i

$P_{it}P_{EU15-i,t}$ = ο πληθυσμός της χώρας i τη χρονική περίοδο t ως προς τον πληθυσμό της ΕΕ15- i

$dREER_{it}$ = ο ρυθμός μεταβολής της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της χώρας i

$TUR_{EU15-i,t}$ = ψευδομεταβλητή ίση με το 1 (μετά το 1995) ή οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την αγορά της ΕΕ15- i

$CEEC$ = ψευδομεταβλητή ίση με το 1 (μετά το 1993) ή οι εξαγωγές των ΚΑΕ προς την αγορά της ΕΕ15- i

$\mu_{i,EU15-i}$ = όρος των μεταβολών του χρόνου (απόσταση, κοινή γλώσσα κ.λ.π.)

λ_t = όρος των απότομων μεταβολών του διθνούς εμπορίου

Από την ανάλυση προέκυψε πως οι ανεξάρτητες μεταβλητές που επηρεάζουν τη δομή και το μέγεθος των εμπορικών – εξαγωγικών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ μετά την ένταξη της Τουρκίας στην τελωνειακή ένωση είναι κυρίως το ΑΕΠ, καθώς επίσης και οι γεωγραφικές – πολιτιστικές τους διαφορές²².

Τέλος, η Νεοκοσμίδα – Βεντούρα Ζ. (1995), χρησιμοποιώντας την πενταψήφια κατάταξη της SITC (η οποία περιλαμβάνει σαράντα αγαθά), επιχείρησε να μελετήσει τις επιπτώσεις στις ελληνικές εξαγωγές από την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΕ. Για το λόγο αυτό, εκτίμησε την ακόλουθη συνάρτηση:

$$\log X_i = a + b \log P_i / P_j + cT + u_i$$

όπου:

X_i = οι εξαγωγές της χώρας i (Ισπανία, Πορτογαλία) προς την Ελλάδα

P_i / P_j = ο λόγος της μέσης τιμής εξαγωγών της χώρας i προς τη μέση τιμή εξαγωγών του αντίστοιχου προϊόντος στην ανταγωνίστρια χώρα

T = ψευδομεταβλητή του χρόνου

Από τα αποτελέσματα προκύπτει πως οι μέσες τιμές των εξαγωγών αποτελούν στατιστικά σημαντικές μεταβλητές στη διαμόρφωση του επιπέδου των ελληνικών εξαγωγών. Βεβαίως, η επίδρασή τους είναι διαφορετική ανά κατηγορία προϊόντος (ο ανταγωνισμός είναι μεγαλύτερος για τα αγροτικά προϊόντα ανάμεσα στην Ελλάδα και την Πορτογαλία, ενώ αυτή η τάση παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό στα βιομηχανικά προϊόντα ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ισπανία)²³.

2.4 Εμπειρικές μελέτες (ex-ante, ex-post) για τις επιπτώσεις από την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τη διεύρυνση με χώρες της ΚΑΕ

Η πρώτη μελέτη που ασχολήθηκε με τα αποτελέσματα της ευρωπαϊκής διεύρυνσης προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ήταν αυτή των Gasiorsek, Smith και Venables (1994). Χρησιμοποιήθηκε το CGEM (Computable General Equilibrium Model), το οποίο αφορούσε τρεις μεταβλητές: α) 13 βιομηχανικούς τομείς που δραστηριοποιούνταν σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού, β) το χρηματοοικονομικό τομέα και γ) το υπόλοιπο της οικονομίας. Στο μοντέλο συμπεριλήφθηκαν επτά ευρωπαϊκές χώρες, ενώ οι υποψήφιες χώρες μαζί με τα λοιπά κράτη του κόσμου αποτελούσαν μια ξεχωριστή ομάδα. Το αποτέλεσμα της μελέτης έδειξε ότι η διεύρυνση της ΕΕ θα οδηγούσε σε μεγέθυνση της ευρωπαϊκής οικονομίας κατά 0,5% - 0,8% του ΑΕΠ.

Οι Baldwin – Francois – Portes (1997) μελετώντας τις επιπτώσεις από τη διεύρυνση της ΕΕ με επτά χώρες (Βουλγαρία, Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία) εκτίμησαν τα καθαρά οφέλη από την αύξηση του εισοδήματος στα νέα κράτη – μέλη στο 18%, ενώ για την ΕΕ-15 μόλις στο 0,2%²⁴. Οι επιλεγόμενες εξισώσεις βαρύτητας, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν και από το LeJour (2001) έχουν την παρακάτω μορφή²⁵:

$$X_{g,c,cc} = \alpha_g + \beta_{1g} D_{EU}^{ijs} + \beta_{2g} d_{c,cc} + \gamma_{1s} Y_c + \gamma_{2s} y_c + \gamma_{3s} Y_{ss} + \gamma_{4s} y_{ss} + \sum \delta_{ds} Dd + v_{1s} TM_{g,c,cc} + v_{2s} TE_{g,c,cc} + \varepsilon_{s,c,cc} \text{ (όλες οι μεταβλητές σε λογαριθμική βάση)}$$

όπου:

$X_{g,c,cc}$ οι εξαγωγές από τη χώρα c στη χώρα cc και στη βιομηχανία g , Y , y το ΑΕΠ και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ αντίστοιχα, d η απόσταση ανάμεσα στις πρωτεύουσες των χωρών c και cc , Dd μια ψευδομεταβλητή των border effects, με τη μεταβλητή D_{EU} να παίρνει την τιμή 1 (εάν και οι δύο χώρες είναι μέλη της ΕΕ) και 0 (εάν δεν είναι), $TM_{g,c,cc}$ ο φόρος εισαγωγών της s από τη χώρα c στη χώρα cc , ενώ $TE_{g,c,cc}$ ο αντίστοιχος φόρος εξαγωγών.

Στην ουσία, τα οφέλη για την ΕΕ είναι μηδαμινά, καθώς η καθαρή επιβάρυνση από την ένταξη των νέων χωρών κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα (Gasiorek et al.(1994), Brown et al.(1997)).

Οι Brown et al.²⁶ (1997) εφαρμόζουν το μοντέλο CGE του Πανεπιστημίου του Michigan θέτοντας ως έτος αναφοράς το 1992. Προϋποθέτουν πλήρη απασχόληση και εστιάζουν στην κατανομή του εργατικού δυναμικού στους διάφορους τομείς της οικονομίας. Τα αποτελέσματα της ολοκλήρωσης προέρχονται τόσο από τη μείωση του εμπορικού κόστους (λόγω της άρσης των εμπορικών και μη εμπορικών εμποδίων) όσο και από την αύξηση της διαφοροποίησης του προϊόντος (η οποία συνδέεται με τις οικονομίες κλίμακας). Έτσι, το τελικό αποτέλεσμα της ολοκλήρωσης θα είναι θετικό για τις χώρες της ΚΑΕ (Ουγγαρία, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία) και θα οδηγεί σε άνοδο της οικονομικής ανάπτυξης από 5,6%-7,3%, την ώρα που τα οφέλη για τα παλαιά κράτη – μέλη της Ένωσης θα είναι μηδαμινά (0,1%-0,2%).

Οι Crespo – Cuaresma, Dimitz, Ritzberger – Grunwald (2001) εκφράζουν την άποψη ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επιφέρει θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα για όλα τα κράτη – μέλη. Μάλιστα, ο θετικός αντίκτυπος από τη διεύρυνση είναι μεγαλύτερος όσο περισσότερο διαρκεί η περίοδος μετάβασης, ενώ τα κράτη με το χαμηλότερο εισόδημα ωφελούνται περισσότερο από τα πλούσια²⁷.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001) επέλεξε ένα εντελώς διαφορετικό μοντέλο (το αναπτυξιακό μοντέλο του Solow – Solow Growth Model) για να εκτιμήσει τις επιπτώσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης²⁸. Σύμφωνα με αυτό, οι επιπτώσεις της διεύρυνσης έχουν να κάνουν αποκλειστικά με τις έμμεσες επιδράσεις που αυτή

προκαλεί (όπως στην κατανομή εργασίας και κεφαλαίου, την παραγωγικότητα των συντελεστών, κ.λ.π.). Όμως, μια τέτοια προσέγγιση εμποδίζει τη σύγκριση των αποτελεσμάτων με τα αντίστοιχα άλλων μελετών, καθώς δε λαμβάνεται υπόψη ο συνυπολογισμός όλων των παραγόντων. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδοκούσε ότι τα θετικά αποτελέσματα θα ήταν της τάξης του 0,5%-0,7% του ΑΕΠ για τις υπάρχουσες χώρες της ΕΕ και για τις νεοεισερχόμενες από 1,3%-2,1% ετησίως.

Σε ανάλογα συμπεράσματα οδηγήθηκαν οι Kohler (2000) και Breuss (2001), τη στιγμή που οι Lejour, de Mooij, Nahuis (2001), όπως επίσης και οι Neck, Haber, McKibbin (2000) κινήθηκαν σε ένα αρκετά χαμηλότερο αποτέλεσμα²⁹. Συγκεκριμένα, οι Lejour et al. κατέληξαν στο συμπέρασμα πως το εμπόριο θα αυξάνονταν από 34% - 249% λόγω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, χωρίς όμως αυτό να έχει θετικές επιπτώσεις σε όλους τους κλάδους (π.χ. ενέργεια, μεταφορές, τηλεπικοινωνίες κ.λ.π.). Εφαρμόζοντας το μοντέλο WorldScan (CGE) σε έξι ομάδες χωρών και δεκαέξι βιομηχανίες³⁰, απέδειξαν πως τα αναπτυξιακά αποτελέσματα δε θα είναι ιδιαιτέρως σημαντικά για την ΕΕ μέχρι το 2020, κάτι που δεν ισχύει για τα νέα κράτη – μέλη (4,3% ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ για την Πολωνία και 1,9% για την Ουγγαρία).

Οι Breuss και Schebeck³¹ (1995,1998) χρησιμοποίησαν το μακροοικονομικό μοντέλο WIFO για να κάνουν μεσοπρόθεσμες εκτιμήσεις. Αργότερα, ο Breuss (2002) επέκτεινε αυτές τις εκτιμήσεις εντάσσοντας το σύνολο της ΕΕ στο νέο του μοντέλο (Oxford Economic Forecasting's World Macroeconomic Model)³². Το Oxford World Economic Model εισήγαγε στην ανάλυση την οικονομική συμπεριφορά 13 ευρωπαϊκών χωρών, τριών χωρών της ΚΑΕ (Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία) και τις υπόλοιπες ανατολικές χώρες ως ενιαίο μπλοκ. Το συγκεκριμένο μοντέλο εστιάζει σε εξισώσεις τεσσάρων παραγόντων³³: α) τη ζήτηση, συμπεριλαμβανομένου της αγοράς αγαθών (κατανάλωση, επένδυση, εισαγωγές και εξαγωγές), την αγορά χρήματος (συναλλαγματική ισοτιμία, αγορά ομολόγων), β) την προσφορά (συγκέντρωση κεφαλαίου, ποσοστό απασχόλησης, αγορά εργασίας, τιμές προϊόντων), γ) την κυβερνητική πολιτική (νομισματική, δημοσιονομική πολιτική) και δ) το παγκόσμιο εμπόριο (διεθνείς τιμές). Έτσι, σύμφωνα με αυτό, η ΕΕ-15 θα παρουσίαζε αύξηση του ΑΕΠ μόλις κατά 0,05%, την ώρα που τα αναμενόμενα κέρδη για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θα ήταν πολύ μεγαλύτερα (π.χ. 2,5% για την Πολωνία και 4,2% για την Ουγγαρία). Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξαν και οι Banse, Twesten (2002), οι οποίοι προχώρησαν ακόμα περισσότερο

κάνοντας λόγο για αρνητικές επιπτώσεις στις καθαρές εξαγωγές των χωρών που δε συμμετέχουν στην ΕΕ-25³⁴.

Αντίθετα, οι Keuschnigg και Kohler (1997,2000) βασίστηκαν στα αποτελέσματα του δυναμικού μοντέλου CGE, τα οποία δε διαφέρουν απ' αυτά των προηγούμενων μελετητών. Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ότι η διεύρυνση θα επιφέρει μείωση του πραγματικού κόστους εμπορίου κατά 5% έως 10%, με το ΑΕΠ της Αυστρίας να αυξάνεται μακροπρόθεσμα κατά 0,5% και των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης κατά 1,5%³⁵.

Τα CGE μοντέλα χρησιμοποιούνται για να αναλύσουν τις επιπτώσεις της διεύρυνσης είτε σε ομάδες κρατών του κόσμου (Baldwin-Francois-Portes (1997), Brown-Deardorff-Djankov-Stern (1997)) είτε σε κάθε κράτος χωριστά (π.χ. για την Αυστρία, βλ. Keuschnigg-Kohler (1997,1998b)). Από την άλλη, τα μακροοικονομικά μοντέλα επιλέγονται στην περίπτωση που η μελέτη εστιάζεται στον αντίκτυπο της διεύρυνσης πάνω στα παρόντα κράτη – μέλη.

Το κύριο πλεονέκτημα των μοντέλων CGE έγκειται στο γεγονός ότι καθιστούν δυνατή την παρουσίαση των εμπορικών αποτελεσμάτων ανά τομέα. Επίσης, ανταποκρίνονται πιο αποτελεσματικά στις σύγχρονες θεωρίες εμπορίου (μονοπωλιακός ανταγωνισμός, διαφοροποίηση προϊόντος, οικονομίες κλίμακας κ.λ.π.). Μειονεκτούν στο ότι θεωρούν την αγορά εργασίας δεδομένη (πλήρης απασχόληση). Από την άλλη, τα μακροοικονομικά μοντέλα δίνουν έμφαση στο σύνολο της οικονομίας, λαμβάνοντας υπόψη επιμέρους δείκτες (εισόδημα, επίπεδο τιμών κ.λ.π.).

Και τα δύο είδη μοντέλων στηρίζουν την άποψη ότι η διεύρυνση της ΕΕ είναι επωφελής τόσο για την ΕΕ όσο και για τα νέα κράτη – μέλη (win – win). Ωστόσο, αδυνατούν να προσδιορίσουν ποιος ωφελείται περισσότερο. Πάντως, σε επίπεδο εμπορικών ροών, κάνουν σαφές πως οι ευρωπαϊκές χώρες με τα μεγαλύτερα κέρδη είναι αυτές που είχαν δημιουργήσει στενές εμπορικές σχέσεις με τις υπό ένταξη χώρες για μεγάλο χρονικό διάστημα πριν τη διεύρυνση.

Οι Winters και Wang (1994) ποσοτικοποίησαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα των Ευρωπαϊκών Συμφωνιών επικεντρώνοντας στους ευαίσθητους τομείς του σιδήρου, του ατσαλιού, της ένδυσης και της υπόδησης. Εφαρμόζοντας την ίδια μέθοδο, οι Rollo και Smith (1993) απέδειξαν ότι μια δραστική αύξηση των εξαγωγών από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης δε θα έχει καμία ουσιαστική επίδραση στα παλαιά κράτη – μέλη³⁶.

Ο Francois (1998) έκανε ένα βήμα παρακάτω, αφού διέκρινε τα αποτελέσματα της διεύρυνσης σε αυτά που αφορούν στη στατική κατανομή των πόρων, τη συγκέντρωση κεφαλαίου και την προ-ανταγωνιστική (pro-competitive) θέση των κρατών – μελών. Μάλιστα, συμπέρανε ότι τα οφέλη των κρατών – μελών συνδέονται κυρίως με τη συγκέντρωση και την αποτελεσματική χρήση του κεφαλαίου σε ατελώς ανταγωνιστικές αγορές.

Οι Forslid et al. (1999) μελέτησαν τις επιπτώσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ανάμεσα στην ΕΕ και τις χώρες της ΚΑΕ θεωρώντας ως αναμενόμενη τη μείωση των εμπορικών φραγμών, των εξαγωγικών επιδοτήσεων και του κόστους συναλλαγών κατά 5%. Όπως και οι προηγούμενοι αναλυτές, έτσι και ο Forslid διαπίστωσε πως η διεύρυνση θα επιφέρει οφέλη τόσο για την ΕΕ όσο και για τα νέα κράτη – μέλη. Μάλιστα, οι εξαγωγές από τις χώρες της ΚΑΕ αναμενόταν να αυξηθούν κυρίως στους βιομηχανικούς τομείς, με τις επιχειρήσεις να κατευθύνονται στα προϊόντα εντάσεως εργασίας³⁷.

Οι παραπάνω όμως μελέτες μειονεκτούν στο ότι δε δίνουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις επιπτώσεις από τη διεύρυνση σε κάθε κράτος – μέλος, αλλά για το σύνολο των κρατών ως μια ενιαία ολότητα. Επιπλέον, οι συγκεκριμένες έρευνες βασίζονται σε παλαιά στοιχεία (έτος βάσης το 1992), τα οποία δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματική εικόνα των πρόσφατων διευρύνσεων. Βέβαια, το κύριο μειονέκτημα έγκειται στο γεγονός ότι τα εκτιμώμενα αποτελέσματα προέρχονται κυρίως από την άρση των εμποδίων στο εμπόριο και όχι από την πλήρη ένταξη των χωρών στην Ενιαία Αγορά. Έτσι, για παράδειγμα, δεν υπολογίζονται οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τους μισθούς των εργαζομένων.

Τα παραπάνω μειονεκτήματα αποτέλεσαν σημείο κριτικής πολλών οικονομολόγων. Για παράδειγμα, η Maryla Maliszewska (2004) μελέτησε τις επιπτώσεις από την είσοδο στην Ενιαία Αγορά της Πολωνίας και της Ουγγαρίας³⁸. Συγκεκριμένα, η Πολωνία αναμένεται να παρουσιάσει οικονομική μεγέθυνση κατά 3,4% του ΑΕΠ και η Ουγγαρία κατά 7%. Βελτίωση θα παρατηρηθεί επίσης και στους μισθούς των εργατών και στις δύο χώρες (μάλιστα η αύξηση θα είναι μεγαλύτερη στους ανειδίκευτους απ' ότι στους ειδικευμένους εργάτες). Βέβαια, οι εκτιμήσεις της Maliszewska διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό από τις αντίστοιχες των Lejour, de Mooij και Nahuis (2001). Κι αυτό, διότι οι τελευταίοι μελετητές θεωρούν ότι τα οφέλη της διεύρυνσης για την Ουγγαρία και την Πολωνία θα ανέλθουν στο 9% και 5,8% του ΑΕΠ αντίστοιχα.

Οι Lejour, de Mooij και Nahuis (2002) επιχείρησαν να εκτιμήσουν τις επιπτώσεις από τη διεύρυνση της ΕΕ προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης³⁹. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποίησαν το μοντέλο Worldscan (CGE model), το οποίο διαχωρίζει τις υπό ένταξη χώρες σε τρεις κατηγορίες (Πολωνία, Ουγγαρία και ΚΑΕ – Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Βουλγαρία, Ρουμανία) με τις χώρες της Βαλτικής να μη λαμβάνονται υπόψη. Επίσης, στο μοντέλο περιλαμβάνονται ως μεταβλητές 16 κλαδικοί τομείς της οικονομίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ωφελούνται από τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου κατά 6,7%, τη στιγμή που η ΕΕ-15 μόνο κατά 0,6%.

Την ίδια μέθοδο ακολούθησαν και οι A.D.Madsen και M.L.Sorensen (2002), οι οποίοι υπολόγισαν την οικονομική μεγέθυνση της Δανίας από την τελευταία διεύρυνση στο 1,27% του ΑΕΠ⁴⁰.

Οι J.F.Francois και M.Rombout (2001) με τη σειρά τους μελέτησαν τις εμπορικές επιπτώσεις από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ⁴¹. Η συγκεκριμένη προσέγγιση διαφέρει από τις άλλες, διότι επιχειρεί να αναλύσει κυρίως τις επιδράσεις της πλήρους ολοκλήρωσης στις τρίτες χώρες, αλλά και στις χώρες της ΚΑΕ που δε συμμετέχουν στη διεύρυνση. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν το CGE μοντέλο, το οποίο:

- α) Κάλυπτε το διεθνές εμπόριο και την παγκόσμια παραγωγή.
- β) Περιείχε τις σχέσεις των παραγωγικών τομέων.
- γ) Συνυπολόγιζε διάφορους δείκτες, όπως το εισόδημα των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων, τη ζήτηση του παραγόμενου προϊόντος.
- δ) Έδινε έμφαση στις διμερείς οικονομικές σχέσεις (Francois and Shiells (1994), Hertel (1996)). Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από το Global Trade Analysis Project (GTAP)⁴².

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η διεύρυνση της ΕΕ δε θα επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στην οικονομία της ΕΕ, αλλά ούτε και στις οικονομίες των χωρών που μένουν εκτός διεύρυνσης. Το ίδιο όμως δεν ισχύει και για τις υπό ένταξη χώρες, οι οποίες εκτιμάται ότι θα αναπτύξουν σε μεγάλο βαθμό τις εμπορικές τους συναλλαγές, ιδίως στον αγροτικό τομέα, αλλά και στους τομείς εντάσεως εργασίας.

Οι Brühlhart και Kelly (1999) προσπάθησαν να περιγράψουν τις εμπορικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στην Ιρλανδία και τις χώρες ΚΑΕ⁴³. Το μοντέλο βαρύτητας που προτείνεται, χρησιμοποιείται και σε άλλες μελέτες που

αναλύουν τις ροές εμπορίου ανάμεσα σε μια χώρα της ΕΕ και τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, όπως στην περίπτωση της Γερμανίας (Schumacher,1957), της Ισπανίας (Martin and Gual,1994) και της Ελλάδας (Gatsios,1994). Όσον αφορά στη Γερμανία, σύμφωνα με νεότερη έρευνα, ο R.Ochmann υποστηρίζει ότι η οικονομία της θα αναπτυχθεί κατά 0,44%-0,63% ετησίως την περίοδο 2005-2010⁴⁴.

Το κύριο συμπέρασμα είναι ότι δε θα παρατηρηθούν αξιολογες μεταβολές στις ροές εμπορίου της Ιρλανδίας από την ένταξη των νέων χωρών στην ΕΕ. Εξαίρεση ίσως αποτελέσει ο αγροτικός τομέας, όπου τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι αρνητικά για τη συγκεκριμένη χώρα⁴⁵.

Οι N.Crespo, M.P.Fontoura και F.Barry (2003) παραθέτουν τις αναμενόμενες επιπτώσεις στην πορτογαλική οικονομία από την ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ. Συγκρίνοντας τις ομοιότητες και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για τις εξαγωγές προς την ΕΕ ανάμεσα στην Πορτογαλία και τις χώρες της ΚΑΕ (για τις ομοιότητες χρησιμοποίησαν το δείκτη εξαγωγών Finger-Kreinin και για την ανταγωνιστικότητα το δείκτη RCA – Revealed Comparative Advantage κατά Balassa), συμπέραναν ότι οι πορτογαλικές εξαγωγές παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ομοιότητας με τις αντίστοιχες των χωρών της ΚΑΕ και γι' αυτό αναμένεται να έχουμε σημαντική μείωσή τους ως ποσοστό επί του μεριδίου αγοράς της ΕΕ. Ωστόσο, η αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων υπολογίζεται ότι θα δώσει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ιδίως όσον αφορά στους δυναμικούς κλάδους της οικονομίας (έντασης κεφαλαίου)⁴⁶.

Επεκτείνοντας το CGE Model των Baldwin (1997) και Lejour (2001), ο T.H.Edwards (2004), εφαρμόζοντας το μοντέλο Dixit – Striglitz, συμπέρανε ότι τα νέα κράτη – μέλη της ΚΑΕ θα βελτίωναν την ευημερία τους κατά 11,5%-20%, ενώ οι υπόλοιπες χώρες της ΕΕ δε θα έχαναν από τη νέα διεύρυνση⁴⁷. Χρησιμοποίησε στοιχεία του GTAP από οκτώ κατηγορίες αγαθών (agriculture – forestry – fishing, other primary, food processing, iron and steel, textiles, heavy manufacturing, light manufacturing, services) για δέκα περιοχές (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία – Σλοβακία – Σλοβενία – Ρουμανία – Βουλγαρία, Ην. Βασίλειο, Γερμανία, άλλες χώρες της βόρειας Ευρώπης, Ισπανία – Πορτογαλία – Ιταλία – Ελλάδα, χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, άλλες χώρες του ΟΟΣΑ εκτός από αυτές που ανήκουν στην ΕΕ και τις ΚΑΕ, χώρες του υπόλοιπου κόσμου). Η κύρια εξίσωση του υποδείγματος είναι η εξής⁴⁸:

$$U_{cc} = [\Sigma_c \Sigma_g \beta \cdot ((1 - \varphi_{c,cc}) Q_{g,cc})^{(\sigma-1)/\sigma}]^{\sigma/(\sigma-1)}$$

Επίσης, μια ακαδημαϊκή μελέτη, η οποία δημοσιεύτηκε από το CEPR (Baldwin et al, 1997), αναφέρει ότι τα καθαρά κέρδη για την ΕΕ-15 από την τελευταία διεύρυνση ανέρχονται στα 10 δις ευρώ, ενώ για τα νέα κράτη – μέλη στα 23 δις ευρώ.

Το European Round Table of Industrialists (2001) αναμένει οικονομική μεγέθυνση για τις νέες χώρες – μέλη τουλάχιστον κατά 60-80 δις ευρώ. Για την αγορά εργασίας, αυτό μεταφράζεται στη δημιουργία 300.000 νέων θέσεων εργασίας⁴⁹.

Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξαν και οι H. Bchir, L.Fontagné, P.Zanghieri (2003) χρησιμοποιώντας το μοντέλο MIRAGE (CGE model)⁵⁰, καθώς και ο P.Havlik (2002).

Την ίδια περίοδο, ο L. Vagac (2001) διαπίστωσε οριακή επιβάρυνση του εμπορικού ισοζυγίου κατά 0,22%-0,29% για την Τσεχία⁵¹. Σε αυτή την περίπτωση, επελέγη το οικονομετρικό μοντέλο ISWEOOq4 που περιλαμβάνει εξισώσεις με έξι εξαρτημένες μεταβλητές (εισόδημα και δαπάνες των νοικοκυριών, τιμές και αγορά εργασίας, νομισματική κατάσταση, κρατικός προϋπολογισμός, εξωτερικό εμπόριο, ΑΕΠ). Συγκεκριμένα:

$$1. \quad W = (-2.4769454) + 9.9952407 \cdot CPI + 1.208221 \cdot T4$$

όπου:

W=ονομαστικός μηνιαίος μισθός

CPI=δείκτης τιμών καταναλωτή (1995=1)

T4=χρονική ψευδομεταβλητή

$$2. \quad PPI = 0,296240226 + 0.484106868 \cdot PM(-1) + 0,000027404613 \cdot$$

$$WI(-1) + 0,54110985 \cdot DERE$$

όπου:

PPI=δείκτης τιμών παραγωγού

PM=τιμές εισαγωγών (1995=1)

WI=ονομαστικός μισθός στο βιομηχανικό τομέα

DEREG=κυβερνητική παρέμβαση στις τιμές παραγωγού

$$3. \text{CPI}=(-0,787746801)+1,6882433*\text{PPI}(-1)+0,00030384055* \\ \text{M2}(-1)+0,71803041*\text{DEREG2}$$

όπου:

CPI=δείκτης τιμών καταναλωτή (1995=1)

PPI=δείκτης τιμών παραγωγού (1995=1)

M2=ποσοστό χρήματος M2

DEREG2=κυβερνητική παρέμβαση στις τιμές παραγωγού

$$4. \text{LN}(L)=1,1968186+7,35186698*\text{LN}\{L(-1)\}+0,197626569*\text{LN}(0,5*\text{ACEHB}+ \\ 0,5*\text{ACEHB}(-1))+(-0,156738841)*\text{LW}(-1)$$

όπου:

L=αριθμός απασχολουμένων

ACEHB=πιστώσεις προς επιχειρήσεις και νοικοκυριά

W=ονομαστικός μηνιαίος μισθός

$$5. \text{DMTHB}=(-11,939527)+0,763154985*\text{HUD}+1,2336175*\text{IRTH}$$

όπου:

DMTHB=διαχρονική μεταβολή των καταθέσεων των νοικοκυριών

HUD=ακαθάριστες αποταμιεύσεις των νοικοκυριών

IRTH=επιτόκιο

$$6. \text{LN}(TW)=(-4,1217798)+1,4793992*\text{LN}\{YW(-1)\}+0,008575214*\text{LN}(DYW)+ \\ (0,131646972)*T3+(-0,306538414)*U001$$

όπου:

TW=φόρος από εισοδήματα

YW=εισόδημα από μισθούς του πληθυσμού

DYW=YW-YW(-1)

T3=χρονική ψευδομεταβλητή

U001=άλλη ψευδομεταβλητή

$$7. \text{MGSR}=(-17,45)+0,6162*\text{DOP}+0,5141*\text{EGSR}+(-23,34)*\text{CEPOD}+1,111*\text{UM}+ \\ (-6,762)*T3$$

όπου:

MGSR=εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές

DOP=C+G+DK (παραγωγή ακαθάριστου κεφαλαίου)

EGSR=εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές

CEPOD=PMGSR/PX195 (αποπληθωριστής εισαγωγών / τιμές εγχώριων προϊόντων)

UM=ψευδομεταβλητή που εκφράζει τις απρόσμενες διακυμάνσεις του εξωτερικού εμπορίου

T3=μεταβλητή που εκφράζει τη μείωση της ζήτησης την τρίτη περίοδο

$$8. \text{EGSR} = 28,81 + 0,002320 * \text{MDSK}(-1) + (-57,79) * \text{DPM} + 10,37 * \text{UE} + (-6,994) * \text{T1}$$

όπου:

EGSR=εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές

MDSK=MDP·USDSK (εισαγωγή από χώρες με εξειδίκευση στη βιομηχανία, συναλλαγματική ισοτιμία του σλοβακικού νομίσματος με το δολάριο)

DPM=PM-PM(-1), {PM=PEGSR/(UIMD95*IND), IND=USDSK/29,503}

με:

IND=συναλλαγματική ισοτιμία σλοβακικού νομίσματος – δολαρίου με έτος βάσης το 1995

PEGSR=τιμές εξαγωγών υπολογισμένη σύμφωνα με τη συναλλαγματική ισοτιμία (IND) και τη χρονική ψευδομεταβλητή (UIMD95)

DPM=η διαφορά των διαμορφωμένων εξαγωγικών τιμών

Ο Eremenko Igor⁵², στα πλαίσια της μελέτης των επιπτώσεων από τη διεύρυνση της ΕΕ προς Ανατολάς, θέλησε να εξετάσει τα αποτελέσματα που αυτή θα επιφέρει για τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (FSU). Έτσι, υιοθέτησε το CGE μοντέλο του Global Trade Analysis Project (GTAP), στο οποίο περιλαμβάνονται πέντε ομάδες χωρών (FSU, EU, CEEC, NAFTA, ROW) και οκτώ παραγωγικοί τομείς (FOOD, MINERAL, OthPrimary, LIGHT, METALL, MinPr, MNFCS, SVCES). Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι η διεύρυνση της ΕΕ θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ευημερία των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που δεν εντάσσονταν στην ΕΕ (το κόστος από τη μη ένταξη υπολογίζεται στα 4.617 εκ. δολάρια). Το εισόδημα θα μειωθεί κατά 13%, ενώ η παραγωγή σε προϊόντα εντάσεως εργασίας θα αυξηθεί κατά 5,5%, κάτι που θα δώσει ώθηση στο εμπορικό ισοζύγιο των χωρών της ΚΑΕ και της ΕΕ (λόγω της αύξησης των εισαγωγών στα προϊόντα που θα χρησιμοποιηθούν από τις βιομηχανίες ως ενδιάμεσα αγαθά), το οποίο θα παρουσιάσει πλεόνασμα της τάξης των 4.765 εκ. δολαρίων.

Οι Brülhart και Kelly (1999) αξιοποίησαν το κλασσικό μοντέλο βαρύτητας του Tinbergen (1962), το οποίο επεκτάθηκε αργότερα από τους Anderson (1979) και Bergstrand (1985), προκειμένου να εκτιμήσουν τις εμπορικές επιπτώσεις στην Ιρλανδία από τη διεύρυνση της ΕΕ με χώρες της ΚΑΕ. Η βασική εξίσωση του μοντέλου είναι η εξής⁵³:

$$\ln EXP_{ij} = \beta_0 \text{CONST} + \beta_1 \text{GNP}_i + \beta_2 \ln \text{GNP}_j + \beta_3 \ln \text{GNPCAP}_i + \beta_4 \ln \text{GNPCAP}_j + \beta_5 \ln \text{DIST}_{ij} + \beta_6 \ln \text{REM}_j + \beta_7 \text{LANG}_{ij} + \beta_8 \text{ADJ}_{ij} + \beta_9 \text{EU}_{ij} + \varepsilon_t$$

όπου:

EXP_{ij} = αξία των εξαγωγών από τη χώρα i στη χώρα j

GNP_m = ΑΕΠ της χώρας $m = [i, j]$

GNPCAP_m = κατά κεφαλήν ΑΕΠ

DIST_{ij} = απόσταση ανάμεσα στις χώρες i και j

REM_j = απόσταση της χώρας j

LANG_{ij} = ψευδομεταβλητή της γλώσσας

ADJ_{ij} = ψευδομεταβλητή της γειτνίασης

EU_{ij} = ψευδομεταβλητή της ένταξης στην ΕΕ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης, το διμερές εμπόριο ανάμεσα στην Ιρλανδία και τις χώρες ΚΑΕ αναμένεται να αυξηθεί κατά 1,3% του ΑΕΠ της Ιρλανδίας. Εάν δε οι υπό ένταξη χώρες καταφέρουν μακροπρόθεσμα να προσεγγίσουν το κατά κεφαλήν εισόδημα των χωρών της ΕΕ, τότε το αντίστοιχο ποσοστό μπορεί να φτάσει μέχρι και το 8,3% το 2020⁵⁴.

Οι Benacek και Visek εκτίμησαν τις επιπτώσεις στις τσέχικες εξαγωγές και εισαγωγές από τη διεύρυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προς τη συγκεκριμένη χώρα την περίοδο 1993 – 1999. Το επιλεγμένο υπόδειγμα – για 61 ομάδες προϊόντων – είναι το ακόλουθο⁵⁵:

$$M^w_{it} = \Phi^w_m (\text{GDP}_t, \text{VA}_{it} / \text{VA}_t, \text{PM}^w_{it} / \text{PX}^w_{it}, \text{K}_{it} / \text{L}_{it}, \text{FDI}_{it}, \text{RER}^w_t, \text{Tar}^w_{it}, \text{S}_{it} / \text{VA}_{it}, \varepsilon^w_{it})$$

$$X^w_{it} = \Phi^w_x (\text{GDP}^w_t, \text{VA}_{it} / \text{VA}_t, \text{PX}^w_{it} / \text{PM}^w_{it}, \text{K}_{it} / \text{L}_{it}, \text{FDI}_{it}, \text{RER}^w_t, \text{Tar}^w_{it}, \text{S}_{it} / \text{VA}_{it}, \varepsilon_{it})$$

όπου:

M_{it}^w = συνολικές τσέχικες εισαγωγές (σε δολ.)

X_{it}^w = συνολικές τσέχικες εξαγωγές (σε δολ.)

GDP_t = ονομαστικό ΑΕΠ Τσεχίας

GDP_t^w = ονομαστικό ΑΕΠ χωρών που εισάγουν από Τσεχία

VA_{it} / VA_t = προστιθέμενη αξία κάθε προϊόντος σε σχέση με τη συνολική προστιθέμενη αξία της βιομηχανικής παραγωγής

PX_{it}^w / PM_{it}^w = σχετικές τιμές εξαγωγών

K_{it} / L_{it} = ποσότητα κεφαλαίου ανά μονάδα εργασίας σε σταθερές τιμές 1997 (επίπεδο τεχνολογικής εκμετάλλευσης)

FDI_{it} = αποθέματα ΑΞΕ ανά κατηγορία προϊόντος

RER_t^w = πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία

Tar_{it}^w = επίπεδο τσέχικων δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα και αντίστοιχα δασμοί υπολοίπων χωρών στις τσέχικες εξαγωγές

S_{it} / VA_{it} = επιδοτήσεις ανά μονάδα προϊόντος

Από την ανάλυση προέκυψε πως για τις εισαγωγές από την ΕΕ ιδιαίτερη σημασία δεν έχουν οι μεταβλητές των δασμών, του κεφαλαίου ανά εργάτη, της προστιθέμενης αξίας και των τιμών στα εξαγόμενα προϊόντα. Αντίθετα, στατιστικά σημαντικές μεταβλητές είναι οι άμεσες ξένες επενδύσεις, καθώς και οι τιμές των εισαγόμενων προϊόντων. Κάτι ανάλογο φαίνεται να ισχύει και για τις εξαγωγές προς την ΕΕ. Μάλιστα, από τη μελέτη των συμπερασμάτων προκύπτει το εξής παράδοξο: οι εισαγωγές της Τσεχίας από την Ευρώπη δεν είναι έντασης κεφαλαίου, ενώ αντίθετα στις εξαγωγές προς την ευρωπαϊκή αγορά, τα προϊόντα εντάσεως εργασίας φαίνεται να καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μερίδιο.

Οι Lejour A.M., Solanic V. και Tang P.J.G.(2006) μελέτησαν τις επιπτώσεις στο παγκόσμιο εμπόριο από την ένταξη των δέκα χωρών της προηγούμενης διεύρυνσης της ΕΕ (Μάης 2004) σε 160 χώρες (1996 – 2000) με τη χρήση ενός μοντέλου βαρύτητας⁵⁶:

$$\log(X_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \log(Y_i) + \beta_2 \log(Y_j) + \beta_3 \log(Y_i/N_i) + \beta_4 \log(Y_j/N_j) + \delta_1 \log(D_{ij}) + \dots + u_{ij}$$

όπου:

X_{ij} = εξαγωγές της χώρας i προς τη j

Y_i = ΑΕΠ χώρας i

Y_j = ΑΕΠ χώρας j

Y_i/N_i = κατά κεφαλήν ΑΕΠ χώρας i

Y_j/N_j = κατά κεφαλήν ΑΕΠ χώρας j

D_{ij} = απόσταση ανάμεσα στις χώρες i και j

Το κύριο συμπέρασμά τους είναι ότι οι χώρες της διεύρυνσης θα ωφεληθούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις ήδη υπάρχουσες χώρες της ΕΕ, με τις μεταβλητές του ΑΕΠ και της απόστασης να παρουσιάζουν υψηλή στατιστική σημαντικότητα.

Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι B.Van Aarle και Skuratowicz A.(2000) εξετάζοντας τις επιπτώσεις στην ΕΕ-15 από την ένταξη των δέκα νέων χωρών της ΚΑΕ⁵⁷. Το μοντέλο βαρύτητας που χρησιμοποίησαν ήταν το εξής:

$$\begin{aligned}\ln(EXP_{ij}) &= \alpha_0 + \alpha_1 \ln(Y_i) + \alpha_2 \ln(Y_j) + \alpha_3 \ln(REXR_{ij}) + \alpha_4 \ln(DIST_{ij}) \\ &+ \alpha_5 \ln(T) + \varepsilon_{ij} \\ \ln(IMP_{ij}) &= \alpha_0 + \alpha_1 \ln(Y_i) + \alpha_2 \ln(Y_j) + \alpha_3 \ln(REXR_{ij}) + \alpha_4 \ln(DIST_{ij}) \\ &+ \alpha_5 \ln(T) + \varepsilon_{ij}\end{aligned}$$

όπου:

EXP_{ij} = εξαγωγές χώρας i προς τη χώρα j

IMP_{ij} = εισαγωγές χώρας i προς τη χώρα j

Y_i = ΑΕΠ χώρας i

Y_j = ΑΕΠ χώρας j

$DIST_{ij}$ = απόσταση ανάμεσα στις χώρες i και j

T = χρόνος

2.5 Συμπεράσματα

Αξιολογώντας τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών από τις ευρωπαϊκές διευρύνσεις παρατηρούμε πως η συντριπτική πλειοψηφία κάνει λόγο για την εμφάνιση οριακών θετικών αποτελεσμάτων για τις υπάρχουσες χώρες της Ένωσης, κάτι που δε συμβαίνει με τις νεοεισερχόμενες χώρες της ΚΑΕ (όπου η βελτίωση στους δείκτες κοινωνικής ευημερίας είναι συγκριτικά μεγαλύτερη).

Στην ανάλυση δε, χρησιμοποιούνται κυρίως δύο μεθοδολογικά μοντέλα⁵⁸: α) το CGE (Computable General Equilibrium) μοντέλο και β) το απλό μακροοικονομικό μοντέλο. Το πρώτο διακρίνεται από πολυπλοκότητα, καθώς απαιτείται η αξιοποίηση πολλαπλών στοιχείων (για όλους τους κλάδους της οικονομίας) από ένα σύνολο χωρών (η ομαδοποίηση των οποίων κρίνεται απαραίτητη). Επίσης, τα CGE μοντέλα προϋποθέτουν την ύπαρξη συνεχούς και πλήρους απασχόλησης, η μελέτη της οποίας εστιάζεται στην ανακατανομή που προκύπτει ανάμεσα στους παραγωγικούς τομείς λόγω της μεταβολής του εμπορίου από τη διεύρυνση. Βεβαίως, το κύριο μειονέκτημα δεν είναι άλλο από την έλλειψη αξιοπιστίας που παρουσιάζουν τα στοιχεία, καθώς στα περισσότερα λαμβάνεται ως έτος βάσης το 1992 (εξαιρέση αποτελούν τα μοντέλα των Baldwin – Francois – Portes (1997), καθώς και αυτά των Brown – Deardorff – Djankov – Stern (1997)).

Παρόλα αυτά, τα CGE μοντέλα παρουσιάζουν και ορισμένα πλεονεκτήματα, όπως ο συγκερασμός όλων των σύγχρονων παραγόντων της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου (μονοπωλιακός ανταγωνισμός με διαφοροποίηση του προϊόντος, οικονομίες κλίμακας, συγκέντρωση κεφαλαίου κ.λ.π.) και η διάδραση μεταξύ των τομέων παραγωγής. Αντίθετα, τα μακροοικονομικά μοντέλα εστιάζουν σε συγκεκριμένους μόνο παράγοντες της υπό εξέταση χώρας (ΑΕΠ, απασχόληση, τιμές, διεθνές εμπόριο) και γι' αυτό το λόγο θεωρούνται πιο αντιπροσωπευτικά.

-
- ¹ Cecchini Paolo (1988) “The European Challenge 1992. The Benefits of a Single Market (The Cecchini Report)”, Aldershot, Wildwood House.
- ² Brada J., Mendez J. (1988) “Exchange Rate Risk, Exchange Rate Regime and the Volume of International Trade”, KYKLOS 41, p.p.263-280.
- ³ Κι αυτό, διότι η μείωση του διεθνούς εμπορίου ορισμένες φορές συνοδεύεται από την αύξηση του ενδο – επιχειρησιακού εμπορίου (Kumar, 1992).
- ⁴ Belanger D., Gutierrez S., Racette D., Raynauld J. (1992) “The Impact of Exchange Rate Variability on Trade Flows: Further Results on Sectoral U.S. Imports from Canada”, North American Journal of Economics and Finance 3, p.p.888-892.
- ⁵ Frankel J., Wei S.J. (1993) “Trade Blocks and Currency Blocks”, NBER Working Paper No.4335.
- ⁶ Rose Andrew K. (2002) “The Effect of Common Currencies on International Trade: Where do we Stand?”, Mimeo (August).
- ⁷ Verdoorn Petrus Johannes (1954) “A Customs Union for Western Europe: Advantages and feasibilities”, World Politics, July.
- ⁸ Economist Intelligence Unit (1957) “Britain in Europe”, London.
- ⁹ Η προσέγγιση του Economist Intelligence Unit (1957) αναθεωρήθηκε αργότερα από τον Johnson (1958, 1962).
- ¹⁰ Balassa Bela (1967) “Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market”, Economic Journal 71, p.p.1-21.
- ¹¹ Winters L. Alan (1987) “Britain in Europe: A Survey of Quantitative Trade Studies”, Journal of Common Market Studies 25, p.p.315-335.
- ¹² Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Κουκουριτάκης Μ. (2002) “Επιπτώσεις στο Ελληνικό Εξωτερικό Εμπόριο από την ένταξη στην ΕΕ”, Διδακτορική διατριβή, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 99-138.
- ¹³ Glejser H., Moro S. (1996) “Estimates of trade effects of Portugal’s and Spain’s entry to the European Union”, De Economist, 144, p.p.285-304.
- ¹⁴ Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Χωρών της πρώην ΕΣΣΔ.
- ¹⁵ Igor E. “EU Enlargement to the East and its Impact on Non-Accessing Countries, Applied General Equilibrium Analysis”, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Ukraine, p.p.5.
- ¹⁶ Wyrzykowska E.(2002) “The Impact of Accession of Central European Candidate Countries to the EU on Russia, Ukraine and Belarus. Trade and Investment Effects”, United Nations, p.p.17-42.
- ¹⁷ Για περισσότερες εφαρμογές του GTAP, βλ. <http://www.gtap.agecon.purdue.edu>

-
- ¹⁸ Sulamaa Pekka, Widgren Mika (2004) “EU Enlargement and Beyond: A Simulation Study on EU and Russia Integration”, Government Institute for Economic Research, Helsinki, p.p.4-5.
- ¹⁹ Sulamaa Pekka, Widgren Mika (2004) “EU Enlargement and Beyond: A Simulation Study on EU and Russia Integration”, Government Institute for Economic Research, Helsinki, p.p.18.
- ²⁰ Martin C., Turrion J. (2001) “The trade impact of the integration of the Central and Eastern European Countries in the EU”, European Economy Group, working paper no.11/2001.
- ²¹ Martin C., Turrion J. (2001) “The trade impact of the integration of the Central and Eastern European Countries in the EU”, European Economy Group, working paper no.11/2001, p.p.12-15.
- ²² Adam A., Moutos Th. (2005) “Turkish Delight for Some, Cold Turkey for Others? The Effects of the EU – Turkey Customs Union”, CESifo working paper no.1550.
- ²³ Νεοκοσμίδη – Βεντούρα Ζ. (1995) “Η ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΕ και οι επιπτώσεις της εισόδου στις ελληνικές εξαγωγές”, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ.132-149.
- ²⁴ Keuschnigg C., Kohler W. (2002) “Eastern Enlargement of the EU: How Much Is It Worth for Austria?”, Review of International Economics, no.10, p.p.324-342.
- ²⁵ Βλ. Edwards T.H. (2004) “An Economic Assessment of the Accession of the Central and Eastern European Countries to the EU Single Market”, CSGR Working Paper No.128/04, p.p.8-9.
- ²⁶ Brown, Drusilla K. – Deardorff, Alan V. et al. (1997) “An Economic Assessment of the Integration of Czechoslovakia, Hungary and Poland into the European Union”. In Black, Stanley W. (ed): Europe’s Economy looks East: Implications for Germany and the European Union, Cambridge University Press, New York, Melbourne.
- ²⁷ Fidmuc J. et al. (2002) “EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular”, Focus on Transition, p.p.47.
- ²⁸ Fidmuc J. et al. (2002) “EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular”, Focus on Transition, p.p.49.
- ²⁹ Lejour Arjan, Mooij Ruud A., Nahuis Richard (2004) “EU Enlargement: Economic Implications for Countries and Industries”, In: Berger Helge, Moutos Thomas (ed): Managing European Union Enlargement, the MIT Press, Cambridge.
- ³⁰ Lejour A.M., de Mooij R.A., Nahuis R. “EU Enlargement: Economic Implications for countries and industries”, Bureau for Economic Policy Analysis, Netherlands, p.p.54-55.
- ³¹ Breuss F., Schebeck F. (1999) “Costs and Benefits of EU Enlargement for Austria”, Austrian Economic Quarterly 1/1999, p.p.43-53.

-
- ³² Για το Oxford Economic Forecasting's World Macroeconomic Model, βλ. Breuss F.(2002) "Consequences of EU Enlargement for Macroeconomic Stability in Euroland", Vienna University of Economics and Business Administration,p.p.3-4.
- ³³ Breuss F. (2002) "Consequences of EU Enlargement for Macroeconomic Stability in Euroland", Research Institute for European Affairs, Vienna, p.p.3-4.
- ³⁴ Hofreither M.(2005) "European Integration, Rural Areas and the CAP", vol.13, p.p.28.
- ³⁵ Fidmuc J. et al.(2002) "EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular", Focus on Transition, p.p.49.
- ³⁶ Maliszewska M.(2004) "EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States", Centre for Social and Economic Research, Warsaw, p.p.7.
- ³⁷ Maliszewska M.(2004) "EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States", Centre for Social and Economic Research, Warsaw,p.p.8.
- ³⁸ Maliszewska M.(2004) "EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States", Centre for Social and Economic Research, Warsaw.
- ³⁹ Lejour A.M., De Mooij R.A, Nahuis R.(2002) "EU Enlargement: Economic Implications for Countries and Industries", CPB, Netherlands.
- ⁴⁰ Madsen A.,Sorensen M.(2002) "Economic Consequences for Denmark of EU Enlargement", Danish Rational Economic Agents Model, DREAM, Copenhagen.
- ⁴¹ Francois J., Rombout M.(2001) "Trade Effects from the Integration of the Central and East European Countries into the European Union", Sussex European Institute.
- ⁴² Για το GTAP Model βλ.Pekka S.(2004) "EU Enlargement and Beyond: A Simulation Study on EU and Russia Integration", Government Institute for Economic Research, Helsinki, p.p.4 -5.
- ⁴³ Brühlhart M., Kelly M.(1999) "Ireland's Trading Potential with Central and Eastern European Countries: A Gravity Study", The Economic and Social Review, vol.30, no.2, p.p.159-174.
- ⁴⁴ Ochmann R.(2005) "The First EU Eastern Enlargement. Impacts on the German Economy and Public Perceptions", Hungarian Academy of Sciences, Hungary.
- ⁴⁵ Brühlhart M., Kelly M.(1999) "Ireland's Trading Potential with Central and Eastern European Countries: A Gravity Study", The Economic and Social Review, vol.30, no.2, p.p.171-173.
- ⁴⁶ Crespo N., Fontoura M., Barry F.(2004) "EU Enlargement and the Portuguese Economy", University College, Dublin, p.p.781-795.
- ⁴⁷ Edwards T.(2004) "An Economic Assessment of the Accession of the Central and Eastern European Countries to the EU Single Market", CSGR, University of Warwick.

-
- ⁴⁸ Edwards T.(2004) “An Economic Assessment of the Accession of the Central and Eastern European Countries to the EU Single Market”, CSGR, University of Warwick, p.p.25.
- ⁴⁹ Hofreither M.(2005) “European Integration, Rural Areas and the CAP”, vol.13, p.p.24.
- ⁵⁰ Bchir H. et al.(2003) “The Impact of EU Enlargement on Member States: a CGE Approach”, CEPII, no.10.
- ⁵¹ Vagac L.(2001) “Trade Effects of the EU Integration: The Case of the Slovak Republic”, Centre for Economic Development, Slovakia.
- ⁵² Eremenko Igor “EU Enlargement to the East and its Impacts on Non – accessing Countries, Applied General Equilibrium Analysis”, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Kyiv, Ukraine.
- ⁵³ Brühlhart M., Kelly M.J. (1999) “Ireland’s Trading Potential with Central and Eastern European Countries: A Gravity Study”, The Economic and Social Review, vol.30, No.2, p.p.165.
- ⁵⁴ Brühlhart M., Kelly M.J. (1999) “Ireland’s Trading Potential with Central and Eastern European Countries: A Gravity Study”, The Economic and Social Review, vol.30, No.2, p.p.172.
- ⁵⁵ Benacek V., Visek J.A.(2001) “Impacts of the EU Opening – Up on a Small Economy: An Empirical Study of Czech Exports and Imports”, p.p.15-17.
- ⁵⁶ Lejour A.M., Solanic V., Tang P.J.G.(2006) “EU Accession and income growth: An Empirical Approach”, CPB Discussion Paper, p.p.12.
- ⁵⁷ Van Aarle B, Skuratowicz A.(2000) “Trade and FDI Flows between the EU and Central and Eastern Europe: Possible Effects of EU Enlargement”, p.p.14-17.
- ⁵⁸ Για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται για την εξέταση των ευρωπαϊκών διευρύνσεων, βλ. Breuss F.(1999) “Costs and Benefits of EU Enlargement in Model Simulations”, IEF Working Paper No.33, Vienna, p.p.10-11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η Βουλγαρία και η Ρουμανία στην ΕΕ

3.1 Εισαγωγή

Τα αποτελέσματα από τη συμμετοχή μιας χώρας σε έναν υπερεθνικό οργανισμό, όπως είναι η ΕΕ, δεν εξαρτώνται μόνο από τις οικονομικές και άλλες πολιτικές που θα υιοθετηθούν την επομένη της ένταξης. Κύριο ρόλο διαδραματίζει και η ομαλή προσαρμογή της εν λόγω χώρας στο νέο οικονομικοπολιτικό περιβάλλον, η οποία πραγματοποιείται μέσω της ενσωμάτωσης του κοινοτικού κεκτημένου στο εθνικό νομικό σύστημα. Όσο πιο ομαλή είναι η περίοδος μετάβασης (transitional period), τόσο λιγότερες θα είναι και οι διακυμάνσεις που αναμένεται να παρουσιαστούν στο μέλλον.

Το παρόν κεφάλαιο λοιπόν στοχεύει στη συνοπτική παρουσίαση των διαχρονικών σχέσεων και της διαδικασίας μετάβασης των νέων κρατών – μελών στην ΕΕ¹. Περιλαμβάνει δε δύο υποενότητες: Η πρώτη αναφέρεται στις οικονομικοπολιτικές σχέσεις των νεοεισερχομένων χωρών με την ΕΕ (συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας), ενώ στη δεύτερη αναλύονται συγκριτικά τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, έτσι ώστε να εξετάσουμε τη μεταβολή που παρουσιάζουν (ιδίως μετά την ένταξη) και κατ' επέκταση την επιρροή τους στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

3.2 Η διαδικασία ένταξης και οι σχέσεις των δύο χωρών με την ΕΕ

3.2.1 Η πολιτική προσέγγιση με τις δύο χώρες

Οι πολιτικές σχέσεις ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τις δύο βαλκανικές χώρες ξεκινούν πριν ακόμα αρχίσουν να γίνονται εμφανή τα αποτελέσματα των πολιτικών αλλαγών στην Ανατολική Ευρώπη². Στις 8 Μαΐου 1990, η Βουλγαρία υπογράφει ειδική συμφωνία με την ΕΟΚ που αφορά στο εμπόριο και τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Agreement on Trade, Business and Economic Relations)³, ενώ ένα μήνα αργότερα (30 Ιουνίου 1990) στο Ίνσμπουργκ της Αυστρίας της δίδεται η ιδιότητα του «ειδικού προσκεκλημένου» στις

συνεδριάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης (στο οποίο συμμετέχει τελικά ως πλήρες μέλος από το 1992). Παράλληλα, ολοκληρώνονται οι διαπραγματεύσεις που αφορούν στη δυνατότητα για χρήση του χρηματοδοτικού προγράμματος Phare (17 Σεπτεμβρίου 1990).

Στις 22 Δεκεμβρίου 1990, η Ανώτατη Εθνική Αρχή της Βουλγαρίας (The Bulgarian Grand National Assembly) εκφράζει για πρώτη φορά την επιθυμία να ενταχθεί η εν λόγω χώρα στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας υπήρξε άμεση, καθώς την 1 Οκτώβρη 1991 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξουσιοδοτεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να ξεκινήσει προκαταρκτικές ομιλίες με την άλλη πλευρά, οι οποίες θα κατέληγαν στην υπογραφή μιας Ευρωπαϊκής Συμφωνίας (την ίδια χρονιά η ευρωπαϊκή κοινότητα είχε συμπεριλάβει τη Βουλγαρία στο Σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων – Generalized System of Preferences). Πράγματι, στις 8 Μαρτίου 1993, η Ευρωπαϊκή Συμφωνία υπογράφεται και επικυρώνεται άμεσα από το βουλγαρικό κοινοβούλιο⁴. Για τη Ρουμανία αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Συμφωνία υιοθετείται την 1 Φεβρουαρίου 1993 και θέτει τους εξής στόχους⁵:

- α) Τη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου που θα ευνοήσει την πολιτική διαβούλευση ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και την υποψήφια προς ένταξη χώρα.
- β) Τη στήριξη των εθνικών αρχών, έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η γρήγορη εμπέδωση της ελεύθερης αγοράς και ο εναρμονισμός των θεσμών με αυτή.
- γ) Την άμεση εφαρμογή των τεσσάρων ελευθεριών της Συνθήκης του Μάαστριχτ στις νέες ευρωπαϊκές χώρες (ελευθερία κίνησης κεφαλαίου, εργασίας, αγαθών, εμπορευμάτων).
- δ) Την ενίσχυση της συνεργασίας ανάμεσα στα δύο μέρη σε επιμέρους τομείς (οικονομικό, κοινωνικό, χρηματοοικονομικό, πολιτιστικό κ.λ.π.).

Οι Ευρωπαϊκές Συμφωνίες είναι ιδιαιτέρως σημαντικές, καθώς προωθούν τη δημιουργία Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών με χρονοδιάγραμμα δέκα ετών. Από την πλευρά της ΕΕ προβλέπεται η κατοχύρωση όλων των προηγούμενων εμπορικών συμφωνιών, η άμεση κατάργηση όλων των ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές, όπως επίσης και η σταδιακή μείωση των εισαγωγικών δασμών – μέχρι και την οριστική κατάργησή τους – σε μια περίοδο έως και πέντε ετών. Παράλληλα, για τις υπό ένταξη χώρες οι ρυθμίσεις είναι πιο ευνοϊκές, καθώς η περίοδος για την κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών και των δασμών ορίζεται από τέσσερα έως και εννέα χρόνια.

Στις 21-22 Ιουνίου 1993 συνέρχεται το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη, το οποίο προσδιορίζει τα οικονομικά και πολιτικά κριτήρια που θα πρέπει να ικανοποιούν τα υποψήφια κράτη – μέλη για να ενταχθούν στην ΕΕ. Τα κριτήρια αυτά υποχρεώνουν τα υποψήφια κράτη – μέλη να εξασφαλίσουν α) σταθερούς δημοκρατικούς θεσμούς, αξιόπιστο νομικό σύστημα, σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και προστασία των μειονοτήτων, β) τη λειτουργία καθεστώτος ελεύθερης οικονομίας με την προσαρμογή στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς (ύπαρξη «λειτουργούσας οικονομίας της αγοράς») και γ) την ικανότητα για να ανταποκριθούν με συνέπεια και σταθερότητα στους πολιτικούς και οικονομικούς στόχους που θέτει η ΕΕ.

Το Μάρτη του 1994 συγκροτείται κοινή επιτροπή ανάμεσα στην ΕΕ και τη Βουλγαρία, η οποία αναλαμβάνει τη διμερή προσέγγιση σε ζητήματα όπως ο ανταγωνισμός, η νομοθεσία, η γεωργία και οι μεταφορές⁶. Στις 24 Νοεμβρίου 1994 η Βουλγαρία προσκαλείται προκειμένου να συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις για τη διαμόρφωση Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας στην ΕΕ.

Λίγο αργότερα (9-10 Δεκεμβρίου 1994), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν αποφασίζει τη στρατηγική με την οποία θα προετοίμαζε τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης να εισέλθουν στην ΕΕ προτείνοντας ως πρώτο βήμα την πραγματοποίηση τακτικών συναντήσεων ανάμεσα στα εθνικά και τα ευρωπαϊκά όργανα. Παράλληλα, καλεί την Επιτροπή «να υποβάλλει το συντομότερο δυνατό λεπτομερή ανάλυση των επιπτώσεων της διεύρυνσης στο πλαίσιο των σημερινών πολιτικών της Ένωσης και της περαιτέρω ανάπτυξής τους». Την 1 Φεβρουαρίου 1995 η υπογεγραμμένη Ευρωπαϊκή Συμφωνία τίθεται σε ισχύ, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται ειδική ευρωπαϊκή επιτροπή, η οποία επιφορτίζεται με το έργο της στενής παρακολούθησης του κυβερνητικού έργου σε θέματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁷.

Την ίδια περίοδο (Απρίλης 1995), στα πλαίσια της λειτουργίας του «Συμβουλίου για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» ξεκινούν οι πρώτες διαβουλεύσεις με τα θεσμικά όργανα που προβλέπονταν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας (το Συμβούλιο Σύνδεσης Βουλγαρίας – ΕΕ με τη συμμετοχή επιτρόπων και μελών του υπουργικού συμβουλίου, η Επιτροπή Σύνδεσης, μέλη της οποίας ήταν στελέχη της δημόσιας διοίκησης, καθώς και η Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Σύνδεσης όπου λάμβαναν μέρος βουλευτές του βουλγάρικου και του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου αντίστοιχα).

Στις 25-26 Ιουνίου 1995, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Καννών επεξεργάζεται το πλαίσιο, το οποίο θα επέτρεπε στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης να ενταχθούν στην Ενιαία Εσωτερική Αγορά⁸. Τον Ιούλιο του 1997, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει ότι η πρόοδος της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας κατά την προσαρμογή τους στο ευρωπαϊκό κεκτημένο (ιδιαίτερα στον τομέα της γεωργίας) είναι περιορισμένη και γι' αυτό απαιτείται πιο συντονισμένη προσπάθεια⁹.

Τελικά, η Βουλγαρία και η Ρουμανία υποβάλουν αίτηση προσχώρησης στην ΕΕ στις 14 Δεκέμβρη 1995 και στις 22 Ιουνίου 1995 αντίστοιχα. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί την Επιτροπή «να εκτιμήσει αναλυτικότερα τις επιπτώσεις που θα έχει η διεύρυνση στις κοινοτικές πολιτικές και ιδιαίτερα στη γεωργική πολιτική και τις διαρθρωτικές πολιτικές». Η επίσημη απάντηση της ΕΕ έρχεται δύο χρόνια αργότερα (16 Ιουλίου 1997), όταν στην Agenda 2000 οι δύο χώρες χαρακτηρίζονται για πρώτη φορά «υποψήφια κράτη – μέλη»¹⁰.

Η Agenda 2000 αποτελεί τη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τους στόχους, τη μέθοδο, αλλά και τα χρηματοοικονομικά – νομικά μέσα¹¹ που θα έπρεπε να υιοθετήσει η ΕΕ, προκειμένου να ενισχυθεί η προενταξιακή στρατηγική. Εκτιμά δε τις επιπτώσεις από την ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ στους κύριους άξονες της ευρωπαϊκής πολιτικής (εξωτερική διάσταση, συνολική οικονομική επίπτωση, διαρθρωτικές πολιτικές, γεωργία, εσωτερική αγορά και ΟΝΕ, οριζόντιες πολιτικές – κοινωνική πολιτική, περιβάλλον, καταναλωτές, επιστήμη, έρευνα και ανάπτυξη, κοινωνία της πληροφορίας, πολιτισμός, εκπαίδευση, κατάρτιση, νεότητα, τομεακές πολιτικές – μεταφορές, ενέργεια, βιομηχανία, τηλεπικοινωνίες, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, πολιτική στον οπτικοακουστικό τομέα, αλιεία – δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις).

Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφασίζει τη δημιουργία ειδικής εταιρικής σχέσης με τις υπό ένταξη χώρες. Η εταιρική σχέση για την προσχώρηση (η οποία εγκρίνεται το Μάρτη του 1998 και τροποποιείται το Δεκέμβρη του 1999¹², τον Ιανουάριο του 2002 και το Μάη του 2003¹³) οριοθετεί τις αρμοδιότητες της Επιτροπής σχετικά με το χάρτη πορείας της διεύρυνσης, τα χρηματοδοτικά μέσα που διατίθενται και τους όρους που ισχύουν για την αξιοποίηση των παραπάνω μέσων.

Τέτοια μέσα είναι το εθνικό πρόγραμμα για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου (ΕΠΥΚΚ), η κοινή αξιολόγηση των μεσοπρόθεσμων προτεραιοτήτων της οικονομικής πολιτικής, το σύμφωνο εναντίον του οργανωμένου εγκλήματος, το

σχέδιο ανάπτυξης, καθώς και άλλα τομεακά προγράμματα που είναι απαραίτητα για τη συμμετοχή στα διαρθρωτικά ταμεία τόσο μετά την προσχώρηση όσο και κατά την εφαρμογή του ISPA και του SAPARD πριν από την προσχώρηση.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου (12-13 Δεκεμβρίου 1997) κρίνεται απαραίτητη η επιτάχυνση της έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία¹⁴, ενώ ξεκινούν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Ουγγαρία, την Πολωνία, την Εσθονία, την Τσεχία, τη Σλοβενία και την Κύπρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το Υπουργικό Συμβούλιο της Βουλγαρίας να υιοθετήσει στις 23 Μαρτίου 1998 την Εθνική Στρατηγική για την ένταξη της χώρας στην ΕΕ, η οποία προέβλεπε και την εναρμόνιση της εσωτερικής έννομης τάξης με το κοινοτικό κεκτημένο¹⁵.

Στις 23 Μαρτίου 1998 το Υπουργικό Συμβούλιο εγκρίνει το εθνικό σχέδιο μεταρρυθμίσεων (National Strategy) για την ένταξη της χώρας στην ΕΕ, ενώ το Νοέμβριο του ιδίου έτους η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει την πρόοδο που έχει συντελεστεί στον τομέα της τιμολογιακής πολιτικής των αγροτικών προϊόντων και καλεί σε πιο γρήγορες μεταρρυθμίσεις στον τομέα των χρήσεων γης¹⁶. Παράλληλα, στις 4 Νοεμβρίου 1998 δημοσιεύει τις πρώτες εκθέσεις παρακολούθησης για την ένταξη των νέων χωρών στην ΕΕ. Ένα χρόνο αργότερα (10 Μαρτίου 1999), συστήνεται στη Βουλγαρία το Υπουργείο Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, το οποίο αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου το συντονισμό της προενταξιακής διαδικασίας σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁷, ενώ το Μάη του ιδίου έτους επικαιροποιείται το εθνικό σχέδιο για την εισδοχή στην ΕΕ¹⁸.

Ακολουθούν οι δεύτερες εκθέσεις παρακολούθησης (13 Οκτωβρίου 1999) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι οποίες σημειώνουν σοβαρές καθυστερήσεις στην εναρμόνιση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας με το κοινοτικό κεκτημένο (κυρίως όσον αφορά στα ζητήματα της διαφθοράς και των εσωτερικών υποθέσεων). Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου καθορίζεται το ύψος της συνολικής προενταξιακής περιόδου για την περίοδο 2000 – 2006 (στα 3 δις ευρώ¹⁹), ενώ στις 10 Δεκεμβρίου 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι αποφασίζει την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη Βουλγαρία, Ρουμανία, Λετονία, Λιθουανία, Σλοβακία και Μάλτα, οι οποίες ξεκινούν επίσημα στις 15 Φεβρουαρίου του 2000²⁰.

Ένα χρόνο αργότερα (7-9 Δεκεμβρίου 2000), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας πραγματοποιείται με τη συμμετοχή των υπό ένταξη χωρών και προσδιορίζονται οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις προκειμένου να διευκολυνθούν οι

επόμενες διευρύνσεις της ΕΕ. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας εισάγονται και δύο νέα χρηματοδοτικά μέσα για τη διεύρυνση (το ISPA και το Sapard). Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκαίτεμποργκ (15-16 Ιουνίου 2001) γίνεται αναφορά στην ανάγκη ιδιαίτερων προσπαθειών που απαιτούνται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, χωρίς ωστόσο να διαχωρίζονται σαφώς από τις υπόλοιπες δέκα χώρες ως προς το χρονοδιάγραμμα ένταξής τους. Ο διαχωρισμός γίνεται σαφής στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάακεν (14-15 Δεκεμβρίου 2001)²¹.

Στις 9 Οκτωβρίου 2002, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοινώνει πως στόχος της είναι να καταστήσει τις δύο χώρες πλήρη μέλη της Ένωσης στις αρχές του 2007. Στις 24-25 Οκτωβρίου 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών καλεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο να επεξεργαστούν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα προενταξιακής βοήθειας για τις δύο χώρες, το οποίο θα αποτελούσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο επόμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Πράγματι, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 12-13 Δεκέμβρη του 2002²², ενέκρινε τους οδικούς χάρτες που εκπόνησε η Επιτροπή (καθώς και την αύξηση της χρηματοδότησης) και επιβεβαίωσε τη διατήρηση των ιδίων αρχών που χαρακτήριζαν τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις των δέκα.

Στις 19-20 Ιουνίου 2003, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης υποστηρίζει εκ νέου την ενταξιακή προσπάθεια των δύο χωρών και θέτει ως χρονοδιάγραμμα ολοκλήρωσης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων το Δεκέμβρη του 2004²³. Στις 15 Ιουνίου 2004, οι διαπραγματεύσεις λαμβάνουν τέλος, ενώ ακολουθεί η υπογραφή της Συνθήκης Προσχώρησης (Accession Treaty) στις 25 Απριλίου 2005²⁴.

Έτσι, φτάνουμε στην τελευταία περιοδική έκθεση παρακολούθησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (26 Σεπτεμβρίου 2006)²⁵, στην οποία καθίσταται σαφές πως το επόμενο διάστημα θα έπρεπε να γίνουν σημαντικά βήματα, έτσι ώστε οι δύο χώρες να εναρμονιστούν πλήρως με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Ειδικότερα, η Βουλγαρία όφειλε να καταβάλει μεγαλύτερη προσπάθεια στους τομείς της δικαιοσύνης, της πάταξης της διαφθοράς και της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος, του συστήματος ελέγχου της γεωργίας, ενώ η Ρουμανία θα έπρεπε να εστιάσει επιπρόσθετα στη διαφάνεια του συστήματος πληρωμών και του φορολογικού συστήματος. Παρόλα αυτά προκρίνεται η άμεση ένταξή τους στην ΕΕ, η οποία και πραγματοποιείται τελικώς την 1^η Ιανουαρίου 2007²⁶.

Κατά την περιγραφή της διαδικασίας μετάβασης των δυο χωρών στην ΕΕ, αξίζει να σημειωθεί πως η Ρουμανία ακολούθησε συγκριτικά μια πιο ομαλή διαδικασία εναρμόνισης με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς²⁷. Κι αυτό είναι λογικό, εάν αναλογιστούμε πως η συγκεκριμένη χώρα υπήρξε η πρώτη στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη που ανέπτυξε επίσημες οικονομικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα²⁸ και οι οποίες διευρύνθηκαν με την υπογραφή ειδικής εμπορικής συμφωνίας (Trade and Cooperation Agreement) το 1991²⁹. Το Φεβρουάριο του 1995, οι κυβερνητικές αρχές της Ρουμανίας υιοθετούν την Ευρωπαϊκή Συμφωνία, η οποία – όπως προαναφέρθηκε – κατέληξε στην κατάθεση της αίτησης ένταξης της χώρας στην ΕΕ (22 Ιουνίου 1995).

Τον Ιούλιο του 1997, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιοποιεί τη γνώμη της για την προοπτική ένταξης της Ρουμανίας στην ΕΕ και προαναγγέλλει δύο χρόνια αργότερα τη βούλησή της να ξεκινήσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις³⁰ (Οκτώβρης 1999). Το Μάρτιο του 1998 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει την εταιρική σχέση για την προσχώρηση της Ρουμανίας (τροποποιήθηκε το Δεκέμβριο του 1999³¹, τον Ιανουάριο του 2002 και το Μάιο του 2003³²), η οποία περιλαμβάνει τους στόχους και τα μέσα που θα έπρεπε να αξιοποιήσει η ρουμανική κυβέρνηση, προκειμένου να ενταχθεί η χώρα στην ΕΕ.

Τα εν λόγω μέσα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, ένα εθνικό πρόγραμμα για την υιοθέτηση του κοινοτικού κεκτημένου, την κοινή αξιολόγηση των μεσοπρόθεσμων προτεραιοτήτων της οικονομικής πολιτικής, το σύμφωνο κατά του οργανωμένου εγκλήματος, το σχέδιο εθνικής ανάπτυξης, καθώς και άλλα τομεακά προγράμματα που είναι αναγκαία για τη συμμετοχή στα διαρθρωτικά ταμεία μετά την προσχώρηση, όπως επίσης και για την εφαρμογή των προενταξιακών προγραμμάτων (π.χ. ISPA, Sapard). Τελικά, όπως και στην περίπτωση της Βουλγαρίας, οι παραπάνω διαπραγματεύσεις αρχίζουν λίγους μήνες μετά την ευρωπαϊκή σύνοδο του Ελσίνκι (Δεκέμβρης 1999) και συγκεκριμένα την 15 Φεβρουαρίου 2000³³.

Εξετάζοντας την πορεία των ενταξιακών διαπραγματεύσεων και τη συμφωνία που επιτυγχάνετο σταδιακά στα κεφάλαια που αφορούν στην εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο, μπορούμε να εξάγουμε πιο ολοκληρωμένα συμπεράσματα για την πορεία που ακολούθησε η Ρουμανία προκειμένου να επιτύχει τον τελικό στόχο της πλήρους ένταξης τον Ιανουάριο του 2007³⁴. Συγκεκριμένα, το 2000 (κατά τη διάρκεια της πορτογαλικής και γαλλικής προεδρίας), εννέα κεφάλαια των διαπραγματεύσεων «άνοιξαν» και τελικά «έκλεισαν» τα έξι. Στα τέλη του 2001, ο

συνολικός αριθμός των κεφαλαίων υπό διαπραγμάτευση ήταν δεκαεπτά, εκ των οποίων μόλις τα εννέα είχαν τελικώς διευθετηθεί. Ακολούθησαν δεκατρία κεφάλαια το 2002, έξι το 2003 (επί ελληνικής και ιταλικής προεδρίας), για να φτάσουμε τελικά στα είκοσι πέντε κεφάλαια (από τα τριάντα που περιλαμβάνει το κοινοτικό κεκτημένο) το Δεκέμβρη του 2004³⁵.

Την Άνοιξη του 2004, η Επιτροπή επανακαθόρισε την ενταξιακή στρατηγική της Ρουμανίας, θέτοντας μια σειρά στόχους που θα έπρεπε να επιτύχει, προκειμένου να εναρμονιστεί με το κοινοτικό κεκτημένο και κατά συνέπεια να καταστεί εφικτή η ένταξή της στην ΕΕ μέσα στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα. Η παραπάνω θέση επαναδιατυπώθηκε και με την έκθεση για τη στρατηγική της διαδικασίας διεύρυνσης της Ένωσης που δημοσίευσε η Επιτροπή στις 6 Οκτωβρίου 2004³⁶.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (16 Δεκεμβρίου 2004), όπου και αποφασίστηκε η λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Ρουμανίας, εκφράστηκε η πεποίθηση και ταυτόχρονα η παραίνεση των ευρωπαίων ηγετών να συνεχιστούν οι μεταρρυθμίσεις και η εναρμόνιση της εσωτερικής έννομης τάξης της υποψήφιας προς ένταξη χώρας με το κοινοτικό κεκτημένο³⁷ (ιδίως στους τομείς της Δικαιοσύνης, των Εσωτερικών Υποθέσεων, του Ανταγωνισμού και του Περιβάλλοντος).

Έτσι, φτάνουμε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου (25 Απρίλη 2005), το οποίο επικύρωσε τη Συνθήκη Προσχώρησης³⁸ και όρισε την 26 Σεπτεμβρίου 2005 ως την καταληκτική ημερομηνία, μετά το πέρας της οποίας η Ρουμανία θα θεωρείτο «κράτος υπό ένταξη» (acceding state) και κατά συνέπεια θα μπορούσε να παρακολουθεί εφεξής τις διαδικασίες που λάμβαναν χώρα στα ευρωπαϊκά όργανα, με αποκορύφωμα την πλήρη ένταξη στις αρχές του 2007.

3.2.2 Η οικονομική προσέγγιση με τις δύο χώρες

Όπως γίνεται κατανοητό, η προσπάθεια πολιτικής προσέγγισης που επιχειρεί όλα αυτά τα χρόνια η ΕΕ προς τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ δε θα είχε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, εάν δε συνοδευόταν από γενναία οικονομική βοήθεια. Κι αυτό, διότι οι οικονομικοί πόροι που δίνονται στις υπό ένταξη χώρες αποτελούν το κύριο μέσο για την προώθηση των μεταρρυθμίσεων που οδηγούν στην περαιτέρω φιλελευθεροποίηση των οικονομιών και κατ' επέκταση στην ομαλή προσαρμογή τους στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξειδίκευσε τη χρηματοδοτική βοήθεια για την περίοδο μετά την ένταξη για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (Νοέμβρης 2004) σε 15,4 δις ευρώ επί του κοινοτικού προϋπολογισμού κατά τα έτη 2007 – 2009. Για τη μεταρρύθμιση του γεωργικού τομέα των δύο χωρών προβλέπεται οικονομική ενίσχυση για τα τρία χρόνια μετά την ένταξη ύψους 1.120 εκ. ευρώ (388 εκ. ευρώ για τη Βουλγαρία και 732 εκ. ευρώ για τη Ρουμανία). Όσον αφορά στις άμεσες ενισχύσεις προς τους αγρότες (οι οποίες θα αυξήσουν τη συνολική χρηματοδότηση στα 1.132 εκ. ευρώ – 431 εκ. ευρώ για τη Βουλγαρία και 881 εκ. ευρώ για τη Ρουμανία), αυτές ανέρχονται το 2007 στο 25% των ενισχύσεων της ΕΕ – 15, 30% το 2008, 35% το 2009, 40% το 2010, ενώ θα ακολουθήσουν ετήσιες αυξήσεις κατά 10%, έως ότου φθάσουν τα επίπεδα της ΕΕ – 15 το 2016.

Για την εφαρμογή των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης, προβλέπεται η απόδοση 3.041 εκ. ευρώ για την αντίστοιχη περίοδο (617 εκ. ευρώ για τη Βουλγαρία και 2.424 εκ. ευρώ για τη Ρουμανία). Επίσης, οι πόροι για τις διαρθρωτικές πολιτικές ανέρχονται για τα έτη 2007 – 2009 στα 8.273 εκ. ευρώ (2.300 εκ. ευρώ για τη Βουλγαρία και 5.973 εκ. ευρώ για τη Ρουμανία). Αυτό σημαίνει πως η κατανομή των συγκεκριμένων πόρων αποφασίστηκε στο 2,4% του ΑΕΠ της κάθε χώρας για το 2007, 3,2% για το 2008, για να διαμορφωθεί στα ευρωπαϊκά επίπεδα (4%) το 2009. Επίσης, χρηματοδοτική ενίσχυση προβλέπεται και για τη στήριξη άλλων τομέων των νέων χωρών της ΕΕ, όπως οι εσωτερικές πολιτικές (εθνική ασφάλεια), η θεσμική μεταρρύθμιση και η σταθεροποίηση του προϋπολογισμού. Τα παραπάνω απεικονίζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

**Πίνακας 3.1 Χρηματοδοτική ενίσχυση Βουλγαρίας, Ρουμανίας
2007 – 2009 (σε εκ. ευρώ)**

	2007	2008	2009	Σύνολο
Γεωργία	1141	1990	2342	5473
Διαρθρωτικές πολιτικές	1938	2731	3605	8273
Εσωτερικές πολιτικές	444	434	426	1304
Διοίκηση	96	125	125	346
Σύνολο	3619	5280	6498	15396

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί πως στο χρηματοδοτικό πλαίσιο για τα τρία πρώτα χρόνια μετά την ένταξη, ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στα ζητήματα του

περιβάλλοντος και των εσωτερικών υποθέσεων. Όσον αφορά στο πρώτο, ο στόχος των οριζόμενων μεταβατικών περιόδων είναι η ομαλή προσαρμογή των δύο χωρών στο υπάρχον νομικό πλαίσιο (μεταφορά οδηγιών στο εσωτερικό τους δίκαιο), στην κατάλληλη αναπροσαρμογή των διοικητικών τους δομών (με την εκπαίδευση και αξιοποίηση κατάλληλου προσωπικού) και στην ανταπόκρισή τους στο χρηματοδοτικό τομέα (με την προώθηση των κατάλληλων επενδύσεων, ιδίως στις υποδομές).

Οι μεταβατικές περίοδοι αφορούν στην αποθήκευση καυσίμων, τη δυνατότητα της Βουλγαρίας να συνεχίσει να χρησιμοποιεί (έως το 2011) καύσιμο που δεν ανταποκρίνεται στις κοινοτικές προδιαγραφές, τη διαχείριση αποβλήτων (με ειδικές προβλέψεις για τις χωματερές και τη διαχείριση επικίνδυνων αποβλήτων), καθώς και την ανακύκλωση ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού.

Επίσης, μεγαλύτερες μεταβατικές περίοδοι παραχωρήθηκαν στη Βουλγαρία (2014) και τη Ρουμανία (2018) για τη διαχείριση των αστικών λυμάτων, ενώ ειδικά για τη Ρουμανία προβλέφθηκαν μεταβατικές περίοδοι για την ποιότητα του πόσιμου νερού, τον καθαρισμό των υδάτων, την προσαρμογή στην κοινοτική νομοθεσία περί βιομηχανικών ρύπων, πρόληψης και ελέγχου μόλυνσης και ουσιών που επιδρούν στο όζον³⁹.

Σε σχέση με τη συνεργασία στα θέματα της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων (ΔΕΥ), η Συμφωνία Σένγκεν χωρίστηκε σε δύο κατηγορίες (άρθρο 4 πρωτοκόλλου προσχώρησης και πράξης προσχώρησης). Η πρώτη περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεων Σένγκεν, οι οποίες τίθενται σε ισχύ άμεσα, με την ένταξη των δύο χωρών στην ΕΕ. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις διατάξεις που συνδέονται με την άρση ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα της Ένωσης. Οι διατάξεις αυτές είναι εφαρμοστέες μετά την άρση αυτών των ελέγχων. Δεδομένου ότι οι δύο χώρες διαφοροποιούν τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ (συνορεύουν με χώρες εκτός ΕΕ στα ανατολικά και δυτικά τους), μια έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την ετοιμότητά τους για πλήρη εφαρμογή της Συνθήκης Σένγκεν θα προηγείτο της υλοποίησης του τελικού σχεδίου.

Για να βοηθηθούν λοιπόν τα δύο νέα κράτη – μέλη στην εφαρμογή της Συνθήκης Σένγκεν και τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων, τους διατέθηκαν στα πλαίσια της «προσωρινής διευκόλυνσης ταμειακών ροών και Σένγκεν» (άρθρο 32 πρωτοκόλλου προσχώρησης και πράξης προσχώρησης) τα εξής ποσά (εκ. ευρώ σε τιμές 2004): για τη Βουλγαρία, 121,8 (2007), 59,1 (2008), 58,6 (2009), ενώ για τη Ρουμανία 297,1 – 131,8 – 130,8 αντίστοιχα.

Βεβαίως, εκτός από τη δημοσιονομική ενίσχυση που θα δεχθούν κατά τα πρώτα χρόνια της ένταξης, οι δύο χώρες καλούνται να καταβάλλουν σε οχτώ ισόποσες δόσεις το μερίδιό τους στο εγγεγραμμένο κεφάλαιο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (14,8 δις ευρώ η Βουλγαρία και 42,3 δις ευρώ η Ρουμανία). Συμβάλλουν επίσης στο λογαρισμό αποθεματικών και προβλέψεων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων με ποσοστό 0,181% και 0,517% αντίστοιχα. (άρθρα 25, 33 και 34 πρωτοκόλλου προσχώρησης και πράξης προσχώρησης).

Σημαντική εξάλλου ήταν και η χρηματοδοτική στήριξη που ελάμβαναν οι χώρες της διεύρυνσης καθ' όλη τη διάρκεια της προενταξιακής περιόδου, η οποία κάλυπτε ένα μεγάλο μέρος της χρηματοδότησης των μεταρρυθμίσεων για τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Είναι χαρακτηριστικό πως τα τρία τελευταία χρόνια πριν τη διεύρυνση (2004 – 2006), η ΕΕ παρείχε το 30% της χρηματοδοτικής βοήθειας στη Βουλγαρία (περίπου 500 εκ. ευρώ το χρόνο, δηλαδή το 2% του ΑΕΠ της χώρας). Η οικονομική ενίσχυση πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσω τριών βασικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων: α) του PHARE, β) του ISPA και γ) του SAPARD.

Το πρόγραμμα Phare (Poland, Hungary: Assistance for Economic Restructuring) εισήχθη το 1989 (αναθεωρήθηκε το 1998), προκειμένου να βοηθηθεί η ένταξη της Πολωνίας και της Ουγγαρίας στην ΕΕ, αλλά και για να προετοιμαστούν οι επόμενες διευρύνσεις της Ένωσης, καλύπτοντας έτσι συνολικά τις δέκα χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης⁴⁰. Ως στόχοι του προγράμματος τίθενται η ενδυνάμωση της δημόσιας διοίκησης και των θεσμών που διαθέτουν τα υπό ένταξη κράτη, η προώθηση της σύγκλισης με το κοινοτικό κεκτημένο, έτσι ώστε να περιοριστεί ο χρόνος της περιόδου μετάβασης, καθώς και η ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

Ειδικότερα, ως άμεσες προτεραιότητες προτάσσονται η βελτίωση της πρόσβασης στις διεθνείς αγορές, η υποβοήθηση των επενδύσεων, η προστασία του περιβάλλοντος, η μεταρρύθμιση του αγροτικού τομέα, η στήριξη του ιδιωτικού τομέα, καθώς και η προώθηση της επαγγελματικής κατάρτισης και της τεχνογνωσίας. Από το συνολικό ποσό του προγράμματος Phare, το 70% κατευθύνονταν προς τη βελτίωση της υποδομής των επιχειρηματικών μονάδων, ενώ το 30% στην ανάδειξη των δημοκρατικών θεσμών και την αναβάθμιση της δημόσιας διοίκησης.

Οι υποπερίοδοι εφαρμογής του προγράμματος Phare είναι πέντε: Στην πρώτη περίοδο (1990 – 1991) δίδεται έμφαση στη μακροοικονομική σταθερότητα των

χωρών ΚΑΕ, στην ανθρωπιστική βοήθεια, καθώς και στην ενδυνάμωση της βιομηχανίας και της αγροτικής αναδιάρθρωσης. Τη δεύτερη περίοδο (1991 – 1994) χρηματοδοτούνται δράσεις για τον οικονομικοκοινωνικό μετασχηματισμό των χωρών ΚΑΕ, μέσω της οικοδόμησης των απαραίτητων θεσμικών δομών της οικονομίας της αγοράς, ενώ η τρίτη περίοδος (1994 – 1997) χαρακτηρίζεται από τις δεσμεύσεις των υποψηφίων κρατών – μελών για την υιοθέτηση του «κοινοτικού κεκτημένου» (Κριτήρια της Κοπεγχάγης). Έτσι, οι πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του συγκεκριμένου προγράμματος αφορούσαν κυρίως στην τελωνειακή και γενικότερα εμπορική προσαρμογή, όπως επίσης και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στους επιμέρους τομείς της οικονομίας. Η τέταρτη περίοδος, η έναρξη της οποίας σηματοδοτείται από την ψήφιση της Συνθήκης του Άμστερνταμ (1997 – 2000), περιλαμβάνει περαιτέρω πρωτοβουλίες για τη θεσμική οικοδόμηση και τη διοικητική μεταρρύθμιση των χωρών ΚΑΕ – έτσι ώστε να καταστεί όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματική η ομαλή εναρμόνιση της εσωτερικής νομοθεσίας με την κοινοτική (για την κάλυψη αυτού του στόχου προορίζονταν το 30% των πόρων του προγράμματος) – καθώς και η άρση των τομεακών και περιφερειακών ανισορροπιών που παρουσιάζονταν στις οικονομίες των υπό ένταξη κρατών – μελών. Τέλος, στην πέμπτη περίοδο (2000 – 2006) η χρηματοδότηση του προγράμματος Phare ακολουθεί τις γενικότερες δεσμεύσεις της Ένωσης για επιπρόσθετη στήριξη των χωρών ΚΑΕ κατά το τελευταίο στάδιο της προενταξιακής τους διαδικασίας και τη σταδιακή προσαρμογή τους με τους κανόνες και το δημοσιονομικό πλαίσιο που θέτουν τα διαρθρωτικά ταμεία (απόφαση Συμβουλίου του Έσσεν).

Την περίοδο 1992 – 2002, η Βουλγαρία έλαβε 1,35 δις ευρώ από το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Το 2003, 94,9 εκατ. ευρώ για το Εθνικό Πρόγραμμα και άλλα 28 εκατ. ευρώ για τη διασυνοριακή συνεργασία (Cross Border Cooperation). Το 2004 172,5 εκατ. ευρώ⁴¹, ενώ το 2005, 174,9 εκατ. ευρώ, με τη διασυνοριακή συνεργασία να ανέρχεται στα 40 εκατ. ευρώ⁴². Επιπρόσθετα, η Βουλγαρία επωφελήθηκε από το πρόγραμμα Phare μέσω των ειδικών προγραμμάτων TAIEX (Technical Assistance) και SME (Small Medium sized Enterprises) Finance Facility. Σημαντική είναι και η βοήθεια που παρέχεται στη Βουλγαρία για την απενεργοποίηση τεσσάρων ενεργειακών τμημάτων του πυρηνικού σταθμού Kozloduy (340 εκατ. ευρώ για την προενταξιακή περίοδο 2000 – 2006 και 210 εκατ. ευρώ για την περίοδο 2007 – 2013), η οποία εντάσσεται στο πρόγραμμα για την ενεργειακή ασφάλεια⁴³.

Η Ρουμανία με τη σειρά της έχει λάβει συνολική χρηματοδότηση ύψους 3,639 δις ευρώ την περίοδο 1992 – 2006 από το πρόγραμμα Phare (2,1 δις ευρώ για την περίοδο 1992 – 2003 και 1,539 δις ευρώ για την περίοδο 2004 – 2006).

Το πρόγραμμα ISPA⁴⁴ (Instrument for Structural Policies for Pre-accession), το οποίο ξεκίνησε να λειτουργεί το 2000, εστιάζει στη στήριξη των μεταφορικών υποδομών και του περιβάλλοντος. Το πρόγραμμα παρέχει την απαραίτητη τεχνικοοικονομική υποστήριξη και στοχεύει στην κατασκευή μεταφορικών δικτύων (οδικοί άξονες, αεροδρόμια, λιμάνια, σιδηροδρομικές γραμμές κ.λ.π.). Για την περίοδο 2000 – 2006, η συνολική δαπάνη του προγράμματος έφθασε τα 7 δις ευρώ. Ενδεικτικά, η Βουλγαρία έλαβε από το ISPA 104 εκατ. ευρώ το 2000, 106, 8 εκατ. ευρώ το 2001, 10,6 εκατ. ευρώ το 2002, 112,6 εκατ. ευρώ το 2003, 134,8 εκατ. ευρώ το 2004, το 2005 147 εκατ. ευρώ, ενώ το 2006 159 εκατ. ευρώ. Με αυτούς τους πόρους αναβαθμίστηκαν οι οδικοί άξονες, ανακατασκευάστηκε το αεροδρόμιο της Σόφιας και βελτιώθηκε το υδροδοτικό και αποχετευτικό δίκτυο της χώρας. Αντίστοιχα, τα τελευταία χρόνια πριν την ένταξη (2004 – 2006) η Ρουμανία έλαβε από το συγκεκριμένο πρόγραμμα 1,026 δις ευρώ (316 εκατ. ευρώ το 2004, 342 εκατ. ευρώ το 2005 και 368 εκατ. ευρώ το 2006).

Το πρόγραμμα SAPARD⁴⁵ (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development), το οποίο ετέθη για πρώτη φορά σε εφαρμογή το 2000, ενισχύει εκείνες τις πρωτοβουλίες που συμβάλλουν στην περιφερειακή και αγροτική ανάπτυξη των χωρών⁴⁶. Στόχος είναι η βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας στον πρωτογενή τομέα, με κύρια αναφορά στην ποιότητα των προϊόντων, το σεβασμό στον καταναλωτή και την αειφόρο ανάπτυξη (προστασία του περιβάλλοντος). Το πρόγραμμα χρηματοδοτεί ετησίως τις χώρες με 540 εκ. ευρώ (τιμές του 2001). Η χρηματοδοτική κατανομή για τη Βουλγαρία ήταν 53 εκατ. ευρώ για το 2000, 54,1 εκατ. ευρώ το 2001, 55,6 εκατ. ευρώ το 2002, 56,5 εκατ. ευρώ το 2003, 68 εκατ. ευρώ το 2004 και το ίδιο ποσό για το 2005.

Όσον αφορά στη Ρουμανία, η προενταξιακή βοήθεια που δόθηκε από την ΕΕ είναι αξιοσημείωτη (π.χ. 1.023 εκ. ευρώ το 2005 από τα προγράμματα Phare, Sapard, Ispa), με σημαντικά υψηλές επιδόσεις ως προς την απορροφητικότητα⁴⁷. Η προενταξιακή βοήθεια για το 2004 ανέρχεται σε 912 εκατ. ευρώ, για το 2005 – 929 εκατ. ευρώ και για το 2006 έφθασε τα 997 εκατ. ευρώ⁴⁸.

Σύμφωνα με επίσημη ενημέρωση του γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της ελληνικής πρεσβείας στο Βουκουρέστι (Ο Τομέας της Γεωργίας στη

Ρουμανία: Εξελίξεις και προοπτικές μετά την πλήρη ένταξη στην ΕΕ, Ιούνιος 2008) «στο πλαίσιο του προενταξιακού κοινοτικού Προγράμματος SAPARD για τη γεωργία, κατά το διάστημα 2000-2006, διατέθηκαν περισσότερα από 1 δισ. Ευρώ⁴⁹. Το πρόγραμμα χρηματοδότησε τόσο δημόσιες όσο και ιδιωτικές επενδύσεις και συνολικά 11 έργα (projects) για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων, τη βελτίωση των υποδομών και του εξοπλισμού, την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας, την επαγγελματική εκπαίδευση κ.α.

Ειδικότερα, το SAPARD χρηματοδότησε επενδύσεις για τη δημιουργία θερμοκηπίων (14 νέα θερμοκήπια και εκσυγχρονισμός άλλων 5, σε έκταση 7,38 εκταρίων), περιβολιών (17 σχέδια σε έκταση 381,2 εκταρίων) και αμπελιών (17 σχέδια σε έκταση 611,8 εκταρίων). Το εν λόγω πρόγραμμα χρηματοδότησε επίσης την αγορά 7.659 μηχανών τρακτέρ στο πλαίσιο 1.344 εγκεκριμένων σχεδίων. Στην κτηνοτροφία, χρηματοδοτήθηκε η παραγωγή ζωϊκού κεφαλαίου υψηλότερης γενετικής ποιότητας (709 αγελάδες, 170 χοίροι, 2.250 πρόβατα και κατσίκια) και κατασκευάστηκαν 550 κτίσματα (εκ των οποίων 50% στάβλοι για βοοειδή και 25% χοιροστάσια). Ακόμη, εκσυγχρονίσθηκε μεγάλος αριθμός εγκαταστάσεων εκτροφής ζώων και πουλερικών, σφαγείων και μονάδων επεξεργασίας κρέατος. Συγκεκριμένα, κατά το διάστημα του Αυγούστου 2002 – Σεπτεμβρίου 2006, χρηματοδοτήθηκε η αναβάθμιση και ο εκσυγχρονισμός υφιστάμενων μονάδων επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων ανά κατηγορία ως εξής: σφαγεία 38%, επεξεργασία γάλακτος 22,7%, οινοποιία 2%».

Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται οι συνολικοί χρηματοδοτικοί πόροι που διαθέτει η ΕΕ προς τα νέα κράτη – μέλη (σε δις ευρώ).

Πίνακας 3.2 Χρηματοδοτική στήριξη ΕΕ προς Βουλγαρία και Ρουμανία 2004 – 2006 (εκ. ευρώ, τιμές 2004)

		<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>Σύνολο</i>
Βουλγαρία	Phare	203	220	237	660
	Ispa	135	147	158	440
	Sapard	68	73	79	220
	Σύνολο	406	440	474	1319
Ρουμανία	Phare	474	513	552	1539
	Ispa	316	342	368	1026
	Sapard	158	171	184	513
	Σύνολο	948	1026	1104	3078

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πίνακας 3.3 Χρηματοδοτική στήριξη ΕΕ προς τα νέα κράτη – μέλη (δισ ευρώ)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Phare	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Sapard	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
ISPA	1	1	1	1	1	1	1
Μετενταξιακή Βοήθεια	-	-	6	8	11	13	15
Σύνολο δαπανών διεύρυνσης	3	3	9	11	14	16	18

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και ο πίνακας των δαπανών της ΕΕ για τη διεύρυνση, ως ποσοστό των συνολικών δαπανών της ΕΕ (σε δισ ευρώ).

Πίνακας 3.4 Συμμετοχή δαπανών διεύρυνσης στον κοινοτικό προϋπολογισμό

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Σύνολο Δαπανών ΕΕ	97	99	105	107	109	112	114
Δαπάνες ΕΕ για διεύρυνση	3	3	9	11	14	16	18
% Δαπάνες για διεύρυνση	3	3	9	11	13	14	16

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Βεβαίως, εκτός από τις παραπάνω χρηματοδοτικές πηγές που αξιοποιούνται από τις χώρες της διεύρυνσης, σημαντική είναι και η βοήθεια που δίνεται κι από άλλους διεθνείς οργανισμούς. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD), παρέχει δάνεια στη Βουλγαρία προκειμένου να επιταχυνθεί η συμμόρφωση της χώρας με το ευρωπαϊκό κεκτημένο. Ήδη από το 1991, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχει ενισχύσει οικονομικά τη Βουλγαρία με πόρους που ανέρχονται πάνω από 1 δισ ευρώ⁵⁰. Ειδικότερα, για τα τελευταία χρόνια, τα ποσά που δόθηκαν στη Βουλγαρία ήταν 160 εκατ. ευρώ το 2000, 130 εκατ. ευρώ το 2001, 87 εκατ. ευρώ το 2002, 60 εκατ. ευρώ το 2003, 40 εκατ. ευρώ το 2004 και 30 εκατ. ευρώ το 2005.

Το Φεβρουάριο του 2002, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ενέκρινε το ποσό των 337 εκατ. δολαρίων για την ενίσχυση του εθνικού προγράμματος της Βουλγαρίας. Συμπληρωματικά, υπογράφηκε 25μηνη συμφωνία τον Αύγουστο του 2004 με το ποσό των 146 εκατ. δολαρίων για την περίοδο 2004-2006.

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η Παγκόσμια Τράπεζα τον Ιούνιο του 2006 παρέχοντας δάνειο στη Βουλγαρία, το οποίο ανερχόταν στο ποσό των 300 εκατ.

δολαρίων ανά χρόνο για την περίοδο 2007 – 2009 και κάλυπτε τους εξής τομείς: παραγωγικότητα και απασχόληση, δημοσιονομική σταθερότητα και απορροφητικότητα των ευρωπαϊκών κονδυλίων, κοινωνική ενσωμάτωση⁵¹.

Και βεβαίως, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Συνθήκη Προσχώρησης προβλέπει για τον πρώτο χρόνο ένταξης ειδική χρηματική βοήθεια (Transition Facility), η οποία ανέρχεται για τις υπό εξέταση χώρες στο ποσό των 82 εκατ. ευρώ (Άρθρο 31) και για την περίοδο 2007 – 2009 επιπλέον ποσό της τάξης των 239 εκατ. ευρώ (Cash – flow and Schengen Facility, Άρθρο 32)⁵². Παράλληλα, προβλέπεται για την ίδια περίοδο (2007 – 2009) η ενίσχυση τόσο των διαρθρωτικών πολιτικών με το ποσό των 2300 εκατ. ευρώ (Άρθρο 33), όσο και της περιφερειακής ανάπτυξης με 1552 εκατ. ευρώ (Άρθρο 34).

3.2.3 Οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις νέες χώρες της διεύρυνσης

Εκτός από τις σχέσεις της ΕΕ με τις δύο νέες χώρες της τελευταίας διεύρυνσης (οι οποίες εντάσσονται κυρίως στην προενταξιακή διαδικασία των υποψηφίων χωρών) και τις επιμέρους διμερείς εμπορικές σχέσεις (οι οποίες εξετάζονται αυτοτελώς σε επόμενο κεφάλαιο), η Ελλάδα επιδιώκει τη σύσφιξη των πολιτικών και των οικονομικών σχέσεων με αυτές τις χώρες μέσω της ανάπτυξης διμερών πρωτοβουλιών⁵³.

Η προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας στο χώρο των Βαλκανίων, σε συνδυασμό με τη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης της ΕΕ, αποτελούν τους δύο κύριους στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Κατά συνέπεια και οι διμερείς σχέσεις της χώρας μας με τα δύο νέα κράτη – μέλη της ΕΕ δε θα μπορούσαν παρά να εξυπηρετούν αυτό το γενικό στόχο. Αναπτύσσονται δε σε σταθερή βάση μέσω του Συμφώνου Σταθερότητας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Πρωτοβουλίας για τη Συνεργασία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τη Διαδικασία Συνεργασίας Χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Πιο αναλυτικά, το Σύμφωνο Σταθερότητας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΣΣΝΑΕ), το οποίο ιδρύθηκε στην Κολωνία (10 Ιουνίου 1999) και υιοθετήθηκε από τους αρχηγούς των κρατών και των κυβερνήσεων στο Σεράγεβο στις 30 Ιουλίου 1999, υπήρξε απόρροια παλαιότερης γαλλικής πρότασης, η οποία με τη λήξη του πολέμου του Κοσσυφοπεδίου προωθήθηκε εκ νέου από τη Γερμανία, με την

υποστήριξη των Η.Π.Α. Είχε ως στόχο τη δημιουργία ζώνης σταθερότητας περίξ της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας ως δίαυλο επικοινωνίας με τη σερβική αντιπολίτευση, καθώς και το συντονισμό της διοχέτευσης της οικονομικής αναπτυξιακής βοήθειας προς τις χώρες της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης. Οι συμμετέχουσες χώρες διακρίνονται σε "επωφελούμενες" ή "λήπτριες" (Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βουλγαρία, Ρουμανία, Βοσνία & Ερζεγοβίνη, Σερβία & Μαυροβούνιο και από το 2001 η Μολδαβία) και "διευκολυντές" ή "δωρήτριες".

Η Πρωτοβουλία Συνεργασίας ΝΑ Ευρώπης (SECI) πρόκειται για ένα πλαίσιο διαβουλευσεων για την αντιμετώπιση οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων με περιφερειακή διάσταση. Ρόλος του SECI είναι να συμπληρώσει και να ενισχύσει τις ήδη υφιστάμενες περιφερειακές πρωτοβουλίες και δράσεις για τη μεταφορά τεχνογνωσίας (know-how), την πραγματοποίηση ιδιωτικών επενδύσεων και την εναρμόνιση της εμπορικής νομοθεσίας και των εμπορικών πολιτικών των χωρών της περιοχής. Στενή είναι η συνεργασία της Πρωτοβουλίας SECI με την Οικονομική Επιτροπή των Ην. Εθνών για την Ευρώπη (UN Economic Commission for Europe- UNECE) και τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ, OSCE). Χώρες-μέλη του SECI είναι οι εξής: Ελλάδα, Αλβανία, ΠΓΔΜ, Σερβία και Μαυροβούνιο, Βουλγαρία, Ρουμανία, Τουρκία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Κροατία, Σλοβενία, Ουγγαρία και Μολδαβία, ενώ χώρες – εταίροι είναι οι ΗΠΑ, η Ιταλία, η Αυστρία, η Ελβετία, το Λιχτενστάιν και η Τσεχία.

Η Διαδικασία Συνεργασίας Χωρών Νοτιοανατολικής Ευρώπης (SEECF) αποτελεί το μόνο "γηγενές" σχήμα συνεργασίας, προερχόμενο αποκλειστικά από τις χώρες της Ν.Α Ευρώπης. Μετέχουν η Αλβανία, ΠΓΔΜ, Σερβία και Μαυροβούνιο, Βουλγαρία, Ρουμανία, Τουρκία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία και Ελλάδα. Αναβίωσε το 1996, κατόπιν βουλγαρικής και ελληνικής πρωτοβουλίας (σύνοδος ΥΠΕΞ στην Σόφια, 6-7.7.96) που οδήγησε στη Συνάντηση Κορυφής της Κρήτης, στις 3-4.11.1997⁵⁴.

Βεβαίως, η πιο χαρακτηριστική μορφή συνεργασίας είναι η εφαρμογή του Ελληνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), το οποίο αφορά στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία, την ΠΓΔΜ, τη Σερβία – Μαυροβούνιο, καθώς και στην περιοχή του Κοσσόβου⁵⁵.

Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας με την ΕΕ⁵⁶ (2000 – 2004), η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να διαθέσει μέσω του ΕΣΟΑΒ 110 δις δρχ.

(αντιστοιχούν στο 0,047% του ΑΕΠ της) για τις χώρες της Βαλκανικής. Σύμφωνα με αυτό, η Βουλγαρία απορρόφησε το 10,27% των συνολικών πόρων, η Ρουμανία το 13,37%, η Αλβανία το 9,44%, η ΠΓΔΜ το 14,16%, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας 38,88%, ενώ το Κόσσοβο το 13,88%⁵⁷. Ειδικότερα, ο παρακάτω πίνακας (3.5) απεικονίζει την κατανομή των ποσών ανά έτος.

Πίνακας 3.5 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004: Κατανομή κατά χώρα/περιοχή*
(σε εκ. δρχ. και USD)

	2000		2001		2002		2003		2004		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD
ΑΛΒΑΝΙΑ	2.040	6,64	3.400	11,07	4.250	13,84	3.910	12,73	3.400	11,07	17.000	55,36
ΠΓΔΜ	3.060	9,96	5.100	16,61	6.375	20,76	5.865	19,1	5.100	16,6	25.500	83,03
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	2.220	7,23	3.700	12,05	4.625	15,06	4.255	13,85	3.700	12,05	18.500	60,24
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	2.880	9,38	4.800	15,63	6.000	19,54	5.520	17,97	4.800	15,63	24.000	78,15
ΚΟΣΟΒΟ	6.250	20,35	5.750	18,72	5.500	17,91	3.750	12,21	3.750	12,21	25.000	81,40
ΟΔΓ(ΠΛΗΝ ΚΟΣΣΟΒΟΥ)	17.500	56,98	16.100	52,42	15.400	50,14	10.500	34,19	10.500	34,19	70.000	227,93
ΣΥΝΟΛΟ	33.950	110,55	38.850	126,50	42.150	137,25	33.800	110,06	31.250	101,75	180.000	586,10

Πηγή: Ελληνική Κυβέρνηση, Υπουργείο Εξωτερικών

*Η κατανομή των ποσών για όλες της χώρες πλην της ΟΔΓ είναι 12% για το 1^ο έτος, 20% για το 2^ο, 25% για το 3^ο, 23% για το 4^ο και 20% για το 5^ο (για την ΟΔΓ είναι 25%, 23%, 22%, 15% και 15% για τα αντίστοιχα έτη)

Όσον αφορά στην κατανομή των πόρων του ΕΣΟΑΒ, ο ακόλουθος πίνακας απεικονίζει τους τομείς στους οποίους αυτοί κατευθύνθηκαν. Έτσι, διαπιστώνουμε πως συνολικά οι παρεμβάσεις στην «κοινωνική υποδομή» ανέρχονται στα 5,96 δις δρχ. και αφορούν κυρίως στο χώρο της υγείας (κατασκευή και συντήρηση νοσοκομείων). Μεγάλη σημασία για τη Βουλγαρία, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, έχουν οι τομείς των μεταφορών (συνολικά 2,5 δις δολ.) και δευτερευόντως της ενέργειας (2 δις δολ.). Επίσης, η «οικονομική υποδομή και οι υπηρεσίες» απορροφούν 7,6 δις δρχ. και οι «τομείς παραγωγής» 4,93 δις δρχ. (με ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων ελληνικού ενδιαφέροντος, όπως τα δίκτυα διανομής και αποθήκευσης, η χημική βιομηχανία, η βιομηχανία χάλυβα, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, τα ενδύματα)⁵⁸.

Την περίοδο εφαρμογής του ΕΣΟΑΒ (η οποία παρατάθηκε μέχρι το 2011), από τα 550 εκ. ευρώ που προβλέπονται συνολικά, στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία θα πραγματοποιηθούν οι εξής επενδύσεις:

Πίνακας 3.6 Επενδύσεις ΕΣΟΑΒ για Βουλγαρία και Ρουμανία* (σε ευρώ)

	Δημόσιες επενδύσεις/ Δημόσια έργα	Ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις	Ταμείο μικρών έργων	Σύνολο
Βουλγαρία	42.889.100	10.858.000	542.900	54.290.000
Ρουμανία	55.639.700	14.086.000	704.300	70.430.000

Πηγή: Ελληνική Κυβέρνηση, Υπουργείο Εξωτερικών

**Οι δημόσιες επενδύσεις (δημόσια έργα) καλύπτουν το 79% του συνολικού σχεδίου, οι ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις το 20% και το ταμείο μικρών έργων το 1%.*

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο μέρος του ΕΣΟΑΒ προσανατολίζεται στις δημόσιες επενδύσεις (το προβλεπόμενο διαθέσιμο ποσό ανέρχεται σε 42.889.199 ευρώ). Μέχρι σήμερα έχουν εγκριθεί τα εξής έργα: α) Εξοπλισμός χειρουργικής μονάδας περιφερειακού νοσοκομείου στην πόλη Κύρτζαλι (συνολικού κόστους 918.420 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 734.736 €), β) Ιατρικός εξοπλισμός για το περιφερειακό νοσοκομείο θεραπείας ογκολογικών νοσημάτων στην πόλη Βράτσα (συνολικού κόστους 175.000 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 157.500 €), γ) Δημιουργία περιφερειακής κλινικής θεραπείας ογκολογικών νοσημάτων στην πόλη Σμόλυαν (συνολικού κόστους 1.425.884 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 1.140.707 €) δ) το έργο SEELight (South-East European Lambda Network Facility for Research and Education, Διαβαλκανική Δικτυακή Υποδομή Οπτικών Ινών για Έρευνα και Εκπαίδευση), δίκτυο οπτικών ινών υψηλών ταχυτήτων για τη διασύνδεση πανεπιστημιακών κοινοτήτων (συνολικού κόστους 6.028.451 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 4.822.760 €).

Αντίστοιχα, για τη Ρουμανία το προβλεπόμενο διαθέσιμο ποσό για τις δημόσιες επενδύσεις ανέρχεται σε 55.639.700 €. Έχουν εγκριθεί δύο προτάσεις που αφορούν: α) στην ανακαίνιση-εκσυγχρονισμό του Μουσείου 21^{ου} αιώνα στην Κωσταντζά, προϋπολογισμού 2,5 εκατ. €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 2 εκατ. € και β) στο έργο SEELight (South-East European Lambda Network Facility for Research and Education, Διαβαλκανική Δικτυακή Υποδομή Οπτικών Ινών για Έρευνα και Εκπαίδευση), δίκτυο οπτικών ινών υψηλών ταχυτήτων για τη διασύνδεση πανεπιστημιακών κοινοτήτων, προϋπολογισμού 5.698.193 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 4.558.554 €. Επίσης, υπό αξιολόγηση βρίσκονται: α) το έργο ανακατασκευής περιφερειακού διαμετακομιστικού Ιατρικού Κέντρου για επείγοντα περιστατικά στο Targu Mures, προϋπολογισμού 10.801.046 €, με συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 7.020.680 €, β) το Νοσοκομείο Επείγοντων Περιστατικών για Παιδιά, St Maria, στο Ιάσιο, προϋπολογισμού 4.400.000 € και συμμετοχή ΕΣΟΑΒ 2.860.000 € και γ) η ανάπλαση

του χωριού Izvoarele στην επαρχία Tulcea, συνολικού προϋπολογισμού 3.100.000 €, με 100% συμμετοχή ΕΣΟΑΒ, λόγω του ιδιαίτερου κοινωνικού χαρακτήρα του έργου.

Οι ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις για τη Βουλγαρία ανέρχονται σε 10.858.000 €. Για την επιχορήγηση ιδιωτικών παραγωγικών επενδύσεων έχουν εγκριθεί δεκατέσσερις (14) αιτήσεις, συνολικού ύψους 38.982.112 €. Εξ' αυτών, επτά (7) έχουν ήδη ολοκληρωθεί. Με την έγκριση των αιτήσεων αυτών, το συνολικό ύψος των επιχορηγήσεων για ιδιωτικές επενδύσεις ανέρχεται σε 11.678.133 € (υπερβαίνοντας, κατ' εξαίρεση, το αρχικά προβλεπόμενο ύψος επιχορηγήσεων 10.858.000 €). Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται με την υλοποίηση των ανωτέρω επενδύσεων υπερβαίνουν τις 1.582 (εκ των οποίων οι 334 εποχιακές).

Αντίστοιχα για τη Ρουμανία, το προβλεπόμενο διαθέσιμο ποσό ανέρχεται σε 14.086.000 €. Μέχρι σήμερα έχουν εγκριθεί δεκαεννέα (19) προτάσεις, συνολικού κόστους 44.056.003 €, με επιχορήγηση ΕΣΟΑΒ 12.195.408,50 €. Οκτώ (8) εξ αυτών έχουν ολοκληρωθεί. Το ποσοστό απορρόφησης ανέρχεται σε 86,57%, ενώ δημιουργούνται 944 νέες θέσεις εργασίας.

Τέλος, το προβλεπόμενο διαθέσιμο ποσό για τη χρηματοδότηση μικρών έργων (1%) στη Βουλγαρία ανέρχεται σε 542.900 €. Μέχρι σήμερα έχουν εγκριθεί έξι (6) μικρά έργα συνολικού ύψους 247.820,40 € (ποσοστό απορρόφησης 45,64%). Για τη Ρουμανία το διαθέσιμο ποσό ανέρχεται σε 704.300 €. Έχουν εγκριθεί εννέα (9) μικρά έργα, συνολικής δαπάνης 414.163,09 €, εκ των οποίων έχουν ολοκληρωθεί πέντε (5). Το ποσοστό απορρόφησης ανέρχεται σε 58,80%.

Πίνακας 3.7 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004
Κατανομή ανά κατηγορία τομέων της Βουλγαρίας (εκ. δρχ., USD)

ΤΟΜΕΙΣ	2000		2001		2002		2003		2004		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	715,3	2,33	1.192,1	3,88	1.490,2	4,85	1.371,0	4,46	1.192,1	3,88	5.960,7	19,41
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	912,6	2,97	1.521,1	4,95	1.901,4	6,19	1.749,2	5,70	1.521,1	4,95	7.605,4	24,76
ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	592,1	1,93	986,8	3,21	1.233,4	4,02	1.134,8	3,69	986,8	3,21	4.933,9	16,07
ΣΥΝΟΛΟ	2.220,0	7,23	3.700,0	12,05	4.625,0	15,06	4.255,0	13,85	3.700,0	12,05	18.500,0	60,24

Πηγή: Ελληνική Κυβέρνηση, Υπουργείο Εξωτερικών

Αντίστοιχα για τη Ρουμανία, οι προβλεπόμενες χρηματικές ροές για τη συγκεκριμένη προγραμματική περίοδο (2000 – 2004) ανέρχονται στα 7,7 δις δρχ. για

τις κοινωνικές υποδομές, η «οικονομική υποδομή και οι υπηρεσίες» (μεταφορές, εμπόριο) 9,8 δις δρχ, ενώ οι υπόλοιποι τομείς παραγωγής στα 6,4 δις δρχ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον από επενδυτική άποψη εμφανίζουν στη Ρουμανία οι τομείς ορυχείων, πετρελαίου, μεταλλουργίας, τροφίμων και κατασκευών. Είναι ενδεικτικό πως ο ελληνικός επενδυτικός σχεδιασμός προέβλεπε πάνω από 25 επενδυτικά προγράμματα στους κλάδους τροφίμων, ποτών, δικτύων διανομής, καθώς και πέντε στον πρωτογενή τομέα (θερμοκήπια, ζωοτροφές, ιχθυοκαλλιέργειες). Η παραπάνω δραστηριότητα ευνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό από το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων που εξήγγειλε η ρουμανική κυβέρνηση στις επιχειρήσεις βιομηχανικών κλάδων (με έμφαση στους κλάδους τροφίμων, ποτών και μεταλλουργίας).

Πίνακας 3.8 ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004
Κατανομή ανά κατηγορία τομέων της Ρουμανίας (εκ. δρχ., USD)

ΤΟΜΕΙΣ	2000		2001		2002		2003		2004		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD	ΔΡΧ	USD
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ	927,9	3,02	1.546,6	5,04	1.933,2	6,29	1.778,5	5,79	1.546,6	5,04	7.732,8	25,18
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	1.184,0	3,86	1.973,3	6,42	2.466,6	8,03	2.269,3	7,39	1.973,3	6,42	9.866,4	32,13
ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	768,1	2,50	1.280,1	4,17	1.600,2	5,21	1.472,2	4,79	1.280,1	4,17	6.400,8	20,84
ΣΥΝΟΛΟ	2.880,0	9,38	4.800,0	15,63	6.000,0	19,54	5.520,0	17,97	4.800,0	15,63	24.000,0	78,15

Πηγή: Ελληνική Κυβέρνηση, Υπουργείο Εξωτερικών

Επίσης, στα πλαίσια της Διασυνοριακής Συνεργασίας, ήδη από το 1994 αναπτύσσεται συντονισμένος προγραμματισμός ανάμεσα στις δύο χώρες (INTERREG) με κύριους άξονες α) τη βελτίωση των υποδομών στις μεταφορές και το περιβάλλον, β) την οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση μέσω της ενίσχυσης των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, της αξιοποίησης ανθρωπίνων πόρων και της συνεργασίας εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων και γ) τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής στις διασυνοριακές περιοχές μέσω της προστασίας, ανάδειξης και κοινής διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος και της προβολής κοινών πολιτισμικών και τουριστικών πόρων⁵⁹.

Από τα έργα που έχουν υλοποιηθεί, ξεχωρίζουν η Ηλεκτροδότηση της Σιδηροδρομικής Γραμμής Dupnitsa – Kulata, η επιδιόρθωση και αποκατάσταση των Οδικών Αξόνων E79 (Sofia – Kulata), E80 (Sofia – Svilengrad), η διάνοιξη και κατασκευή καινούργιων συνδετήριων οδών ανάμεσα στις πόλεις Gotse Deltsev –

Δράμα, Smolian – Ξάνθη, Kardjali – Κομοτηνή, καθώς και περιβαλλοντικά έργα σε σχέση με τη διαχείριση και βελτίωση των κοινών υδάτων.

Ειδικότερα για το «Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας: Ελλάδα - Βουλγαρία 2007-2013» (INTERREG IV), η επιλέξιμη περιοχή στην οποία αναφέρεται περιλαμβάνει επτά διοικητικές περιφέρειες της ελληνικής πλευράς (Έβρος, Ροδόπη, Ξάνθη, Καβάλα, Δράμα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες) και τέσσερις της βουλγαρικής (Μπλαγκόεφγκραντ, Σμόλυαν, Κούρτζαλι, Χάσκοβο), ενώ καλύπτει μια περιοχή 40.202 τετρ. χιλ. και 2.812.236 κατοίκων. Συγκεκριμένα, 4 εδαφικές μονάδες NUTS II (Περιφέρειες), 11 εδαφικές μονάδες NUTS III (νομαρχίες στην Ελλάδα και επαρχίες στη Βουλγαρία) και 154 εδαφικές μονάδες NUTS IV (Δήμοι)⁶⁰.

Πίνακας 3.9 Γενικά δεδομένα της Επιλέξιμης Περιοχής

	Περιοχή	Ελλάδα	Βουλγαρία
Επιφάνεια (τετρ. χιλ.)	40.202	21.808	18.393,90
% της χώρας		16,5%	16,6%
Πληθυσμός	2.812.236	1.923.035	889.201
% της χώρας		17,28%	11,52%
Μονάδες σχεδιασμού και διοικητικές - εδαφικές			
NUTS II		2 περιφέρειες: Αν. Μακεδονία – Θράκη και Κεντρική Μακεδονία 2 περιφέρειες σχεδιασμού: Νοτιο – Δυτική και Νοτιο – Κεντρική	
NUTS III		7 νομαρχίες: Έβρος, Καβάλα*, Ξάνθη, Ροδόπη, Δράμα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες 4 επαρχίες: Μπλαγκόεφγκραντ, Σμόλυαν, Κούρτζαλι, Χάσκοβο	
NUTS IV		154 Δήμοι	

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών

*ως παρακείμενη περιοχή

3.3 Συγκριτική ανάλυση των οικονομιών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας

3.3.1 Η οικονομία της Βουλγαρίας

Η διαδικασία μετάβασης της βουλγαρικής οικονομίας από το σύστημα του κεντρικού σχεδιασμού σε αυτό της ελεύθερης αγοράς δεν ήταν εύκολη. Τα τρία πρώτα χρόνια (1990 – 1993) σημειώθηκε πρωτοφανής μείωση του ΑΕΠ (το 1991 κατά 11,7%), η οποία συνοδεύτηκε από στασιμοπληθωρισμό (334% το ίδιο έτος). Η παραπάνω κατάσταση οδήγησε αναπόφευκτα σε συνεχείς υποτιμήσεις του

νομίσματος, οι οποίες όμως δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Για την αναστροφή αυτής της κατάστασης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παρενέβη προωθώντας ένα πρόγραμμα μακροοικονομικής σταθεροποίησης και εξυγίανσης, το οποίο επιτάχυνε τη διαδικασία φιλελευθεροποίησης της οικονομίας με την παροχή αντίστοιχης οικονομικής βοήθειας. Μετά απ' αυτή την παρέμβαση, η οικονομία εμφάνισε τα δύο επόμενα χρόνια σημάδια ανάκαμψης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το 1994 ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 1,8% (2,1% το 1995) με τον πληθωρισμό να σημειώνει πτώση (96% το 1994 και 62% το 1995). Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η άνοδος θα πρέπει να αποδοθεί α) στις θετικές εξαγωγικές επιδόσεις επιχειρήσεων του δημοσίου τομέα και β) στην επέκταση του ιδιωτικού τομέα (κυρίως στους τομείς παροχής υπηρεσιών, εμπορίου, αγροτικής παραγωγής και οικοδομικής δραστηριότητας).

Η ανάκαμψη όμως δεν κράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς η πολιτική αστάθεια που δημιουργήθηκε από την παραίτηση της κυβέρνησης το 1996 (λόγω των κρουσμάτων διαφθοράς και διασπάθισης του δημοσίου χρήματος) προκάλεσε αλυσιδωτές αντιδράσεις και στο επίπεδο της οικονομίας. Σύμφωνα πάντα με τα επικαιροποιημένα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το 1996 ο ρυθμός ανάπτυξης σημείωσε πτώση της τάξης του -10,9% (-6,9% το 1997), με τον πληθωρισμό να αυξάνεται στο 123% και στο 1085% αντίστοιχα. Η ανεργία εκτοξεύτηκε από το 10% στο 15%, η εσωτερική ζήτηση μειώθηκε, η ισοτιμία του εθνικού νομίσματος υποχώρησε, τα επιτόκια αυξήθηκαν και η επενδυτική δραστηριότητα επιβραδύνθηκε.

Η νέα υποχώρηση της βουλγαρικής οικονομίας αντιμετωπίστηκε από την κυβέρνηση (Απρίλης 1997) με τη σύσταση του Νομισματικού Συμβουλίου στα μέσα του 1997 και την πρόσδεση του εθνικού νομίσματος στο γερμανικό μάρκο και έπειτα στο ευρώ⁶¹. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση διαδραμάτισε και το πρώτο πρόγραμμα ιδιωτικοποίησης, το οποίο υποβοηθήθηκε από τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς (ΔΝΤ και ΟΟΣΑ)⁶². Από εκείνο το σημείο άρχισαν να καταγράφονται γενικά ανοδικές τάσεις για τη βουλγαρική οικονομία (με μέσο ετήσιο κατά κεφαλή ρυθμό ανάπτυξης 4,5%, το ΑΕΠ ξεπέρασε το επίπεδο του 1995 μόλις το 2002).

Έτσι, οι γενικοί μακροοικονομικοί δείκτες για τη Βουλγαρία διαμορφώνονται την τελευταία προενταξιακή περίοδο (2004 – 2007) ως εξής (Πίνακας 3.10):

Πίνακας 3.10 Βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες Βουλγαρίας (2004 – 2007)

	2004	2005	2006	2007
ΑΕΠ (εκ. ευρώ)	19.850	21.883	25.239	28.900
ΑΕΠ (% αύξηση)	5,6	6,2	6,3	6,2
ΑΕΠ (κατά κεφαλήν σε ευρώ)	2.550	2.827	3.278	3.773
Πληθωρισμός	4,0	6,5	6,5	12,5
Ανεργία	12,2	10,7	9,1	6,9
Εξαγωγές FOB (εκ. ευρώ)	7.984,9	9.466,3	12.011,9	13.473,6
Εξαγωγές (% του ΑΕΠ)	40,2	43,3	47,6	46,6
Εισαγωγές CIF (εκ. ευρώ)	11.619,5	14.667,7	18.479,3	21.876,9
Εισαγωγές (% του ΑΕΠ)	58,5	67,0	73,2	75,7
Ισοζύγιο Εξωτερικού Εμπορίου (εκ. ευρώ)	-3.634,6	-5.201,4	-6.467,4	-8.403,3
Πρωτογενής Τομέας (%)	11,0	9,4	8,5	6,2
Δευτερογενής Τομέας (%)	29,2	29,4	30,9	32,3
Τριτογενής Τομέας (%)	59,8	61,2	60,6	61,5
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	-1.306,9	-2.705,7	-4.490,4	-6.219,9
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-6,6	-12,4	-17,8	-21,5

*Πηγή: Εθνικό Στατιστικό Ινστιτούτο Βουλγαρίας
Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας*

Ειδικότερα, από το 2000 η Βουλγαρία παρουσιάζει μια σταθερά αυξανόμενη μεγέθυνση του ΑΕΠ της, καθώς ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης ανέρχεται στο 6,4% (στην ΕΕ – 27 ο αντίστοιχος δείκτης είναι 2,0%). Η μέγιστη τιμή του δείκτη για τη Βουλγαρία παρατηρήθηκε το 2001 (7,5%), ενώ για την ΕΕ – 27 το 2000 (3,6%). Κατά το πρώτο έτος της ένταξης (2007), η μεταβολή του ΑΕΠ διαμορφώθηκε τελικά στο 6,2% (από 25.239 εκ. ευρώ το 2006 σε 28.900 εκ. ευρώ το 2007). Αντίστοιχα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημείωσε άνοδο κατά 15,1% (από 3.278 ευρώ το 2006 σε 3.773 ευρώ το 2007). Ο βιομηχανικός – δευτερογενής τομέας παραγωγής συμμετέχει κατά 32,3% στο ΑΕΠ (αύξηση κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2006), ο τομέας των υπηρεσιών κατά 61,5% (από 59,8% το 2004), ενώ ο πρωτογενής κατά 6,2% (από 11,0% το 2004).

Όσον αφορά στην απασχόληση, ο αντίστοιχος δείκτης (για τις ηλικίες 15 – 64) φθάνει το 61,7% το 2007 έναντι 50,4% το 2000 (για τους άντρες είναι 66,0%, ενώ για τις γυναίκες 57,6%). Την υψηλότερη τιμή εμφανίζουν οι άντρες που απασχολούνται στην πόλη (68,8%), ενώ τη μικρότερη οι γυναίκες στα χωριά (47,8%). Πάντως, η απασχόληση στην περιφέρεια είναι υψηλότερη απ' ότι στα αστικά κέντρα κατά 11,6 εκατοστιαίες μονάδες (64,7% και 53,1% αντίστοιχα). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ανεργία να μειωθεί σημαντικά και να κυμανθεί το 2007 στο χαμηλότερο επίπεδο των δέκα τελευταίων χρόνων (6,9% από 9,1% το 2006).

Αντίθετη εικόνα εμφανίζει ο πληθωρισμός, ο οποίος εκτινάχθηκε το 2007 στο 12,5% (ο στόχος της κυβέρνησης ήταν η διατήρησή του κάτω από το 10%). Ως κύριοι λόγοι αναφέρονται η αύξηση των τιμών στις κατηγορίες των τροφίμων και των καυσίμων (συμμετέχουν με ποσοστό πάνω από 50% στη διαμόρφωση του δείκτη τιμών καταναλωτή) κατά τουλάχιστον 20%.

Στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου, οι εξαγωγές σημείωσαν άνοδο από 7.984,9 εκ. ευρώ το 2004 σε 13.473,6 εκ. ευρώ το 2007 (δηλαδή από 40,2% του ΑΕΠ σε 46,6% του ΑΕΠ), ενώ οι εισαγωγές μεγαλύτερη αύξηση από 11.619,5 εκ. ευρώ σε 21.876,9 εκ. ευρώ την ίδια περίοδο (από 58,5% του ΑΕΠ σε 75,7% του ΑΕΠ). Αυτή η εξέλιξη οδήγησε στην περαιτέρω διεύρυνση του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο από 3.634,6 εκ. ευρώ το 2004 σε 8.403,3 εκ. ευρώ το 2007. Ιδιαίτερως αρνητική είναι και η κατάσταση που επικρατεί στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (κυρίως λόγω των σοβαρών προβλημάτων στο εμπορικό ισοζύγιο), το έλλειμμα του οποίου εκτινάχθηκε το 2007 στο 21,5% του ΑΕΠ (από 6,6% του ΑΕΠ το 2004).

Επίσης, σύμφωνα με έκθεση του Η.Φλέγκα⁶³ (2008) «στα τέλη Δεκεμβρίου 2007 το ακαθάριστο εξωτερικό χρέος της Βουλγαρίας διαμορφώθηκε στο επίπεδο των 27,4 δις ευρώ (94,6% του ΑΕΠ), καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 34,5% σε σχέση με τα τέλη του 2006. Τη μεγαλύτερη συμβολή για την αύξηση του χρέους είχε η διεύρυνση των πιστώσεων που συνδέονται με άμεσες επενδύσεις, οι οποίες ανήλθαν σε 9,09 δις ευρώ, αυξημένες κατά 54,1% σε ετήσια βάση.

Οι μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις της χώρας προς το εξωτερικό στα τέλη Δεκεμβρίου 2007 ανήλθαν σε 17,75 δις ευρώ (65,6% του συνόλου) και οι βραχυπρόθεσμες σε 9,29 δις ευρώ (34,4%). Το εξωτερικό χρέος του δημοσίου προσέγγισε τα 3,04 δις ευρώ, μειωμένο κατά 17,1% σε ετήσια βάση (κυρίως εξαιτίας της ολικής εξόφλησης των χρεών προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο). Οι υποχρεώσεις προς το εξωτερικό των τραπεζικών ιδρυμάτων ανήλθαν σε 5,63 δις ευρώ, αυξημένες κατά 68% σε σχέση με τα τέλη του 2006, ενώ οι ανάλογες υποχρεώσεις των υπολοίπων τομέων της οικονομίας διαμορφώθηκαν στα 9,27 δις ευρώ, ενισχυμένες κατά 28,9% σε ετήσια βάση. Οι δαπάνες εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους της Βουλγαρίας κατά τη διάρκεια του 2007 ανήλθαν σε 5,36 δις ευρώ (18,7% του ΑΕΠ) έναντι 4,28 δις ευρώ (17,1% του ΑΕΠ) το 2006».

Τέλος, όσον αφορά στη δημοσιονομική πολιτική, η Βουλγαρία ακολουθεί πολιτική αύξησης των εσόδων μέσω της συρρίκνωσης του κρατικού τομέα. Το 2007, τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού ανήλθαν σε 12,3 δις ευρώ (42,6% του ΑΕΠ)

έναντι 40,6% του ΑΕΠ το 2006 και οι δαπάνες σε 11,2 δις ευρώ (38,8% του ΑΕΠ). Έτσι, το πρωτογενές πλεόνασμα του προϋπολογισμού διαμορφώθηκε στο 3,8% του ΑΕΠ, αυξημένο σε σχέση με τα δύο προηγούμενα χρόνια (το 2003 ο προϋπολογισμός υπήρξε ισοσκελισμένος).

3.3.2 Η οικονομία της Ρουμανίας

Ανάλογη εικόνα με αυτήν της Βουλγαρίας καταγράφεται και στην περίπτωση της ρουμανικής οικονομίας, η οποία μετά την υποχώρηση που σημείωσε τα πρώτα χρόνια της μετάβασης, άρχισε να εμφανίζει τάσεις ανάκαμψης το 1994 (τη συγκεκριμένη χρονιά ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ανήλθε στο 3,9%, με τον πληθωρισμό όμως να συνεχίζει να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα – 136,7%). Την επόμενη χρονιά (1995) σημειώθηκαν οι καλύτερες επιδόσεις της μέχρι τότε περιόδου μετάβασης, καθώς ο ρυθμός ανάπτυξης εκτινάχθηκε στο 7,1%, με τον πληθωρισμό να κατρακυλά στο 32,3% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, European Economy, 1999). Η θετική πορεία όμως δε διήρκεσε για πολλά χρόνια, αφού η πολιτική αστάθεια που ξέσπασε και σε αυτή τη χώρα επηρέασε την πραγματική οικονομία.

Το 1996 εκδηλώνεται χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία προκαλεί την κατά 50% υποτίμηση του νομίσματος⁶⁴. Το 1997 ο ρυθμός ανάπτυξης γνωρίζει μείωση της τάξης του -6,6% (-7,3% το 1998), ενώ ο πληθωρισμός εκτινάσσεται στο 154,8% το 1997 (μειώθηκε το 1998 στο 59,1%). Η κρίση διήρκεσε έως το τέλος του 1999, όταν και άρχισαν να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης.

Έτσι, κατά την τελευταία περίοδο της ένταξης (2004 – 2007), η μακροοικονομική κατάσταση της Ρουμανίας διαμορφώθηκε ως εξής (Πίνακας 3.11):

Πίνακας 3.11 Βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες Ρουμανίας (2004 – 2007)

	2004	2005	2006	2007
ΑΕΠ (δισ λέι)	246,5	288,2	344,5	390,8
ΑΕΠ (κατά κεφαλήν σε ευρώ)	2.802,2	3.682	4.525,6	5.421,3
Πληθωρισμός	11,9	9,0	6,6	4,8
Ανεργία	6,3	5,9	5,2	4,1
Εξαγωγές FOB (εκ. ευρώ)	19.539	22.255	25.850	29.549
Εισαγωγές CIF (εκ. ευρώ)	24.620	30.061	37.609	47.371
Ισοζύγιο Εξωτερικού Εμπορίου (εκ. ευρώ)	-5.081	-7.806	-11.759	-17.822
Πρωτογενής Τομέας (%)	12,6	8,4	7,8	6,7
Δευτερογενής Τομέας (%)	24,7	24,6	24,3	25,0

Τριτογενής Τομέας (%)	62,7	67,0	67,9	68,3
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (εκ. ευρώ)	-5.010	-6.888	-10.156	-16.677
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-8,4	-8,7	-10,4	-13,9

Πηγή: EBRD

Συγκεκριμένα, το ΑΕΠ της Ρουμανίας αυξήθηκε το έτος της ένταξης κατά 13,4% (από 344,5 δις λεί το 2006 σε 390,8 δις λεί το 2007). Αυτό μεταφράζεται σε αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας κατά 19,8% (από 4.525,6 ευρώ το 2006 σε 5.421,3 ευρώ το 2007). Όσον αφορά στους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας, ο τριτογενής τομέας συμμετέχει με το μεγαλύτερο ποσοστό στο ΑΕΠ (68,3%), ενώ έπεται ο δευτερογενής με 25,0%. Ο πρωτογενής τομέας βαίνει συνεχώς μειούμενος (από 12,6% το 2004 στο 6,7% το 2007).

Ο πληθωρισμός γνώρισε σταδιακή αποκλιμάκωση, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί το 2007 στο 4,8% (από 11,9% το 2004). Η ίδια τάση παρατηρήθηκε και για την ανεργία, η οποία κυμάνθηκε στο 4,1% το έτος ένταξης (από 6,3% το έτος λήξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων – 2004).

Στον εμπορικό τομέα παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα. Από 11.759 εκ. ευρώ το 2006, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου εκτινάχθηκε στα 17.822 εκ. ευρώ το 2007 (αύξηση κατά 51,56%). Κι αυτό, διότι αν και οι εξαγωγές σημείωσαν αύξηση κατά 14,3% (από 25.850 εκ. ευρώ σε 29.549 εκ. ευρώ), οι εισαγωγές γνώρισαν αξιοσημείωτη μετατόπιση κατά 25,9% (από 37.609 εκ. ευρώ σε 47.371 εκ. ευρώ για το ίδιο χρονικό διάστημα).

Πάντως, ιδιαίτερο πρόβλημα αντιμετωπίζει η κυβέρνηση της Ρουμανίας (όπως και της Βουλγαρίας) στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι διακυμάνσεις στην εγχώρια ζήτηση, σε συνδυασμό με τη χαλαρή δημοσιονομική πολιτική, οδήγησαν στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στα 16,6 δις ευρώ (14% του ΑΕΠ) το 2007 από 10,15 δις (10,4% του ΑΕΠ) το έτος πριν την ένταξη (2006).

3.3.3 Προοπτικές των οικονομιών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση

Είναι φανερό πως η εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης αναμένεται να επηρεάσει (και ήδη επηρεάζει) σημαντικά τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Το μέγεθός της δε είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με

ακρίβεια, καθώς καθημερινά τα στοιχεία αναθεωρούνται προς το χειρότερο. Οι εκθέσεις των διεθνών οργανισμών κάνουν λόγο για πρωτοφανή επιβάρυνση του οικονομικού κλίματος, τα σημάδια της οποίας θα αργήσουν να επουλωθούν⁶⁵.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την πιο πρόσφατη έκθεση που δόθηκε στη δημοσιότητα («Εαρινές Προβλέψεις για το έτος 2009» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), ήδη από τις αρχές του συγκεκριμένου έτους η Βουλγαρία παρουσιάζει σημαντική κάμψη στο ΑΕΠ της, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στη πτώση της βιομηχανικής παραγωγής και του λιανικού εμπορίου. Η διαρκώς μειούμενη ζήτηση από το εξωτερικό και τα προβλήματα στην πιστοληπτική ικανότητα της χώρας οδηγούν αναπόφευκτα στην πτώση του εξωτερικού εμπορίου, η οποία με τη σειρά της αντικατοπτρίζεται και στο ΑΕΠ. Για πρώτη φορά μετά το 1997, το ΑΕΠ της χώρας αναμένεται να υποχωρήσει στο -1,5%, για να σταθεροποιηθεί ένα χρόνο αργότερα (το 2010) σε μηδενικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Επίσης, η αρνητική εγχώρια ζήτηση και η μείωση των εισροών ΑΞΕ στη χώρα αναμένεται να προκαλέσει πτώση των εισαγωγών κατά 11%, ενώ η έλλειψη ζήτησης από το εξωτερικό δε θα προκαλέσει σημαντικές αλλαγές στις εξαγωγές (άρα ούτε σημαντικές αλλαγές στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών). Η ελαφρά βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου σε συνδυασμό με την εκτιμώμενη μετακίνηση ευρωπαϊκών κεφαλαίων προς την εν λόγω χώρα θα οδηγήσει – σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή – σε μείωση του εξωτερικού δανεισμού στο 16% του ΑΕΠ έως το 2010.

Σε αυτό το κλίμα, η απασχόληση θα παρουσιάσει πτώση και η ανεργία θα ανέλθει στο 8%. Η χαμηλή ζήτηση στην αγορά εργασίας θα οδηγήσει σε μείωση του ανά μονάδα κόστους εργασίας κατά 6% και 3% το 2009 και 2010 αντίστοιχα. Εξάλλου, η πτώση στις τιμές των προϊόντων και η οριακή μείωση των μισθών αναμένεται να ενισχύσουν τις τάσεις αποπληθωρισμού, με το δείκτη τιμών καταναλωτή να κυμαίνεται στο 4% (από 12% το 2007).

Τέλος, αν και το πλεόνασμα της γενικής κυβέρνησης σταθεροποιήθηκε το 2008 στο 1,5% του ΑΕΠ, η θετική πορεία δε θα συνεχιστεί. Έτσι, το 2009 αναμένεται έλλειμμα της τάξης του 0,5% του ΑΕΠ, το οποίο θα περιοριστεί ελαφρώς το 2010 (0,25% του ΑΕΠ).

Στον πίνακα που ακολουθεί αποτυπώνονται αναλυτικά οι εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για βασικούς μακροοικονομικούς δείκτες της βουλγαρικής οικονομίας, όπως διαμορφώνονται μετά την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Πίνακας 3.12 Εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάσταση της βουλγαρικής οικονομίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ΑΕΠ	6,2	6,3	6,2	6,0	-1,6	-0,1
Ιδιωτική κατανάλωση	6,1	9,5	5,3	4,8	-0,3	0,1
Δημόσια κατανάλωση	2,5	-1,3	3,1	0,1	0,2	0,4
Εξαγωγές	8,5	8,7	5,2	2,9	-11,1	2,2
Εισαγωγές	13,1	14,0	9,9	4,9	-11,3	1,1
Απασχόληση	2,7	3,3	2,8	3,3	-2,2	-1,0
Ανεργία	10,1	9,0	6,9	5,6	7,3	7,8
Ανά μονάδα κόστος εργασίας	2,4	4,4	14,2	16,2	5,9	3,3
Εμπορικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	-20,2	-22,0	-25,5	-25,8	-19,9	-19,2
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-11,5	-18,6	-22,5	-24,8	-18,8	-17,2
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	1,9	3,0	0,1	1,5	-0,5	-0,3
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	29,2	22,7	18,2	14,1	16,0	17,3

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Αντίστοιχα και στη ρουμανική οικονομία θα υπάρξουν σημαντικές επιπτώσεις. Σύμφωνα πάντα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μετά την αξιοσημείωτη οικονομική μεγέθυνση των προηγούμενων ετών (7,1% το 2008), τα επόμενα χρόνια θα υπάρξει οικονομική υποχώρηση (-4,0% για το 2009 και 0,0 το 2010). Οι καθαρές εξαγωγές θα διατηρήσουν το θετικό τους πρόσημο (συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο – έστω και οριακά – στο ΑΕΠ) παρά τη χαμηλή ζήτηση από τις χώρες της ζώνης του ευρώ. Έτσι, ο εξωτερικός δανεισμός αναμένεται να μειωθεί από 11,8% του ΑΕΠ το 2008 σε 6,5% και 5% του ΑΕΠ για τα έτη 2009 και 2010 αντίστοιχα.

Ακολουθώντας την οικονομική συρρίκνωση, η ανεργία θα αυξηθεί από 5% το 2008 στο 8% τα επόμενα δύο έτη. Η μείωση στις τιμές των προϊόντων και οι μικρότερες απαιτήσεις για αύξηση των μισθών θα προκαλέσει ευνοϊκές επιδράσεις στον πληθωρισμό (θα κυμανθεί στο 3,5% - με απόκλιση μιας μονάδας). Εξάλλου, η υποτίμηση του νομίσματος που έλαβε χώρα στις αρχές του 2009 σε συνδυασμό με τις χαμηλές μισθολογικές πιέσεις αναμένεται να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα της ρουμανικής οικονομίας.

Επίσης, εκτιμάται πως θα υπάρξει πτώση του ελλείμματος του προϋπολογισμού στο 5,1% του ΑΕΠ το 2009 (από 5,4% του ΑΕΠ το 2008). Μικρή αύξηση θα παρατηρηθεί το 2010 (5,5% του ΑΕΠ). Πάντως, τα πρωτογενή ελλείμματα που παρουσιάζει η ρουμανική οικονομία αναμένεται να συμπαρασύρουν

και το δημόσιο χρέος, το οποίο θα διαμορφωθεί τα δύο επόμενα χρόνια γύρω στο 22,75% του ΑΕΠ (από 15,25% του ΑΕΠ που είναι σήμερα).

Στον παρακάτω πίνακα (3.13) απεικονίζονται συνοπτικά οι εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη ρουμανική οικονομία.

Πίνακας 3.13 Εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάσταση της ρουμανικής οικονομίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ΑΕΠ	4,2	7,9	6,2	7,1	-4,0	0,0
Ιδιωτική κατανάλωση	10,1	12,7	11,6	9,1	-3,7	-0,3
Δημόσια κατανάλωση	3,8	-4,1	1,6	3,2	-11,0	0,1
Εξαγωγές	7,6	10,4	7,9	19,4	-16,9	0,6
Εισαγωγές	16,0	22,6	27,2	17,5	-17,3	-0,5
Απασχόληση	-1,5	0,7	0,4	0,3	-2,2	0,6
Ανεργία	7,2	7,3	6,4	5,8	8,0	7,7
Ανά μονάδα κόστος εργασίας	21,6	4,9	15,7	14,3	10,5	8,1
Εμπορικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	-9,8	-12,0	-14,4	-13,3	-9,1	-8,0
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-8,9	-10,6	-13,5	-12,3	-7,4	-6,1
Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-1,2	-2,2	-2,5	-5,4	-5,1	-5,6
Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	15,8	12,4	12,7	13,6	18,2	22,7

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

3.4 Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύτηκε τις οικονομικοπολιτικές σχέσεις των δύο υπό εξέταση χωρών με την ΕΕ. Παρουσιάστηκε αναλυτικά η πορεία προς την πλήρη ένταξη και οι δυσκολίες που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Ως κύριοι σταθμοί της ενταξιακής διαδικασίας θα μπορούσαν να θεωρηθούν η υπογραφή των Ευρωπαϊκών Συμφωνιών ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη (1993), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης με τον καθορισμό των κριτηρίων για τη διεύρυνση (1993), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Έσσεν με τη στρατηγική για τη διεύρυνση της Ένωσης προς την ΚΑΕ (1994), η υπογραφή της αίτησης προσχώρησης (1995), η δημοσίευση της Agenda 2000 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1997), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου με τον προσδιορισμό της προενταξιακής βοήθειας (1999), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι με την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (1999), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών με τη λήξη των διαπραγματεύσεων (2004), η υπογραφή της Συνθήκης

Προσχώρησης (2005) και βεβαίως η 1^η Ιανουαρίου 2007 – ημερομηνία της πλήρους ένταξης των δύο χωρών στην ΕΕ.

Εκτός από τις πολιτικές σχέσεις, έγινε ιδιαίτερη αναφορά στην οικονομική – χρηματοδοτική βοήθεια που έλαβαν οι νέες χώρες της διεύρυνσης πριν και μετά την ένταξη, όχι μόνο από την ΕΕ (π.χ. μέσω των προγραμμάτων Phare, ISPA, Sapard και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων), αλλά και από άλλους διεθνείς οργανισμούς (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης). Περισσότερα στοιχεία για τη χρηματοδοτική στήριξη των νέων χωρών της ΕΕ μέσω της πολιτικής συνοχής θα δοθούν στο έννατο κεφάλαιο.

Επίσης, έγινε αναφορά στις πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται ανάμεσα στις δύο χώρες και την Ελλάδα (π.χ. μέσω του Συμφώνου Σταθερότητας της ΝΑ Ευρώπης, της Πρωτοβουλίας για τη Συνεργασία στη ΝΑ Ευρώπη, της Διαδικασίας Συνεργασίας Χωρών της ΝΑ Ευρώπης και του ΕΣΟΑΒ), οι οποίες εντάσσονται στα πλαίσια της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης που εφαρμόζεται στην περιοχή των Βαλκανίων.

Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη συγκριτική παράθεση των οικονομιών των δύο χωρών, όπως διαμορφώθηκαν από την περίοδο μετάβασης έως σήμερα. Με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα παρουσιάστηκαν εκτιμήσεις για τις μελλοντικές προοπτικές των οικονομικών μεγεθών σ' αυτές τις χώρες λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, οι οποίες θα πρέπει να συνεκτιμηθούν – όσο είναι δυνατόν – κατά την εξαγωγή των τελικών μας συμπερασμάτων.

¹ Περιγράφεται αναλυτικά η διαδικασία προσχώρησης των χωρών στην ΕΕ. Γενικά, οι κύριοι σταθμοί για την ένταξη μιας χώρας στην ΕΕ είναι οι εξής: 1) υποβολή της αίτησης ένταξης στο Συμβούλιο, 2) ομόφωνη απόφαση από το Συμβούλιο μετά από γνώμη της Επιτροπής, 3) «αναλυτική έκθεση» της Επιτροπής όπου εξηγούνται όλες οι πτυχές του κοινοτικού κεκτημένου, 4) κατάθεση από την Επιτροπή προς το Συμβούλιο ενός Σχεδίου Κοινής Θέσης, το οποίο σηματοδοτεί την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, 5) δημοσίευση «εκθέσεων παρακολούθησης» από την Επιτροπή, 6) έγκριση της Συνθήκης Προσχώρησης από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, γνωμοδότηση από την Επιτροπή, συγκατάθεση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 7) ψήφιση της Συνθήκης Προσχώρησης από τα κράτη – μέλη της Ένωσης.

² Επίσημα ξεκινούν στις 9 Αυγούστου 1988. Είναι χαρακτηριστικό πως τον Ιανουάριο του 1990 πραγματοποιείται σύσκεψη ανάμεσα σε διπλωμάτες του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας για τις αλλαγές που θα μπορούσαν να προκύψουν στις δομές των δύο οργανισμών.

³ Η συγκεκριμένη συμφωνία ενεργοποιήθηκε την 1 Νοεμβρίου 1990 και αποτελεί σταθμό για τις διμερείς σχέσεις ΕΕ – Βουλγαρίας, καθώς αποφασίστηκε για πρώτη φορά η άρση περιορισμών στην κυκλοφορία των αγαθών και των εμπορευμάτων (ιδίως των αγροτικών).

⁴ Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία συνοδεύτηκε και από μια άλλη συμφωνία, η οποία ρύθμιζε εμπορικά ζητήματα (Provisional Agreement on Trade and Related Matters) και η οποία άρχισε να εφαρμόζεται στις 31 Δεκεμβρίου 1993. Είναι δε ιδιαίτερα σημαντική, διότι περιέχει την «εξελικτική ρήτρα», η οποία προβλέπει πως τελικός στόχος είναι η λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων, ώστε η Βουλγαρία να καταστεί στο μέλλον πλήρες μέλος της ΕΕ.

⁵ Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία της Ρουμανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση επικυρώθηκε με το νόμο 20/1993 και δημοσιεύθηκε στο επίσημο περιοδικό της κυβέρνησης (Official Journal) στις 12 Απριλίου του ιδίου έτους.

⁶ Εκτός από τις θεματικές ενότητες που αφορούν στον οικονομικό τομέα, οι χώρες που εκδήλωσαν ενδιαφέρον για την ένταξή τους στην ΕΕ ανέπτυξαν συνεργασία με τα ευρωπαϊκά κράτη και σε τομείς όπως η Εξωτερική Πολιτική και η Άμυνα (24 Νοεμβρίου 1994).

⁷ Βλ. Άρθρο 66 της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας.

⁸ Σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξε η απόφαση του Συμβουλίου Δικαιοσύνης και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων (2317/95), η οποία καλούσε τους πολίτες να κατέχουν visa όταν ταξιδεύουν προς τις χώρες ΚΑΕ.

⁹ COM(97) 2008 final.

¹⁰ Αναλυτική περιγραφή της Agenda 2000, Κουταλάκης Χαρ. “Ατζέντα 2000 και ευρωπαϊκές διαρθρωτικές πολιτικές: Το Μέλλον των κοινοτικών πρωτοβουλιών” στο εγχειρίδιο

“Ευρωπαϊκή Ένωση: Επίκαιροι Προβληματισμοί”, επιμέλεια Μοσχονάς Ανδρέας, σελ.127-143.

¹¹ Ως προς τα χρηματοοικονομικά μέσα, ως τέτοια θεωρούνται το πρόγραμμα Phare, οι προενταξιακές ενισχύσεις για τη γεωργία, οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις σε περιφερειακό επίπεδο και η συμπληρωματικότητα των παρεμβάσεων. Αντίστοιχα, ως νομικά μέσα λαμβάνονται η Σύμπραξη για την ένταξη, οι ευρωπαϊκές συμφωνίες, καθώς και η συμμετοχή στα κοινοτικά προγράμματα και τους μηχανισμούς εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου.

¹² Βλ. απόφαση ΕΚ 857/1999.

¹³ Βλ. απόφαση ΕΚ 396/2003.

¹⁴ Όπως επίσης με τη Λετονία και τη Σλοβακία.

¹⁵ Η συμμόρφωση με το κοινοτικό κεκτημένο συνδέεται με την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας στους εξής τομείς: οικονομική και νομισματική ένωση, κοινωνικές υποθέσεις, γεωργία – αλιεία, επιχειρήσεις, ελευθερία κίνησης των εμπορευμάτων, φορολογία, ανταγωνισμός, μεταφορές, ενέργεια, περιβάλλον, καταναλωτές, εκπαίδευση – κατάρτιση – νεότητα, οπτικοακουστικός τομέας – πολιτισμός, έρευνα – νέες τεχνολογίες, χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

¹⁶ COM(98) 707 final.

¹⁷ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε εκδώσει την πρώτη περιοδική έκθεση παρακολούθησης της βουλγαρικής οικονομίας ήδη από τις 4 Νοεμβρίου 1998.

¹⁸ Μάλιστα, το Νοέμβριο του 1999 υπογράφεται συμφωνία ανάμεσα στη Βουλγαρία και την ΕΕ για την απενεργοποίηση των πυρηνικών σταθμών του Kozloduy.

¹⁹ Οι μισοί πόροι προορίζονταν για το πρόγραμμα Phare.

²⁰ Η διαδικασία των ενταξιακών διαπραγματεύσεων υποβοηθήθηκε σε εθνικό επίπεδο από το Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Υποθέσεων που σύστησε το βουλγάρικο κοινοβούλιο (Μάρτης 2000). Διεξήχθησαν δε σύμφωνα με τις δύο βασικές αρχές που προκρίνονταν στα κριτήρια της Κοπεγχάγης (αρχή της διαφοροποίησης, αρχή της παρακολούθησης). Σύμφωνα με την αρχή της διαφοροποίησης, οι διαπραγματεύσεις διεξάγονται με κάθε υποψήφια χώρα ξεχωριστά και επί τη βάσει της ατομικής επίδοσης, ενώ η ταχύτητα των διαπραγματεύσεων προσδιορίζεται από το βαθμό προετοιμασίας κάθε υποψήφιας χώρας και από την πολυπλοκότητα των υπό διαπραγμάτευση κεφαλαίων. Η αρχή της παρακολούθησης της εφαρμογής του κεκτημένου εγγυάται πως τα κράτη – μέλη, επί τη βάσει των αξιολογήσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, διαπιστώνουν την ορθή (ή μη) πραγματική εφαρμογή των υποχρεώσεων που οι υποψήφιες χώρες έχουν αναλάβει στο πλαίσιο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, μέχρι και την πλήρη ένταξη.

²¹ «Ο διαχωρισμός της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας από τις συνυποψήφιες – τότε – χώρες οφείλεται στις ελλείψεις που διαπιστώθηκαν στην υιοθέτηση και εφαρμογή του κοινοτικού

κεκτημένου, ιδίως στον τομέα της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων, ενώ κρινόταν ως απαραίτητη η διοικητική και δικαστική μεταρρύθμισή τους. Για τους λόγους αυτούς ήταν αναγκαία η αύξηση της προενταξιακής βοήθειας προς τις δύο αυτές χώρες, προκειμένου να επιταχυνθεί η διαδικασία προσχώρησής τους», Εισηγητική Έκθεση για την έγκριση της Συνθήκης Προσχώρησης από το Ελληνικό Κοινοβούλιο, σελ.3.

²² Στο Συμβούλιο της Κοπεγχάγης διαπιστώθηκε η βούληση της βουλγαρικής κυβέρνησης να ξεκινήσει μέχρι το τέλος του 2002 τη διαπραγμάτευση όλων των κεφαλαίων που άπτονται του κοινοτικού κεκτημένου.

²³ Όπως αναφέρονταν χαρακτηριστικά στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, «η Βουλγαρία και η Ρουμανία αποτελούν μέρος της ίδιας περιεκτικής και αμετάκλητης διαδικασίας διεύρυνσης» (σ.σ.με τις υπόλοιπες χώρες ΚΑΕ).

²⁴ Η Συμφωνία Σύνδεσης προετοιμάζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τα υπό ένταξη κράτη, δίδεται για τροποποιήσεις στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και τελικά εγκρίνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και από τα εθνικά κοινοβούλια (ή με δημοψήφισμα) των υπό προσχώρηση κρατών. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επικύρωσε τη Συνθήκη Προσχώρησης στην ΕΕ στις 13 Απρίλη 2005, το βουλγαρικό στις 11 Μαΐου 2005 και το ρουμανικό στις 17 Μάη 2005 αντίστοιχα.

²⁵ Βλ. COM(2006) 549 final, 26.9.2006.

²⁶ Το 1974 εντάχθηκε στο Σύστημα Γενικών Προτιμήσεων της Κοινότητας (Community's Generalized System of Preferences), ενώ το 1980 υπέγραψε με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα συμφωνία για τα βιομηχανικά προϊόντα.

²⁷ Alexandru Felicia (2006) "Romania on the way toward EU Membership", σελ. 13-20.

²⁸ Το 1967 εγκαινιάστηκαν οι συνομιλίες ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τη Ρουμανία, οι οποίες αφορούσαν σε τεχνικοοικονομικά ζητήματα για την εναρμόνιση της χώρας στην τιμολογιακή πολιτική της κοινότητας για μια σειρά προϊόντα (π.χ. τυρί, αβγά, κρέας). Το 1974 η Ρουμανία συμπεριλήφθηκε στο Γενικό Σύστημα Προτιμήσεων της Κοινότητας, ενώ το 1980 υπεγράφη συμφωνία για τα βιομηχανικά αγαθά.

²⁹ Σημαντική ώθηση στο πεδίο των εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στη Ρουμανία και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα έδωσε και η «Ενδιάμεση Συμφωνία» που υπεγράφη το 1993.

³⁰ Βλ. "Second Regular Report on Romania's Progress towards Accession".

³¹ Βλ. σελ.3 του παραρτήματος της απόφασης 1999/852/EK.

³² Βλ. απόφαση 2003/397/EK.

³³ Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 12 Δεκεμβρίου 2003 έκανε σαφή την πρόθεσή του να ολοκληρώσει τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις το 2004 και να υποδεχτεί τη Ρουμανία ως πλήρες μέλος στις αρχές του 2007.

³⁴ www.mie.ro/historyofnegotiations

³⁵ Υπεύθυνοι για τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Ρουμανίας ήταν το Υπουργείο Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και η Εθνική Αντιπροσωπεία. Στο έργο τους συμβουλευτικό ρόλο είχαν οι κοινοβουλευτικές επιτροπές, οι εμπορικές ενώσεις, καθώς και οι κοινωνικοί εταίροι.

³⁶ Βλ. “Strategy Paper on Progress in the Enlargement Progress”.

³⁷ Βλ. “Report on the result of the accession negotiations with Bulgaria and Romania”, όπου σημειώνονταν χαρακτηριστικά το εξής: «τονίζεται με ικανοποίηση πως η πρόοδος που έχει επιτευχθεί από τη Ρουμανία στην εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου και οι δεσμεύσεις που έχει αναλάβει – κυρίως στους τομείς της Δικαιοσύνης, των Εσωτερικών Υποθέσεων και του Ανταγωνισμού – έχει καταστήσει εφικτό το επίσημο κλείσιμο όλων των σχετικών κεφαλαίων στις 14 Δεκεμβρίου 2004 που θα επιτρέψει την εισδοχή στην ΕΕ την 1^η Ιανουαρίου του 2007».

³⁸ Λίγες ημέρες πριν (13 Απρίλη 2005), τη δική του έγκριση είχε δώσει και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

³⁹ Βλ. παραρτήματα VI.10 και VII.9 πρωτοκόλου προσχώρησης και πράξης προσχώρησης.

⁴⁰ Μέχρι το 2000, το πρόγραμμα Phare κάλυπτε και τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων (Αλβανία, Βοσνία – Ερζεγοβίνη, ΠΓΔΜ) για την προετοιμασία της ένταξής τους στην ΕΕ. Από το 2001 όμως, οι συγκεκριμένες χώρες δέχονται χρηματοδοτική βοήθεια από το πρόγραμμα CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability in the Balkans). Πάντως, το IPA (Instrument for Pre-Accession) θα αντικαταστήσει τα προενταξιακά προγράμματα Phare, ISPA, Sapard, CARDS, ενώ το European Neighborhood Partnership Instrument θα αντικαταστήσει τα προγράμματα MEDA και TACIS.

⁴¹ Το ποσό για τη διασυνοριακή συνεργασία ανέρχονταν στα 36 εκατ. ευρώ και συγκεκριμένα 20 εκατ. ευρώ για Βουλγαρία – Ελλάδα, 8 εκατ. ευρώ για Βουλγαρία – Ρουμανία, 3 εκατ. ευρώ με την Τουρκία, 2 εκατ. ευρώ με το FYROM και 3 εκατ. ευρώ με τη Σερβία.

⁴² Η αντίστοιχη χωρική κατανομή για το 2005 είναι 20 εκατ. ευρώ με την Ελλάδα, 8 εκατ. ευρώ με τη Ρουμανία, 5 εκατ. ευρώ με την Τουρκία, 3 εκατ. ευρώ με το FYROM και 4 εκατ. ευρώ με τη Σερβία.

⁴³ Παρέχεται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD). Το Δεκέμβρη του 2002 σταμάτησε η λειτουργία δύο μονάδων (1 και 2), ενώ το 2006 αποφασίστηκε η παύση της λειτουργίας και των άλλων δύο (3 και 4).

⁴⁴ Εισήχθη στην κοινοτική έννομη τάξη με τον κανονισμό 1267/1999 της 21 Ιουνίου 1999 και επέτρεψε στα υπόλοιπα κοινοτικά προγράμματα (π.χ. Phare) να εξοικονομήσουν περισσότερους πόρους στο πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

⁴⁵ Όμοια με τον κανονισμό 1268/99 της 21 Ιουνίου 1999, κατά τη διαπραγμάτευση για την προενταξιακή βοήθεια της περιόδου 2000 – 2006 μέσα από την Agenda 2000.

⁴⁶ Σε αντίθεση με το PHARE και το ISPA, το SAPARD συνιστά ένα αποκεντρωμένο πρόγραμμα, σύμφωνα με το οποίο οι εθνικές αρχές υποβάλλουν σχετικές προτάσεις, ανάλογα με το Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης που έχουν υιοθετήσει.

⁴⁷ Περίπου 97% τα έτη 2000-2003, 90% το 2004, 98% το 2005.

⁴⁸ Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτίμησε την αύξηση της χρηματοδοτικής βοήθειας σε 20% για το 2004, 30% το 2005 και 40% το 2006.

⁴⁹ Σύμφωνα με κριτήρια του ΟΟΣΑ (σε επίπεδο NUTS 2), το 56,5 % του ρουμανικού εδάφους χαρακτηρίζεται ως αγροτικές περιοχές και το 42,7% ως ημι-αγροτικές περιοχές. Το 56% του πληθυσμού κατοικεί στις αγροτικές περιοχές και το 33,8% σε ημι-αγροτικές περιοχές.

⁵⁰ Το 65% του συνολικού ποσού κατευθύνθηκε στην αναβάθμιση των μεταφορικών και βιομηχανικών υποδομών της χώρας.

⁵¹ Στην πράξη το συνολικό ποσό του δανείου κατανεμήθηκε σε τρία επιμέρους δάνεια (Development Policy Loans) ύψους 150 εκατ. δολάρια το καθένα, καθώς και σε άλλα δύο επενδυτικά δάνεια.

⁵² Στοχεύει στην ενίσχυση των διασυνοριακών πρωτοβουλιών και στην αύξηση της απορροφητικότητας των ευρωπαϊκών κονδυλίων από τους εθνικούς λογαριασμούς.

⁵³ Η Ελλάδα την τελευταία δεκαπενταετία υπέγραψε ιδιαίτερα σημαντικές συμφωνίες, ορισμένες εκ των οποίων είναι οι εξής:

1. Συμφωνία για την αποφυγή της διπλής φορολογίας ως προς τους φόρους εισοδήματος και κεφαλαίου (Αθήνα, 15/2/1991).
2. Συμφωνία Αστυνομικής Συνεργασίας στους τομείς της λαθρομετανάστευσης, τρομοκρατίας, οργανωμένου εγκλήματος και εκπαίδευσης αστυνομικού προσωπικού (Αθήνα, 8/7/1991).
3. Συμφωνία Συνεργασίας μεταξύ Υπουργείων Άμυνας και Ε.Δ. δύο χωρών (Αθήνα, 28/11/1991).
4. Συμφωνία εποχιακής απασχόλησης εργατικού δυναμικού (Αθήνα, 15/12/1995).
5. Συμφωνία για τα ύδατα του Νέστου (Σόφια, 22/12/1995).
6. Συμφωνία για τη διάνοιξη τριών νέων συνοριακών διόδων και συνδετικών οδικών αρτηριών μεταξύ των δύο χωρών (Σόφια, 22/12/1995).
7. Συμφωνία στρατιωτικο – τεχνικής συνεργασίας (Μάρτιος, 1998).
8. Πρόγραμμα Επιστημονικής, Εκπαιδευτικής και Μορφωτικής Συνεργασίας (Σόφια, 12/6/2002) κατ' εφαρμογήν του αρθρ. 13 της Διμερούς Μορφωτικής Συμφωνίας (Αθήνα, 31/05/1973).
9. Διμερή 5ετή Συμφωνία Αναπτυξιακής Συνεργασίας στο πλαίσιο του ΕΣΟΑΒ για διάθεση στην Βουλγαρία 54,29 εκ. € (28/08/2002).

-
10. Διμερή Συμφωνία στον τομέα προστασίας του περιβάλλοντος (Αθήνα, 01/11/2002).
 11. Αεροπορική Συμφωνία (Αθήνα, 01/11/2002).
 12. Πρωτόκολλο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας (Αθήνα, Δεκέμβριος 2002).

Όσον αφορά στη Ρουμανία, οι πιο σημαντικές συμφωνίες είναι οι εξής:

1. Συμφωνία για την Τελική Ρύθμιση της αποζημίωσης εισφορών κοινωνικής ασφάλισης των επαναπατριζομένων Ελλήνων πολιτικών προσφύγων από τη Ρουμανία (Αθήνα, 23.02.1996).
2. Σύμβαση δικαστικής αρωγής επί αστικών και ποινικών θεμάτων.
3. Συμφωνία Επανεισδοχής (Αθήνα, 06.06.1994).
4. Μορφωτική Συμφωνία (Βουκουρέστι 03.11.1995).
5. Συμφωνία για τη συνεργασία στην επιστήμη και την τεχνολογία (Βουκουρέστι, 14.12.1993).
6. Συμφωνία για την έγκαιρη γνωστοποίηση πυρηνικού ατυχήματος και την ανταλλαγή πληροφοριών για πυρηνικές εγκαταστάσεις (Αθήνα, 10.03.1995).
7. Συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας (Αθήνα, 24.05.2002).
8. Συμφωνία πενταετούς προγράμματος αναπτυξιακής συνεργασίας (Βουκουρέστι, 20.07.2002).

⁵⁴ Σημαντικός σταθμός της Διαβαλκανικής Συνεργασίας ήταν η Διάσκεψη Κορυφής της Αττάλειας (12-13 Οκτωβρίου 1998), όπου υπεγράφη η συμφωνία για την ίδρυση στην Τουρκία του περιφερειακού κέντρου προώθησης εμπορίου.

⁵⁵ Η κατάρτιση του ΕΣΟΑΒ απορρέει από τη συμμετοχή της χώρας μας στην Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας του ΟΟΣΑ, η οποία προβλέπει τη δαπάνη 0,51% του ΑΕΠ για αναπτυξιακή βοήθεια σε τρίτες χώρες μέχρι το 2010 (0,7% το 2015). Υιοθετήθηκε με το νόμο 2996/2006, ο οποίος τροποποιήθηκε με το νόμο 3530/2007, προκειμένου να παραταθεί ο χρονικός ορίζοντας του Σχεδίου μέχρι το 2011.

Η χρονική διάρκεια που επιλέχθηκε για το παρόν σχέδιο ανασυγκρότησης των Βαλκανίων είναι αντίστοιχη των μεσοπρόθεσμων αναπτυξιακών προγραμμάτων που υλοποιούνται διεθνώς.

⁵⁶ ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004, παράρτημα.

⁵⁷ ΕΣΟΑΒ 2000 – 2004, σελ.19.

⁵⁹ Σουπίλας Κ.(2007) “Προγράμματα Διασυνοριακής Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας”, Περιοδικό Ορίζοντες, τεύχος 1, Ελληνικό Επιχειρηματικό Συμβούλιο στη Βουλγαρία, p.p.12-13.

⁶⁰ Βλ. Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδα – Βουλγαρία, 2007 – 2013 (2008), Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, σελ.20.

⁶¹ «Το Νομισματικό Συμβούλιο (CBA) είναι ένας Οργανισμός ανεξάρτητος από την κυβέρνηση και την κεντρική τράπεζα της Βουλγαρίας, ο οποίος έχει ως αποστολή τη διαχείριση του νομίσματος. Πρέπει να είναι σε θέση να ανταλλάξει ανά πάσα στιγμή, στην προκαθορισμένη ισοτιμία, το εθνικό νόμισμα (Lev ή BGN) με το νόμισμα προσδέσεως (EUR). Αυτό σημαίνει ότι υποχρεούται να προσδιορίζει το σύνολο της νομισματικής βάσεως της χώρας, έτσι ώστε να αντιστοιχεί στα συναλλαγματικά της διαθέσιμα που τηρούνται στο νόμισμα προσδέσεως. Έτσι, η εγχώρια προσφορά χρήματος αυξάνεται ή μειώνεται με τις αυξομειώσεις των συναλλαγματικών διαθεσίμων που με τη σειρά τους προσδιορίζονται από τις αυξομειώσεις του συνολικού ισοζυγίου πληρωμών (ΙΤΣ συν λογαριασμός κεφαλαίων). Η αξιοπιστία του συστήματος στη Βουλγαρία στηρίζεται στο ότι το CBA διατηρεί πάντοτε υψηλά συναλλαγματικά διαθέσιμα, που στο τέλος του 2005 ανέρχονταν στο 173% της νομισματικής βάσεως και στο 96% της προσφοράς χρήματος M1. Τα ποσοστά αυτά είναι υψηλότερα από τα αντίστοιχα σε άλλες χώρες που εφαρμόζουν ή εφάρμοσαν στο παρελθόν συστήματα σταθεροποιήσεως της συναλλαγματικής τους ισοτιμίας» (Οικονομικό Δελτίο Alpha Bank, No.100, σελ.46).

⁶² Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ιγκνάτιεβ Π.(2005) “Η τραπεζική κρίση στη Βουλγαρία την περίοδο 1996 – 1997”, σελ.140-150.

⁶³ Ναυτεμπορική (2008) “Βουλγαρία 2008: Σταθερά προς την πραγματική σύγκλιση”, σελ. 29.

⁶⁴ Βλ. Τσαβέας Ν.(2001) “Συναλλαγματικά καθεστώτα και συναλλαγματική πολιτική στη ΝΑ Ευρώπη”, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 18, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ.84-99.

⁶⁵ Οι εκτιμήσεις για τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στις χώρες της διεύρυνσης δεν ταυτίζονται. Για παράδειγμα, το Economist Intelligence Unit (Ιανουάριος 2009) εκτιμά πως ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της Βουλγαρίας θα είναι 0,8% και 2,0% για το 2009 και 2010 αντίστοιχα, ενώ για τη Ρουμανία -1,0% και 3,0% (εκτιμήσεις σαφώς πιο αισιόδοξες απ’ ότι αυτές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η εμπορική πολιτική των χωρών της διεύρυνσης – Θεωρητική αναφορά

4.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως η σύγχρονη μεταπολεμική ιστορία του δυτικού ευρωπαϊκού κόσμου (από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα μέχρι και την προσπάθεια για πλήρη πολιτική ενοποίηση μέσω της υιοθέτησης ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος) χαρακτηρίζεται από τη διαρκή βούληση των χωρών να δημιουργήσουν ένα ενοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, το οποίο θα εξαλείφει κάθε είδους εμπόδια στη διακίνηση των αγαθών και των παραγωγικών συντελεστών¹. Απώτερος στόχος καθίσταται η ανάπτυξη ευνοϊκότερων οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη – μέλη που θα προέλθει από την ανάγκη περαιτέρω εξειδίκευσης στην παραγωγή εκείνων των προϊόντων στα οποία παρουσιάζουν συγκριτικό πλεονέκτημα².

Σε αυτό το πλαίσιο, σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων από τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, με κύρια αναφορά στις επιπτώσεις από την κατάργηση της προστασίας στην εγχώρια παραγωγή (άρση δασμών, ποσοστώσεων, έμμεσων φόρων, λοιπών μέτρων ισοδύναμου προς τους δασμούς αποτελέσματος), καθώς κι από τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης ανάμεσα στα κράτη – μέλη³.

Ακολουθεί η παράθεση των επιπτώσεων στο εμπόριο και τη στατική κατανομή των πόρων που συνεπάγεται η σύσταση μιας τελωνειακής ένωσης, αλλά και η αναφορά στις κύριες μεθόδους που χρησιμοποιούνται κατά κόρον για την αξιολόγηση των οικονομικών αποτελεσμάτων στο εμπόριο.

4.2 Επιπτώσεις στο εμπορικό ισοζύγιο από την κατάργηση της προστασίας στην εγχώρια παραγωγή

Η κατάργηση της προστασίας στην εγχώρια παραγωγή και οι επιπτώσεις της στο εμπορικό ισοζύγιο αποτελεί αντικείμενο των δύο πρώτων μορφών οικονομικής ενοποίησης (ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, τελωνειακή ένωση)⁴. Ωστόσο, η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια προσδιορισμού των επιδράσεων στη στατική κατανομή

των πόρων ξεκίνησε από το Viner (1950) στην κλασική θεωρία των τελωνειακών ενώσεων⁵.

Η συγκεκριμένη θεωρία κρίνεται ως η καταλληλότερη για την ανάλυση των εμπορικών επιπτώσεων από την ένταξη των δύο νέων κρατών – μελών στην ΕΕ. Κι αυτό, διότι η Συνθήκη Προσχώρησης που υπεγράφη ανάμεσα στην ΕΕ και τη Βουλγαρία – Ρουμανία αντίστοιχα θέτει ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι εμποδίζουν την επίτευξη της ανώτερης μορφής οικονομικής ολοκλήρωσης (δηλαδή της κοινής αγοράς) για τα πρώτα χρόνια της διεύρυνσης⁶.

Πριν προχωρήσουμε λοιπόν στην εμπειρική εκτίμηση των οικονομικών αποτελεσμάτων, προηγείται η σύντομη περιγραφή της επιλεγμένης θεωρίας.

4.2.1 Θεωρία των τελωνειακών ενώσεων

Τελωνειακή ένωση ανάμεσα σε έναν αριθμό χωρών υφίσταται όταν αυτές οι χώρες καταργούν τους δασμούς και όλα τα άλλα εμπόδια στην ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων τους, ενώ ταυτόχρονα επιβάλλουν κοινό εξωτερικό δασμολόγιο (ΚΕΔ) στις εισαγωγές τους από τρίτες χώρες⁷.

Εξαιτίας της τελωνειακής ένωσης, η ευημερία των κρατών – μελών επηρεάζεται, λόγω των στατικών επιδράσεων που προκαλούνται. Δηλαδή, εξαιτίας της ανακατανομής στην παραγωγή και της αναδιάρθρωσης του καταναλωτικού προτύπου στις χώρες – μέλη⁸.

Συγκεκριμένα, η αύξηση της ευημερίας που προκαλείται από την υποκατάσταση παραγωγής που γινόταν με υψηλό κόστος σε μια χώρα – μέλος από αντίστοιχη παραγωγή που γίνεται με χαμηλότερο κόστος εξαιτίας της τελωνειακής ένωσης σε άλλη χώρα – μέλος ονομάζεται δημιουργία εμπορίου στην παραγωγή.

Παράλληλα όμως, η μείωση των τιμών στα εισαγόμενα προϊόντα προκαλεί υποκατάσταση αγαθών στην κατανάλωση, με αποτέλεσμα την αύξηση της ευημερίας των καταναλωτών μέσω της δημιουργίας εμπορίου στην κατανάλωση.

Αν η εφαρμογή του Κοινού Εξωτερικού Δασμολογίου οδηγεί στην αντικατάσταση της φθηνότερης από τον τρίτο κόσμο παραγωγής με ακριβότερη από ένα κράτος – μέλος της τελωνειακής ένωσης, τότε παρατηρείται μείωση της ευημερίας που ονομάζεται εκτροπή εμπορίου στην παραγωγή.

Ανάλογα αποτελέσματα έχουμε και με την εκτροπή εμπορίου στην κατανάλωση. Όταν δηλαδή οι καταναλωτές αναγκάζονται να υποκαταστήσουν

φθηνότερα προϊόντα που εισάγονται από τρίτες χώρες με ακριβότερα από ένα άλλο κράτος – μέλος της ένωσης (π.χ. όταν ο κοινός δασμός που επιβάλλεται μετά την τελωνειακή ένωση είναι υψηλότερος από τον εθνικό δασμό που ίσχυε πριν από την ένωση).

Για την αποσαφήνιση των εννοιών της δημιουργίας και της εκτροπής εμπορίου παραθέτουμε το εξής αριθμητικό παράδειγμα (Πίνακας 4.1).

Πίνακας 4.1 Συγκρότηση τελωνειακής ένωσης ανάμεσα σε δύο χώρες

Χώρα	Κόστος παραγωγής	Δασμός (50%)	Τελωνειακή ένωση (Α και Β)	Τελωνειακή ένωση (Α και Γ)
Α	50	50	50	50
Β	40	60	40	60
Γ	30	45	45	30

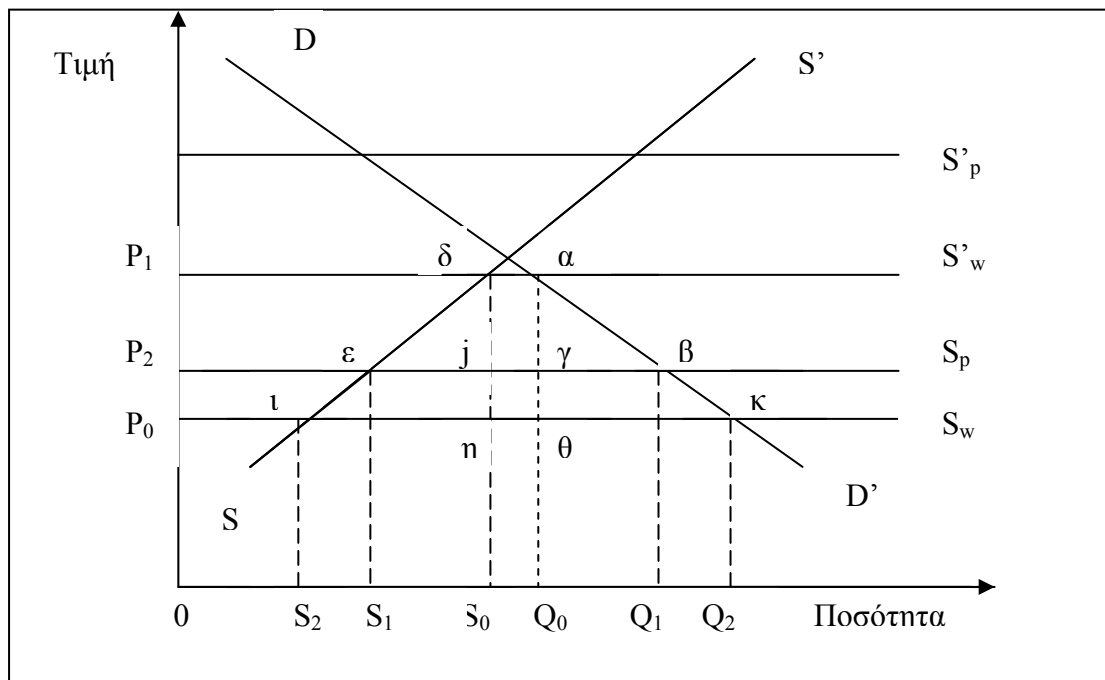
Υποθέτουμε πως υπάρχουν τρεις χώρες – εμπορικοί δρώντες (Α,Β,Γ), οι οποίοι παράγουν το ίδιο προϊόν Υ. Θεωρούμε – χάριν απλούστευσης – πως οι καμπύλες προσφοράς των τριών χωρών είναι απείρως ελαστικές, με αποτέλεσμα η επιβολή ενός δασμού να είναι ο μοναδικός παράγοντας που μεταβάλλει την τιμή του προϊόντος από το κόστος παραγωγής του.

Έστω λοιπόν ότι η χώρα Α επιβάλλει έναν αναλογικό δασμό (ad valorem) ύψους 50% στο αγαθό Υ. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα το εισαγόμενο προϊόν τόσο από τη χώρα Β όσο κι από τη Γ να επιβαρυνθεί κατά το ίδιο ποσοστό (50%). Έτσι, η χώρα Α θα έχει συμφέρον να εισάγει από τη φθηνότερη Γ. Στην περίπτωση όμως που συναφθεί τελωνειακή ένωση ανάμεσα στην Α και τη Β (κάτι που σημαίνει κατάργηση του φόρου για τη Β), η χώρα Α θα εισάγει πλέον από τη χώρα – εταίρο Β, η οποία αποτελεί ακριβότερο προμηθευτή (εκτροπή εμπορίου).

Σε αντίθετη περίπτωση, η σύναψη τελωνειακής ένωσης ανάμεσα στις χώρες Α και Γ δε θα άλλαζε τον εμπορικό προσανατολισμό της πρώτης, η οποία θα συνέχιζε να εισάγει από το φθηνότερο προμηθευτή Γ (δημιουργία εμπορίου).

Οι παραπάνω επιπτώσεις απεικονίζονται στο διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 4.1).

Διάγραμμα 4.1

Η καμπύλη DD' εκφράζει την καμπύλη εγχώριας ζήτησης και η SS' την καμπύλη εγχώριας προσφοράς. Η ευθεία S_p παριστάνει την καμπύλη προσφοράς της χώρας P με την οποία πρόκειται να σχηματισθεί τελωνειακή ένωση. Η ευθεία S_w αποτελεί την καμπύλη προσφοράς όλων των άλλων χωρών προς τη χώρα που εξετάζουμε.

Πριν από την τελωνειακή ένωση, επιβάλλεται ενιαίος δασμός ίσος με P_0P_1 . Μια τέτοια κίνηση θα αυξήσει την τιμή για τον καταναλωτή και θα μετατοπίσει τις δύο καμπύλες προσφοράς προς τα πάνω κατά P_0P_1 , αφού ο καταναλωτής θα πρέπει να πληρώσει και το δασμό. Η νέα καμπύλη προσφοράς της χώρας W δίδεται από την ευθεία S'_w , ενώ η αντίστοιχη καμπύλη προσφοράς θα μετακινηθεί ακόμα πιο πάνω (S'_p).

Η ισορροπία στην αγορά πριν από τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης προσδιορίζεται στο σημείο α , όπου εξισώνεται η ζητούμενη με τη συνολικά προσφερόμενη ποσότητα. Η συνολική ζητούμενη ποσότητα ανέρχεται σε $0Q_0$, η εγχώρια παραγόμενη ποσότητα σε $0S_0$ και οι εισαγωγές – οι οποίες πραγματοποιούνται από τη φθηνότερη χώρα W – σε S_0Q_0 .

Ας υποθέσουμε ότι δημιουργείται η τελωνειακή ένωση και οι χώρες – μέλη καταργούν τους δασμούς στο εμπόριο μεταξύ τους, ενώ επιβάλλουν κοινό δασμό στο εμπόριο με τις τρίτες χώρες. Με τη δημιουργία της ένωσης, η χώρα P γίνεται

φθηνότερη, καθώς δεν επιβάλλεται δασμός στις εισαγωγές απ' αυτήν, ενώ η W εξακολουθεί να προσφέρεται στην τιμή OP_1 . Η συνολικά καταναλισκόμενη ποσότητα θα είναι OQ_1 (θα αυξηθεί κατά Q_0Q_1), η συνολικά παραγόμενη ποσότητα θα είναι ίση με OS_1 (θα μειωθεί κατά S_0S_1), ενώ οι εισαγωγές θα αυξηθούν σε S_1Q_1 (θα αυξηθούν δηλαδή κατά $S_0S_1 + Q_0Q_1$). Όλες δε, θα πραγματοποιούνται από την P . Επομένως, με την τελωνειακή ένωση έχουμε εισαγωγές από την P που δεν είχαμε προηγουμένως.

Αυτές οι εισαγωγές αντικατέστησαν εν μέρει (S_1S_0) την ακριβότερη εγχώρια παραγωγή, κάτι που συνεπάγεται δημιουργία εμπορίου. Από την άλλη όμως, αντικατέστησαν φθηνότερες εισαγωγές (S_0Q_0) από την W , πράγμα που οδηγεί σε δυσμενείς επιδράσεις παραγωγής, δηλαδή εκτροπή εμπορίου. Το υπόλοιπο (Q_0Q_1) αποτελεί καθαρή αύξηση στην κατανάλωση και συνιστά δημιουργία εμπορίου στην κατανάλωση.

Διαγραμματικά, το μέγεθος της δημιουργίας εμπορίου στην παραγωγή εκφράζεται από το εμβαδόν του τριγώνου $\delta j\epsilon$, η δημιουργία εμπορίου στην κατανάλωση από το εμβαδόν του τριγώνου $\alpha\beta\gamma$, ενώ η εκτροπή εμπορίου από το εμβαδόν του παραλληλογράμμου $\gamma\eta\theta$.

Ασφαλώς, η έκταση των παραπάνω επιδράσεων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως το μέγεθος της τελωνειακής ένωσης, το ύψος των δασμών πριν και μετά την τελωνειακή ένωση, τη φύση των οικονομιών και τη διαφορά στο κόστος παραγωγής μεταξύ των χωρών – μελών⁹.

Συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερη είναι η τελωνειακή ένωση τόσο πιο πιθανό είναι να προκαλέσει θετικές επιπτώσεις στη στατική κατανομή των πόρων, με τη δημιουργία εμπορίου να υπερτερεί έναντι της εκτροπής. Άλλωστε, σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, στην ακραία περίπτωση της συμμετοχής όλων των χωρών σε μια τελωνειακή ένωση (ελεύθερο εμπόριο) θα οδηγούμασταν σε μεγιστοποίηση της παραγωγής – άρα και της κοινωνικής ευημερίας – σε κάθε χώρα.

Επίσης, το ύψος των δασμών πριν και μετά τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης αποτελεί άλλη μια σημαντική συνιστώσα που επηρεάζει την αποτελεσματικότητά της. Όσο χαμηλότερος είναι ο κοινός δασμός πριν τη σύσταση της συγκεκριμένης οικονομικής ένωσης, τόσο μικρότερη είναι η εκτροπή του εμπορίου που θα προκληθεί. Σε αντίθετη περίπτωση, η προστασία των κοινοτικών προϊόντων είναι υψηλή και η έκταση της εκτροπής εμπορίου μεγάλη.

Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες μιας τελωνειακής ένωσης είναι η γεωγραφική γειτνίαση των χωρών που τη συγκροτούν (καθορισμός ύψους

Τέλος, η διαφορά στο κόστος παραγωγής μεταξύ των χωρών – μελών προσδιορίζει την έκταση της δημιουργίας εμπορίου. Κι αυτό, διότι η επίδραση στην ευημερία ενός κράτους και η μετατόπιση μέρους του κόστους σε ένα άλλο κράτος εξαρτώνται άμεσα από τον όγκο παραγωγής που μεταφέρεται, αλλά και από τη διαφορά του κόστους παραγωγής τους.

Έτσι, σύμφωνα με τους Lipsey και Meade (1956), η δυνατότητα υποκατάστασης αγαθών επιτρέπει στη χώρα που υφίσταται εκτροπή εμπορίου να προσαρμόσει τις εμπορικές της συναλλαγές με τέτοιο τρόπο, ώστε να αυξηθεί – αντί να μειωθεί – η οικονομική της ευημερία από την αναμενόμενη εκτροπή¹⁰. Η παραπάνω θέση απεικονίζεται στο ακόλουθο διάγραμμα (Διάγραμμα 4.2)

Έστω ότι η συνολική ποσότητα του αγαθού Y που παράγεται από τη χώρα A ισούται με OA , ενώ η κλίση της ευθείας AG αντιπροσωπεύει τους όρους εμπορίου των αγαθών Y και X στο εμπόριο μεταξύ των χωρών A και Γ . Αντίστοιχα, η ποσότητα του αγαθού X που παράγεται από τη χώρα Γ ισούται με OG . Οι καμπύλες αδιαφορίας I και I' εκφράζουν διαφορετικά επίπεδα ευημερίας που προσδιορίζονται από τις ποσότητες των αγαθών X και Y .

Σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου, σημείο ισορροπίας θα είναι το E , στο οποίο η ευθεία AG εφάπτεται στην υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας. Αν επιβληθεί δασμός στις εισαγωγές του αγαθού X θα προκληθεί μείωση των εισαγωγών και της κατανάλωσης του εν λόγω αγαθού στη χώρα A , ενώ παράλληλα θα αυξηθεί η κατανάλωση του εγχωρίως παραγόμενου αγαθού Y . Αυτό με τη σειρά του θα έχει ως αποτέλεσμα οι σχετικές τιμές των αγαθών X και Y να μεταβληθούν. Έστω ότι θα αντιστοιχούν στην κλίση της ευθείας $A'G'$. Τότε, το νέο σημείο ισορροπίας θα είναι το Z , το οποίο θα αντιστοιχεί σε κατώτερη καμπύλη αδιαφορίας (στην I). Δηλαδή, η οικονομική ευημερία της χώρας A θα έχει μειωθεί.

Στην περίπτωση όμως που η χώρα A συνάψει τελωνειακή ένωση με τη χώρα B , είναι πολύ πιθανό να παρατηρηθεί αύξηση της ευημερίας μέσω εκτροπής του εμπορίου. Έστω ότι η χώρα B μπορεί να παράγει την ποσότητα OB του αγαθού X και η κλίση της ευθείας AB εκφράζει τους νέους όρους εμπορίου μεταξύ των αγαθών X και Y για τις εμπορικές συναλλαγές ανάμεσα στις δύο χώρες. Εφόσον η χώρα A θα αγοράζει ακριβότερα το αγαθό X από τη χώρα – εταίρο αντί να το εισάγει φθηνότερα από την τρίτη χώρα Γ , οι όροι εμπορίου που αντιπροσωπεύει η γραμμή AB είναι δυσμενέστεροι για τη χώρα A από εκείνους που αντιπροσωπεύει η γραμμή AG .

Αν η A εισάγει από τη B το αγαθό X με τους νέους όρους εμπορίου AB , δε θα μεταβληθεί η ευημερία της σε σχέση με το σημείο Z . Αν όμως οι όροι εμπορίου μετά το σχηματισμό της τελωνειακής ένωσης είναι καλύτεροι για την A από εκείνους της AB , τότε η εκτροπή εμπορίου θα συμβάλλει στη βελτίωση της ευημερίας στην A σε σύγκριση με το επίπεδο που αντιστοιχούσε στους όρους εμπορίου που συμβολίζει η κλίση της ευθείας $A'G'$. Αντιστρόφως, θα προκληθεί χειροτέρευση της ευημερίας στη χώρα A , αν οι όροι εμπορίου είναι δυσμενέστεροι από τους αντίστοιχους της γραμμής AB .

Με βάση την παραπάνω ανάλυση – η οποία διαφοροποιεί την προσέγγιση του Viner απ' αυτήν του Lipsey στο σημείο που η δεύτερη επικέντρωσε στην υποκατάσταση προϊόντων στην κατανάλωση και όχι στην παραγωγή – ο Meade

(1956) υποστήριξε ότι η μεταβολή στην ευημερία που προκαλείται από τη μείωση του δασμού πρέπει να υπολογίζεται με βάση την αύξηση του όγκου του εμπορίου (εξάπλωση εμπορίου) και τη μείωση του όγκου άλλων συναλλαγών (συρρίκνωση εμπορίου)¹¹. Έτσι, αν υπάρξει καθαρή αύξηση του εμπορίου, η τελωνειακή ένωση αναμένεται να συμβάλλει στη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας.

Ο Lipsey (1956-57) αξιοποιώντας τις θέσεις του Meade, διατύπωσε την άποψη ότι η αύξηση της κοινωνικής ευημερίας είναι πιθανότερο να επιτευχθεί με τη μείωση των δασμών και όχι με την οριστική κατάργησή τους¹². Επίσης, υποστήριξε ότι, αν διακριθούν τα προϊόντα που προέρχονται από την εγχώρια παραγωγή σε προϊόντα που εισάγονται από χώρες – μέλη της τελωνειακής ένωσης και σε προϊόντα που εισάγονται από τον υπόλοιπο κόσμο, τότε με την άρση των δασμών από τα εισαγόμενα από τα κράτη – μέλη προϊόντα και με την εναρμόνιση των τιμών τους με τους πραγματικούς λόγους μετασχηματισμού τους στην παραγωγή, θα προκληθεί βελτίωση της οικονομικής ευημερίας. Σε αντίθετη περίπτωση, θα έχουμε μείωση της ευημερίας από τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης.

Μάλιστα, προχωρώντας την ανάλυσή τους, οι Lipsey και Lancaster (1956) επιχείρησαν να δώσουν απάντηση σχετικά με το ποιος είναι ο άριστος δασμός που θα πρέπει να επιβάλλει η τελωνειακή ένωση στις εισαγωγές της από κράτη – μη μέλη¹³. Το μοντέλο που χρησιμοποίησαν (3X3) έχει ως εξής¹⁴: «έστω οι χώρες A, B, Γ που παράγουν εγχωρίως τα αγαθά z, x, y αντίστοιχα και κάθε χώρα εισάγει τα αγαθά που δεν παράγει. Έστω ακόμη, t_x ο εισαγωγικός δασμός που επιβάλλεται στη χώρα B (παύει να υφίσταται μετά το σχηματισμό της τελωνειακής ένωσης με την A) και t_y ο εισαγωγικός δασμός που επιβάλλεται στις εισαγωγές του αγαθού y από τη χώρα Γ. Εάν οποιαδήποτε αύξηση του t_x προκαλέσει μείωση στην κατανάλωση του αγαθού y, τότε ο άριστος δασμός που επιβάλλει η χώρα A στο αγαθό x (t_x^*) είναι αρνητικός. Κατά συνέπεια, η τελωνειακή ένωση αυξάνει την ευημερία της A (και λόγω συμμετρίας των χωρών και της B). Εάν οι μεταβολές του t_x δεν επηρεάζουν την κατανάλωση του y, τότε ο άριστος δασμός είναι $t_x=0$. Και σ' αυτή την περίπτωση, η τελωνειακή ένωση αυξάνει την ευημερία της χώρας A (και σε επίπεδο δεύτερης καλύτερης επιλογής).

Εάν οι μεταβολές στον t_x δεν έχουν καμία επίπτωση στην κατανάλωση του αγαθού z, τότε $t_x^*=t_y$. Η τελωνειακή ένωση μειώνει την ευημερία της χώρας A και διαταράσσει την υφιστάμενη δεύτερης καλύτερης επιλογής άριστη λύση. Εάν μια αύξηση t_x πυροδοτήσει μια μείωση στην κατανάλωση του z, τότε $t_x^*>t_y$ και η

τελωνειακή ένωση μειώνει την ευημερία της Α. Τέλος, εάν μια αύξηση του t_x προκαλέσει μια θετική μετατόπιση στην κατανάλωση των αγαθών y και z , τότε ο άριστος δασμός είναι $0 < t_x^* < t_y$ και η επίπτωση της τελωνειακής ένωσης στην ευημερία της Α είναι ασαφής».

Παράλληλα με τον Lipsey, ο Gehrels¹⁵ (1957) απέδειξε πως η εκτροπή εμπορίου δεν επιφέρει αναγκαστικά μείωση της κοινωνικής ευημερίας, διότι ενδέχεται οι εισαγωγές να αυξηθούν λόγω των χαμηλότερων δασμών. Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξαν και οι McKover και Morton (1953).

Οι Kemp και Wan (1976) με τη σειρά τους απέδειξαν ότι ανεξάρτητα από το Κοινό Εξωτερικό Δασμολόγιο που θα επιβληθεί στις Τρίτες Χώρες, οι όροι εμπορίου δε θα μεταβληθούν, με αποτέλεσμα τουλάχιστον ένα από τα μέλη της τελωνειακής ένωσης να απολαμβάνει μεγαλύτερη ευημερία¹⁶. Αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο των τιμών στις χώρες του Τρίτου Κόσμου θα παραμείνει αμετάβλητο, εφόσον δε μεταβληθούν οι δασμοί που επικρατούν σ' αυτές τις χώρες. Κατά συνέπεια, δε θα παρατηρηθεί μεταβολή της ευημερίας του Τρίτου Κόσμου από τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης.

Πάντως, ανεξάρτητα από τις προσεγγίσεις που αναλύθηκαν παραπάνω, τα περισσότερα υποδείγματα που χρησιμοποιούνται για να εξηγήσουν τις επιπτώσεις στη στατική κατανομή των πόρων υποθέτουν την ύπαρξη τριών χωρών (η Α και η Β δημιουργούν μια τελωνειακή ένωση και η Γ αντιπροσωπεύει τον υπόλοιπο κόσμο). Στις εργασίες που περιλαμβάνουν δύο αγαθά, η χώρα Α εξάγει το αγαθό Χ και εισάγει το αγαθό Υ. Συνεπώς, με τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης, είτε η χώρα Α διακόπτει το εμπόριο με τη χώρα Γ είτε η χώρα Β σταματάει τις εμπορικές συναλλαγές με τη χώρα Γ. Εξακολουθεί βέβαια να ισχύει η υπόθεση ότι οι χώρες Α και Β είναι μικρές, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να επηρεάσουν τους όρους εμπορίου τους.

Οι αλλαγές των τιμών που συντελούνται στις χώρες Α και Β μετά την τελωνειακή ένωση παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.2, όπου t_{ij} είναι ο δασμός που επιβάλλεται από τη χώρα i στο αγαθό j .

Πίνακας 4.2

<i>Αγαθό</i>	<i>Πριν την τελωνειακή ένωση</i>		<i>Μετά την τελωνειακή ένωση</i>	
	<i>Τιμή στην Α</i>	<i>Τιμή στη Β</i>	<i>Όχι εμπόριο μεταξύ Α-Γ</i>	<i>Όχι εμπόριο μεταξύ Β-Γ</i>
X	1	$1+t_{BX}$	$1+t_{UX}$	1
Y	$1+t_{AY}$	1	1	$1+t_{UY}$

όπου:

t_{UX} = ο δασμός που επιβάλλει η ένωση στο αγαθό X

t_{UY} = ο δασμός που επιβάλλει η ένωση στο αγαθό Y

Ολοκληρώνοντας, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί πως η δημιουργία της τελωνειακής ένωσης σχετίζεται και με τις μεταβολές άλλων μεταβλητών, όπως ο βαθμός δημιουργίας οικονομιών κλίμακας (Corden, 1972)¹⁷, οι όροι εμπορίου, η παραγωγικότητα των συντελεστών, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης¹⁸, η διανομή του εισοδήματος κ.λ.π. Η ανάλυση όμως των παραπάνω παραγόντων ξεφεύγει από τα πλαίσια του παρόντος κεφαλαίου¹⁹.

4.2.2 Μέτρηση των επιπτώσεων στο εμπόριο και τη στατική κατανομή των πόρων από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης

Είναι γεγονός πως η θεωρία των τελωνειακών ενώσεων δεν είναι σε θέση από μόνη της να δώσει σαφείς απαντήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις που προκαλεί στο εισόδημα και την ευημερία των κρατών – μελών. Για την ποσοτικοποίηση των παραπάνω επιπτώσεων, κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί εμπειρικοί δείκτες αξιολόγησης των στατικών επιδράσεων από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης. Οι κυριότεροι απ' αυτούς προέρχονται από δύο βασικές μεθόδους: την αναλυτική μέθοδο και τη μέθοδο των καταλοίπων.

A) Η αναλυτική μέθοδος

Η συγκεκριμένη μέθοδος βασίζεται σε εκτιμώμενα μεγέθη και με αυτή την έννοια μπορεί να εφαρμοστεί τόσο ex-ante όσο και ex-post²⁰. Γι' αυτό το λόγο, η αναλυτική προσέγγιση παρουσιάζει σημαντικό πρόβλημα τόσο στην επιλογή και

εκτίμηση του κατάλληλου υποδείγματος (αφού αυτό θα πρέπει να περιέχει πολλές μεταβλητές) όσο και στην εξειδίκευση ενός ικανοποιητικού υποδείγματος που να ερμηνεύει τη συμπεριφορά του υπό μελέτη μεγέθους.

Στην περίπτωση λοιπόν της αναλυτικής μεθόδου, οι επιδράσεις στις ροές εμπορίου εξαιτίας της ένωσης εκτιμώνται ως η διαφορά μεταξύ του μεγέθους που υπολογίζεται πως θα είχε διαμορφωθεί αν δεν είχε εγκαθιδρυθεί η ένωση και του μεγέθους που εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί (ex-ante ανάλυση) ή εκτιμάται ότι διαμορφώθηκε (ex-post ανάλυση) λόγω της ένωσης.

B) Η μέθοδος των καταλοίπων

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης υπολογίζονται ως η διαφορά μεταξύ του μεγέθους που πραγματικά διαμορφώνεται μετά τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης και του μεγέθους που εκτιμάται ότι θα είχε διαμορφωθεί αν δεν υπήρχε η τελωνειακή ένωση (αντιπραγματικότητα)²¹.

Το πλεονέκτημα της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ότι λαμβάνει υπόψη την εμπειρία της ολοκλήρωσης, ενώ μειονεκτεί στο ότι αποδίδει ολόκληρο το κατάλοιπο που δε μπορεί να ερμηνευθεί στη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης. Επίσης, η εν λόγω προσέγγιση παρουσιάζει το μειονέκτημα ότι δε μπορεί να εφαρμοστεί ex-ante, αλλά μόνο ex-post.

Έτσι, για την άρση των μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη μέθοδος, έχουν προταθεί εναλλακτικά οι εξής²²:

1) Οι μέθοδοι των ρυθμών μεταβολής και των ποσοστών

Δύο απλές μέθοδοι εκτίμησης των επιδράσεων της τελωνειακής ένωσης (ex-post) είναι αυτές των ρυθμών μεταβολής και των ποσοστών. Η πρώτη στηρίζεται στη σύγκριση των ρυθμών μεταβολής ενός μεγέθους πριν και μετά την ένωση, ξεχωριστά για χώρες – μέλη και μη μέλη, ενώ η δεύτερη βασίζεται στη σύγκριση των ποσοστών συμμετοχής όλων των χωρών στο συνολικό μέγεθος.

Για παράδειγμα, αν μετά τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης παρατηρηθεί αύξηση του ρυθμού μεταβολής των εισαγωγών από την ένωση σε σχέση με το ρυθμό μεταβολής τους από τρίτες χώρες, αυτό θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η τελωνειακή ένωση επηρέασε θετικά τις εισαγωγές.

Ασφαλώς, ένα σημαντικό μειονέκτημα των παραπάνω μεθόδων είναι ότι οι μεταβολές που αυτές παρουσιάζουν δε μπορούν να μας δώσουν καμία ένδειξη σχετικά με το αν η αύξηση των εισαγωγών από τα άλλα κράτη – μέλη υποκατέστησε εγχώρια παραγωγή (δημιουργία εμπορίου) ή αντικατέστησε εισαγωγές από τρίτες χώρες (εκτροπή εμπορίου).

2) Η μέθοδος των ex-post εισοδηματικών ελαστικοτήτων κατά Balassa

Μια διαφορετική προσέγγιση στο συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί η συσχέτιση των εισαγωγών με το εθνικό εισόδημα. Σύμφωνα με αυτή, οι επιπτώσεις μιας τελωνειακής ένωσης σε ένα οικονομικό μέγεθος (π.χ. στις εισαγωγές) μπορούν να υπολογιστούν ως το πηλίκο της διαίρεσης των ποσοστιαίων μεταβολών των εισαγωγών προς τις ποσοστιαίες μεταβολές του εισοδήματος (και των δύο μεγεθών εκφρασμένων σε σταθερές τιμές).

Με βάση αυτές τις ελαστικότητες, ο Balassa δημιούργησε μια αντιπραγματικότητα, με βάση την οποία θεωρούσε πως οι ελαστικότητες πριν από τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης θα παραμείνουν αμετάβλητες και μετά τη δημιουργία της. Στη συνέχεια, συγκρίνοντας τις υποθετικές ελαστικότητες με τις πραγματικές, ο Balassa μπόρεσε να εκτιμήσει τις επιπτώσεις της ολοκλήρωσης. Έτσι, οι παρατηρούμενες μεταβολές στις ελαστικότητες ερμηνεύονται ως εξής:

- αύξηση της ενδοκοινοτικής ελαστικότητας: ακαθάριστη δημιουργία εμπορίου
- αύξηση της ελαστικότητας από όλες τις πηγές: καθαρή δημιουργία εμπορίου
- μείωση της ελαστικότητας από τις πηγές εκτός κοινότητας: εκτροπή εμπορίου.

Η μέθοδος του Balassa είναι σχετικά απλή και μπορεί να εφαρμοστεί εύκολα. Διακρίνεται όμως από αρκετά μειονεκτήματα, τα πιο σημαντικά από τα οποία είναι τα εξής: α) δεν απομονώνει τις επιδράσεις των άλλων παραγόντων (όπως είναι οι μεταβολές της ανταγωνιστικότητας και της συναλλαγματικής ισοτιμίας), με αποτέλεσμα να απαιτείται διόρθωση των δεδομένων, β) δεν υπολογίζει τις επιδράσεις των εισοδηματικών μεταβολών που οφείλονται τόσο σε άλλους παράγοντες, όσο και στην ίδια τη δημιουργία της οικονομικής ένωσης, με αποτέλεσμα να δίνονται εσφαλμένες εκτιμήσεις, γ) υποθέτει στην αντιπραγματικότητα σταθερή εισοδηματική ελαστικότητα εισαγωγών, κάτι που ενδέχεται να μην ισχύει πάντα. Αν η εισοδηματική ελαστικότητα εισαγωγών δεν είναι σταθερή, αλλά κινείται θετικά προς το εισόδημα, θα έχουμε υπερεκτίμηση της δημιουργίας εμπορίου και υποεκτίμηση της εκτροπής εμπορίου και δ) οι εκτιμήσεις είναι ευαίσθητες στις ακραίες τιμές.

3) Η μέθοδος των μέσων ροπών

Μερικά από τα μειονεκτήματα της μεθόδου των εισοδηματικών ελαστικοτήτων μπορούν να αποφευχθούν, εάν, αντί για ελαστικότητες, χρησιμοποιηθούν οι ex-post ετήσιες μέσες ροπές για εισαγωγές (Georgakopoulos, 1992), δηλαδή τα ποσοστά των εισαγωγών στο ΑΕΠ σε σταθερές τιμές. Αύξηση της μέσης ροπής για εισαγωγές από άλλες χώρες – μέλη αποτελεί ένδειξη ακαθάριστης δημιουργίας εμπορίου, ενώ η μείωση της μέσης ροπής για εισαγωγές εκφράζει εκτροπή εμπορίου.

Η μέθοδος αυτή εμφανίζει τα επόμενα πλεονεκτήματα έναντι της μεθόδου Balassa:

- i. Επιτρέπει να ληφθούν υπόψη οι επιδράσεις των εισοδηματικών μεταβολών στο ύψος της μέσης ροπής για εισαγωγές.
- ii. Είναι προτιμότερη όσον αφορά στη διάρθρωση των στοιχείων, ώστε να μπορεί να λαμβάνεται υπόψη η επίδραση άλλων παραγόντων που ενδεχομένως να έχουν αλλάξει (π.χ. η ανταγωνιστικότητα).

Βέβαια, η συγκεκριμένη μέθοδος δε μπορεί να προσδιορίσει ακριβώς εάν η αύξηση της μέσης ροπής για εισαγωγές από τις χώρες – μέλη σημαίνει δημιουργία ή εκτροπή εμπορίου, δηλαδή εάν έγινε σε βάρος της εγχώριας παραγωγής ή των εισαγωγών από χώρες μη μέλη.

4) Η μέθοδος των ποσοστών στη φαινόμενη κατανάλωση (Truman)

Η μέθοδος του Truman (1975) αποφεύγει ένα από τα βασικά μειονεκτήματα της μεθόδου Balassa και της μεθόδου των μέσων ροπών για εισαγωγές, δηλαδή την αδυναμία τους να αξιολογήσουν τις μεταβολές στο ενδοκοινοτικό εμπόριο ως δημιουργία ή ως εκτροπή εμπορίου. Ο Truman όρισε τη φαινόμενη κατανάλωση ως το άθροισμα της εγχώριας παραγωγής συν τις εισαγωγές μείον τις εξαγωγές. Αν η δημιουργία της τελωνειακής ένωσης οδηγήσει σε αύξηση της συμμετοχής των εισαγωγών από τα άλλα κράτη – μέλη στη φαινόμενη κατανάλωση, αυτό αποτελεί ένδειξη ακαθάριστης δημιουργίας εμπορίου. Σε αντίθετη περίπτωση, θα έχουμε εκτροπή εμπορίου.

Είναι φανερό ότι αυτή η μέθοδος πλεονεκτεί των δύο προηγούμενων, διότι συνυπολογίζει την εγχώρια παραγωγή και επομένως μας επιτρέπει να συμπεράνουμε αν μια αύξηση του ποσοστού των εισαγωγών από άλλα κράτη – μέλη έγινε σε βάρος της εγχώριας παραγωγής και αποτελεί δημιουργία εμπορίου ή των εισαγωγών από τρίτες χώρες και αποτελεί εκτροπή εμπορίου. Όμως, η μέθοδος του Truman

διακρίνεται από δύο βασικά μειονεκτήματα: α) εστιάζει μόνο στην προσφορά των εισαγωγών και β) δεν απομονώνει την επίδραση των άλλων παραγόντων που ενδέχεται να επηρεάσουν τα σχετικά μερίδια στη φαινόμενη κατανάλωση, όπως είναι η μεταβολή στην ανταγωνιστικότητα των προϊόντων.

5) Η μέθοδος των προβολών με βάση οικονομετρικά υποδείγματα

Είναι η πιο αξιόπιστη μέθοδος εκτίμησης των επιπτώσεων από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης. Αποτυπώνει τον προσδιορισμό ενός οικονομικού μεγέθους (π.χ. εισαγωγές) με τη χρήση διαφόρων ανεξάρτητων μεταβλητών. Μια ειδική κατηγορία υποδειγμάτων που έχουν εφαρμοστεί για την ερμηνεία των εισαγωγών είναι τα υποδείγματα βαρύτητας (gravity models), όπου ο όγκος των εισαγωγών εκφράζεται ως συνάρτηση του εθνικού προϊόντος, της βιομηχανικής παραγωγής ή άλλου μακροοικονομικού μεγέθους της εισάγουσας χώρας, της απόστασης μεταξύ των δύο χωρών, καθώς επίσης και άλλων σχετικών μεταβλητών.

Όμως, υπάρχουν υποδείγματα, τα οποία δε διατυπώνονται σε όρους απόλυτων μεταβλητών, αλλά ως ποσοστά άλλων μεγεθών. Έτσι, στην περίπτωση των εισαγωγών μιας χώρας, ως ανεξάρτητες μεταβλητές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι σχετικές τιμές των εισαγωγών από τις υπόλοιπες χώρες. Το ίδιο θα μπορούσε να συμβεί και για την εκτίμηση της εξαρτημένης μεταβλητής, όπου είναι δυνατόν να υπολογισθεί όχι ο απόλυτος αριθμός των εισαγωγών, αλλά άλλες σχετικές μεταβλητές (π.χ. τα ποσοστά στη φαινόμενη κατανάλωση ή οι μέσες ροές για εισαγωγές).

Πάντως, η συγκεκριμένη μέθοδος παρουσιάζει δύο σημαντικά προβλήματα. Το πρώτο αναφέρεται στην ορθή εξειδίκευση και εκτίμηση του σχετικού οικονομετρικού υποδείγματος, έτσι ώστε οι προβολές να αποτελούν αξιόπιστες εκτιμήσεις του οικονομικού μεγέθους που εξετάζεται.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι η επιλογή των ανεξάρτητων μεταβλητών. Αυτό που συνήθως γίνεται είναι να χρησιμοποιούνται τα στοιχεία που διαμορφώνονται μετά τη δημιουργία της ένωσης, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπόψη ότι αυτά τα στοιχεία έχουν ήδη επηρεαστεί από την ένωση. Γι' αυτό το λόγο, θα πρέπει να υπάρχει κατάλληλη διόρθωση των στοιχείων, κάτι που φυσικά θεωρείται αρκετά δύσκολο και χρονοβόρο για τον ερευνητή.

Με τη χρήση των παραπάνω δύο μεθόδων, αρκετοί μελετητές εξέτασαν τις επιπτώσεις από τη δημιουργία μιας τελωνειακής ένωσης. Στον παρακάτω πίνακα

(Πίνακας 4.3) απεικονίζονται οι εκτιμήσεις τους σχετικά με τη δημιουργία και εκτροπή εμπορίου²³.

Πίνακας 4.3

Ερευνητής	Περίοδος Ανάλυσης	Δημιουργία Εμπορίου	Εκτροπή Εμπορίου
Aitken (1973)	1964	5.7	0.2
	1965	6.9	0.0
	1966	8.6	-0.2
	1967	9.2	-0.6
Truman (1969)	1964	4.5	-1.6
Williamson & Bottrill (1973)	1969	9.6	0.0
Truman (1975)	1968	5.7	-3.7
Balassa (1975)	1970	11.4	-0.1
Resnick & Truman (1975)	1968	1.8	-3.0
Verdoorn & Schwarz(1972)	1968	10.1	-1.1
Krein in (1972)	1969	7.3	-2.6
	1970		
Prewo (1974)	1970	18.0	-3.1

4.3 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκε η επιλεγόμενη θεωρία πάνω στην οποία βασίζεται η συγγραφή της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Η θεωρία των τελωνειακών ενώσεων (κατάργηση των εμπορικών φραγμών και άλλων μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος, υιοθέτηση κοινού εξωτερικού δασμολογίου προς τρίτες χώρες) παρέχει το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο στο πεδίο της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου που επιτρέπει την αποτελεσματική περιγραφή των αναμενόμενων επιπτώσεων από την ένταξη δύο νέων χωρών σε μια οικονομική ένωση.

Επίσης, παρατέθηκαν οι κύριες μέθοδοι μέτρησης των επιπτώσεων στο εμπόριο και τη στατική κατανομή των πόρων (αναλυτική μέθοδος, μέθοδος των καταλοίπων), προκειμένου να εξηγηθεί η αναγκαιότητα της χρήσης οικονομετρικού υποδείγματος σε συνδυασμό με την αξιοποίηση συγκεκριμένων εμπορικών δεικτών (βλ. Κεφάλαιο 6).

-
- ¹ Murray C., Wan H. (1972) “The Gains From Free Trade”, *International Economic Review*, no.3, vol.13,p.p.5-7.
- ² Krugman et al.(2002) “Διεθνής Οικονομική: Θεωρία και Πολιτική”, Κριτική, Αθήνα.
- ³ Για τη σχέση ανάμεσα στην απλή κατάργηση των δασμών και τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης βλ. Krueger A.(1995) “Free Trade Agreements Versus Customs Unions”, NBER, no.5084, Cambridge.
- ⁴ Οι άλλες μορφές οικονομικής ενοποίησης είναι η κοινή αγορά, η οικονομική ένωση και η πλήρης οικονομική ενοποίηση. Βλ. Hitiris T.(1988) “European Community Economics”, Wheatsheaf, New York, p.p.1-5.
- ⁵ J. Viner, “The Customs Union Issue”, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.
- ⁶ Βλ. Συμφωνία Προσχώρησης, www.eu.int/enlargement.
- ⁷ Ο Lipsey (1960) όρισε τη θεωρία των τελωνειακών ενώσεων ως τον κλάδο της θεωρίας περί των δασμών που ασχολείται με το αποτέλεσμα των μεταβολών γεωγραφικής διαφοροποίησης των εμπορικών φραγμών.
- ⁸ Για τις στατικές επιδράσεις βλ. Molle W.(1997) “The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy”, Ashgate, London, p.p. 88-97.
- ⁹ Jovanovic M. “Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση: Όρια και Προοπτικές”, Παπαζήσης, Αθήνα, p.p.88-92.
- ¹⁰ Lipsey R.G.(1960) “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, *The Economic Journal*, no.279,vol.70, p.p.502-503.
- ¹¹ Michaely M.(1976) “The Assumptions of Jacob Viner’s Theory of Customs Unions”, *Journal of International Economics*,no.6, p.p.82.
- ¹² Lipsey R.G.(1960) “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, *The Economic Journal*, no.279,vol.70.
- ¹³ Lipsey R., Lancaster K.(1956-1957) “The general theory of the second best”, *Review of Economic Studies*,24,p.p.11-32.
- ¹⁴ Βλ. Μακαντάση Ε.(2007) “Θεωρία τελωνειακών ενώσεων”, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ, p.p.28-29.
- ¹⁵ Gehrels F.(1956-1957) “Customs Unions from a single – country viewpoint”, *Review of Economic Studies*, 24 p.p.61-61.
- ¹⁶ Hansen J., Nielsen J.(1997) “An Economic Analysis of the EU”,London, p.p.26-27.
- ¹⁷ Robson P.(1998) “The Economics of International Integration”,Routledge, London, p.p. 41-44.

¹⁸ Για παράδειγμα, οι Cooper και Massell μελέτησαν την τελωνειακή ένωση μεταξύ αναπτυσσόμενων χωρών. Βλ. Hitiris T.(2003) “European Union Economics”, Prentice-Hall, London, p.p. 4-6.

¹⁹ Αναλυτική περιγραφή των δυναμικών επιδράσεων μιας τελωνειακής ένωσης περιλαμβάνεται στο εγχειρίδιο “Μαθήματα Θεωρίας της Οικονομικής Ενοποίησης”, Γεωργακόπουλος Θ., Χρήστου Γ.(1998), Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Τμήμα ΔΕΟΣ, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 75-87.

²⁰ Η αναλυτική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τους Mayes (1978) και Winters (1987).

Βλ. McDonald F., Dearden S.(1999) “European Economic Integration”, p.p.55.

²¹ Mayes D.G.(1978) “The Effects of Economic Integration On Trade”, Journal of Common Market Studies, vol.17, University of Exeter.

²² Γεωργακόπουλος Θ., Χρήστου Γ.(1998) “Μαθήματα Θεωρίας της Οικονομικής Ενοποίησης”, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Τμήμα ΔΕΟΣ, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 116-123.

²³ Pelkmans J.(2001) “European Integration: Methods and Economic Analysis”, London, p.p.101.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Διαχρονική Μεταβολή του Εξωτερικού Εμπορίου της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας

5.1 Εισαγωγή

Όπως ήταν αναμενόμενο, η ένταξη των δύο χωρών στην ΕΕ προκάλεσε σημαντικές μεταβολές και στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου. Αλλαγές που άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους ήδη από την προενταξιακή περίοδο και που αφορούν κυρίως στο μέγεθος, το ισοζύγιο, τη διάρθρωση και τη γεωγραφική κατανομή των εμπορικών συναλλαγών. Το παρόν κεφάλαιο στοχεύει ακριβώς στην όσο το δυνατόν πληρέστερη παρουσίαση των παραπάνω μεταβολών. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στις ροές εμπορίου ανάμεσα στις υπό εξέταση (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία) και τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες πριν και μετά την ένταξη των δύο βαλκανικών χωρών στην ΕΕ, έτσι ώστε να εξαχθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με την έκταση της δημιουργίας και της εκτροπής εμπορίου. Συμπεράσματα, την ισχύ των οποίων θα επαληθεύσουμε στο κεφάλαιο 6 με τη χρήση της ποσοτικής – οικονομετρικής ανάλυσης.

5.2 Βασικές εξελίξεις στο μέγεθος, το ισοζύγιο, τη διάρθρωση και τη γεωγραφική κατανομή του εξωτερικού εμπορίου των νέων χωρών της ΕΕ

5.2.1 Το μέγεθος και το ισοζύγιο του εξωτερικού εμπορίου Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας

Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας παρουσίασε διαχρονικά έντονες διακυμάνσεις, ιδιαίτερα μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στη μελέτη του, ο Μ. Κουκουριτάκης¹ (2002) αποδίδει το αρνητικό πρόσημο του εμπορικού ισοζυγίου στην επιδείνωση του ισοζυγίου βιομηχανικών προϊόντων, τα οποία εισέρχονταν πλέον ελεύθερα στην ελληνική αγορά υποκαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό την εγχώρια παραγωγή.

¹ Κουκουριτάκης Μ. (2002) “Επιπτώσεις στο Ελληνικό Εξωτερικό Εμπόριο από την Ένταξη στην ΕΕ”, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 96-98.

Συγκεκριμένα, στον τομέα των εισαγωγών παρατηρείται αξιοσημείωτη ανακατανομή ανάμεσα στις χώρες προέλευσης (μείωση από τις χώρες του υπόλοιπου κόσμου και αύξηση από τις χώρες – εταίρους της ΕΕ, ιδιαίτερα στα αγροτικά προϊόντα, λόγω της εφαρμογής της ΚΑΠ).

Αλλά και στον τομέα των εξαγωγών διαπιστώνεται η συγκεκριμένη υποκατάσταση στη χωρική προέλευση, με τα κράτη της ΕΕ να καταλαμβάνουν ένα διαρκώς αυξανόμενο μερίδιο έναντι των υπολοίπων (μοναδική εξαίρεση αποτελούν τα αγροτικά προϊόντα, οι εξαγωγές των οποίων κυμαίνονταν στο ίδιο επίπεδο τόσο προς τις χώρες της ΕΕ όσο και προς αυτές του υπόλοιπου κόσμου). Τάση, η οποία διαφοροποιήθηκε σημαντικά μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή κοινότητα, όταν οι εξαγωγές προς την ΕΕ άρχισαν να αυξάνονται, ενώ αυτές προς τις τρίτες χώρες να μειώνονται.

Όσον αφορά στα εμπορικά αποτελέσματα της ελληνικής οικονομικής πολιτικής κατά την περίοδο ανάλυσης (1995 – 2007), γίνεται φανερό από τον πίνακα 5.1 που ακολουθεί πως το εμπορικό ισοζύγιο εξακολουθεί να είναι ελλειμματικό, παρά την προσπάθεια σταθεροποίησης που επιχειρήθηκε με την υποτίμηση του νομίσματος στα τέλη της δεκαετίας του '90. Έτσι, από το -7,55% του ΑΕΠ το 1995 κυμάνθηκε γύρω στο -9,37% κατά το έτος εισαγωγής του νέου νομίσματος (2001) για να ανέλθει στο -15,08% του ΑΕΠ το 2007.

Η παραπάνω εικόνα αντικατοπτρίζεται και στο μέγεθος των εξαγωγών – εισαγωγών, με τις πρώτες να αυξάνονται αναλογικά με μικρότερο βαθμό απ' ότι οι δεύτερες. Συγκεκριμένα, ενώ το 1995 οι εξαγωγές ανέρχονταν στα 10.961 εκατ. δολ., το 2001 μειώθηκαν δραστικά σε 9.483 εκατ. δολ. (ο δείκτης εξωστρέφειας στο 4,34% του ΑΕΠ), για να επανακάμψουν μετά από λίγα χρόνια φτάνοντας το 2007 τις 23.110 (7,12% του ΑΕΠ). Αντίθετη πορεία καταγράφεται στον τομέα των εισαγωγών (από 22.929 εκατ. δολ. το 1995 σε 72.053 εκατ. δολ. το 2007), με την ποσοστιαία συμμετοχή στο ΑΕΠ να κυμαίνεται σε 14,46% και 22,20% αντίστοιχα.

Με έναν διαρκώς αυξανόμενο όγκο εμπορίου (ο οποίος εκφράζει και το άνοιγμα της οικονομίας), οι όροι εμπορίου συνεχίζουν να κυμαίνονται γύρω στο 33%, μετά τη χειροτέρευση που σημειώθηκε την περίοδο πριν την είσοδο της χώρας μας στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (όταν και χάσαμε το εργαλείο της συναλλαγματικής αναπροσαρμογής ως κύριο μέσο για τη βελτίωση των εμπορικών δεικτών).

Πίνακας 5.1 Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας (εκατ. δολ.)

ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		ΑΝΟΙΓΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ		ΙΣΟΖΥΓΙΟ		X/M
	(αξία)	(%)	(αξία)	(%)	X+M		(αξία)	(%)	(%)
					(αξία)	(%)			
1995	10.961	6,91%	22.929	14,46%	33.890	21,37%	-11.968	-7,55%	47,80%
1996	11.948	7,22%	24.136	14,59%	36.084	21,82%	-12.188	-7,37%	49,50%
1997	11.128	6,39%	23.644	13,57%	34.772	19,95%	-12.516	-7,18%	47,06%
1998	10.732	5,89%	23.247	12,76%	33.979	18,66%	-12.515	-6,87%	46,17%
1999	9.815	5,14%	25.433	13,31%	35.248	18,45%	-15.618	-8,17%	38,59%
2000	10.747	5,27%	29.211	14,32%	39.958	19,59%	-18.464	-9,05%	36,79%
2001	9.483	4,34%	29.928	13,71%	39.411	18,06%	-20.445	-9,37%	31,69%
2002	10.315	4,47%	31.164	13,51%	41.479	17,98%	-20.849	-9,04%	33,10%
2003	13.195	5,33%	44.375	17,93%	57.570	23,26%	-31.180	-12,60%	29,74%
2004	14.996	5,65%	51.559	19,41%	66.555	25,06%	-36.563	-13,77%	29,09%
2005	15.511	5,48%	49.817	17,61%	65.328	23,10%	-34.306	-12,13%	31,14%
2006	20.180	6,64%	59.121	19,45%	79.301	26,09%	-38.941	-12,81%	34,13%
2007	23.110	7,12%	72.053	22,20%	95.163	29,32%	-48.943	-15,08%	32,07%

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Όσον αφορά στη Βουλγαρία, εμφανείς είναι οι επιπτώσεις στην εμπορική της συμπεριφορά από την ένταξη στην ΕΕ. Με την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης, η βουλγαρική οικονομία παρουσιάζει ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο και σχετικά μικρό άνοιγμα στην αγορά. Οι δεσμεύσεις για την άρση των εμποδίων κατά τη διενέργεια του εμπορίου εκτίναξαν αρχικά τις συναλλαγές της, με αποτέλεσμα να βελτιωθούν σημαντικά οι όροι εμπορίου (το 1997 ανήλθαν στο 101,90%).

Η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000) και η συνακόλουθη στροφή της οικονομικής πολιτικής στην επίτευξη των κριτηρίων της Κοπεγχάγης σταθεροποιεί την εξαγωγική διείσδυση της χώρας (21,52% ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2007), η οποία όμως δε μπορεί να αντισταθμίσει το διαρκώς αυξανόμενο επίπεδο των εισαγωγών (34,86% το ίδιο έτος).

Όλα αυτά, όπως δείχνει ο ακόλουθος πίνακας (5.2), προκαλούν αρνητικές διακυμάνσεις στους όρους εμπορίου (οι οποίοι κατακυλούν στο 61,74% κατά το έτος της ένταξης) διευρύνοντας παράλληλα το εμπορικό έλλειμμα στα 11.511 εκατ. δολάρια (13,34% του ΑΕΠ).

Πίνακας 5.2 Το εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας (εκατ. δολ.)

ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		ΑΝΟΙΓΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ		ΙΣΟΖΥΓΙΟ		X/M
	(αξία)	(%)	(αξία)	(%)	X+M		(αξία)	(%)	(%)
					(αξία)	(%)			
1995	5.359	11,42%	5.661	12,06%	11.020	23,48%	-302	-0,64%	94,67%
1996	6.602	15,01%	6.861	15,60%	13.463	30,61%	-259	-0,59%	96,23%
1997	5.323	12,61%	5.224	12,37%	10.547	24,98%	99	0,23%	101,90%
1998	4.299	9,68%	5.017	11,30%	9.316	20,99%	-718	-1,62%	85,69%
1999	3.964	8,60%	5.453	11,84%	9.417	20,44%	-1.489	-3,23%	72,69%
2000	4.810	9,69%	6.492	13,09%	11.302	22,78%	-1.682	-3,39%	74,09%
2001	5.115,20	9,68%	7.263	13,74%	12.378	23,41%	-2.148	-4,06%	70,43%
2002	5.748,90	10,23%	7.987	14,21%	13.736	24,44%	-2.238	-3,98%	71,98%
2003	7.540,20	12,51%	10.901,50	18,09%	18.442	30,60%	-3.361	-5,58%	69,17%
2004	9.931,30	15,06%	14.467,40	21,93%	24.399	36,99%	-4.536	-6,88%	68,65%
2005	11.739,40	16,26%	18.162,50	25,16%	29.902	41,42%	-6.423	-8,90%	64,64%
2006	15.101,50	19,07%	23.269,60	29,39%	38.371	48,46%	-8.168	-10,31%	64,90%
2007	18.575,10	21,52%	30.086,40	34,86%	48.662	56,38%	-11.511	-13,34%	61,74%

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Εκτός από το δείκτη εξωστρέφειας (X/ΑΕΠ), το μερίδιο των εισαγωγών ως προς το ΑΕΠ και την ποσοστιαία μεταβολή του ισοζυγίου ως προς το συνολικό παραγόμενο προϊόν, στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται και άλλοι δύο δείκτες που συσχετίζουν τα τρία προαναφερόμενα μεγέθη² (εξαγωγές, εισαγωγές, ΑΕΠ).

Ο πρώτος είναι ο δείκτης εισαγωγικής διείσδυσης, ο οποίος δίνεται από τον εξής τύπο:

$$E = M / A \cdot C$$

όπου:

M = συνολικές εισαγωγές

A · C = φαινόμενη κατανάλωση (που ισούται με το άθροισμα της παραγωγής συν τις εισαγωγές μείον τις εξαγωγές).

Ο δεύτερος είναι ο δείκτης Lafay, ο οποίος παίρνει την εξής μορφή:

$$L = 1 - [(X - M) / (P + X + M)]$$

όπου:

X = εξαγωγές

M = εισαγωγές

P = παραγωγή

² Νεοκοσμίδη – Βεντούρα Ζ.(1995) “Η ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΕ και οι επιπτώσεις της εισόδου τους στις ελληνικές εξαγωγές”, Οικονομικό Πανπιστήμιο Αθηνών, σελ.100.

Με βάση λοιπόν τα μεγέθη των εμπορικών δεικτών (εξαγωγές, εισαγωγές) σε εκατ. λέβα – τα οποία περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων του IMF – καθώς και τα στοιχεία του ΑΕΠ με έτος βάσης το 1996 που δίδονται από το National Statistical Office και το IMF, οι παραπάνω δείκτες παίρνουν τις εξής τιμές για τα έτη – καμπή της ενταξιακής πορείας της Βουλγαρίας (1995 – αίτηση ένταξης, 2000 – έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, 2004 – λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, 2007 – πλήρης ένταξη στην ΕΕ).

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1995	2000	2004	2007
Δείκτης εισαγωγικής διείσδυσης	0,02%	0,88%	1,17%	1,77%
Δείκτης Lafay	100%	100,08%	100,19%	100,44%

Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε από το δείκτη εισαγωγικής διείσδυσης πως οι εισαγωγές της Βουλγαρίας αυξάνονται σημαντικά ως ποσοστό σε σχέση με την καθαρή αξία των προϊόντων που διακινούνται στη βουλγαρική αγορά (έφθασε το 51,28% την τελευταία τριετία πριν την ένταξη). Την ίδια ώρα, το ποσοστό των καθαρών εξαγωγών σε σχέση με τη συνολική αξία των προϊόντων που παράγονται, εξάγονται και εισάγονται από τη Βουλγαρία παραμένει σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Μάλιστα, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου έχει ως αποτέλεσμα ο παραπάνω λόγος (όπως εκφράζεται από το δείκτη Lafay) να κινείται ελαφρώς υψηλότερα από το 100% την τελευταία οκταετία.

Ανάλογη εικόνα παρουσιάζει και η Ρουμανία (Πίνακας 5.3). Αξιοσημείωτη διαφορά σε σχέση με την εταίρα χώρα της διεύρυνσης αποτελεί το γεγονός ότι σε καμία περίοδο της προενταξιακής διαδικασίας δεν έγινε εφικτή – έστω και προσωρινά – η ανάκαμψη (με θετικό πρόσημο) του εμπορικού ισοζυγίου.

Ως κύριος λόγος αναφέρεται στη βιβλιογραφία η αδυναμία των ρουμανικών κυβερνήσεων να άρουν πλήρως (ακόμα και μετά τη Συμφωνία Σύνδεσης) τους διοικητικούς και άλλους περιορισμούς, αλλά και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας αρκετών ρουμανικών προϊόντων, η οποία κράταγε το ποσοστό των εξαγωγών σε σχετικά χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το ΑΕΠ (16,31% το 2007).

Η σημαντική όμως αύξηση των εισαγωγών (από 7,08% του ΑΕΠ το 1995 στο 26,21% το 2007) συνέβαλε αποφασιστικά στο άνοιγμα της ρουμανικής αγοράς, η οποία συνεχίζει μέχρι και σήμερα να χαρακτηρίζεται από υπερβολικά ελλείμματα στο

εμπορικό της ισοζύγιο (24.312 εκατ. δολάρια, 9,90% του ΑΕΠ το 2007), καθώς και από σχετικά ικανοποιητικούς όρους εμπορίου (62,22% το ίδιο έτος).

Πίνακας 5.3 Το εξωτερικό εμπόριο της Ρουμανίας (εκατ. δολ.)

ΈΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ		ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		ΑΝΟΙΓΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ		ΙΣΟΖΥΓΙΟ		X/M
	(αξία)	(%)	(αξία)	(%)	X+M		(αξία)	(%)	(%)
					(αξία)	(%)			
1995	7.910	5,91%	9.487	7,08%	17.397	12,99%	-1.577	-1,18%	83,38%
1996	8.085	5,70%	10.555	7,44%	18.640	13,14%	-2.470	-1,74%	76,60%
1997	8.431	6,22%	10.411	7,68%	18.842	13,90%	-1.980	-1,46%	80,98%
1998	8.300	6,36%	10.911	8,37%	19.211	14,73%	-2.611	-2,00%	76,07%
1999	8.505	6,50%	9.592	7,33%	18.097	13,84%	-1.087	-0,83%	88,67%
2000	10.367	7,60%	12.050	8,83%	22.417	16,42%	-1.683	-1,23%	86,03%
2001	11.391	7,71%	14.363	9,72%	25.754	17,43%	-2.972	-2,01%	79,31%
2002	13.876	8,78%	16.487	10,43%	30.363	19,21%	-2.611	-1,65%	84,16%
2003	17.619	10,37%	22.155	13,04%	39.774	23,41%	-4.536	-2,67%	79,53%
2004	23.485	12,42%	30.149	15,95%	53.634	28,37%	-6.664	-3,52%	77,90%
2005	27.730	13,68%	37.348	18,43%	65.078	32,11%	-9.618	-4,75%	74,25%
2006	32.336	14,33%	47.172	20,91%	79.508	35,24%	-14.836	-6,58%	68,55%
2007	40.042	16,31%	64.354	26,21%	104.396	42,52%	-24.312	-9,90%	62,22%

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Όσον αφορά στο ποσοστό εισαγωγικής διείσδυσης, στην περίπτωση της Ρουμανίας σημειώνεται η αντίστροφη τάση απ' ότι σε αυτήν της Βουλγαρίας, διαμορφώνοντας το επίπεδο του εν λόγω δείκτη μόλις στο 0,14% το 2007 από 0,03% το 1995. Παράλληλα, το διαρκώς αυξανόμενο αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο και οι σημαντικές μεταβολές στην εγχώρια παραγωγή (σταθερή αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης από το 2000) είχαν ως αποτέλεσμα ο δείκτης Lafay να κυμανθεί – όπως και στην περίπτωση της Βουλγαρίας – λίγο πάνω από το 100%.

ΡΟΥΜΑΝΙΑ	1995	2000	2004	2007
Δείκτης εισαγωγικής διείσδυσης	0,03%	0,39%	0,11%	0,14%
Δείκτης Lafay	109,18%	107,86%	100,02%	100,05%

5.2.2 Η διάρθρωση του εξωτερικού εμπορίου Βουλγαρίας και Ρουμανίας

Η διάρθρωση των βουλγαρικών εξαγωγών και εισαγωγών για τα έτη του τελευταίου προενταξιακού σταδίου (από την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων μέχρι και την πλήρη αποδοχή ως ισότιμο μέλος) παρουσιάζονται αναλυτικά στους ακόλουθους πίνακες (5.4 – 5.7).

Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται η αξιοσημείωτη άνοδος που παρουσιάζουν οι βουλγαρικές εξαγωγές, αλλά και η διαφοροποίηση στη σύνθεσή τους ανά κατηγορία προϊόντος. Έτσι, σημαντικό μερίδιο φαίνεται πως καταλαμβάνουν τα βιομηχανικά προϊόντα σε σχέση με τα τρόφιμα, τα ποτά, τον καπνό και τα καύσιμα. Εξ αυτών, τα καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά υπερτερούν, με την πλειοψηφία όμως να μην απαιτούν τη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας (85,19%).

Πιο αναλυτικά, το 1999 τα αμιγώς βιομηχανικά προϊόντα (μηχανές και εξοπλισμός, ηλεκτρικές μηχανές, οχήματα, ανταλλακτικά και εξοπλισμός) καταλάμβαναν το 10,22% των βουλγαρικών εξαγωγών για να καταλήξουν στο 11,85% το 2007. Την ίδια περίοδο στον κλάδο των τροφίμων και των ποτών, τα αντίστοιχα προϊόντα κυμαίνονταν μόλις στο 7,16% και 4,65% αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει πως ο ανταγωνισμός με τις υπόλοιπες χώρες γι' αυτά τα προϊόντα εντάθηκε ακόμα περισσότερο με την ένταξη της χώρας στην ΕΕ.

Επίσης, σημαντική είναι και η παρατήρηση της μικρής συνεισφοράς του πρωτογενούς τομέα παραγωγής στις εξαγωγές, η οποία μάλιστα συνοδεύτηκε από την κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων σε αυτά. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του καπνού, το μερίδιο του οποίου διαμορφώθηκε μόλις στο 0,24% των συνολικών εξαγωγών το 2007, έναντι 0,94% το 1999.

Πάντως, η διατήρηση του υψηλού ποσοστού στις εξαγωγές πρώτων υλών (γύρω στο 45%) απεικονίζει τις αυξανόμενες δυνατότητες της βουλγαρικής οικονομίας, κυρίως στο δευτερογενή – βιομηχανικό τομέα παραγωγής (μοναδική εξαίρεση αποτελούν οι πρώτες ύλες για τη βιομηχανία τροφίμων, όπου σταθερά το ποσοστό παραμένει σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα – 3,01% το 2007 από 4,91% το 1999).

Πίνακας 5.4 Βουλγαρικές εξαγωγές κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων (εκατ. ευρώ)

	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
Καταναλωτικά αγαθά	1.248,7	1.564,4	1.916,9	2.134,4	2.440,5	2.626,6	2.728,6	2.948,0	3.249,2
Τρόφιμα	181,9	171,6	219,2	247,4	299,5	348,9	405,2	430,8	515,7
Καπνός	35,2	35,6	20,6	15,8	17,1	22,9	17,1	17,3	32,4
Ποτά	85,6	82,7	77,4	74,7	73,0	72,6	84,2	90,0	110,0
Ενδύματα - υποδήματα	619,6	857,7	1.140,4	1.258,4	1.457,6	1.551,2	1.540,0	1.610,9	1.520,2
Φάρμακα – καλλυντικά	137,3	178,4	179,5	168,5	163,2	153,3	166,4	180,1	290,1
Έπιπλα – οικιακά είδη	93,4	113,7	147,3	210,7	245,7	279,9	314,7	362,1	468,8
Λοιπά	95,7	124,6	132,4	158,9	184,4	197,8	201,0	257,0	312,1
Πρώτες ύλες	1.567,5	2.321,9	2.331,2	2.535,0	2.758,9	3.484,5	4.056,2	5.465,7	6.068,6
Χάλυβας	245,8	419,6	395,6	393,2	541,4	805,9	763,2	885,5	1.013,6
Λοιπά μέταλλα	263,2	535,6	474,7	470,0	534,7	749,3	942,7	1.703,8	1.642,0
Χημικά	140,3	216,2	225,7	216,0	229,4	255,4	280,4	301,7	377,6
Πλαστικά – ελαστικά	113,3	136,1	143,8	152,9	172,1	198,7	250,4	313,9	362,6
Λιπάσματα	33,9	103,8	97,3	62,6	79,4	58,1	90,1	64,5	91,6
Κλωστοϋφαντουργικά	127,8	157,7	205,6	239,7	278,2	293,9	308,3	360,9	503,3
Πρώτες ύλες για τη									
Βιομηχανία τροφίμων	183,2	145,9	172,2	320,9	218,4	278,8	408,6	413,7	405,6
Προϊόντα ξύλου –									
χαρτί	122,5	146,8	142,2	158,0	196,7	229,2	231,5	238,6	299,2
Τσιμέντο	25,0	35,8	33,5	28,6	29,3	22,8	21,9	19,8	16,6
Ακατέργαστα καπνά	59,6	50,0	45,2	50,2	49,6	92,7	79,1	74,2	102,0
Λοιπά	252,9	374,2	395,5	443,0	429,7	499,6	680,0	1.089,2	1.254,4
Κεφαλαιουχικά αγαθά	571,1	599,7	698,7	802,5	912,2	1.073,9	1.459,7	1.738,8	2.160,6
Μηχανές και									
εξοπλισμός	198,7	234,0	263,1	297,6	310,4	357,4	415,1	490,0	697,4
Ηλεκτρικές μηχανές	53,5	67,4	81,7	67,0	112,5	96,5	115,6	149,4	215,0
Οχήματα	43,8	24,0	35,6	67,9	68,9	83,8	238,4	260,7	171,9
Ανταλλακτικά και									
εξοπλισμός	85,9	119,0	155,7	171,2	192,5	238,9	316,1	404,5	510,4
Λοιπά	189,2	155,3	162,6	198,9	227,8	297,3	374,5	434,2	565,9
Σύνολο εκτός									
ενέργειας	3.387,3	4.486,0	4.946,8	5.471,9	6.111,6	7.185,1	8.244,5	10.152,5	11.478,4
Ορυκτά καύσιμα,									
λιπαντικά και	346,4	767,1	767,4	591,0	556,6	808,8	1.221,8	1.859,3	1.995,2
ηλεκτρική ενέργεια									
Προϊόντα πετρελαίου	272,4	588,4	506,6	357,6	385,0	624,8	975,6	1.589,2	1.721,1
Λοιπά	74,1	178,7	260,9	233,4	171,6	184,0	246,3	270,1	274,1
ΣΥΝΟΛΟ									
ΕΞΑΓΩΓΩΝ (FOB)	3.733,7	5.253,1	5.714,2	6.062,9	6.668,2	7.993,9	9.466,3	12.011,9	13.473,6

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας, National Statistics Institute

Πίνακας 5.5 Ποσοστιαία κατανομή βουλγαρικών εξαγωγών κατά κατηγορία τελικής χρήσης των προϊόντων

	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
Καταναλωτικά αγαθά	33,44%	29,78%	33,55%	35,20%	36,60%	32,86%	28,82%	24,54%	24,12%
Τρόφιμα	4,87%	3,27%	3,84%	4,08%	4,49%	4,36%	4,28%	3,59%	3,83%
Καπνός	0,94%	0,68%	0,36%	0,26%	0,26%	0,29%	0,18%	0,14%	0,24%
Ποτά	2,29%	1,57%	1,35%	1,23%	1,09%	0,91%	0,89%	0,75%	0,82%
Ενδύματα - υποδήματα	16,59%	16,33%	19,96%	20,76%	21,86%	19,40%	16,27%	13,41%	11,28%
Φάρμακα – καλλυντικά	3,68%	3,40%	3,14%	2,78%	2,45%	1,92%	1,76%	1,50%	2,15%
Έπιπλα – οικιακά είδη	2,50%	2,16%	2,58%	3,48%	3,68%	3,50%	3,32%	3,01%	3,48%
Λοιπά	2,56%	2,37%	2,32%	2,62%	2,77%	2,47%	2,12%	2,14%	2,32%
Πρώτες ύλες	41,98%	44,20%	40,80%	41,81%	41,37%	43,59%	42,85%	45,50%	45,04%
Χάλυβας	6,58%	7,99%	6,92%	6,49%	8,12%	10,08%	8,06%	7,37%	7,52%
Λοιπά μέταλλα	7,05%	10,20%	8,31%	7,75%	8,02%	9,37%	9,96%	14,18%	12,19%
Χημικά	3,76%	4,12%	3,95%	3,56%	3,44%	3,19%	2,96%	2,51%	2,80%
Πλαστικά – ελαστικά	3,03%	2,59%	2,52%	2,52%	2,58%	2,49%	2,65%	2,61%	2,69%
Λιπάσματα	0,91%	1,98%	1,70%	1,03%	1,19%	0,73%	0,95%	0,54%	0,68%
Κλωστοϋφαντουργικά	3,42%	3,00%	3,60%	3,95%	4,17%	3,68%	3,26%	3,00%	3,74%
Πρώτες ύλες για τη Βιομηχανία τροφίμων	4,91%	2,78%	3,01%	5,29%	3,28%	3,49%	4,32%	3,44%	3,01%
Προϊόντα ξύλου – χαρτί	3,28%	2,79%	2,49%	2,61%	2,95%	2,87%	2,45%	1,99%	2,22%
Τσιμέντο	0,67%	0,68%	0,59%	0,47%	0,44%	0,29%	0,23%	0,16%	0,12%
Ακατέργαστα καπνά	1,60%	0,95%	0,79%	0,83%	0,74%	1,16%	0,84%	0,62%	0,76%
Λοιπά	6,77%	7,12%	6,92%	7,31%	6,44%	6,25%	7,18%	9,07%	9,31%
Κεφαλαιουχικά αγαθά	15,30%	11,42%	12,23%	13,24%	13,68%	13,43%	15,42%	14,48%	16,04%
Μηχανές και εξοπλισμός	5,32%	4,45%	4,60%	4,91%	4,65%	4,47%	4,39%	4,08%	5,18%
Ηλεκτρικές μηχανές	1,43%	1,28%	1,43%	1,11%	1,69%	1,21%	1,22%	1,24%	1,60%
Οχήματα	1,17%	0,46%	0,62%	1,12%	1,03%	1,05%	2,52%	2,17%	1,28%
Ανταλλακτικά και εξοπλισμός	2,30%	2,27%	2,72%	2,82%	2,89%	2,99%	3,34%	3,37%	3,79%
Λοιπά	5,07%	2,96%	2,85%	3,28%	3,42%	3,72%	3,96%	3,61%	4,20%
Σύνολο εκτός ενέργειας	90,72%	85,40%	86,57%	90,25%	91,65%	89,88%	87,09%	84,52%	85,19%
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά και ηλεκτρική ενέργεια	9,28%	14,60%	13,43%	9,75%	8,35%	10,12%	12,91%	15,48%	14,81%
Προϊόντα πετρελαίου	7,30%	11,20%	8,87%	5,90%	5,77%	7,82%	10,31%	13,23%	12,77%
Λοιπά	1,98%	3,40%	4,57%	3,85%	2,57%	2,30%	2,60%	2,25%	2,03%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

*Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας, National Statistics Institute
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων*

Ανάλογη εικόνα παρατηρείται και στην εισαγωγική συμπεριφορά, όπου κυριαρχούν κατά το έτος της ένταξης οι πρώτες ύλες (36,41% από 36,70% το 1999), τα καύσιμα, τα ορυκτά, η ηλεκτρική ενέργεια (σφωρευτικά 37% από 43,89% το 1999), καθώς και τα κεφαλαιουχικά αγαθά (27,66% από 27,38% αντίστοιχα). Από τα παραπάνω, τα κεφαλαιουχικά αγαθά και τα καύσιμα εμφανίζονται ιδιαιτέρως ενισχυμένα σε σχέση με τις εξαγωγές, πιέζοντας με αυτό τον τρόπο ακόμα περισσότερο το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Αντίθετα, ίδια κατάσταση επικρατεί στα προϊόντα του πρωτογενούς τομέα παραγωγής της «ελαφράς» μεταποίησης (τρόφιμα, ποτά, έπιπλα, οικιακά σκεύη κ.λ.π.). Πιο αναλυτικά, το ποσοστό των εισαγωγών από τα προϊόντα των τροφίμων, των ποτών και του καπνού ανήλθε στο 3,58% το 2007 από 2,64% το 1999, ενώ την ίδια περίοδο τα έπιπλα με τα οικιακά είδη σημείωσαν αύξηση κατά 56,74% (3,95% από 2,52%). Εξαίρεση αποτελούν τα ενδύματα – υποδήματα, όπου το ισοζύγιο παραμένει θετικό (11,28% των εξαγωγών έναντι 1,29% των εισαγωγών), λόγω του χαμηλού εργατικού κόστους και της σχετικά χαμηλής τεχνογνωσίας που απαιτείται για την παραγωγή των συγκεκριμένων προϊόντων.

Πίνακας 5.6 Βουλγαρικές εισαγωγές κατά κατηγορία τελικής χρήσης του προϊόντος (εκατ. ευρώ)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Καταναλωτικά αγαθά	692,6	864,3	1.140,0	1.252,6	1.475,8	1.895,2	2.258,7	2.736,6	3.586,7
Τρόφιμα, ποτά, καπνός	135,6	171,7	208,6	235,2	264,5	306,4	386,9	471,4	783,9
Έπιπλα – οικιακά είδη	129,6	160,7	206,1	250,6	320,5	394,6	469,8	602,2	863,3
Φάρμακα – καλλυντικά	155,8	203,5	285,6	294,6	315,3	425,6	466,0	527,5	623,8
Ενδύματα – υποδήματα	33,1	38,4	49,5	78,4	109,6	120,6	137,1	178,9	281,9
Αυτοκίνητα	121,9	158,3	214,1	204,0	244,3	385,2	480,0	567,3	484,2
Λοιπά	116,5	131,7	176,0	189,9	221,4	262,9	318,9	389,3	549,7
Πρώτες ύλες	1.886,3	2.556,9	3.129,6	3.266,6	3.849,5	4.602,8	5.279,5	6.748,8	7.966,4
Μεταλλεύματα	157,3	236,8	278,3	208,7	312,7	449,7	590,3	997,8	1.141,2
Χάλυβας	85,6	144,1	164,7	166,5	248,0	458,7	585,1	802,1	1.078,8
Λοιπά μέταλλα	35,6	69,7	90,5	83,1	96,2	130,3	202,3	412,5	520,3
Κλωστοϋφαντουργικά	588,6	811,5	1.060,1	1.162,6	1.321,0	1.355,3	1.343,3	1.412,4	1.400,6
Προϊόντα ξύλου – χαρτί	126,1	169,2	189,3	198,0	212,0	248,2	291,8	343,4	452,8
Χημικά	151,9	187,2	206,8	215,5	232,2	256,5	277,3	322,6	348,1
Πλαστικά – ελαστικά	205,0	265,4	319,5	362,6	439,3	552,8	696,3	844,8	1.009,5
Πρώτες ύλες για τη βιομηχανία τροφίμων	123,9	150,5	172,4	191,7	198,2	241,8	218,2	289,7	356,4
Ακατέργαστα δέρματα	39,6	60,2	88,1	86,3	101,3	91,0	96,3	105,1	106,8
Ακατέργαστα καπνά	31,5	29,5	28,8	30,5	20,4	31,2	15,1	19,9	40,3
Λοιπά	341,3	432,8	531,0	561,1	668,1	787,3	963,5	1.198,4	1.511,5
Κεφαλαιουχικά αγαθά	1.407,2	1.728,8	2.037,6	2.110,3	2.466,2	3.083,4	4.033,5	4.845,4	6.051,1

Μηχανές και εξοπλισμός	554,6	667,0	705,0	809,8	937,3	1.053,3	1.395,7	1.626,6	2.117,9
Ηλεκτρικές μηχανές	198,6	206,1	356,6	282,0	316,8	350,3	459,6	595,5	815,0
Οχήματα	299,4	353,9	453,1	438,0	541,6	837,3	1.198,8	1.354,6	1.443,2
Ανταλλακτικά και εξοπλισμός	193,6	224,2	273,4	309,9	360,3	422,4	510,0	610,0	718,6
Λοιπά	161,0	277,6	249,5	270,7	310,2	420,1	469,4	658,6	956,4
Σύνολο εκτός ενέργειας	3.986,0	5.150,1	6.307,2	6.629,5	7.791,4	9.581,4	11.571,7	14.330,7	17.604,2
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά και ηλεκτρική ενέργεια	1.153,8	1.934,8	1.820,6	1.674,6	1.690,1	1.940,0	2.962,6	4.041,3	4.272,7
Καύσιμα	1.102,1	1.772,0	1.610,7	1.573,7	1.529,7	1.723,8	2.585,9	3.527,1	3.726,5
Αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο	931,8	1.571,5	1.389,6	1.362,1	1.302,3	1.482,6	2.283,4	3.192,2	3.309,7
Άνθρακας	106,0	140,9	169,7	162,2	184,9	211,5	258,7	275,8	318,0
Λοιπά	64,2	59,6	51,4	49,3	42,5	29,8	43,8	59,1	98,8
Λιπαντικά	51,8	162,8	210,0	100,9	160,4	216,2	376,7	514,1	546,2
Ηλεκτρική ενέργεια	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Λοιπές εισαγωγές	0,0	0,0	0,0	107,1	129,0	96,0	133,5	107,3	0,0
ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ (CIF)	5.139,9	7.084,9	8.127,8	8.411,2	9.610,5	11.617,4	14.667,7	18.479,3	21.876,9

Πηγή: Εθνική Τράπεζα της Βουλγαρίας, National Statistics Institute

**Πίνακας 5.7 Ποσοστιαία κατανομή βουλγαρικών εισαγωγών κατά κατηγορία
τελικής χρήσης των προϊόντων**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Καταναλωτικά αγαθά	13,47%	12,20%	14,03%	14,89%	15,36%	16,31%	15,40%	14,81%	16,39%
Τρόφιμα, ποτά, καπνός	2,64%	2,42%	2,57%	2,80%	2,75%	2,64%	2,64%	2,55%	3,58%
Έπιπλα – οικιακά είδη	2,52%	2,27%	2,54%	2,98%	3,33%	3,40%	3,20%	3,26%	3,95%
Φάρμακα – καλλυντικά	3,03%	2,87%	3,51%	3,50%	3,28%	3,66%	3,18%	2,85%	2,85%
Ενδύματα – υποδήματα	0,64%	0,54%	0,61%	0,93%	1,14%	1,04%	0,93%	0,97%	1,29%
Αυτοκίνητα	2,37%	2,23%	2,63%	2,43%	2,54%	3,32%	3,27%	3,07%	2,21%
Λοιπά	2,27%	1,86%	2,17%	2,26%	2,30%	2,26%	2,17%	2,11%	2,51%
Πρώτες ύλες	36,70%	36,09%	38,50%	38,84%	40,06%	39,62%	35,99%	36,52%	36,41%
Μεταλλεύματα	3,06%	3,34%	3,42%	2,48%	3,25%	3,87%	4,02%	5,40%	5,22%
Χάλυβας	1,67%	2,03%	2,03%	1,98%	2,58%	3,95%	3,99%	4,34%	4,93%
Λοιπά μέταλλα	0,69%	0,98%	1,11%	0,99%	1,00%	1,12%	1,38%	2,23%	2,38%
Κλωστοϋφαντουργικά	11,45%	11,45%	13,04%	13,82%	13,75%	11,67%	9,16%	7,64%	6,40%
Προϊόντα ξύλου – χαρτί	2,45%	2,39%	2,33%	2,35%	2,21%	2,14%	1,99%	1,86%	2,07%
Χημικά	2,96%	2,64%	2,54%	2,56%	2,42%	2,21%	1,89%	1,75%	1,59%
Πλαστικά – ελαστικά	3,99%	3,75%	3,93%	4,31%	4,57%	4,76%	4,75%	4,57%	4,61%
Πρώτες ύλες για τη βιομηχανία τροφίμων	2,41%	2,12%	2,12%	2,28%	2,06%	2,08%	1,49%	1,57%	1,63%
Ακατέργαστα δέρματα	0,77%	0,85%	1,08%	1,03%	1,05%	0,78%	0,66%	0,57%	0,49%
Ακατέργαστα καπνά	0,61%	0,42%	0,35%	0,36%	0,21%	0,27%	0,10%	0,11%	0,18%
Λοιπά	6,64%	6,11%	6,53%	6,67%	6,95%	6,78%	6,57%	6,49%	6,91%
Κεφαλαιουχικά αγαθά	27,38%	24,40%	25,07%	25,09%	25,66%	26,54%	27,50%	26,22%	27,66%
Μηχανές και	10,79%	9,41%	8,67%	9,63%	9,75%	9,07%	9,52%	8,80%	9,68%

εξοπλισμός									
Ηλεκτρικές μηχανές	3,86%	2,91%	4,39%	3,35%	3,30%	3,02%	3,13%	3,22%	3,73%
Οχήματα	5,83%	5,00%	5,57%	5,21%	5,64%	7,21%	8,17%	7,33%	6,60%
Ανταλλακτικά και εξοπλισμός	3,77%	3,16%	3,36%	3,68%	3,75%	3,64%	3,48%	3,30%	3,28%
Λοιπά	3,13%	3,92%	3,07%	3,22%	3,23%	3,62%	3,20%	3,56%	4,37%
Σύνολο εκτός ενέργειας	77,55%	72,69%	77,60%	78,82%	81,07%	82,47%	78,89%	77,55%	80,47%
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά και ηλεκτρική ενέργεια	22,45%	27,31%	22,40%	19,91%	17,59%	16,70%	20,20%	21,87%	19,53%
Καύσιμα	21,44%	25,01%	19,82%	18,71%	15,92%	14,84%	17,63%	19,09%	17,03%
Αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο	18,13%	22,18%	17,10%	16,19%	13,55%	12,76%	15,57%	17,27%	15,13%
Ανθρακας	2,06%	1,99%	2,09%	1,93%	1,92%	1,82%	1,76%	1,49%	1,45%
Λοιπά	1,25%	0,84%	0,63%	0,59%	0,44%	0,26%	0,30%	0,32%	0,45%
Λιπαντικά	1,01%	2,30%	2,58%	1,20%	1,67%	1,86%	2,57%	2,78%	2,50%
Ηλεκτρική ενέργεια	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Λοιπές εισαγωγές	0,00%	0,00%	0,00%	1,27%	1,34%	0,83%	0,91%	0,58%	0,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας, National Statistics Institute
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να εξάγουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με τη διαχρονική μεταβολή στο μέγεθος σημαντικών προϊόντων που φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη σημασία στις εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία.

Με τη χρήση του λόγου των εξαγωγών προς τις εισαγωγές (X/M), καθώς και του αντίστοιχου των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ [(εξαγωγές – εισαγωγές) / ΑΕΠ – οι τιμές του οποίου βρίσκονται μέσα στις παρενθέσεις στον ακόλουθο πίνακα] θα εστιάσουμε στην εμπορική συμπεριφορά δύο βασικών ομάδων προϊόντων (καταναλωτικά, κεφαλαιουχικά αγαθά) και ειδικότερα των κλωστοϋφαντουργικών και των ορυκτών καυσίμων – λιπαντικών – ηλεκτρικής ενέργειας.

	2000	2004	2007
Καταναλωτικά αγαθά	1,81 (0,04%)	1,39 (0,03%)	0,91 (-0,01%)
Κεφαλαιουχικά αγαθά	0,35 (-0,06%)	0,35 (-0,09%)	0,36 (-0,14%)
Κλωστοϋφαντουργικά	0,19 (-0,04%)	0,22 (-0,05%)	0,36 (-0,03%)
Ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά, ηλεκτρική ενέργεια	0,40 (-0,06%)	0,42 (-0,05%)	0,47 (-0,08%)

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνουμε πως ο λόγος εξαγωγές προς εισαγωγές των καταναλωτικών αγαθών υπήρξε πάντα μεγαλύτερος κατά το τελευταίο στάδιο της ένταξης – αν και μειούμενος – σε σχέση με αυτόν των κεφαλαιουχικών αγαθών (και μάλιστα πάνω από 100%). Αυτό σημαίνει πως η βουλγαρική οικονομία μπορούσε να διαθέσει πλεονάζοντες παραγωγικούς συντελεστές στην παραγωγή αυτών των προϊόντων, ωθώντας με αυτό τον τρόπο και την αντίστοιχη εξαγωγική δραστηριότητα (υπόδειγμα Heckscher – Ohlin).

Βεβαίως, το ισοζύγιο (και ως ποσοστό στο ΑΕΠ) παραμένει αρνητικό (με εξαίρεση την περίοδο 2000 – 2004 για τα καταναλωτικά αγαθά) και μάλιστα σημαντικά διευρυνόμενο για τα κεφαλαιουχικά αγαθά (από -0,06% το 2000 στο -0,14% το 2007).

Ίδια αρνητική εικόνα για το δείκτη των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ παρατηρείται και στις επιμέρους κατηγορίες προϊόντων. Και στις δύο όμως περιπτώσεις, το ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές βαίνει αυξανόμενο την περίοδο 2000 – 2007 (84,92% για τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και 17,78% για την κατηγορία ορυκτά καύσιμα – λιπαντικά – ηλ. ενέργεια).

Όσον αφορά στη Ρουμανία (Πίνακας 5.8), στο τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (2006), το μεγαλύτερο μερίδιο στις εξαγωγές καταλαμβάνουν τα μηχανήματα για εξοπλισμό (20,3% έναντι 9,5% το 1998). Σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στις εξαγωγές των κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων, οι οποίες μειώθηκαν σωρευτικά κατά 38,07% (από 26% το 1998 στο 16,1% το 2006), πιέζοντας έτσι έναν παραδοσιακό κλάδο της ρουμανικής οικονομίας. Επίσης, αύξηση σημείωσαν και οι εξαγωγές των ορυκτών προϊόντων (από 6,1% το 1998 στο 10,5% το τελευταίο έτος πριν την ένταξη).

Αντίθετα, από στασιμότητα χαρακτηρίζονται οι εξαγωγικές επιδόσεις των αγροτικών προϊόντων (π.χ. βρώσιμα φυτικά και ζωικά λίπη και έλαια – το μερίδιό τους μειώθηκε στο 0,3 το 2005 από 0,8 το 1998, λαχανικά – από το 2,2 το 1998 στο 1,57 το 2006), αλλά και αυτά της «ελαφράς» μεταποίησης (π.χ. προϊόντα πέτρας, τσιμέντου, γυαλιού), στα οποία σημειώθηκε πτώση κατά μια ποσοστιαία μονάδα την περίοδο 1998 – 2005 (από 1,9 στο 0,9).

Πίνακας 5.8 Ποσοστιαία Κατανομή Εξαγωγών της Ρουμανίας κατά βασικές ομάδες προϊόντων

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ζώντα ζώα και ζωικά προϊόντα	1,1	1,4	1,2	1,2	1,0	1,2	11	0,9	-
Λαχανικά	2,2	2,9	1,1	1,6	1,3	1,1	1,1	1,2	1,57
Βρώσιμα φυτικά και ζωικά λίπη και έλαια	0,8	0,6	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	-
Τρόφιμα, ποτά, καπνός	1,1	0,7	0,7	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6	-
Ορυκτά προϊόντα	6,1	5,9	7,9	6,9	8,5	7,0	7,2	11,0	10,5
Χημικά προϊόντα	4,0	3,9	5,0	4,4	3,5	3,7	4,1	4,5	4,05
Προϊόντα από πλαστικό και ελαστικό	2,1	2,1	2,2	2,0	2,6	3,3	3,7	3,9	4,22
Προϊόντα από ξύλο	4,6	5,8	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	3,57
Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα	26,0	25,9	24,1	26,2	25,3	25,4	22,3	18,9	16,1
Υποδήματα	7,3	8,0	7,6	8,6	8,4	8,1	6,5	5,8	5,35
Προϊόντα πέτρας, τσιμέντου, γυαλιού κ.λ.π.	1,9	1,9	1,6	1,5	1,4	1,4	1,1	0,9	-
Βασικά μέταλλα και προϊόντα τους	19,1	15,5	16,0	13,3	12,9	12,9	15,4	14,8	15
Μηχανήματα, εξοπλισμός	9,5	11,4	14,1	14,7	15,6	16,0	17,6	17,7	20,3
Μεταφορικά μέσα	5,1	5,3	4,9	5,2	5,7	5,7	6,3	8,0	9,8
Λοιπά	9,1	8,6	7,9	7,8	7,5	7,8	7,2	6,0	9,54
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΕΥ Βουκουρεστίου

Ανάλογη εικόνα παρατηρείται και στις εισαγωγές, με τα μηχανήματα για εξοπλισμό (24,3%), τα ορυκτά προϊόντα (14,8%) και τα μεταφορικά μέσα (11,6%) να αποτελούν σταθερά – μέχρι και το τελευταίο έτος της προενταξιακής περιόδου – τους κύριους πόλους του εισαγωγικού ενδιαφέροντος της Ρουμανίας (Πίνακας 5.9). Συγκεντρωτικά, τα προϊόντα του δευτερογενούς τομέα παραγωγής (προϊόντα από πλαστικό και ελαστικό, ακατέργαστα δέρματα, κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, υποδήματα) καταλαμβάνουν το 2006 το 17,54% των συνολικών ρουμανικών εισαγωγών από 24% το 1998, με αυτά του πρωτογενούς τομέα παραγωγής (ζώντα ζώα και ζωικά προϊόντα, λαχανικά, καπνός) να καθιλώνονται – όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο – σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα (γύρω στο 6% τα τελευταία χρόνια της προενταξιακής περιόδου).

Πίνακας 5.9 Ποσοστιαία Κατανομή Εισαγωγών της Ρουμανίας κατά βασικές ομάδες προϊόντων

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ζώντα ζώα και ζωικά προϊόντα	1,8	1,2	1,1	1,8	1,7	1,2	1,5	2,0	-
Λαχανικά	1,9	2,1	2,1	2,2	1,6	2,8	2,1	1,3	-
Τρόφιμα, ποτά, καπνός	4,4	3,9	3,6	3,6	3,0	2,9	2,8	2,6	2,71
Ορυκτά προϊόντα	14,3	11,9	14,4	14,4	12,8	12,4	13,4	15,6	14,8
Χημικά προϊόντα	8,7	9,2	8,2	7,8	8,4	8,0	7,9	7,5	7,63
Προϊόντα από πλαστικό και ελαστικό	4,3	4,5	4,5	4,9	5,5	5,9	5,8	6,1	6,19
Ακατέργαστα δέρματα κ.α.	2,6	2,9	2,8	3,3	3,5	3,2	2,5	2,1	1,85
Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα	15,4	18,4	16,3	16,1	16,4	14,9	12,6	10,1	8,3
Υποδήματα	1,7	1,8	1,7	1,6	1,6	1,5	1,2	1,1	-
Βασικά μέταλλα και προϊόντα τους	6,7	6,6	6,8	7,3	7,4	7,7	8,4	8,9	9,9
Μηχανήματα, εξοπλισμός	23,0	23,5	24,7	22,7	22,9	23,9	23,8	23,4	24,3
Μεταφορικά μέσα	4,1	4,0	4,3	5,1	5,7	6,2	9,2	10,2	11,6
Λοιπά	11,1	10,0	9,5	9,3	9,6	9,4	8,7	9,0	12,72
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΕΥ Βουκουρεστίου

Εξειδικεύοντας την ανάλυσή μας, επιλέγονται ενδεικτικά τέσσερις κύριες για τη ρουμανική οικονομία κατηγορίες προϊόντων (κλωστοϋφαντουργικά, ορυκτά, βασικά μέταλλα, μηχανήματα – εξοπλισμός) για να εξεταστεί η εμπορική τους συμπεριφορά. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιούμε το λόγο εξαγωγών προς εισαγωγές, με βάση τα στοιχεία των παραπάνω πινάκων.

	2000	2004	2007
Κλωστοϋφαντουργικά	1,48	1,77	1,94
Ορυκτά προϊόντα	0,55	0,54	0,71
Βασικά μέταλλα	2,35	1,83	1,52
Μηχανήματα - εξοπλισμός	0,57	0,74	0,84

Από την ανάλυση προκύπτει πως η Ρουμανία αποτελεί ανταγωνιστικό εταίρο στην παγκόσμια οικονομία για προϊόντα όπως τα κλωστοϋφαντουργικά και τα βασικά μέταλλα. Στην πρώτη περίπτωση, η κάλυψη των εισαγωγών από τις εξαγωγές παρουσιάζει σταθερή άνοδο (από το 1,48 το 2000 στο 1,94 το 2007), ενώ στη δεύτερη

διαπιστώνεται κάμψη, με το μερίδιο όμως των εξαγωγών να υπερτερεί έναντι του μεριδίου των εισαγωγών (από 2,35 στο 1,52).

Υστέρηση των εξαγωγών έναντι των εισαγωγών παρατηρείται στις άλλες δύο επιλεγόμενες προς ανάλυση κατηγορίες (ορυκτά προϊόντα, μηχανήματα – εξοπλισμός). Και πάλι όμως, ο λόγος των εξαγωγών προς τις εισαγωγές βαίνει αυξανόμενος την περίοδο 2000 – 2007 (αύξηση κατά 29,32% για τα ορυκτά προϊόντα και 46,33% για τα μηχανήματα και τον εξοπλισμό).

5.2.3 Η γεωγραφική κατανομή του εξωτερικού εμπορίου της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η γεωγραφική κατανομή του εξωτερικού εμπορίου των δύο νέων κρατών – μελών της ΕΕ, όπως εμφανίζεται στους πίνακες 5.10 και 5.11 για τέσσερις χρονικές περιόδους – καμπή στην πορεία προς την ΕΕ (1995 – αίτηση ένταξης, 2000 – έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, 2004 – λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, 2007 – έτος πλήρους ένταξης στην ΕΕ).

Στις βιομηχανικές χώρες συγκαταλέγονται οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Ιαπωνία, η Νέα Ζηλανδία, καθώς επίσης και δεκαεννέα χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου (ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα). Στις αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες αντίστοιχα, κυρίως τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ενώ στις άλλες χώρες το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εντάσσει την Κούβα και τη Β. Κορέα.

Σύμφωνα με τον παραπάνω διαχωρισμό, παρατηρούμε ότι μετά το 2000, η Βουλγαρία μεταβάλλει την εμπορική της συμπεριφορά στρεφόμενη πλέον προς τις βιομηχανικές χώρες, τόσο ως προς τις εξαγωγές όσο και προς τις εισαγωγές (Πίνακας 5.10).

Από τις αναπτυσσόμενες χώρες, αυτές της ευρωπαϊκής ηπείρου (πλην των 15) συνεχίζουν να αποτελούν τον κύριο εμπορικό εταίρο – αν και σε μικρότερο βαθμό – (από 42,7% το 1995 στο 35,6% το 2007 για τις εξαγωγές και από 44% στο 42,2% για τις εισαγωγές αντίστοιχα) επιβεβαιώνοντας έτσι τη σημαντικότητα του προσδιοριστικού παράγοντα της γεωγραφικής εγγύτητας κατά τη διενέργεια του διεθνούς εμπορίου. Αντίστοιχα, το εμπόριο της Βουλγαρίας με τις χώρες της ΕΕ – 15 εμφανίζει σημαντική ενίσχυση, ιδίως την περίοδο που ακολούθησε την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Έτσι, το μερίδιο των εξαγωγών προς την εν λόγω ομάδα χωρών εκτινάχθηκε από το 38,6% το 1995 στο 54,6% (μέγιστη τιμή) το 2004

(ελαφρά πτώση το 2007 – 49,0%), με τις εισαγωγές να κυμαίνονται με τη σειρά τους σε υψηλά επίπεδα (από 38,3% το 1995 στο 44,7% το 2007).

Πίνακας 5.10 Το εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας κατά περιοχή προορισμού των εξαγωγών και προέλευσης των εισαγωγών (ποσοστά στο σύνολο)

ΟΜΑΔΑ ΧΩΡΩΝ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ				ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ			
	1995	2000	2004	2007	1995	2000	2004	2007
A. Βιομηχανικές Χώρες	43,2	58,5	60,8	54,9	44,1	51,1	54,7	48,9
B. Αναπτυσσόμενες χώρες	56,6	40,9	38,8	44,6	54,8	48,8	45,3	51,0
1. Αφρική	2,6	1,0	1,0	1,4	2,2	0,7	0,3	0,3
2. Ασία	3,6	1,8	2,5	3,5	2,5	3,2	6,2	4,5
3. Ευρώπη (πλην 15)	42,7	34,2	31,4	35,6	44,0	41,5	34,3	42,2
3.1 ΕΕ – 15	38,6	51,7	54,6	49,0	38,3	44,9	48,4	44,7
4. Μέση Ανατολή	6,1	3,2	2,9	2,8	3,6	0,5	0,7	0,5
5. Δυτικό Ημισφαίριο	1,7	0,6	1,0	1,2	2,4	2,9	3,9	3,3
Γ. Άλλες χώρες	0,2	0,3	-	-	1,1	-	0,1	-

Πηγή: *Direction of Trade Statistics, IMF*

Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στην περίπτωση της Ρουμανίας (και μάλιστα με μεγαλύτερη ένταση). Έτσι, σύμφωνα με τον Πίνακα 5.11, οι εξαγωγές της χώρας προς τα βιομηχανικά κράτη φτάνουν το 62,9% το 2007 (αγγίζοντας το 70,7% το 2004), με το ποσοστό των εισαγωγών να κυμαίνεται γύρω στο 60% (59,1% το 2007).

Σε αντίθεση όμως με τη Βουλγαρία, η Ρουμανία δεν αναπτύσσει ιδιαίτερα σημαντικές εμπορικές σχέσεις με τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης, οι οποίες δε συγκαταλέγονται στο «σκληρό πυρήνα» των 15 κρατών (οι εξαγωγές της προς τη συγκεκριμένη ομάδα χωρών ανέρχονται στο 28,5% το 2007, ενώ οι εισαγωγές στο 31,8%). Κάτι τέτοιο όμως δε συμβαίνει με την ΕΕ – 15, όπου οι συνιστώσες του εμπορίου λαμβάνουν υψηλές τιμές (υπερβαίνουν τα αντίστοιχα μεγέθη της Βουλγαρίας). Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές της Ρουμανίας προς την ΕΕ – 15 ανήλθε στο 65,7% (μέγιστη τιμή) το 2004 (από 54,4% το 1995), ενώ και οι εισαγωγές από την εν λόγω ομάδα χωρών σταθεροποιήθηκε το τελευταίο διάστημα της προενταξιακής περιόδου σε ποσοστά άνω του 50% (55,5% το 2004). Τα παραπάνω στοιχεία (τόσο για τη Βουλγαρία όσο και για τη Ρουμανία) μάς οδηγούν με ασφάλεια στο συμπέρασμα πως οι χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου (και ιδίως οι ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ) επωφελήθηκαν τα μέγιστα από τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου που πραγματοποιήθηκε στις χώρες της τελευταίας διεύρυνσης.

Από τις υπόλοιπες χώρες, ακολουθούν – όπως και στην περίπτωση της Βουλγαρίας – οι χώρες της Μέσης Ανατολής (3,9% στις εξαγωγές και 1,6% στις εισαγωγές το 2007), αφήνοντας αρκετά πίσω τα κράτη της Αφρικής και της Ασίας.

Πίνακας 5.11 Το εξωτερικό εμπόριο της Ρουμανίας κατά περιοχή προορισμού των εξαγωγών και προέλευσης των εισαγωγών (ποσοστά στο σύνολο)

ΟΜΑΔΑ ΧΩΡΩΝ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ				ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ			
	1995	2000	2004	2007	1995	2000	2004	2007
A. Βιομηχανικές Χώρες	58,8	69,7	70,7	62,9	59,1	63,9	62,2	59,1
B. Αναπτυσσόμενες χώρες	45,4	29,8	29,2	36,9	40,5	32,2	37,5	40,8
1. Αφρική	4,0	1,9	1,0	1,1	0,8	0,5	0,4	0,2
2. Ασία	9,5	2,2	2,6	2,2	5,5	4,3	6,9	5,8
3. Ευρώπη (πλην 15)	19,1	20,0	21,0	28,5	24,3	24,3	27,6	31,8
3.1 ΕΕ – 15	54,4	64,0	65,7	57,7	51,0	56,6	55,5	54,6
4. Μέση Ανατολή	11,1	4,9	4,2	3,9	8,1	1,0	0,8	1,6
5. Δυτικό Ημισφαίριο	1,8	0,8	0,4	1,0	1,8	2,1	1,7	1,2
Γ. Άλλες χώρες	0,1	-	-	-	0,4	0,2	-	-

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

5.3 Το διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

5.3.1 Το εμπορικό ισοζύγιο

Οι εμπορικές συναλλαγές της χώρας μας με τη Βουλγαρία παρουσίασαν διαχρονικά αρκετές διακυμάνσεις, οι οποίες επηρεάστηκαν καίρια από την προσπάθεια της γείτονος χώρας να μεταβάλλει τη δομή της οικονομίας από κεντρικά σχεδιαζόμενη σε φιλελεύθερη. Η εναρμόνιση της Βουλγαρίας με τους κανόνες της ελεύθερης αγοράς και η διαμόρφωση κλίματος επενδυτικής εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο χώρες αντικατοπτρίζονται στο συνεχώς διευρυνόμενο ποσοστό των ελληνικών εξαγωγών προς τη Βουλγαρία σε σχέση με το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών που έφτασαν το έτος πριν την ένταξη το 6,56% από 2,75% το 1996 (Πίνακας 5.12).

Υποβοηθήθηκε δε από τις κατά καιρούς διμερείς Συμφωνίες που υπέγραψαν οι δύο χώρες, οι σημαντικότερες εκ των οποίων είναι οι εξής:

α) Μικτή Ελληνο – Βουλγαρική Διακυβερνητική Επιτροπή Οικονομικής, Βιομηχανικής, Επιστημονικής και Τεχνικής Συνεργασίας (Σόφια, 8/10/1971).

β) Συμφωνία Οικονομικής, Βιομηχανικής και Επιστημονικοτεχνικής Συνεργασίας (Σόφια, 25/11/1972).

γ) Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Οικονομικής, Βιομηχανικής, Επιστημονικής και Τεχνολογικής Συνεργασίας (Χάσκοβο, 23/3/1989).

δ) Συμφωνία Αμοιβαίας Προστασίας και Προώθησης των επενδύσεων (Σόφια, 12/3/1993, ετέθη σε ισχύ την 29/4/1995).

ε) Σύμβαση Αποφυγής Διπλής Φορολογίας για τους φόρους εισοδήματος και κεφαλαίου (15/2/1991).

Όσον αφορά στο ποσοστό των ελληνικών εισαγωγών από τη Βουλγαρία σε σχέση με το σύνολο των ελληνικών εισαγωγών, δεν παρατηρούνται αξιοσημείωτες αλλαγές διαχρονικά. Μετά από μια περίοδο σταθερής μείωσής τους (1997 – 2003), η τάση άρχισε να αντιστρέφεται από το 2004 (1,12%) για να επανέλθει τελικά στα υψηλά επίπεδα του 1998 το τελευταίο έτος πριν την πλήρη ένταξη της χώρας στην ΕΕ (1,65% των συνολικών ελληνικών εισαγωγών).

Πίνακας 5.12 Μερίδιο ελληνικών εξαγωγών – εισαγωγών προς/από τη Βουλγαρία ως προς το σύνολο του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου

	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΠΡΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ
1996	2,75%	1,54%
1997	2,87%	1,76%
1998	4,09%	1,65%
1999	4,16%	1,37%
2000	4,19%	1,34%
2001	5,74%	1,41%
2002	5,38%	1,00%
2003	6,28%	0,95%
2004	6,47%	1,12%
2005	6,51%	1,47%
2006	6,56%	1,65%
2007	6,48%	1,58%

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Ίδια εικόνα καταγράφεται και στις εμπορικές σχέσεις με τη Ρουμανία (Πίνακας 5.13), όπου οι εξαγωγές της Ελλάδας προς την εν λόγω χώρα σε σχέση με

το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών εμφανίζουν σημαντική αύξηση (από 1,48% το 1996 σε 4,49% το 2007).

Από τις διμερείς Ελληνο – Ρουμανικές Συμφωνίες που διέπουν τις οικονομικές σχέσεις των δύο κρατών ξεχωρίζουν οι εξής:

α) Μακροπρόθεσμη Συμφωνία Οικονομικής, Βιομηχανικής και Τεχνικής Συνεργασίας (1976, ετέθη σε ισχύ το 1977).

β) Συμφωνία Προώθησης και Αμοιβαίας Προστασίας των Επενδύσεων (Αθήνα, 23/5/1997).

γ) Συμφωνία περί Αποφυγής Διπλής Φορολογίας Εισοδήματος (Αθήνα, 17/9/1991).

Αντίστοιχα, το ποσοστό των ελληνικών εισαγωγών από τη Ρουμανία προς το σύνολο των ελληνικών εισαγωγών παρουσιάζει πιο σταθερή εικόνα. Συγκεκριμένα, από το 0,60% το 1996 έφθασε το 1,04% το έτος έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000), για να διαμορφωθεί τελικά στο 0,97% με την πλήρη ένταξη της χώρας στην ΕΕ.

Πίνακας 5.13 Μερίδιο ελληνικών εξαγωγών – εισαγωγών προς/από τη Ρουμανία
ως προς το σύνολο του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου

	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΠΡΟΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟ ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ
1996	1,48%	0,60%
1997	1,58%	0,86%
1998	2,03%	0,82%
1999	2,13%	0,82%
2000	3,65%	1,04%
2001	3,33%	1,14%
2002	2,71%	1,03%
2003	2,63%	1,00%
2004	3,18%	1,21%
2005	3,25%	1,08%
2006	3,73%	1,07%
2007	4,49%	0,97%

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Όσον αφορά στο εμπορικό ισοζύγιο, η χώρα μας καταγράφει θετικές επιδόσεις την τελευταία δεκαετία. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5.14), οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία σημείωσαν αξιοσημείωτη άνοδο (από 222 εκατ. ευρώ το 1996 σε 1.110 εκατ. ευρώ το 2007), ενώ οι εισαγωγές

αυξάνονται συγκριτικά με μικρότερο βαθμό (από 263 εκατ. ευρώ το 1996 σε 861 εκατ. ευρώ το 2007). Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση πλεονάσματος στο εμπορικό ισοζύγιο για τη χώρα μας (άγγιξε τα 365 εκατ. ευρώ το 2003), το οποίο συνοδεύτηκε από την εκτίναξη του όγκου εμπορίου.

Πίνακας 5.14 Διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Βουλγαρία, 1996-2007 (εκ. €)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	222	256	376	374	482	650	622	731	779	813	1.052	1.110
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	263	323	342	321	426	487	324	366	464	589	777	861
ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	485	579	718	695	908	1.137	946	1.097	1.243	1.402	1.829	1.971
ΙΣΟΖΥΓΙΟ	-41	-67	34	53	56	163	298	365	315	224	275	249

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος -Γραφείο ΟΕΥ, Ελληνική Πρεσβεία, Σόφια

Συγκριτικά μικρότερες υπήρξαν οι συναλλαγές της Ελλάδας με την εταίρα χώρα της διεύρυνσης. Σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα (5.15), ο όγκος εμπορίου ξεπέρασε μόλις το 2006 τα 1.000 εκατ. ευρώ. Πάντως, το γεγονός ότι το εμπορικό ισοζύγιο έλαβε θετικό πρόσημο μετά από αρκετά χρόνια (239 εκατ. ευρώ το 2007) με τις εξαγωγές να αυξάνονται κατά 530% (από 123 εκατ. ευρώ το 1996 σε 775 εκατ. ευρώ το 2007) και τις εισαγωγές με πιο αργό ρυθμό, στο 425% (από 102 εκατ. ευρώ το 1996 σε 536 εκατ. ευρώ το 2007) – όλα αυτά αποτελούν ενθαρρυντικά στοιχεία που προοιωνίζουν θετικές εξελίξεις για τα επόμενα έτη.

Πίνακας 5.15 Διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τη Ρουμανία, 1996-2007 (εκ. €)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	123	141	176	192	411	397	309	306	383	409	596	775
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	102	164	170	190	323	382	341	393	504	434	505	536
ΟΓΚΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	225	305	346	382	734	779	650	699	887	843	1.101	1.311
ΙΣΟΖΥΓΙΟ	21	-23	6	2	88	15	-32	-87	-121	-25	91	239

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Γραφείο ΟΕΥ, Ελληνική Πρεσβεία, Βουκουρέστι

5.3.2 Οι ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία και Ρουμανία

Οι παραπάνω διαπιστώσεις για την κατάσταση του εμπορικού ισοζυγίου ανάμεσα στην Ελλάδα και τις χώρες της τελευταίας διεύρυνσης της ΕΕ εξειδικεύονται στις εξαγωγές – εισαγωγές ανά κατηγορία προϊόντος.

Η Ε. Ιωαννίδου³ (1994) εξετάζει το συγκεκριμένο θέμα για τις βαλκανικές χώρες τη χρονολογική περίοδο 1960 – 1993. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με την εν λόγω μελέτη, τη δεκαετία του 1960 οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία αυξήθηκαν σταθερά (από 89,3 εκατ. δρχ. το 1960, που αντιστοιχούσε σε 1,46% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών και 20,47% των ελληνικών εξαγωγών προς τις βαλκανικές χώρες σε 437 εκατ. δρχ. – 2,27% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών και 22,08% των εξαγωγών προς τα βαλκανικά κράτη), ενώ τα εξαγόμενα προϊόντα ήταν κυρίως αγροτικά, βιομηχανικά είδη διατροφής, ποτά, καπνός, πρώτες ύλες εκτός πετρελαίου και τα τελευταία χρόνια χημικά προϊόντα.

Τη δεκαετία του 1970, η εικόνα στις ελληνικές εξαγωγές παρουσιάζεται διφορούμενη. Η προσπάθεια της βουλγαρικής κυβέρνησης να περιορίσει το εμπορικό έλλειμμα επηρεάζει και τις δικές μας εξαγωγές, η αξία των οποίων εμφανίζει σταθεροποιητικές τάσεις. Μετά το 1975, όμως, οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τη γείτονα χώρα αυξάνονται (με φθίνοντα ρυθμό) φτάνοντας τα 2.225 εκατ. δρχ. (δηλαδή στο 1,57% των συνολικών ελληνικών εξαγωγών και στο 27,03% των ελληνικών εξαγωγών προς τις βαλκανικές χώρες).

Στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990, οι όροι εμπορίου της χώρας μας βελτιώνονται σημαντικά (από 1,33 το 1985 σε 1,51 το 1993). Κύρια αιτία αποτελεί η ραγδαία μείωση της βουλγαρικής βιομηχανικής παραγωγής (λόγω των προβλημάτων στην προμήθεια πρώτων υλών και ενέργειας), αλλά και η αύξηση στις εξαγωγές κτηνοτροφικών και γενικότερα αγροτικών προϊόντων που ακολούθησε την πτώση της παραγόμενης ποσότητας ζωικού κεφαλαίου, γάλακτος μαλλιού και κρέατος στη Βουλγαρία.

Όσον αφορά στη χρονική περίοδο 2000 – 2007, παρατηρείται αυξημένη εξαγωγική δραστηριότητα σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες προϊόντων (εξαιρέση αποτελούν οι πρώτες ύλες και τα λοιπά προϊόντα, Πίνακας 5.16). Ειδικότερα, από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ που παρατίθενται αναλυτικά στο παράρτημα, τα επιμέρους

³ Ιωαννίδου Ε.(1994) “Εξωτερικό Εμπόριο Ελλάδας – Βαλκανικών Χωρών”, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

ελληνικά προϊόντα που εμφανίζουν έντονη εξαγωγική διείσδυση προς τη Βουλγαρία είναι «ο χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας, ράβδοι από σίδηρο που φέρουν οδοντώματα, εξογκώματα, κοιλώματα ή ανάγλυφα» (72.14.20.00), «τα αυτοκίνητα οχήματα και άλλα οχήματα, επιβατικά αυτοκίνητα με κυλινδρισμό που υπερβαίνει τα 1.500cm³» (87.03.23.19) και «τα ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος πλεκτά» (61.06.20.00).

Για την κλαδική ανάλυση των συνιστωσών του εμπορίου των υπό εξέταση χωρών, αλλά και ανάμεσα σε κάθε χώρα ξεχωριστά (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία) και την ΕΕ θα χρησιμοποιηθεί η ΤΤΔΕ (Τυποποιημένη Ταξινόμηση του Διεθνούς Εμπορίου). Τα στοιχεία προέρχονται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) και αφορούν στις παρακάτω δέκα βασικές κατηγορίες προϊόντων, οι κωδικοί των οποίων θα αναγράφονται στους πίνακες που θα παρατίθενται από εδώ και στο εξής:

ΚΩΔΙΚΟΙ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
0	<i>Τρόφιμα και Ζώα Ζωντανά</i>
1	<i>Ποτά και Καπνός</i>
2	<i>Πρώτες Ύλες εκτός από τα καύσιμα</i>
3	<i>Ορυκτά, Καύσιμα, Λιπαντικά κ.λ.π.</i>
4	<i>Λάδια και Λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης</i>
5	<i>Χημικά Προϊόντα και συναφή</i>
6	<i>Βιομηχανικά Προϊόντα ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη</i>
7	<i>Μηχανήματα και Υλικό Μεταφορών</i>
8	<i>Διάφορα Βιομηχανικά Είδη</i>
9	<i>Είδη και Συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες</i>

Επίσης, για την όσο το δυνατόν πιο εκλαϊκευμένη μελέτη των σχετικών δεικτών, οι αριθμητικές τιμές των εξαγωγών και των εισαγωγών θα παρουσιάζονται εφεξής με βάση την επιστημονική κατηγορία (scientific category) που παρέχει το υπολογιστικό πρόγραμμα Excel (π.χ. 4,12+07 ευρώ = 41.200.000 ευρώ). Βεβαίως, ο σχολιασμός των πινάκων θα γίνεται με βάση τη γενική κατηγορία (general category) των τιμών (π.χ. 41.200.000 ευρώ).

Με βάση τα παραπάνω, αξιοσημείωτη σωρευτική αύξηση το χρονικό διάστημα 2000 – 2007 εντοπίζεται στην κατηγορία «Βιομηχανικά προϊόντα» (314,8 εκ. ευρώ), στα «μεταφορικά μέσα και μηχανήματα» (148,7 εκ. ευρώ), ενώ ακολουθούν τα χημικά προϊόντα (65,3 εκ. ευρώ), τα τρόφιμα και τα ζώα ζωντανά (51,1 εκ. ευρώ), τα λάδια και λίπη (17,6 εκ. ευρώ).

Επίσης, θετική μετατόπιση είχαμε στα ποτά και τον καπνό (κατηγορία 1), η οποία την τελευταία οκταετία έφθασε το 94,63% (από 14,9 εκ. ευρώ το 2000 σε 29 ευρώ το 2007), καθώς επίσης και στην κατηγορία των ορυκτών, των καυσίμων και των λιπαντικών (κατά 33,5% - από 41,2 εκ. ευρώ το 2000 σε 55 εκ. ευρώ το 2007).

Αντίθετα, αρνητικό πρόσημο για την ίδια περίοδο παρατηρείται στα μη ταξινομημένα είδη (κατηγορία 9), όπου είχαμε μείωση κατά 3,6 εκ. ευρώ (από 4,32 εκ. ευρώ σε 717 χιλ. ευρώ), όπως επίσης και στις πρώτες ύλες (δε συμπεριλαμβάνονται τα καύσιμα) κατά 2,1 εκ. ευρώ (από 26,8 εκ. ευρώ το 2000 σε 24,7 εκ. ευρώ το 2007).

**Πίνακας 5.16 Ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία
κατά μονοσήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ευρώ)**

ΚΩΔ. ΤΤΔΕ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	4,12E+07	5,58E+07	4,34E+07	4,22E+07	4,76E+07	5,94E+07	6,79E+07	9,23E+07
1	1,49E+07	1,69E+07	1,17E+07	1,86E+07	2,26E+07	1,81E+07	2,32E+07	2,90E+07
2	2,68E+07	3,21E+07	2,34E+07	2,15E+07	2,39E+07	1,97E+07	2,93E+07	2,47E+07
3	4,12E+07	4,21E+07	3,94E+07	4,63E+07	4,84E+07	5,95E+07	1,49E+08	5,50E+07
4	9,99E+05	5,01E+06	8,23E+06	8,56E+06	8,27E+06	7,92E+06	7,02E+06	1,86E+07
5	3,77E+07	4,97E+07	5,31E+07	5,74E+07	6,89E+07	8,24E+07	9,12E+07	1,03E+08
6	9,22E+07	1,16E+08	1,46E+08	1,73E+08	1,96E+08	2,39E+08	3,35E+08	4,07E+08
7	4,93E+07	9,54E+07	7,67E+07	1,14E+08	1,10E+08	1,01E+08	1,30E+08	1,98E+08
8	1,70E+08	2,32E+08	2,20E+08	2,50E+08	2,52E+09	2,28E+08	2,16E+08	1,81E+08
9	4,32E+06	5,98E+06	4,17E+06	1,03E+06	1,07E+06	1,21E+06	2,82E+06	7,17E+05
Σύνολο	4,78E+08	6,51E+08	6,26E+08	7,32E+08	3,05E+09	8,17E+08	1,05E+09	1,11E+09

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Σε συνέχεια του πίνακα 5.16, ο πίνακας 5.17 απεικονίζει τη συμμετοχή κάθε κατηγορίας προϊόντος στις ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία. Από την ανάλυση γίνεται φανερό πως τα βιομηχανικά προϊόντα (κατηγορίες 6 – 8) καταλαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερο μερίδιο (70,83% το 2007 από 57,19% το 1998) σε σχέση με αυτά του γεωργικού τομέα και της «ελαφράς» μεταποίησης (κατηγορίες 0 - 2), η επιρροή των οποίων περιορίζεται με το πέρασ του χρόνου (13,14% το 2007 από 20,69% το 1998).

Ειδικότερα, από τα στοιχεία προκύπτει πως οι πρώτες ύλες (κατ.2) σημείωσαν σημαντική πτώση (από 8,21% το 1998 στο 2,22% το 2007). Ιδιαίτερα μειωμένα μερίδια καταλαμβάνουν και οι ελληνικές εξαγωγές των ορυκτών καυσίμων και των

λιπαντικών (κατ.3), τα οποία μειώθηκαν από το 12,77% στο 4,96% την ίδια περίοδο. Αντίθετη εικόνα παρατηρείται για τις κατηγορίες 6 (βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη) και 7 (μηχανήματα και υλικό μεταφορών). Στην πρώτη περίπτωση, η θετική μετατόπιση υπολογίζεται στις 17,91 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στη δεύτερη 5,77.

**Πίνακας 5.17 Ελληνικές εξαγωγές προς Βουλγαρία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)**

ΚΩΔ. ΤΤΔΕ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	11,11%	7,46%	8,54%	8,59%	6,93%	5,76%	6,11%	7,27%	6,45%	8,31%
1	1,37%	3,23%	3,08%	2,60%	1,87%	2,54%	2,90%	2,22%	2,20%	2,61%
2	8,21%	5,86%	5,55%	4,93%	3,74%	2,94%	3,07%	2,42%	2,79%	2,22%
3	12,77%	11,05%	8,54%	6,48%	6,29%	6,33%	6,21%	7,28%	14,20%	4,96%
4	0,69%	0,32%	0,21%	0,77%	1,32%	1,17%	1,06%	0,97%	0,67%	1,67%
5	6,87%	7,82%	7,81%	7,64%	8,47%	7,84%	8,84%	10,08%	8,67%	9,32%
6	18,76%	20,18%	19,11%	17,80%	23,29%	23,59%	25,14%	29,29%	31,89%	36,67%
7	12,07%	13,41%	10,22%	14,67%	12,26%	15,57%	14,16%	12,39%	12,34%	17,84%
8	26,36%	29,48%	36,06%	35,61%	35,17%	34,12%	32,38%	27,94%	20,53%	16,32%
9	1,78%	1,18%	0,90%	0,92%	0,67%	0,14%	0,14%	0,15%	0,27%	0,06%
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Σημαντικές διακυμάνσεις παρατηρούνται και στις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία, οι οποίες επηρεάστηκαν άμεσα από τη φιλελευθεροποίηση των όρων εμπορίου που αποφάσισε να υιοθετήσει η συγκεκριμένη βαλκανική χώρα, κυρίως κατά την περίοδο της μετάβασης (η Ρουμανία είναι μέλος της GATT από το 1971 και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου από το 1972).

Τη δεκαετία του 1960, οι εξαγωγές της χώρας μας προς τη Ρουμανία είχαν ανοδική τάση (από 75,16 εκατ. δρχ. το 1960 που αντιστοιχεί περίπου στο 1,23% των συνολικών εξαγωγών και στο 17,23% των ελληνικών εξαγωγών προς τις βαλκανικές χώρες σε 178 εκατ. δρχ. το 1969). Αυτή την περίοδο, τα κύρια εξαγωγικά προϊόντα ήταν τα ποτά, ο καπνός, οι πρώτες ύλες εκτός πετρελαίου, καθώς και τα προϊόντα φυτικής προέλευσης. Τα μηχανήματα, το ηλεκτρικό υλικό και το υλικό μεταφορών δεν καταλάμβαναν μεγάλο μερίδιο σε σχέση με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.

Αυξητική υπήρξε η τάση στις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία και τη δεκαετία του 1970, με τον αντίστοιχο λόγο προς το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών

για τις βαλκανικές χώρες να λαμβάνει την υψηλότερη τιμή το 1976 (38,33%) και τις κατηγορίες των εξαγωγικών προϊόντων να μην παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις. Εξάλλου, η θετική πορεία του ελληνικού εξαγωγικού εμπορίου προς τη Ρουμανία αποτυπώνεται και στη σημαντική βελτίωση των όρων εμπορίου (από 0,5 το 1970 σε 1,31 το 1980).

Ο ρυθμός αύξησης των ελληνικών εξαγωγών προς τη Ρουμανία μειώθηκε τη δεκαετία του 1980 (ιδιαίτερα μέχρι το 1985), λόγω της πτωτικής τάσης των εισαγωγών πρώτων υλών που αποφάσισε η ρουμανική κυβέρνηση (το 1984, οι πληρωμές της Ρουμανίας για εισαγωγές πρώτων υλών από την Ελλάδα κυμάνθηκε στα 703,824 εκατ. δρχ., ποσό κατά πολύ μικρότερο από αυτό του 1980 – 1.519,355 εκατ. δρχ.).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η επιστροφή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στους ιδιώτες, αλλά και η αδυναμία στην κάλυψη της αυξημένης ζήτησης, οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων (φρούτα, λαχανικά, ποτά, καπνός, προϊόντα ζωικού βασιλείου κ.λ.π.) εκτινάσσοντας έτσι τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία σε 20.481,93 εκατ. δρχ. το 1992.

Το αυξημένο ενδιαφέρον για εισαγωγές αγροτικών προϊόντων συνεχίζεται μέχρι και σήμερα (όπως φαίνεται στους πίνακες 5.18 και 5.19), με την κατηγορία «Τρόφιμα και Ζώα Ζωντανά» να καταλαμβάνει υψηλό μερίδιο σημειώνοντας θετική μεταβολή της τάξης του 92,5% και 9,67% ως ποσοστό στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών το 2007. Επίσης, οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων προς τη Ρουμανία εμφάνισαν ιδιαίτερα έντονο δυναμισμό και το 2007, αφού το ποσοστιαίο μερίδιό τους ανέρχεται σωρευτικά στο 68,47% (κατηγορίες 6 – 8) του συνόλου των ρουμανικών εισαγωγών από την Ελλάδα. Οι υπόλοιπες κατηγορίες προϊόντων καταλαμβάνουν μικρό μερίδιο, χωρίς ουσιαστικές αυξομειώσεις.

Σημειώνουμε τέλος ότι, με βάση τα στατιστικά στοιχεία της Ρουμανικής Στατιστικής Υπηρεσίας, το 20,1% των συνολικών ρουμανικών εισαγωγών από την Ελλάδα το έτος 2007 αποτελείται από κοινά μέταλλα και προϊόντα τους, το 14,5% από μηχανές, συσκευές και μέρη τους, το 11,3% από οχήματα – μεταφορικά μέσα και μέρη τους, το 11% από πλαστικά προϊόντα, το 9,2% από χημικά προϊόντα, το 7,3% από ορυκτά προϊόντα, το 7,1% από κλωστοϋφαντουργικά, το 6,4% από προϊόντα φυτικής προέλευσης και το 4,4% από κατεργασμένα τρόφιμα, ποτά και καπνό.

**Πίνακας 5.18 Ελληνικές εξαγωγές προς Ρουμανία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ευρώ)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	3,10E+07	3,47E+07	3,16E+07	2,96E+07	3,04E+07	3,67E+07	4,76E+07	5,97E+07
1	4,47E+06	7,37E+06	3,89E+06	5,04E+06	7,16E+06	7,58E+06	4,74E+06	1,08E+06
2	2,81E+07	1,52E+07	1,33E+07	1,45E+07	1,66E+07	1,30E+07	2,63E+07	2,00E+07
3	1,09E+07	1,37E+07	7,88E+06	8,81E+06	9,72E+06	1,58E+07	2,19E+07	2,78E+07
4	1,10E+06	8,64E+05	1,18E+06	1,15E+06	1,47E+06	1,22E+06	1,50E+06	3,01E+06
5	3,74E+07	4,62E+07	5,13E+07	5,01E+07	5,61E+07	6,98E+07	8,73E+07	8,18E+07
6	5,01E+07	6,46E+07	6,89E+07	7,74E+07	9,79E+07	1,12E+08	1,67E+08	1,52E+08
7	2,23E+08	1,76E+08	9,30E+07	8,39E+07	1,25E+08	1,01E+08	1,76E+08	2,09E+08
8	2,24E+07	3,37E+07	3,24E+07	3,51E+07	3,79E+07	5,02E+07	6,12E+07	6,12E+07
9	2,79E+06	4,14E+06	5,31E+06	9,91E+05	1,23E+06	2,01E+05	2,01E+05	1,33E+06
Σύνολο	4,11E+08	3,97E+08	3,09E+08	3,07E+08	3,83E+08	4,07E+08	5,94E+08	6,18E+08

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

**Πίνακας 5.19 Ελληνικές εξαγωγές προς Ρουμανία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	7,55%	8,73%	10,40%	9,67%	7,96%	9,02%	8,01%	9,67%
1	1,09%	1,86%	1,28%	1,65%	1,87%	1,86%	0,80%	0,18%
2	7,31%	4,70%	4,37%	4,73%	4,35%	3,19%	4,43%	3,24%
3	2,65%	3,45%	2,60%	2,88%	2,54%	3,88%	3,68%	4,49%
4	0,27%	0,22%	0,39%	0,38%	0,39%	0,30%	0,25%	0,49%
5	9,09%	11,64%	16,90%	16,38%	14,69%	17,16%	14,68%	13,25%
6	12,39%	16,44%	22,68%	25,33%	25,61%	27,44%	28,13%	24,66%
7	54,21%	44,46%	30,64%	27,43%	32,67%	24,75%	29,69%	33,90%
8	5,43%	8,50%	10,66%	11,49%	9,92%	12,34%	10,29%	9,91%
9	0,00%	16,38%	0,07%	0,07%	-	0,05%	0,03%	0,22%
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Επεκτείνοντας την ανάλυσή μας στην εξαγωγική συμπεριφορά της χώρας μας προς τα δύο νέα κράτη – μέλη της ΕΕ, ο ακόλουθος πίνακας (5.19.1) απεικονίζει τις δέκα πρώτες κατηγορίες εξαγωγικών προϊόντων της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία κατά διψήφια κατηγορία ΤΤΔΕ (για τα έτη 1995, 2000, 2004 και 2007). Αναλυτικά στοιχεία (ποσότητα, αξία εξαγωγών) παρατίθενται στο παράρτημα.

**Πίνακας 5.19.1 Ελληνικά εξαγωγικά προϊόντα προς Βουλγαρία και Ρουμανία
κατά διψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ**

Βουλγαρία				Ρουμανία			
1995	2000	2004	2007	1995	2000	2004	2007
84	84	84	67	33	76	76	78
05	33	65	84	05	77	68	69
77	88	33	78	12	05	69	05
33	65	68	68	26	28	84	68
26	05	67	65	77	69	05	33
65	68	78	69	28	74	65	74
89	26	05	33	07	75	77	89
78	78	69	05	74	72	72	77
68	69	12	74	89	33	58	58
69	72	72	89	69	68	74	67

Πηγή: ΕΣΥΕ

Το 1995 η Ελλάδα εξήγαγε προς τη Βουλγαρία προϊόντα των κατηγοριών «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «φρούτα και λαχανικά» (05), «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών» (77), «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «υφαντικές ίνες» (26), ενώ προς τη Ρουμανία «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «φρούτα και λαχανικά» (05), «καπνός ακατέργαστος και κατεργασμένος» (12), «υφαντικές ίνες» (26) και «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών» (77).

Το έτος έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων για τις δύο βαλκανικές χώρες (2000), η Ελλάδα εξήγαγε προς τη Βουλγαρία «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «φωτογραφικές συσκευές και εφόδια για τη φωτογράφιση, είδη οπτικής μη κατονομαζόμενα, ωρολόγια χεριού και τοίχου» (88), «υφαντικά νήματα, υφάσματα έτοιμα, προϊόντα μη κατονομαζόμενα και συναφή προϊόντα» (65), «φρούτα και λαχανικά» (05), ενώ προς τη Ρουμανία «συσκευές και εξοπλισμό τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου» (76), «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών» (77), «φρούτα και λαχανικά» (05), «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28) και «είδη από μέταλλα μη κατονομαζόμενα» (69).

Το 2004, οι πέντε κύριες κατηγορίες εξαγωγικών προϊόντων προς τη Βουλγαρία ήταν οι εξής: «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «υφαντικά νήματα, υφάσματα έτοιμα, προϊόντα μη κατονομαζόμενα και συναφή προϊόντα» (65), «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «μη σιδηρούχα μέταλλα»

(68), «σίδηρος και χάλυβας» (67), ενώ προς τη Ρουμανία προϊόντα των κατηγοριών «συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου» (76), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «είδη από μέταλλα μη κατονομαζόμενα» (69), «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «φρούτα και λαχανικά» (05).

Τέλος, κατά το πρώτο έτος της ένταξης (2007), οι εξαγωγές προς τη Βουλγαρία αφορούσαν στις κατηγορίες «σίδηρος και χάλυβας» (67), «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «οχήματα για δρόμους» (78), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68) και «υφαντικά νήματα, υφάσματα έτοιμα, προϊόντα μη κατονομαζόμενα και συναφή προϊόντα» (65). Αντίστοιχα, τα βασικά ελληνικά εξαγωγικά προϊόντα προς τη Ρουμανία εντάσσονται στις κατηγορίες «οχήματα για δρόμους», «είδη από μέταλλα μη κατονομαζόμενα» (69), «φρούτα και λαχανικά» (05), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), καθώς και στην κατηγορία «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33).

5.3.3 Οι ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία και Ρουμανία

Ολοκληρώνοντας την ανάλυσή μας στις συνιστώσες του εμπορικού ισοζυγίου, ακολουθεί η παράθεση των στοιχείων σχετικά με τις εισαγωγές της χώρας μας από τα δύο νέα κράτη – μέλη της ΕΕ.

Ανατρέχοντας στα Δελτία Εξωτερικού Εμπορίου της Ε.Σ.Υ.Ε., διαπιστώνουμε πως τη δεκαετία του 1960 οι εισαγωγές από τη Βουλγαρία υστέρησαν σε σύγκριση με αυτές από τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες (ο λόγος των ελληνικών εισαγωγών από τη Βουλγαρία προς τις συνολικές ελληνικές εισαγωγές μειώθηκε από 1,59% το 1965 σε 0,68% το 1969, κάτι που συνεπάγεται συνακόλουθη κάμψη στο βαλκανικό χώρο από 35,33% σε 20,55% τα αντίστοιχα έτη).

Η παραπάνω τάση αντιστράφηκε την επόμενη δεκαετία (1970) και κυρίως κατά την περίοδο 1975 – 1980. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό των ελληνικών εισαγωγών από τη γείτονα χώρα προς το σύνολο του συγκεκριμένου οικονομικού μεγέθους της ίδιας χώρας υπερδιπλασιάστηκε (από 0,4% το 1975 σε 0,88% το 1980, κάτι όμως που δε μεταφράζεται και σε ανάλογη θετική μετατόπιση για το σύνολο της βαλκανικής αγοράς, η οποία διαμορφώθηκε στα τέλη του 1980 στο 27,9% από 26,3% το 1975). Ως προς την κλαδική διάρθρωση των εισαγόμενων προϊόντων, αυτά έχουν να κάνουν κυρίως με ορυκτά, πρώτες ύλες (εκτός πετρελαίου), χημικά προϊόντα και μηχανήματα.

Η ίδια κατάσταση επικράτησε και τα επόμενα χρόνια (μέχρι και την υπογραφή των Ευρωπαϊκών Συμφωνιών στις αρχές της δεκαετίας του 1990), με μικρές διαφοροποιήσεις ως προς τα εισαγόμενα προϊόντα, όπου παρατηρήθηκε αύξηση της ελληνικής ζήτησης για αγροτικά και κτηνοτροφικά αγαθά. Όπως φαίνεται και από τον ακόλουθο πίνακα (5.20), το μερίδιο των αγροτικών προϊόντων – όπως εκφράζεται κατά κύριο λόγο από την κατηγορία «Τρόφιμα και Ζώα Ζωντανά» (κωδικός 0) – συνεχώς διευρύνεται (κατά 296% την τελευταία οχταετία) σε σχέση με τα βιομηχανικά προϊόντα (κωδικοί 6 – 8), τα οποία συνεχίζουν να κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα ως προς τη συμμετοχή τους στο σύνολο των εισαγωγών (66,32% το 2007 από 60,78 το 2000 – Πίνακας 5.21).

Επίσης, συνεχώς μεγαλύτερο μερίδιο στις εισαγωγές από τη Βουλγαρία καταλαμβάνουν και οι περισσότερες από τις υπόλοιπες κατηγορίες προϊόντων την περίοδο 2000 – 2007. Για παράδειγμα, τα ποτά και ο καπνός (κατ.1) κατά 1,65%, οι πρώτες ύλες (κατ.2) 4,29%, τα λάδια και λίπη (κατ.4) 1,21%. Αντίθετα, υποχώρηση παρουσιάζουν οι κατηγορίες 5 (χημικά προϊόντα) κατά 8,55 εκατοστιαίες μονάδες, καθώς και τα είδη και οι συναλλαγές που δεν εντάσσονται σε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία (4,13%).

Ειδικότερα, στις τρεις πρώτες κατηγορίες εισαγωγικών από τη Βουλγαρία προϊόντων – όπως αποτυπώνονται και στο παράρτημα – βρίσκονται «τα ενδύματα και συμπληρώματα του ενδύματος πλεκτά» (61.06.10.00), «ο χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό, κράματα χαλκού με βάση το χαλκό – ψευδάργυρο» (74.03.21.00), καθώς και «ο χυτοσίδηρος, σίδηρος, χάλυβας, άλλα κομματιασμένα απορρίμματα και θραύσματα» (72.04.49.10).

**Πίνακας 5.20 Ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ευρώ)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	2,47E+07	3,42E+07	4,72E+07	5,33E+07	6,18E+07	7,17E+07	7,30E+07	9,79E+07
1	5,84E+05	1,50E+05	6,75E+05	5,05E+05	3,67E+05	4,63E+06	6,43E+06	1,52E+07
2	4,22E+07	5,51E+07	6,14E+07	7,01E+07	8,66E+07	8,79E+07	9,40E+07	1,09E+08
3	1,61E+07	2,19E+07	4,29E+07	5,18E+07	5,95E+07	1,28E+08	1,90E+08	1,97E+07
4	9,56E+03	4,57E+05	5,60E+05	1,19E+06	3,22E+06	3,56E+06	3,30E+06	1,04E+07
5	3,81E+07	5,06E+07	3,81E+07	4,10E+07	4,22E+07	5,84E+07	4,80E+07	3,73E+07
6	9,51E+07	8,82E+07	9,51E+07	1,02E+08	1,54E+08	1,64E+08	2,93E+08	2,88E+08
7	1,39E+07	1,61E+07	1,49E+07	1,62E+07	1,82E+07	2,05E+07	2,83E+07	6,62E+07
8	1,90E+08	2,17E+08	2,30E+07	3,04E+07	3,88E+07	4,92E+07	4,15E+07	2,18E+08

9	6,37E+06	3,77E+06	3,98E+06	4,97E+06	1,22E+04	1,16E+06	6,13E+04	1,60E+05
Σύνολο	4,27E+08	4,87E+08	3,28E+08	3,71E+08	4,64E+08	5,89E+08	7,77E+08	8,61E+08

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

**Πίνακας 5.21 Ελληνικές εισαγωγές από Βουλγαρία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)**

Κωδ. ΤΤΔΕ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	6,00%	6,84%	5,79%	7,01%	14,40%	14,36%	13,30%	12,18%	9,40%	11,37%
1	0,12%	0,28%	0,14%	0,03%	0,21%	0,14%	0,08%	0,79%	0,83%	1,77%
2	8,39%	9,71%	9,89%	11,31%	18,72%	18,87%	18,65%	14,93%	12,10%	12,68%
3	7,68%	0,39%	3,78%	4,49%	13,08%	13,95%	12,81%	21,75%	24,41%	2,29%
4	0,00%	0,02%	0,00%	0,09%	0,17%	0,32%	0,69%	0,61%	0,43%	1,21%
5	12,88%	9,16%	8,92%	10,39%	11,64%	11,03%	9,08%	9,91%	6,18%	4,33%
6	28,60%	26,50%	22,28%	18,12%	29,02%	27,44%	33,10%	27,80%	37,67%	33,38%
7	3,20%	3,61%	3,27%	3,30%	4,54%	4,37%	3,92%	3,48%	3,64%	7,68%
8	28,98%	39,18%	44,43%	44,48%	7,03%	8,18%	8,36%	8,36%	5,34%	25,26%
9	4,15%	4,31%	1,49%	0,77%	1,21%	1,34%	0,00%	0,20%	0,01%	0,02%
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Ανάλογες διακυμάνσεις στο ύψος των ελληνικών εισαγωγών παρατηρούνται και στην περίπτωση της Ρουμανίας. Το 1960 το ποσοστό των ελληνικών εισαγωγών από την εταίρα χώρα της διεύρυνσης σε σχέση με το αντίστοιχο σύνολο του ιδίου μεγέθους έφθασε στο 0,48% για να κλείσει τελικά το 1969 στο 0,79% (για τη βαλκανική αγορά, τα αντίστοιχα στοιχεία διαμορφώθηκαν στο 14,45% και 23,96% για τα ίδια έτη). Κυρίαρχη θέση στις παραπάνω εισαγωγές καταλαμβάνουν τα ορυκτά (έφθασαν τις 104.684 χιλ. δρχ. το 1962), για να υποχωρήσουν στο τέλος της δεκαετίας υπέρ των μηχανημάτων και των πρώτων υλών.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η ένταξη της Ρουμανίας στη GATT και η περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του εμπορίου που ακολούθησε, είχε ως άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση των ελληνικών εισαγωγών από την εν λόγω χώρα. Έτσι, από 0,91% το 1970, το ποσοστό των ελληνικών – από τη Ρουμανία – εισαγωγών έλαβε τη μεγαλύτερη τιμή το 1976 (1,07%).

Το 1980, οι διαρθρωτικές μεταβολές που σημειώνονται στη δομή της οικονομίας (με την υποχώρηση του αγροτικού τομέα έναντι του διαρκώς αναπτυσσόμενου βιομηχανικού), αλλά και η υποχρέωση του ρουμανικού κράτους να αποπληρώσει το εξωτερικό χρέος σε συνάλλαγμα (απόφαση του 1985) – όλα αυτά

δημιούργησαν πιέσεις για σταθεροποίηση του ισοζυγίου πληρωμών, με άμεσες επιπτώσεις στην υιοθέτηση μέτρων για την εξωστρέφεια της οικονομίας. Έτσι, οι εξαγωγές της Ρουμανίας προς τη χώρα μας σημείωσαν σημαντική αύξηση στα προϊόντα του βιομηχανικού τομέα και των πρώτων υλών, με αποτέλεσμα οι όροι εμπορίου να χειροτερεύσουν σε βάρος της Ελλάδας (από 1,31 το 1980 σε 0,53 το 1989).

Η εφαρμογή πολιτικών ελεύθερου εμπορίου (η οποία συνεχίστηκε με αμειώτους ρυθμούς και τη δεκαετία του 1990), αποτυπώνεται στους ακόλουθους πίνακες (5.22, 5.23), όπου φαίνεται ξεκάθαρα η διαχρονικά αυξημένη συμμετοχή τόσο των βιομηχανικών (63,59% το 2007) όσο και των αγροτικών προϊόντων (12,93% το ίδιο έτος) στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών.

Εξάλλου, σύμφωνα με τη Ρουμανική Στατιστική Υπηρεσία, κατά το έτος 2007 το 30,4% των ρουμανικών εξαγωγών στην Ελλάδα αποτελείται από κοινά μέταλλα και προϊόντα τους, το 18% από μηχανές, συσκευές και μέρη τους, το 10,2% από ορυκτά προϊόντα, το 7,9% από προϊόντα ζωικής προέλευσης, το 6,8% από πλαστικά προϊόντα, το 6,4% από προϊόντα ξυλείας και το 5% από κλωστοϋφαντουργικά.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το 2007 το 82,62% των ελληνικών εισαγωγών από τη Ρουμανία καλύπτεται από τέσσερις κατηγορίες προϊόντων (βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη – 41,91%, μηχανήματα και υλικό μεταφορών – 17,04%, τρόφιμα και ζώα ζωντανά – 12,78%, πρώτες ύλες, εκτός από καύσιμα – 10,89%). Αντίθετα, ιδιαίτερα μικρό μερίδιο συνεχίζουν να καταλαμβάνουν τα ποτά και ο καπνός (0,15%), καθώς και τα λάδια – λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (0,77%).

**Πίνακας 5.22 Ελληνικές εισαγωγές από Ρουμανία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ευρώ)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	2,62E+07	4,31E+07	5,40E+07	5,61E+07	5,84E+07	6,29E+07	5,31E+07	6,85E+07
1	4,93E+05	2,36E+06	9,60E+05	4,78E+05	4,65E+05	5,01E+05	7,38E+05	8,06E+05
2	2,88E+07	2,25E+07	3,45E+07	4,76E+07	4,38E+07	5,65E+07	7,65E+07	5,84E+07
3	2,63E+06	3,33E+07	5,07E+07	6,85E+07	1,59E+08	1,37E+08	1,29E+08	3,18E+07
4	3,29E+04	2,61E+06	2,65E+04	1,50E+06	2,52E+06	2,39E+06	2,72E+06	4,12E+06
5	2,08E+07	2,42E+07	1,88E+07	2,20E+07	2,87E+07	2,71E+07	2,76E+07	3,16E+07
6	1,49E+08	1,56E+08	1,18E+08	1,22E+08	1,28E+08	9,42E+07	1,24E+08	2,25E+08
7	7,18E+07	7,74E+07	5,76E+07	6,54E+07	7,43E+07	4,01E+07	8,08E+07	9,13E+07
8	1,54E+07	1,45E+07	5,21E+06	6,94E+06	8,32E+06	1,40E+07	1,15E+07	2,48E+07

9	7,32E+06	6,21E+06	1,43E+06	2,68E+06	-	2,65E+04	0,00E+00	0,00E+00
ΣΥΝΟΛΟ	3,23E+08	3,82E+08	3,41E+08	3,93E+08	5,04E+08	4,34E+08	5,05E+08	5,36E+08

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

**Πίνακας 5.23 Ελληνικές εισαγωγές από Ρουμανία
κατά μονοψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ (ποσοστά στο σύνολο)**

Κωδ. ΤΤΔΕ	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	7,56%	10,62%	8,14%	11,28%	15,82%	14,28%	11,59%	14,49%	10,50%	12,78%
1	0,37%	0,21%	0,15%	0,62%	0,28%	0,12%	0,09%	0,12%	0,15%	0,15%
2	8,66%	11,38%	8,94%	5,90%	10,12%	12,12%	8,69%	13,01%	15,13%	10,89%
3	7,46%	3,74%	0,82%	8,73%	14,85%	17,42%	31,63%	31,44%	25,49%	5,93%
4	0,01%	1,54%	0,01%	0,68%	0,01%	0,38%	0,50%	0,55%	0,54%	0,77%
5	8,21%	6,35%	6,45%	6,35%	5,51%	5,59%	5,70%	6,24%	5,46%	5,90%
6	49,09%	41,15%	46,13%	40,74%	34,58%	30,99%	25,39%	21,70%	24,46%	41,91%
7	13,32%	19,11%	22,30%	20,27%	16,87%	16,65%	14,75%	9,22%	15,99%	17,04%
8	4,58%	4,76%	4,79%	3,80%	1,53%	1,77%	1,65%	3,23%	2,28%	4,64%
9	0,75%	1,14%	2,27%	1,63%	0,42%	0,68%	0,00%	0,01%	0,00%	0,00%
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Όμοια με την περίπτωση των εξαγωγών, στον παρακάτω πίνακα (5.23.1) απεικονίζονται οι ελληνικές εισαγωγές από τις δύο χώρες της διεύρυνσης κατά διψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ για τα ίδια έτη (1995, 2000, 2004, 2007).

**Πίνακας 5.23.1 Ελληνικά εισαγωγικά προϊόντα από Βουλγαρία και Ρουμανία
κατά διψήφια κατηγορία της ΤΤΔΕ**

Βουλγαρία				Ρουμανία			
1995	2000	2004	2007	1995	2000	2004	2007
68	84	67	84	67	68	33	68
67	67	35	68	33	76	68	77
84	24	24	67	57	67	35	28
52	68	28	28	66	00	00	00
57	01	68	66	68	24	67	67
66	57	52	24	51	57	24	33
35	52	05	72	00	77	76	75
56	66	01	04	24	84	77	04
24	63	66	57	63	99	51	24
00	28	84	35	84	69	28	57

Πηγή: ΕΣΥΕ

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως το 1995, οι πέντε κύριες κατηγορίες εισαγωγικών προϊόντων από τη Βουλγαρία ήταν τα «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), ο «σίδηρος και χάλυβας» (67), τα «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), τα «ανόργανα χημικά» (52) και οι «πλαστικές ύλες σε πρωτογενή μορφή» (57). Αντίστοιχα, το ίδιο έτος η χώρα μας εισήγαγε από τη Ρουμανία κυρίως «σίδηρο και χάλυβα» (67), «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «πλαστικές ύλες σε πρωτογενή μορφή» (57), «είδη από μη μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα» (66), καθώς και «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68).

Το έτος έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000) για τις δύο χώρες, η Ελλάδα εισήγαγε από τη Βουλγαρία «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «σίδηρο και χάλυβα» (67), «ξυλεία και φελλό» (24), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «κρέατα και παρασκευάσματα από κρέας» (01), ενώ από τη Ρουμανία «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «συσκευές και εξοπλισμό τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου» (76), «σίδηρο και χάλυβα» (67), «ζώα ζωντανά» (00), «ξυλεία και φελλό» (24).

Κατά τη λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2004), οι ελληνικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία αφορούσαν στις κατηγορίες «σίδηρος και χάλυβας» (67), «ηλεκτρική ενέργεια» (35), «ξυλεία και φελλός» (24), «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), ενώ από τη Ρουμανία «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «ηλεκτρική ενέργεια» (35), «ζώα ζωντανά» (00), «σίδηρος και χάλυβας» (67).

Τέλος, κατά το πρώτο έτος της ένταξης (2007), οι ελληνικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία είχαν να κάνουν με «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «σίδηρο και χάλυβα» (67), «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28) και «είδη από μη μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα» (66). Αντίστοιχα, οι εισαγωγές από τη Ρουμανία αφορούσαν στα «μη σιδηρούχα μέταλλα», τα «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών» (77), τα «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28), τα «ζώα ζωντανά» (00), καθώς και στα προϊόντα της κατηγορίας «σίδηρος και χάλυβας» (67).

5.3.4 Διαχρονική κλαδική ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

Χρησιμοποιώντας το λόγο εξαγωγές προς εισαγωγές (X/M), καθώς και το δείκτη των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ, είμαστε σε θέση να εξάγουμε περαιτέρω συμπεράσματα σχετικά με τη μεταβολή του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου προς τις νέες χώρες της διεύρυνσης (πίνακες 5.24, 5.25).

Πίνακας 5.24 Δείκτης εξαγωγών/εισαγωγές ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Βουλγαρία)

Κωδ. ΤΤΔΕ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	1,67	1,63	0,92	0,79	0,77	0,83	0,93	0,94
1	25,51	112,67	17,33	36,83	61,58	3,91	3,61	1,91
2	0,64	0,58	0,38	0,31	0,28	0,22	0,31	0,23
3	2,56	1,92	0,92	0,89	0,81	0,46	0,78	2,79
4	104,50	10,96	14,70	7,19	2,57	2,22	2,13	1,79
5	0,99	0,98	1,39	1,40	1,63	1,41	1,90	2,76
6	0,97	1,32	1,54	1,70	1,27	1,46	1,14	1,41
7	3,55	5,93	5,15	7,04	6,04	4,93	4,59	2,99
8	0,89	1,07	9,57	8,22	64,95	4,63	5,20	0,83
9	0,68	1,59	1,05	0,21	1,04	1,04	1,04	4,48
Σύνολο	1,12	1,34	1,91	1,97	6,57	1,39	1,35	1,29

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Πίνακας 5.25 Δείκτης καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ ανά κατηγορία προϊόντος (Ελλάδα – Βουλγαρία)

Κωδ. ΤΤΔΕ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	4,13%	5,17%	-0,88%	-2,43%	-2,98%	-2,48%	-0,99%	-1,04%
1	3,58%	4,01%	2,54%	3,97%	4,66%	2,72%	3,25%	2,57%
2	-3,85%	-5,50%	-8,75%	-10,66%	-13,15%	-13,77%	-12,54%	-15,71%
3	6,28%	4,83%	-0,81%	-1,21%	-2,33%	-13,83%	-7,95%	6,58%
4	0,25%	1,09%	1,77%	1,62%	1,06%	0,88%	0,72%	1,53%
5	-0,10%	-0,22%	3,45%	3,60%	5,60%	4,85%	8,37%	12,24%
6	-0,73%	6,65%	11,72%	15,57%	8,81%	15,14%	8,14%	22,17%
7	8,85%	18,98%	14,23%	21,44%	19,25%	16,25%	19,71%	24,56%
8	-5,00%	3,59%	45,37%	48,15%	51,30%	36,10%	33,82%	-6,89%
9	-0,51%	0,53%	0,04%	-0,86%	0,22%	0,01%	0,53%	0,10%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Παρατηρούμε λοιπόν πως τα ελληνικά προϊόντα που βελτίωσαν την ανταγωνιστική τους θέση κατά τη διεξαγωγή του ενδοκλαδικού εμπορίου με τη Βουλγαρία ήταν κυρίως τα ορυκτά, τα καύσιμα και τα λιπαντικά (κατ.3), τα χημικά (κατ.5), καθώς και τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (κατ.6). Το παραπάνω συμπέρασμα αντικατοπτρίζεται και στο μερίδιό τους ως προς το συνολικό ΑΕΠ της χώρας μας (6,58% για την τρίτη κατηγορία, 12,24% για την πέμπτη και 22,17% για την έκτη αντίστοιχα).

Αντίθετα, οι πρώτες ύλες (-15,71%), τα διάφορα βιομηχανικά είδη (-6,89%) και τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (-1,04%) συνεχίζουν να παρουσιάζουν έλλειμμα. Πάντως, το γενικό συμπέρασμα είναι πως μετά από μια σημαντική αύξηση των ελληνικών εξαγωγών ως προς τις εισαγωγές (η οποία διήρκησε μέχρι και το 2004), τα τελευταία τρία χρόνια ο παραπάνω δείκτης για τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Βουλγαρίας φαίνεται να σταθεροποιείται (1,39 το 2005, 1,35 το 2006 και 1,29 το 2007).

Όμοια, στην περίπτωση της Ρουμανίας (πίνακες 5.26, 5.27) παρατηρούμε πως οι διαφοροποιήσεις στο λόγο εξαγωγών προς εισαγωγές (και ως προς το ΑΕΠ) δεν είναι αξιοσημείωτες για τους περισσότερους κλάδους. Τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (22,01%), καθώς και τα χημικά προϊόντα (9,36%) αποτελούν ανταγωνιστικά προϊόντα της ελληνικής οικονομίας στις διμερείς της σχέσεις με τη Ρουμανία. Την ίδια στιγμή, αρνητικό πρόσημο εξακολουθούν να παρουσιάζουν τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (-13,54%), οι πρώτες ύλες (-7,16%), καθώς και τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (-1,64%).

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα προϊόντα των κατηγοριών 3 (ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά) και 4 (λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης) με το δείκτη καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ να λαμβάνει το 2007 τις τιμές -0,75% και -0,21% αντίστοιχα. Παράλληλα, μικρή είναι η σπουδαιότητα της κατηγορίας 1 (τρόφιμα και ζώα ζωντανά), με την τιμή του εν λόγω δείκτη να φθάνει μόλις το 0,05% (από 1,01% το 2000).

Πάντως, η γενική διαπίστωση είναι πως μετά από μια περίοδο εμφάνισης ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου (2002 – 2005), το ελληνικό εξωτερικό εμπόριο επανέκτησε τα δύο τελευταία χρόνια την πλεονασματική του θέση έναντι της ρουμανικής οικονομίας (ο δείκτης εξαγωγές προς εισαγωγές διαμορφώθηκε στο 1,18 το 2006 και στο 1,15 το 2007).

**Πίνακας 5.26 Δείκτης εξαγωγών/εισαγωγές ανά κατηγορία προϊόντος
(Ελλάδα – Ρουμανία)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	1,20	0,80	0,58	0,53	0,52	0,58	0,90	0,87
1	9,16	3,12	4,05	10,55	15,39	15,13	6,42	1,34
2	1,05	0,83	0,38	0,30	0,38	0,23	0,34	0,34
3	4,19	0,41	0,16	0,13	0,06	0,12	0,17	0,87
4	33,94	0,33	44,48	0,77	0,58	0,51	0,55	0,73
5	1,82	1,91	2,73	2,28	1,96	2,58	3,16	2,59
6	0,35	0,42	0,58	0,63	0,76	1,18	1,35	0,68
7	3,14	2,28	1,61	1,28	1,68	2,51	2,18	2,29
8	1,47	2,33	6,21	5,06	4,55	3,59	5,32	2,47
9	0,00	-	0,14	0,07	-	7,57	-	-
Σύνολο	1,29	1,04	0,89	0,78	0,76	0,94	1,18	1,15

*Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων*

**Πίνακας 5.27 Δείκτης καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ ανά κατηγορία
προϊόντος (Ελλάδα – Ρουμανία)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	1,30%	-2,02%	-5,16%	-5,82%	-5,86%	-5,30%	-1,07%	-1,64%
1	1,01%	1,20%	0,67%	1,00%	1,40%	1,43%	0,77%	0,05%
2	0,39%	-0,92%	-4,89%	-7,27%	-5,70%	-8,79%	-9,73%	-7,16%
3	2,10%	-4,69%	-9,86%	-13,09%	-31,30%	-24,48%	-20,76%	-0,75%
4	0,27%	-0,42%	0,27%	-0,08%	-0,22%	-0,24%	-0,24%	-0,21%
5	4,24%	5,27%	7,49%	6,15%	5,75%	8,62%	11,56%	9,36%
6	-24,39%	-21,71%	-11,32%	-9,77%	-6,32%	3,51%	8,37%	-13,54%
7	38,37%	23,71%	8,16%	4,05%	10,60%	12,23%	18,54%	22,01%
8	1,79%	4,60%	6,26%	6,18%	6,20%	7,31%	9,63%	6,79%
9	-1,83%	-	-0,28%	-0,54%	-	0,04%	0,04%	0,25%

*Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων*

Στον παρακάτω πίνακα (5.27.1) συσχετίζουμε τις καθарές εξαγωγές της χώρας μας προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία ως προς τις συνολικές εξαγωγές της Ελλάδας. Παρατηρούμε ότι το μερίδιο που αφορά στη Βουλγαρία είναι μεγαλύτερο απ' ότι αυτό της Ρουμανίας. Συγκεκριμένα για τη Βουλγαρία, από το 0,44% το 2000 αυξήθηκε στο 3% το 2003 για να μειωθεί τελικά στο 1,45% το 2007. Αντίθετη εικόνα παρατηρείται στις καθарές ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία τα τελευταία χρόνια της προενταξιακής περιόδου (2000 – 2007), αφού η διαρκής πτώση του

εμπορικού ισοζυγίου (ελλειμματικό για τα έτη 2002 – 2005) αναστράφηκε το 2006 και το 2007 (0,55% και 1,39% αντίστοιχα).

Πίνακας 5.27.1 Δείκτης καθαρών εξαγωγών της Ελλάδας ως προς το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών

Έτη	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ελλάδα – Βουλγαρία	0,44%	1,27%	2,44%	3,00%	2,55%	1,62%	1,67%	1,45%
Ελλάδα – Ρουμανία	0,71%	0,12%	-0,27%	-0,72%	-0,97%	-0,18%	0,55%	1,39%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

5.4 Το εμπόριο της Ελλάδας και των δύο νέων κρατών – μελών με τις χώρες της ΕΕ

5.4.1 Οι επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης Βουλγαρίας και Ρουμανίας με την ΕΕ στις ελληνικές εξαγωγές

Εστιάζοντας στη συγκριτική ανάλυση της εξαγωγικής δραστηριότητας των δύο νέων κρατών – μελών και της Ελλάδας, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με το αν η χώρα μας επηρεάστηκε (κι αν ναι – σε ποιο βαθμό) από την ένταξη των υπό εξέταση χωρών στην ΕΕ.

Από τον πίνακα 5.28 διαπιστώνουμε πως τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές της χώρας μας προς την ΕΕ αυξήθηκαν κατά 199% τα έτη 2000 – 2007, ενώ αντίστοιχα της Βουλγαρίας 176% (Πίνακας 5.30) και της Ρουμανίας 115% (Πίνακας 5.32). Ως προς τα βασικά εξαγωγικά αγαθά, παρατηρούμε πως η χώρα μας είχε κάμψη στα αγροτικά προϊόντα (κατηγορίες 0 και 1), η Βουλγαρία ελαφρά αύξηση (7,68% το 2007 από 6,92% το 2000), όπως επίσης και η Ρουμανία (3% το 2007 από 2,27% το 2000).

Σημαντικές αλλαγές δε σημειώνονται στα βιομηχανικά προϊόντα, με τις χώρες της διεύρυνσης να διατηρούν αυξημένο μερίδιο στις εξαγωγές τους προς τις χώρες της ΕΕ (74,38% για τη Βουλγαρία το 2007 και 86,12% για τη Ρουμανία το ίδιο έτος). Σε αυτόν τον κλάδο, η χώρα μας σημείωσε σημαντική υστέρηση, με το συνολικό ποσοστό των βιομηχανικών αγαθών (κατηγορίες 6-8) να ανέρχεται το 2007 στο 19,25% από 55,85% το 2000.

Το γεγονός ότι την ίδια περίοδο (2000 – 2007) η Ελλάδα ενέτεινε την εξαγωγική της δραστηριότητα στο βιομηχανικό τομέα – τόσο προς τη Βουλγαρία όσο και προς τη Ρουμανία – σημαίνει πως η ένταξη των δύο νέων χωρών οδήγησε στον αναπροσανατολισμό των ελληνικών εξαγωγών ανάμεσα στις δύο βαλκανικές και τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Πίνακας 5.28 Εξαγωγές Ελλάδας προς ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος (ευρώ)

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	1,44E+09	1,66E+09	1,29E+09	1,34E+09	1,35E+09	1,56E+09	1,77E+09	1,56E+09
1	2,68E+08	2,48E+08	1,9E+08	2,41E+08	2,23E+08	2,61E+08	2,57E+08	1,86E+08
2	3,69E+08	3,51E+08	2,75E+08	3,03E+08	3,26E+08	2,96E+08	4,21E+08	3,75E+08
3	4,77E+08	4,13E+08	2,53E+08	1,96E+08	1,12E+08	1,67E+08	6,14E+08	3,89E+08
4	2,67E+08	2,79E+08	1,83E+08	2,69E+08	1,17E+08	3,31E+08	4,26E+08	1,48E+10
5	6,56E+08	7,42E+08	6,64E+08	1,03E+09	1,17E+09	1,45E+09	1,56E+09	1,46E+09
6	1,71E+09	1,63E+09	1,42E+09	1,56E+09	1,74E+09	1,74E+09	2,28E+09	2,19E+09
7	9,44E+08	8,99E+08	7,88E+08	9,17E+08	1,11E+09	1,03E+09	1,46E+09	1,24E+09
8	1,75E+09	1,72E+09	1,52E+09	1,64E+09	1,54E+09	1,42E+09	1,41E+09	1,13E+09
9	988727	1,27E+08	1,06E+08	1,72E+08	2,24E+08	2,7E+08	3,59E+08	3,47E+08
ΣΥΝΟΛΟ	7,89E+09	8,07E+09	6,69E+09	7,68E+09	7,9E+09	8,53E+09	1,06E+10	2,36E+10

Πηγή: Eurostat

**Πίνακας 5.29 Μεριδίο ελληνικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	18,28%	20,57%	19,31%	17,51%	17,04%	18,29%	16,74%	6,60%
1	3,40%	3,07%	2,84%	3,14%	2,82%	3,06%	2,43%	0,79%
2	4,68%	4,35%	4,11%	3,95%	4,12%	3,46%	3,98%	1,59%
3	6,04%	5,12%	3,79%	2,55%	1,42%	1,96%	5,81%	1,64%
4	3,39%	3,45%	2,73%	3,50%	1,48%	3,88%	4,04%	62,51%
5	8,33%	9,20%	9,92%	13,44%	14,80%	17,03%	14,78%	6,16%
6	21,75%	20,24%	21,19%	20,30%	22,01%	20,40%	21,61%	9,25%
7	11,97%	11,14%	11,78%	11,94%	14,00%	12,06%	13,84%	5,23%
8	22,15%	21,27%	22,74%	21,42%	19,47%	16,70%	13,36%	4,77%
9	0,01%	1,58%	1,59%	2,23%	2,84%	3,17%	3,40%	1,47%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Όσον αφορά στις βουλγαρικές εξαγωγές προς την ΕΕ – 27, διαπιστώνουμε καταρχήν πως βοηθήθηκαν από την ένταξη της χώρας στην ΕΕ (όπως

προαναφέρθηκε, από την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων μέχρι και την πλήρη ένταξη αυξήθηκαν κατά 176,94%).

Ενδεικτικά, ο κλάδος των ποτών και των τροφίμων αυξήθηκε την περίοδο 2000 – 2007 κατά 306,15% (αντιπροσωπεύοντας τελικά το 6,46% των εξαγωγών), τα ορυκτά, καύσιμα και λιπαντικά (κατ.3) κατά 321,21% (6,81% των εξαγωγών), ενώ τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών κατά 353% (16,67%). Σταθεροποιητικές τάσεις επικράτησαν σε άλλους κλάδους του εμπορίου (π.χ. στα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη – 31,40%), ενώ μικρή πτώση στις πρώτες ύλες (κατά 2,25 εκατοστιαίες μονάδες των εξαγωγών), τα χημικά προϊόντα και τα διάφορα βιομηχανικά είδη (1,97 και 5,41 εκατοστιαίες μονάδες των ελληνικών εξαγωγών αντίστοιχα).

**Πίνακας 5.30 Εξαγωγές Βουλγαρίας προς ΕΕ – 27
ανά κατηγορία προϊόντος (ευρώ)**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	1,30E+08	1,74E+08	2,80E+08	2,63E+08	3,05E+08	3,64E+08	4,22E+08	5,28E+08
1	7,40E+07	7,41E+07	6,67E+07	6,85E+07	7,31E+07	7,20E+07	7,00E+07	9,96E+07
2	1,85E+08	1,88E+08	2,24E+08	2,13E+08	2,23E+08	2,95E+08	4,46E+08	4,77E+08
3	1,32E+08	2,18E+08	2,04E+08	1,21E+08	1,35E+08	2,12E+08	3,23E+08	5,56E+08
4	4,98E+05	1,78E+06	4,38E+06	2,38E+06	6,79E+06	6,29E+06	6,95E+06	1,86E+07
5	1,99E+08	2,06E+08	1,68E+08	1,72E+08	1,97E+08	2,57E+08	3,35E+08	3,89E+08
6	9,38E+08	9,36E+08	9,01E+08	1,06E+09	1,46E+09	1,60E+09	2,34E+09	2,56E+09
7	3,00E+08	3,70E+08	4,54E+08	5,59E+08	6,33E+08	8,91E+08	1,16E+09	1,36E+09
8	9,36E+08	1,23E+09	1,40E+09	1,65E+09	1,77E+09	1,84E+09	2,02E+09	2,15E+09
9	5,67E+07	7,34E+07	5,88E+07	1,01E+08	1,66E+08	6,64E+04	1,17E+05	2,51E+07
ΣΥΝΟΛΟ	2,95E+09	3,47E+09	3,76E+09	4,21E+09	4,97E+09	5,54E+09	7,13E+09	8,17E+09

Πηγή: Eurostat

**Πίνακας 5.31 Μερίδιο βουλγαρικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	4,41%	5,00%	7,44%	6,26%	6,13%	6,57%	5,93%	6,46%
1	2,51%	2,14%	1,77%	1,63%	1,47%	1,30%	0,98%	1,22%
2	6,25%	5,43%	5,96%	5,05%	4,48%	5,33%	6,26%	5,84%
3	4,46%	6,30%	5,43%	2,87%	2,71%	3,82%	4,53%	6,81%
4	0,02%	0,05%	0,12%	0,06%	0,14%	0,11%	0,10%	0,23%
5	6,73%	5,93%	4,45%	4,08%	3,96%	4,64%	4,70%	4,76%
6	31,80%	27,00%	23,95%	25,15%	29,46%	28,96%	32,78%	31,40%
7	10,16%	10,67%	12,08%	13,26%	12,74%	16,09%	16,34%	16,67%
8	31,72%	35,37%	37,23%	39,24%	35,58%	33,18%	28,38%	26,31%
9	1,92%	2,12%	1,56%	2,41%	3,34%	0,00%	0,00%	0,31%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Αύξηση των εξαγωγών προς την ΕΕ παρουσίασε και η Ρουμανία κατά την τελευταία οκταετία της προενταξιακής περιόδου, χωρίς ωστόσο να καταγράφονται απότομες μεταβολές στα μεγέθη. Οι μεγαλύτερες θετικές μετατοπίσεις εντοπίζονται στα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (κατ.6) που έφθασε τελικά τις 5,31 εκατοστιαίες μονάδες από το 2000, τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (κατ.7) κατά 14,67 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στην κατηγορία των διαφόρων βιομηχανικών ειδών (18,14%).

**Πίνακας 5.32 Εξαγωγές Ρουμανίας προς ΕΕ – 27 (ευρώ)
ανά κατηγορία προϊόντος**

Κωδ. ΤΤΔΕ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	167132478	248103456	2,28E+08	2,5E+08	2,91E+08	3,67E+08	3,8E+08	4,07E+08
1	17788770	28152932	28549475	23339032	17536947	16540720	23225922	1,17E+08
2	441973421	301536460	3,1E+08	3,83E+08	4,5E+08	3,93E+08	6,03E+08	5,16E+08
3	321786687	386238162	6,64E+08	4,42E+08	5,9E+08	9,94E+08	8,34E+08	5,89E+08
4	11535577	17935923	6420187	21012392	28846841	24807385	37520461	36217777
5	310132664	292163495	3,08E+08	3,42E+08	4,5E+08	5,02E+08	6,41E+08	7,3E+08
6	1336914057	1503716398	1,6E+09	1,81E+09	2,44E+09	2,62E+09	3,43E+09	3,8E+09
7	1662150886	1941651419	2,25E+09	2,74E+09	3,79E+09	4,5E+09	5,97E+09	6,14E+09
8	3866648191	4851993683	5,42E+09	5,72E+09	6,07E+09	6,18E+09	6,25E+09	5,12E+09
9	-	-	30066303	32795754	11521660	840816	4003648	31159038
ΣΥΝΟΛΟ	8136062731	9571491928	1,08E+10	1,18E+10	1,41E+10	1,56E+10	1,82E+10	1,75E+10

Πηγή: Eurostat

**Πίνακας 5.33 Μερίδιο ρουμανικών εξαγωγών προς ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος**

Κωδ. ΤΤΔΕ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	2,05%	2,59%	2,10%	2,13%	2,06%	2,35%	2,09%	2,33%
1	0,22%	0,29%	0,26%	0,20%	0,12%	0,11%	0,13%	0,67%
2	5,43%	3,15%	2,86%	3,26%	3,19%	2,52%	3,32%	2,95%
3	3,96%	4,04%	6,13%	3,76%	4,17%	6,37%	4,59%	3,37%
4	0,14%	0,19%	0,06%	0,18%	0,20%	0,16%	0,21%	0,21%
5	3,81%	3,05%	2,84%	2,91%	3,18%	3,22%	3,53%	4,18%
6	16,43%	15,71%	14,72%	15,37%	17,25%	16,81%	18,86%	21,74%
7	20,43%	20,29%	20,73%	23,29%	26,78%	28,86%	32,84%	35,10%
8	47,52%	50,69%	50,01%	48,63%	42,96%	39,61%	34,41%	29,28%
9	-	-	0,28%	0,28%	0,08%	0,01%	0,02%	0,18%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Εξειδικεύοντας την ανάλυσή μας για την εξαγωγική συμπεριφορά των υπό εξέταση χωρών (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία) προς τα κράτη της ΕΕ, αξιοποιούμε τη διψήφια κατηγορία της Τυποποιημένης Ταξινόμησης του Διεθνούς Εμπορίου προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν οι εξαγωγές της χώρας μας κατευθύνονται προς τους ίδιους κοινοτικούς εταίρους (ΕΕ-15) με τις χώρες της διεύρυνσης (ύπαρξη ανταγωνιστικότητας στις εξαγωγές). Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία για την περίοδο 2000 – 2007, ο ακόλουθος πίνακας (5.33.1) απεικονίζει συγκριτικά τις εξαγωγές της Ελλάδας και της Βουλγαρίας ανά διψήφια κατηγορία προϊόντων (η ονομασία των προϊόντων ανά κωδικό παρατίθεται αναλυτικά στο παράρτημα).

**Πίνακας 5.33.1 Εξαγωγές Ελλάδας, Βουλγαρίας προς ΕΕ – 15
ανά διψήφια κατηγορία προϊόντων**

	Ελλάδα		Βουλγαρία	
	2000	2007	2000	2007
Γαλλία	84,68,05,65,03,77,28,54,89,69,79,26,55,71,33,58,11,67,66,99	68,54,84,03,28,99,33,05,69,66,67,55,89,65,58,77,74,79,57,11	84,56,01,81,89,74,77,82,52,71,04,65,55,85,69,66,32,88,29,75	84,77,01,68,74,71,81,82,72,65,69,85,89,79,67,55,78,33,66,76
Κάτω Χώρες	84,05,54,12,68,75,89,33,11,03,65,27,58,59,28,77,87,69,66,63	05,54,84,68,12,28,65,03,89,77,58,63,75,02,55,04,67,69,76,59	84,51,79,68,27,67,28,66,76,62,11,82,85,74,64,78,55,65,08,75	84,77,01,71,08,28,69,62,82,51,89,33,74,87,76,65,04,68,78,54
Γερμανία	84,05,68,65,99,54,12,77,11,02,89,76,04,59,69,27,26,74,67,78	54,05,84,68,99,77,76,02,65,11,69,04,89,12,74,67,78,59,87,28	84,74,77,68,67,69,11,05,65,29,28,73,89,82,72,63,71,66,88,12	84,77,68,67,74,28,69,05,89,88,79,82,65,73,72,78,66,87,52,71
Ιταλία	42,68,03,05,33,65,26,84,67,28,66,99,77,12,04,69,61,89,57,74	68,42,03,84,65,05,57,99,77,33,04,66,67,28,74,58,89,54,69,02	67,85,84,33,65,68,74,51,56,61,83,25,73,54,71,89,63,57,69,05	84,68,85,65,33,77,51,74,67,69,83,26,89,05,82,71,63,28,66,64
Ην. Βασίλειο	05,84,54,77,68,33,66,65,76,26,89,03,02,67,58,69,42,12,27,74	54,77,05,68,84,02,03,65,67,66,58,33,04,89,74,69,76,55,42,57	84,11,67,82,81,56,68,28,89,69,65,77,76,74,23,88,33,71,57,73	84,68,82,66,77,33,89,65,76,28,74,69,52,67,58,04,11,85,76,55
Ιρλανδία	57,89,66,77,65,84,26,74,75,12,68,54,05,58,69,55,87,03,08,56	71,74,54,65,77,05,03,89,68,84,66,58,02,69,33,57,59,00,55,75	69,74,28,84,71,06,77,87,01,75,55,54,72,11,89,29,66,64,82,68	84,33,65,66,67,77,55,72,82,78,54,64,75,69,89,74,79,87,04,01
Δανία	54,84,65,05,77,89,11,12,66,58,74,67,02,79,04,42,76,69,55,68	54,05,02,84,68,76,04,65,89,67,55,06,74,78,12,58,09,42,77,57	84,65,74,85,11,72,68,22,89,77,27,69,23,82,54,71,87,26,59,02	84,74,68,33,02,77,58,65,82,69,72,71,87,54,22,61,66,78,89,08
Πορτογαλία	66,65,03,68,12,67,06,05,04,58,77,55,69,84,74,81,89,78,75,72	57,03,68,65,54,12,77,06,69,58,74,04,89,05,55,67,72,27,66,84	67,51,66,71,73,68,61,65,04,22,29,06,11,72,84,27,59,58,54,74	51,67,22,65,68,77,69,01,12,33,66,62,04,58,82,05,74,55,02,73
Ισπανία	33,03,68,66,67,84,65,99,77,42,21,89,04,05,69,58,55,74,61,27	68,03,99,33,77,67,57,84,66,89,74,69,04,78,71,05,28,65,42,55	67,84,52,73,68,33,56,08,28,51,74,65,29,66,54,69,81,23,77,71	84,67,68,28,77,51,04,65,74,52,66,81,62,69,23,05,54,33,29,73
Βέλγιο	84,33,05,99,89,75,65,68,69,76,11,12,77,74,02,55,54,67,72,27	99,12,89,68,05,84,78,74,58,28,67,55,69,33,77,02,54,57,04,42	68,84,83,23,08,56,01,51,82,57,77,52,69,87,65,67,89,12,28,11	68,28,84,77,76,01,12,72,65,82,69,78,33,51,23,67,05,62,74,11
Λουξεμβούργο	05,84,68,89,76,67,02,74,54,78,04,66,11,69,42,65,58,01,27,87	68,75,54,03,55,74,67,88,89,05,84,69,66,42,11,85,53,63,76,87	69,02,66,85,89,67	76,89,78,77,33,69,67,74,84,66,81,06,75,82,11
Σουηδία	84,89,99,77,05,54,02,65,59,76,42,69,11,68,58,71,72,12,27,04	54,99,05,84,02,87,68,89,33,77,59,67,71,65,75,42,55,04,58,69	77,82,11,69,81,84,89,85,71,65,63,74,28,73,78,52,87,09,22,66	77,82,84,67,28,87,76,11,89,65,33,69,71,74,78,73,05,75,55,22
Φινλανδία	99,84,05,65,57,67,72,59,64,04,58,76,11,69,02,89,66,63,42,68	99,05,68,65,84,57,87,67,54,59,66,27,76,64,89,22,69,58,02,09	28,84,11,22,71,66,76,72,74,65,62,73,85,67,24,78,89,05,55,75	28,71,77,84,69,74,22,73,65,62,33,57,11,88,89,78,64,66,04,87
Αυστρία	84,05,68,65,26,02,54,77,12,67,57,89,66,03,04,11,42,58,27,87	05,84,58,76,68,65,02,89,54,67,42,87,57,77,04,71,74,78,11,26	84,69,72,05,71,68,28,89,27,12,56,62,73,23,66,74,52,88,77,63	71,84,67,72,69,74,68,76,77,05,89,82,87,33,51,65,88,62,23,66

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστικό Ινστιτούτο Βουλγαρίας

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τις κατηγορίες προϊόντων που εξήχθησαν προς τις χώρες της ΕΕ – 15 τόσο από την Ελλάδα όσο κι από τη Βουλγαρία. Οι «κοινές» εξαγωγές των δύο χωρών για τα έτη 2000, 2007 απεικονίζονται στον ακόλουθο πίνακα (5.33.2).

Πίνακας 5.33.2 Κοινές εξαγωγές Ελλάδας, Βουλγαρίας προς ΕΕ – 15 (2000,2007)

	2000	2007
Γαλλία	84,65,77,89,69,55,71,66	68,84,33,69,66,67,89,65,77,74,79
Κάτω Χώρες	84,68,75,11,65,28,66	54,84,68,28,89,77,04,69,76
Γερμανία	84,05,68,65,12,77,11,89,69,74,67,68	05,84,68,77,65,69,89,74,67,78,87
Ιταλία	68,05,33,65,84,67,69,61,89,57,74	68,84,65,05,77,33,66,67,28,74,89,69
Ην. Βασίλειο	84,77,68,33,65,76,89,67,69,74	77,68,84,66,67,58,33,89,74,69,76,55
Ιρλανδία	89,66,77,84,74,75,68,54,55,87	74,54,65,77,89,84,66,69,75
Δανία	54,84,77,11,89,74,02,69,68	54,02,84,68,65,89,74,78,58,77
Πορτογαλία	65,66,68,67,04,58,84,72	65,68,77,69,58,74,04,05,55,67,66
Ισπανία	33,66,68,84,65,77,69,74	68,33,67,77,84,66,69,74,05
Βέλγιο	84,89,65,68,69,11,12,77,67	12,68,74,78,28,67,69,33,77
Λουξεμβούργο	69,02,66,89,67	75,67,74,89,66,69,84,11,76
Σουηδία	84,89,77,65,69,11,71	05,84,87,89,33,77,67,65,71,75,55,69
Φιλανδία	84,05,65,67,72,11,66,89	65,57,84,87,66,64,89,69
Αυστρία	05,84,68,77,12,89,66,27	05,84,76,65,68,89,67,87,77,71,74

Από τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώνουμε καταρχήν πως οι κοινές εξαγωγές της χώρας μας και της Βουλγαρίας – σε αριθμό προϊόντων – σημείωσαν αύξηση από 120 σε 143 τα έτη 2000 και 2007 αντίστοιχα (σε δέκα από τις δεκατέσσερις χώρες εισαγωγής – εξαίρεση αποτελούν η Γερμανία και η Ιρλανδία, όπου παρατηρείται μείωση, ενώ στασιμότητα στην περίπτωση του Βελγίου και της Φιλανδίας).

Ειδικότερα, το 2007 οι περαιτέρω κοινές εξαγωγές προς τη Γαλλία αναφέρονται σε προϊόντα με τους εξής κωδικούς: 68 (μη σιδηρούχα μέταλλα), 33 (πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου), 67 (σίδηρος και χάλυβας), 74 (γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός, μηχανήματα και μέρη αυτών μη κατονομαζόμενα) και 79 (λοιπό μεταφορικό υλικό). Για τις Κάτω Χώρες, προϊόντα με κωδικούς τύπου 54 (ιατρικά και φαρμακευτικά προϊόντα), 89 (διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα), 77 (ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών – περιλαμβάνονται τα αντίστοιχα μη ηλεκτρικά είδη, τα μη κατονομαζόμενα του οικιακού εξοπλισμού), 04 (δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών), 69 (είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα) και 76 (συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου).

Στην Ιταλία και το Ην. Βασίλειο κατευθύνονται επιπλέον – κοινού τύπου – εξαγωγές με κωδικούς 66 (είδη από μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα), 58 (πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή) και 55 (αιθέρια λάδια, ρητινοειδή και αρωματικές ύλες, παρασκευάσματα καλλωπισμού, στίλβωσης και καθαρισμού). Στη Δανία τα προϊόντα 65 (υφαντικά νήματα, υφάσματα έτοιμα, προϊόντα μη

κατονομαζόμενα και συναφή προϊόντα), 78 (οχήματα για δρόμους), 58 (πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή), ενώ για την Πορτογαλία τα προϊόντα με κωδικούς 77 (ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές, υλικά μη κατονομαζόμενα και ηλεκτρικά μέρη αυτών), 69 (είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα), 74 (γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός, μηχανήματα και μέρη αυτών μη κατονομαζόμενα), 05 (φρούτα και λαχανικά) και 55 (αιθέρια λάδια, ρητινοειδή και αρωματικές ύλες, παρασκευάσματα καλλωπισμού, στίλβωσης και καθαρισμού).

Για την Ισπανία προϊόντα με κωδικούς 67 (σίδηρος και χάλυβας), 05 (φρούτα και λαχανικά), για το Λουξεμβούργο 75 (μηχανές γραφείου και μηχανές αυτόματης επεξεργασίας στοιχείων), 74 (γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός, μηχανήματα και μέρη αυτών μη κατονομαζόμενα), 84 (είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης), 11 (ποτά), 76 (συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου), για τη Σουηδία τα προϊόντα 05 (φρούτα και λαχανικά), 87 (όργανα και συσκευές επαγγελματικές, επιστημονικές και ελέγχου), 33 (πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου), 67 (σίδηρος και χάλυβας), 75 (μηχανές γραφείου και μηχανές αυτόματης επεξεργασίας στοιχείων), 55 (αιθέρια λάδια, ρητινοειδή και αρωματικές ύλες, παρασκευάσματα καλλωπισμού, στίλβωσης και καθαρισμού), ενώ τέλος για τη Σουηδία οι επιπλέον κοινές εξαγωγές της Ελλάδας και της Βουλγαρίας αφορούν σε προϊόντα με τους εξής κωδικούς: 76 (συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου), 65 (υφαντικά νήματα, υφάσματα έτοιμα, προϊόντα μη κατονομαζόμενα και συναφή προϊόντα), 67 (σίδηρος και χάλυβας), 87 (όργανα και συσκευές επαγγελματικές, επιστημονικές και ελέγχου), 71 (μηχανήματα και εξοπλισμός παραγωγής ομάδα 711 – συσκευές ατμολεβητών, υπερθερμαντήρες, νερού κ.λ.π.).

5.4.2 Οι επιπτώσεις της τελωνειακής ένωσης της Βουλγαρίας και Ρουμανίας με την ΕΕ στις ελληνικές εισαγωγές

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διαχρονική μεταβολή των εισαγωγών των χωρών της τελευταίας διεύρυνσης σε σχέση με την Ελλάδα. Οι εισαγωγές της χώρας μας από τα λοιπά κράτη της ΕΕ συνεχίστηκαν να αυξάνονται και μετά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (εξαίρεση αποτελεί το 2002) – όπως φαίνεται και από τους

πίνακες 5.34 και 5.35 – φτάνοντας το 2007 τα 54.400 εκατ. ευρώ (μεταβολή κατά 87,5% από το 2006).

Ανάλογη πορεία ακολούθησαν και οι άλλες δύο χώρες (σε μικρότερο βέβαια βαθμό). Έτσι, η μεταβολή των εισαγωγών από την ΕΕ το τελευταίο έτος πριν την ένταξη (2006 – 2007) ήταν 3,57% για τη Βουλγαρία (πίνακες 5.36, 5.37) και 14,72% για τη Ρουμανία (πίνακες 5.38, 5.39). Ως προς την κλαδική διάρθρωση των προϊόντων, οι τρεις χώρες χαρακτηρίζονται από την αυξημένη τάση για εισαγωγές βιομηχανικών προϊόντων – με κύριες τα «Μεταφορικά Μέσα και Μηχανήματα» (κατηγορία 7) – κάτι που δείχνει τη βούλησή τους να ενισχύσουν την παραγωγική τους βάση μέσω της εκβιομηχάνισης (67,35% το μερίδιο των εισαγωγών για την Ελλάδα, 40,86% για τη Βουλγαρία και 43,46% για τη Ρουμανία το έτος 2007).

Η παραπάνω τάση συνοδεύτηκε από τη μείωση των ελληνικών εισαγωγών από την ΕΕ για τις υπόλοιπες κατηγορίες προϊόντων. Για παράδειγμα, οι εισαγωγές των βιομηχανικών ειδών ταξινομημένων κατά πρώτη ύλη (κατ.6) μειώθηκαν κατά 9,64 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίστοιχα, για τα διάφορα βιομηχανικά είδη (κατ.8) κατά 6,22, ενώ για τα τρόφιμα και ζώα (κατ.0) κατά 6,0 ποσοστιαίες μονάδες.

Όσον αφορά στους υπόλοιπους κλάδους, τα ποτά και ο καπνός παρουσιάζουν μείωση κατά 1,32 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η ίδια τάση καταγράφεται και στις πρώτες ύλες (-0,69), τα ορυκτά, τα καύσιμα και τα λιπαντικά (-0,73), τα λάδια και τα λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (-0,03), ενώ αξιοσημείωτη μείωση παρατηρήθηκε και στην κατηγορία των χημικών προϊόντων (-5,25 εκατοστιαίες μονάδες την περίοδο 2000 – 2007).

Πίνακας 5.34 Εισαγωγές Ελλάδας από ΕΕ – 27 ανά κατηγορία προϊόντος (ευρώ)

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	2,80E+09	2,79E+09	2,64E+09	2,93E+09	3,06E+09	3,11E+09	3,56E+09	3,22E+09
1	5,38E+08	5,51E+08	5,77E+08	5,41E+08	5,76E+08	5,72E+08	6,00E+08	5,27E+08
2	4,20E+08	4,42E+08	4,49E+08	4,49E+08	4,66E+08	5,18E+08	6,26E+08	5,97E+08
3	3,10E+08	1,99E+08	1,96E+08	6,89E+08	4,43E+08	5,44E+08	6,05E+08	3,21E+08
4	4,05E+07	4,94E+07	5,03E+07	6,00E+07	8,23E+07	7,29E+07	8,42E+07	7,40E+07
5	3,55E+09	3,66E+09	2,81E+09	4,14E+09	4,74E+09	5,31E+09	5,80E+09	5,35E+09
6	3,89E+09	3,72E+09	3,01E+09	3,73E+09	3,87E+09	3,63E+09	4,33E+09	3,75E+09
7	8,81E+09	7,92E+09	5,98E+09	7,47E+09	8,79E+09	7,87E+09	9,22E+09	3,66E+10
8	3,13E+09	3,21E+09	2,85E+09	3,03E+09	3,47E+09	3,52E+09	4,04E+09	3,85E+09
9	2,68E+07	5,58E+07	2,24E+07	1,29E+07	1,35E+07	3,50E+07	1,30E+08	5,69E+07
ΣΥΝΟΛΟ	2,35E+10	2,26E+10	1,86E+10	2,31E+10	2,55E+10	2,52E+10	2,90E+10	5,44E+10

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 5.35 Μερίδιο ελληνικών εισαγωγών από ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	11,92%	12,33%	14,19%	12,69%	12,01%	12,37%	12,27%	5,92%
1	2,29%	2,44%	3,11%	2,35%	2,26%	2,27%	2,07%	0,97%
2	1,79%	1,96%	2,42%	1,95%	1,82%	2,06%	2,16%	1,10%
3	1,32%	0,88%	1,05%	2,99%	1,74%	2,16%	2,09%	0,59%
4	0,17%	0,22%	0,27%	0,26%	0,32%	0,29%	0,29%	0,14%
5	15,10%	16,21%	15,12%	17,98%	18,57%	21,09%	20,01%	9,85%
6	16,53%	16,45%	16,21%	16,20%	15,16%	14,42%	14,92%	6,89%
7	37,47%	35,07%	32,20%	32,39%	34,46%	31,25%	31,81%	67,35%
8	13,31%	14,20%	15,32%	13,13%	13,61%	13,96%	13,94%	7,09%
9	0,11%	0,25%	0,12%	0,06%	0,05%	0,14%	0,45%	0,10%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Όσον αφορά στις βουλγαρικές εισαγωγές από την ΕΕ, παρατηρείται σωρευτικά οριακή αύξηση σε όλες τις κατηγορίες προϊόντων, κάτι όμως που δεν αντικατοπτρίζεται στα μερίδια των βουλγαρικών εισαγωγών ανά κατηγορία προϊόντος (Πίνακας 5.37). Έτσι, συγκρίνοντας τις τιμές των ετών 2000 και 2007 παρατηρούμε πως οκτώ από τις δέκα κατηγορίες προϊόντων σημειώνουν πτώση στα μερίδιά τους (οριακή οι περισσότερες) ως προς τις συνολικές εισαγωγές. Εξαιρέση αποτελεί η κατηγορία των μηχανημάτων και του υλικού μεταφορών (40,86% το 2007).

Πίνακας 5.36 Εισαγωγές Βουλγαρίας από ΕΕ – 27
ανά κατηγορία προϊόντος (ευρώ)

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	1,54E+08	1,80E+08	2,02E+08	2,26E+08	2,55E+08	3,00E+08	3,75E+08	7,56E+08
1	1,61E+07	1,79E+07	1,78E+07	1,76E+07	2,37E+07	3,06E+07	4,15E+07	1,34E+08
2	1,17E+08	1,21E+08	1,13E+08	1,42E+08	1,76E+08	2,15E+08	3,18E+08	4,05E+08
3	1,72E+08	1,26E+08	9,34E+07	1,35E+08	1,58E+08	4,09E+08	5,91E+08	6,14E+08
4	1,42E+07	2,06E+07	3,44E+07	2,52E+07	2,99E+07	3,39E+07	3,84E+07	4,65E+07
5	5,17E+08	6,33E+08	6,68E+08	7,51E+08	9,39E+08	1,08E+09	1,26E+09	1,56E+09
6	9,83E+08	1,19E+09	1,27E+09	1,44E+09	1,68E+09	1,85E+09	2,22E+09	2,76E+09
7	1,29E+08	1,72E+09	1,71E+09	1,97E+09	2,48E+09	3,06E+09	3,66E+09	5,23E+09
8	4,25E+08	5,64E+08	6,14E+08	7,05E+08	7,56E+08	7,63E+08	8,69E+08	1,17E+09
9	6,12E+07	6,02E+07	1,25E+08	1,35E+08	1,28E+08	8,74E+07	5,51E+07	1,18E+08
ΣΥΝΟΛΟ	2,59E+09	4,64E+09	4,85E+09	5,55E+09	6,62E+09	7,82E+09	9,43E+09	1,28E+10

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 5.37 Μερίδιο βουλγαρικών εισαγωγών από ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	5,94%	3,88%	4,16%	4,07%	3,85%	3,83%	3,97%	5,91%
1	0,62%	0,39%	0,37%	0,32%	0,36%	0,39%	0,44%	1,04%
2	4,52%	2,61%	2,33%	2,56%	2,66%	2,75%	3,38%	3,17%
3	6,63%	2,71%	1,93%	2,44%	2,39%	5,23%	6,27%	4,80%
4	0,55%	0,44%	0,71%	0,45%	0,45%	0,43%	0,41%	0,36%
5	19,97%	13,66%	13,77%	13,54%	14,17%	13,76%	13,40%	12,21%
6	38,00%	25,76%	26,16%	26,04%	25,36%	23,67%	23,56%	21,55%
7	4,98%	37,09%	35,34%	35,43%	37,41%	39,07%	38,78%	40,86%
8	16,41%	12,16%	12,66%	12,71%	11,41%	9,76%	9,22%	9,17%
9	2,36%	1,30%	2,58%	2,44%	1,93%	1,12%	0,58%	0,92%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

Ανάλογη εικόνα με αυτήν της Βουλγαρίας παρατηρείται και στην περίπτωση της Ρουμανίας. Άξιο αναφοράς είναι η σημαντική «εσωτερική» υποκατάσταση που παρατηρήθηκε στα προϊόντα του ευρύτερου βιομηχανικού τομέα. Συγκεκριμένα, οι ρουμανικές εισαγωγές από την ΕΕ για τα προϊόντα της κατηγορίας 6 (βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη) μειώθηκαν από το 33,99% το 2000 στο 25,47% το 2007. Την ίδια στιγμή, οι εισαγωγές των μηχανημάτων και του υλικού μεταφορών (κατ.7) ανήλθαν στο 43,46% (από 30,98% το 2000).

Πίνακας 5.38 Εισαγωγές Ρουμανίας από ΕΕ – 27 (ευρώ)
ανά κατηγορία προϊόντος

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	4,43E+08	6,21E+08	5,66E+08	7,22E+08	6,84E+08	8,38E+08	1,03E+09	1,60E+09
1	6,37E+07	8,34E+07	8,42E+07	1,10E+08	1,42E+08	1,53E+08	1,81E+08	1,69E+08
2	2,05E+08	1,89E+08	1,94E+08	2,18E+08	2,49E+08	2,95E+08	3,71E+08	5,01E+08
3	1,78E+08	2,78E+08	1,69E+08	1,71E+08	2,93E+08	4,25E+08	4,30E+08	4,84E+08
4	2,80E+07	3,30E+07	5,11E+07	3,15E+07	3,91E+07	4,85E+07	5,13E+07	6,22E+07
5	1,12E+09	1,37E+09	1,66E+09	1,76E+09	2,12E+09	2,56E+09	3,33E+09	3,53E+09
6	3,16E+09	4,11E+09	4,65E+09	5,01E+09	5,64E+09	6,30E+09	7,44E+09	7,54E+09
7	2,88E+09	3,48E+09	3,77E+09	4,48E+09	6,17E+09	7,71E+09	1,04E+10	1,29E+10
8	1,22E+09	1,51E+09	1,71E+09	1,91E+09	1,98E+09	2,17E+09	2,53E+09	2,79E+09
9	-	1,16E+04	2,17E+07	2,49E+07	5,71E+06	1,44E+07	1,36E+07	4,66E+07
ΣΥΝΟΛΟ	9,29E+09	1,17E+10	1,29E+10	1,45E+10	1,73E+10	2,05E+10	2,58E+10	2,96E+10

Πηγή: Eurostat

**Πίνακας 5.39 Μερίδιο ρουμανικών εισαγωγών από ΕΕ – 27 (%)
ανά κατηγορία προϊόντος**

<i>Κωδ. ΤΤΔΕ</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>
0	4,77%	5,33%	4,39%	5,00%	3,95%	4,09%	3,99%	5,42%
1	0,69%	0,71%	0,65%	0,76%	0,82%	0,74%	0,70%	0,57%
2	2,21%	1,62%	1,51%	1,51%	1,44%	1,44%	1,44%	1,69%
3	1,92%	2,39%	1,31%	1,19%	1,69%	2,07%	1,67%	1,64%
4	0,30%	0,28%	0,40%	0,22%	0,23%	0,24%	0,20%	0,21%
5	12,06%	11,72%	12,87%	12,20%	12,24%	12,49%	12,91%	11,94%
6	33,99%	35,21%	36,14%	34,70%	32,53%	30,72%	28,82%	25,47%
7	30,98%	29,80%	29,29%	31,03%	35,63%	37,58%	40,41%	43,46%
8	13,08%	12,95%	13,27%	13,23%	11,44%	10,57%	9,81%	9,44%
9	-	0,00%	0,17%	0,17%	0,03%	0,07%	0,05%	0,16%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Eurostat

Επεξεργασία δημοσιευμένων στοιχείων

5.4.3 Οι εμπορικοί εταίροι Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας στον ευρωπαϊκό χώρο

Ολοκληρώνοντας τη συγκριτική μελέτη των εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στη χώρα μας και τα κράτη της τελευταίας διεύρυνσης, ακολουθεί συνοπτική αναφορά της μεταβολής τους σε σχέση με τους υπόλοιπους ευρωπαϊκούς εταίρους.

Από τον πίνακα 5.40 μπορούμε να συμπεράνουμε πως αθροιστικά – την τελευταία οκταετία – οι εξαγωγές που κατευθύνθηκαν προς τη Βουλγαρία ανήλθαν σε 7.204 εκατ. δολ. (10,27% των συνολικών εξαγωγών), ενώ προς τη Ρουμανία 4.124 εκατ. δολ. (που αντιστοιχούν στο 5,88% των ελληνικών εξαγωγών). Διαχρονικά, ο κύριος εξαγωγικός εταίρος της χώρας μας είναι η Γερμανία (2.722 εκατ. δολ. το 2007), ενώ η Βουλγαρία, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΔΝΤ, βρίσκεται το 2007 στην 4^η θέση (από την 5^η το 1999) και η Ρουμανία στην 6^η (από την 9^η το 1999).

Όσον αφορά στις χώρες προέλευσης των ελληνικών εισαγωγών, αυτές καλύφθηκαν το διάστημα 1999 – 2007 κατά 2,28% (5.373 εκατ. δολ.) από τη Βουλγαρία και κατά 1,76% (4.152 εκατ. δολ.) από τη Ρουμανία. Έτσι, σύμφωνα με τον πίνακα 5.41, η Βουλγαρία αποτέλεσε το 2007 τον όγδοο εισαγωγικό εταίρο της Ελλάδας, ενώ η Ρουμανία το δέκατο (από δέκατο τρίτο το 1999).

Πίνακας 5.40 Ελληνικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ-27 (εκατ. δολ.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	99	86	66	74	118	158	152	169	202
Βέλγιο	105	121	98	110	204	242	235	268	383
Δανία	66	73	81	69	107	133	153	158	179
Φιλανδία	55	158	49	36	85	124	113	124	133
Γαλλία	376	358	371	369	581	643	716	921	987
Γερμανία	1.470	1.373	1.113	1.077	1.756	2.000	2.118	2.341	2.722
Ιρλανδία	34	34	35	26	52	58	49	85	82
Ιταλία	1.268	987	836	881	1.466	1.571	1.783	2.316	2.547
Λουξεμβούργο	1	4	5	2	6	10	5	5	5
Ολλανδία	276	306	240	245	357	409	408	448	477
Πορτογαλία	43	67	68	64	88	109	100	117	163
Ισπανία	287	325	322	261	501	509	616	833	802
Σουηδία	113	137	94	93	141	159	174	200	245
Μ. Βρετανία	612	691	808	650	996	1.146	1.154	1.238	1.285
Κύπρος	408	528	459	489	625	707	884	1.118	1.547
Τσεχία	50	54	54	59	69	61	72	104	123
Εσθονία	2	3	4	7	8	6	8	10	11
Ουγγαρία	50	55	55	66	70	68	70	84	133
Λετονία	7	5	5	7	7	10	10	15	17
Λιθουανία	7	9	6	8	8	12	13	23	24
Μάλτα	112	129	151	103	68	33	19	31	41
Πολωνία	86	113	105	116	130	139	166	235	321
Σλοβακία	11	13	17	20	25	33	20	37	57
Σλοβενία	22	21	29	25	38	62	46	255	287
Βουλγαρία	408	450	544	555	829	970	1.009	1.324	1.523
Ρουμανία	209	392	316	280	347	477	504	752	1.056
ΣΥΝΟΛΟ	5.769	6.042	5.387	5.137	7.853	8.879	9.588	11.887	15.352

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Πίνακας 5.41 Ελληνικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ-27 (εκατ. δολ.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	254	243	223	243	444	558	561	723	983
Βέλγιο	938	831	813	1.349	1.631	1.954	1.943	2.229	2.923
Δανία	316	310	338	315	398	493	480	634	638
Φιλανδία	362	422	279	294	537	519	479	698	716
Γαλλία	2.271	1.983	1.780	1.779	3.002	3.353	3.086	3.742	4.241
Γερμανία	3.760	3.822	3.854	3.804	5.663	7.009	6.842	7.950	9.813
Ιρλανδία	203	305	249	203	371	445	486	543	722
Ιταλία	3.843	3.746	3.387	3.604	5.619	6.737	6.701	7.269	8.926
Λουξεμβούργο	5	10	20	31	156	230	321	376	383
Ολλανδία	1.614	1.726	1.579	1.753	2.378	2.911	2.949	3.272	3.810
Πορτογαλία	85	88	79	79	114	140	141	140	161

Ισπανία	1.029	1.007	938	1.208	1.634	2.002	2.109	2.253	2.760
Σουηδία	453	596	408	370	581	835	678	724	759
Μ. Βρετανία	1.583	1.526	1.259	1.278	1.856	2.188	2.012	2.376	2.751
Κύπρος	52	75	86	77	133	253	370	522	841
Τσεχία	92	122	145	170	249	233	236	302	394
Εσθονία	1	2	4	4	7	4	15	8	15
Ουγγαρία	76	111	116	127	182	243	294	349	522
Λετονία	2	1	12	8	4	4	5	7	6
Λιθουανία	1	11	4	2	4	4	8	13	17
Μάλτα	8	10	10	30	2	23	10	4	7
Πολωνία	101	171	118	135	158	162	182	303	494
Σλοβακία	27	32	57	50	75	87	87	164	244
Σλοβενία	22	24	27	30	45	56	64	100	119
Βουλγαρία	349	392	423	312	423	577	731	978	1.188
Ρουμανία	208	305	340	322	443	625	540	635	734
ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ	17.306	17.479	16.125	17.265	25.686	31.068	30.599	35.336	44.167

Πηγή: Direction of Trade Statistics, IMF

Στην περίπτωση της Βουλγαρίας (Πίνακας 5.42), οι εξαγωγές της κατευθύνθηκαν προς τη χώρα μας το χρονικό διάστημα 1999 – 2007 σε ποσοστό 14,8%, ενώ προς τη Ρουμανία 5,54%, καθιστώντας έτσι την Ελλάδα σταθερά τρίτο εξαγωγικό εταίρο (μετά την Ιταλία και τη Γερμανία) και τη Ρουμανία πέμπτο το 2007 (από δέκατο το 1999).

Σχεδόν η ίδια κατάσταση επικρατεί και στις εισαγωγές (Πίνακας 5.43), με τη χώρα μας να είναι η τρίτη χώρα προέλευσης των βουλγαρικών εισαγωγών με ποσοστό 10,58% και τη Ρουμανία να βρίσκεται το 2007 στην τέταρτη θέση (από τη δωδέκατη το 1999) καλύπτοντας το 5,91% των εισαγωγών της Βουλγαρίας.

Πίνακας 5.42 Βουλγαρικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ-27 (εκατ. δολ.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	97,16	113,83	145,66	155,14	206,09	269,13	221,47	293,76	329,4
Βέλγιο	250,77	498,63	427,64	445,38	619,19	729,66	697,95	991,04	1.130,66
Δανία	32,74	34,27	44,22	42,08	38,86	41,00	36,76	46,67	44,94
Φιλανδία	11,48	15,30	12,24	14,69	15,15	14,38	13,52	65,47	48,1
Γαλλία	257,50	386,48	490,37	496,18	517,45	551,11	539,21	632,83	703,64
Γερμανία	561,20	724,91	834,00	885,41	1.098,85	1.249,40	1.154,04	1.459,25	1.775,56
Ελλάδα	492,97	626,69	766,84	853,59	1.057,84	1.207,02	1.110,84	1.204	1.516,74
Ιρλανδία	7,50	8,87	13,62	17,75	18,82	20,96	10,12	13,82	15,83
Ιταλία	793,61	1.140,46	1.308,30	1.429,79	1.430,86	1.597,01	1.413,17	1.526,76	1.780,76
Λουξεμβούργο	0,77	0,15	9,95	4,59	2,30	1,99	2,87	8,51	7,46

Ολλανδία	118,58	142,14	136,63	165,24	157,13	155,75	144,07	208,82	220,35
Πορτογαλία	18,97	17,60	32,74	24,33	19,58	18,82	25,56	64,01	42,73
Ισπανία	154,53	167,69	288,41	312,73	277,08	411,88	380,66	489,23	458,39
Σουηδία	29,53	38,25	45,75	49,42	50,64	54,32	51,96	70,01	103,57
Μ. Βρετανία	143,51	191,10	231,03	269,89	258,11	302,94	258,92	389,43	426,92
Κύπρος	13,31	41,77	47,28	46,82	35,19	47,58	112,38	111,14	71,46
Τσεχία	21,88	28,00	37,33	45,14	57,07	72,06	60,28	102,42	120,91
Εσθονία	5,97	6,58	5,97	3,98	6,73	5,51	5,76	8,23	6,17
Ουγγαρία	35,34	47,58	56,76	62,27	84,61	106,18	91,86	136,20	181,19
Λετονία	11,32	10,86	9,79	11,02	11,78	11,78	9,07	14,16	16,49
Λιθουανία	8,87	9,79	12,85	13,31	14,54	17,90	16,48	21,53	24,36
Μάλτα	2,30	17,29	19,43	14,84	9,64	27,08	67,69	101,29	48,91
Πολωνία	42,23	46,05	59,36	67,01	83,69	122,86	128,44	224,14	260,28
Σλοβακία	11,63	9,33	15,15	28,61	24,33	46,67	41,59	81,19	136,56
Σλοβενία	62,88	45,29	33,97	40,24	40,24	36,41	52,49	113,08	205,26
Ρουμανία	79,87	146,57	220,47	258,11	311,20	494,80	443,46	585,29	772,1
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	3.266,40	4.515,49	5.305,73	6.202,31	6.446,96	7.456,46	7.090,62	8.962,28	10.448,74

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας

**Πίνακας 5.43 Βουλγαρικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ-27
(εκατ. δολ.)**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	233,78	240,82	247,71	269,74	322,37	420,60	393,96	499,29	1.020,68
Βέλγιο	130,20	143,06	183,45	181,00	199,82	256,58	225,16	263,23	472,12
Δανία	59,21	74,66	97,61	102,20	96,85	103,58	94	100,00	133,66
Φιλανδία	86,75	76,19	87,06	58,45	51,87	60,74	57,15	110,98	125,38
Γαλλία	410,04	526,78	748,94	727,36	828,80	944,16	855,13	953,56	948,46
Γερμανία	1.172,44	1.505,21	1.900,11	1.835,24	2.096,71	2.591,21	2.474,99	2.897,98	3.502,64
Ελλάδα	443,09	528,46	704,72	777,09	975,53	1.021,28	913,12	1.218,69	1.682,48
Ιρλανδία	27,54	56,30	33,20	32,28	31,37	57,68	63,84	80,36	110,04
Ιταλία	661,11	916,01	1.193,86	1.459,16	1.502,92	1.746,50	1.634,15	2.049,55	2.469,85
Λουξεμβούργο	3,83	4,13	6,27	5,05	6,12	6,58	6,54	9,30	24,26
Ολλανδία	157,90	182,53	226,90	261,02	261,17	295,29	260,86	297,39	616,3
Πορτογαλία	16,98	25,40	37,03	37,94	41,16	47,89	37,85	36,22	28,49
Ισπανία	106,64	163,86	206,24	250,61	327,42	373,32	336,61	406,24	437,9
Σουηδία	105,11	98,07	154,38	136,32	169,68	205,33	216,37	225,66	261,91
Μ. Βρετανία	188,50	230,88	309,52	336,45	366,44	431,61	416,29	443,06	495,39
Κύπρος	3,83	9,03	13,62	4,90	4,13	5,36	29,11	20,21	51,97
Τσεχία	141,98	196,91	199,05	200,12	238,68	300,95	264,19	343,24	509,32
Εσθονία	0,31	0,46	0,77	0,61	1,53	3,37	3,73	5,21	9,29
Ουγγαρία	71,76	102,97	137,55	164,02	182,38	216,04	212,11	299,05	711,72
Λετονία	0,61	0,92	0,92	1,68	2,14	3,06	2,33	2,42	5,42
Λιθουανία	5,20	4,13	4,74	8,87	17,75	14,99	13,31	15,57	25,03
Μάλτα	0,31	0,15	0,31	0,46	4,74	0,31	11,13	2,75	10,57

Πολωνία	108,32	149,79	182,53	161,72	206,86	264,84	295,36	457,02	560,37
Σλοβακία	43,91	68,24	64,72	73,13	96,54	130,36	114,53	150,28	223,53
Σλοβενία	32,59	45,59	63,34	73,90	90,12	113,37	99,98	121,23	210,39
Ρουμανία	106,03	387,24	295,14	263,77	353,58	523,72	677,93	876,85	1.136,69
ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ	4.317,97	5.737,81	7.099,66	7.423,10	8.476,66	10.138,70	7.234,74	11.885,34	15.783,86

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας

Όσον αφορά στη Ρουμανία (Πίνακας 5.44), το διάστημα 1999 – 2007 οι εξαγωγές της προς την Ελλάδα ανήλθαν στα 4.195 εκατ. δολ. (δηλαδή 3,16% των συνολικών εξαγωγών προς τα κράτη – μέλη της ΕΕ), ενώ προς τη Βουλγαρία στα 4.236 εκατ. δολ. (3,19%). Ωστόσο, η χώρα μας κατρακύλησε στην ενδέκατη θέση το 2007 (από την όγδοη το 1999) στη λίστα των εξαγωγικών εταίρων της Ρουμανίας, με τη Βουλγαρία να ανεβαίνει στην έκτη (από την ενδέκατη που βρισκόταν το 1999).

Τέλος, η Ελλάδα καλύπτει τις ρουμανικές εισαγωγές κατά 2,18% (βρίσκεται στη 12^η θέση της κατάταξης των χωρών από την 8^η το 1999), ενώ η Βουλγαρία, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.45, την υπό εξέταση περίοδο (από την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων μέχρι και σήμερα) βρίσκεται στη 14^η θέση (από τη 16^η το 1999) καλύπτοντας σωρευτικά μόλις το 1,44% των ρουμανικών εισαγωγών.

Πίνακας 5.44 Ρουμανικές εξαγωγές κατά χώρα προορισμού της ΕΕ-27 (εκατ. δολ.)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	241	251	342	421	567	732	859	857	946
Βέλγιο	151	178	193	219	280	465	477	527	593
Δανία	17	27	29	26	31	53	60	80	84
Φιλανδία	3	3	4	7	12	18	28	39	66
Γαλλία	527	722	919	1.056	1.295	1.995	2.057	2.435	2.839
Γερμανία	1.494	1.627	1.781	2.166	2.771	3.514	3.869	5.093	6.390
Ελλάδα	215	324	316	388	426	628	590	636	672
Ιρλανδία	3	34	64	15	31	39	45	53	96
Ιταλία	1.976	2.331	2.854	3.489	4.288	5.025	5.340	5.819	6.560
Λουξεμβούργο	-	-	1	7	6	4	10	7	8
Ολλανδία	325	329	386	436	628	749	743	803	819
Πορτογαλία	25	24	21	33	38	46	56	42	40
Ισπανία	107	114	179	204	314	466	668	759	830
Σουηδία	44	120	62	66	91	132	134	179	236
Μ. Βρετανία	409	546	587	805	1.182	1.561	1.504	1.528	1.653
Κύπρος	25	13	27	14	9	66	110	63	37
Τσεχία	15	21	36	52	96	168	263	369	506

Εσθονία	-	1	2	1	2	5	5	8	14
Ουγγαρία	270	355	371	431	617	898	1.144	1.603	2.028
Λετονία	1	1	2	3	5	7	8	7	11
Λιθουανία	1	1	2	3	4	9	12	20	29
Μάλτα	-	42	42	17	27	83	68	97	108
Πολωνία	120	102	100	107	169	310	403	589	806
Σλοβακία	12	26	32	35	47	78	115	227	325
Σλοβενία	43	55	66	81	69	118	128	115	182
Βουλγαρία	110	290	202	177	289	451	733	914	1.070
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΑΓΩΓΩΝ	6.134	7.537	8.620	10.259	13.294	17.620	19.429	22.869	26.948

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Ρουμανίας

**Πίνακας 5.45 Ρουμανικές εισαγωγές κατά χώρα προέλευσης της ΕΕ-27
(εκατ. δολ.)**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αυστρία	274	301	401	539	770	1.038	1.358	1.756	2.637
Βέλγιο	168	179	233	259	322	444	522	712	1.094
Δανία	50	50	62	70	99	105	126	189	263
Φιλανδία	41	46	45	50	78	88	145	213	229
Γαλλία	631	727	890	1.036	1.589	2.106	2.473	3.047	3.725
Γερμανία	1.608	1.748	2.150	2.414	3.236	4.425	5.120	7.079	9.944
Ελλάδα	179	338	297	240	295	401	421	551	838
Ιρλανδία	38	59	53	63	91	145	225	276	284
Ιταλία	1.846	2.232	2.829	3.376	4.270	5.099	5.650	6.776	7.789
Λουξεμβούργο	168	5	6	6	11	18	21	34	70
Ολλανδία	212	259	293	355	425	551	628	848	1.840
Πορτογαλία	11	17	29	45	80	88	115	147	136
Ισπανία	96	119	200	263	396	652	817	1.091	1.240
Σουηδία	122	161	142	164	205	316	352	482	636
Μ. Βρετανία	396	487	490	621	722	972	1.051	1.156	1.164
Κύπρος	5	9	7	6	6	12	11	17	84
Τσεχία	155	178	250	316	445	642	841	1.154	1.401
Εσθονία	-	5	3	2	1	4	4	8	11
Ουγγαρία	372	467	545	581	789	940	1.213	1.526	3.604
Λετονία	-	-	-	1	1	3	6	4	8
Λιθουανία	4	2	2	3	11	13	23	27	44
Μάλτα	-	2	14	1	2	13	3	4	9
Πολωνία	141	175	250	318	505	748	1.063	1.294	1.923
Σλοβακία	80	104	127	148	220	305	400	528	744
Σλοβενία	42	50	61	78	107	150	171	220	445
Βουλγαρία	45	80	135	133	208	317	358	442	644
ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ	6.684	7.800	9.514	11.088	14.884	19.595	23.117	29.581	40.806

Πηγή: Εθνική Τράπεζα Ρουμανίας

5.5 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως τα νέα κράτη – μέλη της ΕΕ χαρακτηρίζονται (όπως και η Ελλάδα) από έλλειμμα στο εμπορικό τους ισοζύγιο (13,34% του ΑΕΠ η Βουλγαρία και 9,90% του ΑΕΠ η Ρουμανία για το 2007).

Ως προς τη διάρθρωση του εξωτερικού τους εμπορίου, αξιοσημείωτη είναι η εξαγωγική επέκταση της Βουλγαρίας στα βιομηχανικά κυρίως προϊόντα (με υστέρηση στα τρόφιμα, τα ποτά, τον καπνό και τα καύσιμα), ενώ για τη Ρουμανία στα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, τα μηχανήματα εξοπλισμού και τα βασικά μέταλλα.

Επίσης, η Βουλγαρία φαίνεται πως παρουσιάζει αυξημένη εισαγωγική ζήτηση για τις πρώτες ύλες, τα καύσιμα, την ηλεκτρική ενέργεια και τα κεφαλαιουχικά αγαθά, ενώ η εταίρα χώρα της διεύρυνσης για τα μηχανήματα εξοπλισμού, τα ορυκτά προϊόντα και τα μεταφορικά μέσα. Οι παραπάνω εμπορικές συναλλαγές καλύπτονται στο μεγαλύτερο βαθμό από τις βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία κ.λ.π.) και λιγότερο από τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ευρώπης.

Σε σχέση με το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας με τις υπό εξέταση χώρες της Βαλκανικής, αυτό παρουσιάζει θετικό πρόσημο, με τις εξαγωγές να αυξάνονται πιο γρήγορα απ' ό τι οι εισαγωγές (κυρίως στην περίπτωση της Βουλγαρίας). Την τελευταία οκταετία, οι εξαγωγές μας προς τη Βουλγαρία σημείωσαν σημαντική άνοδο σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες προϊόντων (με εξαίρεση τις πρώτες ύλες), ενώ προς τη Ρουμανία αυξημένο μερίδιο καταλαμβάνουν και τα αγροτικά προϊόντα. Όσον αφορά στις εισαγωγές, η Ελλάδα απορροφά τόσο βιομηχανικά όσο και αγροτικά προϊόντα (εμφανίζονται ιδιαίτερος αυξημένα τα τελευταία χρόνια).

Η παραπάνω κατάσταση έχει ως αποτέλεσμα η Βουλγαρία να είναι η τέταρτη χώρα – υποδοχέας των ελληνικών εξαγωγών (και η όγδοη των ελληνικών εισαγωγών), ενώ η Ρουμανία με τη σειρά της να αποτελεί τον έκτο εξαγωγικό και το δέκατο εισαγωγικό εταίρο της χώρας μας.

Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την αυξημένη ανταγωνιστικότητα που παρουσιάζουν σημαντικές κατηγορίες προϊόντων (και οι οποίες εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο), καθιστούν τις διμερείς εμπορικές σχέσεις της χώρας μας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία ιδιαίτερος σημαντικές, όσο και ευμετάβλητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ποσοτική και Οικονομετρική απεικόνιση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου με Βουλγαρία, Ρουμανία και ΕΕ

6.1 Εισαγωγή

Μετά την παρουσίαση της διαχρονικής μεταβολής του εμπορίου των τριών χωρών (Ελλάδας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας), είμαστε σε θέση να προχωρήσουμε στο παρόν τμήμα της διατριβής στην ποσοτική εξειδίκευση της εμπορικής τους συμπεριφοράς.

Για το σκοπό αυτό, η ανάλυση θα βασιστεί σε συγκεκριμένους εμπορικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται κατά κόρον στη διεθνή βιβλιογραφία (δείκτης ομοιότητας των εξαγωγών και των εισαγωγών, αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος, Balassa, εξαγωγικής διείσδυσης, εξειδίκευσης, Herfindahl – Hirschmann κ.λ.π.), προκειμένου να προσδιοριστεί και αριθμητικά το μέγεθος των μεταβολών που επήλθαν για τις τρεις χώρες στον εμπορικό τομέα (τόσο όσον αφορά στις διμερείς τους συναλλαγές όσο και στις σχέσεις τους με τις άλλες χώρες της ΕΕ).

Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στην έννοια του ενδοεπιχειρησιακού – ενδοκλαδικού εμπορίου, το οποίο φαίνεται να αναπτύσσεται ραγδαία τα τελευταία χρόνια. Επιχειρείται η θεωρητική του εξειδίκευση μέσω των νέων θεωριών εμπορίου (ενότητα 6.2) και η μέτρησή του για την περίπτωση της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντίστοιχα (δείκτης Grubel – Lloyd). Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με το οικονομετρικό μοντέλο βαρύτητας («gravity model»), το οποίο θα επιβεβαιώσει (ή όχι) τα αποτελέσματα της ποσοτικής ανάλυσης.

6.2 Παραδοσιακές και νέες θεωρίες εμπορίου

Οι παραδοσιακές θεωρίες εμπορίου (γνωστές και ως νεοκλασικές) έχουν ως βάση τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος, η οποία διατυπώθηκε για πρώτη φορά από το Ρικάρντο¹ (1817). Σύμφωνα με αυτή, σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, απασχόλησης ενός μόνο παραγωγικού συντελεστή (της εργασίας),

¹ Ricardo D. (1817) “On the Principles of Political Economy and Taxation”, Cambridge University Press, Cambridge.

ομοιογενών προϊόντων, σταθερών αποδόσεων κλίμακας και έλλειψης μεταφορικού κόστους, μια χώρα θα εξάγει εκείνα τα προϊόντα στα οποία η παραγωγικότητα της εργασίας είναι υψηλή.

Η αδυναμία όμως των ρικαρδιανών υποδειγμάτων να δώσουν απάντηση σε ορισμένα σύγχρονα ερωτήματα του διεθνούς εμπορίου (όπως π.χ. πού οφείλονται οι διαφορές στην παραγωγικότητα της εργασίας κατά την παραγωγή ιδίων αγαθών) οδήγησε τους οικονομολόγους να εξετάσουν τη συσχέτιση ανάμεσα στους παραγωγικούς συντελεστές εργασία και κεφάλαιο. Αποτέλεσμα αυτού του προβληματισμού ήταν η εισαγωγή των μοντέλων 2X2 (δύο παραγωγικών συντελεστών και δύο αγαθών, π.χ. υποδείγματα Heckscher - Ohlin²), στα οποία βασική αρχή είναι πως μια χώρα θα πρέπει να εξάγει το προϊόν έντασης εκείνου του παραγωγικού συντελεστή που διαθέτει σε αφθονία (P. Samuelson, 1948³, 1949⁴).

Παράλληλα, η ραγαία ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου ενέτεινε τον προβληματισμό, καθώς άρχισαν να παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στην εμπορική συμπεριφορά χωρών, οι οποίες διέθεταν ανάλογες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών. Επίσης, γρήγορα έγινε αντιληπτό πως οι παραδοσιακές θεωρίες εμπορίου δε μπορούσαν να ερμηνεύσουν νέα οικονομικά φαινόμενα, όπως π.χ. τη συνεχώς διευρυνόμενη τάση για γεωγραφική συγκέντρωση των βιομηχανιών ως παράγοντας δημιουργίας εμπορίου, την αξιοσημείωτη ανάπτυξη του ενδοκλαδικού εμπορίου κ.λ.π.

Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να αναπτυχθούν σταδιακά νέες θεωρίες εμπορίου (New Trade Theories), οι οποίες προϋπέθεταν την ύπαρξη ατελούς ανταγωνισμού, διαφοροποίησης προϊόντων, αυξανόμενων οικονομιών κλίμακας και διαρκούς κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών⁵ (ιδίως του κεφαλαίου).

Εξειδικεύοντας τους παραπάνω παράγοντες, οι θιασώτες των νέων θεωριών υποστήριζαν πως η διαφοροποίηση των προϊόντων θα δώσει ώθηση στην αγορά, καθώς οι καταναλωτές θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν από μια μεγαλύτερη

² Heckscher E.(1991) "The Effects of Foreign Trade on the Distribution of Income", in Flam H. & Flanders M.J.(eds.) (1991), p.p.497-512.

Ohlin B.(1991) "The Theory of Trade", in Flam H & Flanders M.J.(eds.) (1991), p.p.497-512.

³ Samuelson P.A.(1948) "International Trade and Equalization of Factor Prices", Economic Journal, 58,230, p.p.163-184.

⁴ Samuelson P.A.(1949) "International Factor Price Equalization Once Again", Economic Journal, 59,234, p.p.181-197.

⁵ Dixit A., Norman V.D.(1980) "Theory of International Trade: A Dual General Equilibrium Approach", Cambridge University Press.

Helpman E., Krugman P.(1980) "Market structure and foreign trade: Imperfect competition and the international economy", Cambridge, MIT Press.

ποικιλία προϊόντων, ο κάθε παραγωγός θα προσφέρει περισσότερα αγαθά, ενώ ο αναμενόμενος – από την έλλειψη ομοιογενών προϊόντων – μειούμενος ανταγωνισμός θα ενθαρρύνει νέους παραγωγούς να εισέλθουν στην αγορά⁶ (Haaland 2002, Krugman & Venables 1990). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ύπαρξη οικονομιών κλίμακας σε περιβάλλον ατελούς ανταγωνισμού (π.χ. μονοπώλιο, δυοπώλιο, μονοπωλιακός ανταγωνισμός) θα επηράσει άμεσα και το εμπόριο, το οποίο – σύμφωνα με τις νέες θεωρίες – διακρίνεται σε διακλαδικό και ενδοκλαδικό.

Παρεμφερής με τις νέες θεωρίες εμπορίου είναι και η «Νέα Οικονομική Γεωγραφία» (New Economic Geography), η οποία αναπτύχθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Αναλύοντας τους παράγοντες της τεχνολογικής ανάπτυξης των επιχειρήσεων, του ατελούς ανταγωνισμού, των αυξανόμενων οικονομιών κλίμακας, του κόστους εμπορίου, καθώς και της κινητικότητας των επιχειρήσεων, η Νέα Οικονομική Γεωγραφία έδωσε έμφαση στην εξέταση των γεωγραφικών πλεονεκτημάτων που προσπαθούν να εκμεταλλευτούν οι επιχειρήσεις (π.χ. γειτνίαση με τις αγορές) προκειμένου να μεγιστοποιήσουν την οικονομική τους αποτελεσματικότητα⁷ (Amiti & Venables 2002, Venables & Limao 2002).

Τέλος, διάκριση ανάμεσα στο διακλαδικό και το ενδοκλαδικό εμπόριο επιχειρεί και η συγκεκριμένη θεωρία, η οποία όμως αποδίδει την ύπαρξη του ενδοκλαδικού εμπορίου στο σωρευτικό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας και την εκμετάλλευση των επιπρόσθετων πλεονεκτημάτων από τη δυνατότητα ευκολότερης διάθεσης (με χαμηλότερο κόστος) των προϊόντων στην αγορά⁸ (Fujita et. al).

Όλα τα παραπάνω αναδεικνύουν τη σταδιακή μεταβολή που επήλθε στη θεωρητική προσέγγιση του διεθνούς εμπορίου και την ανάδειξη του ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου ως έναν από τους κύριους παράγοντες για την ανάπτυξη των σύγχρονων εμπορικών σχέσεων.

⁶ Haaland J.I.(2002) “Lectures of International Trade”, Internal document, International Trade Department of Economics (Bergen, Norwegian School of Economics and Business Administration).
Krugman P., Venables A.J.(1990) “Integration and the Competitiveness of the Peripheral Industry”, in Bliss C.& Braga de Macedo J. (eds.) (1990) “Unity with Diversity in the European Economy”, Cambridge University Press & CEPR, p.p.55-77.

⁷ Amiti M., Venables A.J.(2002) “The Geography of Intra – Industry Trade”, in Lloyd P.J. & Lee H.H. (eds.) (2002), *Frontiers of Research in Intra – Industry Trade* (London, Palgrave), p.p.87-106.
Venables A.J., Limao N.(2002) “Geographical Disadvantage: A Heckscher – Ohlin – Von Thunen Model of International Specialization”, *Journal of International Economics*, 58,2, p.p.239-263.

⁸ Fujita M., Krugman P., Venables A.J.(1999) “The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade”, Cambridge, MIT Press.

6.3 Το εμπόριο Ελλάδας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας μέσα από τους δείκτες εμπορίου

6.3.1 Το εμπόριο των τριών χωρών ως προς την ευρωπαϊκή αγορά

Διευρύνοντας την ανάλυση των διμερών εμπορικών σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και τις δύο νέες χώρες της ΕΕ (κεφάλαιο 5), ακολουθεί η εξέταση της συνολικής εικόνας που παρουσιάζει το εμπόριο των τριών υπό εξέταση χωρών ως προς την ευρωπαϊκή αγορά. Με αυτόν τον τρόπο, θα γίνει εφικτή η εξαγωγή κάποιων πρώτων συμπερασμάτων σχετικά με το αν (κι αν ναι – σε ποιο βαθμό) η τελωνειακή ένωση ώθησε τα δύο νέα κράτη – μέλη να υποκαταστήσουν τις διμερείς εμπορικές συναλλαγές με αυτές των υπολοίπων εταίρων της ΕΕ.

Ο πίνακας που ακολουθεί (6.1) απεικονίζει το δείκτη επικάλυψης των εισαγωγών της Ελλάδας από τις εξαγωγές (X/M) ως προς τις χώρες της ΕΕ. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι τιμές του ποσοστού των καθαρών εξαγωγών προς την ΕΕ με βάση το ΑΕΠ κάθε χώρας (ΑΕΠ σε σταθερές τιμές, σύμφωνα με τα στοιχεία του National Statistical Office – IMF).

**Πίνακας 6.1 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (X/M)
(Ελλάδα ως προς ΕΕ)**

ΚΑΔΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	0,51	0,60	0,49	0,46	0,44	0,50	0,50	0,48
1	0,50	0,45	0,33	0,45	0,39	0,46	0,43	0,35
2	0,88	0,79	0,61	0,68	0,70	0,57	0,67	0,63
3	1,54	2,07	1,29	0,28	0,25	0,31	1,02	1,21
4	6,59	5,64	3,63	4,47	1,42	4,54	5,06	199,75
5	0,18	0,20	0,24	0,25	0,25	0,27	0,27	0,27
6	0,44	0,44	0,47	0,42	0,45	0,48	0,53	0,58
7	0,11	0,11	0,13	0,12	0,13	0,13	0,16	0,03
8	0,56	0,53	0,53	0,54	0,44	0,41	0,35	0,29
9	0,04	2,28	4,73	13,25	16,57	7,73	2,77	6,10
Σύνολο	0,34	0,36	0,36	0,33	0,31	0,34	0,36	0,43

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται ξεκάθαρα πως οι εισαγωγές της χώρας μας από την ΕΕ (όπως ήταν αναμενόμενο) υπερτερούν έναντι των εξαγωγών.

Πάντως, ο λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές παρουσιάζει οριακή βελτίωση, φθάνοντας το 2007 στο 0,43 (από 0,34 το 2000).

Όσον αφορά στους επιμέρους κλάδους, πλεονασματικό ισοζύγιο παρουσιάζουν οι κατηγορίες 4 (λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης), 9 (είδη και συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες) και 3 (ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά κ.λ.π.). Αντίθετα, το υψηλότερο έλλειμμα ανά κατηγορία προϊόντος παρουσιάζεται στα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (κατηγορία 7), στα χημικά προϊόντα (κατηγορία 5), καθώς επίσης και στα διάφορα βιομηχανικά είδη (κατηγορία 8).

Η παραπάνω εικόνα αντικατοπτρίζεται και στο ποσοστό των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ (πίνακας 6.2).

**Πίνακας 6.2 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ)
της Ελλάδας ως προς την ΕΕ**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	-340,95%	-269,62%	-309,90%	-346,75%	-360,26%	-313,78%	-347,08%	-308,93%
1	-67,48%	-72,62%	-89,12%	-65,61%	-74,00%	-62,77%	-66,47%	-63,52%
2	-12,76%	-21,76%	-40,12%	-32,03%	-29,32%	-44,87%	-39,75%	-41,28%
3	41,73%	51,16%	13,26%	-108,18%	-69,26%	-76,12%	1,81%	12,63%
4	56,64%	54,83%	30,47%	45,73%	7,22%	52,07%	66,26%	2740,26%
5	-724,08%	-698,48%	-494,26%	-682,57%	-748,27%	-779,28%	-821,70%	-726,40%
6	-543,48%	-498,46%	-367,39%	-477,07%	-446,32%	-381,91%	-396,16%	-290,82%
7	-1967,81%	-1680,94%	-1196,69%	-1435,99%	-1611,91%	-1381,65%	-1504,19%	-6591,45%
8	-345,97%	-356,97%	-305,58%	-303,08%	-405,84%	-422,23%	-510,14%	-507,87%
9	-6,46%	17,14%	19,25%	34,77%	44,20%	47,53%	44,42%	54,11%

Σύμφωνα με αυτό, για τις ίδιες κατηγορίες προϊόντων, τα λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης παρουσίασαν άνοδο κατά 2684,62 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ τα είδη και οι συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες προϊόντος κατά 60,57. Αντίθετα, τα ορυκτά, καύσιμα και λιπαντικά σημείωσαν πτώση κατά 29,1 μονάδες, τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών 4623,64, τα χημικά προϊόντα κατά 2,32, ενώ τα λοιπά βιομηχανικά είδη μείωση κατά 161,9 εκατοστιαίες μονάδες ως προς το ΑΕΠ για την περίοδο 2000 – 2007.

**Πίνακας 6.3 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (X/M)
(Βουλγαρία ως προς ΕΕ)**

ΚΑΛΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	0,84	0,97	1,39	1,16	1,20	1,21	1,13	0,70
1	4,60	4,14	3,75	3,89	3,08	2,35	1,69	0,74
2	1,58	1,55	1,98	1,50	1,27	1,37	1,40	1,18
3	0,77	1,73	2,18	0,90	0,85	0,52	0,55	0,91
4	0,04	0,09	0,13	0,09	0,23	0,19	0,18	0,40
5	0,38	0,33	0,25	0,23	0,21	0,24	0,27	0,25
6	0,95	0,79	0,71	0,74	0,87	0,86	1,05	0,93
7	2,33	0,22	0,27	0,28	0,26	0,29	0,32	0,26
8	2,20	2,18	2,28	2,34	2,34	2,41	2,32	1,84
9	0,93	1,22	0,47	0,75	1,30	0,00	0,00	0,21
Σύνολο	1,14	0,75	0,78	0,76	0,75	0,71	0,76	0,64

Σε σύγκριση με την Ελλάδα, ο δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (ως προς την ευρωπαϊκή αγορά) είναι υψηλότερος στη Βουλγαρία (αν και μειούμενος το τελευταίο έτος – από 0,76 το 2006 σε 0,64 το 2007). Όσον αφορά στην κλαδική διάρθρωση, μόνο δύο κατηγορίες προϊόντων παρουσιάζουν σταθερά πλεονασματικό ισοζύγιο (τα διάφορα βιομηχανικά είδη – κατηγορία 8 και οι πρώτες ύλες, εκτός από τα καύσιμα – κατηγορία 2). Όλες οι άλλες κατηγορίες εμφανίζουν ελλειμματική εικόνα, με κύριες αυτές των μη ταξινομημένων ειδών (0,21), των χημικών προϊόντων (0,25), καθώς και των μηχανημάτων και του υλικού μεταφορών (0,26).

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τον πίνακα 6.4, τα διάφορα βιομηχανικά είδη να παρουσιάζουν την οκταετία 2000 – 2007 θετική μετατόπιση κατά 8,59 εκατοστιαίες μονάδες ως προς το ΑΕΠ, με τις πρώτες ύλες να κυμαίνονται την ίδια περίοδο στο 2,64% (δηλαδή -1,01 ποσοστιαίες μονάδες), τα μη ταξινομημένα είδη στο -3,41% (πτώση κατά -3,17), ενώ την ίδια τάση εμφανίζουν τα χημικά προϊόντα (-2,32 ποσοστιαίες μονάδες), όπως επίσης και τα μηχανήματα με το υλικό μεταφορών (-132,95 μονάδες).

**Πίνακας 6.4 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ)
της Βουλγαρίας ως προς την ΕΕ**

ΚΑΔΑΛΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	-1,29%	-0,31%	3,85%	1,74%	2,20%	2,64%	1,83%	-8,37%
1	3,10%	2,90%	2,41%	2,39%	2,18%	1,71%	1,11%	-1,26%
2	3,65%	3,45%	5,47%	3,33%	2,07%	3,30%	4,99%	2,64%
3	-2,14%	4,74%	5,45%	-0,66%	-1,01%	-8,14%	-10,45%	-2,13%
4	-0,73%	-0,97%	-1,48%	-1,07%	-1,02%	-1,14%	-1,23%	-1,02%
5	-17,05%	-22,00%	-24,65%	-27,20%	-32,67%	-33,99%	-36,06%	-43,00%
6	-2,41%	-13,09%	-18,20%	-17,85%	-9,69%	-10,33%	4,68%	-7,34%
7	9,17%	-69,55%	-61,93%	-66,28%	-81,33%	-89,59%	-97,47%	-142,12%
8	27,40%	34,31%	38,76%	44,39%	44,65%	44,49%	44,87%	35,99%
9	-0,24%	0,68%	-3,26%	-1,60%	1,67%	-3,61%	-2,14%	-3,41%

Σε χαμηλά επίπεδα κυμαίνεται και ο λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές της ρουμανικής οικονομίας ως προς το σύνολο των χωρών της ΕΕ (πίνακας 6.5). Με μια διαρκώς πτωτική τάση, το σωρευτικό αποτέλεσμα το 2007 ήταν 0,59 από 0,88 το 2000. Και σ' αυτή την περίπτωση, μόλις τρεις κατηγορίες προϊόντων διακρίνονται από την πλεονασματική τους θέση σε σχέση με την ευρωπαϊκή αγορά. Πιο συγκεκριμένα, ο παραπάνω λόγος για τα διάφορα βιομηχανικά είδη (κατηγορία 8) κυμαίνεται στο 1,83 (από 3,18 το 2000), τα ορυκτά καύσιμα και τα λιπαντικά στο 1,22 (από 1,80 την ίδια περίοδο), ενώ οι πρώτες ύλες, εκτός από τα καύσιμα (κατηγορία 2) στο 1,03 (από 2,16 το 2000).

Αντίθετα, τη χειρότερη εικόνα στο εμπορικό ισοζύγιο ανάμεσα στη Ρουμανία και την ΕΕ εμφανίζουν τα χημικά προϊόντα (κατηγορία 5), αφού ο λόγος εξαγωγών προς εισαγωγές κατά το πρώτο έτος της ένταξης βρίσκεται στο 0,21 (από 0,28 το 2000), τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (κατηγορία 0) στο 0,25 (από 0,38), ενώ τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (κατηγορία 6) στο 0,50 (από 0,42).

**Πίνακας 6.5 Δείκτης εξαγωγών προς εισαγωγές (X/M)
(Ρουμανία ως προς ΕΕ)**

ΚΑΔΑΛΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	0,38	0,40	0,40	0,35	0,43	0,44	0,37	0,25
1	0,28	0,34	0,34	0,21	0,12	0,11	0,13	0,69
2	2,16	1,60	1,60	1,76	1,81	1,33	1,63	1,03

3	1,80	1,39	3,94	2,58	2,02	2,34	1,94	1,22
4	0,41	0,54	0,13	0,67	0,74	0,51	0,73	0,58
5	0,28	0,21	0,19	0,19	0,21	0,20	0,19	0,21
6	0,42	0,37	0,34	0,36	0,43	0,42	0,46	0,50
7	0,58	0,56	0,60	0,61	0,61	0,58	0,57	0,48
8	3,18	3,21	3,17	2,99	3,06	2,85	2,47	1,83
9	-	-	1,39	1,32	2,02	0,06	0,29	0,67
Σύνολο	0,88	0,82	0,84	0,81	0,82	0,76	0,70	0,59

Η παραπάνω εικόνα αντικατοπτρίζεται και στο ποσοστό των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ (πίνακας 6.6). Τα διάφορα βιομηχανικά είδη μειώθηκαν το 2007 στο 1,92% (από 3,30% το 2000), τα ορυκτά καύσιμα και τα λιπαντικά στο 0,09% (από 0,18%), ενώ οι πρώτες ύλες εκτός από τα καύσιμα στο 0,01% (από 0,29%). Επίσης, για τις κατηγορίες προϊόντων που εμφανίζουν χαμηλό ποσοστό εξαγωγών προς εισαγωγές, οι αντίστοιχες τιμές για τις καθαρές εξαγωγές ως προς το ΑΕΠ έχουν ως εξής: Για τα χημικά προϊόντα μείωση κατά 1,3 εκατοστιαίες μονάδες (από -1,01% το 2000 στο -2,31% το 2007), για τα τρόφιμα είδη και τα ζώα ζωντανά κατά 0,65 ποσοστιαίες μονάδες (από -0,34% στο -0,99%), ενώ τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη παρουσιάζουν πτωτική τάση κατά 0,82 μονάδες (από -2,26% το 2000 στο -3,08% το 2007).

**Πίνακας 6.6 Δείκτης καθαρών εξαγωγών (επί του ΑΕΠ)
της Ρουμανίας ως προς την ΕΕ**

ΚΑΔΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	-0,34%	-0,44%	-0,38%	-0,50%	-0,39%	-0,44%	-0,57%	-0,99%
1	-0,06%	-0,06%	-0,06%	-0,09%	-0,12%	-0,13%	-0,14%	-0,04%
2	0,29%	0,13%	0,13%	0,18%	0,20%	0,09%	0,20%	0,01%
3	0,18%	0,13%	0,55%	0,29%	0,29%	0,54%	0,35%	0,09%
4	-0,02%	-0,02%	-0,05%	-0,01%	-0,01%	-0,02%	-0,01%	-0,02%
5	-1,01%	-1,26%	-1,51%	-1,51%	-1,64%	-1,94%	-2,35%	-2,31%
6	-2,26%	-3,06%	-3,42%	-3,41%	-3,14%	-3,47%	-3,50%	-3,08%
7	-1,51%	-1,81%	-1,71%	-1,86%	-2,34%	-3,02%	-3,90%	-5,54%
8	3,30%	3,93%	4,15%	4,04%	4,02%	3,78%	3,25%	1,92%
9	-	-	0,01%	0,01%	0,01%	-0,01%	-0,01%	-0,01%

6.3.2 Εξειδίκευση της θεωρίας του συγκριτικού πλεονεκτήματος και του διακλαδικού εμπορίου μέσω των εμπορικών δεικτών

Στο παρόν τμήμα του κεφαλαίου επιλέγονται συγκεκριμένοι εμπορικοί δείκτες για να ερμηνεύσουν την ύπαρξη συγκριτικού πλεονεκτήματος ανάμεσα στις χώρες της διεύρυνσης και την Ελλάδα, καθώς επίσης και για την εξέταση της φύσης του εμπορίου που αναπτύσσεται μεταξύ αυτών των χωρών (διακλαδικό – ενδοκλαδικό εμπόριο).

Οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν είναι αυτός της ομοιότητας των εξαγωγών και των εισαγωγών, του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος, του Balassa, της εξαγωγικής διείσδυσης, της εξειδίκευσης, του Herfindahl – Hirschmann, του σύνθετου ρυθμού μεγέθυνσης εξαγωγών ή εισαγωγών, των όρων εμπορίου, ενώ για τη μελέτη του διακλαδικού εμπορίου θα βασιστούμε στο δείκτη Grubel – Lloyd.

A) Δείκτης ομοιότητας εξαγωγών και εισαγωγών

Είναι γεγονός πως ο βαθμός ομοιότητας των εξαγωγών δύο χωρών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον ανταγωνισμό τους στο διεθνές εμπορικό περιβάλλον. Ως μέτρο σύγκρισης λαμβάνεται ο δείκτης ομοιότητας εξαγωγών Finger – Kreinin⁹, ο οποίος στην ουσία χρησιμοποιείται για να αποτυπώσει τα κοινά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι εξαγωγές δύο χωρών προς μια τρίτη αγορά. Η μαθηματική του έκφραση έχει ως εξής:

$$S(abc) = \{ \sum \min [X_i (ac), X_i (bc)] \} * 100$$

Όπου $X_i (ac)$ το μερίδιο του προϊόντος i στις εξαγωγές της χώρας a προς την αγορά c , $X_i (bc)$ το αντίστοιχο μερίδιο της χώρας b και $S(abc)$ ο βαθμός της εμπορικής επικάλυψης των εξαγωγών των δύο χωρών για το προϊόν i .

Στην περίπτωση απόλυτης ομοιότητας ο δείκτης παίρνει την τιμή 100, ενώ σε αυτήν της έλλειψης κάθε συμπληρωματικότητας την τιμή 0.

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 6.7 συμπεραίνουμε πως οι ελληνικές και οι βουλγαρικές εξαγωγές παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα ομοιότητας (κυμάνθηκαν γύρω

⁹ Finger J.M., Kreinin M.(1979) “A measure of export similarity and its possible uses”, Economic Journal, Vol.89 (December 1979), p.p.905-912.

στο 75% το 2004, για να σημειώσουν πτώση τα επόμενα χρόνια – 69,03% το 2006). Το χαμηλό επίπεδο του δείκτη για το 2007 προφανώς οφείλεται στην υποεκτίμηση των στοιχείων για το συγκεκριμένο έτος.

Πίνακας 6.7

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	76,88%
2001	76,35%
2002	78,95%
2003	74,44%
2004	74,30%
2005	67,19%
2006	69,03%
2007	35,02%

Συγκριτικά χαμηλότερες τιμές λαμβάνει ο δείκτης για τις ελληνικές και τις ρουμανικές εξαγωγές (πίνακας 6.8). Έτσι, ενώ το 2000 ο δείκτης ομοιότητας βρίσκονταν στο 65,42%, κατά τη λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2004) μειώνεται στο 60,98%, για να σημειώσει οριακή πτώση τα δύο επόμενα χρόνια (59,95% το 2006).

Πίνακας 6.8

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	65,42%
2001	63,02%
2002	61,44%
2003	60,24%
2004	60,98%
2005	55,88%
2006	59,95%
2007	30,03%

Από τους παραπάνω δύο πίνακες μπορεί να εξαχθεί το γενικό συμπέρασμα πως οι δύο νέες χώρες της διεύρυνσης αποτελούν ανταγωνιστές της Ελλάδας στον τομέα των εξαγωγών, με τη Βουλγαρία να αποτελεί πιο ισχυρό ανταγωνιστή (υψηλότερες τιμές στον πίνακα 6.7). Πάντως, τα τελευταία χρόνια, όπως φαίνεται και στον πίνακα 6.9, οι βουλγαρικές και οι ρουμανικές εξαγωγές παρουσιάζουν

περισσότερα ανταγωνιστικά στοιχεία απ' ότι αυτές της Ελλάδας με τις άλλες δύο βαλκανικές χώρες.

Πίνακας 6.9

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	75,72%
2001	77,04%
2002	77,87%
2003	79,57%
2004	77,05%
2005	78,20%
2006	77,28%
2007	78,59%

Αντίστοιχα, για τον τομέα των εισαγωγών χρησιμοποιούμε το δείκτη ομοιότητας των εισαγωγών ανάμεσα στις τρεις υπό εξέταση χώρες ως προς την ευρωπαϊκή αγορά, ο οποίος δίδεται από τον εξής τύπο:

$$S(abc) = \{ \sum \min [M_i (ac), M_i (bc)] \} * 100$$

Όπου $M_i (ac)$ το μερίδιο του προϊόντος i στις εισαγωγές της χώρας a από την αγορά c , $M_i (bc)$ το αντίστοιχο μερίδιο της χώρας b και $S(abc)$ ο βαθμός της εμπορικής επικάλυψης των εισαγωγών των δύο χωρών για το προϊόν i .

Και σε αυτή την περίπτωση, η απόλυτη ομοιότητα εκφράζεται με την τιμή 100, ενώ η έλλειψη κάθε συμπληρωματικότητας με την τιμή 0.

Από τον πίνακα 6.10 συμπεραίνουμε πως υπάρχουν πολλές ομοιότητες στις κατηγορίες προϊόντων που εισάγουν η Ελλάδα και η Βουλγαρία από τις χώρες της ΕΕ (από 59,87% το 2000 στο 85,71% το 2006 και 73,50% το 2007).

Πίνακας 6.10

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	59,87%
2001	86,88%
2002	86,21%
2003	87,02%
2004	86,37%

2005	85,99%
2006	85,71%
2007	73,50%

Υψηλές τιμές του δείκτη παρατηρούνται και στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ρουμανίας (πίνακας 6.11). Συγκριτικά όμως με αυτές της Ελλάδας και της Βουλγαρίας, τα αποτελέσματα είναι μικρότερα (με εξαίρεση το 2000 – 81,38% και το 2007 – 99,10%).

Πίνακας 6.11

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	81,38%
2001	79,67%
2002	79,64%
2003	81,29%
2004	81,46%
2005	77,37%
2006	77,51%
2007	99,10%

Πάντως, κοινά στοιχεία ως προς τις εισαγωγές από την ΕΕ φαίνεται πως παρουσιάζει η βουλγαρική και η ρουμανική οικονομία (πίνακας 6.12), αφού ο σχετικός δείκτης εκτινάχθηκε από το 75,09% το 2000 στο 93,19% το 2007.

Πίνακας 6.12

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	75,09%
2001	87,61%
2002	89,69%
2003	92,78%
2004	93,92%
2005	91,53%
2006	92,79%
2007	93,19%

B) Ο δείκτης του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος

Ο δείκτης του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος (Revealed Comparative Advantage) αποτυπώνει τη δυναμική επέκτασης των εμπορικών δυνατοτήτων μιας χώρας και εκφράζεται μαθηματικά ως εξής:

$$RCA = X_i / \Sigma X : M_i / \Sigma M$$

Όπου X_i (M_i) οι εξαγωγές (εισαγωγές) του προϊόντος i σε μια αγορά και ΣX (ΣM) το σύνολο εξαγωγών (εισαγωγών) της χώρας. Όταν το ποσοστό συμμετοχής των εξαγωγών ενός προϊόντος στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των εισαγωγών του, τότε ο δείκτης είναι μεγαλύτερος της μονάδας (ύπαρξη συγκριτικού πλεονεκτήματος). Αντίθετα, όταν ο λόγος είναι μικρότερος της μονάδας, αυτό υποδηλώνει αδυναμία στην εξαγωγική επέκταση του εν λόγω προϊόντος στη συγκεκριμένη αγορά.

Στους πίνακες που ακολουθούν εξετάζονται οι εξαγωγικές δυνατότητες των προϊόντων της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον πίνακα 6.13, ο δείκτης αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος εμφανίζεται για την Ελλάδα ιδιαίτερα ενισχυμένος για τα λάδια και τα λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (κατηγορία 4), όπως επίσης και για τα λοιπά είδη και τις συναλλαγές (κατηγορία 9).

Επίσης, εξαγωγικό πλεονέκτημα – σε σχέση με τις αντίστοιχες εισαγωγές – εμφανίζουν σε μικρότερο βαθμό τα ορυκτά, καύσιμα και τα λιπαντικά (κατηγορία 3), τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (κατηγορία 6), οι πρώτες ύλες (κατηγορία 2) και τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (κατηγορία 0). Αντίθετα, εξαγωγική αδυναμία φαίνεται να παρουσιάζουν τα ποτά και ο καπνός (κατηγορία 1 – κάτι που δεν ίσχυε μέχρι το 2006), τα χημικά προϊόντα (κατηγορία 5), καθώς και τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (κατηγορία 7).

Πίνακας 6.13 Δείκτης Αποκαλυμμένου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος Ελλάδας

ΚΑΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	153,30%	166,79%	136,09%	137,97%	141,89%	147,92%	136,42%	111,46%
1	148,72%	125,90%	91,58%	134,04%	124,98%	134,82%	117,55%	81,11%
2	262,11%	222,42%	170,06%	202,68%	226,01%	168,53%	184,60%	144,53%
3	459,10%	580,89%	359,61%	85,40%	82,05%	90,63%	278,85%	278,46%
4	1966,93%	1578,83%	1009,52%	1343,68%	458,06%	1338,94%	1390,14%	45924,85%
5	55,13%	56,79%	65,64%	74,74%	79,70%	80,73%	73,89%	62,52%
6	131,58%	123,05%	130,75%	125,31%	145,21%	141,47%	144,84%	134,16%
7	31,95%	31,77%	36,58%	36,87%	40,62%	38,58%	43,52%	7,76%
8	166,47%	149,82%	148,42%	163,14%	143,01%	119,62%	95,80%	67,28%
9	11,00%	639,63%	1313,51%	3978,30%	5351,33%	2281,42%	759,63%	1403,30%

Διαφοροποιημένη είναι η κατάταξη των προϊόντων όσον αφορά στην περίπτωση της Βουλγαρίας (πίνακας 6.14). Έτσι, τις πρώτες θέσεις της εξαγωγικής επέκτασης καταλαμβάνουν τα διάφορα βιομηχανικά είδη (286,91%), οι πρώτες ύλες (184,23%), τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (145,71%), τα ορυκτά, καύσιμα και λιπαντικά (141,88%), ενώ ακολουθούν τα ποτά και ο καπνός (117,31%), καθώς επίσης και τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (109,31%).

Από την άλλη, εξαγωγική υστέρηση παρουσιάζουν οι υπόλοιπες κατηγορίες προϊόντων, με πρώτες τα λάδια και τα λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (63,89%), τα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (40,80%), καθώς επίσης και τα χημικά προϊόντα (38,98%).

Πίνακας 6.14 Δείκτης Αποκαλυμμένου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος Βουλγαρίας

ΚΑΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	74,24%	128,87%	178,85%	153,81%	159,22%	171,54%	149,37%	109,31%
1	404,84%	548,72%	478,38%	509,38%	408,33%	333,33%	222,73%	117,31%
2	138,27%	208,05%	255,79%	197,27%	168,42%	193,82%	185,21%	184,23%
3	67,27%	232,47%	281,35%	117,62%	113,39%	73,04%	72,25%	141,88%
4	3,64%	11,36%	16,90%	13,33%	31,11%	25,58%	24,39%	63,89%
5	33,70%	43,41%	32,32%	30,13%	27,95%	33,72%	35,07%	38,98%
6	83,68%	104,81%	91,55%	96,58%	116,17%	122,35%	139,13%	145,71%
7	204,02%	28,77%	34,18%	37,43%	34,06%	41,18%	42,14%	40,80%
8	193,30%	290,87%	294,08%	308,73%	311,83%	339,96%	307,81%	286,91%
9	81,36%	163,08%	60,47%	98,77%	173,06%	-	-	33,70%

Σχεδόν η ίδια εικόνα με τη Βουλγαρία (όσον αφορά στο αποκαλυμμένο συγκριτικό πλεονέκτημα των προϊόντων της) εμφανίζεται και για τις βασικές κατηγορίες εξαγωγικών αγαθών της εταίρας χώρας της διεύρυνσης (πίνακας 6.15). Στην πρώτη θέση συναντάμε και πάλι τα βιομηχανικά προϊόντα ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (371,88%), ενώ ακολουθούν τα ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά (205,81%) και οι πρώτες ύλες (174,24%). Σε τροχιά εξαγωγικής υστέρησης βρίσκονται τα λάδια και τα λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (98,51%), τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (42,93%), τα χημικά προϊόντα (34,99%), καθώς επίσης και τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (16,40%).

Πίνακας 6.15 Δείκτης Αποκαλυμμένου Συγκριτικού Πλεονεκτήματος Ρουμανίας

ΚΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	43,11%	48,67%	47,88%	42,56%	52,08%	57,56%	52,36%	42,93%
1	31,85%	41,14%	40,31%	26,04%	15,13%	14,24%	18,25%	117,01%
2	246,05%	194,85%	189,58%	216,35%	221,66%	174,95%	230,91%	174,24%
3	205,90%	169,13%	467,77%	317,47%	247,13%	307,57%	275,46%	205,81%
4	47,10%	66,19%	14,93%	81,91%	90,30%	67,22%	103,85%	98,51%
5	31,60%	26,05%	22,07%	23,85%	25,99%	25,78%	27,34%	34,99%
6	11,21%	8,67%	7,86%	8,38%	9,78%	10,48%	12,25%	16,40%
7	53,04%	52,72%	50,28%	49,52%	48,42%	44,72%	46,69%	50,01%
8	156,13%	156,67%	156,24%	176,02%	234,05%	273,12%	334,57%	371,88%
9	-	-	164,97%	161,83%	247,25%	7,69%	41,81%	113,06%

Γ) Ο δείκτης Balassa

Εκτός από το δείκτη αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος (ο οποίος συσχετίζει το μερίδιο των εξαγωγών με αυτό των εισαγωγών), στη βιβλιογραφία συναντάμε και το δείκτη Balassa, ο οποίος συγκρίνει την εξαγωγική συμπεριφορά μιας χώρας ως προς ένα προϊόν με την αντίστοιχη μιας άλλης χώρας (ή ομάδας χωρών) ως προς το ίδιο προϊόν.¹⁰ (Balassa,1965)

Δίνεται δε από τον εξής τύπο:

$$B=(X_{ij}/X_{rj}) / (X_{is}/X_{rs})$$

¹⁰ Balassa B.(1965) “Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage”, The Manchester School of Economic and Social Studies 33, p.p.99-123.

όπου: X_{ij} = εξαγωγές προϊόντος i της χώρας j

X_{rj} = σύνολο εξαγωγών (r) της χώρας j

X_{is} = εξαγωγές προϊόντος i της χώρας ή της ομάδας χωρών s

X_{rs} = σύνολο εξαγωγών (r) της χώρας ή της ομάδας χωρών s

Ο δείκτης Balassa παίρνει τιμές μεγαλύτερες της μονάδας ($B > 1$), όταν η χώρα j παρουσιάζει πιο αυξημένη εξαγωγική εξειδίκευση σε σχέση με τις υπόλοιπες (s). Σε αντίθετη περίπτωση, οι τιμές υπολείπονται της μονάδας ($B < 1$), εκφράζοντας έτσι τις αδυναμίες στην εξαγωγική επέκταση της εν λόγω χώρας.

Μάλιστα, το εύρος των τιμών σε συνθήκες εμφάνισης έντονων συγκριτικών πλεονεκτημάτων κυμαίνεται από ένα έως άπειρο. Αντίθετα, σε καθεστώς εξαγωγικής υστέρησης, ο δείκτης παίρνει τιμές από μηδέν έως ένα. Ακριβώς αυτό το σημείο αποτέλεσε αντικείμενο ισχυρής κριτικής, καθώς με τη χρήση του συγκεκριμένου δείκτη υπερεκτιμάται η εμφάνιση συγκριτικού πλεονεκτήματος στις εξαγωγές, ενώ από την άλλη υποτιμάται το μέγεθος της εξαγωγικής υποχώρησης.

Για την άρση των παραπάνω μειονεκτημάτων οι Dalum et al. (1998) εισήγαγαν ένα συμμετρικό δείκτη αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος (revealed symmetric comparative advantage index – RSCA), ο οποίος λαμβάνει τιμές από μηδέν έως ένα.

$$RSCA = (B-1) / (B+1)$$

Ωστόσο και γι' αυτόν το δείκτη υπήρξε ισχυρή κριτική, καθώς δεν αποτυπώνει το πραγματικό μέγεθος του συγκριτικού πλεονεκτήματος¹¹ (De Benedictis and Tamberi, 2001). Στην ίδια λογική, οι Proudman και Redding (2000) πρότειναν έναν παρεμφερή δείκτη Balassa, όπου το μερίδιο των εξαγωγών κάθε προϊόντος σταθμίζεται με το πλήθος των εξαγόμενων προϊόντων (n)¹².

Έτσι, ο νέος δείκτης Balassa παίρνει την εξής μορφή:

$$\tilde{B}_{ij} = B_{ij} / (1/n)\Sigma_i B_{ij}$$

¹¹ De Benedictis L., Tamberi M.(2001) “A note on the Balassa Index of Revealed Comparative Advantage”, Quaderni di ricerca no. 158. Department of Economics, University of Ancona.

¹² Proudman J., Redding S.(2000) “Evolving Patterns of International Trade”, Review of International Economics 8(3), p.p.373-396.

Ο Hillman (1980) υποστήριξε με τη σειρά του πως ο δείκτης Balassa δεν αποτυπώνει τις μεταβολές στις σχετικές τιμές των ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών. Γι' αυτό το λόγο, εισήγαγε μια ικανή και αναγκαία συνθήκη, η οποία εξασφάλιζε ότι μια αύξηση στις εξαγωγές ενός προϊόντος θα επηρέαζε θετικά και το δείκτη Balassa¹³:

$$1 - X_{ij}/W_i > X_{ij}/X_j (1 - X_j/W)$$

όπου:

X_{ij} = εξαγωγές του προϊόντος i της χώρας j

X_j = συνολικές εξαγωγές της χώρας j

W_i = εξαγωγές σε όλο τον κόσμο του προϊόντος i

W = συνολικές εξαγωγές σε όλο τον κόσμο

Λίγα χρόνια αργότερα, οι Marchese και Nadal de Simone (1989), τροποποίησαν το δείκτη του Hillman ως εξής:

$$HI = [(1 - X_{ij}/W_i)] / X_{ij}/X_j (1 - X_j/W)$$

Έτσι, κατά την άποψη των παραπάνω μελετητών, ο δείκτης Balassa είναι αξιόπιστος για τη μέτρηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος στις εξαγωγές, μόνο όταν ο δείκτης Hillman είναι μεγαλύτερος της μονάδας¹⁴.

Επίσης, οι Hinloopen και Van Marrewijk (2001) κατέταξαν τις τιμές του δείκτη Balassa σε τέσσερις κύριες κατηγορίες¹⁵:

α) $0 < B \leq 1$ (έλλειψη RCA)

β) $1 < B \leq 2$ (ασθενές RCA)

γ) $2 < B \leq 4$ (μέσο RCA)

δ) $4 < B$ (ισχυρό RCA)

Σύμφωνα λοιπόν με τον αρχικό δείκτη Balassa, η Ελλάδα κατά το πρώτο έτος της ένταξης της Βουλγαρίας στην ΕΕ διατηρούσε εξαγωγικό πλεονέκτημα σε πέντε από τις δέκα κατηγορίες (πίνακας 6.16). Πιο συγκεκριμένα, στα λάδια και λίπη φυτικής ή ζωικής προέλευσης, στα είδη και τις συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά

¹³ Hillman A.L.(1980) "Observation on the relation between revealed comparative advantage and comparative advantage as indicated by pre-trade relative prices", Weltwirtschaftliches Archiv 116(2), p.p.315-21.

¹⁴ Marchese S., F.N. De Simone (1989) "Monotonicity of indices of revealed comparative advantage: Empirical evidence on Hillman's condition", Weltwirtschaftliches Archiv 125 (1),p.p.158-67.

¹⁵ Hinloopen J., C. Van Marrewijk (2001) "On the empirical distribution of the Balassa index", Weltwirtschaftliches Archiv 116(2),p.p.315-21.

κατηγορίες, στα χημικά προϊόντα, καθώς επίσης και στα τρόφιμα και ζώα ζωντανά. Αντίθετα, η Βουλγαρία εμφάνιζε μεγαλύτερη εξαγωγική εξειδίκευση στα βιομηχανικά είδη, στα ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά, στις πρώτες ύλες, στα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη, καθώς επίσης και στα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών.

Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η χώρα μας έχασε την πλεονεκτική θέση έναντι της Βουλγαρίας σε τρεις κατηγορίες προϊόντων: τα ποτά, τον καπνό, τα ορυκτά, τα καύσιμα και τα λιπαντικά (που διατηρούσε μέχρι και το 2006), καθώς επίσης και στα μηχανήματα και το υλικό μεταφορών (την οποία απώλεσε από το 2002 κι έπειτα). Αυτό ακριβώς το σημείο μάς κάνει να πιστεύουμε πως η Ελλάδα αναμένεται να δεχθεί πιέσεις στο μέλλον σε σχέση με το εξωτερικό της εμπόριο, οι οποίες θα ενταθούν ακόμα περισσότερο από την όλο και μεγαλύτερη εναρμόνιση της Βουλγαρίας με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τις πολιτικές.

Πίνακας 6.16 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Βουλγαρίας

ΚΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	4,1474	4,1018	2,5927	2,8035	2,7767	2,7841	2,8289	1,0210
1	1,3560	1,4389	1,6033	1,9321	1,9171	2,3564	2,4766	0,6447
2	0,7467	0,8031	0,6895	0,7811	0,9191	0,6507	0,6370	0,2717
3	1,3509	0,8145	0,6986	0,8888	0,5241	0,5115	1,2836	0,2417
4	200,5876	67,3138	23,4380	61,8898	10,8194	34,1462	41,3976	274,5892
5	1,2341	1,5502	2,2210	3,2893	3,7335	3,6703	3,1463	1,2934
6	0,6840	0,7503	0,8844	0,8063	0,7491	0,7063	0,6584	0,2952
7	1,1772	1,0450	0,9753	0,8995	1,0992	0,7496	0,8508	0,3139
8	0,6981	0,6002	0,6108	0,5466	0,5466	0,5027	0,4715	0,1812
9	0,0065	0,7467	1,0137	0,9314	0,8504	2643,8279	2071,8047	4,7816

Παρόμοια συμπεράσματα εξάγονται και για τη συγκριτική εξαγωγική επέκταση της Ελλάδας και της Ρουμανίας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά (πίνακας 6.17). Και σ'αυτή την περίπτωση, η χώρα μας εμφανίζει και πάλι μεγαλύτερη εξαγωγική διείσδυση ακριβώς στις ίδιες κατηγορίες βασικών προϊόντων. Όσον αφορά στην εξαγωγική υστέρηση, η Ελλάδα επηρεάστηκε από την προοπτική ένταξης της Ρουμανίας στην ΕΕ, χάνοντας το συγκριτικό της πλεονέκτημα στην κατηγορία των ορυκτών, των καυσίμων και των λιπαντικών (από το 2002), καθώς επίσης και στις

κατηγορίες των πρώτων υλών και των βιομηχανικών ειδών, τα οποία είναι ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (από το 2007).

Πίνακας 6.17 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Ρουμανίας

ΚΑΛΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	8,8972	7,9349	9,1761	8,2310	8,2815	7,7786	8,0065	2,8374
1	15,5579	10,4465	10,7924	15,8299	22,7348	28,8792	19,0191	1,1754
2	0,8620	1,3812	1,4345	1,2130	1,2948	1,3752	1,2002	0,5375
3	1,5284	1,2681	0,6187	0,6786	0,3410	0,3072	1,2665	0,4881
4	23,8829	18,4268	46,0710	19,5690	7,2452	24,3765	19,5386	301,7477
5	2,1840	3,0149	3,4929	4,6196	4,6515	5,2881	4,1879	1,4744
6	1,3235	1,2882	1,4393	1,3212	1,2755	1,2138	1,1455	0,4255
7	0,5860	0,5493	0,5680	0,5128	0,5229	0,4178	0,4215	0,1489
8	0,4661	0,4197	0,4548	0,4405	0,4531	0,4216	0,3882	0,1629
9	-	-	5,7120	8,0077	34,8576	587,8407	154,2693	8,2420

Εκτός από τη διμερή ανάλυση των εξαγωγικών επιδόσεων (οι οποίες προηγήθηκαν), ο δείκτης Balassa μάς παρέχει επιπλέον τη δυνατότητα να συγκρίνουμε την εξαγωγική εξειδίκευση μιας χώρας σε σχέση με μια ομάδα χωρών. Αξιοποιούμε λοιπόν τη συγκεκριμένη δυνατότητα που μας δίδεται, προκειμένου να αξιολογηθεί η πορεία των ελληνικών εξαγωγών σε σχέση με τη σωρευτική ισχύ των δύο νέων χωρών της διεύρυνσης.

Ο πίνακας 6.18 απεικονίζει το δείκτη Balassa της Ελλάδας σε σχέση με την ομάδα χωρών Βουλγαρία – Ρουμανία. Το κύριο συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι η χώρα μας εξακολουθεί να εμφανίζει υψηλή εξειδίκευση για μια σειρά προϊόντα (λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης, είδη και συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες, τρόφιμα και ζώα ζωντανά, χημικά προϊόντα), ενώ δέχεται ισχυρές πιέσεις για άλλες κατηγορίες που στο παρελθόν υπερίσχυε, όπως οι πρώτες ύλες και τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη (από το 2006), καθώς επίσης και στην παραγωγή των ποτών και του καπνού (εμφάνισε σημαντική υποχώρηση από το 2007).

Πίνακας 6.18 Δείκτης Balassa Ελλάδας – Βουλγαρίας, Ρουμανίας

ΚΑΛΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	6,8191	6,3548	5,5471	5,4488	5,4641	5,2910	5,2818	1,8112
1	4,1084	3,9189	4,3576	5,4639	5,9451	7,3113	6,5980	0,9312
2	0,8280	1,1592	1,1221	1,0586	1,1704	1,0646	0,9608	0,4098
3	1,4768	1,1044	0,6375	0,7237	0,3751	0,3432	1,2713	0,3684
4	31,1957	22,8405	36,8923	23,8748	7,9262	26,3526	22,9548	292,5327
5	1,8127	2,4092	3,0438	4,1743	4,3719	4,7405	3,8305	1,4115
6	1,0598	1,0818	1,2390	1,1307	1,0785	1,0214	0,9479	0,3730
7	0,6764	0,6287	0,6365	0,5784	0,6054	0,4726	0,4914	0,1788
8	0,5113	0,4562	0,4868	0,4643	0,4742	0,4402	0,4085	0,1683
9	0,0245	2,8063	2,6033	2,6659	3,0576	738,3203	208,7151	6,6981

Δ) Ο δείκτης εξαγωγικής διείσδυσης

Επεκτείνοντας την ανάλυση της εξαγωγικής συμπεριφοράς των τριών χωρών και της διάδρασης που εμφανώς υπάρχει ανάμεσά τους, χρησιμοποιούμε το δείκτη εξαγωγικής διείσδυσης προκειμένου να εξάγουμε κάποια επιπρόσθετα γενικά συμπεράσματα, τα οποία θα συμπληρώσουν τις διαπιστώσεις που προέκυψαν από την προηγηθείσα κλαδική μελέτη των εξαγωγών ανά χώρα.

Ο δείκτης εξαγωγικής διείσδυσης μιας χώρας *i* σε μια χώρα ή ομάδα χωρών *j* ορίζεται ως ο λόγος των εξαγωγών της χώρας *i* στη χώρα ή ομάδα χωρών *j* προς το σύνολο των εισαγωγών της χώρας ή ομάδας χωρών *j*.

$$\Delta E\Delta = \Sigma X_{ij} / \Sigma M_j$$

Όπου ΣX_{ij} το σύνολο των εξαγωγών της χώρας *i* προς τη χώρα ή ομάδα χωρών *j* και ΣM_j το σύνολο των εισαγωγών της χώρας ή ομάδας χωρών *j*. Όταν ο δείκτης υπερβαίνει τη μονάδα, η χώρα που εξάγει παρουσιάζει αυξημένη εξαγωγική δραστηριότητα προς τις υπόλοιπες υπό εξέταση χώρες. Σε αντίθετη περίπτωση, η προοπτική εξαγωγικής διείσδυσης για τη συγκεκριμένη χώρα είναι αρνητική.

Από τον πίνακα που ακολουθεί (6.19) διαπιστώνουμε πως σωρευτικά η Ρουμανία εμφανίζει υψηλότερο δείκτη εξαγωγικής διείσδυσης στην ευρωπαϊκή αγορά σε σύγκριση με τις άλλες δύο χώρες (π.χ. το 2006 ο δείκτης εξαγωγικής διείσδυσης

Ρουμανίας – ΕΕ ήταν 0,75%, Ελλάδας – ΕΕ 0,44%, ενώ Βουλγαρίας – ΕΕ μόλις 0,30%).

Όσον αφορά στις σχέσεις της χώρας μας με τις υπόλοιπες δύο, η Ελλάδα εμφανίζει κατά πολύ υψηλότερη εξαγωγική διείσδυση στη Βουλγαρία (προφανώς λόγω και της γεωγραφικής γειτνίασης) απ’ ό τι στη Ρουμανία. Για παράδειγμα, η διαφορά ανάμεσα στο δείκτη εξαγωγικής διείσδυσης Ελλάδας – Βουλγαρίας και Ελλάδας – Ρουμανίας ήταν 14 ποσοστιαίες μονάδες κατά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000), για να διαμορφωθεί στις 8,64 μονάδες κατά το έτος ένταξης.

Πίνακας 6.19 Δείκτης Εξαγωγικής Διείσδυσης

ΕΤΗ	ΕΛΛΑΔΑ ΕΕ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΕΕ	ΕΛΛΑΔΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΕΕ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΕΛΛΑΔΑ
2000	0,46%	1,82%	0,17%	18,47%	4,47%	0,47%	1,38%
2001	0,45%	2,16%	0,19%	14,03%	3,40%	0,54%	1,69%
2002	0,37%	1,76%	0,21%	12,91%	2,36%	0,60%	1,83%
2003	0,42%	1,61%	0,23%	13,19%	2,12%	0,64%	1,69%
2004	0,40%	1,82%	0,25%	46,10%	2,21%	0,71%	1,97%
2005	0,40%	2,34%	0,26%	10,45%	1,98%	0,73%	1,72%
2006	0,44%	2,68%	0,30%	11,15%	2,30%	0,75%	1,74%
2007	1,11%	1,58%	34,56%	8,67%	0,03%	73,91%	0,84%

Ε) Ο δείκτης εξειδίκευσης

Συμπληρωματικός με τους δείκτες του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος, του δείκτη Balassa και του δείκτη εξαγωγικής διείσδυσης είναι ο δείκτης εξειδίκευσης, ο οποίος αναφέρεται στην κλαδική σύγκριση των εμπορικών δυνατοτήτων μιας χώρας ως προς μια άλλη (ή κάποιες άλλες). Δίδεται δε από τον ακόλουθο τύπο:

$$\Delta E = [(X_{it} / \Sigma M_{it})^k] / [(X_{it} / \Sigma M_{it})^n] * 100$$

Όπου $(X_{it} / \Sigma M_{it})^k$ ο λόγος των εξαγωγών ενός προϊόντος i προς το σύνολο των εισαγωγών μιας χώρας (k), $(X_{it} / \Sigma M_{it})^n$ ο λόγος των εξαγωγών του ιδίου προϊόντος i προς το σύνολο των εισαγωγών μιας δεύτερης χώρας ή ομάδας χωρών (n).

Από τους πίνακες που ακολουθούν (6.20, 6.21, 6.22) αποδεικνύεται πως και οι τρεις χώρες (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία) υστερούν σημαντικά σε σχέση με το σύνολο των χωρών της ΕΕ στις περισσότερες κατηγορίες προϊόντων. Εξαίρεση αποτελούν για το 2007 η κατηγορία 4 (λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης), όπου η Ελλάδα παρουσιάζει μεγαλύτερη εξειδίκευση, η κατηγορία 6 (βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη), με τη Βουλγαρία να υπερέχει σε σχέση με την ΕΕ, όπως επίσης και η κατηγορία 8 (διάφορα βιομηχανικά είδη), όπου οι δύο χώρες της τελευταίας διεύρυνσης υπερτερούν έναντι του συνόλου της ΕΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.20 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΕΕ

ΚΑΔΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	84,25%	98,21%	91,39%	74,82%	70,40%	82,52%	85,52%	39,44%
1	85,55%	80,90%	71,81%	74,29%	66,26%	81,28%	74,34%	28,23%
2	54,87%	58,68%	55,29%	48,62%	45,12%	42,03%	48,99%	0,35%
3	46,47%	43,29%	32,56%	19,37%	9,84%	11,00%	32,95%	0,36%
4	392,38%	399,32%	277,69%	327,08%	128,81%	367,06%	398,43%	7834,54%
5	21,58%	24,47%	24,65%	30,45%	31,03%	37,89%	36,24%	17,11%
6	42,06%	42,65%	45,31%	40,61%	40,10%	41,00%	45,06%	21,57%
7	9,07%	9,01%	9,75%	9,40%	10,42%	10,18%	12,51%	5,82%
8	62,04%	62,04%	65,92%	57,36%	50,57%	48,27%	43,59%	18,75%
9	0,22%	27,14%	31,79%	35,64%	43,47%	67,93%	86,47%	46,28%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.21 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ – ΕΕ

ΚΑΔΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	69,03%	50,14%	75,95%	60,78%	61,49%	61,99%	62,77%	56,68%
1	214,39%	117,75%	96,50%	87,59%	83,81%	72,14%	62,32%	64,27%
2	249,69%	153,02%	172,76%	141,79%	119,05%	135,09%	159,68%	1,87%
3	116,89%	111,30%	100,41%	49,65%	45,52%	44,97%	53,29%	2,21%
4	6,65%	12,42%	25,53%	12,04%	28,87%	22,48%	19,98%	41,87%
5	59,41%	33,06%	23,91%	21,09%	20,15%	21,59%	23,91%	19,42%
6	208,95%	119,05%	110,38%	114,72%	129,81%	121,41%	142,09%	107,23%
7	26,19%	18,06%	21,54%	23,80%	22,99%	28,39%	30,53%	27,19%
8	302,00%	216,50%	232,55%	239,04%	224,36%	200,81%	191,95%	151,84%
9	112,29%	76,13%	67,57%	87,15%	123,96%	0,05%	0,09%	14,20%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.22 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ – ΕΕ								
ΚΑΔΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	24,75%	28,44%	23,29%	22,19%	22,41%	23,81%	20,64%	18,89%
1	14,37%	17,80%	15,56%	11,46%	7,68%	6,32%	7,55%	32,64%
2	166,37%	97,63%	90,12%	97,88%	91,86%	68,61%	78,88%	0,88%
3	79,47%	78,45%	123,05%	69,71%	76,05%	80,36%	50,27%	1,01%
4	42,94%	49,80%	14,09%	40,81%	46,87%	33,80%	39,41%	35,28%
5	25,82%	18,65%	16,50%	16,10%	17,58%	16,08%	16,72%	15,77%
6	83,06%	76,08%	73,62%	75,05%	82,87%	75,83%	76,01%	68,87%
7	40,46%	37,70%	40,15%	44,75%	52,54%	54,68%	57,35%	53,08%
8	347,94%	339,73%	338,96%	317,94%	294,21%	257,02%	217,00%	156,45%
9	0,00%	0,00%	13,01%	10,87%	3,29%	0,26%	1,08%	7,63%

Όσον αφορά στο δείκτη εξειδίκευσης της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, από τους πίνακες που ακολουθούν (6.23, 6.24) φαίνεται ξεκάθαρα ότι η χώρα μας υπερέχει και σ' αυτόν το δείκτη στα προϊόντα της κατηγορίας 4 (λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης) και 9 (είδη και συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες) έναντι της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Επίσης, θετική πορεία διαγράφεται επιπρόσθετα για τη χώρα μας έναντι της Ρουμανίας και για τις κατηγορίες 0 (τρόφιμα και ζώα ζωντανά) και 5 (χημικά προϊόντα και συναφή).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.23 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ								
ΚΑΔΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	122,05%	195,85%	120,34%	123,08%	114,50%	133,13%	136,25%	69,58%
1	39,91%	68,70%	74,41%	84,82%	79,05%	112,68%	119,28%	43,93%
2	21,97%	38,35%	32,00%	34,29%	37,90%	31,11%	30,68%	18,51%
3	39,76%	38,89%	32,42%	39,02%	21,61%	24,46%	61,82%	16,47%
4	5902,91%	3214,13%	1087,84%	2717,19%	446,14%	1632,76%	1993,84%	18711,63%
5	36,32%	74,02%	103,09%	144,41%	153,95%	175,50%	151,54%	88,14%
6	20,13%	35,83%	41,05%	35,40%	30,89%	33,77%	31,71%	20,11%
7	34,64%	49,90%	45,27%	39,49%	45,33%	35,84%	40,98%	21,39%
8	20,54%	28,66%	28,35%	24,00%	22,54%	24,04%	22,71%	12,35%
9	0,19%	35,65%	47,05%	40,89%	35,07%	126419,08%	99784,74%	325,84%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.24 ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ								
ΚΑΔΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	340,40%	345,29%	392,42%	337,10%	314,16%	346,53%	414,30%	208,82%
1	595,23%	454,58%	461,54%	648,32%	862,43%	1286,54%	984,15%	86,50%
2	32,98%	60,10%	61,35%	49,68%	49,12%	61,26%	62,10%	39,56%
3	58,47%	55,18%	26,46%	27,79%	12,94%	13,69%	65,54%	35,92%
4	913,73%	801,84%	1970,25%	801,45%	274,84%	1085,95%	1011,03%	22207,23%
5	83,56%	131,19%	149,37%	189,20%	176,45%	235,58%	216,70%	108,51%
6	50,64%	56,06%	61,55%	54,11%	48,39%	54,07%	59,28%	31,32%
7	22,42%	23,90%	24,29%	21,00%	19,83%	18,61%	21,81%	10,96%
8	17,83%	18,26%	19,45%	18,04%	17,19%	18,78%	20,09%	11,99%
9	-	-	244,27%	327,96%	1322,30%	26187,77%	7982,72%	606,57%

Στ) Ο δείκτης Herfindahl – Hirschmann

Ο συγκεκριμένος δείκτης υπολογίζει το επίπεδο συγκέντρωσης στη δομή του εμπορίου και δίδεται από τους ακόλουθους τύπους:

$$HHIX = \sum (X_i/X)^2 \text{ (για τις εξαγωγές)}$$

$$HHIM = \sum (M_i/M)^2 \text{ (για τις εισαγωγές)}$$

Παίρνει τιμές από μηδέν (όταν πολλά προϊόντα συμμετέχουν με μικρά μερίδια στο συνολικό εμπόριο) έως εκατό (όταν λίγα προϊόντα συμμετέχουν με υψηλά μερίδια στο συνολικό εμπόριο).

Ο πίνακας 6.25 δείχνει πως πολλές κατηγορίες προϊόντων συμμετέχουν με μικρό ποσοστό στις συνολικές ελληνικές εξαγωγές. Αντίθετα, λιγότερες κατηγορίες με μεγαλύτερο μερίδιο συνεισφέρουν διαχρονικά στο εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας (πίνακας 6.26), ενώ η Ρουμανία εμφανίζει το μεγαλύτερο δείκτη συγκέντρωσης εξαγωγών (κάτι που αποδεικνύει την παραγωγική συρρίκνωση και εξάρτηση του εμπορίου της σε όλο και λιγότερες ομάδες προϊόντων (πίνακας 6.27)).

Πίνακας 6.25

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	15,92%
2001	15,63%
2002	16,26%
2003	15,50%
2004	16,06%
2005	15,15%
2006	14,19%
2007	41,33%

Πίνακας 6.26

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	22,54%
2001	22,32%
2002	22,51%
2003	24,46%
2004	23,90%
2005	23,08%
2006	22,65%
2007	21,03%

Πίνακας 6.27

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	30,10%
2001	32,70%
2002	32,06%
2003	31,81%
2004	29,02%
2005	27,47%
2006	26,67%
2007	26,06%

Όσον αφορά στο δείκτη συγκέντρωσης των εισαγωγών, από τους παρακάτω πίνακες (6.28 – 6.30) φαίνεται πως και οι τρεις χώρες εισάγουν πολλές κατηγορίες προϊόντων από την ΕΕ που συμμετέχουν με μικρά μερίδια. Συγκεκριμένα, κατά την τελευταία οκταετία, ο δείκτης συγκέντρωσης είναι κατά μέσο όρο 23,98% για την Ελλάδα, 23,66% για τη Βουλγαρία και 26,01% για τη Ρουμανία.

Πίνακας 6.28

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	22,34%
2001	21,28%
2002	19,81%
2003	19,87%
2004	21,03%
2005	19,91%
2006	19,93%
2007	47,68%

Πίνακας 6.29

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	22,43%
2001	24,05%
2002	23,17%
2003	23,14%
2004	24,05%
2005	24,23%
2006	23,91%
2007	24,37%

Πίνακας 6.30

ΕΤΗ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ
2000	24,64%
2001	24,70%
2002	25,29%
2003	25,20%
2004	26,30%
2005	26,47%
2006	27,47%
2007	28,05%

Ζ) Δείκτης σχετικού, ετήσιου, σύνθετου ρυθμού μεγέθυνσης εξαγωγών ή εισαγωγών¹⁶

Συγκρίνει τους ετήσιους σύνθετους ρυθμούς μεγέθυνσης των εμπορικών ροών (εξαγωγών ή εισαγωγών) μιας χώρας σε σχέση με κάποιες άλλες. Δίδεται από τον ακόλουθο τύπο:

$$g_i = [(X_2 / X_1)^{1/t} - 1] \cdot 100$$

όπου:

X_1 και X_2 η αξία των εξαγωγών ή εισαγωγών του προϊόντος i στην αρχή και στο τέλος του χρονικού διαστήματος αντίστοιχα και t ο αριθμός των περιόδων του διαστήματος (στην περίπτωσή μας, 1995 = αρχή του διαστήματος, 2007 = τέλος του διαστήματος, σύνολο 13 έτη και $t = 12$).

Οι πίνακες που ακολουθούν απεικονίζουν τις τιμές του δείκτη (για τις εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία) τόσο ως προς τη γενική συμπεριφορά όσο και ως προς τα προϊόντα της δισηήφιας κατηγορίας ΤΤΔΕ.

Για την περίοδο 1996 – 2007 ($t = 11$), από τα συγκεντρωτικά στοιχεία του διμερούς εμπορίου που παρατέθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο (5) υπολογίζουμε το μέσο ρυθμό μεγέθυνσης εξαγωγών ως εξής: Για την Ελλάδα προς τη Βουλγαρία στο 85,37%, ενώ για την Ελλάδα προς τη Ρουμανία στο 80,24%. Όσον αφορά στις εισαγωγές, οι τιμές για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία είναι 78,82% και 73,69% αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι κατά μέσο όρο, η χώρα μας αναπτύσσει περισσότερες (με μεγαλύτερο ρυθμό) εμπορικές συναλλαγές (τόσο εξαγωγές όσο και εισαγωγές) με τη Βουλγαρία απ' ό,τι με τη Ρουμανία.

Ειδικότερα για τις είκοσι πρώτες ομάδες προϊόντων του 2007, οι τιμές του δείκτη για τις εξαγωγές της Ελλάδας προς τις δύο χώρες έχουν ως εξής:

Πίνακας 6.31 Δείκτης σχετικού ρυθμού μεγέθυνσης εξαγωγών κατά βασικά προϊόντα της δισηήφιας κατηγορίας ΤΤΔΕ

Ελλάδα – Βουλγαρία		Ελλάδα – Ρουμανία	
Κατηγορίες προϊόντων	Τιμές Δείκτη	Κατηγορίες προϊόντων	Τιμές Δείκτη
67	3,77	78	3,82
84	3,57	69	3,51
78	3,58	05	3,40

¹⁶ Προκύπτει από τον τύπο του ανατοκισμού: $X_2 = X_1 (1+g)^t$, όταν αυτός επιλυθεί ως προς g .

68	3,47	68	3,35
65	3,46	33	2,97
69	3,39	74	3,17
33	3,16	89	3,17
05	2,73	77	3,10
74	3,22	58	3,15
89	3,09	67	3,14
57	3,22	84	3,15
58	3,14	57	3,15
66	3,00	28	2,88
12	2,99	65	3,00
77	-	55	2,82
72	2,99	64	2,86
04	2,91	72	2,80
64	2,61	53	2,76
42	2,82	75	2,75
53	2,65	59	2,66

Στις πέντε πρώτες θέσεις των ελληνικών εξαγωγών προς τη Βουλγαρία με τη μεγαλύτερη μέση μεταβολή βρίσκουμε τις εξής κατηγορίες προϊόντων: «σίδηρος και χάλυβας» (67), «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «οχήματα για δρόμους» (78), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68) και «υφαντικά νήματα, υφάσματα» (65). Αντίθετα, με τη μικρότερη μεταβολή τα προϊόντα των κατηγοριών «μηχανήματα ειδικά για ορισμένες βιομηχανίες» (72), «δημητριακά και παρασκευάσματα δημητριακών» (04), «χαρτί, χαρτόνια και είδη από χαρτοπολτό» (64), «κλάδια και λίπη φυτικής προέλευσης» (42) και «βαφικές, δεψικές και χρωστικές ύλες» (53).

Για τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία με τη μεγαλύτερη μεταβολή, τις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν οι κατηγορίες «οχήματα για δρόμους» (78), «είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα» (69), «φρούτα και λαχανικά» (05), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (33), με τα προϊόντα με τη μικρότερη μεταβολή να εντάσσονται στις κατηγορίες «χαρτί, χαρτόνια και είδη από χαρτοπολτό» (64), «μηχανήματα ειδικά για ορισμένες βιομηχανίες» (72), «βαφικές, δεψικές και χρωστικές ύλες» (53), «μηχανές γραφείου και μηχανές αυτόματης επεξεργασίας στοιχείων» (75), «χημικές ύλες και προϊόντα μη κατονομαζόμενα» (59).

Αντίστοιχα, για τις είκοσι βασικές κατηγορίες προϊόντων, ο δείκτης σχετικού ρυθμού μεγέθυνσης εισαγωγών της Ελλάδας από τις δύο χώρες παίρνει τις ακόλουθες τιμές (Πίνακας 6.32).

Πίνακας 6.32 Δείκτης σχετικού ρυθμού μεγέθυνσης εισαγωγών κατά βασικά προϊόντα της διψήφιας κατηγορίας ΤΤΔΕ

Ελλάδα – Βουλγαρία		Ελλάδα – Ρουμανία	
Κατηγορίες προϊόντων	Τιμές Δείκτη	Κατηγορίες προϊόντων	Τιμές Δείκτη
84	3,843	68	3,753
68	2,693	77	3,315
67	3,149	28	3,298
28	3,447	00	3,263
66	3,114	67	2,585
24	3,105	33	2,988
72	3,193	75	3,183
04	3,160	04	-
57	2,404	24	2,946
35	2,566	57	2,776
05	2,856	69	2,958
63	2,749	84	2,862
02	2,946	63	2,746
12	2,959	66	2,634
74	2,867	64	2,819
01	2,660	76	2,762
64	2,732	89	2,622
65	2,566	51	1,544
69	2,647	42	-
82	2,821	02	2,552

Τα εισαγωγικά προϊόντα της Ελλάδας από τη Βουλγαρία με τη μεγαλύτερη μεταβολή είναι αυτά των κατηγοριών «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (84), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «σίδηρος και χάλυβας» (67), «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28), «είδη από μεταλλικά ορυκτά μη κατονομαζόμενα» (66), ενώ με τη μικρότερη μεταβολή οι κατηγορίες «κρέατα και παρασκευάσματα από κρέας» (01), «χαρτί, χαρτόνια και είδη από χαρτοπολτό» (64), «υφαντικά νήματα, υφάσματα» (65), «είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα» (69), «έπιπλα και μέρη αυτών» (82).

Για τις ελληνικές εισαγωγές από τη Ρουμανία, τη μεγαλύτερη μεταβολή κατά την υπό εξέταση περίοδο (1995 – 2007) παρουσιάζουν τα προϊόντα των κατηγοριών «μη σιδηρούχα μέταλλα» (68), «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές κ.λ.π.» (77), «μεταλλεύματα και απορρίμματα μετάλλων» (28), «ζώα ζωντανά» (00), «σίδηρος και χάλυβας» (67), ενώ με τη μικρότερη θετική μετατόπιση εμφανίζονται οι κατηγορίες «συσκευές και εξοπλισμός τηλεπικοινωνιών, εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου» (76), «διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα» (89), «οργανικά χημικά» (51), «λάδια και λίπη φυτικής προέλευσης» (42) και «γαλακτοκομικά προϊόντα και αυγά πουλιών» (02).

Η) Ο δείκτης των όρων εμπορίου

Εκφράζει τις σχετικές τιμές των εξαγωγικών και των εισαγωγικών προϊόντων. Μετρά το πραγματικό κόστος των εισαγόμενων εμπορευμάτων ανά μονάδα εξαγόμενων σε σχέση με την περίοδο βάσης που είναι η παρούσα περίοδος. Η μέτρηση γίνεται με τη σύγκριση του δείκτη μέσων τιμών εξαγωγών P_e (εκτιμά τις μεταβολές μόνο των τιμών των εξαγομένων σε σταθερές εξαγόμενες ποσότητες της παρούσας περιόδου) προς το δείκτη μέσων τιμών P_i εισαγωγών (υπολογίζει τις μεταβολές μόνο των τιμών των εισαγομένων σε σταθερές εισαγόμενες ποσότητες της παρούσας περιόδου). Δίδεται από τον εξής τύπο:

$$T = P_e / P_i$$

Οι μεταβολές του δείκτη T δείχνουν τις διαφοροποιήσεις που λαμβάνουν χώρα στο πραγματικό κόστος των εισαγωγών ανά μονάδα εξαγωγικών προϊόντων. Άνοδος της τιμής του T σημαίνει ότι οι εισαγωγές γίνονται σχετικά φθηνότερες ως προς τις εξαγωγές, με αποτέλεσμα οι όροι εμπορίου να κινούνται ευνοϊκά για τη μια χώρα σε σχέση με την άλλη¹⁷.

Στους παρακάτω πίνακες (6.33, 6.44) παρατίθενται οι όροι εμπορίου της Ελλάδας με τις δύο χώρες της διεύρυνσης για την περίοδο 1996 – 2007.

Πίνακας 6.33 Όροι εμπορίου Ελλάδας – Βουλγαρίας (1996 – 2007)

	Εισαγωγών $P_i = \Sigma p(07)q(07) / \Sigma p(96)q(07)$				Εξαγωγών $P_e = \Sigma p(07)q(07) / \Sigma p(96)q(07)$			
	q07	p96	p96q07	p07q07	q07	p96	p96q07	p07q07
0	203.090.533	3,962805	804808228	97.924.411	161.943.203	0,396479	64207079,2	92.281.057
1	8.444.535	0,316793	2675169,64	15.226.679	14.321.731	0,868223	12434456,3	29.005.156
2	627.294.945	0,17072	107091570	109.216.216	102.779.698	0,49447	50821477,3	24.691.017
3	2.938.774	2,659336	7815188,83	19.720.111	86.787.606	0,141456	12276627,6	55.047.997
4	13.140.129	2,166098	28462808,7	10.391.649	26.021.894	0,769338	20019631,9	18.563.419
5	70.826.223	0,704138	49871407,1	37.316.516	105.691.789	1,382809	146151557	103.426.700
6	451.025.560	0,258352	116523350	287.522.022	735.466.738	0,924182	679705121	407.005.037
7	95.984.302	0,070492	6766120,87	66.185.208	27.088.100	3,885213	105243038	198.058.362
8	116.122.225	0,295874	34357539,2	217.583.583	37.841.304	4,7363	179227768	181.126.344
9	5	0,32005	1,60025143	159.726	187.858	4,4317	832530,299	716.631
			1158371384	861.246.121			1270919287	1.109.921.720
Pi	0,74349741				Pe	0,873322		
T	1,17461332							

Πηγή: Eurostat, ΕΣΥΕ

¹⁷ Παρασκευαΐδης Π.(2007) “Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας – Βαλκανικών Χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα”, Εκθέσεις, 49, ΚΕΠΕ.

Πίνακας 6.34 Όροι εμπορίου Ελλάδας – Ρουμανίας (1996 – 2007)

Εισαγωγών $P_i = \Sigma p(07)q(07) / \Sigma p(96)q(07)$					Εξαγωγών $P_e = \Sigma p(07)q(07) / \Sigma p(96)q(07)$			
	q07	p96	p96q07	p07q07	q07	p96	p96q07	p07q07
0	108.942.326	0,5463	59515193	68.501.555	122.045.548	0,372088	45411684	83.076.805
1	1.123.870	3,031029	3406482,6	806.204	675.569	2,260755	1527296	2.890.789
2	175.098.200	0,226398	39641882	58.354.433	325.782.455	0,053938	17572054	24.223.973
3	63.266.271	0,104148	6589055,6	31.769.386	90.317.303	0,095221	8600103,9	45.288.651
4	7.134.264	2,153624	15364522	4.119.039	4.226.840	0,817047	3453526,9	3.763.186
5	47.712.934	0,183084	8735474,8	31.598.732	76.216.564	1,724169	131410237	98.602.024
6	197.961.022	0,362376	71736323	224.641.726	100.322.956	1,017673	102095964	185.017.425
7	16.115.031	5,910086	95241219	91.319.497	27.995.113	6,033212	168900452	253.837.741
8	8.359.717	1,689497	14123717	24.847.218	12.212.899	4,022512	49126533	76.365.138
			314353869	535.957.790			528097850	773.065.732
Pi	1,70495051				Pe	1,463868		
T	0,86							

Πηγή: Eurostat, ΕΣΥΕ

Από τους παραπάνω πίνακες συμπεραίνουμε πως την περίοδο 1996 – 2007, οι όροι εμπορίου της χώρας μας ήταν πιο ευνοϊκοί για τις εμπορικές σχέσεις με τη Βουλγαρία απ’ ότι με τη Ρουμανία (1,17 έναντι 0,86). Ακριβώς αυτό το στοιχείο, όπως προαναφέρθηκε, συνεπάγεται για την Ελλάδα μεγαλύτερη μείωση του πραγματικού κόστους των εισαγωγών από τη Βουλγαρία ως προς τις εξαγωγές προς την εν λόγω χώρα (σε σχέση πάντα με τη Ρουμανία).

Θ) Ο δείκτης Grubel – Lloyd

Εξετάζει την ύπαρξη και το μέγεθος του ενδο-επιχειρησιακού ή ενδοκλαδικού (intra – industry) εμπορίου, το οποίο αναφέρεται στην ταυτόχρονη εισαγωγή και εξαγωγή αγαθών που είναι κατηγοριοποιημένα στον ίδιο κλάδο παραγωγής ή στην ίδια ομάδα προϊόντων¹⁸.

Τα αποτελέσματα από τη χρήση του συγκεκριμένου δείκτη αποκτούν ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια, καθώς με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η μείωση των παραγόμενων εγχώριων προϊόντων και η ταυτόχρονη αύξηση της ποικιλίας των αγαθών που απολαμβάνουν οι καταναλωτές.

Η μαθηματική του μορφή για το σύνολο του διμερούς εμπορίου ανάμεσα σε δύο χώρες είναι η εξής¹⁹:

¹⁸ Αποτελέσε το αντικείμενο μελέτης των νέων θεωριών εμπορίου (new trade theories). Σχετικά βλ. Balassa (1966), Krugman (1980), Dixit & Norman (1980), Helpman (1981).

¹⁹ Lindqvist R.(2006) “Intra – Industry Trade: An Analysis of Measurements”, School of Economics and Management, Lund University, p.p.9.

$$ΠΤ = 2 * \min(X, M)$$

όπου:

X = το σύνολο των εξαγωγών ανάμεσα στις δύο χώρες

M = το σύνολο των εισαγωγών ανάμεσα στις δύο χώρες

Για την κλαδική εξέταση της ύπαρξης και του μεγέθους του ενδοκλαδικού εμπορίου χρησιμοποιείται ο παρακάτω τύπος²⁰:

$$ΠΤ_i = \{1 - [(X_i - M_i) / (X_i + M_i)]\} * 100$$

όπου:

X_i = οι εξαγωγές μιας χώρας A προς την εταίρα χώρα B για το αγαθό i

M_i = οι εισαγωγές της χώρας A από τη χώρα B για το ίδιο αγαθό i

Ο παραπάνω δείκτης κυμαίνεται από 0 (όταν δεν υπάρχει ενδο–επιχειρησιακό εμπόριο) έως 100 (όταν το διμερές εμπόριο είναι απολύτως ενδο–επιχειρησιακό). Το ενδοκλαδικό εμπόριο διακρίνεται σε κάθετο (vertical) – όταν οι ποικιλίες των προϊόντων διαφέρουν ποιοτικά – και σε οριζόντιο (horizontal), όταν η διαφοροποίηση περιορίζεται μόνο στο επίπεδο των δευτερευόντων χαρακτηριστικών.

Ως προς τη μαθηματική του έκφραση, το ενδο–επιχειρησιακό εμπόριο θεωρείται κάθετο (vertical), όταν η ανά μονάδα αξία των εξαγόμενων προϊόντων διαφέρει από αυτήν των εισαγόμενων τουλάχιστον κατά 15% και οριζόντιο (horizontal) στην περίπτωση που η απόκλιση των αντίστοιχων τιμών είναι μικρότερη από 15%.

Δηλαδή: $0,85 \leq UVI^{EXP} / UVI^{IMP} \leq 1,15$ (οριζόντιο ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο)

$UVI^{EXP} / UVI^{IMP} < 0,85$ ή $UVI^{EXP} / UVI^{IMP} > 1,15$ (κάθετο ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο)

Κατά καιρούς, αρκετοί μελετητές επιχείρησαν να αναλύσουν τους προσδιοριστικούς παράγοντες του ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου. Ο P.N. Emirnan,

²⁰ Fontagné L., Freudenberg M.(1997) “Intra – Industry Trade: Methodological Issues Reconsidered”, CEPII, p.p.21.

συνοψίζοντας τις βιβλιογραφικές αναφορές πάνω σε αυτό το θέμα, επικέντρωσε στους εξής παράγοντες²¹:

α) Διαφοροποίηση προϊόντος: Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφοροποίηση του προϊόντος, τόσο μεγαλύτερο αναμένεται να είναι και το ενδοκλαδικό εμπόριο, καθώς οι καταναλωτές θα έχουν τη δυνατότητα να ικανοποιήσουν πιο εύκολα τη διαρκώς αυξανόμενη ζήτησή τους.

β) Οικονομίες κλίμακας: Οι οικονομίες κλίμακας συμβάλλουν στην περαιτέρω εξειδίκευση, καθώς επίσης και στη μείωση του παραγωγικού κόστους. Με αυτόν τον τρόπο είναι πιο εύκολο να παραχθεί – άρα και να ανταλλαγεί – ένα ελαφρώς διαφοροποιημένο προϊόν μέσω του ενδοκλαδικού εμπορίου.

γ) Δομή της αγοράς: Η ύπαρξη ολιγοπωλιακής κατάστασης στην αγορά δίνει ώθηση στο ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο²², καθώς έτσι ενισχύεται η ικανότητα της επιχείρησης για ανταλλαγή προϊόντων.

δ) Εισοδηματική σύγκλιση: Οι πολίτες των χωρών με ανάλογο επίπεδο εισοδήματος αναμένεται να ζητούν όμοια προϊόντα. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να αναπτυχθεί το ενδοκλαδικό εμπόριο ανάμεσα σ' αυτές τις χώρες²³.

ε) Οικονομική ανάπτυξη: Όσο πιο αναπτυγμένη είναι μια χώρα, τόσο πιο διευρυμένο βιομηχανικό τομέα θα έχει. Έτσι, το ενδοκλαδικό εμπόριο θα βοηθηθεί σημαντικά από τη δυνατότητα της χώρας να παράγει περισσότερα αγαθά, ένα μεγάλο μέρος εκ των οποίων θα διαθέσει στο εξωτερικό της εμπόριο.

στ) Απόσταση: Εκφράζεται από το μεταφορικό κόστος και αποτελεί έναν από τους κύριους ανασταλτικούς παράγοντες κατά τη διενέργεια του ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου.

Με βάση λοιπόν το γενικό τύπο Grubel – Lloyd, ο ακόλουθος πίνακας (6.35) απεικονίζει το μέγεθος του ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου ανάμεσα στην Ελλάδα και τις νέες χώρες της ΕΕ (Βουλγαρία, Ρουμανία) κατά την τελευταία οκταετία. Οι τιμές στις παρενθέσεις εκφράζουν το ποσοστό του ενδοκλαδικού εμπορίου σε σχέση με το συνολικό διμερές εμπόριο.

²¹ Emirman P.N. "Intra – Industry Trade Dynamics of Turkey", Faculty of Business, Department of Economics, Izmir, p.p.3-7.

²² Brander J.A., Krugman P.(1983) "A 'Reciprocal Dumping' Model of International Trade", Journal of International Economics", Vol.15,p.p.313-321.

²³ Linder S.B.(1961) "An Essay on Trade and Transformation", John Wiley & Sons, New York.

Πίνακας 6.35

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GR-BUL (IT)	8,54E+08 (93,90%)	9,74E+08 (85,65%)	6,56E+08 (68,73%)	7,43E+08 (67,31%)	9,29E+08 (74,66%)	1,18E+09 (83,78%)	1,55E+09 (84,94%)	1,72E+09 (87,38%)
GR-BUL (Inter-IT)	5,55E+07 (6,10%)	1,63E+08 (14,35%)	2,98E+08 (31,27%)	3,61E+08 (32,69%)	3,15E+08 (25,34%)	2,28E+08 (16,22%)	2,75E+08 (15,06%)	2,49E+08 (12,62%)
GR-RO (IT)	6,44E+08 (87,82%)	7,64E+08 (98,05%)	6,17E+08 (95,01%)	6,13E+08 (87,65%)	7,67E+08 (86,44%)	8,18E+08 (96,99%)	1,01E+09 (91,77%)	1,07E+09 (81,79%)
GR-RO (Inter-IT)	8,93E+07 (12,18%)	1,52E+07 (1,95%)	3,25E+07 (4,99%)	8,64E+07 (12,35%)	1,20E+08 (13,56%)	2,54E+07 (3,01%)	9,06E+07 (8,23%)	2,39E+08 (18,21%)

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε πως η Ελλάδα και η Βουλγαρία ανέπτυξαν σε πολύ μεγάλο βαθμό το ενδοκλαδικό εμπόριο κατά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της δεύτερης στην ΕΕ (το 2000 έφθασε περίπου τα 854 εκ. ευρώ και σε ποσοστό το 93,90%). Από κει και έπειτα όμως, το ενδοκλαδικό εμπόριο ανάμεσα στις δύο χώρες γνώρισε σημαντική μείωση, για να διαμορφωθεί το 2003 στα 743 εκ. ευρώ (67,31%). Με τη λήξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Βουλγαρίας και τις περαιτέρω δεσμεύσεις για στενότερη συνεργασία με την ΕΕ, το ενδοκλαδικό εμπόριο άρχισε σταδιακά να αυξάνεται και πάλι, φθάνοντας το 2007 το 1,72 δις ευρώ (που ισοδυναμεί με το 87,38% του συνολικού διμερούς εμπορίου).

Όσον αφορά στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας, η έκταση του ενδοκλαδικού εμπορίου γνώρισε αρκετές διακυμάνσεις. Τις υψηλότερες τιμές (ποσοστιαία) τις συναντάμε το 2001 (περίπου 764 εκ. ευρώ, δηλαδή 98,05% του συνολικού εμπορίου), καθώς και το 2005 (818 εκ. ευρώ που ισοδυναμεί με το 96,99% των διμερών εμπορικών συναλλαγών). Στις ενδιάμεσες περιόδους υπήρξε μείωση του συγκεκριμένου δείκτη, ο οποίος διαμορφώθηκε το 2007 στο 1,07 δις ευρώ (81,79%). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως την τελευταία οκταετία το μέγεθος του ενδοκλαδικού εμπορίου ανάμεσα στη χώρα μας και τις άλλες δύο χώρες της Βαλκανικής ήταν κατά κόρον υψηλότερο για τις συναλλαγές με τη Ρουμανία παρά με τη Βουλγαρία (εξαίρεση αποτελούν τα έτη 2000 και 2007).

Εξειδικεύοντας την ανάλυση του ενδοκλαδικού εμπορίου ανά κατηγορία προϊόντος, ο πίνακας 6.36 εμφανίζει τις τιμές του δείκτη Grubel – Lloyd για τις δέκα βασικές ομάδες προϊόντων. Από τον πίνακα προκύπτει πως το ενδοκλαδικό εμπόριο ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία ενισχύθηκε σαφώς τα τελευταία χρόνια στους εξής τομείς: τρόφιμα και ζώα ζωντανά (97,03% το 2007), ποτά και καπνός (68,84%), λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (71,78%), βιομηχανικά είδη

ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (82,80%), καθώς και στην κατηγορία «διάφορα βιομηχανικά είδη» (90,86%).

Πίνακας 6.36

ΔΕΙΚΤΗΣ GRUBEL – LLOYD ΕΛΛΑΔΑΣ – ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ								
ΚΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	75,05%	75,90%	95,79%	88,35%	87,05%	90,61%	96,35%	97,03%
1	7,56%	1,76%	10,90%	5,29%	3,19%	40,69%	43,41%	68,84%
2	77,56%	73,63%	55,28%	46,95%	43,25%	36,66%	47,54%	36,88%
3	56,31%	68,36%	95,74%	94,42%	89,67%	63,39%	88,14%	52,75%
4	1,90%	16,72%	12,73%	24,37%	56,04%	62,06%	64,03%	71,78%
5	99,43%	99,05%	83,65%	83,30%	75,92%	82,95%	68,96%	53,03%
6	98,44%	86,53%	78,96%	74,22%	87,90%	81,25%	93,16%	82,80%
7	44,09%	28,83%	32,47%	24,91%	28,30%	33,70%	35,80%	50,09%
8	95,67%	96,66%	18,94%	21,68%	26,66%	35,48%	32,23%	90,86%
9	80,86%	77,36%	97,59%	34,32%	2,26%	98,26%	4,26%	36,45%

Όσον αφορά στις διμερείς εμπορικές σχέσεις με τη Ρουμανία (πίνακας 6.37), στο ενδοκλαδικό εμπόριο συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό κατά το πρώτο έτος της ένταξης οι εξής κατηγορίες προϊόντων: τα τρόφιμα και ζώα ζωντανά (90,38%), τα ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά (82,46%), τα λάδια και τα λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης (95,48%), καθώς και τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (90,32%).

Επιπρόσθετα, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι κατά την τελευταία περίοδο ενισχύονται σημαντικά και οι κατηγορίες των ποτών και του καπνού (από 19,88% το 2000 στο 43,61% το 2007), οι πρώτες ύλες, εκτός από τα καύσιμα (από 46,57% το 2003 στο 58,67% το 2007) και τα διάφορα βιομηχανικά είδη (49,09% το 2007 έναντι 27,71% το 2002), οι οποίες αποτελούν κύριες συνιστώσες στην ανάπτυξη του ενδοκλαδικού εμπορίου ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρουμανία.

Πίνακας 6.37

ΔΕΙΚΤΗΣ GRUBEL – LLOYD ΕΛΛΑΔΑΣ – ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ								
ΚΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	91,69%	89,21%	73,82%	69,04%	68,51%	73,69%	94,57%	90,38%
1	19,88%	48,49%	39,59%	17,33%	12,19%	12,38%	26,96%	43,61%
2	98,68%	80,56%	55,52%	46,57%	55,01%	38,93%	51,19%	58,67%

3	38,87%	58,27%	26,91%	22,80%	11,50%	20,81%	29,04%	82,46%
4	5,78%	49,69%	4,39%	86,99%	73,77%	68,55%	71,16%	95,48%
5	71,42%	68,81%	53,64%	60,97%	67,65%	55,80%	48,04%	48,53%
6	50,44%	58,69%	73,71%	77,74%	86,70%	91,79%	84,99%	90,32%
7	48,68%	60,97%	76,45%	87,63%	74,62%	56,86%	62,81%	52,91%
8	81,63%	60,16%	27,71%	32,99%	35,99%	43,63%	31,75%	49,09%
9	55,15%	80,05%	42,28%	53,94%	-	3,23%	-	-

Συνεχίζοντας την ανάλυσή μας, στους πίνακες που ακολουθούν (6.38, 6.39) παραθέτουμε το μέγεθος του ενδοκλαδικού εμπορίου ανάμεσα στην Ελλάδα και τις υπό εξέταση χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία) για τις δέκα πρώτες κατηγορίες εξαγωγικών προϊόντων της χώρας μας κατά το 2007.

Πίνακας 6.38 Ενδοκλαδικό εμπόριο Ελλάδας με Βουλγαρία κατά δινήφια κατηγορία προϊόντων

Κατηγορίες	Ονοματολογία	ΠΤ-1995	ΠΤ-2000	ΠΤ-2004	ΠΤ-2007
67	Σίδηρος και χάλυβας	0,109	0,255	0,666	0,682
84	Είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης	0,713	0,801	0,110	0,780
78	Οχήματα για δρόμους	0,298	0,057	0,222	0,100
68	Μη σιδηρούχα μέταλλα	0,200	0,876	0,682	0,755
65	Υφαντικά νήματα, υφάσματα κ.λ.π.	0,723	0,240	0,145	0,274
69	Είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα	0,661	0,620	0,641	0,318
33	Πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου	0,222	0,383	0,389	0,056
05	Φρούτα και λαχανικά	0,335	0,381	0,658	0,590
74	Γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός	0,619	0,863	0,584	0,540
89	Διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα	0,157	0,555	0,625	0,356

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνουμε πως το 2007 τα προϊόντα που παρουσιάζουν υψηλές τιμές στο δείκτη Grubel – Lloyd (ύπαρξη αυξημένου ενδοκλαδικού εμπορίου) ανήκουν στις κατηγορίες «είδη ενδυμασίας και συμπληρώματα ένδυσης» (0,780), «μη σιδηρούχα μέταλλα» (0,755), «σίδηρος και χάλυβας» (0,682), ενώ ακολουθούν τα «φρούτα και λαχανικά» (0,590), ο «γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός» (0,540) και τα «διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα» (0,356). Επίσης, από τις δέκα κατηγορίες του πίνακα, οι μισές παρουσίασαν θετική μετατόπιση στο ενδοκλαδικό εμπόριο (67, 84, 68, 05, 89) την

περίοδο 1995 – 2007, με τις υπόλοιπες να σημειώνουν πτώση (78, 65, 69, 33, 74). Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στις κατηγορίες «σίδηρος και χάλυβας» και «μη σιδηρούχα μέταλλα» (από 0,109 σε 0,682 και από 0,200 σε 0,755 αντίστοιχα), ενώ αξιοσημείωτη μείωση εμφανίζεται στα «υφαντικά νήματα, υφάσματα κ.λ.π.» (από 0,723 το 1995 σε 0,274 το 2007).

Πίνακας 6.39 Ενδοκλαδικό εμπόριο Ελλάδας με Ρουμανία κατά διψήφια κατηγορία προϊόντων

Κατηγορίες	Ονοματολογία	ΠΤ-1995	ΠΤ-2000	ΠΤ-2004	ΠΤ-2007
78	Οχήματα για δρόμους	0,470	0,276	0,419	0,010
69	Είδη από μέταλλο μη κατονομαζόμενα	0,446	0,561	0,405	0,353
05	Φρούτα και λαχανικά	0,065	0,100	0,245	0,059
68	Μη σιδηρούχα μέταλλα	0,257	0,191	0,703	0,509
33	Πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου	0,710	0,389	0,149	0,847
74	Γενικός βιομηχανικός εξοπλισμός	0,426	0,318	0,409	0,211
89	Διάφορα βιομηχανικά είδη μη κατονομαζόμενα	0,104	0,536	0,156	0,279
77	Ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές κ.λ.π.	0,462	0,590	0,735	0,815
58	Πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή	-	0,010	0,037	0,140
67	Σίδηρος και χάλυβας	0,111	0,495	0,265	0,832

Όσον αφορά στις διμερείς εμπορικές σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας, το 2007 το ενδοκλαδικό εμπόριο παρουσιάζεται ιδιαίτερος υψηλό στις κατηγορίες «πετρέλαιο και προϊόντα πετρελαίου» (0,847), «σίδηρος και χάλυβας» (0,832) και «ηλεκτρικά μηχανήματα, συσκευές κ.λ.π.» (0,815). Από τις δέκα κατηγορίες του πίνακα, οι πέντε (68, 33, 89, 77, 67) σημειώνουν αύξηση (η μεγαλύτερη στην κατηγορία 67), ενώ τέσσερις (78, 69, 05, 74) μείωση την περίοδο 1995 – 2007 (η μεγαλύτερη στην κατηγορία 78). Οι «πλαστικές ύλες σε μη πρωτογενή μορφή» (58) δε λαμβάνονται υπόψη στην παραπάνω διάκριση, διότι δεν εντάσσονταν στο ενδοκλαδικό εμπόριο το 1995.

Εκτός από το δείκτη Grubel – Lloyd, στη βιβλιογραφία χρησιμοποιείται και ο δείκτης TOI (trade overlap index), ο οποίος εξετάζει την ύπαρξη ενδοκλαδικού εμπορίου ανάμεσα σε μια χώρα και την παγκόσμια αγορά²⁴.

$$TOI = [\min(M_{ijt}, X_{ijt}) / \max(M_{ijt}, X_{ijt})]$$

όπου:

M_{ijt} = συνολικές εισαγωγές του προϊόντος j της χώρας i τη χρονική περίοδο t

X_{ijt} = συνολικές εξαγωγές του προϊόντος j της χώρας i τη χρονική περίοδο t

Εάν ο παραπάνω δείκτης είναι μεγαλύτερος από 10%, τότε το αντίστοιχο προϊόν συγκαταλέγεται στο ενδοκλαδικό εμπόριο, ενώ αντίθετα – όταν οι τιμές υπολείπονται του 10% – το προϊόν εντάσσεται στο διακλαδικό εμπόριο. Στην περίπτωση μας, λόγω έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων για την παγκόσμια αγορά, αλλά και επικέντρωσης της ανάλυσης στον ευρωπαϊκό χώρο, περιοριζόμαστε στο μέγεθος των συνολικών εξαγωγών και εισαγωγών ανά χώρα στα πλαίσια της ΕΕ.

Ειδικότερα όσον αφορά στην Ελλάδα (πίνακας 6.40), σχεδόν το σύνολο των προϊόντων συγκαταλέγεται στο ενδοκλαδικό εμπόριο της χώρας ως προς την ευρωπαϊκή αγορά. Από αυτά, τα ορυκτά, τα καύσιμα, τα λιπαντικά (κατηγορία 3), οι πρώτες ύλες, εκτός από τα καύσιμα (κατηγορία 2) και τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (κατηγορία 6) εμφανίζουν διαχρονικά τις υψηλότερες τιμές για το δείκτη επικάλυψης εμπορίου.

Πίνακας 6.40

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΕΛΛΑΔΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ								
ΚΑΔΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	51,38%	59,56%	48,97%	45,95%	43,93%	50,11%	49,68%	48,48%
1	49,85%	44,96%	32,95%	44,64%	38,69%	45,67%	42,81%	35,28%
2	87,85%	79,42%	61,19%	67,50%	69,97%	57,09%	67,23%	62,86%
3	64,98%	48,21%	77,28%	28,44%	25,40%	30,70%	98,48%	82,57%
4	15,17%	17,74%	27,53%	22,35%	70,52%	22,05%	19,75%	0,50%
5	18,48%	20,28%	23,62%	24,89%	24,67%	27,35%	26,91%	27,19%

²⁴ Adam A., Moutos Th.(2005) “Turkish Delight for Some, Cold Turkey for Others? The Effects of the EU-Turkey Customs Union”, p.p.25-26.

6	44,10%	43,94%	47,05%	41,73%	44,95%	47,92%	52,75%	58,35%
7	10,71%	11,35%	13,16%	12,28%	12,58%	13,07%	15,85%	3,38%
8	55,80%	53,50%	53,40%	54,33%	44,27%	40,52%	34,89%	29,26%
9	3,69%	43,78%	21,16%	7,55%	6,04%	12,94%	36,15%	16,38%

Η ίδια εικόνα ισχύει και στην περίπτωση της Βουλγαρίας. Τα βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη έλαβαν το 2007 την τιμή 92,75% στο συγκεκριμένο δείκτη, τα ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά 90,55%, οι πρώτες ύλες (εκτός από καύσιμα) 84,91%, ενώ τα ποτά και ο καπνός 74,33%. Στην αντίθετη κατεύθυνση κινούνται τα είδη και οι συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες (21,27%), καθώς και τα χημικά προϊόντα (24,94%).

Πίνακας 6.41

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ								
ΚΑΔΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	84,42%	96,67%	72,14%	85,93%	83,61%	82,42%	88,86%	69,84%
1	21,76%	24,16%	26,69%	25,69%	32,42%	42,50%	59,29%	74,33%
2	63,24%	64,36%	50,45%	66,67%	78,92%	72,88%	71,30%	84,91%
3	76,74%	57,80%	45,78%	89,63%	85,44%	51,83%	54,65%	90,55%
4	3,51%	8,64%	12,73%	9,44%	22,71%	18,55%	18,10%	40,00%
5	38,49%	32,54%	25,15%	22,90%	20,98%	23,80%	26,59%	24,94%
6	95,42%	78,66%	70,94%	73,61%	86,90%	86,49%	94,87%	92,75%
7	43,00%	21,51%	26,55%	28,38%	25,52%	29,12%	31,69%	26,00%
8	45,41%	45,85%	43,86%	42,73%	42,71%	41,47%	43,02%	54,42%
9	92,65%	82,02%	47,04%	74,81%	77,11%	0,08%	0,21%	21,27%

Με εμφανώς μικρότερο ποσοστό συμμετέχουν τα προϊόντα της Ρουμανίας στο ενδοκλαδικό εμπόριο της χώρας με τις υπόλοιπες της ΕΕ. Απ' αυτά, το 2007 ξεχωρίζουν οι πρώτες ύλες (εκτός από τα καύσιμα) με 97,11%, τα ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά με 82,21%, τα ποτά και ο καπνός (69,15%), όπως επίσης και τα είδη – συναλλαγές μη ταξινομημένες κατά κατηγορίες (66,82%).

Πίνακας 6.42

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΥΨΗΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ								
ΚΛΑΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	37,77%	39,93%	40,29%	34,61%	42,50%	43,77%	36,85%	25,37%
1	27,91%	33,76%	33,92%	21,17%	12,35%	10,83%	12,84%	69,15%
2	46,39%	62,54%	62,69%	56,84%	55,28%	75,17%	61,54%	97,11%
3	55,44%	72,05%	25,41%	38,74%	49,58%	42,76%	51,58%	82,21%
4	41,26%	54,31%	12,56%	66,60%	73,70%	51,11%	73,08%	58,22%
5	27,69%	21,38%	18,57%	19,40%	21,21%	19,61%	19,24%	20,68%
6	42,35%	36,62%	34,29%	36,01%	43,28%	41,61%	46,07%	50,43%
7	57,77%	55,86%	59,57%	61,03%	61,33%	58,38%	57,19%	47,73%
8	31,43%	31,13%	31,54%	33,46%	32,63%	35,08%	40,53%	54,54%
9	-	-	72,05%	75,99%	201,77%	5,85%	29,42%	66,82%

Μετά την εξέταση του μεγέθους του διακλαδικού και του ενδοκλαδικού εμπορίου (και τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε οριζόντιο και σε κάθετο), θα εστιάσουμε στο ζήτημα της ποιοτικής ανάλυσης των εμπορικών συναλλαγών της Ελλάδας με τις νέες χώρες της διεύρυνσης, βασιζόμενοι στη μεθοδολογία που ανέπτυξαν οι Greenaway, Hine και Milner (1995) για την απεικόνιση του ενδοκλαδικού εμπορίου του Ηνωμένου Βασιλείου²⁵.

Σύμφωνα με αυτή, χρησιμοποιώντας τους δείκτες μέσης αξίας (Unit Value Indexes) – οι οποίοι μετρούν τη μέση τιμή ενός προϊόντος από μια δεδομένη κατηγορία προϊόντων – είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε εάν το συγκεκριμένο προϊόν είναι υψηλής, μέσης ή χαμηλής ποιότητας (ένα προϊόν που πωλείται σε υψηλότερη τιμή θα πρέπει να είναι υψηλότερης ποιότητας από ένα που πωλείται σε χαμηλότερη)²⁶. Συγκεκριμένα, ένα προϊόν θεωρείται χαμηλής ποιότητας, όταν ο λόγος του δείκτη μέσης αξίας των εξαγωγών προς τον αντίστοιχο των εισαγωγών είναι μικρότερος από 0,85. Μέσης ποιότητας στην περίπτωση που κυμαίνεται από 0,85 έως 1,15, ενώ υψηλής ποιότητας, όταν διαμορφώνεται άνω του 1,15.

²⁵ Greenaway D., Hine R., Milner C. (1995) “Vertical and Horizontal Intra – Industry Trade: A Cross Industry Analysis for the United Kingdom”, The Economic Journal, Volume 105, Issue 433, p.p.1505 - 1518.

²⁶ Η συγκεκριμένη άποψη έχει δεχθεί κριτική. Η αξιολόγηση της ποιότητας ενός προϊόντος δεν εξαρτάται μόνο από την τιμή, αλλά και από άλλους παράγοντες, όπως η αδυναμία των καταναλωτών να στραφούν σε άλλα αγαθά (π.χ. λόγω ατελούς πληροφόρησης). Βλ. Outlon N.(1991) “Quality and Performance in UK Trade 1978 – 1987”, NIESR Discussion Paper, 197, London.

Δηλαδή: $UV_x^i/UV_m^i < 0,85$ (χαμηλή ποιότητα)

$0,85 < UV_x^i/UV_m^i < 1,15$ (μέση ποιότητα)

$UV_x^i/UV_m^i > 1,15$ (υψηλή ποιότητα)

Ο πίνακας που ακολουθεί (6.43) απεικονίζει τις τιμές του λόγου μέσης αξίας των εξαγωγών προς αυτές των εισαγωγών για τα έτη 2000 – 2007, οι οποίες θα μας επιτρέψουν να προχωρήσουμε στην ανάλυση ποιότητας των εμπορεύσιμων προϊόντων.

Πίνακας 6.43

ΛΟΓΟΣ ΜΕΣΗΣ ΑΞΙΑΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΠΡΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ								
ΧΑΛΔΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	0,333014	0,359958	0,557341	0,90023	0,784366	0,604596	1,035937	1,181812
1	1,690585	6,044241	14,19554	10,80785	24,60338	2,896078	2,743295	1,123182
2	2,11674	2,380612	0,83305	1,215286	1,191708	0,94134	1,45805	1,379801
3	4,11367	0,096286	0,147787	0,429206	0,153182	0,325621	0,453269	0,094524
4	0,525159	0,926133	0,089809	1,027223	0,940943	0,868682	0,882471	0,902058
5	6,479386	6,263983	4,974155	4,700469	4,145353	3,715007	3,665414	1,85731
6	3,096068	3,12613	1,859648	2,949044	2,056062	1,056479	0,924534	0,868094
7	1,965328	2,680349	1,220738	2,040195	1,700462	1,568938	1,622542	10,60361
8	0,966417	1,137107	3,503877	3,508224	3,175905	2,317238	2,819993	2,554493
9	1,517127	0,265803	1,513307	14,86783	0,033917	10,07889	0,187731	0,000119

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω αποτελέσματα, η πλειοψηφία των ελληνικών προϊόντων που εξάγονται προς τη Βουλγαρία θεωρούνται υψηλής ποιότητας (πίνακας 6.44). Βέβαια, αυτό το ποσοστό έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια φθάνοντας το 2006 το 46,52% (περίπου 490 εκ. ευρώ) και 54,03% (600 εκ. ευρώ) το 2007. Σημαντική μείωση παρατηρείται και στα προϊόντα χαμηλής ποιότητας (5,02%) το 2007, ενώ διαρκώς μεγαλύτερο μερίδιο καταλαμβάνουν τα προϊόντα μέσης ποιότητας (από 1,06% και 8,3 εκ.ευρώ στο 40,95% που ισοδυναμεί με 455 εκ. ευρώ το 2007).

**Πίνακας 6.44 Ανάλυση ποιότητας
ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων προς Βουλγαρία**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Χαμηλή ποιότητα	42.174.444 (8,74%)	104.000.000 (15,98%)	114.399.673 (18,27%)	46.329.775 (6,33%)	97.061.858 (12,45%)	118.872.733 (14,55%)	152.208.354 (14,47%)	55.800.000 (5,02%)
Μέση ποιότητα	174.000.000 (36,06%)	237.000.000 (36,38%)	0 (0%)	50.741.474 (6,93%)	8.268.808 (1,06%)	267.009.797 (32,68%)	410.360.197 (39,01%)	455.000.000 (40,95%)
Υψηλή ποιότητα	266.000.000 (55,20%)	310.000.000 (47,64%)	511.641.167 (81,73%)	634.806.707 (86,74%)	674.258.832 (86,49%)	431.161.462 (52,77%)	489.338.813 (46,52%)	599.121.720 (54,03%)

Όμοια, για την ανάλυση ποιότητας των ελληνικών εξαγωγών προς τη Ρουμανία παραθέτουμε αρχικά τις τιμές του λόγου μέσης αξίας των εξαγωγών προς αυτές των εισαγωγών (πίνακας 6.45).

Πίνακας 6.45

ΛΟΓΟΣ ΜΕΣΗΣ ΑΞΙΑΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΠΡΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ								
ΚΑΛΟΣ ΕΤΗ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0	0,197527	0,291377	0,601511	0,362053	0,303782	0,674637	1,00518	1,082565
1	4,940485	4,901875	7,89135	5,699368	7,392672	11,36117	7,342066	5,965101
2	0,631862	0,415851	0,673166	0,560987	0,159188	0,137961	0,492475	0,223113
3	1,308083	1,689643	0,15696	0,37809	0,713972	0,862151	0,764502	0,998578
4	0,347043	1,121103	0,097736	1,29727	1,432728	1,303456	1,572917	1,542031
5	5,480696	8,328201	5,486825	6,310999	5,230109	4,459063	5,769877	1,953453
6	1,86565	2,302478	2,700546	2,593531	2,662101	2,695423	3,106916	1,62518
7	2,454985	1,470703	1,856668	1,835934	1,961344	1,633966	1,333126	1,60008
8	1,630513	2,361323	3,524407	2,468275	2,829968	2,028701	2,592942	2,103731
9	1,362031	1,588323	1,495878	31,81391	-	24,17502	-	-

Σε αντιπαραβολή όμως με τις εξαγωγές προς τη Βουλγαρία, στην περίπτωση των εξαγωγών προς τη Ρουμανία (πίνακας 6.46) παρατηρείται μια σταθερά ενισχυμένη συμμετοχή των προϊόντων υψηλής ποιότητας (85,38% το 2000, 80,27% το 2007), η οποία κατά την τελευταία περίοδο μειώθηκε μόνο το 2005 (47,89%). Όσον αφορά στα υπόλοιπα προϊόντα, εμφανίζονται αρκετές διακυμάνσεις, με αυτά της μέσης ποιότητας να υπερτερούν έναντι αυτών της χαμηλής ποιότητας (τα τρία τελευταία χρόνια, το συγκεντρωτικό ποσοστό των προϊόντων μέσης ποιότητας ήταν 64,4% έναντι 23,56% των προϊόντων χαμηλής ποιότητας).

**Πίνακας 6.46 Ανάλυση ποιότητας
ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων προς Ρουμανία**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Χαμηλή ποιότητα	60.142.898 (14,62%)	49.872.937 (12,56%)	53.908.601 (17,46%)	52.840.320 (17,24%)	56.762.000 (14,86%)	50.363.040 (12,32%)	48.181.539 (8,11%)	24.223.973 (3,13%)
Μέση ποιότητα	0 (0%)	863.865 (0,22%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	15.860.388 (39,79%)	47.593.868 (8,01%)	128.365.456 (16,60%)
Υψηλή ποιότητα	350.857.102 (85,38%)	346.263.198 (87,22%)	254.777.642 (82,54%)	253.665.397 (82,76%)	325.238.000 (85,14%)	342.635.830 (47,89%)	498.391.405 (83,88%)	620.476.303 (80,27%)

6.4 Οικονομετρική ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

Για την εκτίμηση των μεταβολών στην εμπορική συμπεριφορά της χώρας μας προς τις αγορές των δύο χωρών της διεύρυνσης επιλέγεται η χρήση του μοντέλου βαρύτητας (gravity model).

Τα μοντέλα βαρύτητας για τις ροές εμπορίου εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960²⁷ (Tinbergen,1962) και εξειδικεύτηκαν λίγα χρόνια αργότερα, όταν οικονομολόγοι θεμελίωσαν την άποψη ότι είναι αντιπροσωπευτικά για να ερμηνεύσουν τόσο τη θεωρία του «συγκριτικού πλεονεκτήματος» όσο και τις «νέες θεωρίες εμπορίου» (Anderson²⁸ – 1979, Bergstrand²⁹ – 1985). Χρησιμοποιούνται για να εκτιμήσουν τις διμερείς εμπορικές ροές ανάμεσα σε δύο περιοχές (χώρες, περιφέρειες κ.λ.π.), λαμβάνοντας υπ’ όψιν τις μεταβολές στα οικονομικά χαρακτηριστικά και την απόσταση³⁰.

Ως εξαρτημένη μεταβλητή ορίζεται το μέγεθος των εξαγωγών (ή των καθαρών εξαγωγών) μιας χώρας προς την αγορά μιας άλλης, ενώ ως ερμηνευτικές – ανεξάρτητες μεταβλητές το ΑΕΠ της χώρας υποδοχής, το ΑΕΠ της εξαγούσας χώρας, ο πληθυσμός των δύο χωρών, καθώς επίσης και η απόσταση και ο χρόνος (ως ψευδομεταβλητές).

²⁷ Tinbergen J.(1962) “Shaping the World Economy – Suggestions for an International Economic Policy”, The Twentieth Century Fund.

²⁸ Anderson J.E.(1979) “A Theoretical Foundation for the Gravity Equation”, American Economic Review, March 69(1), p.p.106-116.

²⁹ Bergstrand J.H.(1985) “The Gravity Equation in International Trade: Some Microeconomic Foundations and Empirical Evidence”, Review of Economics and Statistics 67(3), p.p.474-481.

³⁰ Pollins B.(1989) “Conflict, Cooperation and Commerce: The effect of International Political Interaction on Bilateral Trade Flows”, American Journal of Political Science, p.p.737-761.

Η ανεξάρτητη μεταβλητή του συνολικού προϊόντος (ΑΕΠ) εκφράζει την παραγωγικότητα, άρα και το μέγεθος της οικονομίας δικαιολογώντας έτσι τη βασική θέση των νέων θεωριών εμπορίου πως μεγαλύτερες – σε όγκο παραγωγής – χώρες έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα τόσο για εξαγωγές όσο και για εισαγωγές. Από την άλλη, η ψευδομεταβλητή της απόστασης συνδέεται περισσότερο με την έννοια του μεταφορικού κόστους και κατ' επέκταση με την έννοια του συγκριτικού πλεονεκτήματος.

Το ΑΕΠ μπορεί να θεωρηθεί επίσης και ως ένας δείκτης εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας. Με αυτή την έννοια, η αρχική υπόθεση είναι ότι οι μεγαλύτερες χώρες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν – λόγω ακριβώς της ύπαρξης ισχυρών οικονομιών κλίμακας – ένα μεγαλύτερο μερίδιο στη χώρα υποδοχής των εξαγωγών. Από τα παραπάνω λοιπόν γίνεται φανερό πως ο συντελεστής του ΑΕΠ αναμένεται να είναι θετικός.

Η εκτιμώμενη συνάρτηση για τη Βουλγαρία παίρνει την εξής μορφή:

$$\ln(\text{EXAGWGV}) = a_0 + a_1 \ln(\text{GDPE}) + a_2 \ln(\text{GDPV}) + a_3 \ln(\text{POPE}) + a_4 \ln(\text{POPV}) + a_5 T$$

όπου:

EXAGWGESV = εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία

GDPE = ΑΕΠ της Ελλάδας

GDPV = ΑΕΠ της Βουλγαρίας

POPE = πληθυσμός της Ελλάδας

POPV = πληθυσμός της Βουλγαρίας

T (trend) = χρόνος

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης δίδονται από τον ακόλουθο πίνακα:

Dependent Variable: LOG(EKSAGWGESV)

Method: Least Squares

Date: 06/14/09 Time: 16:41

Sample: 1960 2007

Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3.028489	12.80734	-0.236465	0.8142
LOG(GDPE)	-1.214799	0.277827	-4.372497	0.0001
LOG(GDPV)	-0.015261	0.076980	-0.198245	0.8438
LOG(POPE)	14.24096	6.652242	2.140776	0.0381
LOG(POPV)	-7.308954	2.987722	-2.446330	0.0187

@TREND	0.090922	0.042396	2.144570	0.0378
R-squared	0.987237	Mean dependent var	2.754103	
Adjusted R-squared	0.985718	S.D. dependent var	2.721250	
S.E. of regression	0.325213	Akaike info criterion	0.707797	
Sum squared resid	4.442072	Schwarz criterion	0.941697	
Log likelihood	-10.98713	F-statistic	649.7554	
Durbin-Watson stat	1.355418	Prob(F-statistic)	0.000000	

Κατά το στατιστικό έλεγχο των συντελεστών παλινδρόμησης παρατηρούμε πως $p - \text{value } \log(\text{GDPV}) > 0,05$ σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%, που σημαίνει μη απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης (ότι δηλαδή ο συντελεστής του $\log(\text{GDPV})$ μπορεί να παίρνει την τιμή μηδέν).

Προχωράμε σε διόρθωση του υποδείγματος, με την αφαίρεση της μεταβλητής $\log(\text{GDPV})$. Τα αποτελέσματα της νέας παλινδρόμησης έχουν ως εξής:

Dependent Variable: LOG(EKSAGWGESV)

Method: Least Squares

Date: 06/14/09 Time: 16:42

Sample: 1960 2007

Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3.323686	12.57758	-0.264255	0.7928
LOG(GDPE)	-1.195154	0.256638	-4.656965	0.0000
LOG(POPE)	13.74767	6.100035	2.253703	0.0294
LOG(POPV)	-6.787139	1.397669	-4.856043	0.0000
@TREND	0.091631	0.041771	2.193664	0.0337
R-squared	0.987225	Mean dependent var	2.754103	
Adjusted R-squared	0.986037	S.D. dependent var	2.721250	
S.E. of regression	0.321560	Akaike info criterion	0.667066	
Sum squared resid	4.446229	Schwarz criterion	0.861982	
Log likelihood	-11.00958	F-statistic	830.7448	
Durbin-Watson stat	1.338241	Prob(F-statistic)	0.000000	

Διαπιστώνουμε πως οι μεταβλητές GDPE, POPE και POPV επηρεάζουν σημαντικά τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία. Συγκεκριμένα, εάν το ΑΕΠ της Ελλάδας μεταβληθεί κατά μια μονάδα, τότε οι εξαγωγές θα μεταβληθούν κατά $e^{-1.19}$. Επίσης, εάν ο πληθυσμός της Βουλγαρίας μεταβληθεί κατά μια μονάδα, οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία θα μεταβληθούν κατά $e^{-6.78}$. Η σχέση του πληθυσμού της Ελλάδας με τις εξαγωγές είναι θετική. Θετική συσχέτιση υπάρχει επίσης ανάμεσα στις εξαγωγές και το χρόνο.

Στο οικονομετρικό υπόδειγμα δεν παρατηρήθηκε ετεροσκεδαστικότητα, καθώς τα p -values στο White test είναι μεγαλύτερα από 0.05 (μη απόρριψη της

μηδενικής υπόθεσης για ομοσκεδαστικότητα καταλοίπων), αλλά έχουμε αυτοσυσχέτιση (Durbin Watson stat=1.33 και τα p-values στο correlogram είναι όλα μικρότερα του 0.05).

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	0.842606	Probability	0.615273
Obs*R-squared	11.69613	Probability	0.552705

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/14/09 Time: 16:43

Sample: 1960 2007

Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1021.294	3839.582	0.265991	0.7919
LOG(GDPE)	-39.11749	239.0091	-0.163665	0.8710
(LOG(GDPE))^2	-7.241144	12.80756	-0.565380	0.5755
(LOG(GDPE))*(LOG(POPE))	27.74271	43.77603	0.633742	0.5305
(LOG(GDPE))*(LOG(POPV))	43.16612	53.08788	0.813107	0.4218
(LOG(GDPE))*(@TREND)	0.976347	1.519081	0.642722	0.5247
LOG(POPE)	-523.3078	3072.473	-0.170321	0.8658
(LOG(POPE))^2	13.46891	758.9589	0.017747	0.9859
(LOG(POPE))*(LOG(POPV))	62.20319	215.0086	0.289306	0.7741
(LOG(POPE))*(@TREND)	1.075763	10.25550	0.104896	0.9171
(LOG(POPV))^2	-136.0289	83.75662	-1.624097	0.1136
(LOG(POPV))*(@TREND)	-0.662978	1.623907	-0.408261	0.6856
@TREND	-11.14278	22.07387	-0.504795	0.6170
(@TREND)^2	-0.006669	0.034781	-0.191733	0.8491
R-squared	0.243669	Mean dependent var	0.092630	
Adjusted R-squared	-0.045516	S.D. dependent var	0.209363	
S.E. of regression	0.214075	Akaike info criterion	-0.006491	
Sum squared resid	1.558151	Schwarz criterion	0.539276	
Log likelihood	14.15578	F-statistic	0.842606	
Durbin-Watson stat	2.269988	Prob(F-statistic)	0.615273	

Date: 06/14/09 Time: 16:44

Sample: 1960 2007

Included observations: 48

Autocorrelation		Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob	
. **		. **		1	0.324	0.324	5.3704	0.020
. *		. *		2	0.165	0.066	6.7832	0.034
. .		. .		3	-0.039	-0.124	6.8656	0.076
. .		. .		4	-0.112	-0.087	7.5512	0.109
*** .		*** .		5	-0.400	-0.365	16.486	0.006
** .		. .		6	-0.218	0.014	19.193	0.004
** .		. .		7	-0.234	-0.123	22.407	0.002

.*		.		8	-0.082	-0.017	22.815	0.004
.		.		9	-0.014	-0.006	22.827	0.007
.		*		10	0.105	-0.051	23.527	0.009
.		.		11	0.026	-0.089	23.570	0.015
.		.		12	-0.031	-0.194	23.633	0.023
.		.		13	-0.028	-0.034	23.686	0.034
.		.		14	-0.009	-0.028	23.691	0.050
.		.		15	0.045	0.076	23.838	0.068
.		.		16	0.043	-0.028	23.976	0.090
.		*		17	0.122	0.037	25.132	0.092
.		.		18	0.025	-0.105	25.183	0.120
*		.		19	-0.071	-0.188	25.596	0.142
.		.		20	-0.047	0.034	25.786	0.173

Παρατηρούμε από τον πίνακα μια αυτοσυσχέτιση 1^{ης} τάξης. Προσαρμόζουμε ένα αυτοπαλίνδρομο μοντέλο τάξης 1 και βλέπουμε από το correlogram ότι διορθώνεται η αυτοσυσχέτιση και η χρονοσειρά μου είναι πια στάσιμη.

Date: 06/22/09 Time: 01:04

Sample: 1961 2007

Included observations: 47

Q-statistic

probabilities

adjusted for 1

ARMA term(s)

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
.		1	0.008	0.008	0.0033
.		2	0.112	0.112	0.6433
*		3	-0.077	-0.080	0.9545
.		4	0.012	0.001	0.9623
***		5	-0.372	-0.361	8.5442
*		6	-0.100	-0.112	9.1089
*		7	-0.149	-0.092	10.392
.		8	-0.035	-0.077	10.466
.		9	-0.026	-0.020	10.507
.		10	0.054	-0.102	10.691
.		11	0.038	-0.054	10.783
.		12	-0.010	-0.136	10.790
.		13	-0.023	-0.126	10.825
.		14	0.000	-0.066	10.825
*		15	0.067	0.018	11.152
.		16	0.041	0.019	11.275
*		17	0.135	0.083	12.676
.		18	0.029	-0.026	12.745
.		19	-0.041	-0.121	12.884
.		20	0.001	0.021	12.884

Για την περίπτωση της Ρουμανίας, η αντίστοιχη παλινδρόμηση (με εξαρτημένη μεταβλητή τις εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Ρουμανία και ανεξάρτητες το ΑΕΠ και τον πληθυσμό των δύο χωρών, καθώς επίσης και το χρόνο) δίνει τα εξής αποτελέσματα:

Dependent Variable: LOG(EKSAGWGESR)
Method: Least Squares
Date: 06/21/09 Time: 15:35
Sample: 1960 2007
Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-26.96427	10.56077	-2.553249	0.0144
LOG(GDPE)	0.751708	0.289974	2.592324	0.0131
LOG(GDPR)	0.247871	0.059837	4.142434	0.0002
LOG(POPE)	-0.876890	5.027810	-0.174408	0.8624
LOG(POPR)	6.245920	1.628366	3.835697	0.0004
@TREND	0.099846	0.032155	3.105129	0.0034
R-squared	0.990141	Mean dependent var	2.487090	
Adjusted R-squared	0.988968	S.D. dependent var	2.516780	
S.E. of regression	0.264349	Akaike info criterion	0.293379	
Sum squared resid	2.934987	Schwarz criterion	0.527279	
Log likelihood	-1.041096	F-statistic	843.6432	
Durbin-Watson stat	1.289652	Prob(F-statistic)	0.000000	

Επειδή το p – value του log(POPE) υπερβαίνει το 0,05 (0,86 – μη απόρριψη της μηδέν υπόθεσης), αφαιρώ από το υπόδειγμα τη συγκεκριμένη μεταβλητή. Τα νέα αποτελέσματα της παλινδρόμησης είναι τα εξής:

Dependent Variable: LOG(EKSAGWGESR)
Method: Least Squares
Date: 06/21/09 Time: 15:36
Sample: 1960 2007
Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-28.35791	6.826702	-4.153969	0.0002
LOG(GDPE)	0.744242	0.283546	2.624768	0.0120
LOG(GDPR)	0.244531	0.056048	4.362888	0.0001
LOG(POPR)	6.120145	1.443418	4.240036	0.0001
@TREND	0.095286	0.018511	5.147479	0.0000
R-squared	0.990134	Mean dependent var	2.487090	
Adjusted R-squared	0.989216	S.D. dependent var	2.516780	
S.E. of regression	0.261352	Akaike info criterion	0.252436	
Sum squared resid	2.937112	Schwarz criterion	0.447353	
Log likelihood	-1.058472	F-statistic	1078.873	
Durbin-Watson stat	1.281839	Prob(F-statistic)	0.000000	

Από τον παραπάνω πίνακα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία επηρεάζονται κυρίως από το ΑΕΠ και τον πληθυσμό της Ρουμανίας αλλά και από το ΑΕΠ της εξάγουσας χώρας, της Ελλάδας (υπάρχει δηλαδή μια μικρή διαφοροποίηση ως προς τη Βουλγαρία όπου υψηλή στατιστική σημαντικότητα παρουσίαζε ο πληθυσμός της εξάγουσας και όχι το ΑΕΠ της εισάγουσας χώρας). Συγκεκριμένα, εάν το ΑΕΠ της Ρουμανίας μεταβληθεί κατά μια μονάδα, οι ελληνικές εξαγωγές θα μεταβληθούν κατά $e^{0,24}$, ενώ κάτι ανάλογο

αναμένεται να συμβεί και στην περίπτωση που υπάρξει αύξηση του πληθυσμού της γείτονος χώρας, αφού οι ελληνικές εξαγωγές θα παρουσιάσουν θετική μετατόπιση κατά $e^{6,12}$. Τέλος αν υπάρξει μεταβολή του ελληνικού ΑΕΠ κατα μία μονάδα, τότε θα υπάρξει μεταβολή προς την ίδια κατεύθυνση των εξαγωγών κατά $e^{0,744}$. Στατιστική σημαντικότητα εμφανίζει και σ' αυτή την περίπτωση η μεταβλητή του χρόνου.

Επίσης, το υπόδειγμα είναι οριακά ομοσκεδαστικό, αλλά παρουσιάζει αυτοσυσχέτιση.

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	1.860974	Probability	0.072903
Obs*R-squared	19.95523	Probability	0.096332

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/21/09 Time: 15:43

Sample: 1960 2007

Included observations: 48

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-393.1612	532.1609	-0.738801	0.4651
LOG(GDPE)	81.29956	108.6360	0.748366	0.4594
(LOG(GDPE))^2	-2.274444	3.955930	-0.574945	0.5691
(LOG(GDPE))*(LOG(GDPR))	0.309565	0.339475	0.911893	0.3682
(LOG(GDPE))*(LOG(POPR))	-12.86163	19.57673	-0.656986	0.5156
(LOG(GDPE))*(@TREND)	0.084883	0.345015	0.246028	0.8071
LOG(GDPR)	-15.89888	14.02236	-1.133824	0.2648
(LOG(GDPR))^2	0.031516	0.043775	0.719949	0.4765
(LOG(GDPR))*(LOG(POPR))	4.012714	3.566199	1.125208	0.2684
(LOG(GDPR))*(@TREND)	-0.017036	0.031098	-0.547811	0.5874
(LOG(POPR))^2	22.07119	34.18916	0.645561	0.5229
(LOG(POPR))*(@TREND)	-0.974322	0.989810	-0.984353	0.3319
@TREND	2.043402	5.043276	0.405174	0.6879
(@TREND)^2	0.003918	0.005644	0.694125	0.4923
R-squared	0.415734	Mean dependent var	0.061190	
Adjusted R-squared	0.192338	S.D. dependent var	0.081304	
S.E. of regression	0.073068	Akaike info criterion	-2.156361	
Sum squared resid	0.181523	Schwarz criterion	-1.610594	
Log likelihood	65.75266	F-statistic	1.860974	
Durbin-Watson stat	2.089104	Prob(F-statistic)	0.072903	

Date: 06/21/09 Time: 15:44
Sample: 1960 2007
Included observations: 48

Autocorrelation		Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob	
. ***		. ***		1	0.342	0.342	5.9667	0.015
. *		. .		2	0.104	-0.014	6.5325	0.038
. .		. .		3	0.004	-0.030	6.5335	0.088
. .		. .		4	-0.043	-0.038	6.6348	0.156
. * .		. .		5	-0.073	-0.049	6.9313	0.226
. * .		. * .		6	-0.123	-0.090	7.7992	0.253
. ** .		. * .		7	-0.204	-0.150	10.240	0.175
. ** .		. * .		8	-0.240	-0.143	13.700	0.090
. .		. *		9	-0.029	0.114	13.752	0.131
. .		. * .		10	-0.056	-0.094	13.947	0.175
. ** .		. ** .		11	-0.212	-0.244	16.858	0.112
. ** .		. ** .		12	-0.259	-0.198	21.346	0.046
. * .		. * .		13	-0.175	-0.096	23.450	0.037
. *		. *		14	0.069	0.119	23.784	0.049
. .		. * .		15	0.001	-0.177	23.784	0.069
. .		. .		16	0.055	-0.019	24.009	0.089
. .		. * .		17	0.018	-0.070	24.035	0.118
. .		. * .		18	0.047	-0.089	24.210	0.148
. *		. * .		19	0.104	-0.078	25.098	0.157
. *		. *		20	0.195	0.095	28.343	0.102

Από το correlogram παρατηρούμε ότι υπάρχει αυτοσυσχέτιση πρώτου βαθμού. Θα προσαρμόσω ένα autoregressive model πρώτου βαθμού AR(1).

Dependent Variable: LOG(EKSAGWGESR)
Method: Least Squares
Date: 06/21/09 Time: 15:58
Sample(adjusted): 1961 2007
Included observations: 47 after adjusting endpoints
Convergence achieved after 7 iterations

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-20.78608	9.209838	-2.256943	0.0294
LOG(GDPE)	0.481137	0.360111	1.336078	0.1889
LOG(GDPR)	0.157516	0.079046	1.992709	0.0530
LOG(POPR)	4.562518	2.073175	2.200740	0.0334
@TREND	0.124130	0.025980	4.777948	0.0000
AR(1)	0.433987	0.158312	2.741334	0.0090
R-squared	0.991301	Mean dependent var		2.572167
Adjusted R-squared	0.990240	S.D. dependent var		2.473237
S.E. of regression	0.244336	Akaike info criterion		0.138200
Sum squared resid	2.447707	Schwarz criterion		0.374390
Log likelihood	2.752289	F-statistic		934.4351
Durbin-Watson stat	2.023373	Prob(F-statistic)		0.000000
Inverted AR Roots	.43			

Βλέπουμε ότι ο συντελεστής AR(1) είναι στατιστικά σημαντικός με $p\text{-value} < 0.05$. Η χρονοσειρά είναι πια στάσιμη, κάτι που φαίνεται και από το correlogram (όλα τα $p\text{-values}$ είναι πάνω από 0.05). Επίσης, το white test της

στάσιμης χρονοσειράς βγάνει στατιστικά σημαντικό, άρα το μοντέλο μας είναι ομοσκεδαστικό.

Date: 06/21/09 Time: 16:00

Sample: 1961 2007

Included observations: 47

Q-statistic
probabilities
adjusted for 1
ARMA term(s)

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
. .	. .	1 -0.015	-0.015	0.0108	
. .	. .	2 0.047	0.047	0.1230	0.726
. .	. .	3 -0.007	-0.006	0.1258	0.939
. .	. .	4 0.005	0.003	0.1271	0.988
. .	. .	5 0.038	0.039	0.2079	0.995
.*.	.*.	6 -0.086	-0.086	0.6271	0.987
.*.	.*.	7 -0.079	-0.085	0.9852	0.986
**.	**.	8 -0.218	-0.216	3.7929	0.803
. .	. .	9 0.066	0.065	4.0561	0.852
. .	. .	10 0.007	0.028	4.0588	0.908
.*.	.*.	11 -0.144	-0.152	5.3903	0.864
**.	**.	12 -0.196	-0.221	7.9116	0.721
**.	**.	13 -0.222	-0.256	11.260	0.507
. .	. .	14 0.117	0.066	12.216	0.510
. .	. .	15 -0.078	-0.099	12.656	0.554
. .	. .	16 0.009	-0.063	12.662	0.628
. .	. .	17 0.033	0.035	12.746	0.691
. .	. .	18 0.011	-0.051	12.756	0.752
. .	. .	19 0.084	-0.088	13.338	0.771
. .	. .	20 0.157	0.063	15.428	0.695

6.5 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε διαπιστώνουμε πως οι δύο χώρες της διεύρυνσης αποτελούν ισχυρούς ανταγωνιστές της Ελλάδας (ιδίως τα τελευταία χρόνια) στον τομέα των εξαγωγών (η Βουλγαρία σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι η Ρουμανία). Ομοιότητα υπάρχει και στον τομέα των εισαγωγών από τις λοιπές χώρες της ΕΕ, η οποία είναι πιο έντονη για την Ελλάδα και τη Βουλγαρία.

Όσον αφορά στην εξαγωγική επέκταση των τριών χωρών, σύμφωνα με τους δείκτες του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος και του Balassa, η Ελλάδα υπερτερεί σε κατηγορίες προϊόντων, όπως «λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης», «λοιπά είδη και συναλλαγές», ενώ υστερεί στα προϊόντα των ποτών και του καπνού, των χημικών προϊόντων, των μηχανημάτων και του υλικού μεταφορών. Η Βουλγαρία παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα στα «διάφορα βιομηχανικά είδη»,

τις «πρώτες ύλες», τα «ορυκτά, καύσιμα και λιπαντικά» (μειονεκτεί στα «λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης», τα «μηχανήματα και το υλικό μεταφορών», τα «χημικά προϊόντα»), ενώ η Ρουμανία στα «βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη», τα «ορυκτά καύσιμα, λιπαντικά» και τις «πρώτες ύλες» (υστερεί στις κατηγορίες «λάδια και λίπη ζωικής ή φυτικής προέλευσης», «τρόφιμα και ζώα ζωντανά», «χημικά προϊόντα»).

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι η Ελλάδα έχασε την πλεονεκτική θέση που κατείχε στις κατηγορίες «ποτά, καπνός», «ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά», «μηχανήματα και υλικό μεταφορών» (από τη Βουλγαρία) και στα «ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά», τις «πρώτες ύλες» και τα «βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη» (από τη Ρουμανία).

Η Ρουμανία εμφανίζει μεγαλύτερη εξαγωγική διείσδυση στην ευρωπαϊκή αγορά σε σχέση με τις άλλες δύο χώρες, ενώ παράλληλα η εξαγωγική διείσδυση της Ελλάδας είναι μεγαλύτερη στη Βουλγαρία απ' ό,τι στη Ρουμανία. Το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο ανάμεσα στις τρεις χώρες κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα (μεγαλύτερο ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρουμανία απ' ό,τι στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία – εξαίρεση αποτελούν τα έτη 2000, 2007), με τους όρους εμπορίου να είναι αρκετά ευνοϊκοί για τη χώρα μας (ιδιαίτερα όσον αφορά στις σχέσεις μας με τη Βουλγαρία). Επίσης, τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές της χώρας μας προς τη Βουλγαρία αφορούν κυρίως σε προϊόντα μέσης ποιότητας, ενώ το μεγαλύτερο μερίδιο των εξαγωγών προς τη Ρουμανία σε προϊόντα υψηλής ποιότητας.

Τέλος, ως προσδιοριστικοί παράγοντες των ελληνικών εξαγωγών προς τη Βουλγαρία εμφανίζονται το ΑΕΠ και ο πληθυσμός της Ελλάδας, καθώς και ο πληθυσμός της Βουλγαρίας, ενώ για τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία το ΑΕΠ και ο πληθυσμός της νέας χώρας της διεύρυνσης, όπως επίσης και το ΑΕΠ της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Πολυεθνική Επιχείρηση και Άμεσες Ξένες Επενδύσεις Επισκόπηση Βιβλιογραφίας

7.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως η άρση των περιορισμών στην κίνηση των παραγωγικών συντελεστών (κεφαλαίου, εργασίας) που επήλθε με τη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και τη δημιουργία ενός παγκοσμιοποιημένου οικονομικού περιβάλλοντος επέφερε δραστικές μεταβολές τόσο στην παραγωγική διαδικασία όσο και στην εγκατάσταση των επιχειρηματικών μονάδων.

Οι επιχειρήσεις, έχοντας πάντα ως βασικό στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους, καλούνται πλέον να υπερκεράσουν άλλο ένα σημαντικό εμπόδιο, το οποίο προέρχεται από την ένταση του ανταγωνισμού ανάμεσα σε αυτές και τις υπόλοιπες του ιδίου κλάδου. Από την άλλη, οφείλουν να απαντήσουν στις προκλήσεις που συνεπάγεται η δραστηριοποίηση σε συνθήκες ατελούς αγοράς, όπως η αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας, των τοπικών πλεονεκτημάτων, της περιορισμένης πληροφόρησης κ.λ.π.

Όλα αυτά – με την πάροδο του χρόνου – ανάγκασαν τις επιχειρήσεις να προσανατολιστούν στις αγορές του εξωτερικού¹. Βέβαια, η μέθοδος οικονομικής διείσδυσης σε αυτές τις αγορές εξαρτάται από μια σειρά παράγοντες, όπως είναι το οικονομικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής, το επιχειρηματικό ρίσκο, η συνολική στρατηγική κ.λ.π.². Παίρνει δε διάφορες μορφές, με κύρια αυτήν των άμεσων ξένων επενδύσεων³.

Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε το θεωρητικό πλαίσιο των άμεσων ξένων επενδύσεων, έτσι ώστε στη συνέχεια να είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε πιο αποτελεσματικά την επενδυτική συμπεριφορά των ελληνικών επιχειρήσεων στις υπό εξέταση χώρες. Αρχικά, θα παρουσιασθεί η έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης και η σχέση της με τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει στις μορφές που λαμβάνουν οι άμεσες ξένες επενδύσεις, καθώς και στις θεωρίες που τις ερμηνεύουν.

Τέλος, θα παρατεθούν εμπειρικές μελέτες, οι οποίες θα μας δώσουν μια γενική εικόνα των προσδιοριστικών παραγόντων των άμεσων ξένων επενδύσεων,

έτσι ώστε στο επόμενο κεφάλαιο να μπορέσουμε να εστιάσουμε στην περίπτωση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.

7.2 Η έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης και των άμεσων ξένων επενδύσεων

Το φαινόμενο των άμεσων ξένων επενδύσεων σχετίζεται κατά βάση με την ύπαρξη και δραστηριοποίηση των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, για την πληρέστερη κατανόηση των άμεσων ξένων επενδύσεων κρίνεται αναγκαία η εξήγηση της έννοιας της πολυεθνικής επιχείρησης.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), μια επιχείρηση χαρακτηρίζεται ως πολυεθνική ή διεθνική, όταν κατέχει τουλάχιστον το 10% του μετοχικού κεφαλαίου κάποιας άλλης του εξωτερικού. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) ορίζει την άμεση ξένη επένδυση ως τη μακροχρόνια επένδυση με την οποία αποκτάται σημαντικό μερίδιο μιας επιχείρησης που συνήθως αποκαλείται θυγατρική εταιρεία, από μια εταιρεία του εξωτερικού (μητρική εταιρεία). Εναλλακτικά, ο Caves⁴ (1996) θεωρεί ως πολυεθνική εκείνη την επιχείρηση, η οποία διαθέτει τον έλεγχο ή την ιδιοκτησία παραγωγικών μονάδων που βρίσκονται σε τουλάχιστον δύο διαφορετικές χώρες. Ο Dunning (1992) εξαρτά την ύπαρξη πολυεθνικής επιχείρησης από τα εξής κριτήρια:

- i. Τον αριθμό και το μέγεθος των θυγατρικών επιχειρήσεων που έχει υπό τον έλεγχό της.
- ii. Το βαθμό διεθνοποίησης των δραστηριοτήτων της για έρευνα και ανάπτυξη.
- iii. Το ποσοστό των συνολικών πωλήσεων, του ενεργητικού, της παραγωγής ή των κερδών που προέρχονται από τη δραστηριότητα της πολυεθνικής επιχείρησης σε τρίτες χώρες.
- iv. Το ρόλο που αναλαμβάνουν οι θυγατρικές επιχειρήσεις στη διαμόρφωση της στρατηγικής και τη λειτουργία του πολυεθνικού συστήματος.
- v. Το βαθμό προσκόλλησης στην εθνική ταυτότητα, με την έννοια της έλλειψης εθνικισμού και της ύπαρξης μιας παγκόσμιας θεώρησης γύρω από τη λειτουργία της επιχείρησης.

Οι Daniels και Radebaugh⁵ (1998) αναφέρουν ότι η πολυεθνική επιχείρηση είναι μια εταιρεία, η οποία χαρακτηρίζεται από μια διεθνή προσέγγιση των ξένων

αγορών και της διεθνούς παραγωγής και επομένως είναι πρόθυμη να επιλέξει αγορές για τα προϊόντα της και περιοχές εγκατάστασης της παραγωγής οπουδήποτε στον κόσμο. Όσον αφορά στο ρόλο της διοίκησης, ο Dicken⁶ (1992) ορίζει την πολυεθνική επιχείρηση σαν έναν οργανισμό, ο οποίος συντονίζει εμπορικές και παραγωγικές δραστηριότητες (μεταξύ διαφορετικών επιχειρηματικών μονάδων σε διαφορετικές χώρες) μέσω μιας κεντρικής διοίκησης, η οποία λαμβάνει στρατηγικές αποφάσεις για το σύνολο της επιχείρησης.

Πάντως, ως γενικά αποδεκτός ορισμός της πολυεθνικής επιχείρησης στη διεθνή βιβλιογραφία θεωρείται αυτός των Bannock, Baxter και Davis (1998), σύμφωνα με τον οποίο «ως πολυεθνική επιχείρηση ορίζεται η επιχείρηση, η οποία παράγει τουλάχιστον 25% του παγκόσμιου προϊόντος της εκτός των συνόρων της χώρας καταγωγής της»⁷.

Αντίστοιχα, με τον όρο άμεσες ξένες επενδύσεις νοούνται οι ροές κεφαλαίων μεταξύ χωρών, οι οποίες πραγματοποιούνται με στόχο τη δημιουργία, επέκταση και εξαγορά παραγωγικών μονάδων στις οποίες η επενδύτρια επιχείρηση επιδιώκει άμεση άσκηση ελέγχου και διοίκησης⁸. Βεβαίως, οι άμεσες ξένες επενδύσεις διαφοροποιούνται από τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου στο βαθμό που οι δεύτερες έχουν βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να συνιστούν απλές κινήσεις χρηματικών κεφαλαίων, οι οποίες στοχεύουν στην εκμετάλλευση διαφορών στις αποδόσεις.

Πάντως, η έννοια του χρόνου στην ανάληψη μιας άμεσης ξένης επένδυσης αποτελεί έναν σχετικό δείκτη, καθώς λαμβάνεται υπόψη μόνο στον προγραμματισμό της επενδυτικής δραστηριότητας. Πράγματι, αρκετές φορές ο υψηλός επιχειρηματικός κίνδυνος έχει οδηγήσει πολλές επενδύσεις που αρχικά θεωρούνταν ως ΑΞΕ να έχουν βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα.

7.3 Μορφές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές, ανάλογα με τους στόχους και τα χαρακτηριστικά της επιχείρησης, αλλά και σε συνάρτηση με το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται. Έτσι, οι πιο συνήθεις μορφές άμεσων ξένων επενδύσεων είναι οι εξής⁹:

α) Θυγατρική αποκλειστικής ιδιοκτησίας (Wholly – Owned Subsidiary)

Η επιχείρηση ιδρύει μια νέα παραγωγική μονάδα στην ξένη χώρα και είναι ο μοναδικός μέτοχος. Η θυγατρική μπορεί να είναι μια εντελώς νέα επιχείρηση ή μια τοπική, η οποία εξαγοράστηκε. Το βασικό πλεονέκτημα αυτής της στρατηγικής έχει να κάνει με το γεγονός ότι η μητρική επιχείρηση ασκεί τον πλήρη έλεγχο στη διοικητική δομή και τα κέρδη της θυγατρικής. Ωστόσο, η παραπάνω επιλογή εμπεριέχει και τα μειονεκτήματα του αυξημένου κινδύνου, του υψηλού κόστους και της έλλειψης εξειδικευμένης γνώσης των συνθηκών που επικρατούν στην ξένη αγορά (π.χ. όσον αφορά στις προτιμήσεις των καταναλωτών).

β) Κοινοπραξία (Joint Venture)

Η κοινοπραξία συνιστά το αποτέλεσμα της συνεργασίας μιας ή περισσότερων «ξένων» επιχειρήσεων με μια ή περισσότερες τοπικές επιχειρήσεις. Κύριος στόχος είναι η δημιουργία μιας νέας ή η εξαγορά μιας ήδη υπάρχουσας επιχείρησης και επιτυγχάνεται με τη συνεισφορά κεφαλαίων, τεχνογνωσίας και στελεχιακού δυναμικού από όλα τα μέρη που συμμετέχουν.

Τα βασικά πλεονεκτήματα από τη δημιουργία μιας κοινοπραξίας είναι τα εξής:

- i) Η επιχείρηση ελαχιστοποιεί τον επιχειρηματικό κίνδυνο και μερίζεται το κόστος από την επέκταση σε μια ξένη αγορά.
- ii) Επιτυγχάνεται μείωση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις του ιδίου κλάδου, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η τάση εθνικοποίησής τους.
- iii) Η νομοθεσία πολλών χωρών δίνει σημαντικά οικονομικά κίνητρα στις κοινοπραξίες, κάτι που οδηγεί στην πραγματοποίηση διαφυγόντων κερδών από τη θυγατρική.

Βέβαια, η σύσταση μιας κοινοπραξίας συνεπάγεται και την ύπαρξη διαφορών μειονεκτημάτων. Συγκεκριμένα, υπάρχει το ενδεχόμενο εμφάνισης ουσιαστικών και ανυπέρβλητων διαφωνιών ανάμεσα στους εταίρους, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμα και στη λύση της συνεργασίας. Επίσης, όπως είναι φανερό, με την κοινοπραξία ο συνεισφέρων εταίρος δεν ελέγχει απόλυτα τη διοίκηση της νέας επιχείρησης, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να την εντάξει στο γενικότερο σχεδιασμό.

γ) Μερική εξαγορά (Partial Acquisition)

Με τη στρατηγική της μερικής εξαγοράς, η επιχείρηση αποκτά μέρος των μετοχών μιας τοπικής επιχείρησης. Σε αυτή την περίπτωση, η οποία παρατηρείται κυρίως σε αγορές που δε χαρακτηρίζονται από έντονο ανταγωνισμό, η συνεργασία των επιχειρήσεων συμβάλλει στην ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης, αμοιβαίων συμφωνιών στους τομείς της έρευνας και ανάπτυξης, της τεχνολογίας κ.λ.π. Τα πλεονεκτήματα αυτής της επιλογής δε διαφοροποιούνται σημαντικά από εκείνα των κοινοπραξιών.

Εκτός από την παραπάνω διάκριση, οι άμεσες ξένες επενδύσεις κατηγοριοποιούνται και ως προς το κριτήριο των επιδιωκόμενων στόχων που καλούνται να επιτελέσουν. Με αυτή την έννοια, διακρίνουμε τις ακόλουθες άμεσες ξένες επενδύσεις:

- α) Επενδύσεις εκμετάλλευσης φυσικών πόρων.
- β) Επενδύσεις εκμετάλλευσης διαθέσιμου εργατικού δυναμικού.
- γ) Επενδύσεις εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας.
- δ) Επενδύσεις υποκατάστασης των εξαγωγών των ξένων επενδυτών με επιτόπια παραγωγή.
- ε) Επενδύσεις στρατηγικού χαρακτήρα.

Βεβαίως, το πιο σύνηθες κριτήριο προσδιορισμού των άμεσων ξένων επενδύσεων στη βιβλιογραφία είναι αυτό που καθορίζει τη μορφή οργάνωσης των δραστηριοτήτων τους. Με αυτό το σκεπτικό, οι άμεσες ξένες επενδύσεις διακρίνονται σε:

- α) Οριζόντιες άμεσες ξένες επενδύσεις¹⁰

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτών των εταιρειών είναι η ύπαρξη πολλών μονάδων που λειτουργούν αυτόνομα σε διάφορες χώρες, παράγουν το ίδιο προϊόν και βρίσκονται κάτω από την κοινή διοίκηση της μητρικής εταιρείας. Κάτι τέτοιο πραγματοποιείται, όταν συντρέχουν δύο παράγοντες. Πρώτον, όταν υπάρχουν γεωγραφικές συνθήκες (locational forces) που να αιτιολογούν τη διασπορά στην παγκόσμια παραγωγή. Δεύτερον, με δεδομένη αυτή τη διασπορά, θα πρέπει να

υπάρχει κάποιο ουσιαστικό πλεονέκτημα συναλλαγής (transaction cost advantage) που να δικαιολογεί την κοινή διοίκηση αυτών των μονάδων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρείται μείωση των ροών εμπορίου, καθώς οι μητρικές επιχειρήσεις αντικαθιστούν πλέον τις εξαγωγές με την τοπική αγορά των αντίστοιχων θυγατρικών τους. Κατά τους Hortman και Markusen (1987), αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στους κλάδους όπου παρατηρούνται σημαντικές οικονομίες κλίμακας, οι οποίες όμως μπορούν να διευρύνονται, καθώς η επενδυτική δραστηριότητα επεκτείνεται στο εξωτερικό.

Όπως είναι φανερό, η επέκταση των οριζοντίων άμεσων ξένων επενδύσεων εντείνει τον ανταγωνισμό στις ξένες αγορές ανάμεσα στις εγχώριες και τις θυγατρικές εταιρείες, με άμεσο αντίκτυπο τόσο στο μέγεθος των κερδών τους όσο και στην καταναλωτική συμπεριφορά (σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού αναμένεται πτώση των τιμών). Βεβαίως, κάτι τέτοιο δε θα συμβεί στην περίπτωση που υπάρχει συμπληρωματικότητα ανάμεσα στην παραγωγή των εγχώριων και ξένων επιχειρήσεων (Markusen and Venables¹¹, 1998).

β) Κάθετες άμεσες ξένες επενδύσεις

Αφορούν στην ολοκλήρωση της παραγωγικής διαδικασίας σε διαφορετικές παραγωγικές μονάδες της ίδιας επιχείρησης με στόχο τη συρρίκνωση του κόστους των εισροών. Συγκεκριμένα, με την πραγματοποίηση κάθετων άμεσων ξένων επενδύσεων, τα προϊόντα μιας μητρικής εταιρείας χρησιμοποιούνται ως εισροές στην παραγωγική διαδικασία άλλων θυγατρικών της. Η κάθετη ολοκλήρωση γίνεται, διότι τα δύο μέρη σε μια συναλλαγή (προμηθευτής – αγοραστής) επιλέγουν να γνωρίζουν από πριν το κόστος της συναλλαγής και έτσι να το εσωτερικοποιούν¹². Οι λόγοι λοιπόν που ωθούν μια πολυεθνική επιχείρηση στην ανάληψη κάθετων άμεσων ξένων επενδύσεων έχουν να κάνουν με την εξασφάλιση φθηνότερων και καλύτερης ποιότητας πρώτων υλών (ενδιάμεσα αγαθά), με την προσπάθεια μεγιστοποίησης των πωλήσεων, καθώς και με την προώθηση των εξαγωγών της πολυεθνικής της επιχείρησης από τις θυγατρικές της¹³.

γ) Άμεσες ξένες επενδύσεις με στόχο τη διασπορά του χαρτοφυλακίου τους

Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι άμεσες ξένες επενδύσεις εκείνων των επιχειρήσεων, οι οποίες χωρίς να έχουν σαφή οριζόντια ή κάθετη ολοκλήρωση, προσδοκούν στον επιμερισμό του επιχειρηματικού κινδύνου¹⁴. Έτσι, το μέγεθος των κερδών τους δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην ξένη αγορά. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις θέλοντας να προσελκύσουν όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα στην αγορά των μετοχών τους και ταυτόχρονα να προσκομίσουν τα οφέλη που συνεπάγεται η διεθνής διασπορά των επενδύσεών τους, επιλέγουν την ίδρυση θυγατρικών τμημάτων σε χώρες του εξωτερικού¹⁵.

7.4 Αξιολόγηση των θεωριών των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Είναι γεγονός ότι η δραστηριότητα των πολυεθνικών επιχειρήσεων αποτέλεσε το αντικείμενο μελέτης αρκετών οικονομολόγων, οι οποίοι προσπάθησαν να ερμηνεύσουν διαφορετικά τους παράγοντες που τροφοδοτούν τις άμεσες ξένες επενδύσεις.

Με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να αναπτύσσονται θεωρίες προσέγγισης του συγκεκριμένου θέματος, οι οποίες αναλύουν τη διεθνή παραγωγική δραστηριότητα σε μακροοικονομικό (διεθνές και εθνικό), μεσοοικονομικό (κλαδικό) και μικροοικονομικό επίπεδο. Οι αντίστοιχες οικονομικές θεωρίες που πλαισιώνουν την παραπάνω ανάλυση είναι κυρίως η θεωρία του εμπορίου (trade theory), η θεωρία των διεθνών κεφαλαιακών κινήσεων (theory of international capital movements), η θεωρία της βιομηχανικής οργάνωσης (industrial organization), η θεωρία του τόπου εγκατάστασης (location theory), οι θεωρίες για την καινοτομική δραστηριότητα των επιχειρήσεων (innovation theory) και η μικροοικονομική θεωρία της επιχείρησης (theory of the firm)¹⁶.

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, ακολουθεί η περιγραφή των βασικών προσεγγίσεων που έχουν παρουσιαστεί κατά καιρούς στη διεθνή βιβλιογραφία.

A) Η Νεοκλασσική θεωρία

Η νεοκλασσική θεωρία προϋποθέτει αγορές τέλει ανταγωνισμού. Με αυτή την έννοια, η επιχείρηση δεν έχει κανένα συμφέρον να επεκτείνει τη δραστηριότητά της σε άλλες χώρες, εφόσον τα προϊόντα χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια και ταυτόχρονα υπάρχει τέλεια πληροφόρηση. Παρόλα αυτά, η επιχείρηση – σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση – έχει κίνητρο να επεκταθεί, λόγω της διαφοράς στην απόδοση που παρουσιάζουν τα επενδύσιμα κεφάλαια από χώρα σε χώρα.

Μάλιστα, η ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων αναμένεται να κατευθυνθεί από τις ανεπτυγμένες (όπου η απόδοση των κεφαλαίων αρχίζει να μειώνεται) προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπου τα περιθώρια κέρδους είναι αρκετά μεγάλα. Αυτή η τάση άρχισε να παρουσιάζεται σε μεγάλο βαθμό στα τέλη της δεκαετίας του 1950, όταν για παράδειγμα οι επενδύσεις των αμερικανικών επιχειρήσεων αυξάνονταν σημαντικά προς τη Δυτική Ευρώπη, τη στιγμή που τα ποσοστά απόδοσης του κεφαλαίου στις Η.Π.Α. ήταν σαφώς σε χαμηλότερα επίπεδα.

B) Θεωρία των διαρθρωτικών ατελειών της αγοράς

Η αδυναμία ερμηνείας της ανάπτυξης των άμεσων ξένων επενδύσεων σε καθεστώς ατελούς ανταγωνισμού οδήγησε στην εμφάνιση και διάδοση της συγκεκριμένης θεωρίας. Κύριος εκφραστής αυτής της θεωρίας υπήρξε ο Hymer (1960)¹⁷.

Πιο συγκεκριμένα, ο Hymer υποστήριξε ότι οι ατέλειες των αγορών (ατελής ανταγωνισμός, κόστη συναλλαγών, οικονομίες κλίμακας, ατελής πληροφόρηση κ.λ.π.) έχουν αντίκτυπο στην ανάληψη των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Βασικό κίνητρο για την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων αποτελεί η βούληση της επιχείρησης να καταλάβει μονοπωλιακή θέση στην αγορά, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει, όπως η διαφοροποίηση στην παραγωγή, το χαμηλό κόστος και η τεχνογνωσία.

Έτσι, στα αρχικά στάδια ανάπτυξης οι επιχειρήσεις μεγεθύνουν το μερίδιό τους στις εγχώριες αγορές μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων. Καθώς όμως η συγκέντρωση του κεφαλαίου αυξάνεται, η απόδοση που αυτό επιφέρει αρχίζει να φθίνει, με αποτέλεσμα να κρίνεται σκόπιμη η επένδυση των συσσωρευμένων κερδών στις διεθνείς αγορές.

Όμως, οι επιχειρήσεις που προβαίνουν σε μια τέτοια κίνηση καλούνται να λάβουν υπόψη τους τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν οι τοπικοί ανταγωνιστές (owner – specific advantages)¹⁸, τα οποία αποτελούν εμπόδια εισόδου στην ξένη αγορά.

Η θεωρία των διαρθρωτικών ατελειών, αν και καινοτομική στην προσέγγισή της, παρουσιάζει σημαντικά μειονεκτήματα. Καταρχήν θεωρεί την υπό εξέταση επιχείρηση ολιγοπωλητή, ενώ στην πραγματικότητα η μορφή αγοράς σύμφωνα με την οποία δραστηριοποιούνται οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός. Σε αυτό το πρόβλημα έδωσε απάντηση ο Kindleberger (1969)¹⁹, ο οποίος ενέταξε τη λειτουργία των πολυεθνικών επιχειρήσεων στα πλαίσια του μονοπωλιακού ανταγωνισμού.

Γ) Η θεωρία του κύκλου προϊόντος (product cycle)

Ο Raymond Vernon²⁰ (1966) επιχείρησε να ερμηνεύσει τη ραγδαία επέκταση των αμερικανικών πολυεθνικών επιχειρήσεων παρουσιάζοντας την άμεση ξένη επένδυση ως φυσική εξέλιξη που εντάσσεται στον κύκλο ζωής ενός προϊόντος. Θεωρεί πως οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε μια αγορά βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση όσον αφορά στην πληροφόρηση για ενδεχόμενες εισαγωγές απ' ότι οι επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες αλλού. Έτσι, σύμφωνα με το Vernon, οι πρώτες μονάδες παραγωγής θα δημιουργηθούν αναπόφευκτα στην εγχώρια αγορά. Αυτό είναι το πρώτο στάδιο ζωής του προϊόντος.

Με την πάροδο του χρόνου, παρατηρείται αύξηση της ζήτησης του προϊόντος, η οποία διευρύνεται και στις αγορές άλλων χωρών. Αυτό οδηγεί τους παραγωγούς στην εξαγωγική δραστηριότητα, ενώ μελετάται η δυνατότητα για την ίδρυση παραγωγικής μονάδας στο εξωτερικό (δεύτερο στάδιο).

Στην περίπτωση λοιπόν που κριθεί σκόπιμο, το ώριμο πλέον προϊόν βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο τυποποίησης και οι παραγωγοί στρέφονται στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες διακρίνονται από σημαντικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όσον αφορά στον τόπο εγκατάστασης (τρίτο στάδιο).

Ο Vernon μετασχημάτισε το μοντέλο του στις αρχές της δεκαετίας του 1970 αλλάζοντας την ονομασία των τριών σταδίων του κύκλου ζωής του προϊόντος. Έτσι, τα τρία νέα στάδια είναι α) το ολιγοπώλιο βασισμένο στην καινοτομία, β) το ώριμο ολιγοπώλιο και γ) το γηρασμένο ολιγοπώλιο.

- Ασφαλώς, η συγκεκριμένη θεωρία παρουσιάζει αρκετά μειονεκτήματα, όπως:
- α. Δεν ερμηνεύει τις αμφίδρομες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων μεταξύ ανεπτυγμένων χωρών και μάλιστα σε παρόμοιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.
 - β. Δεν προσδιορίζεται η χρονική περίοδος του κύκλου ζωής του προϊόντος, καθώς και το σημείο μετάβασης από το ένα στάδιο στο άλλο.
 - γ. Αποτελεί λανθασμένη υπόθεση εργασίας το ότι οι καινοτομίες παράγονται μόνο σε ανεπτυγμένες χώρες, αφού στην πραγματικότητα καινοτομίες δημιουργούνται ακόμα και σε αναπτυσσόμενα κράτη μέσω των θυγατρικών εταιρειών.
 - δ. Δε λαμβάνεται υπόψη το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ωριμάζει το προϊόν, αλλά μόνο η γεωγραφική κατανομή του.
 - ε. Αποκλείει τη δυνατότητα εξωτερικών παρεμβάσεων που μπορούν να επιταχύνουν τη διαδικασία ολοκλήρωσης του κύκλου ζωής των προϊόντων.

Δ) Η θεωρία της εσωτερίκευσης ή του κόστους συναλλαγών (transaction cost)

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η οποία αναπτύχθηκε από τον Coase²¹ (1937), η επιχείρηση δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα σύστημα οργάνωσης των συναλλαγών, με την ανάπτυξή της να εξαρτάται από το σημείο στο οποίο το κόστος οργάνωσης μιας νέας συναλλαγής εξισώνεται με το κόστος πραγματοποίησης της συναλλαγής στην αγορά. Κατά τον Coase, στο κόστος συναλλαγών περιλαμβάνεται το κόστος πληροφόρησης, το κόστος διαπραγμάτευσης και το κόστος επιτήρησης – επιβολής των όρων μιας συμφωνίας.

Επεκτείνοντας την προσέγγιση του Coase, ο Williamson²²(1975,1985) αποδίδει το κόστος συναλλαγών στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, με κύρια αναφορά στην περιορισμένη ορθολογικότητα (bounded rationality) και τον καιροσκοπισμό (opportunism). Στη συνέχεια, αναφέρεται στα χαρακτηριστικά μιας συναλλαγής, όπως η εξειδίκευση των παραγωγικών συντελεστών, η αβεβαιότητα και η συχνότητα της συναλλαγής.

Με αυτό τον τρόπο, ο Williamson εξηγεί πώς η δημιουργία θυγατρικών επιχειρήσεων ουσιαστικά εσωτερικεύει τις αγορές, παρακάμπτοντας έτσι τις στρεβλώσεις που ενέχει το διεθνές εμπόριο (δασμοί, ποσοστώσεις, επιδοτήσεις κ.λ.π.).

Όμως, παρά τη μεγάλη αποδοχή που συνάντησε η θεωρία της εσωτερίκευσης, δεν έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για να αποδειχθεί εμπειρικά. Κι αυτό, διότι μεγέθη όπως το κόστος συναλλαγών είναι δύσκολο να μετρηθούν. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις μελέτες του Teece²³ (1986), όπου επιχειρείται η επιβεβαίωση της θεωρίας μέσα από την εμφάνιση θετικής και στατιστικά σημαντικής συσχέτισης μεταξύ του ενεργητικού των θυγατρικών επιχειρήσεων και των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη.

Ο Parry²⁴ (1985) αναφέρει ότι η εν λόγω θεωρία αποτελεί «μια ταυτολογική εξήγηση ενός ορισμένου τμήματος των ενεργειών της πολυεθνικής επιχείρησης». Δηλαδή, ότι αναλύει μονόπλευρα τη λειτουργία των άμεσων ξένων επενδύσεων, αδυνατώντας να επεκταθεί και στις άλλες δραστηριότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Οι Helpman (1984), Markusen (1984), Either (1986), Horstnan και Markusen (1987) συνδύασαν τη θεωρία της εσωτερίκευσης με τη θεωρία του διεθνούς εμπορίου, εστιάζοντας στην πρόθεση των επιχειρήσεων να προσφέρουν στους μετόχους τους διασπορά του επιχειρηματικού κινδύνου προσφεύγοντας στις άμεσες ξένες επενδύσεις.

Οι Morck και Yeung²⁵ (1991, 1992) υποστηρίζουν ότι αποτελεί ισχυρό κίνητρο για επέκταση μιας επιχείρησης στο εξωτερικό η θετική ανταπόκριση του επενδυτικού κοινού (αύξηση της τιμής της μετοχής), έπειτα από ανακοίνωση διενέργειας μιας άμεσης ξένης επένδυσης. Συνοπτικά, συμπεραίνουν ότι τα έξοδα για έρευνα και τεχνολογία (R&D) συσχετίζονται θετικά με την αντίδραση της τιμής της μετοχής στην ανακοίνωση της άμεσης ξένης επένδυσης. Επίσης, οι διαφημιστικές δαπάνες αυξάνουν την πιθανότητα για θετική μεταβολή της τιμής της μετοχής, όταν αναφερόμαστε σε μεγάλες επιχειρήσεις. Γενικότερα, όπως προκύπτει στο συγκεκριμένο άρθρο, όταν οι επιχειρήσεις που κατέχουν άυλα περιουσιακά στοιχεία κάνουν επενδύσεις στο εξωτερικό, στην καλύτερη περίπτωση η τιμή της μετοχής τους παραμένει αμετάβλητη.

Οι Fina και Rugman²⁶ (1996) εκφράζουν την άποψη ότι τα στάδια διείσδυσης σε μια ξένη αγορά, σύμφωνα με τη θεωρία της εσωτερικοποίησης, είναι τα εξής: α) εξαγωγές (εξοικείωση με την αγορά), β) άμεση επένδυση και γ) παραχώρηση άδειας παραγωγής σε τοπική επιχείρηση (ωρίμανση, τυποποίηση του προϊόντος, μείωση του κόστους συναλλαγών).

Τα μειονεκτήματα της συγκεκριμένης θεωρίας έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι δεν εξηγεί αποτελεσματικά την υιοθέτηση ενός άλλου τύπου οργάνωσης μιας συναλλαγής κατά την ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Επίσης, η εσωτερίκευση – για την οποία γίνεται λόγος – δε μπορεί να θεωρηθεί ως ο μόνος τρόπος αποκλειστικού ελέγχου ενός περιουσιακού στοιχείου, αφού δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όπου οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ελέγχουν την οικονομική κατάσταση άλλων επιχειρήσεων με τις οποίες συνεργάζονται, χωρίς ωστόσο να χρησιμοποιούν τη μέθοδο της εσωτερίκευσης.

Ε) Η θεωρία της «ολιγοπωλιακής αντίδρασης»

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η οποία είναι γνωστή και ως θεωρία της ακολουθίας του αρχηγού, η άμεση ξένη επένδυση μιας επιχείρησης ωθεί τους ανταγωνιστές του ιδίου κλάδου να πάρουν μια παρόμοια επιχειρηματική απόφαση. Κι αυτό, διότι οι επιχειρήσεις προσπαθούν να αποτρέψουν την απόκτηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων από την πρώτη επιχείρηση.

Ο Knickerbocker²⁷ (1973) ήταν ο πρώτος που υποστήριξε αυτή τη θεωρία. Αξιοποιώντας τους δείκτες βιομηχανικής συγκέντρωσης αμερικανικών θυγατρικών πολυεθνικών σε είκοσι τρεις χώρες (από το 1948 έως το 1967) περιέγραψε τον τρόπο με τον οποίο οι ανταγωνίστριες επιχειρήσεις αντιδρούν στην επενδυτική κίνηση της επιχείρησης.

Την ίδια άποψη υποστήριξε και ο Edward Graham²⁸ (1993), διατυπώνοντας «τη θεωρία της ανταλλαγής των απειλών», όπου η επιχειρηματική διείσδυση των ευρωπαϊκών εταιρειών στην αμερικανική ήπειρο τη δεκαετία του 1970 δικαιολογείται ως αντίδραση στην επιχειρηματική επέκταση των Αμερικανών προς τις ευρωπαϊκές χώρες που είχε προηγηθεί.

Η θεωρία της ολιγοπωλιακής αντίδρασης, αν και στην πράξη επαληθεύεται, δεν είναι σε θέση να ερμηνεύσει απόλυτα το φαινόμενο των άμεσων ξένων επενδύσεων. Συγκεκριμένα, δεν αναφέρεται καθόλου στα κίνητρα της αρχικής επένδυσης από την πρώτη προς την ξένη χώρα. Εξάλλου, δεν είναι αναγκαίο η αντίδραση των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων να πάρει τη μορφή άμεσης επένδυσης. Εναλλακτικά, θα μπορούσαν να επιλέξουν τις εξαγωγές, τις κοινοπραξίες ή τη συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις.

Επίσης, στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία είναι δύσκολο να βγάλουμε ξεκάθαρα συμπεράσματα σχετικά με το αν οι επενδυτικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται έχουν ως μοναδικό στόχο τη διατήρηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος έναντι των άλλων επιχειρήσεων.

ΣΤ) Η θεωρία της συμπεριφοράς

Θεμελιωτής αυτής της θεωρίας υπήρξε ο Aharoni²⁹ (1966), ο οποίος μελέτησε τριάντα οχτώ επιχειρήσεις των Η.Π.Α. που εξέταζαν το ενδεχόμενο να προβούν σε άμεσες ξένες επενδύσεις στο Ισραήλ. Αρχικά, η προσφυγή σε εξωτερικές επενδυτικές δραστηριότητες – σύμφωνα με τον Aharoni – προκαλούνταν από διάφορα εσωτερικά και εξωτερικά ερεθίσματα. Τέτοια ερεθίσματα είναι η ανάπτυξη κάποιας καινοτομίας, η αύξηση του ανταγωνισμού κ.λ.π. Όλα τα παραπάνω εντάσσονται στο αρχικό στάδιο που ονομάζονταν στάδιο της παρακίνησης.

Έπειτα, ακολουθεί το στάδιο της έρευνας, όπου με τη χρήση οικονομικών δεικτών αποτιμάται ο κίνδυνος της συγκεκριμένης επένδυσης και οριστικοποιείται η απόφαση για την ανάληψη ή μη του επιχειρησιακού εγχειρήματος.

Είναι γεγονός ότι η θεωρία της συμπεριφοράς αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα που αφορά στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Όμως, είναι παρακινδυνευμένο να ειπωθεί ότι η εν λόγω θεωρία μπορεί να ερμηνεύσει αποτελεσματικά το μηχανισμό δημιουργίας και εξάπλωσης των άμεσων ξένων επενδύσεων. Εξάλλου, το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε από τον Aharoni ήταν αρκετά περιορισμένο και κατά συνέπεια μη αντιπροσωπευτικό.

Ζ) Η θεωρία της διεθνοποίησης

Βασική αρχή της θεωρίας, η οποία αναπτύχθηκε από οικονομολόγους της σχολής της Uppsala³⁰, είναι ότι η επενδυτική δραστηριότητα μιας επιχείρησης προσδιορίζεται από τις εμπειρίες που αυτή αποκτά με το πέρασ του χρόνου. Έτσι, η διείσδυση της επιχείρησης στο εξωτερικό δεν αναμένεται να γίνει απότομα, αλλά σταδιακά.

Συγκεκριμένα, σε πρώτη φάση θα παρατηρηθεί σταδιακή ροή κεφαλαίων, η οποία θα συνοδεύεται με εξαγωγές, ενώ αργότερα θα υπάρξει συμφωνία με κάποιον

τοπικό αντιπρόσωπο, πιθανή εγκατάσταση θυγατρικής εταιρείας και τελικά ιδιόκτητη παραγωγική μονάδα.

Βέβαια, ένα από τα παραπάνω στάδια μπορεί να παραλειφθεί, ιδίως όταν η αγορά – στόχος χαρακτηρίζεται από σταθερότητα. Επίσης, όταν το μέγεθος της άμεσης ξένης επένδυσης, σε σχέση με το μέγεθος της επιχείρησης και τους κύκλους εργασιών της είναι σχετικά μικρό, ο κίνδυνος αποτυχίας της επένδυσης δεν είναι τόσο καθοριστικός. Κατά συνέπεια, δεν αναμένουμε ιδιαίτερη εμμονή στα πρώτα στάδια. Εξάλλου, όταν η αγορά – στόχος παρουσιάζει σημαντική ομοιότητα με κάποια άλλη αγορά στην οποία δραστηριοποιείται η επιχείρηση, τότε πάλι είναι πιθανό να έχουμε υπερπήδηση σταδίων.

Αρκετοί ήταν οι μελετητές, οι οποίοι θέλησαν να αποδείξουν εμπειρικά τη συγκεκριμένη θεωρία. Οι Wiedersheim³¹ (1975) και Cavusgil (1984) επιβεβαίωσαν τη θεωρία της διεθνοποίησης χρησιμοποιώντας στοιχεία από τις σκανδιναβικές χώρες. Αντίθετα, οι Millington και Bayliss (1990), λαμβάνοντας ως δείγμα πενήντα βιομηχανικές επιχειρήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν κατέληξαν σε ανάλογα συμπεράσματα. Επικριτικοί υπήρξαν επίσης και οι Salivan, Bauerschmidt (1990), οι οποίοι χρησιμοποιώντας στοιχεία από διάφορες χώρες (Αυστρία, Σουηδία, Φιλανδία, Δυτική Γερμανία), αμφισβήτησαν ευθέως τη διαδικασία των σταδίων.

Εξάλλου, όπως τονίζουν οι Andersen (1993) και Melin (1992), είναι παρακινδυνευμένο να ειπωθεί πως η εν λόγω θεωρία εφαρμόζεται σήμερα, αφού έχουν διαφοροποιηθεί σημαντικά οι οικονομικές συνθήκες. Για παράδειγμα, πολλές επιχειρήσεις παρακάμπτουν ορισμένα στάδια της διεθνοποίησης ιδρύοντας υποκαταστήματα σε ξένες χώρες, χωρίς προηγουμένως να έχουν κάνει εξαγωγές σε αυτές. Γι' αυτό το λόγο, επικρατεί η άποψη ότι η θεωρία της διεθνοποίησης δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια γενική θεωρία, αλλά ως εργαλείο ανάλυσης των αρχικών σταδίων της διεθνούς συμπεριφοράς μιας επιχείρησης.

Η) Η θεωρία του επιλεκτικού θεωρητικού πλαισίου (OLI Paradigm)

Το επιλεκτικό θεωρητικό πλαίσιο ή εκλεκτικό παράδειγμα (electric paradigm) συνιστά προσπάθεια συγκερασμού όλων των υπολοίπων θεωριών που επιχειρούν να ερμηνεύσουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις.

Η βασική ιδέα του επιλεκτικού πλαισίου, το οποίο αναπτύχθηκε από τον Dunning³² (1977), είναι ότι για να αναλάβει κάποια επιχείρηση μια επένδυση θα

πρέπει να παρουσιάζονται ταυτόχρονα τριών ειδών πλεονεκτήματα: α)πλεονεκτήματα ιδιοκτησίας(Ownership Advantages),β)πλεονεκτήματα εσωτερίκευσης(Internalization Advantages) και γ)πλεονεκτήματα του τόπου εγκατάστασης (Location Advantages).

Μια από τις βασικές διαφορές που παρουσιάζει η θεωρία του επιλεκτικού θεωρητικού πλαισίου σε σχέση με τις άλλες θεωρίες έγκειται στο ότι αντιμετωπίζει τα πλεονεκτήματα ιδιοκτησίας ως μια ενδογενή μεταβλητή (όχι εξωγενή). Με αυτόν τον τρόπο, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην εξήγηση των αιτίων που αναγκάζουν τις επιχειρήσεις να διατηρούν κάποια γνωστικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους διεθνώς.

Οι Rivoli και Sallorio³³ (1996) τονίζουν την αναγκαιότητα η θεωρία του επιλεκτικού θεωρητικού πλαισίου να εξετάζει και τις περιπτώσεις όπου στην αγορά επικρατούν συνθήκες πλήρους αβεβαιότητας. Θεωρούν δηλαδή πως θα πρέπει να εξειδικευτούν εκείνοι οι προσδιοριστικοί παράγοντες (μετατρεψιμότητα, αναβλητικότητα, επιχειρηματικός κίνδυνος) που καθιστούν μια επένδυση κερδοφόρα ως προς τη χρονική περίοδο πραγματοποίησής της.

Ασφαλώς, όπως είναι φανερό, η μονοδιάστατη έμφαση που δίνεται στις τρεις ομάδες πλεονεκτημάτων (OLI) περιορίζει σημαντικά την ανάλυση. Γι' αυτό το λόγο, ο Dunning (1993) υποστηρίζει πως η συγκεκριμένη θεωρία αποτελεί ένα γενικό πλαίσιο περιγραφής των διεθνών δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης, καθώς παραλείπονται και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την παγκόσμια οικονομία.

Θ) Η μακροοικονομική προσέγγιση των Kojima και Ozawa

Οι περισσότερες προσεγγίσεις που εξετάστηκαν αφορούν στη μικροοικονομική ανάλυση. Παράλληλα όμως, έχουν αναπτυχθεί αξιόλογες προσπάθειες εξέτασης του φαινομένου των άμεσων ξένων επενδύσεων σε μακροοικονομικό επίπεδο. Χαρακτηριστικές είναι οι προσεγγίσεις των Kojima³⁴ (1973, 1975) και Ozawa³⁵ (1984, 1985).

Ο Kojima προσπάθησε να εξηγήσει τις διαφορές στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιούν άμεσες ξένες επενδύσεις οι αμερικανικές πολυεθνικές σε σχέση με τις ιαπωνικές. Η ανάλυση έγινε στο πλαίσιο της συνεισφοράς που έχουν οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην παγκόσμια ευημερία. Ο Kojima χαρακτηρίζει τις αμερικανικές άμεσες ξένες επενδύσεις ως αντιεμπορικά προσανατολισμένες (anti-trade oriented), ενώ τις ιαπωνικές ως επενδύσεις με εμπορικό προσανατολισμό (trade-oriented). Η

διαφοροποίηση αυτή γίνεται, διότι οι ιαπωνικές επενδύσεις πραγματοποιούνται σε κλάδους όπου η χώρα δεν έχει συγκριτικό πλεονέκτημα, αλλά μειονέκτημα.

Αντίθετα, οι αμερικανικές επενδύσεις παρατηρούνται σε κλάδους με συγκριτικό πλεονέκτημα για την αμερικανική οικονομία. Κατά συνέπεια, οι αμερικανικές επενδύσεις διεξάγονται με σκοπό να υποκαταστήσουν τις εξαγωγές, ενώ οι ιαπωνικές με σκοπό να αυξήσουν το συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας στην οποία επενδύουν. Το βασικό πρόβλημα της θεωρίας του Kojima έγκειται στο ότι η ανάλυση συντελείται στα πλαίσια της νεοκλασικής θεωρίας του εμπορίου και δε λαμβάνει υπόψη ατέλειες των αγορών και παράγοντες, όπως αυτοί που εξετάστηκαν στη θεωρία της εσωτερίκευσης.

Οι Kojima και Ozawa αναπτύσσουν ένα υπόδειγμα, στο οποίο οι επιχειρήσεις μιας χώρας με ταχύτατη ανάπτυξη, όπως η Ιαπωνία, έχουν κίνητρο να επενδύουν σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Συγκεκριμένα, καθώς οι εγχώριες επιχειρήσεις εξελίσσονται και αναβαθμίζουν τις δραστηριότητές τους, τις συμφέρει να εγκαταστήσουν τα λιγότερο πολύπλοκα στάδια παραγωγής (κυρίως αυτά που είναι εντάσεως εργασίας) σε χώρες με μικρότερη ανάπτυξη, οι οποίες προσφέρουν συγκριτικό πλεονέκτημα κόστους.

Έτσι, οι επιχειρήσεις των ανεπτυγμένων χωρών μπορούν να επικεντρωθούν σε δραστηριότητες υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και μεγαλύτερων τεχνολογικών απαιτήσεων. Με τη συνεχή εξέλιξη της τεχνολογίας, τόσο στις χώρες προέλευσης των επενδύσεων όσο και στις χώρες προορισμού, οι άμεσες ξένες επενδύσεις τείνουν να στρέφονται σε πιο απαιτητικούς κλάδους εντάσεως κεφαλαίου και τεχνολογίας.

Οι θέσεις των Kojima και Ozawa δέχτηκαν ισχυρή κριτική, γιατί αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο είδος επενδύσεων (των ιαπωνικών) και σε ένα συγκεκριμένο τύπο χώρας προορισμού των επενδύσεων (τις λιγότερο ανεπτυγμένες). Έτσι, το υπόδειγμα χάνει τις δυνατότητες εφαρμογής του σε άλλες περιπτώσεις. Επίσης, αγνοούνται τελείως οι πρακτικές εσωτερίκευσης δραστηριοτήτων από μέρους των εταιρειών που προβαίνουν σε επενδύσεις. Ακόμα, οι Kojima και Ozawa αγνόησαν την επιρροή που έχει η εθνική και τοπική κουλτούρα στην επιλογή συγκεκριμένων τοποθεσιών προορισμού άμεσων ξένων επενδύσεων.

Ι) Η θεωρία του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των εθνών

Ο Μ. Porter³⁶(1990) ασχολήθηκε με την ανάπτυξη συγκριτικών πλεονεκτημάτων από τις επιχειρήσεις που αποτελούν τη βάση για τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Η καινοτομία της συγκεκριμένης θεωρίας έγκειται στο γεγονός ότι εντοπίζει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα στη χώρα από την οποία ξεκίνησε η δραστηριότητά της, υποβαθμίζοντας έτσι τη σημασία των εσωτερικών δομών και λειτουργιών της.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Porter αξιοποιεί ένα υπόδειγμα τεσσάρων ενδογενών και δύο εξωγενών μεταβλητών, οι οποίες – σύμφωνα με αυτόν – δημιουργούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της επιχείρησης. Οι ενδογενείς μεταβλητές είναι οι εξής: α) οι συντελεστές παραγωγής της χώρας, β) οι συνθήκες ζήτησης της χώρας, γ) τα χαρακτηριστικά του κλάδου και δ) ο εσωτερικός ανταγωνισμός.

Εκτός από τις παραπάνω ενδογενείς μεταβλητές, ο Porter εισάγει και δύο εξωγενείς (τον κυβερνητικό και τον τυχαίο παράγοντα).

Σύμφωνα με τον Porter, η ανάπτυξη των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων μιας χώρας και η διεξαγωγή άμεσων επενδύσεων στο εξωτερικό συντελείται σε τρία στάδια. Στο αρχικό στάδιο, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα προκύπτει από τους παραγωγικούς συντελεστές, οι οποίοι περιορίζονται σε πολύ μικρή παραγωγική δραστηριότητα. Το δεύτερο στάδιο χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση ορισμένων καινοτομιών, οι οποίες όμως δεν αποτελούν ισχυρή πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Σε αυτό το στάδιο έχει προχωρήσει η τυποποίηση των προϊόντων, με αποτέλεσμα να προωθούνται πιο εύκολα στις ξένες αγορές. Παράλληλα, αυξάνεται η υποδομή της χώρας σε έργα, ενώ επενδυτικά κεφάλαια εισρέουν στη χώρα από άλλες πιο ανεπτυγμένες χώρες. Το τρίτο στάδιο είναι αυτό των καινοτομιών, όπου οι επιχειρήσεις της χώρας αποκτούν πλέον σαφή πλεονεκτήματα έναντι επιχειρήσεων άλλων κρατών. Η υπερβολική ανάπτυξη ορισμένων κλάδων ενδυναμώνει και τους υπόλοιπους και το οικονομικό περιβάλλον της χώρας παρουσιάζεται ιδιαίτερα ισχυρό. Στο τελευταίο στάδιο επέρχεται η παρακμή. Οι κλάδοι έχουν αποκτήσει υψηλή συγκέντρωση και μόνο λίγες δυνατές επιχειρήσεις επηρεάζουν την αγορά.

Η προσέγγιση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος των εθνών δέχθηκε κριτική στη βιβλιογραφία. Το βασικό σημείο κριτικής είναι ότι δίνει μεγάλη σημασία στα χαρακτηριστικά της χώρας προέλευσης. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο

οικονομικό περιβάλλον, το υπόδειγμα Porter δε λαμβάνει υπόψη τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των επιχειρήσεων των διαφόρων κρατών. Έτσι, για παράδειγμα, οι Rugman και Verbeke³⁷ (1998) διατυπώνουν την άποψη ότι το υπόδειγμα του Porter αγνοεί την πολυπλοκότητα του στρατηγικού management, ιδίως όταν αναφέρεται σε πολυεθνικές που προέρχονται από μικρές χώρες.

Επίσης, ο Narula (1993) θεωρεί την ανάλυση του Porter στατική. Γι' αυτό, εισάγει με τη σειρά του ένα νέο υπόδειγμα, στο οποίο η τεχνολογία είναι ενδογενής μεταβλητή, ενώ η οικονομική μεγέθυνση αποτελεί συνάρτηση του ρυθμού δημιουργίας νέων προϊόντων και του εθνικού τεχνολογικού πλεονεκτήματος. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται η κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών, με αποτέλεσμα να αδρανοποιείται το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των εθνών. Παρόλα αυτά, ακόμα κι αυτό το υπόδειγμα έχει δεχθεί ισχυρή κριτική, καθώς είναι δύσκολο να υπολογισθούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές του (όπως είναι η τεχνολογία). Εντούτοις, ερμηνεύει καλύτερα ορισμένους οικονομικούς δείκτες (όπως η οικονομική μεγέθυνση) σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού.

7.5 Εμπειρικές μελέτες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Αρκετοί είναι οι μελετητές, οι οποίοι ασχολήθηκαν με την ανάλυση των άμεσων ξένων επενδύσεων. Ως σημεία αναφοράς ετέθησαν οι λόγοι που δημιουργούν τις εν λόγω επενδύσεις, το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται, αλλά και οι παράγοντες που τις προσδιορίζουν.

Για παράδειγμα, ο Richard Caves³⁸ (1974) εστιάζει την ανάλυσή του για την επέκταση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε τρεις κύριους παράγοντες: α) τα άυλα κεφαλαιουχικά αγαθά (intangible capital), β) τις οικονομίες που απορρέουν από την παραγωγή σε πολλές διαφορετικές μονάδες (multiple enterprise) και γ) τα αποθέματα επιχειρηματικότητας που διαθέτει η εταιρεία (entrepreneurial resources). Στα υποδείγματά του, αξιοποιούνται στοιχεία του Καναδά και της Μ. Βρετανίας για τις περιόδους 1965-1967. Εξαρτημένη μεταβλητή είναι το μέσο μερίδιο των πωλήσεων ξένης ιδιοκτησίας, ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές υποδιαιρούνται σε τρεις ομάδες, ανάλογα με τις θεωρίες που προαναφέρθηκαν.

Συγκεκριμένα, για τη θεωρία των άυλων παγίων χρησιμοποιούνται σαν προσεγγιστικές μεταβλητές οι δαπάνες διαφήμισης ως ποσοστό των πωλήσεων, οι

δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό των πωλήσεων και το ποσοστό των παραγγελιών των επιχειρήσεων με πάγια άνω των εκατό εκατομμυρίων δολαρίων.

Για τη θεωρία των οικονομιών που προκύπτουν από την παραγωγή σε διαφορετικές μονάδες χρησιμοποιείται το ποσοστό των παραγγελιών που κάνουν οι επιχειρήσεις, οι οποίες διατηρούν πάνω από μια παραγωγικές μονάδες (multiplant firms). Για την υπόθεση των επιχειρηματικών αποθεμάτων αξιοποιούνται στοιχεία, όπως το ποσοστό των απασχολούμενων σε τμήματα εκτός της παραγωγής, οι μισθοί των εργαζομένων γενικά και οι μισθοί των εργατών ειδικότερα.

Η εκτίμηση των υποδειγμάτων έδειξε ότι οι μεταβλητές που αφορούν στην υπόθεση των άυλων παγίων είναι στατιστικά σημαντικές τόσο για τον Καναδά όσο και για τη Μ. Βρετανία. Η υπόθεση των πολλών παραγωγικών μονάδων επιβεβαιώνεται μόνο για τον Καναδά, ενώ η υπόθεση των επιχειρηματικών αποθεμάτων δε βρίσκει εμπειρική στήριξη για καμία από τις δύο χώρες. Ο Caves τελικά συμπεραίνει ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις κάνουν την εμφάνισή τους στους συγκεντρωμένους κλάδους παραγωγής, καθώς και ότι τα πλεονεκτήματα μιας πολυεθνικής επιχείρησης αποτελούν εμπόδια εισόδου για τις ανταγωνίστριες εταιρείες.

Κάτι ανάλογο επιχείρησε να πράξει και ο John Lunn³⁹ (1980) για να μελετήσει τη συμπεριφορά των αμερικανικών άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Χρησιμοποιώντας ως ανεξάρτητες μεταβλητές το μέγεθος, το ρυθμό ανάπτυξης της αγοράς, αλλά και τα εμπορικά εμπόδια, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι και οι τρεις παραπάνω μεταβλητές επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Οι Robert Lipsey και Merle Weiss⁴⁰ (1981) μελέτησαν διεξοδικά τη σχέση ανάμεσα στις άμεσες ξένες επενδύσεις και τις εξαγωγές με βάση ένα δείγμα διαστρωματικών στοιχείων για δεκατέσσερις βιομηχανικούς κλάδους των Η.Π.Α. Το αποτέλεσμα της μελέτης τους είναι ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις των Η.Π.Α. σε μια χώρα σχετίζονται θετικά με τις αμερικανικές εξαγωγές στην ίδια χώρα και αρνητικά με τις εξαγωγές άλλων χωρών στην εν λόγω χώρα.

Ο Culem⁴¹ (1988) στη μελέτη του αναδεικνύει τους παράγοντες που αφορούν στα χαρακτηριστικά έξι χωρών (Μ.Βρετανία, ΗΠΑ, Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο) κατά τη χρονική περίοδο 1969-1982. Σαν εξαρτημένη μεταβλητή λαμβάνεται το μερίδιο των άμεσων ξένων επενδύσεων μιας χώρας (α) σε μια χώρα (β) και ως

προσεγγιστικές μεταβλητές (proxies) το ΑΕΠ της χώρας υποδοχής, η ανάπτυξη της αγοράς, τα εμπορικά εμπόδια, το κόστος εργασίας και οι εξαγωγές.

Από την ανάλυσή του, ο Culem διαπιστώνει πως τόσο το μέγεθος της αγοράς όσο και ο ρυθμός ανάπτυξής της παρουσιάζουν στατιστική σημαντικότητα. Οι εμπορικοί φραγμοί φαίνεται να σχετίζονται θετικά με τις άμεσες ξένες επενδύσεις, συμπέρασμα που συνάδει με τη θεωρία, αφού αυξημένα εμπόδια στο εμπόριο είναι λογικό να μειώνουν τις εξαγωγές και κατά συνέπεια να αυξάνουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Την ίδια επιρροή στην εξαρτημένη μεταβλητή έχουν οι εξαγωγές και το χαμηλό κόστος εργασίας, με το τελευταίο να μην παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα.

Οι Coughlin, Terza και Arromdee⁴² (1991) αναπτύσσουν ένα λογαριθμικό υπόδειγμα ποιοτικής αντίδρασης (LOGIT) με στοιχεία που προέρχονται από τις αμερικανικές πολιτείες κατά την περίοδο 1981-1983. Οι ερμηνευτικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται έχουν να κάνουν με την έκταση της πολιτείας, το κατά κεφαλήν εισόδημα, την απασχόληση στη βιομηχανία, το μέσο εργατικό μισθό, το ποσοστό συνδικαλισμού, το επίπεδο ανεργίας, τον κατά κεφαλήν φόρο, τις υποδομές, τη φορολογία εισοδήματος και τις δαπάνες για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Από τις παραπάνω μεταβλητές, ιδιαίτερη στατιστική σημαντικότητα παρουσιάζουν η έκταση της πολιτείας, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, αλλά και η συμμετοχή των εργαζομένων στις εργατικές ενώσεις.

Οι εκτιμήσεις των υποδειγμάτων σχετικά με τις άμεσες ξένες επενδύσεις διευρύνθηκαν με την ενσωμάτωση ως ανεξάρτητη μεταβλητή (ψευδομεταβλητή) του επιχειρηματικού κινδύνου. Σ' αυτή την κατεύθυνση κινούνται οι Wheeler και Mody⁴³ (1992), οι οποίοι διακρίνουν τις ερμηνευτικές μεταβλητές σε κλασσικές μεταβλητές (π.χ. κόστος εργασίας, φορολογία, μέγεθος αγοράς), μεταβλητές που αφορούν στις οικονομίες χωρικής συγκέντρωσης (π.χ. υποδομές, επίπεδο εκβιομηχάνισης) και σε μεταβλητές κινδύνου (πολιτικοοικονομική κατάσταση, φιλελευθεροποίηση αγοράς). Η οικονομετρική ανάλυση δείχνει ότι οι χωρικοί παράγοντες σχετίζονται θετικά και στατιστικά σημαντικά με τη ροή άμεσων επενδύσεων. Όσον αφορά στις μεταβλητές του κινδύνου, η πολιτικοοικονομική κατάσταση εμφανίζεται να έχει μικρή επίδραση, τη στιγμή που η απελευθέρωση της αγοράς επιδρά αρνητικά στη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Οι Friedman, Gerlowski και Silberman⁴⁴ (1996) εξετάζουν τους τοπικούς παράγοντες (locational factors) που οδηγούν στην προσέλκυση άμεσων ξένων

επενδύσεων από τις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 1977-1986. Οι ερμηνευτικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται περιγράφουν τα στοιχεία της επιχείρησης (κόστος παραγωγής, φορολογία, εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό), καθώς και το περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται η επιχείρηση (συνθήκες στην αγορά εργασίας, μέγεθος αγοράς). Από την οικονομετρική ανάλυση προκύπτει ότι το μέγεθος της αγοράς και το κόστος παραγωγής εμφανίζουν μεγαλύτερη στατιστική σημαντικότητα σε κλάδους με χαμηλή τεχνολογική εξειδίκευση, σε αντίθεση με τις προσεγγιστικές μεταβλητές του μισθού και του εργατικού δυναμικού, οι οποίες σχετίζονται θετικά και σημαντικά με τις άμεσες ξένες επενδύσεις μόνο στους κλάδους υψηλής τεχνολογίας.

Οι Qian, Sun, Wilson Tong και Qiao Yu⁴⁵ (2002) εξετάζουν τους προσδιοριστικούς παράγοντες των άμεσων ξένων επενδύσεων στην Κίνα. Αρχικά εκτιμάται το συνολικό δείγμα, ενώ στη συνέχεια υπολογίζονται τα αποτελέσματα δύο υποπεριόδων (1986-1991, 1992-1998). Οι κατηγορίες μεταβλητών που χρησιμοποιούνται στο οικονομετρικό υπόδειγμα είναι η ζήτηση και το μέγεθος της αγοράς (κατά κεφαλήν ΑΕΠ, λιανικές πωλήσεις), η χωρική συγκέντρωση (υποδομή, επίπεδο εκβιομηχάνισης, ποσοστό ξένων επενδύσεων), η ποιότητα του εργατικού δυναμικού, το κόστος εργασίας, ο βαθμός «ανοιχτής» οικονομίας, ο πολιτικός κίνδυνος, τα υποκατάστατα των άμεσων επενδύσεων (ξένες επενδύσεις χαρτοφυλακίου).

Για την πρώτη περίοδο εκτίμησης του υποδείγματος (1986-1991), το κόστος εργασίας σχετίζεται θετικά με τη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων, κάτι που δε συμβαίνει με το ΑΕΠ. Όσον αφορά στη δεύτερη περίοδο (1992-1998), ο βαθμός ανοιχτής οικονομίας, το ΑΕΠ, οι υποδομές και ο αριθμός των επιστημόνων είναι στατιστικά σημαντικοί, ενώ οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου παρουσιάζουν οριακά αποτελέσματα.

Οι Kogut, Chang⁴⁶ (1991) και Blonigen⁴⁷ (1997) ερμηνεύουν την εισροή των ιαπωνικών πολυεθνικών επιχειρήσεων στην αμερικανική αγορά λόγω των αυξημένων ποσοστών έρευνας και ανάπτυξης (R&D) που αυτές διαθέτουν.

Οι Klein και Rosengren (1994) παρατήρησαν πως μια αλλαγή στη συναλλαγματική ισοτιμία επηρεάζει άμεσα τη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων σε μια χώρα (Η.Π.Α.). Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξαν και άλλες μελέτες, όπως αυτές των Grubert και Mutti (1991), Svenson (1994), Froot και Stein (1991).

Οι Desai, Foley και Forbes (2004) συγκρίνουν τη συμπεριφορά των αμερικανικών θυγατρικών εταιρειών και των αντίστοιχων εγχώριων την περίοδο που παρατηρείται συναλλαγματική αστάθεια. Από τη μελέτη τους διαπιστώθηκε πως οι θυγατρικές εταιρείες αυξάνουν περισσότερο τις επενδύσεις και τις πωλήσεις τους στη διεθνή αγορά απ' ότι οι δεύτερες. Αυτό συμβαίνει, διότι οι θυγατρικές εταιρείες έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα χρηματοδότησης των επενδυτικών τους δραστηριοτήτων σε μια περίοδο κρίσης απ' ότι οι εγχώριες.

Οι Coughlin και Segev⁴⁸ (2000) έδειξαν ότι η αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε γειτονικές περιφέρειες μια χώρας (στο υπόδειγμά τους μελέτησαν την περίπτωση της Κίνας) προκαλεί εξωτερικές οικονομίες συγκέντρωσης άμεσων ξένων επενδύσεων σε αυτή τη χώρα.

Το παραπάνω συμπέρασμα όμως δεν υιοθετήθηκε από τους Blonigen, Davies, Waddell και Naughton⁴⁹ (2004), οι οποίοι υποστήριζαν πως υπάρχει αρνητική σχέση ανάμεσα στις αμερικάνικες άμεσες ξένες επενδύσεις που λαμβάνει μια ευρωπαϊκή χώρα με τις αντίστοιχες των υπολοίπων γειτονικών χωρών.

Σύμφωνα με τους Root και Ahmed (1979), ο ρυθμός ανάπτυξης της αγοράς – και όχι το μέγεθος της αγοράς – καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις εσωστρεφείς επενδύσεις των αναπτυσσόμενων χωρών. Αντίθετα, άλλες μελέτες, όπως αυτές των Scaperlanda & Mauer (1969), Schmitz & Bieri (1972) Bandera & White (1968), Veugelers⁵⁰ (1991), θεώρησαν ως κύρια μεταβλητή των άμεσων ξένων επενδύσεων το μέγεθος της αγοράς στη χώρα υποδοχής.

Όσον αφορά στην επίδραση του κόστους εργασίας, οι Culem (1988) και Veugelers (1991) διαπιστώνουν ότι δεν είναι στατιστικά σημαντικό για τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Κάτι τέτοιο δε συμμερίζονται οι Bajo-Rubio & Sosvilla Rivero (1994), καθώς θεωρούν πως το ανά μονάδα κόστος εργασίας είναι σημαντικό μόνο για τις ΑΞΕ στο μη μεταποιητικό τομέα στην Ισπανία.

Εκτός από το κόστος εργασίας, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη βιβλιογραφία για την επίδραση των υποδομών και της πολιτικής σταθερότητας στις ΑΞΕ (Lorree & Guisinger (1995), Wheeler & Mody (1992), Schneider & Frey (1985), Tcha (1999), Agodo (1978)).

Μια άλλη κατηγορία μελετών περιέχει μεταβλητές τόσο της χώρας υποδοχής όσο και της χώρας προέλευσης. Οι Lall και Siddarthan (1982) έδειξαν ότι, σε αντίθεση με τις εξωστρεφείς επενδύσεις των ΗΠΑ, οι εσωστρεφείς ΑΞΕ δε συγκεντρώνονται σε τομείς έντασης έρευνας και ανάπτυξης ή διαφήμισης. Κι αυτό,

διότι σε αυτούς τους τομείς οι αμερικανικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν υψηλή ανταγωνιστικότητα. Γι' αυτό το λόγο, θεωρούν πως τα πλεονεκτήματα των πολυεθνικών εταιρειών θα πρέπει να εκφράζονται σε σχετικούς όρους. Αυτή την άποψη ακολούθησε και ο Culem (1988), ο οποίος δημιούργησε ένα υπόδειγμα, όπου οι ανεξάρτητες μεταβλητές (ανά μονάδα κόστος παραγωγής, ρυθμός ανάπτυξης της αγοράς) ορίζονταν σε σχέση με τη χώρα προέλευσης.

Οι Barrell και Pain (1996) έλαβαν ως ανεξάρτητες μεταβλητές τη συνολική ζήτηση της χώρας υποδοχής και την αντίστοιχη της χώρας προέλευσης. Κύριο μέγεθος υπολογισμού αποτέλεσε το ΑΕΠ των επτά μεγαλύτερων χωρών, το οποίο απεδείχθη στατιστικά σημαντικό.

Οι Pain και Lansbury⁵¹ (1997) εξετάζοντας τις εξωστρεφείς επενδύσεις της Γερμανίας, βρήκαν σημαντικά όχι μόνο τα χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής (π.χ. το μέγεθος της αγοράς, το κόστος παραγωγής), αλλά έδωσαν έμφαση και στις χρηματοδοτικές συνθήκες της χώρας προέλευσης. Έτσι, χρησιμοποίησαν ως δείκτες την απόδοση κεφαλαίου και τις τιμές των μετοχών της Γερμανίας, τους οποίους βρήκαν θετικά συσχετισμένους με τις άμεσες ξένες επενδύσεις της Γερμανίας.

Κάτι ανάλογο επιχείρησαν και οι Barrell και Pain⁵² (1999), οι οποίοι διαπίστωσαν πως η υψηλή διαθεσιμότητα χρηματοδοτικών μέσων της Ιαπωνίας σε συνδυασμό με την αύξουσα επιχειρηματική αποδοτικότητα της ιαπωνικής αγοράς συνέβαλαν ουσιαστικά στην επενδυτική επέκταση των ιαπωνικών επιχειρήσεων προς την Ευρώπη τη δεκαετία του 1980.

Βέβαια, υπάρχουν μελέτες, οι οποίες δεν αναλύουν τα χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής, αλλά αναφέρονται μόνο σε αυτά της χώρας προέλευσης. Μεταξύ αυτών διακρίνουμε την εργασία των Grosse και Trevino⁵³ (1996) για τις εσωστρεφείς επενδύσεις των ΗΠΑ, όπου περιλαμβάνονται ως προσεγγιστικές μεταβλητές οι εξαγωγές και εισαγωγές των χωρών προς και από τις ΗΠΑ, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το πολιτικό ρίσκο, το επιτόκιο, η γεωγραφική απόσταση και η πολιτιστική διαφορά της χώρας προέλευσης των ΑΞΕ από τις ΗΠΑ.

Όσον αφορά στις μελέτες που εστιάζουν στις εσωστρεφείς επενδύσεις της Ελλάδας, η βιβλιογραφία είναι περιορισμένη. Συγκεκριμένα, ο Petrochilos⁵⁴ (1984) επιχειρώντας να αναλύσει τους προσδιοριστικούς παράγοντες προσέλκυσης των ΑΞΕ κατά την περίοδο 1955-1978, έδωσε έμφαση στο μέγεθος της αγοράς, τη δασμολογική προστασία, το ελληνικό προεξοφλητικό επιτόκιο και την πολιτική σταθερότητα. Επίσης, οι Mardas και Varsakelis⁵⁵ (1996), σε σχετική μελέτη για την

περίοδο 1986-1992, έδειξαν ότι ο σημαντικότερος παράγοντας προσέλκυσης ΑΞΕ στην Ελλάδα ήταν οι δημόσιες προμήθειες. Τέλος, αναλυτική περιγραφή των ελληνικών άμεσων ξένων επενδύσεων επιχειρείται στο εγχειρίδιο των Palaska, Pechlivanos, Stoforos⁵⁶ (2004).

Ο Gray⁵⁷ (1972) διαχωρίζει τα κίνητρα για την πραγματοποίηση ΑΞΕ σε επιθετικά και αμυντικά. Αμυντικού τύπου ΑΞΕ λαμβάνει χώρα με στόχο να προστατεύσει κάποιο επίπεδο κερδών ή ρυθμού μεγέθυνσης της επιχείρησης που έχει επιτευχθεί στο παρελθόν. Αντίθετα, η επιθετικού τύπου ΑΞΕ αποσκοπεί στην αύξηση του ρυθμού απόδοσης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που κατέχει η επιχείρηση και η οποία δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί στην εγχώρια αγορά. Εάν για παράδειγμα η επιχείρηση αντιμετωπίζει στη χώρα καταγωγής την εξάντληση των οικονομιών κλίμακας, τότε η άμεση επένδυση σε μια ξένη αγορά επιτρέπει την εκμετάλλευση ενός νέου κύκλου οικονομιών κλίμακας.

Ο Knickerbocker⁵⁸ (1973) υποστηρίζει πως οι πόροι που διαθέτει κατά αποκλειστικότητα η επιχείρηση στους τομείς της τεχνολογίας, της διοίκησης και του μάρκετινγκ αποτελούν τους κύριους παράγοντες διείσδυσης στις ξένες αγορές. Αναλύοντας ένα δείγμα 187 αμερικανικών επιχειρήσεων διαπίστωσε πως υπάρχει στενή σχέση μεταξύ της δομής της αγοράς και του ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού. Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός συγκέντρωσης της αγοράς, τόσο μεγαλύτερη είναι η εισροή νέων άμεσων ξένων επενδύσεων ως αντίδραση στην πολιτική της ηγέτιδας επιχείρησης.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο Magee⁵⁹ (1977) θεωρεί τη δομή της αγοράς και την τεχνολογία δύο κύριους παράγοντες προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων. Συγκεκριμένα, η ολιγοπωλιακή δομή της αγοράς αποτελεί ισχυρό κίνητρο για έρευνα και ανάπτυξη, καθώς και για επενδύσεις στην παραγωγή καινοτομίας.

Οι Kyrkilis και Pantelidis (1997) εκτίμησαν οικονομετρικά ένα μοντέλο ερμηνείας των άμεσων ξένων επενδύσεων χρησιμοποιώντας τις εξής μεταβλητές: το μέγεθος της εγχώριας αγοράς (ΑΕΠ), το σχετικό επιτόκιο δανεισμού, την τιμή του συναλλάγματος, το λόγο των πατεντών προς τον αριθμό των αποφοίτων πανεπιστημίου, το ποσοστό των αποφοίτων ως προς το σύνολο του πληθυσμού, την κατά κεφαλήν ακαθάριστη επένδυση, τις εξαγωγές – εισαγωγές και μια ψευδομεταβλητή, η οποία ερμηνεύει τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Από την ανάλυση της περιόδου 1976-1995 προέκυψε πως το μέγεθος της εγχώριας αγοράς, το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι τεχνολογικές δυνατότητες σχετίζονται θετικά και σημαντικά με το επίπεδο των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Εξάλλου, η σημασία της εγχώριας αγοράς στη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων επιβεβαιώνεται και από μια πιο πρόσφατη μελέτη των Chassid, Pantelidis, Kyrkilis και Katselis (2001), όπου κύριο ρόλο παίζει η γεωγραφική θέση σε συνάρτηση με τα κόστη μεταφοράς. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια στατιστικά μη σημαντική μεταβλητή – αν και με θετική επίδραση – για την ερμηνεία της ροής των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Σε ανάλογα συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα που εκπόνησε το Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο (1992, 1997), όπου τονίστηκε η ιδιαίτερη σημασία των παραγόντων της γεωγραφικής γειτνίασης και των προοπτικών ανάπτυξης των ξένων αγορών, καθώς και της διαθεσιμότητας του επιστημονικού προσωπικού.

Οι Bosworth και Collins⁶⁰ (1999) έδωσαν έμφαση στη σχέση ανάμεσα στο επενδύσιμο κεφάλαιο και τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Ερευνώντας την περίπτωση πενήντα οχτώ αναπτυσσόμενων οικονομιών για την περίοδο 1978-1995 έδειξαν ότι μια αύξηση των εισροών κεφαλαίου κατά ένα ευρώ συμβάλλει στην κατά πενήντα λεπτά αύξηση των εγχώριων επενδύσεων.

Ο Pye⁶¹ (1997) υποστηρίζει πως τα κίνητρα αγοράς (όπως η πρόσβαση και η αναμενόμενη μεγέθυνση των τοπικών αγορών) αποτελούν τους κύριους προσδιοριστικούς παράγοντες προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων, τόσο στις αναπτυσσόμενες χώρες όσο και σε αυτές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Οι Bevan και Estrin⁶² (2000) σε μια εμπειρική – οικονομετρική μελέτη για τις οικονομίες σε μετάβαση αναδεικνύουν ως ιδιαίτερα σημαντικούς παράγοντες των άμεσων ξένων επενδύσεων το μοναδιαίο κόστος εργασίας, το μέγεθος της αγοράς και τους επενδυτικούς κινδύνους μιας χώρας. Οι παραπάνω μεταβλητές συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, τη βιομηχανική ανάπτυξη και τη διαφάνεια των συναλλαγών του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα.

Ανάλογες μελέτες (Lukas⁶³ (1993), Jun και Singh (1996), Holland και Pain⁶⁴ (1998), Resmini⁶⁵ (2000)) για τις χώρες σε μετάβαση εστιάζουν σε τρεις ευρύτερες κατηγορίες παραγόντων για την προσέλκυση επενδύσεων: τη μακροοικονομική σταθερότητα (οικονομική μεγέθυνση, πληθωρισμός, συναλλαγματική ισοτιμία), τη

θεσμική σταθερότητα (φορολογικό σύστημα, διαφάνεια διαδικασιών) και την πολιτική σταθερότητα (σταθερό κοινοβουλευτικό σύστημα).

Ο Woodward⁶⁶ (1992), αναλύοντας τις επενδύσεις των ιαπωνικών επιχειρήσεων στις πολιτείες των ΗΠΑ, διαπίστωσε πως οι επενδυτές κατευθύνονται προς τις ισχυρές αγορές, οι οποίες διακρίνονται από τη χαμηλή ισχύ των εργατικών συνδικάτων. Επίσης, οι Haufler και Wooton⁶⁷ (1999) έδειξαν πως υπάρχει σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις άμεσες ξένες επενδύσεις και σε μεταβλητές όπως το μέγεθος της αγοράς, η φορολόγηση των επιχειρηματικών κερδών, οι δασμοί και η επιβάρυνση των εισοδημάτων.

Ένα χρόνο αργότερα, οι Markusen και Venables⁶⁸ (2000) εξετάζοντας τη σχέση ανάμεσα στα εμπορικά εμπόδια και τις ξένες επενδύσεις κατέληξαν στο συμπέρασμα πως οι εμπορικοί φραγμοί ενισχύουν την επέκταση της επενδυτικής συμπεριφοράς προς τις ξένες αγορές.

Την ίδια μεθοδολογία ακολούθησε και ο Chakrabarti⁶⁹ (2001), ο οποίος έθεσε στο επίκεντρο της ανάλυσης των άμεσων ξένων επενδύσεων παράγοντες όπως το μέγεθος της αγοράς, το κόστος εργασίας, οι δασμοί, η ύπαρξη πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας.

Ασφαλώς, υπάρχουν και μελετητές, οι οποίοι περιόρισαν την ανάλυσή τους σε μια μόνο ερμηνευτική μεταβλητή αποφεύγοντας έτσι τη συσχέτιση με άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, οι Froot και Stein⁷⁰ (1991), Cushman⁷¹ (1985), Tomlin⁷² (2000), Campa⁷³ (1993), Goldberg και Kolstad⁷⁴ (1995) έδειξαν πως οι βραχυπρόθεσμες μεταβολές στο επίπεδο των συναλλαγματικών ισοτιμιών οδηγούν σε αύξηση των εισερχόμενων ΑΞΕ.

Συγκεκριμένα, οι Froot και Stein (1991) στηρίζουν την ανάλυσή τους στην ύπαρξη ατελών αγορών κεφαλαίου για να δείξουν πως η ανατίμηση του νομίσματος μιας χώρας οδηγεί σε αύξηση των επενδύσεων των επιχειρήσεων αυτής της χώρας προς κράτη στα οποία παρατηρείται υποτίμηση του νομίσματός τους. Κι αυτό, διότι «όταν οι αγορές κεφαλαίου χαρακτηρίζονται από ατέλειες, το κόστος κεφαλαίου στην εσωτερική αγορά είναι χαμηλότερο σε σχέση με τον εξωτερικό του δανεισμό, με αποτέλεσμα μια ανατίμηση του εγχώριου νομίσματος να οδηγεί σε αύξηση του πλούτου των επιχειρήσεων αυτής της χώρας, γεγονός που κάνει τις τελευταίες να βλέπουν θετικά τη διενέργεια επενδύσεων σε χώρες που το νόμισμά τους βρίσκεται σε υποτίμηση» (Μπάταλας, 2007).

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Cushman (1985) περιγράφοντας τη θετική μετατόπιση των αμερικανικών άμεσων ξένων επενδύσεων από μια προσδοκώμενη ανατίμηση του εγχώριου νομίσματος. Η παραπάνω διαπίστωση δεν ισχύει στις περιπτώσεις όπου παρατηρείται αυξημένη αβεβαιότητα – μεταβλητότητα στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, οπότε και οι ΑΞΕ σημειώνουν πτώση (Campa, 1993). Οι Goldberg και Kolstad (1995) κάνουν ένα βήμα παρακάτω υιοθετώντας την άποψη πως η αύξηση της αβεβαιότητας για τις συναλλαγματικές ισοτιμίες θα οδηγήσει τις πολυεθνικές επιχειρήσεις που αποστρέφονται τον κίνδυνο (risk – averse) να αυξήσουν τις ξένες επενδύσεις, εάν η αβεβαιότητα αυτή αφορά σε πιθανές κρίσεις στη ζήτηση για εισαγωγές στις αγορές που αυτές δραστηριοποιούνται.

Αντίστοιχα, αρκετοί οικονομικοί επιστήμονες εστίασαν την έρευνά τους στις επιδράσεις της φορολογίας στη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων. Οι περισσότεροι απ' αυτούς συμπέραναν πως το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης δε σχετίζεται σημαντικά με τις ΑΞΕ (De Mooij και Ederveen⁷⁵ (2003), Hartman⁷⁶ (1985), Slemrod⁷⁷ (1990), Scholes και Wolfson⁷⁸ (1990)). Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη βιβλιογραφία για το θεσμικό καθεστώς που επικρατεί σε μια χώρα και τις ΑΞΕ που αυτή η χώρα δέχεται. Για παράδειγμα, ο Wei⁷⁹ (2000) εστιάζει στη μεταβλητή της διαφάνειας ως καθοριστικό παράγοντα για την προσέλκυση ΑΞΕ, κάτι που δε συμμερίζονται άλλοι αναλυτές, όπως οι Wheeler, Mody⁸⁰ (1992) και ο Hines⁸¹ (1999).

7.6 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκε το θεωρητικό πλαίσιο της πολυεθνικής επιχείρησης και των άμεσων ξένων επενδύσεων. Ανεξάρτητα από τις μορφές που λαμβάνουν (θυγατρικές αποκλειστικής ιδιοκτησίας, κοινοπραξίες, οριζόντιες – κάθετες) και τις θεωρίες που τις ερμηνεύουν (νεοκλασική, κύκλου προϊόντος κ.λ.π.), οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελούν σαφέστατα το κύριο μέσο διεθνοποίησης των επενδυτικών δραστηριοτήτων.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελούν το κύριο μέσο οικονομικής διείσδυσης των αναπτυσσόμενων χωρών που στοχεύει στη βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης των επιχειρήσεων στη διεθνή αγορά, δηλαδή στην επίτευξη και διατήρηση υψηλού ποσοστού κέρδους με όσο το δυνατόν χαμηλότερο κόστος.

Όπως διαπιστώσαμε από τις εμπειρικές μελέτες που παρουσιάστηκαν, για την ανάληψη μιας άμεσης ξένης επένδυσης σημαντικό ρόλο παίζουν και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες (π.χ. το μέγεθος και ο ρυθμός ανάπτυξης της αγοράς, το κόστος εργασίας, η ανεργία, οι υποδομές στη χώρα υποδοχής, η φορολογία κ.λ.π.). Η μεταβολή δε αυτών των παραγόντων διαφοροποιούν την απόδοση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε βάθος χρόνου και μεταστρέφουν τη ροή των ΑΞΕ από μια χώρα σε μια άλλη.

Με βάση λοιπόν το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο θα επιχειρήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο να εξειδικεύσουμε τη μελέτη των άμεσων ξένων επενδύσεων για τις περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, επικεντρώνοντας τόσο στο μέγεθος και την προέλευσή τους όσο και στους ιδιαίτερους παράγοντες που τις προσδιορίζουν.

¹ Ο Horst (1972) διαπίστωσε θετική συσχέτιση ανάμεσα στην επέκταση στο εσωτερικό και το μερίδιο αγοράς.

² Ειδικοί παράγοντες που μελετήθηκαν αρχικά είναι η διαφημιστική δαπάνη των εταιρειών (Caves and Pugel, 1980), η διαφοροποίηση και η έρευνα προϊόντος (Grubaugh, 1987), καθώς και η συσσωρευμένη εμπειρία μιας επιχείρησης (Beaudreau, 1989).

³ Οι άλλες μορφές είναι οι εξαγωγές, οι συμφωνίες παραγωγής (Contract Manufacturing), οι συμφωνίες παραχώρησης δικαιωμάτων εκμετάλλευσης (Licensing), οι συμφωνίες δικαιόχρησης (Franchising), τα συμβόλαια διοίκησης (Management Contracts), οι συμφωνίες κατασκευής έργων "με το κλειδί στο χέρι" (Turn – Key Projects) και οι παγκόσμιες στρατηγικές συμμαχίες (Global Strategic Alliances).

⁴ Caves R. (1996) "Multinational Enterprise and economic analysis", Cambridge University Press, Cambridge.

⁵ Daniels J. D., Radebaugh L. H. (1998) "International Business. Environments and Operations", Addison Wesley Longman, USA.

⁶ Γιαννούλης Βασίλης (2005) "Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Επιδράσεις στους μισθούς των χωρών υποδοχής", Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

⁷ Bannock G., Baxter R., Davis E. (1998) "International Business. The Challenge of Global Competition", Irwin, Mc Graw – Hill, Homewood Illinois.

⁸ Ο Δ. Κυρκιλής ορίζει τις ΑΞΕ ως τη μεταφορά στο εξωτερικό διακριτών, αλλά ταυτόχρονα συμπληρωματικών εισροών της παραγωγικής διαδικασίας, όπως είναι το χρηματικό κεφάλαιο, η τεχνολογία, η επιχειρηματικότητα, χωρίς την παρεμβολή κάποιας συναλλαγής μέσω της αγοράς (2002, p.p.51).

⁹ Για παράδειγμα, ο Dunning (1993) κατηγοριοποιεί τις ΑΞΕ ως προς α) την αναζήτηση πλουτοπαραγωγικών πόρων (resource seeking), β) την αναζήτηση αποτελεσματικότητας – αποδοτικότητας (efficiency seeking), γ) την αναζήτηση αγορών (market seeking) και δ) την αναζήτηση στρατηγικών πόρων ή ικανοτήτων (strategic asset seeking).

¹⁰ Οι Caves, Frankel και Jones (1990) χαρακτηρίζουν την οριζόντια άμεση επένδυση ως αυτή κατά την οποία η πολυεθνική επιχείρηση που παράγει ένα προϊόν σε μια χώρα αποφασίζει να ιδρύσει θυγατρική επιχείρηση, η οποία να παράγει το ίδιο προϊόν και στη φιλοξενούσα χώρα.

¹¹ Markusen J. R., Venables A. J. (1998) "Multinational Firms and the New Trade Theory", Journal of International Economics, 46, p.p.183-203.

¹² Η κάθετα ολοκληρωμένη επιχείρηση εσωτερικοποιεί την αγορά για ένα ενδιάμεσο προϊόν, όπως η οριζόντια ολοκληρωμένη επιχείρηση κάνει για κάποια μη αποτιμώμενα στοιχεία της (Williamson, 1985).

¹³ Η άποψη αυτή υποστηρίχθηκε κυρίως από τον Dunning (1977).

¹⁴ Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις απολαμβάνουν χαμηλότερα επίπεδα κινδύνου στις μετοχές τους σε σχέση με την εγχώρια αγορά, όπως αυτός μετριέται με το συντελεστή beta (Hughes et al. – 1975, Tompson – 1985, Michel and Shaked–1986).

¹⁵ Οι Barlow και Weber (1955), Caves (1975) απέδειξαν ότι τέτοιου είδους επιχειρηματικές πρωτοβουλίες αφορούν κυρίως συναλλαγές που ενέχουν μεγάλα περιθώρια διασποράς του κινδύνου. Αναφέρονται δε όχι μόνο στις επενδύσεις σε διαφορετικές χώρες, αλλά και στην παραγωγή διαφοροποιημένων προϊόντων.

¹⁶ Ο Κωνσταντίνος Χαζάκης στη διδακτορική του διατριβή με θέμα “Τα κίνητρα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις υπό μετάβαση χώρες – Οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας” (1999) κάνει ιδιαίτερη αναφορά στις κλασσικές και νεότερες προσεγγίσεις των θεωρητικών του Ιμπεριαλισμού, p.p.90-118.

¹⁷ Hymer, S. (1960) “The international operation of national firms: a study of direct foreign investment”, MIT Press, 1976.

¹⁸ Τα συγκεκριμένα πλεονεκτήματα ονομάζονται πλεονεκτήματα τύπου Bain (Bain – type advantages).

¹⁹ Kindleberger, C. (1969) “American Business Abroad: Six lectures on direct investment”, New Haven, Yale University Press.

²⁰ Vernon R. (1974) “The location of economic activity”, in Dunning J., “Economic Analysis and the Multinational Enterprise”, London, Allen and Unwin, 4, p.p.89-115.

²¹ Coase R. H. (1937) “The nature of the firm”, *Economica*, 16, p.p.386-405.

²² Williamson O. (1975) “Market and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications”, N.Y., Free Press.

²³ Teece D. (1986) “Transaction cost economies and the multinational enterprise: An Assessment”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 7, p.p.21-45.

²⁴ Γιαννούλης Βασίλειος (2005) “Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Επιδράσεις στους μισθούς των χωρών υποδοχής”, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

²⁵ Morck R., Yeung B. (1992) “Internalization: An event study test”, *Journal of International Economics*, 33, p.p.41-56.

²⁶ Fina E., Rugman A. (1996) “A test of internalization theory and internationalization theory: The Upjohn Company”, *Management International Review*, 36(3), p.p.199-213.

²⁷ Knickerbocker R. (1973) “Oligopolistic reaction and the multinational enterprise”, Cambridge MA, Harvard University Press.

²⁸ Graham E. (1993) “Transatlantic Investment by Multinational Firms: a Rivalistic Phenomenon”, *United Nation Library on TNCs*, 1(7), p.p.141-162.

-
- ²⁹ Aharoni Y. (1966) "The Foreign Investment Decision Process", Boston: Harvard Graduate School of Business Administration, Division of Research.
- ³⁰ Οι Johanson και Vahlne (1977) προσδιόρισαν τα διάφορα στάδια της διεθνοποίησης – από τις εξαγωγές μέχρι τη δημιουργία διεθνούς παραγωγής.
- ³¹ Johanson J., Wiedersheim P. (1975) "The Internationalization of the Firm: Four Swedish Cases", *Journal of Management Studies*, 12, p.p.305-322.
- ³² Dunning J. (1977) "Trade, Location of Economic Activity and the Multinational Enterprise: A search for an Electric Approach" in Ohlin B., Hesselborn P., Wiskman P., "The International Allocation of Economic Activity", London, McMillan, p.p.395-418.
- ³³ Rivolli Pietra, Sallorio Eugene (1996) "Foreign Direct Investment Under Uncertainty", *Journal of International Business Studies*, Second Quarter, p.p.335-357.
- ³⁴ Kojima K. (1973) "A Macroeconomic Approach to Foreign Direct Investment", *Hitotsubashi Journal of Economics*, 14, p.p.1-21.
- ³⁵ Kojima K., Ozawa T. (1985) "Toward a Theory of Industrial Restructuring and Dynamic Comparative Advantage", *Hitotsubashi Journal of Economics*, 26, p.p.135-145.
- ³⁶ Porter M. (1990) "The Competitive Advantage of Nations", New York, Free Press.
- ³⁷ Rugman A., Verbeke A. (1998) "Multinational Enterprises and Public Policy", *Journal of International Business Studies*, 29(1), p.p.115-136.
- ³⁸ Caves R. (1974) "Causes of direct investment: foreign firms' shares in Canadian and United Kingdom manufacturing industries", *The Review of Economics and Statistics*, 56, p.p.279-293.
- ³⁹ Lunn J. (1980) "Determinants of U.S. Direct Investment in the E.E.C.", *European Economic Review*, 13, p.p.93-101.
- ⁴⁰ Lipsey R., Weiss M. (1981) "Foreign Production and Exports in Manufacturing Industries", *The Review of Economics and Statistics*, 63 (4), p.p.488-494.
- ⁴¹ Culem C. (1988) "The locational determinants of direct investments among industrialized countries", *European Economic Review*, 32, pp.885-904.
- ⁴² Coughlin C., Terza J., Arromdee V. (1991) "State Characteristics and the Location of Foreign Direct Investment within the United States", *The Review of Economics and Statistics*, 73 (4), pp.675-683.
- ⁴³ Wheeler D., Mody A. (1992) "International investment location decisions: the case of U.S. firms", *Journal of International Economics*, 33, p.p.57-76.
- ⁴⁴ Friedman J., Gerlowski D., Silberman J. (1996) "Foreign Direct Investment: The Factors Affecting the Location of Foreign Branch Plants in the United States", *Global Finance Journal*, 7(2), p.p.209-222.

-
- ⁴⁵ Sun Q., Tong W., Yu Q. (2002) "Determinants of foreign direct investment across China", *Journal of International Money and Finance*, 21, p.p.79-113.
- ⁴⁶ Kogut B., Sea Jin Chang (1991) "Technological Capabilities and Japanese Foreign Direct Investment in the United States", *Review of Economics and Statistics*, 73(3), p.p.401-413.
- ⁴⁷ Blonigen B. A. (1997) "Firm-Specific Assets and the Link between Exchange Rates and Foreign Direct Investment", *American Economic Review*, 87(3), p.p.447-465.
- ⁴⁸ Coughlin C., Segev E. (2000) "Foreign Direct Investment in China: A Spatial Econometric Study", *The World Economy*, 23(1), p.p.1-23.
- ⁴⁹ Waddell G., Naughton H. (2004) "FDI in Space: Spatial Autogressive Relationships in FDI", 10939, NBER.
- ⁵⁰ Veugelers R. (1991) "Locational Determinants of host countries: an empirical assessment", *Kyklos*, Vol. 44.
- ⁵¹ Pain N., Lansbury M. (1997) "Regional Economic integration and FDI: the Case of German Investment in Europe", *National Institute Economic Review*, 160, p.p.87-99.
- ⁵² Barrell R., Pain N. (1996) "An econometric analysis of U.S. Foreign Direct Investment", *The Review of Economics and Statistics*, 78(2), p.p.200-207.
- ⁵³ Grosse R., Trevino L.J. (1996) "Foreign Direct Investment in the United States: An Analysis by Country of Origin", *Journal of International Business Studies*, 77(1), p.p.139-155.
- ⁵⁴ Petrochilos G. (1984) "The determinants of foreign direct investment in the Greek Economy", *British Review of Economic Issues*, Vol.6, No. 14.
- ⁵⁵ Mardas D., Varsakelis N. (1996) "Foreign Direct Investment in a small pen economy: the case of Greece", *Economia Internazionale*.
- ⁵⁶ Παλάσκας Θ., Πεχλιβάνος Λ., Στοφόρος Χ. (2004) "Η Ελλάδα στη Διεθνή Αγορά Επενδύσεων", IOBE.
- ⁵⁷ Κυρκιλής Δ. (2002) "Άμεσες Ξένες Επενδύσεις", Εκδόσεις Κριτική, p.p.57.
- ⁵⁸ Κυρκιλής Δ. (2002) "Άμεσες Ξένες Επενδύσεις", Εκδόσεις Κριτική, p.p.56.
- ⁵⁹ Κυρκιλής Δ. (2002) "Άμεσες Ξένες Επενδύσεις", Εκδόσεις Κριτική, p.p.59.
- ⁶⁰ Bosworth B. P., Collins S. (1999) "Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment", *Brooking Papers on Economic Activity*, 1, p.p.143-169.
- ⁶¹ Pye R. K. (1997) "Foreign Direct Investment in Central Europe – results from a Survey of Major Investors", Finance Working Paper A.97/1, City University, London.
- ⁶² Bevan A. A., Estrin S. (2000) "The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies", William Davidson Institute, Working paper No. 342.
- ⁶³ Lukas R. (1993) "On the Determinants of the Direct Foreign Investment: Evidence from East and Southeast Asia", *World Development* 21, No.3, p.p.391-406.

-
- ⁶⁴ Holland D., Pain N. (1998) "The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of Determinants and Impact of FDI", National Institute of Social and Economic Research, 137, London.
- ⁶⁵ Resmini L. (2000) "The Determinants of Foreign Direct Investment into CEECs: New Evidence from Sectoral Patterns", mimeo., LICOS and L. Bocconi University.
- ⁶⁶ Woodward D. P. (1992) "Locational Determinants of Japanese Manufacturing Start-Ups in the United States", *Southern Economic Journal*, 58, p.p.690-708.
- ⁶⁷ Haufler A., Wooton I. (1999) "Country size and tax competition for FDI", *Journal of Public Economics*, 71(1), p.p.121-139.
- ⁶⁸ Markusen J. R., Venables A. J. (2000) "The Theory of Endowment, Intra-Industry and Multinational Trade", *Journal of International Economics*, 52, p.p.209-234.
- ⁶⁹ Chakrabarti Avik (2001) "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analysis of Cross-Country Regressions", *KYKLOS*, 54(1), p.p.89-113.
- ⁷⁰ Froot Kenneth A., Jeremy C. Stein (1991) "Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Market Approach", *Quarterly Journal of Economics*, 106(4), p.p.1191-1217.
- ⁷¹ Cushman David O. (1985) "Real Exchange Rate Risk, Expectations and the Level of Direct Investment", *Review of Economics and Statistics*, 67(2), p.p.297-308.
- ⁷² Tomlin KaSaundra M. (2000) "The Effects of Model Specification on Foreign Direct Investment Models: An Applications of Count Data Models", *Southern Economic Journal*, 67(2), p.p.460-468.
- ⁷³ Campa Jose M. (1993) "Entry by Foreign Firms in the U.S. Under Exchange Rate Uncertainty", *Review of Economics and Statistics*, 75(4), p.p.614-622.
- ⁷⁴ Goldberg Linda S., Charles D. Kolstad (1995) "Foreign Direct Investment, Exchange Rate Variability and Demand Uncertainty", *International Economic Review*, 36(4), p.p.855-873.
- ⁷⁵ De Mooij R. A., S. Ederveen (2003) "Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research", *International Tax and Public Finance*, 10(6), p.p.673-693.
- ⁷⁶ Hartman David G. (1985) "Tax Policy and Foreign Direct Investment", *Journal of Public Economics*, 26(1), p.p.107-121.
- ⁷⁷ Blonigen Bruce A. (2005) "A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants", *National Bureau of Economic Research*, 11299, p.p.10-11.
- ⁷⁸ Scholes Myron S., Mark A. Wolfson (1990) "The Effects of Changes in Tax Law on Corporate Reorganization Activity", *Journal of Business*, 62, p.p.141-164.
- ⁷⁹ Wei Shang-Jin (2000) "Local Corruption and Global Capital Flows", *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, p.p.303-346.

⁸⁰ Wheeler D., Ashoka Mody (1992) “International Investment Location Decisions: The Case of U.S. Firms”, *Journal of International Economics*, 33(1-2), p.p.57-76.

⁸¹ Hines James R., Jr. (1999) “Lessons from Behavioral Responses to International Taxation”, *National Tax Journal*, 52(2), p.p.305-322.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

8.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια η παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων στις βαλκανικές χώρες γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Αποτελεί δε κοινή πεποίθηση πως η συγκεκριμένη εξέλιξη ευνοήθηκε σημαντικά από τη μεταστροφή του οικονομικού και πολιτικού κλίματος που σημειώθηκε σε αυτές τις χώρες τη δεκαετία του '90. Ειδικότερα, η περίοδος προετοιμασίας των χωρών για την ένταξή τους στην ΕΕ, σε συνδυασμό με τις συγκριτικά πιο ανταγωνιστικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούν (π.χ. χαμηλό εργατικό κόστος), ώθησαν τις ελληνικές επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στις νέες αναδυόμενες αγορές.

Βέβαια, η διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στις γειτονικές χώρες δεν υπήρξε ευθύγραμμη. Επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τα χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις της προενταξιακής περιόδου. Για παράδειγμα, το μεσοδιάστημα 1990 – 1997 (όταν τα αποτελέσματα από τις αλλαγές στην Αν. Ευρώπη δεν ήταν ακόμα εμφανή), οι ελληνικές επενδύσεις ανέρχονταν μόλις στα 40,8 εκ. δολάρια.

Στη συνέχεια (1997 – 2000), η πολιτική σταθεροποίησης που ακολουθήθηκε και που εκφράστηκε π.χ. στη Βουλγαρία με τη θεσμοθέτηση του Νομισματικού Συμβουλίου (1997) οδήγησε σε σημαντική αύξηση των ελληνικών επενδύσεων (στα 10 εκ. δολάρια ετησίως). Αυξημένο ενδιαφέρον εκδηλώνεται από εκείνες τις επιχειρήσεις (κυρίως τράπεζες και χρηματοπιστωτικούς ομίλους) που επιδιώκουν την εκμετάλλευση των ευκαιριών από την εφαρμογή του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων.

Έτσι, φθάνουμε στην περίοδο έναρξης των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000), όταν και άρχισε να παρατηρείται θεαματική αύξηση του όγκου των ελληνικών επενδύσεων, ο οποίος ανήλθε στο 1,4 δις ευρώ (περισσότερα από 200 εκ. ευρώ ετησίως), με αποτέλεσμα να προωθείται σταδιακά ο τριτογενής τομέας παραγωγής (ενδεικτικά, οι ελληνικές τράπεζες καταλαμβάνουν το 23,6% των συνολικών τραπεζικών κεφαλαίων της βουλγαρικής οικονομίας).

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, στόχος του παρόντος τμήματος της διατριβής είναι καταρχήν η παρουσίαση του μεγέθους και της προέλευσης των άμεσων ξένων επενδύσεων στις δύο χώρες της τελευταίας διεύρυνσης. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο ισχύον θεσμικό – νομικό πλαίσιο που επικρατεί στη βουλγαρική και τη ρουμανική αγορά, όπως αυτό περιγράφεται στις εκθέσεις των επίσημων αρχών που δραστηριοποιούνται στις δύο χώρες¹.

Τέλος, με τη χρήση οικονομετρικού υποδείγματος (εξειδίκευση, εκτίμηση και έλεγχος της στατιστικής σημαντικότητας των μεταβλητών²) επιχειρείται η εξέταση των προσδιοριστικών παραγόντων των άμεσων ξένων επενδύσεων, έτσι ώστε να εξαχθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με τις προοπτικές που διαγράφονται για τις ελληνικές επιχειρήσεις στις υπό εξέταση αγορές της Βαλκανικής.

8.2 Το μέγεθος και η προέλευση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

Η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων αποτέλεσε το κύριο σημείο αναφοράς της ένταξης των δύο χωρών της Βαλκανικής στην ΕΕ. Εξαρτήθηκε δε άμεσα από τη διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, καθώς κι από την αποτελεσματικότητα των μεταρρυθμίσεων που είχαν ως στόχο τη σταθεροποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος και την εγκαθίδρυση κλίματος επενδυτικής εμπιστοσύνης στις υπό μετάβαση οικονομίες.

Αυτή η άποψη δεν επιβεβαιώνεται μόνο στην περίπτωση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, αλλά σε γενικές γραμμές και στις άλλες χώρες της ΝΑ Ευρώπης, οι οποίες ακολούθησαν τη διαδικασία της μετάβασης. Έτσι, όπως απεικονίζεται και στον παρακάτω πίνακα, ο προσανατολισμός των δυτικών κρατών προς τη βαλκανική αγορά εκφράστηκε με μεγαλύτερη ένταση από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όταν άρχισε πλέον να διαφαίνεται πως οι χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ ήταν διατεθειμένες να υιοθετήσουν θεσμούς που θα εγγυώνται τη «λειτουργούσα οικονομία της αγοράς». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα (πίνακας 8.1), οι άμεσες ξένες

¹ Παρατίθενται τα συμπεράσματα από τις ετήσιες εκθέσεις των Γραφείων Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στις Ελληνικές Πρεσβείες της Σόφιας και του Βουκουρεστίου αντίστοιχα.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το νομικό καθεστώς των άμεσων ξένων επενδύσεων κατά τα πρώτα χρόνια της μετάβασης, βλ. Χαζάκης Ι. Κ. (1999) “Τα κίνητρα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις υπό μετάβαση χώρες – Οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας”, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

² Βλ. Χρήστου Γ.Κ. (2000) “Εισαγωγή στην Οικονομετρία”, Τόμος Α', Gutenberg.

επενδύσεις το διάστημα 1989 – 2007 για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης να ανέρχονται συγκεντρωτικά στα 116.847 εκ. δολάρια (κατά κεφαλήν αναλογούν σε 2.294 εκ. δολ.). Η Ρουμανία καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό (38,42%) και σημειώνει την περίοδο 1996 – 2007 αύξηση της τάξης του 2.265% (από 415 εκ. δολ. το 1996 σε 9.818 εκ. δολ. το 2007). Αντίστοιχα η Βουλγαρία, με 25,2% των συνολικών άμεσων ξένων επενδύσεων της ΝΑ Ευρώπης την περίοδο 1989 – 2007, είναι η δεύτερη χώρα – μετά την Κροατία – στις κατά κεφαλήν άμεσες ξένες επενδύσεις (3.854 εκ. δολ.), ενώ σημειώνει με τη σειρά της θετική μετατόπιση την περίοδο από την υπογραφή της Συνθήκης Προσχώρησης μέχρι και την πλήρη ένταξη της τάξης του 5.808% (από 138 εκ. δολ. το 1996 σε 8.154 εκ. δολ. το 2007).

Πίνακας 8.1 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις χωρών ΝΑ Ευρώπης (εκ. δολ.)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Συγκεντρωτικά 1989-2007	Συγκεντρωτικά (κ. κ.) 1989-2007
Βουλγαρία	138	507	537	802	998	803	876	2.070	2.879	4.003	7.333	8.154	29.444	3.854
Κροατία	466	348	842	1.392	1.105	1.398	553	1.927	732	1.551	3.212	4.644	18.515	4.168
Ρουμανία	415	1.267	2.079	1.025	1.051	1.154	1.080	2.156	6.368	6.587	10.957	9.818	44.894	2.069
Αλβανία	97	42	45	51	143	207	135	178	324	258	315	641	2.655	830
Βοσνία – Ερζεγοβίνη	0	0	100	90	146	119	266	382	708	579	710	2.023	5.124	1.348
ΦΥΡΟΜ	11	30	128	32	175	441	106	118	322	94	424	321	2.234	1.117
Μαυροβούνιο	-	-	-	-	-	10	84	44	63	482	585	717	1.986	3.009
Σερβία	0	740	113	112	50	165	475	1.365	966	1.550	4.264	2.195	11.995	1.599
Σύνολο	1.127	2.933	3.844	3.505	3.669	4.297	3.574	8.240	12.363	15.104	27.799	28.512	116.847	2.294

Πηγή: IMF, Κεντρικές Τράπεζες, EBRD

Ειδικότερα, όπως και στις άλλες περιπτώσεις, έτσι και στη Βουλγαρία (πίνακας 8.2) διαπιστώνουμε πως η εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο (η οποία ουσιαστικά ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990) οδήγησε στη σταδιακή αύξηση των ΑΞΕ (έφθασε το 21,1% του ΑΕΠ το 2007).

Είναι χαρακτηριστικό πως από 137,3 εκ. ευρώ το 1996, οι άμεσες ξένες επενδύσεις εκτινάχθηκαν το επόμενο έτος στα 570,2 εκ. ευρώ. Η συγκεκριμένη τάση συνεχίστηκε – με ορισμένες διακυμάνσεις – και τα επόμενα χρόνια, για να επιταχυνθεί μετά την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων (2000). Έτσι, από 1.103,3 εκ. ευρώ το 2000, οι ροές ΑΞΕ ανήλθαν στα 6.108,9 εκ. ευρώ κατά το πρώτο έτος της ένταξης (αύξηση κατά 453%).

Όσον αφορά στη χωρική προέλευση των ΑΞΕ προς τη Βουλγαρία, στην πρώτη θέση επενδυτικού ενδιαφέροντος βρίσκεται η Αυστρία, καταλαμβάνοντας το 15% του συνόλου (24.973,9 εκ ευρώ), ενώ ακολουθεί η Ολλανδία (11% και 2.687,2 εκ. ευρώ). Η χώρα μας βρίσκεται σταθερά στην τρίτη θέση, εκδηλώνοντας έντονο επενδυτικό ενδιαφέρον ιδίως μετά το 2000 (από 105,8 εκ. ευρώ το 2000 στα 549 εκ. ευρώ το 2007 που μεταφράζεται σε 9,6% των συνολικών ΑΞΕ προς τη Βουλγαρία). Ακολουθούν το Ην. Βασίλειο, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο, ενώ η Γερμανία βρίσκεται αρκετά χαμηλά (στην 6^η θέση), κάτι που επιβεβαιώνει τη θεωρητικά αντίστροφη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος των ΑΞΕ και σε αυτό των εξαγωγών (η Γερμανία, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ που εξάγουν προς τη Βουλγαρία).

Συγκεκριμένα για τη χώρα μας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην Ετήσια Έκθεση της Ελληνικής Πρεσβείας στη Σόφια (2007), «οι ελληνικές επενδύσεις στη Βουλγαρία έχουν ακολουθήσει μια πορεία που μπορεί να διακριθεί σε τμήματα. Εκείνη μέχρι το 1999 οπότε οι επενδύσεις στη χώρα ήσαν μικρές, διστακτικές και παράλληλα περιορισμένες τομεακά, με μέγιστο μέγεθος τα 23 περίπου εκ. ευρώ (το 1998). Στο διάστημα 2000 έως 2004, οι ελληνικές επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο και βοήθους της πολιτικής ιδιωτικοποιήσεων στη Βουλγαρία ανήλθαν μέχρι και στα 262 εκ. ευρώ ετησίως (το 2002 που ήταν το μέγιστο της περιόδου). Η τρίτη τέλος περίοδος ξεκίνησε το 2005 και συνεχίζεται μέχρι και το 2007 χαρακτηριζόμενη από μια συνεχή ανοδική πορεία αύξησης των ελληνικών κεφαλαίων που επενδύονται στη Βουλγαρία.

Το μικρότερο ετήσιο μέγεθος των επενδύσεων της περιόδου αυτής (180 εκ. ευρώ το 2005) είναι πολύ υψηλότερο από το μέγιστο της προηγούμενης περιόδου, ενώ τόσο το 2006 – τελευταίο προενταξιακό έτος της Βουλγαρίας – όσο και το 2007, πρώτο έτος ως χώρας – μέλους της ΕΕ χαρακτηρίστηκε από τις μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις σε ετήσια βάση. Και στα δύο έτη καταγράφονται επενδύσεις υψηλότερες του μισού δις ευρώ (το 2007 ανήλθαν στα 549 εκ. ευρώ)».

Πίνακας 8.2 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία (εκ. ευρώ)

	ΧΩΡΑ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*	ΣΥΝΟΛΟ	
	ΣΥΝΟΛΟ	137,3	570,2	605,1	866,0	1103,3	903,4	980,0	1850,5	2735,9	3152,1	5961,0	6108,9	24973,9	%
1	ΑΥΣΤΡΙΑ	5,9	17,7	41,5	78,7	78,2	104,6	166,4	210,9	691,1	747,3	905,7	614,7	3662,6	15
2	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	33,2	2,4	54,5	110,1	-11,2	90,3	36,5	216,6	324,6	239,9	1006,0	584,1	2687,2	11
3	ΕΛΛΑΔΑ	2,7	4,6	22,7	2,3	105,8	262,3	240,1	198,9	179,6	324,2	512,4	549,0	2404,5	9,6
4	ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	6,3	24,5	33,4	29,7	-4,8	23,5	0,7	86,5	51,3	343,4	817,9	728,0	2140,4	8,6
5	ΒΕΛΓΙΟ - ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	10,7	288,8	24,5	0,3	113,5	67,9	0,2	27,8	142,4	-55,4	-51,2	779,8	1349,3	5,4
6	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	13,4	44,0	23,6	43,3	42,3	75,3	90,8	96,1	253,0	107,1	243,9	194,6	1227,3	4,9
7	ΚΥΠΡΟΣ	2,1	32,1	150,7	172,1	81,7	19,8	-8,4	104,9	90,1	36,9	179,3	337,8	1199,1	4,8
8	ΗΠΑ	15,5	32,0	55,7	58,4	61,8	49,9	60,0	112,8	107,7	83,0	242,8	149,4	1029,1	4,1
9	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	0,1	0,0	0,7	7,9	2,3	1,1	10,2	324,8	48,9	73,5	243,9	236,8	950,2	3,8
10	ΙΤΑΛΙΑ	0,7	2,1	2,3	7,2	379,5	163,9	25,1	87,8	71,2	126,6	-52,7	109,9	923,6	3,7
11	ΕΛΒΕΤΙΑ	4,0	2,9	42,5	9,5	27,2	37,0	39,3	134,2	116,5	269,5	30,0	129,3	841,9	3,4
12	ΙΣΠΑΝΙΑ	0,0	59,9	47,1	3,8	1,1	5,7	0,1	4,0	8,2	46,6	209,4	382,2	768,0	3,1
13	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,0	0,1	7,8	16,6	3,6	-6,3	-1,8	2,6	19,7	87,7	406,8	225,5	762,4	3,1
14	ΤΣΕΧΙΑ	0,1	6,7	1,3	0,0	0,7	2,9	68,9	-6,1	279,5	130,1	264,4	4,8	753,3	3
15	ΡΩΣΙΑ	0,2	0,5	17,8	103,3	25,0	-4,9	5,2	27,6	-15,9	109,0	129,9	170,7	568,2	2,3
16	ΓΑΛΛΙΑ	0,3	5,8	20,6	82,1	41,7	16,5	8,9	20,5	51,1	34,4	87,1	44,6	413,6	1,7
17	ΝΗΣΟΙ ΠΑΡΘΕΝΟΙ	7,9	0,0	0,0	1,0	13,9	19,0	-9,6	30,1	26,5	109,5	91,8	65,0	355,0	1,4
18	ΤΟΥΡΚΙΑ	0,1	1,4	25,3	13,6	26,2	-10,8	16,4	-4,6	50,6	60,6	86,4	8,5	273,7	1,1

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

*Προσωρινά στοιχεία

Σχεδόν η ίδια εικόνα παρατηρείται και στο απόθεμα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία, όπως διαπιστώνουμε στον ακόλουθο πίνακα (8.3). Την τελευταία περίοδο (1999 – 2007), το συνολικό απόθεμα των ΑΞΕ ξεπέρασε τα 78.647 εκ. ευρώ, σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση κατά 3.518% (από 2.173,8 εκ. ευρώ το 1999 στα 24.743 εκ. ευρώ το 2007).

Στις χώρες με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στο απόθεμα των ΑΞΕ, την πρώτη θέση καταλαμβάνει και πάλι – όπως και στις αντίστοιχες ροές – η Αυστρία με 16.542,21 εκ. ευρώ (ισοδυναμεί με 21,29% του συνολικού αποθέματος της εξεταζόμενης περιόδου), ενώ ακολουθεί η Ολλανδία με 8.746,955 εκ. ευρώ και ποσοστό 16,52%. Η Ελλάδα βρίσκεται και πάλι στην τρίτη θέση με ποσοστό 8,61% (6.997,105 εκ. ευρώ) και ποσοστιαία μετατόπιση της τάξης του 2.127% (από 95,7 εκ. ευρώ το 1999 σε 2131,305 εκ. ευρώ το 2007). Έπονται το Ην. Βασίλειο (7,93%), το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο (6,13%), για να συμπληρωθεί η πρώτη επτάδα με την Κύπρο (4,28%) και τη Γερμανία (4,27%).

Πίνακας 8.3 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία (εκ. ευρώ)

	ΧΩΡΑ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	ΣΥΝΟΛΟ	
	ΣΥΝΟΛΟ	2173,8	2905,6	3342,1	3926,6	5044,6	7420,7	11741,1	17350,4	24743,0	78647,9	%
1	ΑΥΣΤΡΙΑ	122,2	204,1	298,2	580,1	673,0	1505,6	3492,1	4399,3	5267,609	16542,21	21,29%
2	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	79,9	201,8	310,6	167,7	472,9	632,2	940,0	1853,8	4088,055	8746,955	16,52%
3	ΕΛΛΑΔΑ	95,7	233,3	273,1	472,4	541,4	637,2	1028,6	1584,1	2131,305	6997,105	8,61%
4	ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	239,2	220,3	239,7	227,3	300,7	343,7	646,8	1395,0	1962,297	5574,997	7,93%
5	ΒΕΛΓΙΟ - ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	135,1	149,8	292,6	220,8	252,3	468,6	-	-	-	1519,2	6,13%
6	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	419,4	353,9	327,0	439,9	439,7	680,7	762,1	980,6	1057,540	5460,84	4,27%
7	ΚΥΠΡΟΣ	209,1	293,0	292,2	360,1	447,9	470,1	629,2	738,1	1058,734	4498,434	4,28%
8	ΗΠΑ	260,0	281,5	322,1	335,3	374,6	451,3	614,0	793,5	896,589	4328,889	3,62%
9	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	8,2	6,4	8,9	18,5	177,8	224,4	311,2	555,9	796,046	2107,346	3,22%
10	ΙΤΑΛΙΑ	37,2	315,0	308,5	330,1	406,0	479,8	575,0	506,2	346,784	3304,584	1,40%
11	ΕΛΒΕΤΙΑ	76,6	95,3	104,9	109,6	197,1	299,6	446,2	465,9	672,674	2467,874	2,72%
12	ΙΣΠΑΝΙΑ	57,2	2,0	7,0	6,8	10,8	18,2	58,0	265,2	644,248	1069,448	2,60%
13	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	4,9	11,9	3,7	1,1	2,5	19,7	107,8	512,3	736,783	1400,683	2,98%
14	ΤΣΕΧΙΑ	14,2	24,8	17,6	40,2	31,5	315,1	175,2	424,0	430,173	1472,773	1,74%
15	ΡΩΣΙΑ	145,5	33,5	38,6	32,4	51,2	49,4	178,6	256,5	447,725	1233,425	1,81%
16	ΓΑΛΛΙΑ	59,7	101,4	114,8	134,6	141,9	180,3	213,1	334,8	341,000	1621,6	1,38%
17	ΝΗΣΟΙ ΠΑΡΘΕΝΟΙ	-0,9	19,4	31,0	35,4	68,0	129,6	250,1	310,0	381,548	1224,148	1,54%
18	ΤΟΥΡΚΙΑ	41,4	57,8	50,0	91,8	76,7	107,0	176,0	218,8	229,475	1048,975	0,93%

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

*Προσωρινά στοιχεία

Όσον αφορά στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους αναλαμβάνονται άμεσες ξένες επενδύσεις (πίνακας 8.4), την τελευταία δεκαετία (1998 – 2007) κυριαρχεί η διαχείριση ακινήτων με ποσοστό 21,3% (5.266 εκ. ευρώ), ενώ ακολουθούν η βιομηχανία (18,99% του συνόλου και 4.693 εκ. ευρώ), οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (18,57% και 4.591 εκ. ευρώ) και το χονδρικό – λιανικό εμπόριο (16,75% και 4.139,6 εκ. ευρώ συνολικά). Τη μικρότερη συμμετοχή έχει ο τομέας των υπηρεσιών (υγεία, εκπαίδευση κ.λ.π.), ο οποίος καταλαμβάνει συνολικά το 0,06%, η αλιεία (0,01%) και η εξόρυξη μεταλλευμάτων (0,52%).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα – όπως ήταν αναμενόμενο – κυμαίνονται και οι ξένες επενδύσεις που άπτονται της αγροτικής οικονομίας, οι οποίες φθάνουν μόλις το 0,42% (οφείλεται στη σταδιακή προσαρμογή – μείωση του αγροτικού τομέα στις χώρες ΚΑΕ).

Πίνακας 8.4 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία ανά οικονομική δραστηριότητα (εκ. ευρώ)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	ΣΥΝΟΛΟ	ΣΥΝΟΛΟ(%)
ΣΥΝΟΛΟ	605,1	866,0	1103,3	903,4	980,0	1850,5	2735,9	3152,1	6005,6	6516,9	24719,0	100,00%
Αγροτική οικονομία	7,8	2,2	0,0	0,8	1,9	2,4	5,6	9,5	26,4	48,3	105,1	0,42%
Κατασκευές	2,9	21,5	29,2	19,6	36,5	5,0	81,7	171,6	506,9	737,1	1611,9	6,52%
Εκπαίδευση	-0,1	-0,3	1,7	4,9	4,7	2,6	0,0	-0,6	0,0	0,5	13,4	0,05%
Ηλεκτρική ενέργεια, αέριο, νερό	2,0	-4,9	-15,6	3,1	73,3	7,7	670,8	308,5	341,1	195,4	1581,4	6,40%
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	168,7	103,0	17,7	137,6	135,7	432,5	236,1	667,3	805,7	1886,8	4591,0	18,57%
Αλιεία	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	0,1	0,0	0,3	3,1	0,01%
Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες	-0,1	-0,3	0,1	-0,1	0,4	-0,1	0,4	1,2	0,7	0,2	2,6	0,01%
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες	18,4	22,2	10,7	18,8	8,6	24,8	26,3	52,4	102,3	138,5	422,9	1,71%
Βιομηχανία	220,9	460,6	551,9	293,8	89,3	523,3	435,7	868,2	1004,0	245,4	4693,0	18,99%
Εξόρυξη μεταλλευμάτων	0,0	-0,3	6,4	5,4	11,3	18,7	17,5	36,3	12,2	20,4	127,9	0,52%
Άλλες κοινωνικές και ατομικές δραστηριότητες	0,6	-0,7	17,2	5,7	32,0	22,3	7,5	19,5	62,8	89,1	256,0	1,04%
Διαχείριση ακινήτων	38,0	42,6	146,0	13,4	67,2	169,1	215,6	533,8	1746,3	2294,0	5266,0	21,30%
Μεταφορές και επικοινωνία	16,8	17,5	20,1	243,3	230,9	153,7	426,5	-108,7	423,0	56,6	1479,6	5,99%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	127,5	142,2	283,9	130,6	261,9	439,9	496,5	576,9	939,4	740,8	4139,6	16,75%
Μη ταξινομημένες	1,8	60,8	34,0	26,6	26,4	48,6	113,0	16,2	34,8	63,6	425,8	1,72%

Πηγή: Eurostat

Αντίστοιχα, οι τομείς που κυριαρχούν στο απόθεμα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων προς τη Βουλγαρία είναι αυτοί της βιομηχανίας (συνολικά 20.720 εκ. ευρώ και 26,35%), οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (13.245,5 εκ. ευρώ και 16,84%), οι μεταφορές και οι επικοινωνίες (12.602,7 και 16,02%), το χονδρικό και λιανικό εμπόριο (11.555,4 εκ. ευρώ και 14,69%) και η διαχείριση ακινήτων (10.538,2 εκ. ευρώ και 13,40% επί του συνόλου). Αντίθετα, όπως και στην περίπτωση των ροών, σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα κυμαίνονται οι τομείς της αλιείας, της εκπαίδευσης, της υγείας και γενικότερα των κοινωνικών υπηρεσιών.

Πίνακας 8.5 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία ανά οικονομική δραστηριότητα (εκ. ευρώ)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	ΣΥΝΟΛΟ	ΣΥΝΟΛΟ(%)
ΣΥΝΟΛΟ	2173,8	2905,6	3342,1	3926,6	5044,6	7420,7	11741,1	17350,4	24743,0	78647,9	100,00%
Αγροτική οικονομία	5,3	16,6	16,6	17,2	40,7	46,6	53,7	75,3	103,6	375,5	0,48%
Κατασκευές	41,8	78,9	83,3	105,1	69,5	151,4	338,4	837,2	1608,2	3313,8	4,21%

Εκπαίδευση	0,2	0,3	0,8	0,5	0,2	0,5	-0,1	0,2	0,5	3,0	0,00%
Ηλεκτρική ενέργεια, αέριο, νερό	162,4	67,7	71,0	91,4	70,8	737,1	548,2	879,3	999,4	3627,4	4,61%
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	212,6	530,8	508,3	662,4	980,4	1264,2	1889,8	2650,1	4547,1	13245,5	16,84%
Αλιεία	0,7	1,0	0,2	0,3	0,3	2,9	3,2	3,3	3,4	15,2	0,02%
Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες	1,4	0,7	0,7	0,9	0,7	1,4	1,7	1,4	1,6	10,5	0,01%
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες	32,1	57,5	63,0	79,0	85,9	98,3	151,3	248,2	361,2	1176,4	1,50%
Βιομηχανία	1049,7	1226,3	1455,2	1483,7	1755,7	1925,9	3216,9	4171,0	4435,5	20720,0	26,35%
Εξόρυξη μεταλλευμάτων	29,5	25,4	33,3	27,6	51,3	65,4	103,5	113,9	121,1	570,9	0,73%
Άλλες κοινωνικές και ατομικές δραστηριότητες	9,5	16,5	22,9	31,7	44,7	49,7	64,9	121,8	184,3	545,9	0,69%
Διαχείριση ακινήτων	104,8	206,8	211,8	270,7	443,8	555,6	1115,2	2818,8	4810,8	10538,2	13,40%
Μεταφορές και επικοινωνία	261,8	215,5	264,5	470,3	570,8	1217,1	2421,3	2792,1	4389,2	12602,7	16,02%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	216,1	432,8	581,9	636,3	866,1	1289,9	1824,4	2595,7	3112,2	11555,4	14,69%
Μη ταξινομημένες	46,0	28,8	28,4	49,7	63,7	14,9	8,7	42,2	64,9	347,3	0,44%

Πηγή: Eurostat

Αξιοσημείωτη είναι και η εξέλιξη των αποδόσεων που συνεπάγονται οι ξένες επενδύσεις για τη Βουλγαρία (πίνακας 8.6). Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Βουλγαρίας, τα τρία πρώτα χρόνια (1996 – 1998) κυριαρχούν οι ΑΞΕ που προέρχονται από συμμετοχή σε εταιρείες. Από το 1999 όμως, τα «άλλα κεφάλαια» αυξάνονται σημαντικά, φθάνοντας το 2007 ακόμα και το 35% των συνολικών ξένων επενδύσεων. Πρόκειται για κεφάλαια που επενδύονται σε ακίνητα (διαμερίσματα και γη), κυρίως από αλλοδαπούς αλλά και Βούλγαρους του εξωτερικού.

Εξίσου σημαντική είναι η εξέλιξη των κερδών των ΑΞΕ και ιδιαίτερα αυτών που επανεπενδύονται. Το 2006, τα κέρδη που επενδύθηκαν εκ νέου ανήλθαν στα 832 εκ. ευρώ (14% των συνολικών), γεγονός που υποδηλώνει το μόνιμο χαρακτήρα των επενδύσεων, αλλά και την αυξημένη προσδοκία των επενδυτών για μελλοντική κερδοφορία. Έτσι, σύμφωνα με τον πίνακα 8.6, το διάστημα 1996 – 2007 επενδύθηκαν συνολικά σε «εταιρικές συμμετοχές» 15,356 δις ευρώ, σε «άλλα κεφάλαια» 7,145 δις ευρώ, ενώ τα «επανεπενδυμένα κεφάλαια» φθάνουν τα 8,21 δις ευρώ.

**Πίνακας 8.6 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία
κατά τύπο επένδυσης (εκ. ευρώ)**

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ	137,3	570,2	605,1	866,0	1103,3	903,4	980,0	1850,5	2735,9	3152,1	5961,0	6108,9	24973,9
Εταιρικές συμμετοχές	131,1	556,1	569,4	527,9	838,7	627,0	631,6	1075,2	1831,9	1789,3	3179,5	3598,5	15356,2
Άλλα κεφάλαια	6,3	13,7	-19,8	372,8	201,7	269,4	260,1	553,3	462,7	954,1	1949,6	2121,8	7145,7
Επανεπενδυμένα κεφάλαια	0,0	0,4	55,6	-34,7	62,8	7,0	88,3	222,0	441,4	408,7	831,9	388,6	8210,5

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

Η υπεροχή των εταιρικών συμμετοχών και των επανεπενδυμένων κεφαλαίων είναι εμφανής και στο μερίδιο που καταλαμβάνουν στο απόθεμα των ΑΞΕ. Έτσι, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Βουλγαρίας, το σύνολο των ποσών που άπτονται των εταιρικών συμμετοχών και των επανεπενδυμένων κεφαλαίων φθάνουν την περίοδο 1999 – 2007 τα 54,661 δις ευρώ (69,5% του συνολικού αποθέματος), με τα «λοιπά κεφάλαια» να βρίσκονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (23,986 δις ευρώ και 30,5%).

**Πίνακας 8.7 Απόθεμα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων κατά τύπο επένδυσης
(εκ. ευρώ)**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ	2173,8	2905,6	3342,1	3926,6	5044,6	7420,7	11741,1	17350,4	24743,0	78647,9
Εταιρικές συμμετοχές και επανεπενδυμένα κεφάλαια	1701,9	2279,6	2612,9	3128,9	3767,4	5818,0	7919,5	11721,9	15711,2	54661,2
Άλλα κεφάλαια	471,9	626,0	729,1	797,7	1277,2	1602,7	3821,6	5628,5	9031,9	23986,6

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

Εξειδικεύοντας τους παραπάνω πίνακες για την επενδυτική συμπεριφορά της Ελλάδας, διαπιστώνουμε πως οι ελληνικές άμεσες ξένες επενδύσεις προς τη Βουλγαρία κατευθύνθηκαν κυρίως σε τομείς του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα παραγωγής (πίνακας 8.8). Είναι χαρακτηριστικό πως την περίοδο 1999 – 2007, το 93,15% των ελληνικών ΑΞΕ καλύπτουν τέσσερις μόνο τομείς. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο μερίδιο καταλαμβάνουν οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες με 859,2 εκ. ευρώ (35,8%), ενώ ακολουθούν οι τομείς των μεταφορών και της επικοινωνίας (732,5 εκ. ευρώ – 30,52%), το χονδρικό και λιανικό εμπόριο (387,8 εκ. ευρώ – 16,15%) και η βιομηχανία (256,4 εκ. ευρώ – 10,68%).

Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί πως ακόμα και στους τομείς με τη μεγαλύτερη συμμετοχή (με μοναδική εξαίρεση τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες), η ετήσια ροή των ελληνικών ΑΞΕ – αν και θετική – παρουσιάζει αρκετές διακυμάνσεις (χαρακτηριστικά, στον τομέα της βιομηχανίας, το 2004 οι ελληνικές ΑΞΕ ήταν 25 εκ. ευρώ, ανήλθαν το επόμενο έτος στα 101,3 εκ. ευρώ, για να κατακυλήσουν και πάλι το 2006 στα 28,9 εκ. ευρώ). Η εικόνα που παρατηρείται στην επενδυτική συμπεριφορά της Ελλάδας μάς οδηγεί στο συμπέρασμα πως παρά το φιλελεύθερο μετασχηματισμό της βουλγαρικής οικονομίας, δεν έχει δημιουργηθεί ακόμα σταθερό επενδυτικό περιβάλλον στη γείτονα χώρα που θα εξασφάλιζε με τη σειρά του την απρόσκοπτη ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων από τις άλλες χώρες.

**Πίνακας 8.8 Ροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων Ελλάδας προς Βουλγαρία
ανά οικονομική δραστηριότητα (εκ. ευρώ)**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	Σύνολο
Σύνολο	2,2	105,8	262,3	240,1	198,9	179,6	324,2	512,7	574,2	2.400
Άλλες κοινωνικές και ατομικές δραστηριότητες	0,0	-	2,2	11,8	1,5	2,4	2,8	-0,1	-3,5	17,1
Υγεία και κοινωνικές παροχές	-	-	0,0	0,1	-	-0,4	0,4	0,0	0,3	0,4
Εκπαίδευση	-0,3	-	0,1	0,1	-	-	0,0	-0,1	-	-0,2
Διαχείριση ακινήτων	-0,8	2,8	-0,5	1,1	3,4	4,9	19,8	33,9	34,4	99,0
Βιομηχανία	8,6	12,7	23,7	5,7	40,3	25,0	101,3	28,9	10,2	256,4
Ηλεκτρική ενέργεια, αέριο, νερό	-	-	-	-	-	0,0	0,1	0,2	1,1	1,4
Αγροτική οικονομία	0,0	0,4	1,0	0,0	0,3	0,8	-1,2	2,1	3,4	6,8
Κατασκευές	0,0	0,2	0,1	0,3	0,2	2,0	20,4	3,2	7,5	33,9
Μεταφορές και επικοινωνία	0,0	0,1	206,6	194,6	103,5	24,7	38,1	154,3	10,6	732,5
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	-3,4	88,4	25,4	25,4	38,5	69,9	21,7	78,8	43,1	387,8
Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες	-	0,7	2,7	1,4	11,6	53,2	118,2	203,3	468,1	859,2
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,5	0,2	0,6	-0,7	-1,0	-0,9	0,3	0,5	0,9	0,4
Ελαφρά βιομηχανία	0,0	-0,9	0,4	0,1	0,6	-2,2	2,1	0,5	-	0,6
Μη ταξινομημένες	-2,5	1,3	0,0	0,2	0,0	0,2	0,4	7,4	-1,9	5,3

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

*Προσωρινά Στοιχεία

Το αυξημένο ελληνικό ενδιαφέρον για τους τομείς των μεταφορών – επικοινωνιών και των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών φαίνεται ξεκάθαρα κι από τα πρόσφατα στοιχεία που δημοσίευσε η Υπηρεσία Επενδύσεων της Βουλγαρίας (πίνακας 8.9). Σύμφωνα με αυτά, στη λίστα των είκοσι μεγαλύτερων επενδυτών που δραστηριοποιούνται στη βουλγαρική αγορά για την περίοδο 1992 – 2007 διακρίνουμε

μεταξύ άλλων τον ΟΤΕ και την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (στην πέμπτη και έκτη θέση αντίστοιχα).

Πίνακας 8.9 Οι είκοσι μεγαλύτεροι επενδυτές στη Βουλγαρία για την περίοδο 1992 – 2007

Επενδυτής	Χώρα	Βουλγαρική εταιρεία	Τομέας
Lukoil	Russia	Neftochim AD, Petrol AD	Petrochemicals, retail fuel
OTP	Hungary	DSK Bank	Banking
CEZ	Czech Republic	ER Sofia, ER Sofia – region, ER Pleven	Electricity distribution
Telekom Austria	Austria	Mobitel AD	Mobile telecommunications
OTE	Greece	Globul, Cosmo Mobile	Mobile telecommunications
National Bank of Greece	Greece	United Bulgarian Bank (UBB)	Banking
Global Steel	India	Kremikovtzi	Metallurgy
Unicredit Group/HVB	Italy/Germany	Bulbank/HVB Bank Biochim	Banking
EVN	Austria	ER Plovdiv, ER Stara Zagora	Electricity distribution
Viva Ventures/Advent International	USA/UK	Bulgarian Telecommunication Company	Fixed-line and mobile telecommunications
Solvay	Belgium	Sodi Devnya	Chemicals (soda ash)
Raiffeisen Bank	Austria	Raiffeisen Bank Bulgaria	Banking
American Standard	USA	Vidima, Ideal Standard	Sanitary ware
Bank Austria	Austria	Bank Biochim	Banking
Umicore/Cumerio	Belgium	Cumerio Pirdop MED	Copper smelter
E.ON	Germany	ER Varna, ER Gorna Oryahovitza	Electricity distribution
Litasko	Switzerland	Litasko Bulgaria	Petrochemicals, trade
Sisecam	Turkey	Trakia Glass	Glass industry
Miroglio	Italy	Miroglio Bulgaria	Textile, real estate
OMV	Austria	OMV Bulgaria	Retail fuel

Πηγή: Υπηρεσία Επενδύσεων της Βουλγαρίας

Όσον αφορά στο μέγεθος και την προέλευση των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία, είναι φανερό πως η μείωση των φορολογικών συντελεστών και η αναμονή της πλήρους ένταξης της χώρας στην ΕΕ, βελτίωσαν αισθητά το επιχειρηματικό περιβάλλον και συνέβαλαν στη θεαματική αύξηση της εισροής επενδυτικών κεφαλαίων. Έτσι, οι καθαρές επενδύσεις στη χώρα (ξένες επενδύσεις συν εγχώριες επενδύσεις) σημείωσαν αξιοσημείωτη άνοδο από την έναρξη της περιόδου μετάβασης (πίνακας 8.10). Απ'αυτές, ξεχωρίζουν το τελευταίο έτος πριν την ένταξη (2006) οι κατασκευές (10.943,7 δις λεί), το εμπόριο (10.001,5 δις λεί),

καθώς και οι μεταφορές – επικοινωνία (8686,5 δις λεί). Πάντως, εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως οι καθαρές επενδύσεις στον τομέα των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών βρίσκονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (2011,1 δις λεί το 2006), κάτι που βρίσκεται σε αναντιστοιχία με το αυξημένο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι ξένοι επενδυτές.

Πίνακας 8.10 Καθαρές επενδύσεις στη Ρουμανία ανά οικονομική δραστηριότητα (δις λεί)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Σύνολο	12995,5	20945,3	44134,7	60515,2	83948,1	12498,7	20419,5	27173,5	35651,2	44869,9	54566	72891
Γεωργία	1420,3	2427,4	2889,8	4088,4	5932,8	988	1297,7	3167,9	2093,7	2468,1	2122,3	3843,6
Βιομηχανία	5402,4	9186,8	19771,6	27568,1	37172,1	4939,4	8173,6	10463,4	13394	17992,4	17702,5	23728
Κατασκευές	678,8	1309,8	3675,8	4226,9	5766,7	1067,3	1318,3	1774,3	3423,9	4154,7	7919,4	10943,7
Εμπόριο	925,8	1830,9	3468,8	6508,7	6502,9	1387,4	2190,7	3023,1	4901,8	6180,6	7336,7	10001,5
Ξενοδοχεία Εστιατόρια	218,4	240	399,5	711,6	1185,8	109,8	274,6	331,5	481,5	750,4	936,6	1249,2
Μεταφορές Επικοινωνία	1078,9	2047,5	5348,2	8061,6	14729,4	2306,7	4933,9	3713,4	4397,5	5462	5208,3	8686,5
Χρηματ/κές υπηρεσίες	471,9	830,6	2070,8	3002	3870,3	558,2	554,5	1058,5	1665	1414,3	1677,4	2011,1
Δημόσια ασφάλεια	577,9	808,9	2703,4	2286,9	4423,5	535,6	620,3	882	1168,3	1638,8	1516,3	3940,1
Εκπαίδευση	109	295,1	709,8	768,3	588,3	8,3	71,8	229,9	196,3	184,7	174,3	960,6
Υγεία – κοιν. υπηρεσίες	104,8	166,1	355,5	581	456,8	17,5	30,2	252,2	286,7	326,7	1130,8	458,6
Λοιπές	2007,3	1802,2	2741,5	2711,7	3319,5	580,5	953,9	2277,3	3642,6	4297,2	8841,4	7068,1

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Ρουμανίας

Σε αντιπαράβολή λοιπόν με τις εγχώριες επενδύσεις, σημαντικό μερίδιο στο σύνολο των ρουμανικών επενδύσεων καταλαμβάνουν οι άμεσες ξένες επενδύσεις. Σύμφωνα με πρόσφατα επικαιροποιημένα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Ρουμανίας, οι άμεσες ξένες επενδύσεις μέσα στο 2005 ανήλθαν στα 5,23 δις ευρώ, ενώ το 2006 στα 9,059 δις ευρώ. Απ' αυτά, τα 4,159 δις ευρώ (δηλαδή το 46% του συνόλου) αποτελούν «εταιρικές συμμετοχές», τα 2,672 δις ευρώ (30%) «επανεπενδύόμενα κεφάλαια», ενώ 2,227 δις ευρώ (το 24% των ροών ΑΞΕ) «άλλα κεφάλαια».

Όσον αφορά στο απόθεμα των ΑΞΕ, αυτό ανήλθε στα 35,512 δις ευρώ για την ίδια περίοδο, με τις «εταιρικές συμμετοχές» να αποτελούν το 78% του συνολικού

αποθέματος (27,016 δις ευρώ) και τα «λοιπά κεφάλαια» το 22% (7,496 δις ευρώ)³. Ο ακόλουθος πίνακας (8.11) αναλύει τους τομείς δραστηριότητας στους οποίους αναφέρεται το απόθεμα των ΑΞΕ μέχρι και το τελευταίο έτος της προενταξιακής περιόδου για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

Πίνακας 8.11 Απόθεμα ΑΞΕ της ρουμανικής οικονομίας (δισ ευρώ) – 2006

	Αξία	% των συνολικών ΑΞΕ	Νέα Επένδυση (Greenfield) (%)	Εξαγορές & Συγχωνεύσεις (%)
Βιομηχανία	15,155	44,0	32,4	67,6
Χρηματοπιστωτικός τομέας	7,678	22,2	38,1	61,9
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	4,209	12,2	90,7	9,3
Τηλεπικοινωνίες	2,831	8,2	58,4	41,6
Κατασκευές και διαχείριση ακινήτων	2,200	6,4	72,5	27,5
Άλλες δραστηριότητες	2,439	7,0	74,5	25,5
ΣΥΝΟΛΟ	34,512	100,0	48,5	51,5

*Πηγή: National Bank of Romania, National Institute of Statistics
“Statistical Survey on FDI in Romania for 2006”*

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει πως το μεγαλύτερο απόθεμα των επενδύσεων κατευθύνεται στη βιομηχανία (15,155 δις ευρώ και 44% του συνόλου). Έπεται ο χρηματοπιστωτικός τομέας (4,209 δις ευρώ και 12,2%), ενώ με μονοψήφια ποσοστά ακολουθούν οι υπόλοιποι τομείς της οικονομικής δραστηριότητας (τηλεπικοινωνίες – 8,2%, κατασκευές και διαχείριση ακινήτων – 6,4%, άλλες δραστηριότητες – 7%). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι επενδύσεις στη βιομηχανία και το χρηματοπιστωτικό τομέα προέρχονται σε μεγάλο ποσοστό από εξαγορές και συγχωνεύσεις (67,6% για τον πρώτο και 61,9% για το δεύτερο), κάτι που δεν παρατηρείται στους υπόλοιπους τομείς.

Μετά απ’ αυτή τη διαπίστωση, παρατίθεται συνοπτικός πίνακας των 20 πρώτων χωρών κατεταγμένων σύμφωνα με το ύψος των επενδυθέντων στη Ρουμανία κεφαλαίων στις 31.12.2006, με βάση τα στοιχεία που δημοσίευσε το Εθνικό Γραφείο

³ Στη μέθοδο υπολογισμού, η Κεντρική Τράπεζα συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τα κατατεθειμένα ονομαστικά κεφάλαια, αλλά και τα επανεπενδυθέντα κέρδη, καθώς και τις πιστώσεις που οι αλλοδαπές μητρικές εταιρείες χορηγούν στις ρουμανικές θυγατρικές τους.

Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών (The National Trade Register Office), το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ρουμανίας.

Πίνακας 8.12 Επενδύόμενα κεφάλαια στη ρουμανική αγορά (δισ ευρώ – 31.12.2007)

Χώρα	Κεφάλαιο σε δισ €	% επί του συνόλου	Αριθμός επιχειρήσεων	% επί του συνόλου
1. Ολλανδία	2,56	14,45	2.689	1,82
2. Αυστρία	1,61	9,1	4.191	2,84
3. Γερμανία	1,26	7,13	14.216	9,63
4. Γαλλία	1,23	6,98	4.693	3,18
5. Ιταλία	0,69	3,89	21.524	14,58
6. ΗΠΑ	0,58	3,3	4.919	3,33
7. Μ. Βρετανία	0,54	3,09	2.707	1,83
8. Κύπρος	0,48	2,72	2.414	1,63
9. Τουρκία	0,46	0,02	9.641	6,53
10. Ολλανδικές Αντίλλες	0,45	2,57	12	-
11. Ελλάδα	0,43	2,48	3.610	2,44
12. Ελβετία	0,34	1,95	1.692	1,15
13. Βρετανικές Παρθένες Νήσοι	0,26	1,5	250	0,17
14. Ισπανία	0,25	1,42	1.742	1,18
15. Ουγγαρία	0,24	1,38	6.534	4,42
16. Λουξεμβούργο	0,16	0,94	542	0,37
17. Κίνα	0,15	0,85	8.647	5,86
18. Σουηδία	0,07	0,44	920	0,62
19. Ιαπωνία	0,06	0,35	193	0,13
20. Βέλγιο	0,05	0,31	1.746	1,18

Πηγή: Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών της Ρουμανίας
(The National Trade Register Office)

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε πως το έτος ένταξης (2007) η χώρα μας βρίσκεται στην ενδέκατη θέση, όσον αφορά στα επενδύόμενα κεφάλαια που κατευθύνει προς τη ρουμανική αγορά. Δαπανά 0,43 δισ ευρώ, καλύπτοντας το 2,48% των συνολικών επενδυόμενων κεφαλαίων, ενώ οι ελληνικές επιχειρήσεις φθάνουν τις 3.610 (που μεταφράζεται σε 2,44% του συνόλου των επιχειρήσεων στη ρουμανική αγορά). Την πρώτη θέση στην κατάταξη καταλαμβάνει η Ολλανδία (με 2,56 δισ ευρώ – 14,45% του συνόλου των κεφαλαίων), ενώ την πεντάδα συμπληρώνουν η Αυστρία

(1,61 δις ευρώ – 9,1%), η Γερμανία (1,26 δις ευρώ – 7,13%), η Γαλλία (1,23 δις ευρώ – 6,98%) και η Ιταλία (0,69 δις ευρώ – 3,89%)⁴.

Συγκεκριμενοποιώντας τα στοιχεία σχετικά με την επενδυτική συμπεριφορά της χώρας μας, ο ακόλουθος πίνακας (8.13) απεικονίζει το απόθεμα των ξένων επενδύσεων της Ελλάδας στη ρουμανική αγορά για την περίοδο 1997 – 2007.

Πίνακας 8.13 Απόθεμα ελληνικών ξένων επενδύσεων στη ρουμανική αγορά

εκ. δρχ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Βιομηχανία	2.393	5.052	11.859	17.163	17.412	36.460	43.957	45.013	66.821	79.054	78.032
Κατασκευές	-	515	910	1.340	818	3.816	6.134	6.031	2.283	2.113	2.385
Εμπόριο	450	539	2.957	6.902	5.077	7.462	9.132	9.950	15.470	19.150	25.216
Ξενοδοχεία	-	-	-	-	-	-	-	68	68	68	-
Μεταφορές και Επικοινωνίες	807	140.400	147.026	153.968	-24.807	163.049	9.234	228.132	446.621	500.051	866.868
Υπηρεσίες (νομικές, λογιστικές, μανάτζμεντ, συμβουλευτικές, δημόσιες σχέσεις)	620	2331	3.552	21.387	37.108	50.499	62.221	98.272	151.395	236.038	366.306
Άλλες υπηρεσίες	1	16	28	38	102	954	920	852	852	886	1.022
Σύνολο	4.271 (1%)	148.853 (19%)	166.332 (15%)	200.801 (9%)	35.711 (1,4%)	262.207 (9,0%)	131.598 (4,3%)	388.353 (11,3%)	683.510 (17,4%)	837.359 (14,4%)	1.339.829 (18,3%)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Διεύθυνση Στατιστικής, Γραφείο Ξένων Επενδύσεων

Παρατηρούμε λοιπόν πως από το 1997 έως και το 2007 σημειώθηκε σημαντική αύξηση των ελληνικών επενδύσεων προς τη ρουμανική αγορά (από 4.271 εκ. δρχ σε 1.339.829 εκ. δρχ). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι ελληνικές ξένες επενδύσεις στη Ρουμανία να καταλαμβάνουν το 18,3% του συνόλου των ελληνικών επενδύσεων κατά το πρώτο έτος της ένταξης, φθάνοντας έτσι τα επίπεδα του 1998 (19%). Όσον αφορά στους τομείς αυξημένου επενδυτικού ενδιαφέροντος, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το 2007 στις τρεις πρώτες θέσεις

⁴ Τα στοιχεία διαφοροποιούνται για την περίοδο μέχρι την 31.08.2007 ως εξής:

- Οι ρουμανικές εταιρείες με συμμετοχή αλλοδαπών ανήλθαν στις 142.564, από τις οποίες οι 3.921 είναι ελληνικών συμφερόντων.

- Άμεσες ξένες επενδύσεις στη Ρουμανία με βάσει το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιο των εταιρειών αλλοδαπών συμφερόντων 16,854 δις €.

- Επενδύσεις από την Ελλάδα (σφραγιστικό σύνολο από το 1991 μέχρι και την 31.08.2007) με βάσει το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιό τους 592,6 εκ. €.

Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, η Ελλάδα βρίσκεται στην 9^η σειρά κατάταξης των ξένων επενδυτών.

βρίσκουμε τις μεταφορές (866.868 εκ. δρχ), τις χρηματοοικονομικές – συμβουλευτικές υπηρεσίες (366.306 εκ. δρχ) και τη βιομηχανία (78.032 εκ. δρχ).

Με βάση τα παραπάνω, ο ακόλουθος πίνακας (8.14) απεικονίζει την ποσοστιαία συμμετοχή των ελληνικών επενδύσεων στη ρουμανική αγορά.

Πίνακας 8.14 Κατανομή ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία ανά οικονομική δραστηριότητα (%)

Τομείς	Ποσοστό (%)
Υπηρεσίες	31,4
Βιομηχανία	27,7
Χονδρεμπόριο	23,3
Λιανεμπόριο	3,5
Κατασκευές	7,5
Γεωργία	4,2
Λοιπές	2,4
Σύνολο	100

Πηγή: Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών της Ρουμανίας, Κεντρική Τράπεζα Ρουμανίας

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως οι τομείς των υπηρεσιών (τράπεζες, ασφάλειες, τηλεπικοινωνίες κ.λ.π) και της βιομηχανίας αποτελούν τα κύρια σημεία αναφοράς του ελληνικού επενδυτικού ενδιαφέροντος στη ρουμανική αγορά (με 31,4% και 27,7% αντίστοιχα). Η συγκεκριμένη τάση – η οποία όπως είδαμε προηγουμένως παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό και στην περίπτωση της Βουλγαρίας (35,8% για τις υπηρεσίες και 10,68% για τη βιομηχανία αντίστοιχα) – καθιστά απαραίτητη την περαιτέρω διερεύνηση της επενδυτικής συμπεριφοράς της χώρας μας για τις αγορές των δύο κρατών της διεύρυνσης. Αυτό θα επιχειρηθεί στο τελευταίο μέρος του παρόντος κεφαλαίου με τη χρήση οικονομετρικών υποδειγμάτων, με τη συσχέτιση των προσδιοριστικών παραγόντων των ΑΞΕ⁵.

Ειδικότερα για τον κλάδο των τραπεζών, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα στις 03.07.2008 η Κεντρική Τράπεζα της Ρουμανίας, το άθροισμα των μεριδίων στις επτά τράπεζες ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στη ρουμανική αγορά ανήλθε την 31.12.2007 στο 16,6% έναντι 12,5% την 31.12.2006. Το άθροισμα δε των ενεργητικών των ελληνικών τραπεζών

⁵ Αξίζει να σημειωθεί πως οι επτά ελληνικές τράπεζες διαθέτουν σήμερα περί τα 300 υποκαταστήματα σε όλη τη Ρουμανία και απασχολούν πάνω από 6.000 άτομα. Οι μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία είναι εκείνες του ΟΤΕ (ο οποίος κατέχει το 54% της ROMTELECOM) και της COSMOTE.

σημείωσε θετική μετατόπιση της τάξης του 81% (από 6,35 δις € το 2006 στα 11,50 δις € το 2007).

Όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα, στη συνολική κατάταξη των 41 ρουμανικών τραπεζών, οι ελληνικών συμφερόντων τράπεζες κατείχαν το 2007 τις εξής θέσεις: BANCPOST (θυγατρική της EUROBANK) 5^η, ALPHA BANK 7^η, BANCA ROMANEASCA (θυγατρική της ΕΘΝΙΚΗΣ) 11^η, PIRAEUS BANK 13^η, MARFIN (τέως EGNATIA) 22^η, ATE BANK 28^η, EMPORIKI BANK 31^η.

Το ύψος του ενεργητικών, καθώς και τα μερίδια που κατείχαν οι ελληνικών συμφερόντων τράπεζες στη Ρουμανία την 31.12.2007 έναντι εκείνων που κατείχαν την 31.12.2006 παρατίθενται συνοπτικά στον πίνακα που ακολουθεί⁶:

Πίνακας 8.15 Χρηματοοικονομική κατάσταση των ελληνικών τραπεζών στη Ρουμανία

ΑΑ	ΤΡΑΠΕΖΑ	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ 2007 (εκ.ευρώ)	Μερίδιο Αγοράς % (αυξομείωση έναντι 2006)	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ 2006 (εκ. ευρώ)	Μερίδιο Αγοράς %
1	Bancpost	3.671	5,3 (+0,8)	2.281	4,5
2	Alpha Bank	3.558	5,1 (+0,9)	2.113	4,1
3	Banca Romaneasca (μέλος ομίλου Εθνικής)	1.885	2,7 (+0,6)	1.053	2,1
4	Piraeus Bank	1.661	2,4 (+1,3)	570	1,1
5	Marfin (πρώην Egnatia)	430	0,6 (+0,1)	227	0,5
6	ATE Bank	176	0,3	-	-
7	Emporiki Bank	123	0,2	111	0,2
	ΣΥΝΟΛΟ	11.504	16,6 (+4,1)	6.355	12,5

Πηγή: Γραφείο ΟΕΥ, Ελληνική Πρεσβεία στο Βουκουρέστι

Επιπρόσθετα, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως από τις 41 τράπεζες (οι οποίες διαθέτουν συνολικό Ενεργητικό ύψους περί τα 70 δις ευρώ), μόνο οι 8 έχουν μερίδιο μεγαλύτερο του 5%, ενώ το μερίδιο των επόμενων 9 κυμαίνεται μεταξύ 1% και 5%. Το γεγονός ότι οι υπόλοιπες 24 τράπεζες έχουν μερίδιο κατώτερο του 1% (μάλιστα 9 από αυτές έχουν Ενεργητικό που υπολείπεται των 100 εκ. ευρώ) οδηγεί

⁶ Για την μετατροπή των Ενεργητικών (Assets) του 2006 και του 2007 από Lei (RON) σε Ευρώ χρησιμοποιήθηκαν οι κάτωθι ισοτιμίες, οι οποίες ίσχυαν κατά την τελευταία εργάσιμη ημέρα ενός εκάστου των ανωτέρω δύο ετών :

1€=3,3817 (ίσχυε στις 29.12.2006)

1€=3,6102 (ίσχυε στις 28.12.2007)

στο συμπέρασμα πως η τραπεζική αγορά της Ρουμανίας συνεχίζει ακόμα να παρουσιάζει σημεία κατακερματισμού.

Ωστόσο και ο βαθμός συγκέντρωσης, αν και έχει κάπως μειωθεί, εξακολουθεί να είναι σχετικά υψηλός, αφού οι πρώτες 5 τράπεζες κατείχαν μέσα στο 2007 αθροιστικά μερίδιο ύψους 56,4% έναντι 59,7% το 2006.

Τα μερίδια των δύο πρώτων μεγάλων ρουμανικών τραπεζών, δηλ. της BCR (η οποία ανήκει κατά 61,88% στον όμιλο της αυστριακής Erste Bank) και της BRD (κατά 58,3% θυγατρικής της Societe General) υπέστησαν μείωση κατά 2,4% και 0,8% αντιστοίχως. Το μερίδιο της τρίτης σε μέγεθος τράπεζας, δηλ. της Raiffeisen (επίσης αυστριακών συμφερόντων), σημείωσε μείωση κατά 1,7%, ενώ σημαντική ήταν και η πτώση του μεριδίου της ING BANK (0,9%). Τη μεγαλύτερη αύξηση στα μερίδιά τους παρουσίασαν η VOLKSBANK (2,4%), η PIRAEUS BANK (1,3%), η BANCPOST (0,8) και η BANCA TRANSYLVANIA (0,8%). Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ (PIRAEUS BANK), ενώ μέσα στο 2006 βρισκόταν στην 18^η θέση της κατάταξης, μέσα στο 2007 κατέλαβε την 13^η θέση.

Σημειώνουμε τέλος ότι κατά τη διάρκεια του 2007 περί τις 35 ρουμανικές τράπεζες (σε σύνολο 41) ανήκαν κατά πλειοψηφία σε αλλοδαπά τραπεζικά ιδρύματα. Οι εν λόγω τράπεζες κατείχαν γύρω στο 90% των Ενεργητικών της ρουμανικής τραπεζικής αγοράς .

Με βάση τα παραπάνω, στον πίνακα 8.16 απεικονίζουμε συγκεντρωτικά τις μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη ρουμανική αγορά, όπως αυτές κατεγράφησαν από την Εθνική Υπηρεσία Εμπορικού Μητρώου του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Ρουμανίας.

Πίνακας 8.16 Οι μεγαλύτερες επενδύσεις ελληνικών συμφερόντων στη Ρουμανία

Ρουμανική εταιρεία	Μετοχικό κεφάλαιο			Ελληνική εταιρεία	%	Κλάδος
	Έδρα	Εκατ. RON	Εκατ. USD			
COSMOTE ROMANIAN MOBILE TELECOMMUNICATIONS SA	Bucharest	791.435,8	268.038,0	COSMOTE MOBILE TELECOMMUNICATIONS SA	70,00	Τηλεπικοινωνίες
BANCA ROMANEASCA SA	Bucharest	129.197,9	45.896,5	NATIONAL BANK OF GREECE SA	88,70	Τράπεζες
EGNATIA BANK (ROMANIA) SA	Bucharest	55.746,8	27.202,1	EGNATIA BANK SA	98,98	Τράπεζες
POARTA SA	Bucharest	81.605,2	24.002,0	PANTECHNIKI SA	93,19	Τράπεζες
PIRAEUS BANK ROMANIA SA	Bucharest	9.997,9	22.000,8	PIRAEUS BANK SA	100,00	Τράπεζες

ALPHA BANK ROMANIA SA	Bucharest	34.595,5	19.229,0	ALPHA BANK SA	99,44	Τράπεζες
EMPORIKI BANK – ROMANIA SA	Bucharest	5.880,0	12.102,2	EMPORIKI BANK OF GREECE SA	98,13	Τράπεζες
PMG DEVELOPMENT SRL	Bucharest	21.846,4	7.380,6	PARAVALOS MARINOS GROUP	100,00	Διαχείριση ακινήτων
SOMETRA SA	Sibiu	6.695,4	6.779,5	MYTILINEOS HOLDINGS SA	87,96	Μέταλλα
BANCPPOST SA	Bucharest	12.797,4	6.684,0	EFG EUROBANK ERGASIAS SA	62,99	Τράπεζες
GARANTA ASIGURARI SA	Bucharest	15.427,8	6.032,6	HELLENIC GENERAL INSURANCE COMPANY SA	93,27	Ασφάλειες
EUROROM CONSTRUCTII 97 SRL	Bucharest	15.345,1	5.913,0	MOCHLOS SA	100,00	Κατασκευές
SARANTIS ROMANIA SA	Ilfov	7.601,1	5.882,5	GRIGORIS SARANTIS – INDUSTRIAL AND COMMERCIAL SA	99,20	Εμπόριο
INTRACOM CONSTRUCT SA	Bucharest	17.557,9	5.845,4	INTRACOM TECHNICAL CONSTRUCTIONS	83,00	Κατασκευές
				SOCIETE ANONIME (INTRAKAT)		
TYROM SA	Covansa	16.220,2	5.452,8	TYRAS SA	99,60	Τρόφιμα
M.J. MAILLIS ROMANIA SA	Ilfov	8.519,2	5.061,2	M.J. MAILIIS SA	81,67	Υλικά συσκευασίας
NBG ASIGURARI SA	Bucharest	15.806,0	4.772,8	HELLENIC GENERAL INSURANCE COMPANY SA	99,99	Ασφάλειες
BEST FOODS PRODUCTIONS SRL	Bucharest	756,0	3.558,5	OCHONOS EPAMEINONDAS	100,00	Τρόφιμα
EFG EUROBANK FINANCE SA	Bucharest	3.687,9	3.391,6	EFG EUROBANK ERGASIAS SA	100,00	Χρημ/μικές υπηρεσίες
ELMEC ROMANIA SRL	Bucharest	9.087,9	3.176,4	ELMEC SPORT	100,00	Εμπόριο

Πηγή: Εθνική Υπηρεσία Εμπορικού Μητρώου, Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ρουμανίας

8.3 Το νομικό καθεστώς των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις υπό εξέταση χώρες

8.3.1 Η περίπτωση της Βουλγαρίας

Αποτελεί κοινή παραδοχή πως η προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία υποβοηθάται σημαντικά από το νομικό καθεστώς που υφίσταται στις δύο χώρες. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση διαδραματίζει καταρχήν η εργατική νομοθεσία, με τις διευκολύνσεις που αυτή παρέχει για την όλο και μεγαλύτερη ευελιξία του παραγωγικού συντελεστή εργασία. Συγκεκριμένα, στη

Βουλγαρία ο οριζόμενος κατώτατος μισθός ανέρχεται στα 220 λέβα για κανονικό ωράριο εργασίας (οχτώ ώρες ημερησίως) και 1,30 λέβα ανά ώρα εργασίας⁷.

Επίσης, ο Νόμος για την Απασχόληση (Εφ. Κυβ.112/2001 – τροποποιήθηκε στις 12/6/2007) προβλέπει ομαδικές απολύσεις. Μέχρι 10 απασχολούμενους για επιχειρήσεις που απασχολούν από 20 έως 100 εργαζομένους, έως 10% για επιχειρήσεις με 100-300 απασχολούμενους, ανώτατο όριο 30 εργαζομένων για επιχειρήσεις με περισσότερους από 300 απασχολούμενους, ενώ τέλος προβλέπονται απολύσεις τουλάχιστον 20 εργαζομένων σε επιχειρήσεις ανεξαρτήτως αριθμού απασχολουμένων, με την προϋπόθεση ότι αυτές πραγματοποιούνται εντός 90 ημερών⁸.

Όσον αφορά στη φύση των εταιρειών, στον Εμπορικό Νόμο της Βουλγαρίας (Εφ. Κυβ. 48/1991 – τελευταία τροποποίηση Εφ. Κυβ. 59/2006) αναφέρεται πως τα κυριότερα είδη εταιρειών είναι η πολυπρόσωπη Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (γνωστή με τα αρχικά ΟΟD), η μονοπρόσωπη Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΟΟD), καθώς και η συμμετοχική Ανώνυμη Εταιρεία (ΑD). Για τη σύστασή τους, το ελάχιστο κεφάλαιο για τις δύο πρώτες μορφές εταιρειών είναι 5.000 λέβα (περίπου 2.500 ευρώ), ενώ για την τρίτη 50.000 λέβα (περίπου 25.000 ευρώ)⁹.

Θα πρέπει να επισημανθεί πως ήδη από τα πρώτα στάδια της μετάβασης είχε δοθεί έμφαση στη διαμόρφωση ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που θα διευκόλυνε την προσέλκυση ΑΞΕ στη Βουλγαρία. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτούργησαν και οι επενδυτικοί νόμοι που ψηφίστηκαν. Συγκεκριμένα, οι Κ. Χαζάκης (1999) και Ν. Κιτωνάκης (2007) στις μελέτες τους ορίζουν ως αποφάσεις - σταθμούς στην ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στη Βουλγαρία τις εξής¹⁰:

⁷ Η βάση της εργατικής νομοθεσίας στη Βουλγαρία είναι ο Εργατικός Κώδικας (Εφ. Κυβέρνησης 1/4/1986 – τροποποιήθηκε την 11/12/2007).

⁸ Τον Ιανουάριο του 2008 ετέθη σε ισχύ ο Νόμος για την Πληροφόρηση και τη Διαβούλευση των Εργατών και των Απασχολούμενων σε Κοινοτικής Κλίμακας Εταιρείες, σε Ομίλους Εταιρειών και σε Εταιρείες Ευρωπαϊκού Εμπορίου (Εφ. Κυβ. 57/14.7.2006), ο οποίος προβλέπει τη σύσταση ενός Ευρωπαϊκού Εργατικού Συμβουλίου.

⁹ Για τις τράπεζες το ελάχιστο απαιτούμενο ποσό είναι 10 εκ. λέβα, για τις ασφαλιστικές εταιρείες ζωής 4 εκ. λέβα, για τις ασφάλειες ακινήτων 6 εκ. λέβα, για τις αντασφαλίσεις ακινήτων 9 εκ. λέβα, ενώ για τις επενδυτικές εταιρείες 500.000 λέβα.

¹⁰ Βλ. Κιτωνάκης Ν.(2007) “Προσδιοριστικοί παράγοντες εγκατάστασης Ελληνικών Άμεσων Επενδύσεων σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης”, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

Χαζάκης Κ.(1999) “Τα κίνητρα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις υπό μετάβαση χώρες – Οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας”, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Α) Την ψήφιση του επενδυτικού νόμου 8/28.1.1992 («Επιχειρηματική Δραστηριότητα αλλοδαπών προσώπων και προστασία των Ξένων Επενδύσεων»). Ως φυσικά ή νομικά πρόσωπα ορίζονται α) νομικά πρόσωπα που είναι καταχωρημένα στο εξωτερικό, β) κάθε εταιρία που στερείται νομικής προσωπικότητας και είναι καταχωρημένη στο εξωτερικό και γ) κάθε φυσικό πρόσωπο που έχει αλλοδαπή ιθαγένεια και η μόνιμη διαμονή του είναι στο εξωτερικό. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 9, ως ξένη επένδυση θεωρείται η επένδυση είτε ενός αλλοδαπού προσώπου, είτε μιας εταιρίας στην οποία συμμετέχει το αλλοδαπό πρόσωπο με ποσοστό άνω του 50% σε α) μετοχές και ποσοστά συμμετοχής σε εμπορικές εταιρείες, β) δικαιώματα ιδιοκτησίας και περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα σε ακίνητα, γ) ιδιοκτησία μιας επιχείρησης, δ) τραπεζικές καταθέσεις, ε) ομολογίες, χρηματικά ομόλογα και λοιπούς τίτλους που εκδίδονται από το κράτος ή από τα βουλγαρικά νομικά πρόσωπα και στ) πιστώσεις που χορηγούνται για περιόδους που υπερβαίνουν την πενταετία. Περιορισμοί στην επενδυτική δραστηριότητα επιβάλλονται – σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.γ' του Νόμου – στις παρακάτω περιπτώσεις (απαιτείται άδεια του Υπουργικού Συμβουλίου):

- α) Παραγωγή και εμπορία όπλων, πυρομαχικών και στρατιωτικού εξοπλισμού.
- β) Άσκηση τραπεζικής και ασφαλιστικής δραστηριότητας ή συμμετοχή σε τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες (ειδικά για τις επενδύσεις στον τραπεζικό τομέα, υπεύθυνη για χορήγηση άδειας είναι η Εθνική Τράπεζα της Βουλγαρίας).
- γ) Απόκτηση ακίνητης περιουσίας σε «ευαίσθητες» γεωγραφικές περιοχές (αφορούν κυρίως σε περιοχές της Νοτιοανατολικής Βουλγαρίας, όπου διαμένει η τουρκική μειονότητα).
- δ) Έρευνα, ανάπτυξη και εξαγωγή φυσικού πλούτου στα χωρικά ύδατα, την υφαλοκρηπίδα και την αποκλειστική οικονομική ζώνη.
- ε) Απόκτηση συμμετοχής που εξασφαλίζει την πλειοψηφία στη λήψη αποφάσεων σε εταιρεία που αναπτύσσει επιχειρηματική δραστηριότητα.

Εξάλλου, ιδιαίτερες ρυθμίσεις εισήχθησαν στον επενδυτικό νόμο για την κατοχύρωση της αρχής της εθνικής μεταχείρισης για τα αλλοδαπά φυσικά και νομικά πρόσωπα (άρθρο 3 παρ.α'), τη θέσπιση της ρήτρας σταθεροποίησης των πλεονεκτημάτων και των ευνοϊκών ρυθμίσεων του νόμου (άρθρο 8), τη δυνατότητα

επαναπατρισμού των κερδών¹¹ (άρθρο 13), την αυστηρότητα των όρων υπό τους οποίους λαμβάνουν χώρα οι απαλλοτριώσεις¹² (άρθρο 10), αλλά και για την παροχή εγγυήσεων υπέρ των αλλοδαπών επενδυτών για απαιτήσεις έναντι τρίτων (άρθρο 12).

Β) Τη σύναψη Σύμβασης ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία περί της Αποφυγής της Διπλής Φορολογίας¹³ (υπογράφηκε στις 15 Φεβρουαρίου 1991, κυρώθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο με το Ν.2255/1994¹⁴). Σύμφωνα με τη Σύμβαση (η οποία αφορά στους φόρους εισοδήματος και κεφαλαίου και συγκεκριμένα στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, εταιρειών, αλλά και στο φόρο ακίνητης περιουσίας):

- Το αποκτηθέν εισόδημα από ακίνητη περιουσία Έλληνα πολίτη στη Βουλγαρία μπορεί να φορολογείται στη Βουλγαρία (άρθρο 6).
- Τα κέρδη της επιχείρησης που δραστηριοποιείται στο συμβαλλόμενο κράτος φορολογούνται μόνο σ' αυτό το κράτος, εκτός και αν η επιχείρηση είναι εγκατεστημένη και σε άλλο κράτος, οπότε η φορολόγηση γίνεται από το κράτος της μόνιμης εγκατάστασης (άρθρο 7 παρ.1).
- Τα κέρδη που προέρχονται από την εκμετάλλευση πλοίων ή αεροσκαφών που μετέχουν σε διεθνείς μεταφορές φορολογούνται μόνο στο συμβαλλόμενο κράτος στο οποίο είναι νηολογημένα τα πλοία ή στο οποίο βρίσκεται η έδρα της πραγματικής αεροπορικής επιχείρησης (άρθρο 8, παρ.1 και 2).
- Κεφάλαιο (κινητή ή ακίνητη περιουσία) που αποτελεί τμήμα της επαγγελματικής περιουσίας μιας μόνιμης εγκατάστασης στο άλλο συμβαλλόμενο κράτος, μπορεί να φορολογείται στο άλλο αυτό κράτος (άρθρο 22).
- Έλληνας πολίτης που φορολογείται στη Βουλγαρία δικαιούται έκπτωσης από το φόρο εισοδήματος και το φόρο κεφαλαίου, ισόποσης προς το φόρο εισοδήματος που καταβλήθηκε στη Βουλγαρία (άρθρο 23, παρ.1α). Μάλιστα, εάν το εισόδημα που αποκτάται στη Βουλγαρία είναι μέρισμα που πληρώνει μια εταιρεία με έδρα τη Βουλγαρία σε μια εταιρία με έδρα την Ελλάδα, η πίστωση φόρου λαμβάνει υπόψη το

¹¹ Μπορεί να επαναπατρίσκει α) εισόδημα που προκύπτει από επενδυτική δράση, β) αποζημίωση λόγω απαλλοτρίωσης της περιουσίας για τους λόγους που προβλέπονται στο Νόμο, γ) ρευστοποίηση προκύπτουσα από τον τερματισμό της επένδυσης (απόσυρση κεφαλαίων), δ) είσπραξη προκύπτουσα από την πώληση του προϊόντος της επένδυσης και ε) ποσό προκύπτων μετά από αναγκαστική εκτέλεση.

¹² Η απαλλοτρίωση μπορεί να γίνει μόνο για «κατ' εξαίρεση σημαντικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, οι οποίοι δε δύναται να αντιμετωπισθούν με άλλον τρόπο».

¹³ Αναθεωρήθηκε το 2000 και ετέθη εκ νέου σε ισχύ την 22/1/2002.

¹⁴ ΦΕΚ 195, τεύχ. Α', 18.11.1994.

φόρο στα κέρδη που καταβλήθηκαν στη Βουλγαρία από την εταιρία που πληρώνει τα μερίσματα γι' αυτό το εισόδημα (άρθρο 23, παρ.1γ).

- Εξασφαλίζεται η αποφυγή διακριτικής φορολογικής μεταχείρισης σε σχέση με τους υπηκόους του κράτους και ορίζεται διαδικασία αμοιβαίου διακανονισμού στην περίπτωση που ένα πρόσωπο θεωρεί πως του επιβάλλεται φορολογία που δεν είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της Σύμβασης (άρθρα 24, 25).

Γ) Την υπογραφή της Διμερούς Επενδυτικής Συμφωνίας Ελλάδας – Βουλγαρίας (ΦΕΚ Α' 11/8.2.1994, Νόμος 2182/8.12.1994, «Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Βουλγαρίας για την προώθηση και αμοιβαία προστασία των επενδύσεων»). Διευρύνει τις δυνατότητες που παρείχε ο επενδυτικός νόμος 8/1992 για την ανάληψη ΑΞΕ συμπεριλαμβάνοντας κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο (άρθρο 1), ενώ προβλέπεται ο επαναπατρισμός των κερδών σε ελεύθερο μετατρέψιμο νόμισμα, χωρίς τραπεζικούς περιορισμούς (άρθρο 6).

Δ) Την ψήφιση του επενδυτικού νόμου 97/24.10.1997 («Περί της Ξένης Επενδυτικής Δραστηριότητας»). Σύμφωνα με το άρθρο 12 του νόμου, ως ΑΞΕ λαμβάνονται πλέον και οι εξής: α) μετοχές και μερίδια σε εμπορικές εταιρίες, β) τίτλοι ιδιοκτησίας σε κτίρια και περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα σε ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, γ) δικαιώματα ιδιοκτησίας σε επιχειρήσεις ή αυτόνομα τμήματα αυτών, σύμφωνα με το νόμο για την «Ανασυγκρότηση και Ιδιωτικοποίηση των κρατικών και δημοτικών επιχειρήσεων», δ) αξιόγραφα, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών ομολόγων και παράγωγα αυτών, τα οποία εκδίδει το κράτος, οι δήμοι ή άλλα βουλγαρικά νομικά πρόσωπα με υπόλοιπο περιόδου λήξεως όχι μικρότερο των έξι μηνών, ε) τίτλοι και δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (πατέντες, εμπορικά σήματα κ.λ.π.) και στ) δικαιώματα που προκύπτουν από συμβόλαια παραχώρησης της εκμετάλλευσης κρατικής ιδιοκτησίας σε ιδιώτες ή από συμβόλαια ανάθεσης της διοίκησης κρατικών επιχειρήσεων σε ιδιώτες. Άλλες ρυθμίσεις του νόμου είναι η παροχή φορολογικών κινήτρων (άρθρα 18 – 22), η ένταξη της Υπηρεσίας Ξένων Επενδύσεων στο Υπουργικό Συμβούλιο (άρθρα 10, 11), η υπερίσχυση των Διεθνών Συμβάσεων που περιέχουν ευνοϊκότερες διατάξεις έναντι της εσωτερικής έννομης τάξης (άρθρο 3).

Σημαντικές είναι επίσης και οι ρυθμίσεις του φορολογικού συστήματος¹⁵. Σύμφωνα πάντα με την Ετήσια Έκθεση για την Πορεία της Βουλγαρικής Οικονομίας και τις Οικονομικές & Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας – Βουλγαρίας (2007), «ο Φορολογικός Νόμος που τέθηκε σε ισχύ το Δεκέμβριο του 2007 ελαφραίνει τις προϋποθέσεις σχετικά με την απαλλαγή φόρου για ορισμένες επιχειρηματικές δαπάνες, επιτρέπει στους εμπόρους λιανικής να αφαιρούν ελλείμματα απογραφής μέχρι ένα ορισμένο ποσοστό των καθαρών πωλήσεών τους, εισάγει ορισμένες εξαιρέσεις αναφορικά με την υποχρέωση προκαταβολής εταιρικών φόρων και ταυτόχρονα γεφυρώνει τη διαφορά στη φορολογική βάση για τις μηνιαίες προκαταβολές εταιρικού φόρου για το διάστημα Ιανουαρίου – Μαρτίου με εκείνη για τους υπόλοιπους μήνες του έτους. Επίσης, ο ορισμός των έμμεσων διανομών κερδών διευρύνεται με σκοπό να περιλάβει και τους τόκους σε ορισμένα soft δάνεια, ενώ διευκρινίζεται ότι οι κεφαλαιοποιημένες δαπάνες τόκων μέσω απόσβεσης των παγίων δεν περιλαμβάνονται στην ελλιπή κεφαλαιοποίηση (thin capitalization). Οι παραπάνω ρυθμίσεις ισχύουν από 1^η Ιανουαρίου 2008.

Σε ότι αφορά στη διεθνή φορολογία, από 1^η Ιανουαρίου 2008 η κύρια εξέλιξη έγκειται στην παρακράτηση φορολογίας μερισμάτων που εξάγονται, η οποία μειώθηκε από 7% σε 5%. Η τροποποίηση του Φορολογικού Νόμου που ψηφίστηκε το Δεκέμβριο του 2007 εισάγει την κατάργηση της προοδευτικής κλίμακας φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και την αντικαθιστά με ενιαίο (flat tax) συντελεστή 10%, εξισώνοντάς την με εκείνη που ισχύει από το προηγούμενο έτος για τη φορολόγηση των εταιρειών. Σε σχέση με τα ισχύοντα του 2007, η ρύθμιση αυτή συνεπάγεται σοβαρή ελάφρυνση της φορολογικής επιβάρυνσης των φυσικών προσώπων έως και 14% (καταργήθηκαν τα κλιμάκια φόρου 20% και 24%). Παράλληλα όμως μειώθηκαν ή και καταργήθηκαν φορολογικές ελαφρύνσεις. Οι τροποποιήσεις αυτές ισχύουν από 1^η Ιανουαρίου 2008».

Αντίστοιχα, όπως προαναφέρθηκε, από 1^η Ιανουαρίου 2007 ο εταιρικός φόρος ανέρχεται στο 10% επί των φορολογούμενων κερδών (flat tax). Τα όρια δε των αποσβέσεων που καλύπτει η βουλγαρική νομοθεσία εξαρτώνται από την κατηγορία των αντίστοιχων τύπων παγίων (για το δημοσιονομικό έτος 2008, το ετήσιο ποσοστό

¹⁵ Η φορολογία στη Βουλγαρία δέχτηκε πολλές μεταβολές. Από 40% για τις επιχειρήσεις με φορολογικά έσοδα άνω του 1 εκ. λέβα ετησίως και 30% για επιχειρήσεις με έσοδα λιγότερα από 1 εκ. λέβα (διάταγμα 56/1989), ο φορολογικός συντελεστής μειώθηκε στο 30% και 20% για ποσό μεγαλύτερο (και αντίστοιχα μικρότερο) των 50 εκ. λέβα (1998), ενώ μειώθηκε για όλες τις περιπτώσεις το 2002 στο 23,5%.

αναγνωριζόμενης απόσβεσης για τα κτίρια είναι 4%, για το μηχανολογικό εξοπλισμό 30% ή 50%, για τα μεταφορικά μέσα 10%, τον ηλεκτρονικό εξοπλισμό 50%, τα αυτοκίνητα 25%).

Όσον αφορά στις φορολογικές απαλλαγές, αυτές μπορούν να φθάσουν μέχρι και το 100% για εκείνες τις βιομηχανίες που εγκαθίστανται σε περιοχές με ανεργία μεγαλύτερη από το 35% του μέσου όρου. Η ισχύς της απαλλαγής είναι για πέντε χρόνια, ανεξάρτητα αν στο μεταξύ έχει μειωθεί η ανεργία. Επίσης, μπορεί να δοθεί απαλλαγή φόρου μέχρι 10% της αξίας επενδύσεων σε κτίρια, υποδομές, μεταφορικά μέσα κ.λ.π. (με εξαίρεση τα επιβατηγά αυτοκίνητα), εάν η επένδυση γίνει σε περιοχές με ανεργία μεγαλύτερη από το 50% του μέσου όρου. Προβλέπεται δε αφαίρεση από τα κέρδη των αμοιβών μέχρι και 12 μηνών, εφόσον αφορούν σε προσληφθέντες ανέργους εγγεγραμμένους στη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης. Επίσης, τα νομικά πρόσωπα – συμπεριλαμβανομένων εκείνων που χρησιμοποιούν αλλοδαπούς από άλλες χώρες – μέλη της ΕΕ και εκτελούν προγράμματα τεχνικής συνεργασίας που χρηματοδοτούνται από τα κοινοτικά προγράμματα Phare και ISPA – απαλλάσσονται από τη φορολογία εταιρειών στη Βουλγαρία.

Παρακράτηση φόρου 5% επιβάλλεται στις πληρωμές μερισμάτων ή μεριδίων ρευστοποίησης σε πρόσωπα – μη κατοίκους της Βουλγαρίας, αλλά και σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα – κατοίκους της χώρας που δεν ασκούν εμπορική δραστηριότητα (πρόσωπα με «παθητικά» εισοδήματα). Μερίσματα προς τη μητρική εταιρεία (με έδρα σε κράτος μέλος της ΕΕ) δεν υπόκεινται σε παρακράτηση φόρου, εφόσον η μητρική εταιρεία κατέχει τουλάχιστον το 15% του κεφαλαίου της βουλγαρικής θυγατρικής για τουλάχιστον 10 συνεχόμενα έτη.

Από τον Αύγουστο του 2007 ισχύει ο τροποποιημένος Νόμος Προώθησης Επενδύσεων της Βουλγαρίας (Εφ. Κυβ. 42/2007)¹⁶. Σύμφωνα με αυτόν, οι επενδύσεις διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: Σε εκείνες που θεωρούνται Α' τάξεως με κεφάλαιο άνω των 70 εκ. λέβα (35 εκ. ευρώ) και σε εκείνες που θεωρούνται Β' τάξεως με κεφάλαιο άνω των 40 εκ. λέβα (20 εκ. ευρώ). Εφόσον οι αρχικές επενδύσεις πραγματοποιούνται εξ ολοκλήρου σε περιοχές όπου η ανεργία είναι μεγαλύτερη κατά τουλάχιστον 35% σε σχέση με το μέσο όρο της ανεργίας στη χώρα, τα ανωτέρω όρια γίνονται: για Α' τάξη 35 εκ. λέβα και για Β' τάξη 20 εκ. λέβα. Εάν το τοπικό ποσοστό ανεργίας είναι μέχρι 35% υψηλότερο σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας, τα όρια

¹⁶ Παράλληλα ισχύουν και οι Κανονισμοί για την Εφαρμογή του Νόμου Προώθησης Επενδύσεων (Εφ. Κυβ. 76/2007).

γίνονται: για Α' τάξη 45 εκ. λέβα και για Β' τάξη 25 εκ. λέβα. Εάν η επένδυση αφορά σε υψηλή τεχνολογία στη βιομηχανία, τα όρια είναι για Α' τάξη 35 εκ. λέβα και για Β' τάξη 20 εκ. λέβα και εφόσον η επένδυση αφορά σε υψηλή τεχνολογία στις υπηρεσίες, τα όρια γίνονται για την Α' τάξη 23 εκ. λέβα και για τη Β' τάξη 13 εκ. λέβα¹⁷.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί πως η βουλγαρική οικονομία εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από έντονα αντικίνητρα στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Συγκεκριμένα, η γραφειοκρατία του δημοσίου τομέα θεωρείται ως ένα από τα κυριότερα εμπόδια ανάπτυξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, βασικός παράγοντας αποθάρρυνσης των υποψηφίων επενδυτών και, επομένως, της ανάπτυξης της εισροής Α.Ε.Ε. στη χώρα.

Σύμφωνα με μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας για το ισχύον επιχειρηματικό – οικονομικό περιβάλλον 178 χωρών παγκοσμίως, η Βουλγαρία κατέχει την 100^η θέση (μεταξύ 178 χωρών) όσον αφορά στην ευκολία έναρξης επιχείρησης. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει από τη λεπτομερειακή ανάλυση: α) του συνόλου των διαδικασιών που απαιτούνται για την ίδρυση μιας επιχείρησης (Βουλγαρία: 9, Ο.Ο.Σ.Α.: 6), β) του χρόνου που απαιτείται για την έκδοση της άδειας λειτουργίας (Βουλγαρία: 32 ημέρες, Ο.Ο.Σ.Α.: 14,9 ημέρες), γ) του κόστους σε παράβολα, φόρους και χαρτόσημα που απαιτείται για την ίδρυση μιας επιχείρησης [Βουλγαρία 8,4% του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος (Α.Ε.Ε.), Ο.Ο.Σ.Α 5,1% του Α.Ε.Ε.] και δ) του κατώτατου κεφαλαίου που απαιτείται να καταβληθεί πριν από την έναρξη των εργασιών της επιχείρησης (Βουλγαρία 56,3% του Α.Ε.Ε., Ο.Ο.Σ.Α. 32,5% του Α.Ε.Ε.).

Η έκδοση αδειών αποτελεί άλλο ένα γραφειοκρατικό εμπόδιο για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Η ίδια μελέτη αποκαλύπτει πως η Βουλγαρία βρίσκεται σε μειονεκτική θέση (103^η θέση/178). Πιο συγκεκριμένα, απαιτούνται 22 διαδικασίες (Ο.Ο.Σ.Α.: 14) και 131 ημέρες (Ο.Ο.Σ.Α.: 153), με το κόστος να ανέρχεται στο 499,9% του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος (Α.Ε.Ε.) (Ο.Ο.Σ.Α 62,2% του Α.Ε.Ε.).

¹⁷ Η βοήθεια που παρέχεται στα επενδυτικά σχέδια είναι η εξής: μικρότεροι χρόνοι για διοικητικές διαδικασίες (κατηγορίες Α και Β), ειδική ξεχωριστή διοικητική αντιμετώπιση (κατηγορία Α), ελαφρύτερες προϋποθέσεις για απόκτηση δημόσιας ή δημοτικής ακίνητης περιουσίας (κατηγορίες Α και Β), χρηματοοικονομική στήριξη για την κατασκευή υποδομών (κατηγορία Α) και χρηματοοικονομική στήριξη για απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων για προσωπικό μέχρι ηλικίας 29 ετών (κατηγορίες Α και Β). Για κάθε μια παροχή – κίνητρο υπάρχουν ειδικοί όροι και προϋποθέσεις που ορίζονται από το Νόμο και υλοποιούνται από την Υπηρεσία Επενδύσεων στη Βουλγαρία (Invest Bulgarian Agency).

Έντονο όμως πρόβλημα υπάρχει και με τη διαφθορά. Σύμφωνα με εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αλλά και τις προειδοποιήσεις του αρμόδιου για τη διεύρυνση Επιτρόπου (Günter Verheugen), η Βουλγαρία περιλαμβάνεται μεταξύ των χωρών με τους υψηλότερους δείκτες αδιαφάνειας και διαφθοράς. Ακόμα και μετά τη διεύρυνση, τα επίπεδα διαφθοράς παραμένουν υψηλά¹⁸.

Εξάλλου, σύμφωνα με το δείκτη Transparency International's Corruption Perception Index, η Βουλγαρία κατατάσσεται στην 64^η θέση, ανάμεσα σε 180 χώρες. Πιο συγκεκριμένα, η Βουλγαρία, σε κλίμακα από το 0 (υψηλή διαφθορά) μέχρι το 10 (απουσία διαφθοράς) βαθμολογείται με 4,1. Οι μελέτες δείχνουν πως οι τομείς που επηρεάζονται περισσότερο είναι αυτοί των κρατικών λειτουργιών σε τελωνεία, δήμους, ιατρικές υπηρεσίες, αστυνομία, φορολογικές αρχές και δικαστήρια. Η πρόσφατη ένταξη της Βουλγαρίας στην Ε.Ε., καθώς και οι προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης στοχεύουν ακριβώς στον περιορισμό και την εξάλειψη των φαινομένων της αδιαφάνειας και της διαφθοράς¹⁹.

8.3.2 Η περίπτωση της Ρουμανίας²⁰

Η Ρουμανία διαθέτει νομοθεσία ενθάρρυνσης και προστασίας τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων επενδύσεων. Σημειώνεται ωστόσο ότι από την 31.12.2006 έχει λήξει η ισχύς του παλαιού επενδυτικού νόμου (332/2001), ενώ η ρουμανική κυβέρνηση προωθεί εδώ και μεγάλο χρονικό διάστημα νέα βελτιωμένη νομοθεσία, η οποία θα δίνει έμφαση στην προσέλκυση μεγάλου μεγέθους ξένων επενδύσεων, με κατεύθυνση κυρίως τη ρουμανική περιφέρεια²¹ (σε τομείς όπως η δημιουργία υποδομών, η περιβαλλοντική προστασία, η έρευνα και ανάπτυξη, η εκπαίδευση και η αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού). Η εν λόγω νομοθεσία αναμένεται να είναι πλήρως εναρμονισμένη με την κοινοτική νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων.

¹⁸ <http://www.euractiv.com/en/enlargement/bulgaria-romania-score-badly-corruption/article-167167>.

¹⁹ Στα τέλη του 2008, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε το «πάγωμα» της κοινοτικής χρηματοδότησης ύψους 250 εκ. ευρώ λόγω των έντονων φαινομένων διαφθοράς που εξακολουθεί να υφίσταται στο δημόσιο τομέα.

²⁰ Απόσπασμα από την ετήσια Έκθεση της Ελληνικής Πρεσβείας στο Βουκουρέστι (2006 – 2007).

²¹ Οι επενδυτικοί νόμοι που υποβλήθηκαν σημαντικά την προσέλκυση των ΑΞΕ στη Ρουμανία ήταν οι εξής: 35/1991, 31/1997, 241/1998, 332/2001. Επίσης, ιδιαίτερης σημασίας υπήρξε και η Διμερής Επενδυτική Συμφωνία Ελλάδας – Ρουμανίας (1991).

Οι ξένοι επενδυτές απολαμβάνουν των ιδίων δικαιωμάτων με τους εγχώριους. Δεν υπάρχει νομοθετικός περιορισμός στη συμμετοχή αλλοδαπού σε ρουμανικό νομικό πρόσωπο, η οποία μπορεί να φτάσει και το 100%. Οι κύριοι βιομηχανικοί τομείς στους οποίους απαιτείται ειδική άδεια προκειμένου να πραγματοποιηθεί επένδυση είναι η άμυνα, τα κρατικά μονοπώλια και η εθνική ασφάλεια. Αλλοδαποί επενδυτές μπορούν να συμμετάσχουν στο κεφάλαιο εταιρείας οποιουδήποτε νομικού τύπου, όπως επίσης και να απολαμβάνουν δικαιώματα πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας και δικαιώματα συμμετοχής στα έσοδα και τα κέρδη εταιρειών. Επίσης, προστατεύονται από μέτρα εθνικοποίησης, απαλλοτρίωσης και κάθε παρόμοιο μέτρο περιορισμού του δικαιώματος ιδιοκτησίας.

Γενικότερα, τα σχετικά δικαιώματα των ξένων επενδυτών είναι η ελευθερία πραγματοποίησης επένδυσης σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιοδήποτε κλάδο επιτρέπεται από το ρουμανικό δίκαιο, η ισότητα μεταχείρισης από τους Ρουμάνους επενδυτές, οι εγγυήσεις προστασίας της ιδιοκτησίας, το δικαίωμα εκμετάλλευσης φορολογικών και τελωνειακών προνομίων (σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις του ρουμανικού δικαίου), το δικαίωμα ιδιοκτησίας σε κινητά και ακίνητα, καθώς και το δικαίωμα επιλογής δικαστικής ή διαιτητικής δικαιοδοσίας για διαφορές που προκύπτουν από την επένδυσή τους.

Επίσης, οι ξένοι επενδυτές με κατοικία εκτός Ρουμανίας έχουν – εκτός από τα γενικά προνόμια για τους επενδυτές – και τα παρακάτω δικαιώματα:

- Δικαίωμα μεταφοράς στο εξωτερικό, σε ξένο συνάλλαγμα, μετά την πληρωμή των σχετικών φόρων των μερισμάτων ή κερδών κεφαλαιουχικών εταιρειών με έδρα τη Ρουμανία, των εσόδων από προσωπικές εταιρείες, των εσόδων από πώληση μετοχών και εταιρικών μεριδίων και των προϊόντων που προκύπτουν από την εκκαθάριση εταιρειών.
- Δικαίωμα προνομιακής μεταχείρισης που προσφέρεται από τη Ρουμανική νομοθεσία ή διμερή συνθήκη προστασίας επενδύσεων μεταξύ της Ρουμανίας και άλλου κράτους.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ρουμανία εξελίχθηκε τα τελευταία χρόνια σε έναν ιδιαίτερα ελκυστικό προορισμό για τους αλλοδαπούς επενδυτές λόγω, μεταξύ άλλων, του μεγέθους της αγοράς της (21,6 εκ. καταναλωτές) και της με υψηλούς ρυθμούς δυναμικά εξελισσόμενης οικονομίας της. Ο βαθμός ελκυστικότητάς της αυξήθηκε ιδιαίτερα τα 2-3 χρόνια πριν την πλήρη ένταξή της στην ΕΕ, όταν πλέον διεφάνη ότι

σύντομα (από 01.01.2007) θα αποτελούσε μέρος της ευρωπαϊκής ενιαίας εσωτερικής αγοράς.

Επειδή όμως οι ρουμανικές αρχές διέγνωσαν εγκαίρως ότι το πλεονέκτημα του χαμηλού εργατικού κόστους, πάνω στο οποίο στηρίχθηκε αρχικά η μαζική παραγωγή προϊόντων υψηλής έντασης εργασίας (έτοιμο ένδυμα, υποδήματα κλπ), θα έχανε μέσα στα επόμενα χρόνια – λόγω του διψήφιου ποσοστού αύξησης των μισθών – τη σπουδαιότητα που κατείχε στο παρελθόν, προχώρησαν στην παροχή νέων ελκυστικών κινήτρων προς τους υποψήφιους επενδυτές. Έτσι, από την 01.01.2005 η Ρουμανία μείωσε το φορολογικό συντελεστή τόσο επί των εταιρικών κερδών όσο και επί του εισοδήματος των φυσικών προσώπων στο 16% (flat rate). Πριν την εν λόγω μείωση ο φορολογικός συντελεστής επί των εταιρικών κερδών ανερχόταν στο 25%, ενώ για τα εισοδήματα των φυσικών προσώπων κυμαινόταν μεταξύ 18% και 40%.

Αντίστοιχα, για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις ο φορολογικός συντελεστής ανέρχεται στο 2,5% το 2008 και στο 3% το 2009²², ενώ τα φυσικά πρόσωπα επιβαρύνονται με φορολογικό συντελεστή ύψους 16%. Επίσης, για τα εισοδήματα και τις επενδύσεις επιβάλλονται επιπρόσθετα και οι εξής φόροι:

α) Φορολογία τόκων καταθέσεων 0% (για κοινοτικούς καταθέτες – φυσικά πρόσωπα), 10% ή 16% (για μη κοινοτικούς καταθέτες ή και κοινοτικούς καταθέτες – νομικά πρόσωπα, ανάλογα με το είδος και την ημερομηνία της κατάθεσης).

β) Φορολογία υπεραξίας από πώληση μετοχών εταιρειών του χρηματιστηρίου 16% (εφόσον ο κάτοχος των μετοχών τις είχε στην κυριότητά του για διάστημα μικρότερο του ενός έτους) ή 1% (στην αντίθετη περίπτωση). Στην περίπτωση υπεραξίας από πώληση μετοχών μη εισηγμένων εταιρειών, ο φορολογικός συντελεστής είναι 16%.

γ) Φορολογία υπεραξίας από πώληση ακινήτων 3%, εάν η πώληση έλαβε χώρα εντός τριών ετών από την ημερομηνία κτήσης τους ή 2%, εάν η περίοδος ήταν μεγαλύτερη των τριών ετών (για πωλήσεις αξίας άνω των 200 χιλ. λεί, οι ως άνω συντελεστές μειώνονται αντίστοιχα σε 2% και 1% για το υπερβάλλον ποσό, συν ένα καθορισμένο σταθερό ποσό φόρου ύψους 4.000 – 6.000 λεί).

²² Μια μικρομεσαία επιχείρηση επιβαρύνεται με μειωμένο φορολογικό συντελεστή, εφόσον συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: α) το αντικείμενο δραστηριότητάς της είναι τουλάχιστον κατά το ήμισυ άλλο από παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και υπηρεσιών management, β) έχουν μεταξύ 1 και 9 απασχολούμενων, γ) έχουν κύκλο εργασιών το πολύ έως 100.000 ευρώ και δ) έχουν αποκλειστικά ιδιωτικό κεφάλαιο.

δ) Φορολόγηση royalties 0% (από 01.01.2011, για πληρωμή royalties σε κοινοτικές εταιρείες που κατέχουν επί διετία τουλάχιστον το 25% του μετοχικού κεφαλαίου της ρουμανικής εταιρείας), 10% (ισχύει υπό την ίδια ως άνω προϋπόθεση και για μεταβατική περίοδο από την εντάξη της Ρουμανίας στην ΕΕ έως την 31.12.2010) ή 16% (για μη κοινοτικούς αποδέκτες ή και για κοινοτικούς, εφόσον δεν ισχύουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις).

ε) Φορολόγηση μερισμάτων 0% ή 16% για καταβολή μερισμάτων σε κοινοτικά νομικά πρόσωπα (αναλόγως εάν ο αποδέκτης κατείχε επί διετία τουλάχιστον το 15% - ή το 10% από 01.01.2009 - των μετοχών της ρουμανικής επιχείρησης που διανέμει μέρισμα), 10% για μερίσματα που διανέμονται σε ρουμανικά νομικά πρόσωπα και 16% για μερίσματα που διανέμονται σε ρουμανικά φυσικά πρόσωπα.

στ) Φορολόγηση 20% - 25% για εισοδήματα κερδών από τυχερά παιχνίδια και φορολόγηση εισοδημάτων από χρηματικά έπαθλα με 16%.

Η παραπάνω φορολογική επιβάρυνση δεν ισχύει απόλυτα για τη χώρα μας, αφού η Ελλάδα έχει υπογράψει συμφωνία αποφυγής διπλής φορολογίας με τη Ρουμανία (από το 1995), σύμφωνα με την οποία οι φορολογικοί συντελεστές για μερίσματα είναι 25% ή 45% (ο χαμηλότερος συντελεστής εφαρμόζεται σε μερίσματα που διανέμονται από ρουμανικά νομικά πρόσωπα), για τόκους καταθέσεων 10% και για royalties 5% ή 7% (ο χαμηλότερος συντελεστής εφαρμόζεται σε royalties από πολιτιστικά δικαιώματα).

Ειδικές ρυθμίσεις προβλέπονται και για το Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), ο οποίος ανέρχεται στο 19% για την πλειοψηφία των προϊόντων²³. Οι ρουμανικές εξαγωγές, όπως και οι εισαγωγές από κοινοτικές χώρες, εξαιρούνται του συγκεκριμένου φόρου. Επίσης, επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών (τζίρο) μικρότερο των 35.000 ευρώ δεν υποχρεούνται να εγγραφούν στις φορολογικές αρχές για την καταβολή του ΦΠΑ.

Ωστόσο και στην περίπτωση της Ρουμανίας δε λείπουν τα προβλήματα στις δομές της οικονομίας και του κρατικού μηχανισμού, τα οποία αποθαρρύνουν την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Συγκεκριμένα η γραφειοκρατία, η έλλειψη ξεκάθਾਰου νομικού πλαισίου, καθώς και οι συνεχείς αλλαγές νομοθεσίας αποτέλεσαν αποτρεπτικούς παράγοντες που περιόρισαν την εισδοχή κεφαλαίων στη ρουμανική αγορά.

²³ Για συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, όπως τα φάρμακα, τα βιβλία, τα εισιτήρια μουσείων και κινηματογράφων, η διαμονή σε ξενοδοχειακές μονάδες κ.λ.π., ο ΦΠΑ είναι 9%.

Ο επενδυτικός νόμος (332/2001), η ισχύς του οποίου εξέπνευσε την 31/12/2006, δεν καλύπτει πλέον νέες επενδύσεις που πραγματοποιούνται στη Ρουμανία, παρά μόνον όσες είχαν πραγματοποιηθεί προ της 31/12/2006. Ο παλαιός επενδυτικός νόμος δεν εισήγαγε μεν πολλά κίνητρα, αλλά δημιούργησε πλαίσιο νομικής σταθερότητας. Κίνητρα δίνονταν ιδιαίτερα για επενδύσεις άνω του 1 εκ. δολ. με ιδιαίτερη βαρύτητα για την οικονομία.

Από τα κίνητρα που έδινε ο παλαιός επενδυτικός νόμος σε συνδυασμό με τη φορολογική νομοθεσία, εξακολουθούν να ισχύουν εκείνα της χρήσης της μεθόδου ταχείας απόσβεσης για αγορές τεχνολογικού εξοπλισμού, της χαμηλής φορολόγησης μικροεπιχειρήσεων, της μεταβίβασης των ζημιών της επιχείρησης στα επόμενα πέντε έτη, των φοροαπαλλαγών των εισοδημάτων που προέρχονται από τη δημιουργία λογισμικού, των φοροαπαλλαγών ή των γενικότερων μειώσεων στους συντελεστές για επιχειρήσεις από τοπικές αρχές, των επιχορηγήσεων στις επιχειρήσεις για δημιουργούμενες θέσεις εργασίας και οργάνωση σεμιναρίων επιμόρφωσης εργαζομένων, της απαλλαγής από την πληρωμή τελωνειακών δασμών για τεχνολογικό εξοπλισμό, μηχανήματα μετρήσεως και αυτοματισμού, προϊόντα λογισμικού και άλλα συναφή «νέα» προϊόντα, τα οποία έχουν ένα έτος παλαιότητας (για προϊόντα των εν λόγω κατηγοριών προελεύσεως ΕΕ έχουν βέβαια ήδη καταργηθεί οι τελωνειακοί δασμοί, ύστερα από την ένταξη της χώρας στην ΕΕ).

Επίσης, με βάση τη ρουμανική νομοθεσία, ίσχυαν και ειδικότερα κίνητρα, αναφορικά με: (α) ελεύθερες ζώνες (Νόμος 84/1992, με τροποποιήσεις, στις περιοχές ‘Sulina’, ‘South Constantza’, ‘Basarabi’, ‘Galatsi’, ‘Giurgiu’, ‘Braila’ ‘Curtici-Arad’), (β) Κίνητρα ειδικών γεωγραφικών ζωνών (28 τον αριθμό, Επείγον Κυβ. Διάταγμα 24/1998), (γ) Κίνητρα βιομηχανικών πάρκων (Κυβ. Διάταγμα 65/2001), (δ) Κίνητρα τεχνολογικών – επιστημονικών πάρκων (Κυβ. Διάταγμα 14/2002) και (ε) Κίνητρα για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (νόμος 346/2004).

Ασφαλώς, το νέο καθεστώς για τις χρήσεις γης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία. Πριν το 1990 το ρουμανικό κράτος ήλεγχε το μεγαλύτερο μέρος της γης μέσω κρατικών νομικών προσώπων ή αγροτικών συνεταιρισμών. Ιδιώτες μπορούσαν να έχουν ιδιοκτησία μόνο σε μικρά κομμάτια αγροτικής γης ή σε οικόπεδα. Σήμερα, κάτι τέτοιο δεν ισχύει, αφού φυσικά και νομικά πρόσωπα μπορούν να αποκτήσουν γη.

Σύμφωνα με το Ρουμανικό Σύνταγμα, πολίτες άλλων χωρών επιτρέπεται να αποκτήσουν γη στη Ρουμανία υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α. υπό τους όρους της ένταξης της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση,
- β. δυνάμει διεθνούς σύμβασης στην οποία η Ρουμανία έχει συμβληθεί και με βάση την αμοιβαιότητα ή
- γ. με κληρονομιά σύμφωνα με τους κανόνες της εξ αδιαθέτου διαδοχής.

Ωστόσο πολίτες ή νομικά πρόσωπα άλλων χωρών μπορούν να αποκτήσουν δικαιώματα ιδιοκτησίας σε κτίρια ή το δικαίωμα χρήσης γης βάσει συμβάσεων μισθώσεων, παραχώρησης κλπ.

Με νόμο πλαίσιο που ψηφίσθηκε από τη Ρουμανική Βουλή τον Ιούλιο του 2005, το δικαίωμα ιδιοκτησίας για τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα επεκτάθηκε και στη γη. Αλλοδαπά νομικά πρόσωπα δεν έχουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας γης στη Ρουμανία. Νομικά πρόσωπα με έδρα τη Ρουμανία όμως έχουν αυτό το δικαίωμα, ακόμη και αν το κεφάλαιό τους είναι 100% ξένο.

Για τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα κοινοτικής ιθαγένειας, σημειώνονται συνοπτικά τα ακόλουθα, όσον αφορά στα ιδιοκτησιακά τους δικαιώματα στη Ρουμανία:

- (α) Έχουν δικαίωμα ιδιοκτησίας κτιρίων, τόσο τα φυσικά, όσο και τα νομικά πρόσωπα, όπως εξάλλου και τα υπόλοιπα αλλοδαπά.
- (β) Δικαίωμα ιδιοκτησίας γης έχουν νομικά πρόσωπα εγκατεστημένα στη Ρουμανία, ακόμη και 100% ξένης συμμετοχής στο κεφάλαιο.
- (γ) Δικαίωμα ιδιοκτησίας γης έχουν οι πολίτες της ΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι διαμένουν μόνιμα στη Ρουμανία, ενώ έπειτα από μεταβατική περίοδο πέντε ετών θα μπορούν και οι μη διαμένοντες στη χώρα κοινοτικοί πολίτες να αγοράσουν γη.
- (δ) Όσον αφορά στο δικαίωμα ιδιοκτησίας αγροτικής γης, οι κοινοτικοί πολίτες θα δύνανται να αποκτήσουν αγροτική ή δασική γη, έπειτα από επταετή μεταβατική περίοδο μετά την ένταξη της Ρουμανίας στην ΕΕ. Στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, κοινοτικοί πολίτες μόνιμα εγκατεστημένοι στη Ρουμανία μπορούν να αποκτήσουν αγροτική γη, υπό την προϋπόθεση ότι θα διεξάγουν ανεξάρτητες γεωργικές δραστηριότητες και δε θα μεταβάλουν τη γεωργική χρήση της γης.

Σημειώνεται ωστόσο ότι τα περισσότερα από τα ανωτέρω προβλεπόμενα κίνητρα έχουν ήδη πάψει να ισχύουν, τελώντας υπό τους περιορισμούς που επιβάλλει στη Ρουμανία η ένταξή της στην ΕΕ, με βάση την κοινοτική νομοθεσία περί ανταγωνισμού και κρατικών ενισχύσεων και βεβαίως δεδομένου ότι πολλές από τις προβλεπόμενες ενισχύσεις, λ.χ. για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αντικαθίστανται

σταδιακά με τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις που θα είναι διαθέσιμες υπό το πρόγραμμα ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας. Γεγονός είναι πάντως ότι αυτή τη στιγμή υπάρχει νομοθετικό κενό όσον αφορά στην υποστήριξη της επενδυτικής δραστηριότητας στη Ρουμανία, το οποίο αναμένεται σύντομα να καλυφθεί²⁴.

8.4 Εμπειρική ανάλυση των ελληνικών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων προς τη βουλγαρική και ρουμανική αγορά

8.4.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις χώρες της διεύρυνσης

Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας που προηγήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι σημαντικότεροι προσδιοριστικοί παράγοντες των ΑΞΕ για τις χώρες της ΚΑΕ θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

Μέγεθος της αγοράς: Το μέγεθος της αγοράς προς την οποία θα κατευθυνθούν οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα. Όσο μεγαλύτερη είναι η αγορά, τόσο περισσότεροι είναι οι δυνητικοί αγοραστές του προϊόντος. Γι' αυτό το λόγο, το μέγεθος της αγοράς αναμένεται να παρουσιάζει θετική και στατιστικά σημαντική σχέση με την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων.

Ρυθμός ανάπτυξης της αγοράς: Μια επιχείρηση που προσδοκά να έχει μακρόχρονη παρουσία σε μια αγορά οφείλει να εκτιμήσει το μέγεθός της σε βάθος χρόνου. Διαφορετικά, η ανάληψη μιας άμεσης ξένης επένδυσης μπορεί να αποδειχθεί επικίνδυνη και επισφαλής, με απρόσμενα αποτελέσματα στη μακροχρόνια κατάσταση της επιχείρησης.

Εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό: Αποτελεί κύριο παράγοντα για την πραγματοποίηση μιας επένδυσης. Στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον, η γνώση και η καινοτομία θεωρούνται συγκριτικά πλεονεκτήματα για μια επιχείρηση, καθώς

²⁴ Ήδη, προσχέδιο νέου επενδυτικού νομοσχεδίου έχει διαβιβαστεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου να διαπιστωθεί η συμβατότητά του με τη σχετική κοινοτική νομοθεσία.

συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας και την ταυτόχρονη μείωση του κόστους εκπαίδευσης.

Κόστος Εργασίας: Αποτελεί ίσως το σημαντικότερο παράγοντα για την εγκατάσταση μιας επιχειρηματικής μονάδας στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στις χώρες των Βαλκανίων. Όσο χαμηλότερο είναι το κόστος εργασίας σε μια χώρα, τόσο πιθανότερο είναι να επιλεγεί ως τόπος επένδυσης. Γι' αυτό το λόγο, στην οικονομετρική ανάλυση, η ανεξάρτητη μεταβλητή του κόστους αναμένεται να παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα.

Επίπεδο συνδικαλισμού: Ο συνδικαλισμός σε μια χώρα θεωρείται αντικίνητρο για τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Κι αυτό, διότι με την οργανωμένη υπεράσπιση των συλλογικών τους συμφερόντων, οι εργαζόμενοι εμποδίζουν την υιοθέτηση μέτρων που έχουν ως στόχο τη δραστική μείωση του κόστους εργασίας (π.χ. ευέλικτες μορφές εργασίας).

Επίπεδο ανεργίας: Ένας ακόμα παράγοντας που εμφανίζεται σε αρκετές εμπειρικές μελέτες ως ανεξάρτητη μεταβλητή της ροής άμεσων ξένων επενδύσεων είναι το επίπεδο ανεργίας που επικρατεί στη χώρα υποδοχής. Όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό ανεργίας, τόσο ευκολότερο είναι για μια επιχείρηση να βρει το απαραίτητο εργατικό δυναμικό και μάλιστα με χαμηλό κόστος.

Πολιτικός κίνδυνος (sovereign risk): Είναι γεγονός ότι η διασφάλιση κλίματος πολιτικής σταθερότητας επηρεάζει άμεσα το οικονομικό περιβάλλον. Οι επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται να επενδύσουν στο εξωτερικό θα αποφύγουν να κατευθυνθούν σε μια χώρα όπου κυριαρχεί η πολιτική ανασφάλεια και η αβεβαιότητα, μειώνοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό το επιχειρηματικό ρίσκο.

Υποδομή (infrastructure): Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που ευνοεί την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων είναι τα έργα υποδομής που έχουν γίνει σε μια χώρα. Τα έργα υποδομής (δίκτυα μεταφορών, ενέργειας, εμπορίου κ.λ.π.) διασφαλίζουν τη δυνατότητα αποτελεσματικής εφαρμογής μιας επιχειρηματικής απόφασης και μάλιστα με χαμηλό κόστος. Γι' αυτό το λόγο, η συγκεκριμένη

ερμηνευτική μεταβλητή αναμένεται να σχετίζεται σημαντικά με τις ροές των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Φορολογία: Αποτελεί ισχυρό παράγοντα που ωθεί τις επιχειρήσεις στην ανάληψη άμεσων ξένων επενδύσεων. Η χαμηλή φορολογία στα κέρδη συνιστά σημαντικό κίνητρο για την εγκατάσταση μιας επιχειρηματικής μονάδας και χαρακτηρίζει κυρίως τις αναπτυσσόμενες χώρες που επιζητούν γρήγορη οικονομική ανάπτυξη.

Εξαγωγές: Η σχέση ανάμεσα στις εξαγωγές και τις άμεσες ξένες επενδύσεις απασχόλησε πολλές εμπειρικές μελέτες. Αρχικά, γινόταν η υπόθεση ότι οι άμεσες ξένες επενδύσεις υποκαθιστούν την εξαγωγική δραστηριότητα, έτσι ώστε να παρακάμπτονται τα εμπορικά εμπόδια (π.χ. δασμοί). Στη συνέχεια όμως, αρκετοί μελετητές παρατήρησαν θετική σχέση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές. Μάλιστα, ερμήνευσαν την παραπάνω συμπληρωματική τάση ως το αποτέλεσμα της προσπάθειας για ενίσχυση των εξαγωγών ακόμα και με την παρουσία της επιχείρησης στην ξένη αγορά. Μια άλλη πιθανή εξήγηση είναι η ανάπτυξη δεσμών εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα στους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις των δύο κρατών.

Συναλλαγματική αστάθεια: Η αστάθεια του εθνικού νομίσματος μιας χώρας αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων, ιδιαίτερα στην περίπτωση όπου η επιχείρηση αγοράζει πρώτες ύλες από εξωτερικούς προμηθευτές, καθώς και όταν τα προϊόντα προορίζονται για ξένες αγορές. Μια επιχείρηση ενδέχεται να παρουσιάσει σημαντικές απώλειες λόγω της συναλλαγματικής αστάθειας. Βέβαια, η ανάπτυξη σύγχρονων χρηματοοικονομικών προϊόντων (π.χ. futures, options, swaps) προστατεύει τις επιχειρήσεις από το συναλλαγματικό κίνδυνο. Οι χώρες της τελευταίας διεύρυνσης έχουν «δέσει» τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι παραπάνω κίνδυνοι.

Εγγύτητα: Είναι προφανές πως οι άμεσες ξένες επενδύσεις είναι πιο εύκολο να αναπτυχθούν ανάμεσα σε δύο χώρες που έχουν γεωγραφική γειτνίαση. Σε αυτή την περίπτωση, συνήθως λαμβάνονται υπόψη και άλλοι σχετικοί παράγοντες, όπως οι κοινές πολιτιστικές καταβολές, η κουλτούρα, τα ήθη και έθιμα κ.λ.π.

Το ζήτημα της εγγύτητας εξετάστηκε στη βιβλιογραφία με τη χρήση των υποδειγμάτων έλξης (gravity models). Οι βασικές προσεγγιστικές μεταβλητές

(proxies) που περιλαμβάνονται σε αυτά τα υποδείγματα είναι το μέγεθος της αγοράς και η χιλιομετρική απόσταση μεταξύ των δύο αγορών.

Επιπρόσθετα, στη βιβλιογραφία εμφανίζεται η λεγόμενη υπόθεση εγγύτητας – συγκέντρωσης (proximity – concentration hypothesis), η οποία υποστηρίζει πως οι οριζόντιες άμεσες ξένες επενδύσεις πραγματοποιούνται όταν τα πλεονεκτήματα εγγύτητας είναι σχετικά υψηλά, ενώ τα πλεονεκτήματα συγκέντρωσης (π.χ. οικονομίες κλίμακας) χαμηλά.

Εμπόδια στο εμπόριο: Ένας άλλος παράγοντας που διευκολύνει τις άμεσες ξένες επενδύσεις είναι τα διάφορα εμπόδια που παρατηρούνται σε διάφορες χώρες. Βέβαια, με τη δημιουργία της τελωνειακής ένωσης και τη συνακόλουθη υιοθέτηση των αρχών της φιλελευθεροποίησης, αυτά τα εμπόδια φαίνεται να μην επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις άμεσες ξένες επενδύσεις.

Επίπεδο εκβιομηχάνισης: Είναι πιθανό η αυξημένη εκβιομηχάνιση να επιδρά θετικά στις αποφάσεις για ανάληψη άμεσων ξένων επενδύσεων σε μια χώρα. Κι αυτό, διότι η εκβιομηχάνιση αποτελεί δείκτη εκσυγχρονισμού της οικονομίας, ο οποίος αντικατοπτρίζει τις μακροχρόνιες επιχειρηματικές ευκαιρίες και προοπτικές αυτής της χώρας.

Από την άλλη, είναι πολύ πιθανό το υψηλό επίπεδο εκβιομηχάνισης να λειτουργεί ανασταλτικά σε σχέση με τη ροή των άμεσων ξένων επενδύσεων, αφού στην πράξη η επιχείρηση δε δημιουργεί μια νέα αγορά, αλλά προσπαθεί να αποκτήσει μερίδιο από τις υπάρχουσες επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με τον ΟΗΕ (United Nations (1998) “World Investment Report 1998: Trade and Determinants”, New York and Geneva), οι προσδιοριστικοί παράγοντες των ΑΞΕ θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

1. Θεσμικό πλαίσιο για τις ΑΞΕ

- Οικονομική, πολιτική και κοινωνική σταθερότητα
- Νομικό πλαίσιο εισόδου και λειτουργίας εντός της αγοράς
- Μεταχείριση των ξένων επιχειρήσεων
- Πολιτικές διάρθρωσης και λειτουργίας των αγορών (πολιτική ανταγωνισμού, Ε&Σ)
- Διεθνείς συμφωνίες για τις ΑΞΕ

- Πολιτική ιδιωτικοποιήσεων
- Εμπορική πολιτική (δασμολογικά και παραδασμολογικά εμπόδια)
- Φορολογική πολιτική

2. Οικονομικοί προσδιοριστικοί παράγοντες

A. Επενδύσεις εις αναζήτηση και αξιοποίηση αγορών (market – seeking)

- Μέγεθος αγοράς και κατά κεφαλήν εισόδημα
- Ανάπτυξη αγοράς
- Πρόσβαση στην ευρύτερη περιφερειακή ή την παγκόσμια αγορά
- Καταναλωτικές προτιμήσεις στη χώρα – στόχος
- Διάρθρωση των αγορών

B. Επενδύσεις εις αναζήτηση και αξιοποίηση πόρων (resource/asset – seeking)

- Πρώτες ύλες
- Ανειδίκευτη εργασία χαμηλού κόστους
- Επάρκεια εξειδικευμένου προσωπικού
- Υποδομές (δρόμοι, λιμάνια, ενέργεια, τηλεπικοινωνίες κ.λ.π.)

Γ. Επενδύσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας (efficiency – seeking)

- Κόστος των πόρων της κατηγορίας B, προσαρμοσμένο σε όρους παραγωγικότητας
- Κόστος λοιπών εισροών και υποστηρικτικών λειτουργιών (π.χ. μεταφορικό κόστος, δαπάνες επικοινωνίας με τη χώρα – βάσης, κόστος ενδιάμεσων προϊόντων κ.λ.π.)
- Συμμετοχή σε συμφωνία περιφερειακής ολοκλήρωσης, τέτοια που να ευνοεί τη δημιουργία περιφερειακού επιχειρηματικού δικτύου.

3. Υποστήριξη επιχειρηματικότητας

- Προβολή και προώθηση επενδύσεων
- Επενδυτικά κίνητρα
- Δυνατότητα αποφυγής παράπλευρων δαπανών που σχετίζονται με αδυναμίες του συστήματος (π.χ. δαπάνες λόγω διαφθοράς, γραφειοκρατίας κ.λ.π.).
- Κοινωνικές παροχές (δίγλωσσα σχολεία, ποιότητα ζωής κ.λ.π.)
- Υποστήριξη επενδύσεων μετά την εγκατάσταση (after – investment services)

Εστιάζοντας στην πρώτη κατηγορία των προσδιοριστικών παραγόντων (θεσμικό πλαίσιο), ο Ν. Κιτωνάκης στη μελέτη του (2007) εισήγαγε την εξής διάκριση:

1) Περιορισμός ή εξάλειψη στρεβλώσεων της αγοράς

- Άρση των εμποδίων στο καθεστώς εισόδου και εγκατάστασης της επένδυσης
- Άρση των εμποδίων στο καθεστώς ιδιοκτησίας και ελέγχου της επιχείρησης
- Άρση των περιορισμών στην παροχή άδειας λειτουργίας των επιχειρήσεων
- Παροχή δυνατότητας επαναπατρισμού κερδών
- Παροχή εγγυήσεων για την προστασία της επένδυσης

2) Στήριξη μέσω μέτρων θετικού αποτελέσματος

- Παροχή κινήτρων
- Φορολογικές ελαφρύνσεις
- Παροχή πρόσβασης σε κρατικές χρηματοδοτήσεις
- Λοιπές διευκολύνσεις
- Παροχή καθεστώτος ίσης (ή ακόμα και προνομιακής) μεταχείρισης σε σχέση με τις ημεδαπές επενδύσεις

3) Περιορισμός ή εξάλειψη στρεβλώσεων της αγοράς

- Πολιτική ανταγωνισμού
- Νομοθετικό πλαίσιο για τη μονοπωλιακή θέση
- Αποτελεσματική και δίκαιη εποπτεία από τις αρμόδιες αρχές
- Διαφάνεια και παροχή πληροφοριών

Επεκτείνοντας την ανάλυσή του για τους βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ο Ν. Κιτωνάκης (2007, σελ.314) συνόψισε τη σημαντικότητά τους με βάση διάφορες μελέτες ως εξής:

**Πίνακας 8.17 Συγκεντρωτικός πίνακας αποτελεσμάτων από εμπειρικές μελέτες
διερεύνησης των προσδιοριστικών παραγόντων ΑΞΕ**

Προσδιοριστικός Παράγοντας ΑΞΕ	Θετικός	Αρνητικός	Ασήμαντος
Μέγεθος της Αγοράς/Πραγματικό κ.κ. ΑΕΠ	Schneider&Frey (1985) Tsai (1994) Lipsey (1999) Aristotelous&Fountas (1996) Culem (1988) Veugelers (1991) Bandera&White (1968)	Edwards (1990) Jasperse, Aylward&Knox (2000)	Loree&Guisinger (1995) Wei (2000) Hausmann&Fernandez – Arias (2000)
Ποιότητα Υποδομών	Wheeler & Mody (1992) Kumar (1994) Loree & Guisinger (1995)		
Κόστος Εργασίας	Wheeler & Mody (1992) Barrell & Pain (1999)	Schneider&Frey (1985) Owen (1982) Gupta (1983)	Tsai (1994) Loree&Guisinger (1995) Lipsey (1999)
Βαθμός απελευθέρωσης οικονομίας προς το εξωτερικό (openness)	Edwards (1990) Gastanaga et.al (1998) Hausmann & Fernandez – Arias (2000)		
Θεσμικό πλαίσιο και κίνητρα	Reuber et. al (1973)		Wheeler & Moby (1992) Lipsey (1999) Vallanchain&Satterthwaite (1992) Guisinger (1983, 1989, 1992)
Πολιτικός κίνδυνος		Schneider&Frey (1985) Edwards (1990) Aharoni (1966) Nigh (1985) Levis (1979) Lucas (1993)	Loree & Guisinger (1995) Jaspersen et. al (2000) Hausmann & Fernandez – Arias (2000) Bennett & Green (1972)
Συμμετοχή στη διαδικασία ολοκλήρωσης	Aristotelous&Fountas (1996) Dunning (1997) Bevan & Estrin (2000) Holland & Pain (1998)		Nicolaides&Thomsen (1991)

8.4.2 Εξειδίκευση του υποδείγματος

Με βάση τα παραπάνω, στο οικονομετρικό υπόδειγμα ως εξαρτημένη μεταβλητή θα χρησιμοποιηθούν οι ροές των άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI flows) της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία και του αποθέματος των άμεσων ξένων επενδύσεων για την περίπτωση της Ρουμανίας.

Όσον αφορά στις ανεξάρτητες μεταβλητές, επιχειρείται η συγκέντρωση στοιχείων που αναφέρονται σε όλους τους προσδιοριστικούς παράγοντες των άμεσων ξένων επενδύσεων που περιγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία. Ωστόσο, λόγω της έλλειψης αξιόπιστων βάσεων δεδομένων που να καλύπτουν το σύνολο των δεικτών, ο αριθμός των μεταβλητών που θα χρησιμοποιηθεί στο τελικό υπόδειγμα διαφοροποιείται από εκείνον που παρατίθεται στη βιβλιογραφία. Οι τελικές μεταβλητές που επιλέγονται για την εκτίμηση του οικονομετρικού υποδείγματος παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

	Σύμβολο	Μεταβλητή
A. Εξαρτημένες μεταβλητές		
1.	FDIF, FDIS	Ροές ελληνικών άμεσων ξένων επενδύσεων προς Βουλγαρία και αποθέματος στη Ρουμανία
B. Ανεξάρτητες μεταβλητές		
1.	GDPV, GDPR	ΑΕΠ χώρας υποδοχής (Βουλγαρία, Ρουμανία)
2.	GDPE	ΑΕΠ χώρας προέλευσης (Ελλάδα)
3.	WV, WR	Επίπεδο μισθού στη χώρα υποδοχής (Βουλγαρία, Ρουμανία)
4.	UNEMPV, UNEMPR	Επίπεδο ανεργίας στη χώρα υποδοχής (Βουλγαρία, Ρουμανία)
5.	UNEMPE	Επίπεδο ανεργίας στη χώρα προέλευσης (Ελλάδα)

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, η γενική μορφή της συνάρτησης που θα εκτιμηθεί για καθεμία από τις χώρες της τελευταίας διεύρυνσης είναι η εξής:

$$FDIF (FDIS) = f (GDP_i, GDP_j, W_i, UNEMP_i, UNEMP_j)$$

Οι μεταβλητές που παρουσιάζουν μεγέθη σε αξίες μετασχηματίστηκαν σε λογαρίθμους, προκειμένου οι εκτιμήσεις να εκφράζουν απευθείας τις ελαστικότητες. Ωστόσο, η μικρή χρονολογική σειρά (1997 – 2007), η οποία οφείλεται στην έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων για παλαιότερες χρονιές στις δύο νέες χώρες της ΕΕ, αποτελεί πρόβλημα για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων από την ανάλυσή μας.

8.4.3 Εκτίμηση του υποδείγματος

Για τη Βουλγαρία, τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης δίνονται από τον ακόλουθο πίνακα:

Dependent Variable: LOG(FDIV)
Method: Least Squares
Date: 06/23/09 Time: 18:39
Sample: 1997 2007
Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-178.1414	64.30820	-2.770120	0.0394
LOG(GDPE)	-1.492882	12.11803	-0.123195	0.9068
LOG(GDPV)	9.675274	7.734093	1.250990	0.2663
LOG(UNEMPE)	-4.006895	5.724033	-0.700013	0.5151
LOG(UNEMPV)	6.097439	2.208812	2.760506	0.0398
LOG(WV)	1.497166	0.785254	1.906602	0.1149
R-squared	0.921221	Mean dependent var	4.545957	
Adjusted R-squared	0.842442	S.D. dependent var	1.879898	
S.E. of regression	0.746199	Akaike info criterion	2.554802	
Sum squared resid	2.784062	Schwarz criterion	2.771836	
Log likelihood	-8.051410	F-statistic	11.69374	
Durbin-Watson stat	2.713707	Prob(F-statistic)	0.008677	

Κατά το στατιστικό έλεγχο των συντελεστών παλινδρόμησης παρατηρούμε ότι p – value $\log(\text{GDPE})$ και έπειτα και του $\log(\text{UNEMPE}) > 0,05$ σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%, που σημαίνει μη απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης (ότι δηλαδή οι αντίστοιχοι συντελεστές μπορούν να πάρουν την τιμή μηδέν).

Προχωράμε σε διόρθωση του υποδείγματος, με τα τελικά αποτελέσματα να δίνονται στον ακόλουθο πίνακα:

Dependent Variable: LOG(FDIV)
Method: Least Squares
Date: 06/23/09 Time: 18:39
Sample: 1997 2007
Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-202.4108	38.91431	-5.201448	0.0013
LOG(GDPV)	9.448138	1.472138	6.417968	0.0004
LOG(UNEMPV)	5.979019	1.565116	3.820176	0.0065
LOG(WV)	1.733860	0.567095	3.057445	0.0184
R-squared	0.907349	Mean dependent var	4.545957	
Adjusted R-squared	0.867641	S.D. dependent var	1.879898	
S.E. of regression	0.683928	Akaike info criterion	2.353359	
Sum squared resid	3.274300	Schwarz criterion	2.498048	
Log likelihood	-8.943472	F-statistic	22.85079	
Durbin-Watson stat	2.669174	Prob(F-statistic)	0.000543	

Συνεπώς, στατιστικά σημαντικές για τις ελληνικές άμεσες ξένες επενδύσεις στη Βουλγαρία είναι οι μεταβλητές του ΑΕΠ, της ανεργίας και των μισθών της γείτονος χώρας.

Επίσης, δεν παρατηρήθηκε ετεροσκεδαστικότητα, αλλά ούτε και αυτοσυσχέτιση στο υπόδειγμα.

White Heteroskedasticity Test:

Obs*R-squared	11.00000	Probability	0.357518

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/23/09 Time: 18:40

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Date: 06/23/09 Time: 18:42

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
. *** .	. *** .	1 -0.367	-0.367	1.9308	0.165
. ** .	. **** .	2 -0.304	-0.507	3.3969	0.183
. * .	. *** .	3 0.100	-0.397	3.5743	0.311
. .	. *** .	4 0.048	-0.450	3.6215	0.460
. ** .	. .	5 0.227	-0.028	4.8524	0.434
. ** .	. * .	6 -0.234	-0.106	6.4163	0.378
. .	. .	7 -0.056	-0.002	6.5291	0.479
. * .	. * .	8 0.090	-0.060	6.9161	0.546
. .	. * .	9 0.002	-0.112	6.9163	0.646

Όσον αφορά στη Ρουμανία, τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης δίδονται στον ακόλουθο πίνακα:

Dependent Variable: LOG(FDIR)

Method: Least Squares

Date: 06/23/09 Time: 18:26

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-47.57969	10.80216	-4.404646	0.0070
LOG(GDPE)	4.791594	0.664812	7.207439	0.0008
LOG(GDPR)	-0.318299	0.130989	-2.429972	0.0594
LOG(WR)	0.207009	0.053134	3.895995	0.0115
LOG(UNEMPE)	1.969464	1.987634	0.990859	0.3673
LOG(UNEMPR)	0.623915	0.761349	0.819487	0.4498
R-squared	0.971812	Mean dependent var	7.857392	
Adjusted R-squared	0.943623	S.D. dependent var	0.960267	
S.E. of regression	0.228004	Akaike info criterion	0.183542	
Sum squared resid	0.259929	Schwarz criterion	0.400576	
Log likelihood	4.990517	F-statistic	34.47563	
Durbin-Watson stat	2.231128	Prob(F-statistic)	0.000703	

Αφαιρούμε κατ' αρχήν τη μεταβλητή log(UNEMR), καθώς $p - \text{value} = 0,4498 > 0,05$.

Dependent Variable: LOG(FDIR)

Method: Least Squares

Date: 06/23/09 Time: 18:28

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-48.06724	10.48640	-4.583770	0.0038
LOG(GDPE)	4.694750	0.636066	7.380913	0.0003
LOG(GDPR)	-0.311069	0.127064	-2.448130	0.0499
LOG(WR)	0.200459	0.051071	3.925088	0.0078
LOG(UNEMPE)	3.174946	1.299606	2.443006	0.0503
R-squared	0.968026	Mean dependent var	7.857392	
Adjusted R-squared	0.946709	S.D. dependent var	0.960267	
S.E. of regression	0.221675	Akaike info criterion	0.127750	
Sum squared resid	0.294840	Schwarz criterion	0.308612	
Log likelihood	4.297374	F-statistic	45.41254	
Durbin-Watson stat	2.079920	Prob(F-statistic)	0.000128	

Κατά τη διόρθωση του υποδείγματος απορρίπτουμε οριακά και τη μεταβλητή log(UNEMPE), με αποτέλεσμα να λαμβάνουμε τελικά τα εξής αποτελέσματα:

Dependent Variable: LOG(FDIR)

Method: Least Squares

Date: 06/23/09 Time: 18:29

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-35.01155	5.215069	-6.713534	0.0002
LOG(GDPE)	3.813426	0.456550	8.352697	0.0000
LOG(WR)	0.178241	0.050815	3.507644	0.0080
R-squared	0.899800	Mean dependent var	7.857392	
Adjusted R-squared	0.874750	S.D. dependent var	0.960267	
S.E. of regression	0.339844	Akaike info criterion	0.906343	
Sum squared resid	0.923954	Schwarz criterion	1.014860	
Log likelihood	-1.984887	F-statistic	35.92030	
Durbin-Watson stat	1.360010	Prob(F-statistic)	0.000101	

Συνεπώς, το απόθεμα των ελληνικών ΑΞΕ στη Ρουμανία επηρεάζεται από τις μεταβλητές του ελληνικού ΑΕΠ και των ρουμάνικων μισθών.

Το υπόδειγμά μας δεν έχει ετεροσκεδαστικότητα (βεβαίως δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η χρονολογική σειρά είναι μικρή), αλλά ούτε και αυτοσυσχέτιση (όπως φαίνεται από το correlogram και το δείκτη Durbin – Watson).

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	0.710996	Probability	0.613494
Obs*R-squared	3.537301	Probability	0.472229

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/23/09 Time: 18:30

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-119.6492	96.76095	-1.236544	0.2625
LOG(GDPE)	21.49393	17.34274	1.239362	0.2615
(LOG(GDPE))^2	-0.993582	0.801689	-1.239361	0.2615
LOG(WR)	0.688379	1.312991	0.524283	0.6189
(LOG(WR))^2	-0.030673	0.058831	-0.521378	0.6208
R-squared	0.321573	Mean dependent var		0.083996
Adjusted R-squared	-0.130712	S.D. dependent var		0.106904
S.E. of regression	0.113676	Akaike info criterion		-1.207975
Sum squared resid	0.077533	Schwarz criterion		-1.027113
Log likelihood	11.64386	F-statistic		0.710996
Durbin-Watson stat	3.184684	Prob(F-statistic)		0.613494

Date: 06/23/09 Time: 18:34

Sample: 1997 2007

Included observations: 11

Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
. ** .	. ** .	1	0.278	0.278	1.1061 0.293
. *** .	. **** .	2	-0.426	-0.545	3.9872 0.136
**** .	. **** .	3	-0.642	-0.474	11.358 0.010
. * .	. * .	4	-0.134	-0.075	11.727 0.020
. ** .	. * .	5	0.325	-0.137	14.237 0.014
. * .	. **** .	6	0.172	-0.492	15.082 0.020
. .	. .	7	0.026	-0.014	15.107 0.035
. * .	. * .	8	-0.093	-0.167	15.518 0.050
. .	. ** .	9	-0.015	-0.290	15.534 0.077

8.5 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως η επέκταση της ελληνικής επιχειρηματικότητας στις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων επιταχύνθηκε μετά την τελευταία διεύρυνση. Οι ευνοϊκές συνθήκες που διαμορφώθηκαν (νομικό πλαίσιο προσαρμοσμένο στη «λειτουργούσα οικονομία της αγοράς», διμερείς επενδυτικές συμφωνίες κ.λ.π.) βοήθησαν σημαντικά στην προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων σε αυτές τις χώρες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η Ρουμανία να καταλαμβάνει την πρώτη θέση στις άμεσες ξένες επενδύσεις ανάμεσα στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης κατά την περίοδο 1989 – 2007 (38,42%), με το ποσοστό της Βουλγαρίας να ανέρχεται στο 25,2% (δεύτερη – μετά την Κροατία – στις κατά κεφαλήν ΑΞΕ κατά το αντίστοιχο χρονικό διάστημα).

Όσον αφορά στην επενδυτική συμπεριφορά της Ελλάδας στις εν λόγω αγορές, η χώρα μας κατατάσσεται στην τρίτη θέση – μετά την Αυστρία και την Ολλανδία – στις ροές ΑΞΕ προς τη Βουλγαρία (9,6% των συνολικών ροών προς αυτή τη χώρα

και 8,6% του συνολικού αποθέματος), ενώ κατέχει την ενδέκατη θέση στο μέγεθος των επενδύμενων κεφαλαίων (2,48%) στη ρουμανική αγορά, με το απόθεμα να φθάνει το 18,3% του συνολικού αποθέματος των ελληνικών επενδύσεων. Και στην περίπτωση της Ρουμανίας, τις τρεις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν η Ολλανδία, η Αυστρία και η Γερμανία.

Οι τομείς αυξημένου ελληνικού επενδυτικού ενδιαφέροντος για την αγορά της Βουλγαρίας είναι οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (35,8%), οι μεταφορές – επικοινωνία (30,52%) και το χονδρικό – λιανικό εμπόριο (16,15%). Αντίστοιχα, για τη ρουμανική αγορά οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (31,4%) και η βιομηχανία (27,7%), ενώ σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει και ο τραπεζικός τομέας, με την ελληνική συμμετοχή να καλύπτει το 2007 το 16,6% της ρουμανικής τραπεζικής αγοράς.

Τέλος, στατιστικά σημαντικές για τις ροές ελληνικών ΑΞΕ προς τη Βουλγαρία φαίνεται πως είναι το ΑΕΠ, η ανεργία και οι μισθοί της γείτονος χώρας, ενώ για το ελληνικό απόθεμα ΑΞΕ στη Ρουμανία το ΑΕΠ της Ελλάδας και το επίπεδο των ρουμάνικων μισθών. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, τα παραπάνω συμπεράσματα δε μπορούν να θεωρηθούν εντελώς αξιόπιστα, καθώς βασίζονται σε παλινδρόμηση οικονομετρικού υποδείγματος μικρής χρονολογικής σειράς (ακριβώς αυτό το σημείο, δηλαδή η έλλειψη παλαιότερων στοιχείων, αποτελεί μια από τις δυσκολίες κατά τη μελέτη των οικονομιών των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Το κόστος της διεύρυνσης και οι επιπτώσεις στις πολιτικές συνοχής της ΕΕ

9.1 Εισαγωγή

Οι διαφορές στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης ανάμεσα στα παλαιά και τα νέα κράτη – μέλη ενέτειναν τον προβληματισμό για το κόστος της διεύρυνσης και τον αναπροσανατολισμό των πολιτικών που θα πρέπει να επιχειρήσει η Ένωση (κυρίως στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και των Διαρθρωτικών Ταμείων) προκειμένου να επέλθει η επιδιωκόμενη σύγκλιση¹.

Είναι χαρακτηριστικό πως «το 43% της οικονομικής παραγωγής και το 75% των επενδύσεων στην έρευνα και την καινοτομία είναι συγκεντρωμένα μόνο στο 14% του ευρωπαϊκού εδάφους, στο αποκαλούμενο πεντάγωνο μεταξύ Λονδίνου, Αμβούργου, Μονάχου, Μιλάνου και Παρισιών. Οι αποστάσεις ανάμεσα στις περιφέρειες της Ευρώπης μεγάλωσαν ακόμη περισσότερο με τις τελευταίες διευρύνσεις. Το πιο εύπορο κράτος – μέλος, το Λουξεμβούργο, είναι επτά φορές πλουσιότερο από το φτωχότερο, τη Ρουμανία. Η πιο πλούσια περιφέρεια της ΕΕ είναι η περιοχή του Λονδίνου με 290% του μέσου ΑΕγΠ της ΕΕ – 27 και η φτωχότερη αυτή της Βορειοανατολικής Ρουμανίας με μόλις 23% του μέσου όρου της ΕΕ» (Danuta Hübner, μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υπεύθυνη για την περιφερειακή πολιτική, 2008). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το 10% του πληθυσμού της ΕΕ – 27 κατέχει το 19% του συνολικού ΑΕΠ της Ένωσης.

Το παρόν κεφάλαιο λοιπόν έχει ως στόχο να εκτιμήσει το κόστος της τελευταίας διεύρυνσης για τις χώρες της ΕΕ – 15 και κατ' επέκταση και για την Ελλάδα. Επιχειρείται η παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου χρηματοδότησης της διεύρυνσης με τις χώρες της ΚΑΕ, όπως υιοθετήθηκε από την Agenda 2000 και τροποποιήθηκε με τις αποφάσεις των κοινοτικών οργάνων (Ευρωπαϊκά Συμβούλια, Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Ακολουθεί η περιγραφή της πολιτικής συνοχής της Ένωσης για τη νέα προγραμματική περίοδο (2007 – 2013), με ιδιαίτερες αναφορές στους άξονες χρηματοδοτικής ενίσχυσης που προβλέπονται τόσο για τη χώρα μας όσο και για τις δύο υπό εξέταση χώρες της τελευταίας διεύρυνσης.

9.2 Το κόστος της διεύρυνσης μέσα από το δημοσιονομικό πλαίσιο 2000 – 2006

Το κόστος της διεύρυνσης (δηλ. η επιβάρυνση του κοινοτικού προϋπολογισμού από την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ) αποτελεί διαχρονικά ένα κεντρικό ζήτημα για την Ένωση. Η ιστορική διεύρυνση που ξεκίνησε το Μάη του 2004 οδήγησε στην αύξηση του πληθυσμού της ΕΕ κατά 29%, αλλά στην άνοδο του ΑΕΠ της Ένωσης μόλις κατά 9%. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημείωσε μείωση κατά 16%, με το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ να ανέρχεται στο 75% του ΑΕΠ της ΕΟΚ – 6 (Πίνακας 9.1).

Παράλληλα, άρχισαν να γίνονται εμφανείς οι αυξημένες ανισότητες στο εισόδημα και την απασχόληση, καθώς το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ σ' αυτές τις χώρες βρισκόταν κάτω από το μισό του μέσου όρου της ΕΕ, μόλις το 56% του ενεργού πληθυσμού απασχολούνταν (σε σχέση με το 64% της ΕΕ-15), ενώ σχεδόν το σύνολο των περιφερειών στα νέα κράτη – μέλη και το 60,9% του πληθυσμού της ΕΕ υπάγονταν εξολοκλήρου στο Στόχο 1 της περιφερειακής πολιτικής (Πίνακας 9.2).

Πίνακας 9.1 Επιπτώσεις των διαδοχικών διευρύνσεων της ΕΕ

<i>(βάσει δεδομένων του 1995)</i>	<i>αύξηση γεωγραφικής επιφάνειας</i>	<i>αύξηση πληθυσμού</i>	<i>αύξηση συνολικού ΑΕΠ</i>	<i>εξέλιξη κατά κεφαλήν ΑΕΠ</i>	<i>μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ EUR-6 = 100</i>
EUR9 / EUR6	31%	32%	29%	-3%	97
EUR12 / EUR9	48%	22%	15%	-6%	91
EUR15 / EUR12	43%	11%	8%	-3%	89
EUR26* / EUR15	34%	29%	9%	-16%	75

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

**Δεν περιλαμβάνεται στη μελέτη η Κύπρος*

Πίνακας 9.2 Εξέλιξη του επιλέξιμου πληθυσμού στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων

<i>βάσει του πληθυσμού του 1995</i>	<i>επιλέξιμος πληθυσμός (σε χιλιάδες)</i>	<i>επιλέξιμος πληθυσμός % (EE=100)</i>	<i>πληθυσμός στόχου 1 (σε χιλιάδες)</i>	<i>πληθυσμός στόχου 1 (EE=100)</i>
EUR12 1989	140.600	43,3	69.700	21,4
EUR15 1995	185.600	49,8	94.000	25,2
EUR26 2000+	291.400	60,9	199.800	41,7

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σε αυτό το πλαίσιο, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 γινόταν η εκτίμηση πως οι δαπάνες για την προσαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) λόγω της διεύρυνσης θα ανέρχονταν στα 40 δις ECU ετησίως². Ο Baldwin υποστήριξε πως το συνολικό κόστος για την Ένωση από τη διεύρυνση με τα κράτη της ΚΑΕ θα έφτανε κάθε χρόνο τα 58,1 δις ευρώ³, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης – 1995) έκανε λόγο για 12 δις ECU ετησίως⁴.

Οι παραπάνω εκτιμήσεις αποτυπώνονται στη χρηματοδοτική πολιτική της Ένωσης, τόσο προς τα παλαιά όσο και προς τα νέα κράτη – μέλη. Οι μεταβολές στο δημοσιονομικό πλαίσιο (προσανατολισμένες στην όσο το δυνατόν πιο ομαλή προσαρμογή των νέων κρατών στην ΕΕ – κυρίως όσον αφορά στο γεωργικό τομέα και τις διαρθρωτικές πολιτικές) άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990⁵.

Τελικώς, οι νέες δημοσιονομικές πολιτικές για τη διεύρυνση προσδιορίστηκαν με την Agenda 2000, στην οποία εκτιμάται πως η υπό εξέταση περίοδος θα έπρεπε να είναι επταετής (2000 – 2006), έτσι ώστε να μπορούν να ορισθούν «τα αποτελέσματα που αναμένονται από τον επαναπροσανατολισμό ορισμένων κοινοτικών πολιτικών, ο αντίκτυπος μιας πρώτης διεύρυνσης και των μεταβατικών καθεστώτων που θα μπορούσαν να επακολουθήσουν για τις ενδιαφερόμενες χώρες, καθώς και η ανάπτυξη των προενταξιακών ενισχύσεων για όλες τις υποψήφιες χώρες⁶».

Ως ανώτατο όριο των ιδίων πόρων ορίζεται το 1,27% του ΑΕΠ της Ένωσης, ενώ για τις δαπάνες το 0,46% αντίστοιχα. Επίσης, οι δαπάνες ανά κράτος – μέλος (οι οποίες αφορούν στις διαρθρωτικές ενέργειες, τις λοιπές εσωτερικές πολιτικές, τις εξωτερικές ενέργειες, τις διοικητικές δαπάνες και τα αποθεματικά – νομισματικό αποθεματικό,

αποθεματικά έκτακτης ενίσχυσης και εγγύησης δανείων) δε μπορούν να ξεπερνούν το 4% του ΑΕΠ για κάθε κράτος.

Η Επιτροπή καθόρισε το χρηματοδοτικό πλαίσιο των παλαιών και νέων κρατών – μελών της ΕΕ με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτυπώνεται η σταδιακή σύγκλιση των χωρών της ΚΑΕ με τον κοινοτικό μέσο όρο (βαθμιαία αύξηση των δαπανών γι' αυτές τις χώρες από το 2000 έως το 2006 και αντίστοιχη μείωση για τα παλαιά κράτη – μέλη που θα ισοδυναμούσε στο τέλος της προγραμματικής περιόδου με το ένα τρίτο της συνολικής χρηματοδότησης). Γι' αυτό άλλωστε, εισήγαγε άλλα δύο προενταξιακά μέσα για τις νέες χώρες (ISPA, SAPARD), η χρηματοδότηση των οποίων έφθανε το 1,5 δις ευρώ ετησίως (βλ. Κεφάλαιο 3: Η οικονομική προσέγγιση προς τις δύο χώρες).

Ειδικότερα, οι δαπάνες της μεταρρυθμισμένης γεωργικής πολιτικής για τα δεκαπέντε κράτη – μέλη καλύπτουν, σύμφωνα με την Agenda 2000⁷:

- Τα μέτρα παρέμβασης στις αγορές και τις επιστροφές κατά την εξαγωγή – μετά τη μεταρρύθμιση – έτσι ώστε να προσαρμοστούν οι κοινοτικές τιμές στο επίπεδο των τιμών του παγκόσμιου εμπορίου. Οι δαπάνες αυτές μειώθηκαν κατά 3,7 δις ECU (1,4 δις ECU στον κλάδο των δημητριακών, 1,2 δις ECU στον κλάδο του βοείου κρέατος και 0,9 δις ECU στον κλάδο των γαλακτοκομικών) μέχρι το 2006, σε σχέση με το ύψος που θα είχε διαμορφωθεί, εάν η κατάσταση παρέμενε αμετάβλητη.
- Τις άμεσες αντισταθμιστικές ενισχύσεις, για τις οποίες η μεταρρύθμιση θα επέφερε κατά την ίδια ημερομηνία συμπληρωματική δαπάνη της τάξεως των 7,7 δις ECU (1,7 δις ECU για τα δημητριακά, 4,1 δις για τον κλάδο των βοειδών, 3 δις για το γαλακτοκομικό τομέα και εξοικονόμηση 1 δις εξαιτίας της κατάργησης των άμεσων πληρωμών για το καλαμπόκι).
- Τα ισχύοντα συνοδευτικά μέτρα (ύπαιθρος – περιβάλλον, αναδάσωση, πρόωρες συντάξεις), με ποσό ύψους 2,8 δις το χρόνο, στα οποία αναμένεται να προστεθούν τα νέα συνοδευτικά μέτρα ανάπτυξης της υπαίθρου και τα οριζόντια μέτρα στον κλάδο της αλιείας (ΧΜΠΑ). Το ποσό γι' αυτή την περίοδο κυμαίνεται μεταξύ 1,9 και 2 δις το χρόνο και καλύπτεται εξολοκλήρου από το τμήμα «Εγγυήσεων» του ΕΓΤΠΕ.

Αντίστοιχα, οι γεωργικές δαπάνες για τις υποψήφιες χώρες αναφέρονται:

- Σε μια προενταξιακή ενίσχυση που εκτιμάται κατά το στάδιο εξειδίκευσης της Agenda 2000 σε 500 εκατ. ECU το χρόνο, για μέτρα εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων και των αγροτοβιομηχανικών κυκλωμάτων. Μετά τις πρώτες προσχωρήσεις, η ενίσχυση αυτή προβλέπεται να συνεχίσει να ωφελεί με το ίδιο συνολικό ποσό τις χώρες, η ένταξη των οποίων θα πραγματοποιηθεί μεταγενέστερα.
- Στις δαπάνες οι οποίες συνδέονται με την προσχώρηση μιας πρώτης ομάδας νέων κρατών – μελών, δυνάμει των μέτρων οργάνωσης των αγορών (που εκτιμώνται από 1,1 έως 1,4 δις το χρόνο), τα ενισχυμένα συνοδευτικά μέτρα, καθώς και τις ειδικές ενισχύσεις εκσυγχρονισμού γι' αυτές τις χώρες που συνεχίζουν την προενταξιακή προσπάθεια (με συμπληρωματικό ποσό κυμαινόμενο από 0,6 έως 2,5 δις για την περίοδο από την προσχώρηση και έπειτα).

Όσον αφορά στις διαρθρωτικές δαπάνες, όπως προαναφέρθηκε, το ποσοστό που προβλέπεται διατηρείται στο 0,46% του ΑΕΠ της Ένωσης. Επομένως, το συνολικό κονδύλιο για την περίοδο 2000 – 2006 ανέρχεται στα 275 δις ECU (σε σταθερές τιμές 1997). Απ' αυτά, τα 210 δις προορίζονταν για τα δεκαπέντε κράτη – μέλη, ενώ τα νέα κράτη – μέλη θα λάμβαναν συνολική χρηματοδότηση της τάξεως των 45 δις, κατανεμημένη αυξανόμενα την περίοδο αυτή και ανερχόμενη περίπου στο 30% της συνολικής χρηματοδότησης των διαρθρωτικών ενεργειών στα τέλη της περιόδου.

Ήδη από το 2000 καθιερώθηκε προενταξιακή ενίσχυση (προερχόμενη από το κονδύλιο των 45 δις ECU), η οποία ανερχόταν στο 1 δις ECU το χρόνο καταρχήν για όλες τις χώρες, προσανατολισμένη στη συνέχεια στις χώρες που η προσχώρησή τους θα γινόταν μεταγενέστερα⁸.

Για το Ταμείο Συνοχής, η πρόβλεψη ήταν για συνολική χρηματοδότηση ύψους 20 δις ECU, για τις χώρες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου.

Πίνακας 9.3 Εξέλιξη των δαπανών για τις διαρθρωτικές δράσεις (τιμές 1997)

Δις ECU – τιμές 1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Κοινότητα των Δεκαπέντε								
Διαρθρωτικά ταμεία	31,4	31,3	32,1	31,3	30,3	29,2	28,2	27,3
Ταμείο Συνοχής	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
Νέα κράτη – μέλη (*)	-	0,0	0,0	3,6	5,6	7,6	9,6	11,6
Προενταξιακή ενίσχυση	-	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	34,3	35,2	36,0	38,8	39,8	40,7	41,7	42,8

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

(*) Συμπεριλαμβανομένου της συμμετοχής στο Ταμείο Συνοχής⁹

Από τον παραπάνω πίνακα (9.3) διαπιστώνουμε πως οι ετήσιες δαπάνες για την ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής, συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης στα νέα κράτη – μέλη (Πίνακας 9.4), κυμαίνονται τα τελευταία χρόνια στα 40 δις ευρώ κατά μέσο όρο, παρουσιάζοντας τριπλασιασμό σε σχέση με τη δεκαετία του 1990 (14 δις ευρώ). Αυτό ισοδυναμεί με το 40 – 41% του κοινοτικού προϋπολογισμού ή εναλλακτικά με το 0,35% του παραγόμενου προϊόντος της Ένωσης.

Πίνακας 9.4 Προενταξιακή ενίσχυση και δαπάνες για την προσχώρηση νέων κρατών – μελών (τιμές 1997)

Δις ECU – τιμές 1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ΣΥΝΟΛΟ	1,3	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
ΠΡΟΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ								
ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ								
Τομέας 1		0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Τομέας 2		1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Τομέας 4(*)	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Άλλες υποψήφιες χώρες(**)	0,5	1,2	1,2	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Νέα κράτη – μέλη(**)	0,8	1,8	1,8					
Ποσά για τα νέα κράτη – μέλη				5,8	8,2	10,8	13,3	15,7
Τομέας 1(***)				1,5	1,9	2,4	2,9	3,3
Τομέας 2				3,6	5,6	7,6	9,6	11,6
Τομέας 3				0,7	0,7	0,8	0,8	0,8

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

(*) Το ποσό του 1999 είναι ενδεικτικό

(**) Η κατανομή για το 1999 – 2001 είναι καθαρά ενδεικτική

(***) Στοιχεία που μετατράπηκαν σε τιμές 1997 για τη σύγκριση.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου (Μάρτης 1999), διατηρώντας τις βασικές πρόνοιες της Agenda 2000, καθόρισε το χρηματοδοτικό πλαίσιο για την περίοδο 2000 – 2006 ως εξής (Πίνακας 9.5):

Πίνακας 9.5 Γενικό δημοσιονομικό πλαίσιο 2000 – 2006 (δισ ECU, τιμές 1997)

ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ΓΕΩΡΓΙΑ	43,3 (44,27%)	44,1 (45,23%)	45,0 (45,09%)	46,1 (43,86%)	47,0 (43,88%)	48,0 (43,83%)	49,0 (43,75%)	50,0 (43,66%)
ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	36,1 (36,91%)	35,2 (36,10%)	36,0 (36,07%)	38,8 (36,91%)	39,8 (37,16%)	40,7 (37,16%)	41,7 (37,23%)	42,8 (37,37%)
ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	6,1 (6,23%)	6,1 (6,25%)	6,4 (6,41%)	7,3 (6,94%)	7,5 (7%)	7,7 (7,03%)	7,9 (7,05%)	8,1 (7,07%)
ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	6,6 (6,74%)	6,6 (6,76%)	6,8 (6,81%)	7,0 (6,67%)	7,1 (6,62%)	7,3 (6,67%)	7,5 (6,69%)	7,6 (6,63%)
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	4,5 (4,6%)	4,5 (4,61%)	4,6 (4,60%)	5,1 (4,85%)	5,2 (4,85%)	5,3 (4,84%)	5,4 (4,82%)	5,5 (4,80%)
ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ	1,2 (1,25%)	1,0 (1,05%)	1,0 (1,02%)	0,8 (0,77%)	0,5 (0,49%)	0,5 (0,47%)	0,5 (0,46%)	0,5 (0,47%)
ΣΥΝΟΛΟ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ	97,8	97,5	99,8	105,1	107,1	109,5	112,0	114,5
ΣΥΝΟΛΟ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΠΛΗΡΩΜΩΝ	92,5	94,1	96,6	101,1	103,9	106,5	108,9	111,4
Πιστώσεις πληρωμών (σε ποσοστό ΑΕΠ)	1,25%	1,24%	1,24%	1,22%	1,22%	1,22%	1,22%	1,22%
Περιθώριο	0,02%	0,03%	0,03%	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%
Ανώτατο όριο ιδίων πόρων	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τα στοιχεία που παρατέθηκαν παραπάνω φαίνεται ξεκάθαρα η σταθερά αυξανόμενη συμμετοχή των πόρων που προορίζονται τόσο για τη γεωργία, όσο και για τις διαρθρωτικές ενέργειες. Οι πόροι για τη γεωργία αυξήθηκαν ποσοτικά – όχι όμως ποσοστιαία – από 43,3 δισ ECU (44,27% του συνόλου) το 1999 σε 50 δισ ECU (43,66%) το 2006, ενώ αντίστοιχα για τις διαρθρωτικές ενέργειες από 36,1 δισ ECU (36,91%) σε 42,8 δισ ECU (37,37%). Ειδικότερα στον τομέα της γεωργίας, οι κοινοτικές δαπάνες κατανέμονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να καθίσταται αποτελεσματική η μεταρρύθμιση της

ΚΓΠ στα παλαιά κράτη – μέλη (ΕΕ-15), ενώ παράλληλα να υποβοηθάται και η προενταξιακή προσαρμογή των υπό ένταξη κρατών – μελών στον εν λόγω τομέα (Πίνακας 9.6).

Πίνακας 9.6 Εξέλιξη των γεωργικών δαπανών (τρέχουσες τιμές)

Δις ECU	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Κατευθυντήρια γραμμή (τρέχουσες τιμές)(*)	45,0	46,7	48,5	50,6	52,6	54,7	56,9	59,2
Γεωργικές δαπάνες (τρέχουσες τιμές)		44,0	45,9	49,7	52,1	53,2	53,9	54,5
Κοινότητα των Δεκαπέντε								
Μεταρρυθμισμένη ΚΓΠ	41,7	41,6	43,4	45,4	47,3	47,9	47,9	47,9
Νέα συνοδευτικά μέτρα και οριζόντια μέτρα στον τομέα της αλιείας		1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1
Νέα κράτη – μέλη								
ΚΓΠ (μέτρα της αγοράς)		0,0	0,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,4
Ειδικά συνοδευτικά αγροτικά μέτρα)		0,0	0,0	0,6	1,0	1,5	2,0	2,5
Προενταξιακή ενίσχυση (**)		0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Περιθώριο		2,7	2,6	0,9	0,5	1,5	3,0	4,7

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

(*)Υπόθεση αποπληθωριστή 2% το χρόνο από το 1999 έως το 2006

(**)Δηλαδή 500 εκατ.ECU σε σταθερές τιμές 1997

Επίσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Βερολίνου επανεπιβεβαίωσε την απόφαση της Επιτροπής για τον καθορισμό του ύψους των δαπανών κάθε κράτους – μέλους στο 4% του ΑΕΠ. Όσον αφορά στους ιδίους πόρους από τους οποίους θα προερχόταν η χρηματοδότηση, αυτοί σημείωσαν σημαντική μείωση (από 1,13% του ακαθάριστου προϊόντος της Ένωσης το 2000 στο 1,09% το 2006¹⁰), με τις δαπάνες για τη διεύρυνση να καλύπτουν το τελευταίο έτος της προγραμματικής περιόδου (2006) το 13,7% των συνολικών κοινοτικών πληρωμών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002) με νέα έκθεσή της – βασιζόμενη στις αποφάσεις του Συμβουλίου του Βερολίνου – πρότεινε την καταβολή απευθείας εισοδηματικών

ενισχύσεων για τις νέες χώρες που θα ανέρχονταν στο 25% των επιδοτήσεων που λάμβαναν οι χώρες της ΕΕ – 15, με στόχο την εξίσωσή τους το 2013¹¹. Αυτό σήμαινε επιπλέον οικονομική επιβάρυνση 1,2 δις ευρώ. Συμπληρωματικά, η Επιτροπή πρότεινε την αύξηση των πόρων από το Ταμείο Συνοχής (στο ένα τρίτο των συνολικών διαρθρωτικών δαπανών), η οποία θα οδηγούσε σε σταδιακή μείωση της κρατικής συμμετοχής στον κοινοτικό προϋπολογισμό, ενώ παράλληλα εκφράστηκε η θέση πως οι νέες χώρες δε θα έπρεπε να εισφέρουν κατά το πρώτο έτος της ένταξής τους.

Οι προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αποτέλεσαν το κύριο σημείο αντιπαράθεσης στην ΕΕ, κάτι που διεφάνη και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (24-25 Οκτώβρη 2002). Χώρες όπως η Γερμανία, η Σουηδία, η Ολλανδία και το Ην. Βασίλειο τάσσονταν εναντίον των εισοδηματικών ενισχύσεων προς τις νέες χώρες, με το σκεπτικό ότι αυτές θα αποτελούσαν εμπόδιο στη μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Από την άλλη, κράτη – μέλη όπως η Γαλλία και η Ιρλανδία επέμεναν στην καταβολή απευθείας επιδοτήσεων ως εγγύηση της μακρόχρονης λειτουργίας του μηχανισμού των εισοδηματικών ενισχύσεων στα πλαίσια της ΚΑΠ.

Τελικώς, η συμβιβαστική λύση που προκρίθηκε ήταν η υιοθέτηση των προτάσεων της Επιτροπής για εισοδηματικές ενισχύσεις στους παραγωγούς των νέων χωρών για την περίοδο 2007 – 2013, υπό τον περιορισμό ότι αυτές δε θα ξεπερνούν ετησίως το 1% του επιπέδου που διαμορφώθηκε το 2006 (σε ονομαστικούς όρους). Επίσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών μείωσε τους διαρθρωτικούς πόρους που προβλέπονταν για τις χώρες της ΚΑΕ την περίοδο 2004 – 2006 από 25,5 δις ευρώ (όπως επεδίωκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή) σε 23 δις ευρώ.

Οι παραπάνω αποφάσεις ενσωματώθηκαν στην Κοινή Θέση της ΕΕ για τις Χρηματοδοτικές και Δημοσιονομικές Πρόνοιες (EU Common Position on financial and budgetary provisions) που υιοθετήθηκε στις 8 Νοεμβρίου 2002. Το τελικό χρηματοδοτικό πλαίσιο της διεύρυνσης – αν και προέβλεπε λιγότερους πόρους για τα νέα κράτη – μέλη απ’ ότι οι προτάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – τελικώς εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης (13-14 Δεκεμβρίου 2002)¹².

Πίνακας 9.7 Χρηματοδοτικό πλαίσιο Συμβουλίου Κοπεγχάγης (τιμές 1999, εκ. ευρώ)

	2004	2005	2006
Τομέας 1: Γεωργία	1.897	3.747	4.147
- Κοινή Αγροτική Πολιτική	327	2.032	2.322
- Αστική Ανάπτυξη	1.570	1.715	1.825
Τομέας 2: Διαρθρωτικές Δράσεις	6.095	6.940	8.812
- Διαρθρωτικά Ταμεία	3.478	4.788	5.990
- Ταμείο Συνοχής	2.617	2.152	2.822
Τομέας 3: Εσωτερικές πολιτικές, δαπάνες προσαρμογής	1.421	1.376	1.351
- Υπάρχουσες πολιτικές	882	917	952
- Μέτρα ασφάλειας από πυρηνικά	125	125	125
- Μέτρα θεσμικής οικοδόμησης	200	120	60
- Μέτρα Schengen	286	286	286
Τομέας 5: Διοίκηση	503	558	612
Σύνολο (Τομείς 1,2,3,5)	9.952	12.657	14.958
Ειδική βοήθεια ρευστότητας	998	650	550
Προσωρινή δημοσ/κή αντιστάθμιση	262	479	346

Πηγή: Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Κοπεγχάγης, 2002

Συγκεντρωτικά, η κατανομή των πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία, όπως επίσης και οι μεταβολές που αναπόφευκτα σημειώθηκαν λόγω των συνεχόμενων διευρύνσεων είναι η εξής: (Πίνακας 9.8).

Πίνακας 9.8 Προϋπολογισμός για τα διαρθρωτικά ταμεία 2000 – 2006 (εκ. ευρώ, τιμές 1999)

	Στόχος 1	Στόχος 2	Στόχος 3	INTERREG	URBAN	EQUAL	LEADER	Ταμείο Αλιείας	Ταμείο Συνοχής	Σύνολο
ΕΕ -15	137.800	22.040	24.050	4.875	700	2.850	2.020	1.106	18.000	213.441
ΕΕ -10	13.230	120	110	420	0	220	0	3	7.590	21.693
ΕΕ - 25	151.030	22.160	24.160	5.295	700	3.070	2.020	1.109	25.590	235.134

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σύμφωνα λοιπόν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «η χρηματοδότηση που καταβλήθηκε συνολικά για το Στόχο 1 από τα ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΠΕ και ΧΜΠΑ έφθασε τα 151,030 δις ευρώ και κάλυψε το 37% ή περίπου 169,4 εκ. κατοίκους της ΕΕ των 25. Άλλα 25,6 δις ευρώ καταβλήθηκαν στα πλαίσια του Ταμείου Συνοχής (71,6% του συνόλου των πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής). Το 41% των επενδύσεων στα πλαίσια του Στόχου 1 χρησιμοποιήθηκε για τις υποδομές, εκ του οποίου

σχεδόν το μισό δόθηκε για τις μεταφορές και περίπου το ένα τρίτο για το περιβάλλον. Το 33,8% υποστήριξε τη δημιουργία παραγωγικού περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις και το 24,5% αφορούσε στους ανθρώπινους πόρους.

Το 15,2% ή περίπου 69,8 εκ. κάτοικοι ζούσαν σε περιοχές του Στόχου 2 και επωφελήθηκαν από ένα πακέτο χρηματοδότησης ύψους 22,5 δις ευρώ (9,6% του συνόλου) που δόθηκε από το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ. Από τη συνολική επένδυση, το 55,1% χρησιμοποιήθηκε για τη δημιουργία παραγωγικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, το 23,9% για την ανάπλαση και το περιβάλλον (ως επί το πλείστον σε πρώην βιομηχανικές περιοχές) και το 20,9% για τους ανθρώπινους πόρους. Επίσης, 11,5 δις ευρώ καταβλήθηκαν σε τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες¹³, τις «Interreg III», «Urban II», «Equal», «Leader+», καθώς και σε καινοτόμες δράσεις για την περίοδο 2000 – 2006». Ο πίνακας που ακολουθεί (9.9) αποτυπώνει ακριβώς τις κύριες δράσεις και το ποσοστό που καταλαμβάνουν στους αντίστοιχους στόχους – κοινοτικές πρωτοβουλίες.

Πίνακας 9.9 Δράσεις της περιόδου 2000 – 2006 ανά Στόχο/Ταμείο (% του συνόλου)

Δράσεις	Στόχος 1	Στόχος 2	Στόχος 3	Κοινοτικές Πρωτοβουλίες	Ταμείο Συνοχής	Προενταξιακό μέσο (ISPA)
Παραγωγικό περιβάλλον	28,1%	46,8%	-	33,5%	-	-
Υποδομές (μεταφορές,τηλ/νίες, ενέργεια)	24,4%	10,7%	-	8,0%	50%	50%
Περιβάλλον (υποδομές, χωροταξία/αποκατάσταση)	16,5%	16,6%	-	8,2%	50%	50%
Έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη, καινοτομία	5,9%	10,1%	-	-	-	-
Κατάρτιση, δημιουργία θέσεων εργασίας, κοινωνική ένταξη	23,2%	11,3%	97,5%	38,8%	-	-
Άλλες	1,9%	4,4%	2,5%	10,00%	-	-

Πηγή: Inforegio

Όσον αφορά στη χωρική κατανομή των πόρων, από το 40,3% του συνολικού επιλέξιμου πληθυσμού της ΕΕ – 15, οι πέντε πρώτες χώρες που λαμβάνουν το μεγαλύτερο μερίδιο της κοινοτικής χρηματοδότησης για την προγραμματική περίοδο 2000 – 2006 είναι η Ισπανία (62,067 δις ευρώ), η Γερμανία (32,765), η Ιταλία (32,707), η Ελλάδα (27,483) και η Πορτογαλία (25,139). Αντίθετα, τη μικρότερη χρηματοδότηση

λαμβάνουν η Φιλανδία (2,304 δις ευρώ), το Βέλγιο (2,257), η Αυστρία (2,008), η Δανία (909) και το Λουξεμβούργο (103).

Το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τον επιλέξιμο πληθυσμό των χωρών στον οποίο απευθύνονται οι κοινοτικοί πόροι καταλαμβάνουν η Ελλάδα (100%), η Ισπανία (80,7%), η Πορτογαλία (66,6%), η Φιλανδία (51,70%) και η Ιταλία (46,5%). Από την άλλη, τη μικρότερη συμμετοχή έχουν η Ιρλανδία (26,6%), η Σουηδία (18,9%), η Ολλανδία (15%), το Βέλγιο (12,5%) και η Δανία (10,2%).

Πίνακας 9.10 Πόροι Διαρθρωτικών Ταμείων ανά χώρα της ΕΕ – 15, 2000-2006
(εκ. ευρώ, τιμές 2004)

Χώρες	Στόχος 1	Στόχος 2	Στόχος 3	ΧΜΠΑ	Ταμείο Συνοχής	Κοινοτικές Πρωτοβουλίες	Σύνολο	% πληθ.
Αυστρία	288	740	585	0	0	395	2.008	28,20
Βέλγιο	690	486	817	33	0	231	2.257	12,50
Δανία	0	199	397	221	0	92	909	10,20
Φιλανδία	1.008	541	442	33	0	280	2.304	51,70
Γαλλία	4.201	6.569	5.013	254	0	1.155	17.192	34
Γερμανία	22.035	3.776	5.057	121	0	1.775	32.765	29,8
Ελλάδα	23.143	0	0	0	3.388	952	27.483	100
Ιρλανδία	3.409	0	0	0	584	183	4.177	26,6
Ιταλία	24.424	2.749	4.129	110	0	1.294	32.707	46,5
Λουξεμβούργο	0	44	44	0	0	14	103	28,2
Ολλανδία	136	861	1.866	33	0	719	3.615	15
Πορτογαλία	21.010	0	0	0	3.388	741	25.139	66,6
Ισπανία	42.061	2.904	2.363	221	12.357	2.162	62.067	80,7
Σουηδία	797	431	795	66	0	307	2.396	18,9
Ην. Βασίλειο	6.902	5.068	5.046	132	0	1.061	18.209	32,2
ΕΕ - 15	150.104	24.367	26.553	1.226	19.717	11.361	233.328	40,3

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πίνακας 9.11 Κοινοτικές Πρωτοβουλίες της ΕΕ – 15, 2000 – 2006

Χώρα	Interreg	Urban	Equal	Leader	Σύνολο
Αυστρία	202,05	8,53	105,99	78,39	394,96
Βέλγιο	114,82	21,52	77,29	16,56	230,19
Δανία	37,54	5,38	30,91	17,67	91,50
Γαλλία	438,32	103,54	332,33	278,23	1.152,42
Φιλανδία	142,43	5,38	75,08	57,41	280,30
Γερμανία	813,71	150,95	534,38	272,71	1.771,74
Ελλάδα	627,12	25,89	108,20	189,90	951,11

Ιρλανδία	92,74	5,38	35,33	49,68	183,14
Ιταλία	470,34	116,54	409,61	294,79	1.291,28
Λουξεμβούργο	7,73	0,00	4,42	2,21	14,35
Κάτω Χώρες	385,32	30,25	216,40	86,12	718,09
Πορτογαλία	435,01	19,49	118,14	167,2	740,45
Ισπανία	993,67	114,30	535,48	515,61	2.159,06
Σουηδία	170,03	5,38	89,43	41,96	306,79
Ην. Βασίλειο	399,68	126,18	415,13	117,03	1.058,02
Δίκτυα	51,89	18,03	55,20	44,16	169,29
ΕΕ-15	5.382,39	756,74	3.143,32	2.230,24	1.1512,70

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τις χώρες της διεύρυνσης του 2004, το μεγαλύτερο μερίδιο των πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία (24,451 δις ευρώ) λαμβάνουν η Πολωνία (12,809 δις ευρώ), η Ουγγαρία (3,207), η Τσεχία (2,621), η Σλοβακία (1,757) και η Λιθουανία (1,537). Ακολουθούν η Λετονία με 1,164 δις ευρώ, η Εσθονία (695 εκ. ευρώ), η Σλοβενία (456,31), η Κύπρος (113,44) και η Μάλτα (88,74).

Πίνακας 9.12 Πόροι Διαρθρωτικών Ταμείων ανά χώρα της ΚΑΕ – 10, 2004 – 2006
(εκ. ευρώ, τρέχουσες τιμές)

Χώρα	Στόχος 1	Στόχος 2	Στόχος 3	Interreg	EQUAL	Ταμείο Συνοχής(*)	Σύνολο	Πληθυσμός περιοχών στόχων 1 και 2 (εκ.)
Κύπρος(**)	0,00	28,02	21,95	4,30	1,81	53,94	113,44	0,212
Τσεχία	1.454,27	71,30	58,79	68,68	32,10	936,05	2.621,19	9,460
Εσθονία	371,36	0,00	0,00	10,60	4,07	309,03	695,06	1,379
Ουγγαρία	1.995,72	0,00	0,00	68,68	30,29	1.112,67	3.207,36	10,238
Λετονία	625,57	0,00	0,00	15,26	8,03	515,43	1.164,29	2,391
Λιθουανία	895,17	0,00	0,00	22,49	11,87	608,17	1.537,70	3,531
Μάλτα	63,19	0,00	0,00	2,37	1,24	21,94	88,74	0,387
Πολωνία	8.275,81	0,00	0,00	221,36	133,93	4.178,60	12.809,70	38,654
Σλοβακία	1.041,04	37,17	44,94	41,47	22,27	570,50	1.757,39	4,957
Σλοβενία	237,51	0	0	23,65	6,44	188,71	456,31	1,986
Σύνολο	14.959,64	136,49	125,68	478,86	252,05	8.495,04	24.451,18	73,195

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

(*) Μέσος όρος

(**) Περιλαμβάνει το ΧΜΠΑ (αλιεία)

Με βάση τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν και εστιάζοντας στο χρηματοδοτικό πλαίσιο της περιόδου 2004 – 2006 (δηλ. από την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ

έως και το τέλος της τρίτης προγραμματικής περιόδου), διαπιστώνουμε πως η επιβάρυνση για την ΕΕ – 15 από τη διεύρυνση δεν υπήρξε σημαντική. Με τις συνολικές δαπάνες για τη διεύρυνση να ανέρχονται σε 40,9 δις ευρώ (τιμές 1999), τις πληρωμές προς τις νέες χώρες να υπολογίζονται σε 27,9 δις ευρώ και τη συνεισφορά των χωρών της ΚΑΕ από ιδίους πόρους στα 14,7 δις ευρώ, το καθαρό κόστος σε πληρωμές την εν λόγω περίοδο (2004 – 2006) εκτιμάται στα 13 δις ευρώ που αντιστοιχεί μόλις στο 4% των συνολικών δαπανών του κοινοτικού προϋπολογισμού.

Βεβαίως, για τα νέα κράτη – μέλη το συνολικό χρηματοδοτικό αποτέλεσμα είναι θετικό (net beneficiaries). Απ’ αυτές τις χώρες, το μεγαλύτερο μερίδιο σε σχέση με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν τους λαμβάνουν οι χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία). Όπως δείχνει ο ακόλουθος πίνακας (9.13), ιδιαιτέρως αυξημένο ισοζύγιο (σχεδόν το διπλάσιο από το σύνολο όλων των άλλων χωρών) παρουσιάζει η Πολωνία, λόγω του διπλάσιου πληθυσμού της από τις άλλες χώρες ΚΑΕ.

Πίνακας 9.13 Καθαρό χρηματοδοτικό ισοζύγιο για ΚΑΕ – 10 (τιμές 1999, εκ. ευρώ)

	Κύπρος	Τσεχία	Εσθονία	Ουγγαρία	Πολωνία	Σλοβενία	Λιθουανία	Λετονία	Σλοβακία	Μάλτα	Σύνολο
2004											
Δαπάνες	131	801	181	824	2983	267	423	264	398	70	6343
Εισφορές	105	623	56	554	1579	187	124	70	225	43	3566
Ισοζύγιο	26	178	125	270	1404	80	299	194	173	27	2777
Ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	0,21%	0,20%	1,61%	0,37%	0,60%	0,29%	1,82%	1,93%	0,56%	0,56%	0,55%
2005											
Δαπάνες	191	1255	266	1342	5068	370	674	402	647	119	10334
Εισφορές	160	963	86	853	2454	288	191	107	350	66	5518
Ισοζύγιο	31	292	180	489	2614	82	483	295	297	53	4816
Ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	0,24%	0,31%	2,23%	0,64%	1,08%	0,29%	2,83%	2,81%	0,92%	1,08%	0,92%
2006											
Δαπάνες	194	1294	288	1487	5498	378	766	451	720	121	11198
Εισφορές	163	988	89	873	2519	296	196	110	359	68	5660
Ισοζύγιο	31	306	199	614	2979	82	570	341	361	53	5538
Ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	0,23%	0,32%	2,39%	0,78%	1,18%	0,28%	3,21%	3,12%	1,08%	1,03%	1,01%

Πηγή: Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Κοπεγχάγης, 2002

9.3 Το κόστος της διεύρυνσης μέσα από το νέο δημοσιονομικό πλαίσιο (2007 – 2013)

Η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ την 1^η Ιανουαρίου 2007 και η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τα κράτη των Δ.Βαλκανίων αποτέλεσαν τους κύριους λόγους για την αναζωπύρωση της συζήτησης σχετικά με το κόστος των ευρωπαϊκών διευρύνσεων και κατά τη διάρκεια της νέας προγραμματικής περιόδου.

Ήδη από το 2003, ο Mayhew A. εκτιμά πως το κόστος της διεύρυνσης θα ανέλθει το 2013 στα 48 δις ευρώ (τιμές 2003) που ισοδυναμεί περίπου στο 0,4% του ακαθάριστου προϊόντος των χωρών της ΕΕ – 15, με το καθαρό κόστος (δηλ. το ακαθάριστο κόστος μείον τις εισφορές των νέων κρατών – μελών) να κυμαίνεται σε 36 δις ευρώ¹⁴ (0,3% του παραγόμενου προϊόντος στην ΕΕ – 15).

**Πίνακας 9.14 Εκτίμηση του κοινοτικού προϋπολογισμού για το 2013
(τιμές 2003, δις ευρώ)**

	2003	2006	2013
ΑΕΠ ΕΕ-15 (ρυθμός ανάπτυξης 2%)	9558	10143	11651
ΑΕΠ ΕΕ-10/12 (ρυθμός ανάπτυξης 4%)	420	472	711
Σύνολο κόστους διεύρυνσης	-	15,8	48,5
ΚΑΠ – Αστική ανάπτυξη	-	4,1	14
Διαρθρωτικά Ταμεία (4% του ΑΕΠ)	-	8,8	32
Εσωτερικές πολιτικές και διοίκηση	-	2,0	2,5
Μεταβιβάσεις προϋπολογισμού	-	0,9	0
Προενταξιακή βοήθεια	-	1,4	0
Υποχρεώσεις ΕΕ-25/27	99,7	-	131,7
Πληρωμές (% του ΑΕΠ)	1,02	1,06	1,07
Εισφορές στον προϋπολογισμό (ΕΕ-10)	-	5,5	8

Πηγή: Εκτιμήσεις Mayhew A. (2003)

Όσον αφορά στην περίοδο που θα ακολουθούσε τη διεύρυνση με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (2007 – 2009), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με σχετική ανακοίνωσή της (η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων, Μάρτιος 2003) πρότεινε τον υπολογισμό του κόστους σε 15,4 δις ευρώ και για τις δύο χώρες στη βάση της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε για τις δέκα χώρες της προηγούμενης διεύρυνσης¹⁵ (βλ. κεφάλαιο 3: Η διαδικασία ένταξης και οι σχέσεις των δύο χωρών με την ΕΕ – Η οικονομική προσέγγιση με τις δύο χώρες).

Στον τομέα της γεωργίας, ως έτος αναφοράς ελήφθη το 2000, προκειμένου οι δύο χώρες να αρχίσουν να εφαρμόζουν σταδιακά το σύστημα των άμεσων πληρωμών προς τους αγρότες. Οι πόροι από τα διαρθρωτικά ταμεία – για τους οποίους οι δύο χώρες δεν έχουν τη δυνατότητα επαναδιαπραγμάτευσης την περίοδο μετά το 2009 (άρθρο 33 παρ.2 του πρωτοκόλλου προσχώρησης) – καθορίστηκαν από τις δημοσιονομικές προοπτικές της νέας προγραμματικής περιόδου (2007 – 2013).

Αντίστοιχα, σημαντική είναι και η χρηματοδοτική στήριξη που δίδεται στις χώρες των Δ.Βαλκανίων κατά την προετοιμασία τους για την ένταξη στην ΕΕ από το Μέσο Προενταξιακής Βοήθειας (IPA) που φθάνει τα 2.694,6 εκ. ευρώ για την περίοδο 2007 – 2010. Το μεγαλύτερο μέρος κατευθύνεται στη στήριξη για τη μετάβαση και τη θεσμική οικοδόμηση (2.006,2 εκ. ευρώ – 74,45%), ενώ ακολουθούν οι πόροι για την περιφερειακή ανάπτυξη (268,6 εκ. ευρώ – 9,96%), τη διασυνοριακή συνεργασία (207 εκ. ευρώ – 7,68%), την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών (134,4 εκ. ευρώ – 4,98%) και την αποτελεσματική αξιοποίηση των ανθρωπίνων πόρων (78,4 εκ. ευρώ – 2,93%).

**Πίνακας 9.15 Χρηματοδοτική στήριξη προς τις χώρες των Δ.Βαλκανίων
2007 – 2010 (εκ. ευρώ)**

		Στήριξη για τη μετάβαση και τη θεσμική οικοδόμηση	Διασυνοριακή Συνεργασία	Περιφερειακή Ανάπτυξη	Ανάπτυξη Ανθρ. Πόρων	Ανάπτυξη Αγρ.Περιοχών	Σύνολο
Κροατία	2007	47,6	9,7	44,6	11,1	25,5	138,5
	2008	45,4	14,7	47,6	12,7	25,6	146,0
	2009	45,6	15,9	49,7	14,2	25,8	151,2
	2010	39,5	16,2	56,8	15,7	26,0	154,2
ΠΓΔΜ	2007	41,6	4,2	7,4	3,2	2,1	58,5
	2008	39,9	5,3	12,3	6,0	6,7	70,2
	2009	38,1	5,6	20,8	7,1	10,2	81,8
	2010	36,3	5,7	29,4	8,4	12,5	92,3
Σερβία	2007	178,5	8,2	-	-	-	186,7
	2008	179,4	11,5	-	-	-	190,9
	2009	182,6	12,2	-	-	-	194,8
	2010	186,2	12,5	-	-	-	198,7
Μαυροβούνιο	2007	27,5	3,9	-	-	-	31,4
	2008	28,1	4,5	-	-	-	32,6
	2009	28,6	4,7	-	-	-	33,3
	2010	29,2	4,8	-	-	-	34,0
Κόσσοβο	2007	60,7	2,6	-	-	-	63,3
	2008	62,0	2,7	-	-	-	64,7
	2009	63,3	2,8	-	-	-	66,1
	2010	64,5	2,8	-	-	-	67,3
Βοσνία –	2007	58,1	4,0	-	-	-	62,1
	2008	69,9	4,9	-	-	-	74,8

Ερζεγοβίνη	2009	83,9	5,2				89,1
	2010	100,7	5,3				106,0
Αλβανία	2007	54,3	6,7	-	-	-	61,0
	2008	61,1	9,6				70,7
	2009	70,9	10,3				81,2
	2010	82,7	10,5				93,2

Πηγή: Μέσο Προενταξιακής Βοήθειας (IPA)

Οι πρόνοιες για τη χρηματοδοτική στήριξη των δράσεων στα νέα κράτη – μέλη περιλαμβάνονται στο γενικό δημοσιονομικό πλαίσιο της Ένωσης, το οποίο οριστικοποιήθηκε στις 17 Μαΐου 2006¹⁶ (ύστερα από την ολοκλήρωση της διοργανικής συμφωνίας για τη δημοσιονομική πειθαρχία και την ορθή χρηματοοικονομική διαχείριση, η οποία συνήφθη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή).

Από τα 864,261 δις ευρώ που προβλέπονται για την προγραμματική περίοδο 2007 – 2013, το 44,4% αναφέρεται στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη¹⁷, το 42,8% στη συντήρηση και τη διαχείριση των φυσικών πόρων¹⁸, το 5,8% στη διοίκηση, το 5,7% στις εξωτερικές δράσεις της Ένωσης και το 1,2% σε ζητήματα ιθαγένειας, ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης¹⁹. Οι ίδιοι πόροι του προϋπολογισμού προέρχονται κυρίως από τη συνεισφορά των κρατών – μελών στο Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) της Ένωσης, η οποία διατηρείται στο 1,24%²⁰ (οι άλλες πηγές εσόδων του κοινοτικού προϋπολογισμού είναι οι τελωνειακοί δασμοί, οι γεωργικές εισφορές και ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας²¹).

Πίνακας 9.16 Γενικό δημοσιονομικό πλαίσιο 2007 – 2013 (εκ. ευρώ, τιμές 2004)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σύνολο
Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη*	51.267	52.913	54.071	54.860	55.379	56.845	58.256	383.591
Συντήρηση και διαχείριση φυσικών πόρων**	53.478	54.322	53.666	53.035	52.400	51.775	51.161	369.837
Ιθαγένεια, ελευθερία, ασφάλεια και δικαιοσύνη	1.199	1.258	1.380	1.503	1.645	1.797	1.988	10.770
Η ΕΕ ως παγκόσμιος παράγοντας	6.199	6.469	6.739	7.009	7.339	7.679	8.029	49.463
Διοίκηση	6.633	6.818	6.973	7.111	7.255	7.400	7.610	49.800
Αντισταθμίσεις	419	191	190	-	-	-	-	800
Σύνολο των πιστώσεων αναλήψεων υποχρεώσεων	119195	121971	123019	123518	124018	125496	127.044	864.261
% επί του ΑΕΠ	1,06%	1,06%	0,97%	1,00%	0,97%	0,97%	0,94%	1,00%
Διαθέσιμο όριο	0,18%	0,18%	0,27%	0,24%	0,27%	0,27%	0,30%	0,24%
Ανώτατο όριο ιδίων πόρων (% επί του ΑΕΠ)	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%	1,24%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

9.4 Η νέα πολιτική συνοχής της ΕΕ – 27

Οι αλλαγές που επήλθαν με την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ, με κύρια την όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων ανάμεσα στα παλαιά και τα νέα κράτη – μέλη, αλλά και ο αναπροσανατολισμός των κοινοτικών πρωτοβουλιών στους τομείς της ανάπτυξης και της απασχόλησης (σύμφωνα με τη Στρατηγική της Λισσαβόνας²²), οδήγησε αναπόφευκτα στην ενδυνάμωση και τη θεσμική διαφοροποίηση της πολιτικής συνοχής.

Βασικά χαρακτηριστικά αυτών των αλλαγών είναι η μείωση του αριθμού των Ταμείων και των σταδίων προγραμματισμού, καθώς και η εναρμόνιση των κανόνων που διέπουν το Ταμείο Συνοχής με τους αντίστοιχους των διαρθρωτικών ταμείων²³. Ο παρακάτω πίνακας (9.17) παρουσιάζει και συγκρίνει τη νέα δομή της πολιτικής συνοχής με αυτήν που ίσχυε έως και το 2006.

Πίνακας 9.17 Η δομή της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής

2000 – 2006		>	2007 – 2013	
Στόχοι Κοινοτικές πρωτοβουλίες Ταμείο Συνοχής	Χρηματοδοτικά μέσα	>	Στόχοι	Χρηματοδοτικά μέσα
Στόχος 1 Περιφέρειες η ανάπτυξη των οποίων υστερεί	ΕΤΠΑ ΕΚΤ ΕΓΤΠΕ – Εγγυήσεων ΕΓΤΠΕ – Προσανατολισμού ΧΜΠΑ	>	Σύγκλιση	ΕΤΠΑ ΕΚΤ Ταμείο Συνοχής
Ταμείο Συνοχής	Ταμείο Συνοχής			
Στόχος 2 Περιοχές σε οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση	ΕΤΠΑ ΕΚΤ	>	Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση	ΕΤΠΑ ΕΚΤ
Στόχος 3 Συστήματα κατάρτισης και προώθησης της απασχόλησης	ΕΚΤ			
Interreg	ΕΤΠΑ	>	Ευρωπαϊκή	ΕΤΠΑ

URBAN II(*)	ΕΤΠΑ		Εδαφική Συνεργασία	
EQUAL(*)	ΕΚΤ			
Leader +(**)	ΕΓΤΠΕ – Προσανατολισμού(**)			
Αγροτική ανάπτυξη και Αναδιάρθρωση του τομέα της αλιείας εκτός του στόχου 1	ΕΓΤΠΕ – Εγγυήσεων(**) ΧΜΠΑ			
4 Στόχοι 4 Κοινοτικές πρωτοβουλίες Ταμείο Συνοχής	6 μέσα	>	3 στόχοι	3 μέσα

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

(*) Την περίοδο 2007 – 2013, οι πρωτοβουλίες URBAN II και EQUAL ενσωματώνονται στους στόχους «σύγκλιση» και «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση»

(**) Το πρόγραμμα Leader+ και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) αντικαθίστανται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (ΧΜΠΑ) γίνεται Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας (ΕΤΑ). Το ΕΓΤΑΑ και το ΕΤΑ έχουν στο εξής τις δικές τους νομικές βάσεις και δεν αποτελούν μέρος της πολιτικής συνοχής.

Αναλύοντας τους νέους στόχους της πολιτικής συνοχής κρίνεται σκόπιμο να γίνουν οι εξής επισημάνσεις:

α) Ο στόχος «σύγκλιση» αποσκοπεί στην επιτάχυνση της σύγκλισης των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών – μελών και περιφερειών, μέσω της βελτίωσης των συνθηκών ανάπτυξης και απασχόλησης. Το συνολικό ποσό γι' αυτό το στόχο καλύπτει το 81,54% του συνόλου. Οι τομείς δράσεις είναι το φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, η καινοτομία, η κοινωνία της γνώσης, η προσαρμοστικότητα στις αλλαγές, το περιβάλλον και η διοικητική αποτελεσματικότητα.

Ο στόχος χρηματοδοτείται και από τα τρία ταμεία (ΕΤΠΑ, ΕΚΤ, Ταμείο Συνοχής) και αναφέρεται σε όλες εκείνες της περιφέρειες NUTS 2 των οποίων το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕγΠ) είναι μικρότερο από το 75% του κοινοτικού μέσου όρου (επί της ουσίας παραμένει ο στόχος 1 της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου – 70,51% του συνολικού ποσού για το συγκεκριμένο στόχο). Επιπλέον, καθιερώνεται φθίνουσα μεταβατική ενίσχυση μέχρι το 2013 για εκείνες τις περιφέρειες, οι οποίες θα ήταν επιλέξιμες για το στόχο της σύγκλισης, εάν το όριο παρέμενε στο 75% του ΑΕγΠ

της ΕΕ – 15 και όχι της ΕΕ – 25 («περιφέρειες σταδιακής εξόδου» - 4,99% του συνολικού ποσού).

Στο στόχο «σύγκλιση» εντάσσεται και το Ταμείο Συνοχής, το οποίο ενισχύει πλέον – εκτός από τα κράτη – μέλη με μέσο ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ) μικρότερο από το 90% του κοινοτικού μέσου όρου (23,22% του συνολικού ποσού) – και εκείνες τις χώρες της ΕΕ που θα ήταν επιλέξιμες για να ενταχθούν στο Ταμείο Συνοχής, εάν ως όριο παρέμενε το 90% της ΕΕ – 15 και όχι της ΕΕ – 25 (1,29% του συνολικού ποσού).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι βασικοί τομείς επενδύσεων του στόχου «σύγκλιση» είναι οι εξής:

- Γνώση και καινοτομία: θα δαπανηθούν σχεδόν 83 δις ευρώ (24%) σε κέντρα και υποδομές έρευνας, για τη μεταφορά τεχνολογίας και την προώθηση της καινοτομίας στις επιχειρήσεις, καθώς και για την ανάπτυξη και διάδοση των τεχνολογιών, της πληροφορίας και της επικοινωνίας.
- Μεταφορές: διατίθεται το ποσό των 76 δις ευρώ (22%) για τη βελτίωση της πρόσβασης των περιφερειών, τη στήριξη των Διευρωπαϊκών Δικτύων και των επενδύσεων σε φιλικές προς το περιβάλλον υποδομές μεταφορών, ιδίως σε αστικές περιοχές.
- Προστασία του περιβάλλοντος και πρόληψη κινδύνων: επενδύσεις περίπου 51 δις ευρώ (19%) για τη χρηματοδότηση υποδομών επεξεργασίας λυμάτων και αποβλήτων, την απολύμανση εδαφών, ώστε να είναι κατάλληλα για τη νέα οικονομική χρήση και την προστασία από τους περιβαλλοντικούς κινδύνους.

β) Στο στόχο «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» περιλαμβάνονται όλες οι περιφέρειες που δεν καλύπτονται από το στόχο της «σύγκλισης». Επίσης, οι περιφέρειες NUTS 2 για μεταβατική στήριξη, οι οποίες καλύπτονταν από το στόχο 1, αλλά των οποίων το ΑΕγΠ υπερβαίνει το 75% του μέσου ΑΕγΠ της ΕΕ – 15 («περιφέρειες σταδιακής ένταξης»). Σε αυτή την κατηγορία για την Ελλάδα εντάσσονται οι περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας και του Νοτίου Αιγαίου. Οι πόροι που προορίζονται για τον στόχο αυτό ανέρχονται σε 49,13 δις. ευρώ, δηλαδή στο 15,95% του συνόλου και κατανέμονται εξίσου μεταξύ του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ. Από το ποσό αυτό, το 78,86% θα

διατεθεί για τις περιφέρειες που δεν καλύπτονται από το στόχο «Σύγκλιση», ενώ το 21,14% θα διατεθεί για την παροχή μιας σταδιακά μειούμενης μεταβατικής στήριξης.

Συνολικά 168 περιφέρειες σε 19 κράτη – μέλη είναι επιλέξιμες στα πλαίσια του στόχου «Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και Απασχόληση» (314 εκ. κάτοικοι). Δεκατρείς απ' αυτές τις περιφέρειες, με πληθυσμό 19 εκ. κατοίκων, ανήκουν στις λεγόμενες περιοχές σταδιακής εισόδου, οι οποίες υπόκεινται σε ειδική κατηγορία κονδυλίων λόγω του προηγούμενου καθεστώτος ως περιφέρειες του Στόχου 1. Γι' αυτό το στόχο διατίθενται 54,9 δις ευρώ, δηλαδή σχεδόν το 16% των συνολικών πόρων, ενώ 11,4 δις ευρώ αφορούν στις περιφέρειες σταδιακής εισόδου.

γ) Ο στόχος «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία» δρα συμπληρωματικά με τους άλλους δύο στόχους (αναφέρεται δηλαδή σε περιφέρειες που έχουν ήδη επιλεγεί με βάση τους στόχους της «σύγκλισης» και της «περιφερειακής ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης»). Διακρίνεται στη διασυνοριακή και τη διακρατική συνεργασία²⁴, καθώς και στη διαπεριφερειακή συνεργασία, τη δημιουργία δικτύων και την ανταλλαγή εμπειριών²⁵ (για τη διασυνοριακή συνεργασία ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία, βλ. υποενότητα κεφαλαίου 3: «Οι διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις νέες χώρες της διεύρυνσης»). Είναι επιλέξιμες οι περιφέρειες NUTS III που βρίσκονται κατά μήκος των χερσαίων εσωτερικών συνόρων, ορισμένων εξωτερικών συνόρων, καθώς και περιφέρειες οι οποίες βρίσκονται κατά μήκος των θαλάσσιων συνόρων που απέχουν μέχρι 150 χιλιόμετρα.

Το σύνολο του εδάφους της Κοινότητας είναι επιλέξιμο όσον αφορά στα δίκτυα συνεργασίας και την ανταλλαγή εμπειριών. Το ανώτατο όριο της συγχρηματοδότησης ανέρχεται στο 75% των δημοσίων δαπανών. Οι πόροι που προορίζονται για το στόχο αυτό ανέρχονται σε 7,75 δις. ευρώ (2,52% του συνόλου) και χρηματοδοτούνται εξολοκλήρου από το ΕΤΠΑ. Το ποσό αυτό κατανέμεται μεταξύ των διαφόρων συνιστωσών ως εξής:

- 73,86% για τη χρηματοδότηση της διασυνοριακής συνεργασίας
- 20,95% για τη χρηματοδότηση της διεθνικής συνεργασίας
- 5,19% για τη χρηματοδότηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας.

Στα πλαίσια του στόχου «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία», ο πληθυσμός των διασυνοριακών περιοχών φθάνει τα 181,7 εκ. ευρώ (37,5% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ), ενώ όλες οι περιφέρειες και οι πολίτες της ΕΕ καλύπτονται από τουλάχιστον ένα από τα 13 υπάρχοντα πεδία διασυνοριακής συνεργασίας. Τα 8,7 δις ευρώ (2,5% του συνόλου) που είναι διαθέσιμα για το στόχο αυτό κατανέμονται ως εξής: 6,44 δις ευρώ για τη διασυνοριακή, 1,83 δις ευρώ για τη διεθνική και 445 εκ. ευρώ για τη διαπεριφερειακή συνεργασία και τα δίκτυα²⁶.

Επίσης, στα πλαίσια της διακρατικής εδαφικής συνεργασίας εντάσσεται και το πρόγραμμα «Νοτιοανατολική Ευρώπη» (ύψους 245 εκ. ευρώ), το οποίο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 20 Δεκεμβρίου 2007 και αναφέρεται σε περιφέρειες από 16 χώρες (κράτη – μέλη της ΕΕ και τρίτες χώρες). Οι χώρες των οποίων οι περιφέρειες καλύπτονται από το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι οι εξής: Αλβανία, Αυστρία, Βοσνία, Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ρουμανία, Κροατία, ΠΓΔΜ, Ελλάδα, Ουγγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Σλοβακία, Σλοβενία, Μολδαβία, Ιταλία και Ουκρανία (στις δύο τελευταίες χώρες δεν εντάσσονται όλες οι περιφέρειες της επικράτειας, αλλά μόνο ορισμένες).

Ο συνολικός στόχος του προγράμματος συνίσταται στην «αναβάθμιση της διαδικασίας εδαφικής, οικονομικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης και στη συμβολή στη συνοχή, τη σταθερότητα και την ανταγωνιστικότητα μέσω της ανάπτυξης διακρατικών εταιρικών σχέσεων». Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι βασικοί άξονες προτεραιότητας του συγκεκριμένου προγράμματος.

**Πίνακας 9.18 Άξονες προτεραιότητας του προγράμματος
«Νοτιοανατολική Ευρώπη»**

Άξονες προτεραιότητας	Ευρωπαϊκή Χρηματοδότηση	Εθνική δημόσια δαπάνη	Σύνολο δημόσιας διοίκησης
Καινοτομία	44.051.157	7.773.734	51.824.891
Περιβάλλον	53.739.828	9.483.499	63.223.327
Προσβασιμότητα	55.160.834	9.734.265	64.895.099
Περιοχές βιώσιμης ανάπτυξης	41.338.329	7.294.999	48.633.328
Τεχνική Βοήθεια	12.401.497	4.133.832	16.535.329
Σύνολο	206.691.645	38.420.329	245.111.974

Πηγή: Inforegio

Με βάση τους γενικούς στόχους που θέτει η νέα προγραμματική περίοδος (και οι οποίοι αναλύθηκαν παραπάνω), οι κοινοτικοί πόροι κατανέμονται ως εξής (Πίνακας 9.19):

**Πίνακας 9.19 Κατανομή κοινοτικών πόρων ανά κράτος – μέλος, 2007 – 2013
(εκ. ευρώ)**

	Σύγκλιση			Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση		Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία	Σύνολο
	Ταμείο Συνοχής	Σύγκλιση	Σταδιακή Έξοδος	Σταδιακή Ένταξη	Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση		
Βέλγιο	-	-	638	-	1425	194	2258
Βουλγαρία	2283	4391	-	-	-	179	6853
Τσεχία	8819	17064	-	-	419	389	26692
Δανία	-	-	-	-	510	103	613
Γερμανία	-	11864	4215	-	9409	851	26340
Εσθονία	1152	2252	-	-	-	52	3456
Ιρλανδία	-	-	-	458	293	151	901
Ελλάδα	3697	9420	6458	635	-	210	20420
Ισπανία	3543	21054	1583	4955	3522	559	35217
Γαλλία	-	3191	-	-	10257	872	14319
Ιταλία	-	21211	430	972	5353	846	28812
Κύπρος	213	-	-	399	-	28	640
Λετονία	1540	2991	-	-	-	90	4620
Λιθουανία	2305	4470	-	-	-	109	6885
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	50	15	65
Ουγγαρία	8642	14248	-	2031	-	386	25307

Μάλτα	284	556	-	-	-	15	855
Ολλανδία	-	-	-	-	1660	247	1907
Αυστρία	-	-	177	-	1027	257	1461
Πολωνία	22176	44377	-	-	-	731	67284
Πορτογαλία	3060	17133	280	448	490	99	21511
Ρουμανία	6552	12661	-	-	-	455	19668
Σλοβενία	1412	2689	-	-	-	104	4205
Σλοβακία	3899	7013	-	-	449	227	11588
Φιλανδία	-	-	-	545	1051	120	1716
Σουηδία	-	-	-	-	1626	265	1891
Ην. Βασίλειο	-	2738	174	965	6014	722	10613
Διαπεριφερειακή Συνεργασία/Δίκτυα	-	-	-	-	-	445	445
Τεχνική Βοήθεια	-	-	-	-	-	-	868
Σύνολο	69578	199322	13955	11409	43556	8723	347410

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Το μεγαλύτερο μερίδιο των πόρων λαμβάνει η Πολωνία (67,284 δις ευρώ), ενώ ακολουθούν η Ισπανία (35,217), η Ιταλία (28,812), η Τσεχία (26,692), η Γερμανία (26,340) και η Ουγγαρία (25,307). Αντίθετα, οι χώρες με τη μικρότερη συμμετοχή στη συνολική κοινοτική χρηματοδότηση είναι η Ιρλανδία (901 εκ. ευρώ), η Μάλτα (855), η Κύπρος (640), η Δανία (613) και το Λουξεμβούργο (65). Συνεπώς και από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε πως οι χώρες της ΚΑΕ απορροφούν ένα μεγάλο μέρος της κοινοτικής χρηματοδότησης, κάτι που μεταφράζεται σε άμεσο δημοσιονομικό κόστος για την Ένωση.

Προχωρώντας στην περαιτέρω εξειδίκευση των δράσεων που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία (και το Ταμείο Συνοχής), παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο μέρος των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται στα πλαίσια του ΕΤΠΑ και του Ταμείου Συνοχής αφορούν κυρίως στις μεταφορές (28,3% του συνόλου), τους τομείς έρευνας, καινοτομίας, ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας (23,8%), καθώς και στην περιβαλλοντική προστασία (18,7%). Αντίστοιχα, το ΕΚΤ καλύπτει κυρίως δράσεις για τη βελτίωση του ανθρωπίνου κεφαλαίου (32,9%), την αύξηση και διατήρηση του επιπέδου απασχόλησης (28,4%), την προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων (17,8%), καθώς και την κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών (13,1%).

Πίνακας 9.20 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007-2013)

Ενέργεια	4%
Περιβαλλοντική προστασία και αποφυγή κινδύνων	18,7%
Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	0,4%
Βελτίωση ανθρωπίνου κεφαλαίου	0,4%
Κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών	0,1%
Προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων	0,3%
Κοινωνία της πληροφορίας	5,6%
Επένδυση σε κοινωνική υποδομή	6,2%
Μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης	0,1%
Μείωση των εμποδίων περιφερειακής ανάπτυξης	0,2%
Έρευνα, καινοτομία, ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα	23,8%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	0,6%
Τεχνική βοήθεια	3%
Τουρισμός	2,3%
Μεταφορές	28,3%
Πολιτισμός	2,2%
Αστική και περιφερειακή αναζωογόνηση	3,8%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πίνακας 9.21 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων από ΕΚΤ (2007-2013)

Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	28,4%
Βελτίωση ανθρωπίνου κεφαλαίου	32,9%
Κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών	13,1%
Προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων	17,8%
Κοινωνία της πληροφορίας	0,2%
Επένδυση σε κοινωνική υποδομή	0,2%
Μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης	1,2%
Έρευνα, καινοτομία, ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα	0,1%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	2,7%
Τεχνική βοήθεια	3,3%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

9.4.1 Η πολιτική συνοχής για τη Βουλγαρία

Η βουλγαρική κυβέρνηση υιοθέτησε το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (2007-2013), το οποίο καταρτίστηκε από τους κοινωνικούς – οικονομικούς φορείς και τον μη κυβερνητικό τομέα²⁷. Το έγγραφο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούλιο του 2007. Πρόκειται για ένα έγγραφο μακροπρόθεσμης στρατηγικής που καθορίζει το ρόλο των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής για τη στρατηγική ανάπτυξης της Βουλγαρίας. Παρέχει ένα πλαίσιο για την αποτελεσματική και αποδοτική απορρόφηση των πόρων από τα κεφάλαια της ΕΕ, σύμφωνα με τις πολιτικές που θέτει η ίδια η Ένωση.

Η Βουλγαρία λαμβάνει 6.853 εκατομμύρια ευρώ την περίοδο 2007-2013 (6.674 εκ. ευρώ για το στόχο «σύγκλιση» και 179 εκ. ευρώ για την «ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία»), τα οποία προορίζονται να διατεθούν σε όλη την επικράτεια (και στις έξι περιφέρειες: Βορειοδυτική, Βορειοκεντρική, Βορειοανατολική, Νοτιοδυτική, Νοτιοκεντρική, Νοτιοανατολική). Η εθνική δημόσια εισφορά αναμένεται να ανέλθει στο 1,345 δις ευρώ και το συνολικό ποσό του ΕΣΠΑ της χώρας στα 8,198 δις ευρώ (η εθνική ιδιωτική συμμετοχή είναι μηδαμινή). Ο ακόλουθος πίνακας (9.22) δείχνει την κατανομή των κονδυλίων για τη χώρα.

Πίνακας 9.22 Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε. για τη Βουλγαρία, 2007-2013 (εκ. ευρώ)

<i>Στόχος /Ταμείο</i>	<i>Προϋπολογισμός</i>	<i>Μερίδιο (%)</i>
Στόχος συνοχής	4.391	64,1
ΕΤΠΑ	3.205	-
ΕΚΤ	1.186	-
Ταμείο Συνοχής	2.283	33,3
Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία	179	2,6
ΣΥΝΟΛΟ	6.853	100,0

Πηγή: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς της Βουλγαρίας

Τα κοινοτικά κονδύλια θα διατεθούν μέσω των επτά επιχειρησιακών προγραμμάτων (Ανταγωνιστικότητα, Ανθρωπίνων Πόρων, Μεταφορών, Περιβάλλοντος, Περιφερειών, Δημοσίου Τομέα, Τεχνικής Βοήθειας – Πίνακας 9.23), προκειμένου να προωθηθούν οι εξής στόχοι:

Πίνακας 9.23 Χρηματοδοτικό πλαίσιο για τη Βουλγαρία, 2007 – 2013

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα	Ταμείο	Ποσό	Ενδεικτική κατανομή %
ΕΠ Ανταγωνιστικότητα	ΕΤΠΑ	987.883.219	14,42
ΕΠ Ανθρώπινοι Πόροι	ΕΚΤ	1.031.789.139	15,07
ΕΠ Μεταφορές	ΕΤΠΑ Ταμείο Συνοχής ΕΤΠΑ + Ταμείο Συνοχής	368.809.733 1.255.669.890 1.624.479.623	23,70
ΕΠ Περιβάλλον	ΕΤΠΑ Ταμείο Συνοχής ΕΤΠΑ + Ταμείο Συνοχής	439.059.208 1.027.366.273 1.466.425.481	21,39
ΕΠ Περιφερειακή Ανάπτυξη	ΕΤΠΑ	1.361.083.545	19,86
ΕΠ Δημόσιου Τομέα	ΕΚΤ	153.670.724	2,25
ΕΠ Τεχνική Βοήθεια	ΕΤΠΑ	48.296.513	0,70

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών Βουλγαρίας

- **Περιφερειακή Ανάπτυξη** – Σε γενικές γραμμές, η Βουλγαρία δεν παρουσιάζει έντονες περιφερειακές ανισότητες (σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες). Η περιφέρεια με τη μεγαλύτερη υστέρηση είναι η Βορειοδυτική, ενώ η πιο αναπτυγμένη η Νοτιοδυτική (ο βασικότερος λόγος είναι ότι σ' αυτή την περιφέρεια βρίσκεται η πρωτεύουσα – Σόφια). Για την άρση των περιφερειακών ανισοτήτων δίδεται έμφαση στην αστική ανάπτυξη, τη βελτίωση του ανθρωπίνου κεφαλαίου και των υποδομών στις αραιοκατοικημένες περιοχές, τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων μεταφορών, την τουριστική ανάπτυξη, την ενίσχυση της ντόπιας επιχειρηματικότητας, καθώς και στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Το ΕΠ Περιφερειακή Ανάπτυξη (προϋπολογισμού 1.361 εκατομμυρίων ευρώ) στοχεύει ακριβώς στην κάλυψη των στόχων της περιφερειακής ανάπτυξης που έχουν ορισθεί από την ΕΕ.

- **Ανάπτυξη της Ανταγωνιστικότητας της Βουλγαρικής Οικονομίας** – το συγκεκριμένο ΕΠ θέτει ως προτεραιότητα την ανάπτυξη μιας δυναμικής οικονομίας, καθώς και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των βουλγαρικών επιχειρήσεων στις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες αγορές. Η χρηματοδότηση είναι 988 εκατομμύρια ευρώ.
- **Περιβάλλον** – το ΕΠ Περιβάλλον λαμβάνει χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής. Ο κύριος στόχος είναι η βελτίωση και η διατήρηση του περιβάλλοντος (με έμφαση στη βιοποικιλότητα), όπως επίσης και η ανάπτυξη της περιβαλλοντικής υποδομής (συνολικό ποσό του ΕΠ – 1.466 εκατομμύρια ευρώ).
- **Μεταφορές** – το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής. Ο στόχος είναι να χτιστεί ένα ισορροπημένο, βιώσιμο σύστημα μεταφορών εκσυγχρονίζοντας τις αντίστοιχες υποδομές. Η μεγαλύτερη χρηματοδότηση – 1.624 εκατομμύρια ευρώ – θα διατεθεί για αυτό το πρόγραμμα.
- **Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού** – η κατανομή για αυτό το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα είναι 1.320 εκατομμύρια ευρώ. Θα συντονίσει την αποτελεσματική απορρόφηση των πόρων από το ΕΚΤ έως το 2013. Ο στόχος είναι να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής μέσω της προώθησης της απασχόλησης, της πρόσβασης στην ποιοτική εκπαίδευση, της δια βίου εκπαίδευσης και της κοινωνικής ένταξης.
- **Διοικητική Ικανότητα** – Σύμφωνα με τη βουλγαρική κυβέρνηση, το ΕΠ Δημοσίου Τομέα, στο οποίο έχουν διατεθεί 153 εκατομμύρια ευρώ, θα βοηθήσει να οικοδομηθεί μια αποτελεσματική και σύγχρονη διοίκηση που θα ικανοποιεί τις προσδοκίες του κοινού, των επιχειρήσεων και της ΕΕ για την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και την υψηλή επαγγελματική δεοντολογία.
- **Τεχνική Βοήθεια** – Η χρηματοδότηση του συγκεκριμένου προγράμματος ανέρχεται περίπου στα 48 εκατομμύρια ευρώ.

Στόχος της πολιτικής συνοχής για τη Βουλγαρία την περίοδο 2007 – 2013 είναι η αύξηση του πραγματικού ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕγΠ κατά 0,27% και η δημιουργία 36.700 νέων θέσεων απασχόλησης.

Όσον αφορά στη συμμετοχή των διαρθρωτικών ταμείων για τη χρηματοδότηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, αυτή έχει ως εξής: από το ΕΤΠΑ 3.205 εκ. ευρώ, από το ΕΚΤ 1.185 εκ. ευρώ, ενώ από το Ταμείο Συνοχής 2.283 εκ. ευρώ. Ειδικότερα, το

μεγαλύτερο μερίδιο των πόρων από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής καταλαμβάνουν οι μεταφορές (34,9%), η περιβαλλοντική προστασία και η αποφυγή κινδύνων (27,9%), καθώς και οι τομείς της έρευνας, καινοτομίας, ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας (11,6%).

Πίνακας 9.24 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων για τη Βουλγαρία από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007-2013)

Ενέργεια	4,4%
Περιβαλλοντική προστασία και αποφυγή κινδύνων	27,9%
Προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων	0,6%
Κοινωνία της πληροφορίας	1,3%
Επένδυση σε κοινωνική υποδομή	4,5%
Έρευνα, καινοτομία, ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα	11,6%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	4,9%
Τεχνική βοήθεια	3,5%
Τουρισμός	1,7%
Μεταφορές	34,9%
Πολιτισμός	2,0%
Αστική και περιφερειακή αναζωογόνηση	2,7%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σε σχέση με τη χρηματοδοτική ενίσχυση από το ΕΚΤ, το μεγαλύτερο ποσοστό κατευθύνεται στη βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και τη διατήρηση του επιπέδου απασχόλησης (31,3% και 31,0% αντίστοιχα), την προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων (14,1%), καθώς και στη θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (13,3%).

Πίνακας 9.25 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων για τη Βουλγαρία από το ΕΚΤ (2007-2013)

Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	31,0%
Βελτίωση ανθρώπινου κεφαλαίου	31,3%
Κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών	3,2%
Προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων	14,1%
Κοινωνία της πληροφορίας	1,4%

Μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης	1,7%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	13,3%
Τεχνική βοήθεια	4,0%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

9.4.2 Η πολιτική συνοχής για τη Ρουμανία

Το σύνολο των κοινοτικών κονδυλίων που θα εισρεύσουν στη Ρουμανία την περίοδο 2007 – 2013 ανέρχεται περίπου σε 19,7 δις ευρώ (για τη σύγκλιση διατίθενται 19,2 δις ευρώ, για την ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία 455 εκ. ευρώ, ενώ η ρουμανική συμμετοχή θα ανέλθει στα 4,038 δις ευρώ). Το Ταμείο Συνοχής θα διαθέσει 6,5 δις ευρώ, το ΕΤΠΑ 9,4 δις ευρώ και το ΕΚΤ 3,7 δις ευρώ. Απώτερος στόχος για τη νέα προγραμματική περίοδο – όπως αναφέρεται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς της Ρουμανίας – είναι η συμβολή στην αύξηση του ΑΕγΠ κατά 15-20% έως το 2015 και η θετική μεταβολή του ποσοστού απασχόλησης από 57,4% σε 64%.

Ως ενδιάμεσοι στόχοι τίθενται η βελτίωση των υποδομών (βασική προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική σύγκλιση), η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ρουμανικής οικονομίας (π.χ. μέσω της πρόσβασης στην οικονομία της γνώσης), η αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου (βελτίωση των ικανοτήτων μέσω της δια βίου εκπαίδευσης), η διοικητική επάρκεια (εκσυγχρονισμός των διοικητικών δομών), καθώς και η προώθηση της ισόμετρης περιφερειακής ανάπτυξης (άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων)²⁸.

Στον παρακάτω πίνακα (9.26) παρατίθενται αναλυτικά οι τομείς στους οποίους θα κατευθυνθεί η κοινοτική χρηματοδότηση, αλλά και η συμμετοχή του ρουμανικού προϋπολογισμού και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Πίνακας 9.26 Χρηματοδοτική κατανομή στη Ρουμανία, 2007-2013

Στόχος	Ταμείο	Κοινοτική χρηματοδότηση	Εθνική δημόσια χρηματοδότηση	Εθνική ιδιωτική χρηματοδότηση	Σύνολο
Σύγκλιση	Ταμείο Συνοχής	6.552.423.028	1.356.643.235	0	7.909.066.263
	ΕΤΠΑ	8.976.466.066	2.030.492.283	0	11.006.958.349
	ΕΚΤ	3.684.147.618	651.225.177	0	4.335.372.795
Σύνολο Σύγκλισης		19.213.036.712			
Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία	ΕΤΠΑ	454.610.340		0	454.610.340
Σύνολο Ταμείο Συνοχής		6.552.423.028			
Σύνολο ΕΤΠΑ		9.431.076.406			
Σύνολο ΕΚΤ		3.684.147.618			
Σύνολο		19.667.647.052	4.038.360.695	0	23.706.007.747

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (National Strategic Reference Framework – NSRF) της Ρουμανίας περιλαμβάνει επτά επιχειρησιακά προγράμματα, εκ των οποίων τα τρία χρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ (Περιφερειακό ΕΠ, ΕΠ – Τεχνική Βοήθεια, ΕΠ – Αύξηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας), δύο από το ΕΚΤ (ΕΠ – Ανάπτυξη Ανθρώπινου Κεφαλαίου, ΕΠ – Βελτίωση της διοικητικής ικανότητας), ενώ άλλα δύο συγχρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής (ΕΠ – Περιβάλλον, ΕΠ – Μεταφορές)²⁹. Επίσης, η χώρα συμμετέχει σε δύο διασυνοριακά (με τη Βουλγαρία και την Ουγγαρία) και ένα διακρατικό πρόγραμμα συνεργασίας (για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας), καθώς και σε δύο προγράμματα διεύρυνσης και γειτονίας (enlargement and neighborhood programmes).

Πίνακας 9.27 Κατανομή κοινοτικών πόρων στη Ρουμανία κατά ΕΠ, 2007-2013

Επιχειρησιακά προγράμματα	Ταμεία	Ποσά
<i>ΕΠ – Ανάπτυξη Ανθρώπινου Κεφαλαίου</i>	ΕΚΤ	3.476.144.996
<i>ΕΠ – Βελτίωση της διοικητικής ικανότητας</i>	ΕΚΤ	208.002.622
<i>Περιφερειακό ΕΠ</i>	ΕΤΠΑ	3.726.021.762
<i>ΕΠ – Αύξηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας</i>	ΕΤΠΑ	2.554.222.109

<i>ΕΠ – Μεταφορές</i>	ΕΤΠΑ	1.289.332.210
<i>ΕΠ – Μεταφορές</i>	Ταμείο Συνοχής	3.276.605.085
<i>ΕΠ – Μεταφορές</i>	ΕΤΠΑ + Ταμείο Συνοχής	4.565.937.295
<i>ΕΠ – Περιβάλλον</i>	ΕΤΠΑ	1.236.652.195
<i>ΕΠ – Περιβάλλον</i>	Ταμείο Συνοχής	3.275.817.943
<i>ΕΠ – Περιβάλλον</i>	ΕΤΠΑ + Ταμείο Συνοχής	4.512.470.138
<i>ΕΠ – Τεχνική Βοήθεια</i>	ΕΤΠΑ	170.237.790
Σύνολο	ΕΤΠΑ	7.739.813.871
Σύνολο	Ταμείο Συνοχής	6.552.423.028
Σύνολο	ΕΚΤ	3.684.147.618
Σύνολο ΕΣΠΑ	ΕΤΠΑ + ΕΚΤ + Ταμείο Συνοχής	17.976.384.517

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής, το 34,3% του συνολικού ποσού κατευθύνεται προς τις μεταφορές, το 30,2% στην περιβαλλοντική προστασία και την αποφυγή κινδύνων, ενώ ακολουθούν οι τομείς της έρευνας, καινοτομίας, ανάπτυξης, επιχειρηματικότητας (12,0%) και η αστική και περιφερειακή αναζωογόνηση (5,8%). Τις τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν ο πολιτισμός (1,3%) και η βελτίωση – διατήρηση του επιπέδου απασχόλησης (0,2%).

Πίνακας 9.28 Κοινοτική κατανομή πόρων στη Ρουμανία από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007 – 2013)

Ενέργεια	3,9%
Περιβαλλοντική προστασία και αποφυγή κινδύνων	30,2%
Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	0,2%
Κοινωνία της πληροφορίας	2,9%
Επένδυση σε κοινωνική υποδομή	3,6%
Έρευνα, καινοτομία, ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα	12,0%
Τεχνική βοήθεια	3,6%
Τουρισμός	2,3%
Μεταφορές	34,3%
Πολιτισμός	1,3%
Αστική και περιφερειακή αναζωογόνηση	5,8%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Αντίστοιχα, το μεγαλύτερο μέρος των πόρων από το ΕΚΤ (Πίνακας 9.29) κατευθύνεται σε δράσεις που αφορούν στη βελτίωση του ανθρωπίνου κεφαλαίου (31,2%), την προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων (25,5%),

καθώς και στη βελτίωση – διατήρηση του επιπέδου απασχόλησης (19,5%). Τα μικρότερα ποσοστά καταλαμβάνουν η θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (5,4%), η τεχνική βοήθεια (3,6%) και οι μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης (3%).

Πίνακας 9.29 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στη Ρουμανία από ΕΚΤ (2007-2013)

Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	19,5%
Βελτίωση ανθρωπίνου κεφαλαίου	31,2%
Κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών	11,8%
Προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων	25,5%
Μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης	3,0%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	5,4%
Τεχνική βοήθεια	3,6%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Συγκεντρωτικά, οι κύριοι άξονες της νέας προγραμματικής περιόδου για τη Ρουμανία αναφέρονται στο περιβάλλον (8.634 εκ. ευρώ), την προσβασιμότητα (5.330), τις κλιματικές αλλαγές (2.804) και την έρευνα – ανάπτυξη (2.624). Από την άλλη, λιγότεροι πόροι κατευθύνονται στην απασχόληση και την κοινωνική ένταξη (111), την ενίσχυση της ικανότητας του δημοσίου τομέα (200) και την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (433).

Πίνακας 9.30 Βασικοί άξονες του ΕΣΠΑ Ρουμανίας, 2007-2013 (εκ. ευρώ)

Άξονες	Ποσά
Προσβασιμότητα	5.330
Έρευνα και Ανάπτυξη	2.624
Γνώση – Κατάρτιση	445
Επιχειρηματικότητα (στήριξη ΜΜΕ)	570
Προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων	940
Ανθρώπινο κεφάλαιο	1.151
Περιβάλλον	8.634
Κλιματικές αλλαγές	2.804
Ενεργειακή επάρκεια και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	604

<i>Ενίσχυση της συμμετοχής των εργαζομένων</i>	742
<i>Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού</i>	433
<i>Ενίσχυση της ικανότητας του δημοσίου τομέα</i>	200
<i>Απασχόληση και κοινωνική ένταξη</i>	111

Πηγή: ΕΣΠΑ Ρουμανίας

Συγκεκριμένα, από τις παραπάνω δράσεις, το 52% των πόρων θα κατευθυνθεί σε πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη και την απασχόληση (Στόχοι Στρατηγικής της Λισσαβόνας). Η προσβασιμότητα των επιχειρήσεων (δημιουργία υποδομών στις μεταφορές) θα ανέλθει σε 5,3 δις ευρώ (το 28% των συνολικών πόρων), με το Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών (Trans – European Transport Networks, TEN-T) να καλύπτει το 72% των πόρων για την προσβασιμότητα.

Για την επίτευξη του στόχου της Στρατηγικής της Λισσαβόνας ως προς την έρευνα και την καινοτομία (οι δαπάνες για R&D να φθάσουν προοδευτικά το 3% του ΑΕΠ), η πολιτική συνοχής εισφέρει στη Ρουμανία 2,6 δις ευρώ (13,7% των συνολικών πόρων), ενώ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (ιδίως στις ΜΜΕ) 570 εκ. ευρώ (το 3% της κοινοτικής συμμετοχής)³⁰. Επίσης, για το στόχο της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων δίδεται το ποσό των 940 εκ. ευρώ (χρηματοδοτείται από το ΕΚΤ και αφορά στην κατάρτιση 295.000 εκπαιδευόμενων), με το συνολικό ποσό για μόρφωση και εκπαίδευση να ανέρχεται σε 1,2 δις ευρώ.

Τα μέτρα ενίσχυσης της απασχόλησης και της κοινωνικής ένταξης φθάνουν επίσης το 1,2 δις ευρώ και κατευθύνονται σε ευπαθείς ομάδες (νέοι, γυναίκες, αθίγγανοι) με στόχο να καλύψουν τις ανάγκες 150.000 εργαζομένων μέχρι το 2015, ενώ για τη διοικητική ανάπτυξη και την τεχνική υποστήριξη διατίθεται πάνω από 1 δις ευρώ. Για το περιβάλλον (με κύριο πρόβλημα τη διαχείριση των υδάτινων πόρων), δίδεται αναλογικά το μεγαλύτερο ποσό σε σχέση με τα άλλα κράτη – μέλη (8,6 δις ευρώ – το 45%), ενώ για τις κλιματικές αλλαγές 2,8 δις ευρώ (14,6% του συνολικού ποσού).

Τέλος, όσον αφορά στη γεωργία, σύμφωνα με σχετική έκθεση της Ελληνικής Πρεσβείας στο Βουκουρέστι, «ο συγκεκριμένος τομέας θα υποβοηθηθεί κυρίως από δύο ταμεία:

(α) το Ευρωπαϊκό Αγροτικό Ταμείο Εγγυήσεων (European Agricultural Guarantee Fund – EAGF) που χρηματοδοτεί τον πρώτο πυλώνα πολιτικών αγοράς (pillar I/market measures) της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), παρέχοντας άμεση ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος (αγροτικές ενισχύσεις) και

(β) το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης – ΕΓΤΑΑ (European Agricultural Fund for Rural Development-EAFRD), το οποίο χρηματοδοτεί το δεύτερο πυλώνα αγροτικής ανάπτυξης (pillar II/ rural development) της ΚΑΠ, μέσω της συγχρηματοδότησης προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης για τη ρουμανική γεωργία.

Οι άμεσες πληρωμές το διάστημα 2007 – 2013 θα ανέλθουν σε περίπου 6 δις ευρώ και η χρηματοδότηση επενδύσεων αγροτικής ανάπτυξης σε 8 δις ευρώ, δηλ. σύνολο περίπου 14 δις ευρώ, στα οποία θα προστεθούν άλλα 2 δις ευρώ από εθνικούς πόρους.

Πυλώνας I – Πολιτικές για την αγορά και την εισοδηματική στήριξη

Προκειμένου για τις άμεσες ενισχύσεις στους παραγωγούς, η Ρουμανία επέλεξε το σύστημα Single Area Payment Scheme – SAPS που είναι το απλούστερο στη διαχείρισή του και πρόκειται να προσχωρήσει στο σύστημα Single Farm Payment – SPS (ενιαία ενίσχυση κατά εκμετάλλευση, η οποία καθιερώθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) αρ. 1782/2003), από το 2013. Σύμφωνα με το SAPS, δίδεται στους παραγωγούς ένα πόσο ανά εκτάριο, ανεξαρτήτως εάν ο αγρός καλλιεργείται ή όχι ή ποιο είναι το είδος της καλλιέργειας, υπό τη μόνη προϋπόθεση ότι η γη διατηρείται σε καλή αγρονομική κατάσταση. Σύμφωνα με τις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν με τη Ρουμανία, οι δικαιούχοι των άμεσων ενισχύσεων θα πρέπει να κατέχουν ενιαία έκταση τουλάχιστον 1 εκταρίου ή αγροτεμάχια τουλάχιστον 0,3 εκτάρια το καθένα, των οποίων το άθροισμα να είναι τουλάχιστον 1 εκτάριο.

Οι άμεσες ενισχύσεις θα φθάσουν σταδιακά, δηλ. σε μία δεκαετία, στο επίπεδο των ενισχύσεων που εφαρμόζεται στην ΕΕ-15 (σύμφωνα με ό,τι ισχύει και με τις άλλες χώρες της τελευταίας διεύρυνσης), ακολουθώντας ανοδική πορεία (2007: 25%, 2008: 30%, 2009: 35%, 2010: 40% και αύξηση κατά 10% για τα επόμενα χρόνια).

Οι άμεσες πληρωμές για το 2008 ανέρχονται σε 55 ευρώ ανά εκτάριο και η εθνική συμβολή σε 45 ευρώ ανά εκτάριο. Ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων που δικαιούνται εισοδηματικής ενίσχυσης για το 2008 ανέρχεται σε 1,2 εκατομμύρια.

Στο πλαίσιο του συστήματος άμεσων πληρωμών στους παραγωγούς SAPS, η Κοινότητα δε χορηγεί εισοδηματική στήριξη για την εκτροφή ζώων. Στον τομέα αυτό και για τα πρώτα χρόνια μετά την πλήρη ένταξη έχει επιτραπεί η συνέχιση του συστήματος των άμεσων κρατικών ενισχύσεων. Έτσι, πραγματοποιούνται άμεσες πληρωμές από τον κρατικό προϋπολογισμό, μετά από αίτηση των παραγωγών στο τοπικό ταμείο πληρωμών, οι οποίες ανέρχονται για κάθε άτομο σε 14 ευρώ για τα αιγοπρόβατα και σε 150 ευρώ για τα βοοειδή. Το Υπουργείο Γεωργίας διαθέτει επίσης σημαντικά ποσά για την εκτροφή χοίρων και πουλερικών σε φάρμες που πληρούν τα κοινοτικά προαπαιτούμενα στον τομέα της υγιεινής.

Πυλώνας II-Αγροτική Ανάπτυξη

Με την έγκριση του Εθνικού Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (National Rural Development Programme-PNDR) από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα τέλη Φεβρουαρίου 2008, άνοιξε ο δρόμος για τη χρηματοδότηση σχεδίων στο πλαίσιο των 27 μέτρων που προβλέπει το εν λόγω Πρόγραμμα μέσω του οποίου, κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2015, θα διατεθούν στη Ρουμανία συνολικά 8,02 δις ευρώ, ποσό στο οποίο θα προστεθούν και 1,9 δις ευρώ από τον κρατικό προϋπολογισμό. Από το σύνολο των 8,02 δις ευρώ, τα 7,3 δις ευρώ θα διατεθούν για τη χρηματοδότηση της αγροτικής ανάπτυξης και το υπόλοιπο του ποσού θα διατεθεί για άμεσες πληρωμές στους παραγωγούς. Στη Ρουμανία πρόκειται να δοθεί προκαταβολική πληρωμή ύψους 3,5 δις ευρώ εκ του συνολικού ποσού των 8,02 δις ευρώ, προκειμένου να ξεκινήσουν άμεσα οι χρηματοδοτήσεις προς τους δικαιούχους.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν ενεργοποίησε τελικώς τη ρήτρα διασφάλισης για τη γεωργία, ενδεχόμενο που φαινόταν πολύ πιθανό το φθινόπωρο του 2007, λόγω του προβλήματος που είχε προκύψει από την ελλειπή, όπως είχε διαπιστωθεί, λειτουργία του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διοίκησης και Ελέγχου των Πληρωμών για τη γεωργία στη Ρουμανία. Η χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ETAA)

είναι κατ' έτος σε ευρώ: 741.659.914 (2007), 1.023.077.697 (2008), 1.319.261.544 (2009), 1.236.160.665 (2010), 1.234.244.648 (2011), 1.235.537.011 (2012), 1.232.563.266 (2013)».

9.4.3 Η πολιτική συνοχής για την Ελλάδα

Η Ελλάδα λαμβάνει 20,420 δις ευρώ για την προγραμματική περίοδο 2007 – 2013³¹. Στο στόχο «σύγκλιση» κατευθύνονται 19,575 δις ευρώ, για την «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» 635 εκ. ευρώ και για την «ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία» 210 εκ. ευρώ. Η εθνική δημόσια δαπάνη ανέρχεται στα 11,5 δις ευρώ, ενώ η ιδιωτική συμμετοχή στα 7,5 δις ευρώ (συνολικός προϋπολογισμός ΕΣΠΑ 39,4 δις ευρώ³²). Από το ΕΤΠΑ προέρχονται 12,36 δις ευρώ, από το ΕΚΤ 4,36 δις ευρώ και από το Ταμείο Συνοχής 3,7 δις ευρώ.

Ενώ την περίοδο 2000 – 2006 το σύνολο του πληθυσμού εντασσόταν στο στόχο 1, την τρέχουσα περίοδο ο αριθμός ανέρχεται στο 92,2% του συνολικού πληθυσμού (10,16 εκ. άτομα, συμπεριλαμβανομένου των 6,13 εκ. πολιτών που βρίσκονται στις περιφέρειες «σταδιακής εξόδου»). Αυτή ακριβώς είναι μια από τις πιο βασικές συνέπειες της πτώσης του κοινοτικού κ.κ. ΑΕΠ που προκλήθηκε από την ένταξη των χωρών ΚΑΕ στην ΕΕ.

Συγκεκριμένα, από τις δεκατρείς περιφέρειες της Ελλάδας, οι τρεις εντάσσονται στην κατηγορία phasing – out (Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Αττική), ενώ δύο στην κατηγορία phasing – in (Στερεά Ελλάδα, Νότιο Αιγαίο). Στους παρακάτω πίνακες (9.31 – 9.33) απεικονίζονται τα βασικά οικονομικά μεγέθη των περιφερειών.

Πίνακας 9.31 Περιφέρειες της Ελλάδας που έχουν κ.κ. ΑΕΠ μικρότερο του 75% του μέσου κοινοτικού όρου (Στόχος 1)

Υφιστάμενη κατάσταση (Στόχος 1)	Πληθυσμός (σε χιλ.)	Πληθυσμός (%)	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-25	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-15	Ποσοστό ανεργίας
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	604,4	5,5	57,49	52,45	10,3
Θεσσαλία	736,2	6,7	63,01	57,49	9,7
Ήπειρος	336,5	3,1	59,41	54,20	11,0

Ιόνια νησιά	213,9	2,0	65,71	59,95	11,0
Δυτική Ελλάδα	723,9	6,6	56,42	51,47	8,9
Πελοπόννησος	598,4	5,5	73,82	67,35	7,7
Βόρειο Αιγαίο	203,6	1,9	74,38	67,86	7,4
Κρήτη	595,7	5,4	72,41	66,06	6,8

Πηγή: Λιαργκόβας Π., Ανδρέου Γ.(2007)

Πίνακας 9.32 Περιφέρειες της Ελλάδας που έχουν κ.κ. ΑΕΠ μεγαλύτερο του 75% του μέσου κοινοτικού όρου (phasing – out)

Υφιστάμενη κατάσταση (Στόχος 1)	Πληθυσμός (σε χιλ.)	Πληθυσμός (%)	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-25	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-15	Ποσοστό ανεργίας
Κεντρική Μακεδονία	1888,8	17,2	76,04	69,37	10,1
Δυτική Μακεδονία	293,7	2,7	76,89	70,15	16,1
Αττική	3761,8	34,5	86,7	74,10	8,6

Πηγή: Λιαργκόβας Π., Ανδρέου Γ.(2007)

Πίνακας 9.33 Περιφέρειες που λόγω υψηλού ΑΕΠ υπερβαίνουν τις προϋποθέσεις παραμονής στο Στόχο 1 (phasing – in)

Υφιστάμενη κατάσταση (Στόχος 1)	Πληθυσμός (σε χιλ.)	Πληθυσμός (%)	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-25	ΑΕΠ (κ.φ.) στην ΕΕ-15	Ποσοστό ανεργίας
Στερεά Ελλάδα	558,4	5,1	105,40	96,16	8,6
Νότιο Αιγαίο	299,8	2,7	88,00	80,28	10,9

Πηγή: Λιαργκόβας Π., Ανδρέου Γ.(2007)

Για το στόχο «σύγκλιση», τουλάχιστον το 62% της κοινοτικής συνεισφοράς θα διατεθεί για τις προτεραιότητες που θέτει η Στρατηγική της Λισσαβόνας (12 δις ευρώ σε σύνολο 19,4 δις ευρώ), ενώ για το στόχο «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» τουλάχιστον το 67% των αντίστοιχων κονδυλίων (430 εκ. ευρώ σε σύνολο 635 εκ. ευρώ). Οι περιφέρειες της Ελλάδας που εντάσσονται στο στόχο «σύγκλιση» είναι οι εξής: Ανατολική Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία, Ήπειρος, Ιόνια Νησιά, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη.

Το ΕΣΠΑ της Ελλάδας για την περίοδο 2007 – 2013 διαρθρώνεται σε οχτώ τομεακά, πέντε περιφερειακά και δώδεκα ΕΠ εδαφικής συνεργασίας³³. Τα επιχειρησιακά προγράμματα αφορούν στο Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, την Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας, την Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα, την Ψηφιακή

Σύγκλιση, τη Διοικητική Μεταρρύθμιση, την Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού, την Εκπαίδευση και τη Δια Βίου Μάθηση, καθώς και την Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής.

Τα πέντε Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα³⁴ (ΠΕΠ Μακεδονίας – Θράκης, ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων, ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου, ΠΕΠ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου, ΠΕΠ Αττικής) αντιστοιχούν στις πέντε χωρικές ενότητες, με βάση τις οποίες χρηματοδοτείται η Ελλάδα, ενώ τα δώδεκα ΕΠ εδαφικής συνεργασίας διακρίνονται σε εννέα προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας (Ελλάδα – Αλβανία, Ελλάδα – ΠΓΔΜ, Ελλάδα – Τουρκία, Αδριατική, Mediterranean Sea Basin, Black Sea Basin, Ελλάδα – Ιταλία, Ελλάδα – Κύπρος, Ελλάδα – Βουλγαρία), δύο προγράμματα διακρατικής συνεργασίας (Mediterranean Sea Basin, South East European Space) και σε ένα πρόγραμμα διαπεριφερειακής συνεργασίας (INTER – REGIONAL COOPERATION PROGRAMME – INTERREG IV C.).

Επιπλέον, μέσω του μηχανισμού διαπεριφερειακής συνεργασίας και των δικτύων αστικής ανάπτυξης, η Ελλάδα θα συμμετάσχει στην Κοινοτική Πρωτοβουλία «Περιφέρειες για την Οικονομική Αλλαγή». Τέλος, σύμφωνα με το ΕΣΠΑ, η Ελλάδα προτίθεται να χρησιμοποιήσει Εθνικό Αποθεματικό Απροβλέπτων (ΕΑΑ), το οποίο θα χρηματοδοτηθεί με πόρους που αντιστοιχούν στο 1% των πιστώσεων για την περιφερειακή σύγκλιση και θα αποτελέσει Ειδικό Εθνικό Πρόγραμμα. Το Πρόγραμμα θέτει ως στρατηγικό στόχο την κάλυψη απρόβλεπτων τοπικών ή τομεακών κρίσεων της αγοράς εργασίας που συνδέονται με την οικονομική και κοινωνική αναδιάρθρωση ή με τις συνέπειες της απελευθέρωσης του εμπορίου.

Ο πίνακας που ακολουθεί (9.34) παρουσιάζει αναλυτικά το ΕΣΠΑ της Ελλάδας για την προγραμματική περίοδο 2007 – 2013.

Πίνακας 9.34 Το ΕΣΠΑ της Ελλάδας, 2007 – 2013 (ευρώ)

Πρόγραμμα	Ταμείο	Ποσά
<i>ΕΠ Περιβάλλον – Αειφόρος Ανάπτυξη</i>	ΕΤΠΑ	220.000.000
<i>ΕΠ Περιβάλλον – Αειφόρος Ανάπτυξη</i>	ΤΣ	1.580.000.000
<i>ΕΠ Περιβάλλον – Αειφόρος Ανάπτυξη</i>	Σύνολο	1.800.000.000
<i>ΕΠ Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας</i>	ΕΤΠΑ	1.583.000.000
<i>ΕΠ Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας</i>	ΤΣ	2.117.160.864
<i>ΕΠ Ενίσχυση της Προσπελασιμότητας</i>	Σύνολο	3.700.160.864

<i>ΕΠ Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα</i>	ΕΤΠΑ	1.291.000.000
<i>ΕΠ Ψηφιακή Σύγκλιση</i>	ΕΤΠΑ	860.000.000
<i>ΕΠ Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού</i>	ΕΚΤ	2.260.000.000
<i>ΕΠ Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση</i>	ΕΚΤ	1.440.000.000
<i>ΕΠ Βελτίωση Διοικητικής Ικανότητας Δημόσιας Διοίκησης</i>	ΕΚΤ	505.000.000
<i>ΕΠ Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής</i>	ΕΤΠΑ	192.000.000
<i>ΠΕΠ Μακεδονίας – Θράκης</i>	ΕΤΠΑ	2.675.000.000
<i>ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων</i>	ΕΤΠΑ	914.000.000
<i>ΠΕΠ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου</i>	ΕΤΠΑ	871.300.178
<i>ΠΕΠ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου</i>	ΕΤΠΑ	1.105.000.000
<i>ΠΕΠ Αττικής</i>	ΕΤΠΑ	2.438.000.000
<i>ΕΠ Εδαφικής Συνεργασίας</i>	ΕΤΠΑ	209.515.579
<i>Εθνικό Απόθεμα Απροβλέπτων</i>	ΕΚΤ	158.800.403
<i>Σύνολο Ταμείων</i>	ΕΤΠΑ	12.358.815.757
	ΕΚΤ	4.363.800.403
	ΤΣ	3.697.160.864
<i>Σύνολο ΕΣΠΑ</i>	ΕΤΠΑ+ΕΚΤ+ΤΣ	20.419.777.024

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Γενική Γραμματεία Επενδύσεων και Ανάπτυξης

Ανάλογη εικόνα με αυτήν της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας ως προς τους βασικούς τομείς χρηματοδότησης παρουσιάζει και η χώρα μας. Έτσι, σύμφωνα με τους πίνακες 9.32, 9.33, οι πόροι της Ελλάδας από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής κατευθύνονται στις μεταφορές σε ποσοστό 32,7%, στην περιβαλλοντική προστασία και την αποφυγή κινδύνων (22,3%), στους τομείς της έρευνας, καινοτομίας, ανάπτυξης, επιχειρηματικότητας (11,8%), ενώ ακολουθούν η κοινωνία της πληροφορίας (9,8%) και η επένδυση σε κοινωνική υποδομή (8,9%).

Από το ΕΚΤ, οι πόροι για τη βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου προς την Ελλάδα καλύπτουν το 37,1% της συνολικής χρηματοδοτικής ενίσχυσης από το συγκεκριμένο ταμείο (εμφανώς ενισχυμένοι ως προς τους αντίστοιχους πόρους για τη Βουλγαρία – 31,3% και τη Ρουμανία – 31,2%), ενώ για τη βελτίωση και διατήρηση του επιπέδου απασχόλησης το 34,7% (31% και 19,5% αντίστοιχα για τις δύο χώρες της διεύρυνσης). Ακολουθεί η προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων (13,5%) και η κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών (9,1%).

Πίνακας 9.35 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα από ΕΤΠΑ/Ταμείο Συνοχής (2007-2013)

Ενέργεια	3,9%
Περιβαλλοντική προστασία και αποφυγή κινδύνων	22,3%
Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	0,6%
Κοινωνία της πληροφορίας	9,8%
Επένδυση σε κοινωνική υποδομή	8,9%
Έρευνα, καινοτομία, ανάπτυξη, επιχειρηματικότητα	11,8%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	0,1%
Τεχνική βοήθεια	2,6%
Τουρισμός	1,1%
Μεταφορές	32,7%
Πολιτισμός	3,1%
Αστική και περιφερειακή αναζωογόνηση	3,0%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πίνακας 9.36 Ποσοστιαία κατανομή κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα από ΕΚΤ (2007-2013)

Βελτίωση και διατήρηση επιπέδου απασχόλησης	34,7%
Βελτίωση ανθρωπίνου κεφαλαίου	37,1%
Κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων πολιτών	9,1%
Προσαρμοστικότητα επιχειρήσεων και εργαζομένων	13,5%
Κοινωνία της πληροφορίας	1,2%
Μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της απασχόλησης και της ένταξης	0,4%
Θεσμική ενδυνάμωση σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	2,1%
Τεχνική βοήθεια	1,9%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Με βάση τη χρηματοδότηση από τα διαρθρωτικά ταμεία, οι άξονες προτεραιότητας της Ελλάδας για τη νέα προγραμματική περίοδο είναι οι εξής (Πίνακας 9.37).

Πίνακας 9.37 Άξονες προτεραιότητας για την Ελλάδα, 2007 – 2013 (εκ. ευρώ)

Κοινοτικές προτεραιότητες	Ποσά
Προσβασιμότητα	6.058
Έρευνα, Ανάπτυξη, Καινοτομία	3.640
Οικονομία βασισμένη στη γνώση και τις υπηρεσίες	1.608
Επιχειρηματικότητα και υποστήριξη προς τις επιχειρήσεις (ΜΜΕ)	1.295

Προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων	587
Ανθρώπινο κεφάλαιο	1.618
Περιβάλλον	5.505
Κλιματική αλλαγή	2.559
Ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	625
Αύξηση της συμμετοχής των εργαζομένων	1.613
Μετανάστευση	38
Αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού	397
Ενίσχυση των ικανοτήτων του δημοσίου τομέα	116
Σύμφωνα και πρωτοβουλίες δικτύωσης για την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη	22

Πηγή: Inforegio

Ειδικότερα, όσον αφορά στην προσβασιμότητα, σχεδόν το 30% του κοινοτικού προϋπολογισμού για την Ελλάδα (6 δις ευρώ) θα κατευθυνθεί στις υποδομές μεταφορών και κυρίως στο Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών (3 δις ευρώ). Η Έρευνα και η Ανάπτυξη είναι επίσης ένας τομέας στον οποίο δίδεται βαρύτητα, με στόχο οι δαπάνες να αυξηθούν στο 1,5% του ΑΕΠ (από 0,6% που είναι σήμερα). Γι' αυτό το λόγο δίδεται το 18% των συνολικών κοινοτικών πόρων (3,6 δις ευρώ από τα διαρθρωτικά ταμεία).

Για τις υπηρεσίες τεχνολογίας, πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ) θα δοθούν 1,6 δις ευρώ, ενώ για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας 1,29 δις ευρώ³⁵ (το 6% των κοινοτικών πόρων). Η προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, καθώς και οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο ανέρχονται συνολικά σε 2,1 δις ευρώ και αφορούν σε δράσεις κατάρτισης, εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης, προώθησης της κοινωνικής ένταξης, σύνδεσης των εκπαιδευτικών συστημάτων με την αγορά εργασίας κ.λ.π.

Εκτός από τις πρωτοβουλίες για την αύξηση της απασχολησιμότητας και της κοινωνικής ένταξης των εργαζομένων, σημαντικό ποσό δίδεται και για τον τομέα του περιβάλλοντος (5,5 δις ευρώ – 27% των κοινοτικών πόρων), εκ των οποίων τα 2,6 δις ευρώ (το 13%) θα χρησιμοποιηθούν σε δραστηριότητες που καταπολεμούν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και 625 εκ. ευρώ (3%) για την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ενεργειακής απόδοσης.

9.5 Ex-post ανάλυση για τη μεταβολή των κοινοτικών πόρων προς την Ελλάδα από την ένταξη των χωρών ΚΑΕ στην ΕΕ

Από τους παραπάνω πίνακες (9.10, 9.19), αλλά και με τα όσα αναφέρθησαν μέχρι αυτό το σημείο, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε ορισμένες εκτιμήσεις (παίρνοντας ως βάση κάποιες υποθέσεις) σχετικά με τους πόρους που θα λάμβανε η χώρα μας εάν δεν είχε πραγματοποιηθεί η διεύρυνση της ΕΕ με τις χώρες ΚΑΕ (ή μόνο η διεύρυνση με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία).

Σενάριο 1: Η ΕΕ δεν προχωρά στη διεύρυνση με τις χώρες ΚΑΕ και διαμορφώνει τη νέα πολιτική συνοχής σύμφωνα με την προγραμματική περίοδο 2000 – 2006.

Σ' αυτή την περίπτωση, οι πόροι για τα κράτη – μέλη της ΕΕ θα κατανέμονταν με βάση τις διαπραγματεύσεις της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου. Η Ελλάδα είχε λάβει 27, 483 δις ευρώ (τιμές 2004) σε σύνολο 233,328 δις ευρώ (ποσοστό 11,77%). Συνεπώς και τη νέα προγραμματική περίοδο θα λάμβανε το ίδιο ποσοστό επί του συνόλου των πόρων, δηλαδή περίπου 39,526 δις ευρώ ($=335.822 (=347.410-178.053) \times 11,77\%$).

Σενάριο 2: Η ΕΕ προχωρά στη διεύρυνση με τις χώρες ΚΑΕ – 10, όχι όμως και στη διεύρυνση με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, ενώ διαμορφώνει τη νέα πολιτική συνοχής σύμφωνα με την προγραμματική περίοδο 2000 – 2006.

Σε αυτό το σενάριο, το 11,77% του συνολικού ποσού των κοινοτικών πόρων που θα λάβει η Ελλάδα θα προκύψει από τα 195,711 που θα είναι πλέον το συνολικό ποσό της πολιτικής συνοχής. Τότε, η χώρα μας θα λάμβανε ποσό ύψους 23,05 δις ευρώ.

Σενάριο 3 (ακραίο): Η ΕΕ δεν προχωρά στη διεύρυνση με τις χώρες ΚΑΕ – 10, δέχεται όμως στους κόλπους της τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, ενώ διαμορφώνει τη νέα πολιτική συνοχής σύμφωνα με την προγραμματική περίοδο 2000 – 2006.

Η Ελλάδα θα λάμβανε περίπου 37,768 δις ευρώ [(347,410-26,521) (πόροι που δεσμεύονται για Βουλγαρία και Ρουμανία) X 11,77%].

Σενάριο 4: Η ΕΕ δεν προχωρά στη διεύρυνση με τις χώρες ΚΑΕ, κατευθύνει τους επιπλέον πόρους από το κόστος που θα είχε στην πολιτική συνοχής για την περίοδο 2007 – 2013 και τους κατανέμει σύμφωνα με τη διοργανική συμφωνία της περιόδου 2000 – 2006.

Σ' αυτή την περίπτωση, η ΕΕ θα εξοικονομούσε επιπλέον 13 δις ευρώ (το καθαρό χρηματικό κόστος της διεύρυνσης με τις χώρες ΚΑΕ για την περίοδο 2004 – 2006). Έτσι, το συνολικό ποσό της πολιτικής συνοχής θα ανέρχονταν στα 360,410 δις ευρώ, τα οποία αν κατανέμονταν σύμφωνα με την προηγούμενη προγραμματική περίοδο θα απέδιδαν στη χώρα μας ποσό ύψους 42,42 δις ευρώ.

Παρατηρούμε λοιπόν πως ανεξάρτητα από την αποδοχή του ενός ή του άλλου σεναρίου, η κοινή συνισταμένη έγκειται στο γεγονός ότι η ένταξη των χωρών ΚΑΕ στην ΕΕ μείωσε τις χρηματοδοτικές δυνατότητες της Ελλάδας. Μάλιστα σε επίπεδο περιφερειών, όπως είδαμε, η συγκεκριμένη εξέλιξη (με την κατά δεκαέξι μονάδες πτώση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ένωσης που επέφερε) είχε ως αποτέλεσμα την εκτόπιση τριών ελληνικών περιφερειών (Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Αττική) από τη χρηματοδότηση του «Στόχου 1» (phasing – out περιφέρειες, πίνακας 9.32).

9.6 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως η διεύρυνση της ΕΕ με τις χώρες της ΚΑΕ επηρέασε σημαντικά και το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ένωσης. Η αύξηση των κοινοτικών δαπανών (από 233,328 δις ευρώ σε 347,410 δις ευρώ τη νέα προγραμματική περίοδο) στοχεύει ως επί το πλείστον στη σύγκλιση των νέων κρατών – μελών με την ΕΕ-15 (κυρίως στην εφαρμογή της αναθεωρημένης ΚΑΠ και των διαρθρωτικών πολιτικών, όπως προσδιορίστηκαν από τη Στρατηγική της Λισσαβόνας). Είναι χαρακτηριστικό πως το 85,2% των πόρων του Ταμείου Συνοχής κατευθύνεται σ' αυτές τις χώρες.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, η άμεση επίπτωση στην πολιτική συνοχής από την τελευταία διεύρυνση και την επακόλουθη πτώση που σημειώθηκε στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ένωσης, εντοπίζεται στη μείωση του επιλέξιμου πληθυσμού (στον οποίο κατευθύνονται οι κοινοτικοί πόροι) στο 92,2% (από το 100% της προηγούμενης περιόδου), με αποτέλεσμα να λαμβάνει συνολικά 20,420 δις ευρώ (από 22,7 δις ευρώ την περίοδο 2000 – 2006).

Η χρηματοδοτική υποχώρηση που παρατηρείται στη χώρα μας είναι ενδεικτική της κατάστασης που επικρατεί και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15. Ο προβληματισμός για τη χωρική κατανομή του κόστους (ο οποίος είναι βέβαιο πως θα ενταθεί λόγω της ένταξης των χωρών των Δ.Βαλκανίων στην ΕΕ), σε συνδυασμό με την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και την έκκληση των χωρών της ΚΑΕ για περαιτέρω χρηματοδοτική στήριξη από τις «ισχυρές» χώρες της Ένωσης, είναι σίγουρο πως θα οδηγήσει στην αναμόρφωση του ισχύοντος δημοσιονομικού πλαισίου.

¹ Είναι χαρακτηριστικό πως σύμφωνα με υπολογισμούς, διαφορά της τάξης του 1,2% ετησίως στο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης ανάμεσα στις χώρες ΚΑΕ και την ΕΕ-15 θα οδηγήσει σε εξίσωση του ΑΕΠ τους ύστερα από 83 χρόνια. Διαφορετικά, για να επέλθει πλήρης σύγκλιση στις οικονομίες των δύο ομάδων χωρών μετά από 20 χρόνια, θα πρέπει οι χώρες ΚΑΕ να σημειώνουν ετήσιο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης της τάξης του 7%.

² Andersen K., Tyers R.(1995) “Implications of the EC expansion for European agricultural policies, trade and welfare”, in R. Baldwin, Expanding membership of the EU (CUP).

³ Baldwin R.E.(1994) “Towards an Integrated Europe”, CEPR, London, p.p.170.

⁴ European Commission (1995) “Fischer Report” to the Madrid European Council.

⁵ Αφορά κυρίως στην ενίσχυση των υποψηφίων κρατών στις υποδομές, τις μεταφορές και το περιβάλλον.

⁶ Βλ. Agenda 2000 (Η ενίσχυση της προενταξιακής στρατηγικής)

⁷ Βλ. Agenda 2000, σελ. 32 – 37.

⁸ Βλ. Συμπεράσματα Ευρωπαϊκών Συμβουλίων Βερολίνου, Έσσεν.

⁹ Από το σύνολο των πόρων του Ταμείου Συνοχής της περιόδου 2000 – 2006, στην Ισπανία δόθηκε το 62%, στην Ελλάδα και την Πορτογαλία αντίστοιχα το 17% και στην Ιρλανδία το 4%.

¹⁰ Το αυξημένο περιθώριο στο ανώτατο όριο των ιδίων πόρων (1,27%) εξασφαλίζει τη δυνατότητα για κάλυψη του κόστους από την ανάγκη περαιτέρω χρηματοδότησης σε ενδεχόμενη περίοδο οικονομικών κρίσεων ή επιβραδυνόμενης οικονομικής ανάπτυξης.

¹¹ European Commission (January 30.2002) “Information Note: Common Financial Framework 2004 – 2006 for the Accession Negotiations”, Brussels SEC(2002) 102.

¹² Για την άρση των διαφωνιών από το περιορισμένο χρηματοδοτικό πακέτο, οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης συνοδεύτηκαν από μέτρα όπως η αύξηση των πόρων για μέτρα Schengen (έφθασαν τα 750 εκ. ευρώ την περίοδο 2004 – 2006), η δυνατότητα που δίδονταν στην Πολωνία και την Τσεχία να μεταφέρουν πόρους από τα διαρθρωτικά ταμεία σε επιδοτήσεις του προϋπολογισμού τα έτη 2005, 2006 (1 δις ευρώ και 100 εκ. ευρώ αντίστοιχα), καθώς και η ύπαρξη περιθωρίου για αύξηση των τιμών αναφοράς σε ορισμένα αγροτικά προϊόντα.

¹³ Η κοινοτική πρωτοβουλία Interreg III ενθαρρύνει τη διασυνοριακή, διαπεριφερειακή και διακρατική συνεργασία, η URBAN II στηρίζει τις καινοτόμες στρατηγικές σε πόλεις και αστικές περιοχές, η LEADER+ προωθεί έργα αγροτικής ανάπτυξης, ενώ η EQUAL στοχεύει στην

καταπολέμηση των διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες απορροφούν το 5,35% του προϋπολογισμού των διαρθρωτικών ταμείων.

¹⁴ Mayhew A.(2003) “The Financial and Budgetary Impact of Enlargement and Accession”, Working paper No.65, Sussex European Institute, p.p.26-27.

¹⁵ Το καθαρό κόστος της πρότασης από την Επιτροπή ισούται με το 44,6% του καθαρού κόστους των τριών πρώτων ετών ένταξης των δέκα νέων κρατών – μελών.

¹⁶ Βλ. Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕ C 139/14.06.2006

¹⁷ Περιλαμβάνει τους τομείς α) Ανταγωνιστικότητα της ανάπτυξης και της απασχόλησης και β) Συνοχή της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης.

¹⁸ Το 72% κατευθύνεται στη γεωργία.

¹⁹ Στο δημοσιονομικό πλαίσιο λαμβάνονται υπόψη επιπρόσθετα και οι πόροι για: α) Το Αποθεματικό για ενισχύσεις επείγοντος χαρακτήρα (ειδικές ανάγκες ενίσχυσης των τρίτων χωρών – 221 εκ. ευρώ ετησίως), β) το Ταμείο Αλληλεγγύης (μεγάλες καταστροφές σ’ ένα κράτος – μέλος, 1 δις ευρώ ετησίως), γ) το Μέσο Ευελιξίας (200 εκ. ευρώ για δαπάνες που δεν έχουν προβλεφθεί) και δ) το Ευρωπαϊκό Ταμείο προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση (στήριξη στους εργαζομένους, οι οποίοι επλήγησαν από τις διαρθρωτικές αλλαγές που επήλθαν στον τρόπο διεξαγωγής των εμπορικών συναλλαγών – 500 εκ. ευρώ ετησίως).

²⁰ Για τον καθορισμό του επιπέδου των ιδίων πόρων την προγραμματική περίοδο 2007 – 2013, βλ. απόφαση του Συμβουλίου 2007/436/ΕΚ.

²¹ Έσοδα για τον κοινοτικό προϋπολογισμό προκύπτουν και από την παρακράτηση επί των εισοδημάτων του προσωπικού, τα τραπεζικά επιτόκια, τις συνεισφορές των τρίτων χωρών σε ορισμένα κοινοτικά προγράμματα (π.χ. στον τομέα της έρευνας), τις επιστροφές κοινοτικών ενισχύσεων που δε χρησιμοποιήθηκαν, τα επιτόκια υπερημερίας, καθώς και το υπόλοιπο του προηγούμενου οικονομικού έτους. Επίσης, λαμβάνεται υπόψη η βρετανική εξαίρεση, σύμφωνα με την οποία επιστρέφεται στο Ην.Βασίλειο το 0,66% του καθαρού αρνητικού δημοσιονομικού υπολοίπου του. Η χρηματοδότηση της βρετανικής αντιστάθμισης κατανέμεται μεταξύ των υπολοίπων κρατών μελών κατ’ αναλογία προς το μερίδιό τους στο κοινοτικό ΑΕΕ, με εξαίρεση τη Γερμανία, την Αυστρία, τις Κάτω Χώρες και τη Σουηδία, το μερίδιο των οποίων μειώνεται κατά τα τρία τέταρτα.

²² Οι άξονες προτεραιότητας της Στρατηγικής της Λισσαβόνας είναι η έρευνα και η τεχνολογική ανάπτυξη, η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα, η κοινωνία της πληροφορίας, οι μεταφορές, η ενέργεια, η προστασία του περιβάλλοντος, οι επενδύσεις στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού,

η πολιτική για την αγορά εργασίας, καθώς και η καλύτερη προσαρμογή των εργαζομένων και των επιχειρήσεων.

²³ Οι βασικοί κανονισμοί για τη νέα προγραμματική περίοδο είναι οι εξής:

- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου, της 11 Ιουλίου 2006, περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999.
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1080/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5 Ιουλίου 2006, για το ΕΤΠΑ και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1783/1999.
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1081/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5 Ιουλίου 2006, για το ΕΚΤ και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1784/1999.
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1084/2006 του Συμβουλίου, της 11 Ιουλίου 2006, για την ίδρυση Ταμείου Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1164/1994.
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1082/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5 Ιουλίου 2006, για τον Ευρωπαϊκό Όμιλο Εδαφικής Συνεργασίας.
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1085/2006 του Συμβουλίου, της 17 Ιουλίου 2006, για τη θέσπιση μηχανισμού προενταξιακής βοήθειας (IPA).
- Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1828/2006 της Επιτροπής, της 8 Δεκεμβρίου 2006, για τη θέσπιση κανόνων σχετικά με την εφαρμογή του κανονισμού αριθ. 1083/2006 του Συμβουλίου περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το ΕΤΠΑ, το ΕΚΤ, το Ταμείο Συνοχής και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1080/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το ΕΤΠΑ.

²⁴ Στη διασυνοριακή συνεργασία περιλαμβάνονται περιφέρειες NUTS 3 κατά μήκος όλων των εσωτερικών και ορισμένων εξωτερικών χερσαίων συνόρων, όπως επίσης και κατά μήκος των θαλάσσιων συνόρων που χωρίζονται από μέγιστη απόσταση 150 χιλ. Στη διακρατική συνεργασία είναι επιλέξιμες όλες οι περιφέρειες. Βλ. απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2006/769/ΕΚ).

²⁵ Για την υποβοήθηση της οργάνωσης δικτύων συνεργασίας και ανταλλαγής εμπειριών, τα κράτη – μέλη αξιοποιούν τα εξής προγράμματα: α) Interact (ενίσχυση των φορέων διαχείρισης προγραμματικής συνεργασίας), β) Urbact (θεματικά δίκτυα πόλεων), γ) ORATE (παρατηρητήριο της χωροταξίας).

²⁶ Ως τμήμα του στόχου, η Επιτροπή εγκαινίασε την πρωτοβουλία «Περιφέρειες για την οικονομική αλλαγή», ώστε να προωθήσει δίκτυα αριστείας για τη βιώσιμη ανάπτυξη των περιφερειών και των πόλεων.

²⁷ Για το ΕΣΠΑ Βουλγαρίας βλ. www.eufunds.bg

²⁸ Για την επίτευξη αυτών των στόχων, το ΕΣΠΑ Ρουμανίας προϋποθέτει τα εξής: α) αύξηση του κ.κ. ΑΕΠ κατά 5,5% ετησίως, β) αύξηση της απασχόλησης στον εμπορικό τομέα κατά 23%, γ) δημιουργία 150.000 – 200.000 νέων θέσεων εργασίας, δ) βασικές υποδομές (1.400 χιλ. οδικού δικτύου), αύξηση του αριθμού των πολιτών που έχουν πρόσβαση στο νερό από 52 – 70% και μείωση της ενεργειακής έντασης κατά 40 – 50% σε σύγκριση με το 2001, ε) αύξηση των δαπανών για Ε&Α από το 0,41% στο 2% του ΑΕΠ, στ) αύξηση στο δείκτη απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού από 57,4 – 64% και ζ) διοικητική επάρκεια – βελτίωση του δείκτη εμπιστοσύνης για την κεντρική διοίκηση από το 33% και για την τοπική διοίκηση από το 60% του πληθυσμού αντίστοιχα.

²⁹ Για την περιφερειακή πολιτική της Ρουμανίας βλ. http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/romania/index_en.htm.

³⁰ Υπολογίζεται πως οι ρουμανικές ΜΜΕ που θα λάβουν ενίσχυση θα φτάσουν τις 5.000 στο τέλος της προγραμματικής περιόδου.

³¹ Στόχος του προγράμματος είναι η αύξηση του ΑΕΠ της χώρας κατά 3,5% και η δημιουργία 95.000 νέων θέσεων εργασίας. Γι' αυτό το λόγο προβλέπεται μεταξύ άλλων και η αύξηση των δαπανών για Ε&Α από 0,6% σε 1,5% του ΑΕΠ έως το τέλος της προγραμματικής περιόδου.

³² Στο ποσό δεν περιλαμβάνονται οι πόροι για την Αγροτική Ανάπτυξη και την Αλιεία ύψους 7,5 δις ευρώ (3,9 δις ευρώ από την κοινοτική συμμετοχή, 2,2 δις ευρώ από την εθνική δημόσια δαπάνη και 1,4 δις ευρώ από την ιδιωτική συμμετοχή).

³³ Για την εφαρμογή του ΕΣΠΑ της Ελλάδας, βλ. Νόμο 3614/2007.

³⁴ Οι παρεμβάσεις εστιάζουν στους εξής τομείς: κοινωνικές υποδομές, υγεία και κοινωνική αλληλεγγύη (υποδομές νοσοκομείων και κοινωνικής φροντίδας, ειδικών μονάδων, κέντρων υγείας και ανοιχτής φροντίδας, εξειδικευμένος εξοπλισμός, μέτρα ανάπτυξης και προστασίας της Δημόσιας Υγείας), πολιτισμός (ενίσχυση των βασικών πολιτιστικών υποδομών, προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς), έργα προσπελασιμότητας και περιβάλλοντος τοπικής κλίμακας, πολιτικές βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, πολιτικές ενίσχυσης ορεινών, μειονεκτικών και νησιωτικών περιοχών.

³⁵ Σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση των ΜΜΕ διαδραματίζει και το ταμείο JEREMIE με συνολική χρηματοδότηση ύψους 100 εκ. ευρώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Επιπτώσεις στην ελληνική αγορά εργασίας από τις μεταναστευτικές ροές των χωρών της διεύρυνσης

10.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός πως η ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ οδήγησε – εκτός των άλλων – και στην ένταση του φαινομένου της μετανάστευσης¹. Η εισδοχή μεταναστών εργαζομένων από τα νέα κράτη – μέλη στην ευρωπαϊκή αγορά προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί – όπως ήταν αναμενόμενο – ποικίλες οικονομικές και κοινωνικές αντιδράσεις στις χώρες υποδοχής.

Σε αυτό το πλαίσιο, στόχος του παρόντος τμήματος της διατριβής είναι ακριβώς η όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη διερεύνηση – εκτίμηση των κυριότερων μεταβολών που αναμένεται να επέλθουν στην ελληνική αγορά εργασίας από τη συνέχιση της μεταναστευτικής διαδικασίας (χώρες προέλευσης Βουλγαρία – Ρουμανία).² Η ανάλυση θα βασιστεί στο θεωρητικό οικονομικό πλαίσιο της μετανάστευσης (τόσο σε μακροοικονομικό όσο και σε μικροοικονομικό επίπεδο), το οποίο φαίνεται πως προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τους παράγοντες (push και pull) του συγκεκριμένου φαινομένου³.

Στη συνέχεια εστιάζουμε στην οικονομική προσέγγιση των μεταναστευτικών ροών στην αγορά εργασίας και στις επιπτώσεις που αυτή προκαλεί τόσο στους μισθούς όσο και στην απασχόληση. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο θεσμικό πλαίσιο που επικρατεί για τις χώρες της διεύρυνσης, ενώ παράλληλα επιχειρείται η περιγραφή του προφίλ των μεταναστών από τα δύο νέα κράτη – μέλη της Ένωσης. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την οικονομετρική εκτίμηση των επιπτώσεων της ένταξης στην απασχόληση του γηγενούς πληθυσμού.

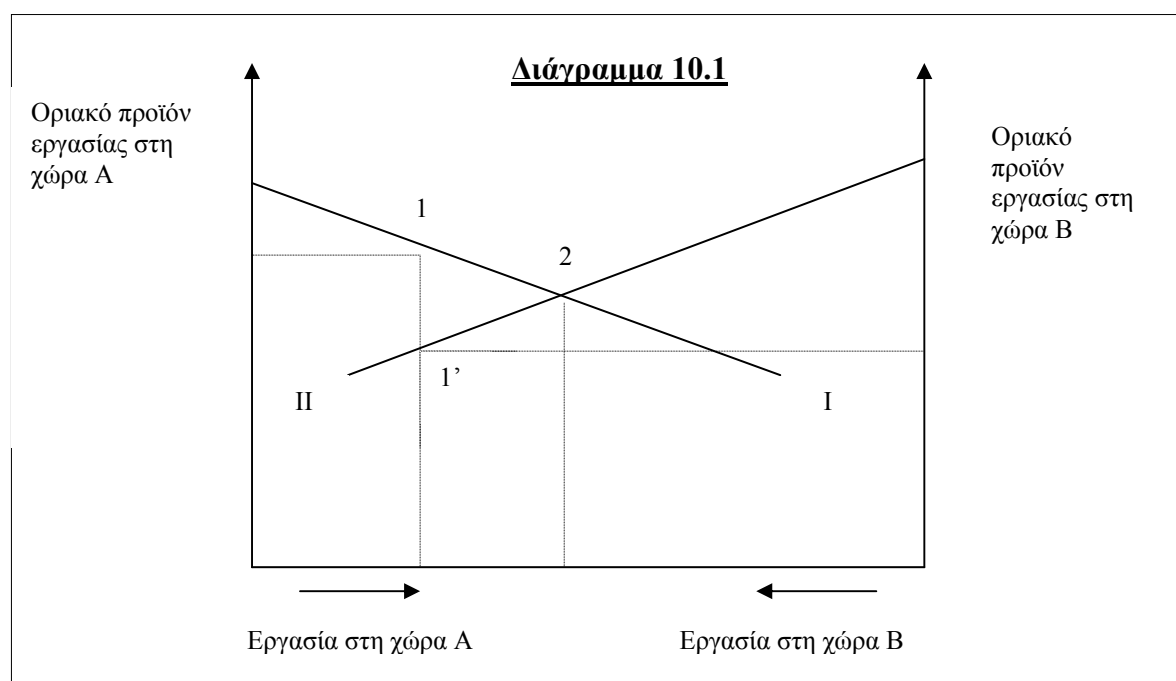
10.2 Το οικονομικό υπόβαθρο της μετανάστευσης

α) Η μετανάστευση στη μακροοικονομική ανάλυση

Η μετανάστευση θεωρείται στις μέρες μας ένα από τα κύρια μέσα για την επίτευξη όλο και μεγαλύτερων δεικτών οικονομικής ανάπτυξης. Η θεμελιώδης αρχή

του συγκεκριμένου κοινωνικοοικονομικού φαινομένου, σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, βασίζεται στη συμπεριφορά του ορθολογικά οικονομούντος ατόμου. Συγκεκριμένα ο εργαζόμενος, έχοντας ως στόχο τη μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς του, επιδιώκει να κατευθυνθεί σε εκείνη την αγορά εργασίας στην οποία απολαμβάνει υψηλότερες αποδοχές. Έτσι, η ανακατανομή των πόρων που επιτυγχάνεται μέσω της αναδιανομής των παραγωγικών συντελεστών έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας.

Με βάση τα παραπάνω, οι σύγχρονες θεωρίες της κινητικότητας του παραγωγικού συντελεστή εργασία βασίστηκαν στη θέση πως «οι διαφορές στα καθαρά οικονομικά πλεονεκτήματα και κυρίως στους μισθούς είναι οι βασικές αιτίες της μετανάστευσης» (Hicks, 1932). Σύμφωνα με την κλασική θεωρία (push-pull approach), η οποία υποστηρίχθηκε από τον E.O. Ravenstein⁴ (1889), οι μετανάστες μετακινούνται από περιοχές με χαμηλούς μισθούς και επίπεδα διαβίωσης σε περιοχές με καλύτερες δυνατότητες και υψηλότερες αμοιβές. Εμπλουτίζοντας τη συγκεκριμένη θεωρία, οι Arthur William Lewis (1954), John C.M. Fei, Gustav Ranis (1961) συνέδεσαν τη μετανάστευση με την οικονομική ανάπτυξη, καθώς υποστήριζαν ότι το πλεονάζον εργατικό δυναμικό της περιφέρειας που χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα θα κινηθεί προς τις σύγχρονες πόλεις με τους υψηλούς μισθούς. Στο διάγραμμα που ακολουθεί περιγράφεται η συγκεκριμένη διαδικασία.

Όπως είναι γνωστό, σε συνθήκες σταθερών αποδόσεων κλίμακας και όμοιας τεχνολογίας, οι αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών διαμορφώνονται σύμφωνα με το λόγο εργασίας – κεφαλαίου. Σε χώρες όπου η εργασία παρουσιάζει αφθονία, το οριακό προϊόν και κατ'επέκταση η αμοιβή της κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα. Αντίθετα, η σπανιότητα του παραγωγικού συντελεστή συνεπάγεται αυξημένο οριακό προϊόν και αμοιβή.

Σύμφωνα λοιπόν με το διάγραμμα 1, οι καμπύλες I και II εκφράζουν τη συνάρτηση του οριακού προϊόντος της εργασίας και του παραγωγικού συντελεστή εργασία στις χώρες A και B. Ας υποθέσουμε πως η κατανομή των παραγωγικών συντελεστών είναι τέτοια, ώστε η αγορά εργασίας στη χώρα A να απασχολεί λιγότερους εργάτες απ' ότι στη χώρα B (σημείο 1 και 1' αντίστοιχα). Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα η αμοιβή της εργασίας να είναι υψηλότερη στη χώρα A ($w_A > w_B$), κάτι που θα προκαλέσει μεταναστευτικές ροές από τη λιγότερο αμοιβόμενη στην καλύτερα αμοιβόμενη χώρα (δηλ. από τη B στην A). Η μετανάστευση θα σταματήσει, όταν το οριακό προϊόν εργασίας στη χώρα A εξισωθεί με το οριακό προϊόν της χώρας B (σημείο 2).

Βεβαίως, θα πρέπει να διευκρινιστεί πως η μετανάστευση δεν είναι το μόνο μέσο για την εξίσωση στις αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών. Για παράδειγμα, το νεοκλασικό υπόδειγμα εμπορίου των Heckscher – Ohlin – Samuelson (το οποίο προϋποθέτει συντελεστές παραγωγής που δε μετακινούνται και εξαγωγή εκείνων των αγαθών οι συντελεστές των οποίων βρίσκονται σε αφθονία) αναφέρει πως το διεθνές εμπόριο είναι ικανό να οδηγήσει όχι μόνο στην εξίσωση των τιμών στα αγαθά, αλλά και στην εξίσωση των αμοιβών στους παραγωγικούς συντελεστές.

Κατά συνέπεια, υπάρχει ένα είδος υποκατάστασης ανάμεσα στο διεθνές εμπόριο και τη μετανάστευση. Η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για μετανάστευση, ενώ αντίθετα η υιοθέτηση προστατευτικών μέτρων την εντείνει. Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικός για την εξαγωγή των τελικών συμπερασμάτων, καθώς στις εκτιμήσεις μας θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη το γεγονός πως οι εμπορικές συναλλαγές της χώρας μας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (όπως εκφράζονται π.χ. με τον όγκο εμπορίου) διευρύνονται συνεχώς, κάτι που σύμφωνα με τη θεωρία θα πρέπει λογικά να οδηγήσει στη μείωση των μεταναστευτικών ροών το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα.

Η νεοκλασική προσέγγιση της μετανάστευσης δέχθηκε ισχυρή κριτική. Οι John R. Harris και M.P.Todaro (1970) ανέπτυξαν ένα μοντέλο, το οποίο διαφοροποιούνταν

σε μεγάλο βαθμό από την παραπάνω θεωρία. Υποστήριξαν πως οι μετακινήσεις των μεταναστών προέρχονταν από τις εκτιμήσεις που αυτοί έκαναν για τη διαφορά στους μισθούς και την απασχόληση ανάμεσα στα μεγάλα αστικά κέντρα και την περιφέρεια και όχι από τη γνώση της πραγματικής κατάστασης που επικρατούσε. Παρεμφερείς μελέτες, όπως αυτές των Stark and Taylor (1991) και του Byerlee (1974) προχώρησαν ακόμα περισσότερο, δίνοντας έμφαση στις κοινωνικές συνθήκες που τελικά επηρέαζαν τις αποφάσεις για μετανάστευση.

Στον αντίποδα των παραπάνω θεωριών, τα ιστορικά – δομικά μοντέλα τονίζουν πως η μετανάστευση όχι μόνο δεν οδηγεί στην εξίσωση των διαφόρων περιοχών, αλλά αντίθετα συντελεί στην όλο και μεγαλύτερη εξάρτηση των αδύναμων περιφερειών από τις πιο ισχυρές (Skocpol (1977), Portes and Walton (1981), Duvall (1987), Papademetriou (1989)).

β) Η μετανάστευση στη μικροοικονομική ανάλυση

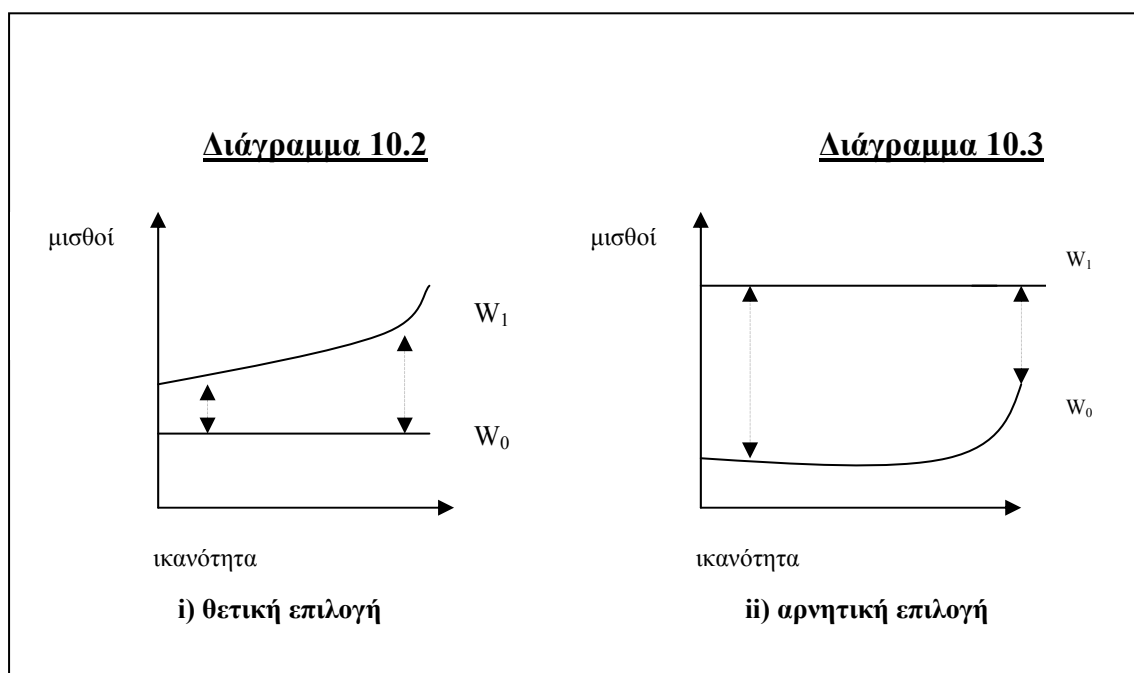
Εκτός από τους γενικούς μακροοικονομικούς παράγοντες, η μετανάστευση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό κι από την απόφαση του κάθε οικονομούντος ατόμου (της μονάδας). Στη βιβλιογραφία γίνεται προσπάθεια να συσχετιστεί η προσδοκώμενη απόδοση της μετανάστευσης με τις αναμενόμενες δαπάνες που αυτή συνεπάγεται. Ως τέτοιες θα μπορούσαν να θεωρηθούν το κόστος μετακίνησης, τα διαφυγόντα κέρδη (για το χρονικό διάστημα που το άτομο μένει άνεργο), όπως επίσης και οι δυσκολίες στην προσαρμογή, η αλλαγή κοινωνικού περιβάλλοντος, ο αποχωρισμός από την οικογένεια κ.λ.π. (ψυχικό κόστος)⁵.

Αν συμβολίσουμε με r την καθαρή απόδοση από τη μετανάστευση, $w_H - w_A$ τη διαφορά στις εισοδηματικές ροές από εργασία μεταξύ των χωρών προορισμού και προέλευσης (προεξοφλημένες στο χρόνο $t=0$), C_F τα διαφυγόντα κέρδη, C_D το κόστος μετακίνησης και εγκατάστασης στη χώρα και C_{PS} το ψυχικό κόστος, τότε η απόφαση για μετανάστευση θα είναι σωστή, εφόσον τα αναμενόμενα κέρδη είναι μεγαλύτερα από το αναμενόμενο κόστος⁶. Δηλαδή, όταν ισχύει η εξής σχέση:

$$r = (w_H - w_A) / (C_F + C_D + C_{PS}) > 0$$

Άλλοι πάλι μελετητές (Roy, Borja) διακρίνουν την απόφαση για μετανάστευση ανάλογα με το αν αυτή αποτελεί θετική ή αρνητική επιλογή⁷. Στην

πρώτη περίπτωση, υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην ικανότητα του ατόμου και της αμοιβής του στη χώρα υποδοχής. Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, η θετική συσχέτιση ανάμεσα στα δύο μεγέθη εκδηλώνεται μόνο στη χώρα προέλευσης, ενώ η αμοιβή στη χώρα υποδοχής είναι ανεξάρτητη από τις ικανότητες του ατόμου (βλ. διάγραμμα 10.2, 10.3).

Έτσι, ένα άτομο έχοντας την πεποίθηση πως μπορεί να επωφεληθεί περισσότερο αποφασίζει να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα (θετική επιλογή), προκαλώντας με αυτόν τον τρόπο θετικές επιδράσεις στη χώρα υποδοχής (υψηλός βαθμός παραγωγικότητας, ελαχιστοποίηση των προβλημάτων κατά την προσαρμογή στο νέο περιβάλλον). Παράλληλα όμως στερεί τη χώρα προέλευσης από ικανά εργατικά χέρια, κάτι που θεωρείται ως το αρνητικό σημείο της θετικής επιλογής. Στην αντίθετη περίπτωση (αρνητική επιλογή), οι εν δυνάμει μετανάστες αδιαφορούν για την αμοιβή των ικανοτήτων που διαθέτουν στην πατρίδα τους και προσδοκούν ένα συγκεκριμένο και ταυτόχρονα υψηλότερο μισθό στη χώρα υποδοχής.

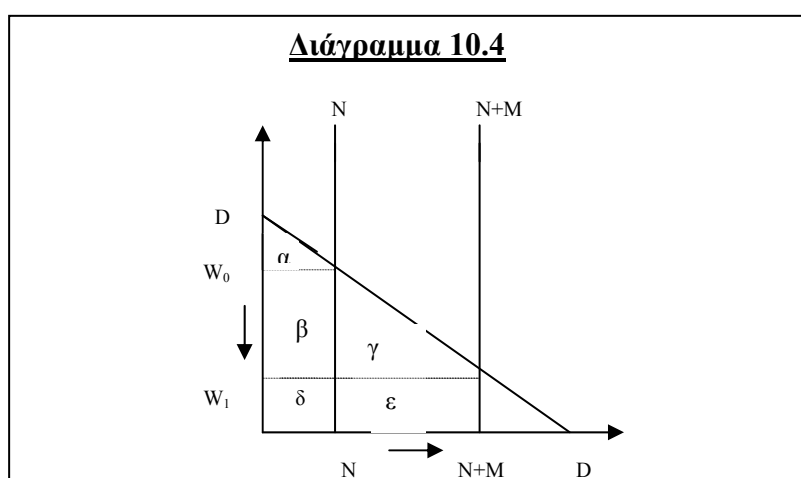
Κατά την άποψή μου, η πλειοψηφία των μεταναστών από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, καθώς δέχονται να εργασθούν σε άλλες χώρες (π.χ. στην Ελλάδα) μόνο και μόνο για να λάβουν έναν υψηλότερο μισθό, χωρίς να δίνουν ιδιαίτερη σημασία για το εάν η συγκεκριμένη εργασία ανταποκρίνεται στα προσόντα που έχουν αποκτήσει (π.χ. πολύ συχνά συναντάμε εργαζόμενους από την

Αν. Ευρώπη που έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση και απασχολούνται σε κλάδους χαμηλής παραγωγικότητας).

10.3 Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας – Θεωρητική αναφορά

Μετά την εξήγηση του φαινομένου της μετανάστευσης (παράγοντες δημιουργίας, λόγοι εξάπλωσης, περιγραφή οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αναπτύσσεται), είμαστε σε θέση να προχωρήσουμε στον προσδιορισμό των επιπτώσεων που αυτή προκαλεί στην αγορά εργασίας (σε πλήρως και σε ατελώς ανταγωνιστική αγορά εργασίας)⁸.

Στην τέλεια ανταγωνιστική αγορά εργασίας υπάρχει πλήρης απασχόληση και γι' αυτό το λόγο οι μεταναστευτικές ροές θα επηρεάσουν μόνο το επίπεδο των μισθών. Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών είναι αυτά που προσδιορίζουν σε ποιες ομάδες γηγενών εργαζομένων θα παρατηρηθεί πτώση των μισθών. Αν για παράδειγμα η πλειοψηφία των μεταναστών απασχολείται σε επαγγέλματα χαμηλής εξειδίκευσης, είναι φανερό πως οι συνέπειες της μετανάστευσης θα είναι ιδιαιτέρως αρνητικές στους γηγενείς ανειδίκευτους εργάτες. Αυτό με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση της θέσης άλλων ειδικευμένων εργαζομένων (αύξηση της ζήτησης εργασίας) που απασχολούνται σε συμπληρωματικούς κλάδους στη χώρα υποδοχής. Οι γενικές επιπτώσεις της μετανάστευσης σε μια πλήρως ανταγωνιστική αγορά εργασίας παρουσιάζονται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Με DD απεικονίζεται η ζήτηση εργασίας από μια επιχείρηση της χώρας υποδοχής και με NN η ανελαστική προσφορά εργασίας κάθε γηγενούς εργάτη. Με τις ροές μετανάστευσης έχουμε εισδοχή ξένων εργατών (M), κάτι που οδηγεί σε αύξηση της προσφοράς εργασίας και σε παράλληλη μετατόπιση της συνολικής καμπύλης προσφοράς προς τα δεξιά (N+M). Η αύξηση λοιπόν της απασχόλησης έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των μισθών (από w_0 σε w_1).

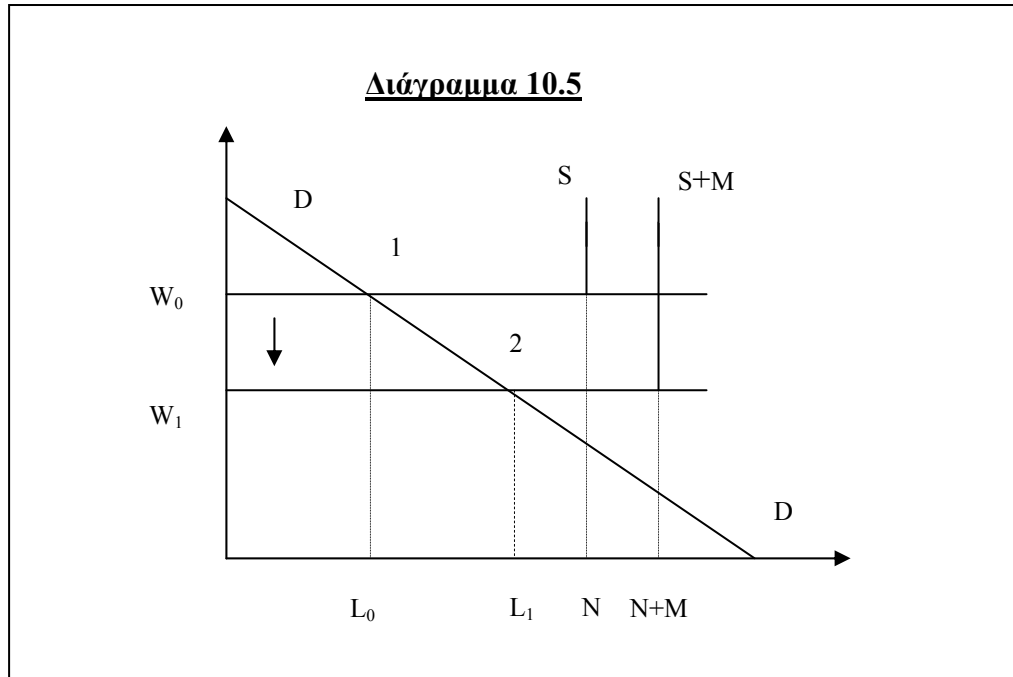
Αναλύοντας περαιτέρω τις μεταβολές που επέφερε στην εγχώρια αγορά εργασίας η μετανάστευση, διαπιστώνουμε πως η αύξηση του εργατικού δυναμικού (γηγενείς συν ξένοι εργάτες) οδήγησε σε συνακόλουθη αύξηση του παραγόμενου προϊόντος (περιοχή γ+ε του διαγράμματος). Ένα μεγάλο μέρος αυτής της αύξησης δίδεται στους μετανάστες ως αμοιβή (περιοχή ε), με το υπόλοιπο (περιοχή γ) να αποτελεί το καθαρό όφελος («μεταναστευτικό πλεόνασμα») για την κοινωνία⁹.

Η κατανομή όμως του συνολικού προϊόντος δεν είναι ίδια για όλους τους παραγωγικούς συντελεστές. Οι ιδιοκτήτες του παραγωγικού συντελεστή κεφάλαιο αυξάνουν το προϊόν τους (από α σε α+β+γ), ενώ το αντίστοιχο προϊόν για τους γηγενείς εργάτες μειώνεται σημαντικά (από β+δ σε δ). Ακριβώς αυτή η οικονομική ανισότητα που προκαλείται αποτελεί και το κεντρικό σημείο προβληματισμού και αντιπαράθεσης στις μέρες μας σχετικά με τη διαχείριση του ζητήματος της μετανάστευσης.

Ασφαλώς, η ύπαρξη πλήρους απασχόλησης (για την οποία κάνει λόγο το νεοκλασικό υπόδειγμα της αγοράς εργασίας που μόλις αναλύθηκε) σε καμία περίπτωση δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που παρατηρούνται (ιδιαίτέρως σε κλάδους χαμηλής εξειδίκευσης) και η εκτόπιση εργατικού δυναμικού από την παραγωγική διαδικασία λόγω της μετανάστευσης, αποτελούν στοιχεία μιας μάλλον ατελούς ανταγωνιστικής αγοράς εργασίας, η οποία έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τη μείωση των μισθών από τη μη αύξηση του επιπέδου ανεργίας.

Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται αντιληπτή στο «ακραίο» παράδειγμα μιας εργατικής ένωσης, η οποία κρατά άκαμπτους τους μισθούς των μελών της, αδιαφορώντας για το επίπεδο του μισθού που θα έπρεπε κανονικά να είχε διαμορφωθεί με την εξίσωση της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας¹⁰ (διάγραμμα 10.5).

Διάγραμμα 10.5

Στο παραπάνω διάγραμμα, η καμπύλη DD εκφράζει τη ζήτηση εργασίας στη χώρα υποδοχής, ενώ η προσφορά εργασίας είναι πλήρως ελαστική σε επίπεδο μισθού w_0 . Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα η εγχώρια απασχόληση να διαμορφωθεί σε L_0 (δηλαδή θα υπάρξει ανεργία της τάξης L_0N). Με την είσοδο M ξένων εργατών, θα παρατηρηθεί αύξηση της προσφοράς εργασίας και παράλληλη μετατόπιση της καμπύλης στη θέση $S+M$. Έτσι, η ανεργία θα αυξηθεί περαιτέρω σε L_0N+M και οι ξένοι εργάτες θα μετατοπίσουν τους εγχώριους. Γίνεται λοιπόν φανερό πως στην περίπτωση της ακαμψίας των μισθών, όλο το βάρος της μετανάστευσης το επωμίζονται οι εγχώριοι εργάτες.

Σ' αυτή την περίπτωση, η εργατική ένωση θα μπορούσε να δεχθεί μείωση μισθών (π.χ. στο επίπεδο w_1), έτσι ώστε να υπάρξει αύξηση της εγχώριας απασχόλησης (L_1), κάτι που θα περιόριζε τις αρνητικές επιδράσεις της μετανάστευσης¹¹. Το θέμα αυτό είναι ιδιαίτερος επίκαιρο, καθώς τα σημάδια της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την αύξηση της μεταναστευτικής κίνησης έχουν φέρει στο επίκεντρο της συζήτησης τη δυνατότητα ανάληψης μέτρων για την προστασία της απασχόλησης (οι οποίες φθάνουν μέχρι και τη μείωση των αμοιβών, εφόσον υπάρξει συμφωνία εργοδοτών και συνδικαλιστικών ενώσεων).

10.4 Η μετανάστευση από τις χώρες ΚΑΕ προς την ΕΕ(15) – Επισκόπηση βιβλιογραφίας

Αρκετοί είναι οι μελετητές, οι οποίοι έχουν εστιάσει στο ζήτημα της μετανάστευσης που προκαλείται από την ένταξη νέων κρατών – μελών σε έναν οικονομικοπολιτικό οργανισμό, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Για το σκοπό αυτό, δίνουν έμφαση σε τρεις κύριες κατηγορίες παραγόντων που κατά την άποψή τους δημιουργούν το φαινόμενο της μετανάστευσης¹²: α) στους παράγοντες push (π.χ. κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στη χώρα προέλευσης) και pull (συνθήκες στη χώρα υποδοχής, δυνατότητα αύξησης του εισοδήματος, καριέρα κ.λ.π.), β) στις ενδιάμεσες δομές που επικρατούν στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής και γ) στις πολιτικές στη δημόσια διοίκηση, οι οποίες μπορούν να ενθαρρύνουν ή να αποθαρρύνουν τις μεταναστευτικές ροές.

Οι εν λόγω μελέτες στηρίζονται ως επί το πλείστον σε δύο κύριες μεθόδους ανάλυσης: α) στις κατά τόπους έρευνες και β) στα ποσοτικά μοντέλα. Οι κατά τόπους έρευνες αναφέρονται στη συγκέντρωση πληροφοριών από την απευθείας επαφή των μελετητών με τους εν δυνάμει μετανάστες. Σ' αυτή την περίπτωση τίθενται ερωτήματα σχετικά με τις προθέσεις και τα κίνητρα που ωθούν τα συγκεκριμένα άτομα προς τη μετανάστευση. Ασφαλώς, μια τέτοια μέθοδος ανάλυσης στοιχείων ενέχει σημαντικούς κινδύνους, καθώς το επιλεγμένο δείγμα ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτικό και οι απαντήσεις που δίνονται να μην εκφράζουν τις πραγματικές προθέσεις των ατόμων.

Τα παραπάνω μειονεκτήματα φαίνεται να ελαχιστοποιούνται με τη χρήση των ποσοτικών μεθόδων, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τα αποτελέσματα στις μεταναστευτικές ροές προηγούμενων διευρύνσεων. Μια από τις πιο συνήθεις ποσοτικές μεθόδους στη βιβλιογραφία είναι αυτή του Hatton (1995), όπου συσχετίζονται οι ροές μετανάστευσης με οικονομικές μεταβλητές (π.χ. με το εισόδημα και την ανεργία), όπως επίσης και με το αναμενόμενο κόστος της μετανάστευσης¹³.

Οι Huber και Straubhaar (2001) εξέφρασαν την άποψη ότι υπάρχει αβεβαιότητα κατά την εκτίμηση της μετανάστευσης, διότι οι συντελεστές που την προσδιορίζουν (π.χ. εισόδημα) είναι ευμετάβλητοι¹⁴.

Πάντως, σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι μεταναστευτικές ροές από τα δέκα νέα κράτη – μέλη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης δε θα είναι σημαντικές

μακροπρόθεσμα και θα κυμαίνονται από 2%-3% του συνολικού πληθυσμού αυτών των χωρών.

Συγκεκριμένα, σχετική έρευνα ευρωπαϊκών ινστιτούτων που δημοσιεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και επικαιροποιήθηκε το 2003 (βλ. European Commission (2003): Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15. An Update Report for the European Commission DG Employment and Social Affairs(October 2003)) δείχνει πως οι μεταναστευτικές ροές από τις δέκα χώρες της ΚΑΕ προς την ΕΕ-15 ανέρχονται σε 330.000 άτομα το 2002, 150.000 το 2012 και μόλις 2.400 το 2030¹⁵.

Οι περισσότερες από τις ποσοτικές μεθόδους που αφορούν στη μετανάστευση από τις χώρες της ΚΑΕ προς την ΕΕ – 15 δείχνουν πως το συνολικό ποσοστό που μετακινείται ανέρχεται στο 3% – 4% του συνολικού πληθυσμού. Για παράδειγμα, μετά τη διεύρυνση του 2004, οι νέες χώρες εκτιμάται – με στοιχεία του 2003 – πως έστειλαν περίπου 2,2 έως 3 εκατ. μετανάστες προς την ΕΕ – 15. Αυτό μεταφράζεται σε 0,59% - 0,78% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ – 15 για την «ακαθάριστη» μετανάστευση (gross immigration) και σε 0,20% - 0,39% για την «καθαρή» μετανάστευση (net immigration)¹⁶.

Οι Belke, Hebler και Gros¹⁷ (2000) θεωρούν ότι οι επιπτώσεις στην αγορά εργασίας εξαρτώνται κυρίως από το μέγεθος των διευρύνσεων και κατ' επέκταση από τον αριθμό των ατόμων που θα εισέλθουν στην ευρωπαϊκή αγορά.

Οι Bauer και Zimmerman (1999) εκτιμούν πως τα επόμενα δεκαπέντε χρόνια, το 2%-3% των πολιτών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (περίπου 200.000 το χρόνο) θα μεταναστεύσουν προς τις χώρες της ΕΕ. Οι Hille και Straubhaar (2001) ανέβασαν την εκτίμησή τους στους 270.000 – 340.000 μετανάστες το χρόνο.

Οι Franzmeyer και Brücker (1997), χρησιμοποιώντας τις εισοδηματικές ελαστικότητες των ευρωπαϊκών περιφερειών υπολόγισαν τις μεταναστευτικές ροές στις 340.000 – 680.000 από την Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία και Σλοβενία. Ωστόσο, η συγκεκριμένη μελέτη φαίνεται να υπερεκτιμά το συνολικό αποτέλεσμα, καθώς ως μοναδικός προσδιοριστικός παράγοντας λαμβάνεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Οι Boeri και Brücker (2001) διατυπώνουν την άποψη ότι η Γερμανία και η Αυστρία θα αποτελούν για τα επόμενα τριάντα χρόνια τις χώρες υποδοχής των μεταναστών από την ΚΑΕ (συνολικά θα απορροφήσουν το 80% των μεταναστών), λόγω της ύπαρξης εθνικών μειονοτήτων σε αυτές. Το ποσοστό των μεταναστών θα

ανέλθει στο 3,5% και 5,5% του πληθυσμού της Γερμανίας και της Αυστρίας αντίστοιχα. Θεωρούν δε πως η Ισπανία θα δεχτεί σε μια περίοδο δεκαπέντε ετών το 1,24% του συνολικού αριθμού των μεταναστών από τις χώρες ΚΑΕ, ο οποίος θα αποτελεί μόλις το 0,1% του ισπανικού πληθυσμού. Η παραπάνω εκτίμηση προϋποθέτει ετήσια οικονομική σύγκλιση ανάμεσα στις ΚΑΕ – 10 και την ΕΕ – 15 της τάξης του 2%, η οποία θα έχει ως αποτέλεσμα ο αριθμός των μεταναστών να κυμανθεί από 0,85 έως 3,9 εκατ. άτομα (που ισοδυναμεί με το 4% και 1% του πληθυσμού των ΚΑΕ – 10 και της ΕΕ – 15 αντίστοιχα)¹⁸.

Αντίθετα, οι μεταναστευτικές ροές μακροπρόθεσμα από τις χώρες της ΚΑΕ προς την Πορτογαλία δεν αναμένεται να είναι τόσο σημαντικές (θα φτάσουν τον αριθμό των 3.560 ατόμων μέχρι το 2030). Η δε απορρόφηση των μεταναστών θα είναι ομαλή, λόγω του καθεστώτος ευελιξίας που χαρακτηρίζει την πορτογαλική αγορά εργασίας¹⁹ (N.Crespo, M.P.Fontoura, F.Barry(2003)).

Όσον αφορά στον τόπο και το χρόνο της μετανάστευσης, σύμφωνα με μελέτη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (1998), το 13% - 68% των μεταναστών προτιμά να μετακινηθεί σε γειτονικές χώρες για προσωρινή απασχόληση, τη στιγμή που μόλις το 7% - 26% επιθυμεί τη μακρόχρονη μετανάστευση.

Μελέτη του European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2004) κάνει λόγο για μικρές ροές μετανάστευσης από τις χώρες της τελευταίας διεύρυνσης προς τη Δυτική Ευρώπη. Εκτιμά δε πως οι κυριότερες χώρες υποδοχής θα είναι η Γερμανία (σε ποσοστό 2/3 του συνολικού αριθμού των μεταναστών), η Αυστρία (10%), η Ιταλία (5%) και το Ην. Βασίλειο (5%)²⁰.

Οι Dustmann C. et al. (2003) θεωρούν πως οι ροές μετανάστευσης από τις δέκα χώρες ΚΑΕ (διεύρυνση του 2004) προς το Ην. Βασίλειο δε θα είναι σημαντικές και κατ' επέκταση δε θα επηρεάσουν την αγορά εργασίας (απασχόληση, μισθούς), αφού υπολογίζονται μόλις σε 5.000 – 13.000 ετησίως μέχρι το 2010²¹. Σε ανάλογα συμπεράσματα για το Ην. Βασίλειο καταλήγουν και οι μελέτες του Wadsworth²² (2007), των Manaconda et al.²³ (2006), του Home Office – Department for Work and Pensions²⁴ (2007), αλλά και πιο πρόσφατα των Lemos, Portes (2008)²⁵. Ενδεικτικά, η τελευταία μελέτη βασίστηκε στη νεοκλασική θεωρία (Borjas,1999) με την οικονομετρική εκτίμηση της παρακάτω συνάρτησης:

$$n_{it} = \alpha + \beta m_{it} + \lambda X_{it} + f_i + f_t + \varepsilon_{it}$$

όπου: n_{it} = μεταβολή στο επίπεδο της ανεργίας

m_{it} = μέγεθος της μετανάστευσης

X_{it} = δείκτες της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας

f_i = μεταβλητή του τόπου

f_t = μεταβλητή του χρόνου

ε_{it} = διαταρακτικός όρος

Όμοια, η M. Pytlikova (2007) χρησιμοποίησε το εξής οικονομετρικό υπόδειγμα για την εκτίμηση των μεταναστευτικών ροών από τις νέες χώρες της ΕΕ προς τα παλαιότερα κράτη – μέλη της Ένωσης²⁶:

$$\ln m_{ijt} = \gamma_1 + \gamma_2 \ln(GDP_j / GDP_i)_{t-1} + \gamma_3 \ln e_{jt-1} + \gamma_4 \ln e_{it-1} + \gamma_5 \ln s_{ijt-1} + \gamma_6 \text{dist}_{ij} + \gamma_7 T + \mu_{ij} + \varepsilon_{ijt}$$

όπου: m_{ijt} = μεταναστευτικές ροές από τη χώρα i προς τη χώρα j

GDP_j / GDP_i = αναμενόμενα κέρδη από τα διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης ανάμεσα στη χώρα αποστολής (i) και τη χώρα υποδοχής (j)

e_j, e_i = 1-unemployment rate = ευκαιρίες απασχόλησης

dist_{ij} = απόσταση ανάμεσα στη χώρα προέλευσης και τη χώρα υποδοχής

T = μεταφορικό κόστος

μ_{ij} = μη εμφανείς συνέπειες της μετανάστευσης

ε_{ijt} = διαταρακτικός όρος

Βάσισε δε την ανάλυσή της σε τρία σενάρια²⁷ (Alvarez – Plata et al., 2003):

- Σενάριο υψηλής σύγκλισης: ετήσια απόκλιση τριών ποσοστιαίων μονάδων στην οικονομική ανάπτυξη ανάμεσα στις νέες και τις παλαιότερες χώρες της ΕΕ (5% και 2% αντίστοιχα).
- Σενάριο μέσης σύγκλισης: ετήσια απόκλιση δύο ποσοστιαίων μονάδων στην οικονομική ανάπτυξη ανάμεσα στις νέες και τις παλαιότερες χώρες της ΕΕ (4% και 2% αντίστοιχα).
- Σενάριο χαμηλής σύγκλισης: ετήσια απόκλιση μιας ποσοστιαίας μονάδας στην οικονομική ανάπτυξη ανάμεσα στις νέες και τις παλαιότερες χώρες της ΕΕ (3% και 2% αντίστοιχα).

Οι πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της μελέτης στο πεδίο των εκτιμήσεων για τα μεγέθη των ροών και του αποθέματος μετανάστευσης.

Πίνακας 10.1 Εκτιμώμενες ροές μετανάστευσης από τα νέα κράτη – μέλη προς EU/EEA – 13, 2004 – 2015

Καθαρές ροές Χώρες	2000	Σενάριο υψηλής σύγκλισης 2004-2015		Σενάριο μέσης σύγκλισης 2004-2015		Σενάριο χαμηλής σύγκλισης 2004-2015	
		Ετήσιος μ.ό.	Σωρευτική αύξηση	Ετήσιος μ.ό.	Σωρευτική αύξηση	Ετήσιος μ.ό.	Σωρευτική αύξηση
Βέλγιο	583	2188	26255	1171	14053	308	3692
Δανία	438	2878	34531	1716	20587	665	7975
Φιλανδία	390	1518	18211	1075	12902	819	9822
Γερμανία	16827	13604	163251	11972	143665	10325	123899
Ελλάδα	6	1976	23707	959	11512	90	1085
Ιταλία	4459	3915	46978	3094	37125	2271	27250
Ολλανδία	1588	4113	49362	2758	33092	1445	17340
Ισπανία	1626	1936	23231	1228	14738	549	6586
Σουηδία	362	3993	47917	2545	30542	1117	13405
Ην. Βασίλειο	9270	4034	48414	2653	31830	1266	15191
EU – 10	35549	40155	481856	29171	350046	18855	226245
Ισλανδία	25	257	3080	83	990	5	59
Νορβηγία	351	1845	22145	898	10779	122	1464
Ελβετία	454	3715	44585	2427	29124	1199	14391
EEA/EU - 13	36379	45972	551667	32578	390939	20181	242159

Πίνακας 10.2 Εκτιμώμενο απόθεμα μετανάστευσης από τα νέα κράτη – μέλη προς EU/EEA – 13, 2004-2015

Απόθεμα	2000	Σενάριο υψηλής σύγκλισης, 2015	Σενάριο μέσης σύγκλισης, 2015	Σενάριο χαμηλής σύγκλισης, 2015
Βέλγιο	9461	39536	26918	16139
Δανία	14903	54374	40006	26964
Φιλανδία	12849	34253	28642	25265
Γερμανία	437104	637401	617372	597159
Ελλάδα	7157	37784	25182	14347
Ιταλία	38400	95816	85726	75611
Ολλανδία	27897	85209	68505	52314
Ισπανία	10441	38563	28723	21449
Σουηδία	75465	128072	110257	92677
Ην. Βασίλειο	91597	150204	133224	116185
EU – 10	725274	1301212	1164555	1038110
Ισλανδία	743	4746	2452	1343
Νορβηγία	9050	33218	21449	11731
Ελβετία	13930	67582	51692	36526
EEA/EU-13	748997	1406758	1240148	1087710

Οι Bijak J. et al. (2004) συνόψισαν τις βασικότερες μελέτες για τη μετανάστευση από τις χώρες ΚΑΕ προς την ΕΕ – 15 ως εξής²⁸:

Πίνακας 10.3 Μελέτες μετανάστευσης χωρών ΚΑΕ προς ΕΕ – 15

Μελέτες	Χώρες προέλευσης	Προορισμός	Αριθμός μεταναστών
Layard et al. (1992)	CEECs – 10	EU – 15	Potential: 3.000.000
Franzmeyer, Brücker (1997)	CEECs – 10	EU – 15	Yearly: 590.000-1.180.000
Orlowski (2000)	CEECs – 10	EU – 15	Potential: 1.180.000-3.500.000
Hille, Straubhaar (2001)	CEECs – 10	EU – 15	Yearly: 188.000-396.000
Brücker, Boeri (2001)	CEECs – 10	EU – 15	335.000 down to 100.000 by 2030
Alvarez – Plata et al. (2003)	CEECs – 10	EU – 15	Yearly: 367.000 down to 0 by 2030
Fassmann, Hintermann (1997)	PL,CZ,HU,SK	EU – 15	Potential: 721.000-4.000.000
Lundborg, 1998	PL,EE,LT,LV	EU – 15	Potential: 1.900.000
Orlowski, Zienkowski (1999)	PL	EU – 15	Potential: 390.000-1.500.000
Bauer, Zimmermann (1999)	PL,RO,BG,CZ,SK,SI	EU – 15	Total in 15 years: 3.000.000
Salt et al. (1999)	PL,CZ,EE,HU,SI	EU – 15	Potential: 500.000
Fertig (1999)	PL,CZ,EE,HU,SI	Germany	Potential: 400.000
Fertig, Schmidt (2000)	PL,CZ,EE,HU	Germany	Total in 20 years: 300.000-1.200.000
Sinn et al. (2001)	PL,RO,CZ,HU,SK	Germany	Yearly: 250-270.000 down to 60-150.000 by 2020

Βεβαίως, ιδιαίτερη βαρύτητα έχει δοθεί από τους μελετητές στον τομέα των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην εθνική οικονομική πολιτική των χωρών υποδοχής. Στον τομέα της διαμόρφωσης των μισθών της γηγενούς εργατικής δύναμης, οι επιδράσεις από τη διεύρυνση των μεταναστευτικών ροών δε φαίνεται να είναι τόσο σημαντικές. Οι De New και Zimmermann (1994) εκτίμησαν πως μια αύξηση κατά 1% στους μετανάστες της Γερμανίας θα οδηγήσει σε μείωση των μισθών των ανειδίκευτων εργατών κατά 0,45% και σε αύξηση των ειδικευομένων κατά 0,12%. Αντίστοιχα, οι Hille και Straubhaar (2001) υπολόγισαν το αντίστοιχο ποσοστό σε 0,8% για τους ανειδίκευτους και 1,3% για τους ειδικευόμενους.

Ο Walterskirchen (1998) υπολόγισε τις μεταναστευτικές ροές προς την Αυστρία από τη διεύρυνση της ΕΕ με τις χώρες της ΚΑΕ σε 36.000 μέχρι το 2015. Συγκεκριμένα, οι μετανάστες αντιπροσωπεύουν το 0,4% και το 1,9% του ειδικευμένου και του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού αντίστοιχα²⁹. Η εκτίμηση του Hofer (1998) κυμάνθηκε σε 23.000 – 46.000 άτομα.

Σύμφωνα με μελέτες των Barro και Sala-i-Martin (1995), μια ετήσια διαφορά στο κατά κεφαλήν εισόδημα κατά 10% ενισχύει τη μετανάστευση κατά 0,05% - 0,15%³⁰. Οι Fassmann και Hintermann (1997) εκτιμούν τις μεταναστευτικές ροές από

τις χώρες ΚΑΕ προς τη δυτική Ευρώπη, δίνοντας έμφαση στον προσδιοριστικό παράγοντα – απόσταση³¹. Οι μεταναστευτικές ροές από τέσσερις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν ως εξής:

Πίνακας 10.4 Μεταναστευτικές ροές ΚΑΕ – 4 προς Ευρώπη

	Τσεχία	Σλοβακία	Πολωνία	Ουγγαρία	Σύνολο
Γερμανία	42,6	36,3	37,4	31,4	37,0
Αυστρία	22,6	25,9	17,8	30,5	24,4
Ην. Βασίλειο	9,2	7,1	4,5	3,8	6,4
Γαλλία	2,0	4,1	5,4	4,3	4,1
Ιταλία	5,8	2,6	5,1	2,3	3,9
Σκανδιναβία	2,7	2,5	3,1	4,9	3,3
Ολλανδία	3,4	2,3	3,5	2,2	2,8
Σύνολο ΕΕ	89,2	80,7	76,8	79,4	81,7
Ελβετία	8,3	13,0	7,7	5,7	9,1
Αν. Ευρώπη	2,5	6,3	0,5	-	2,8
Άλλες*	-	-	15,0	14,9	6,4
Σύνολο (μη ΕΕ)	10,8	19,3	23,2	20,6	18,3
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία*

Οι Faßmann και Münz (1996) υπογράμμισαν τη σπουδαιότητα της γεωγραφικής εγγύτητας και της εισοδηματικής διαφοροποίησης ως σημαντικούς παράγοντες για την ανάπτυξη μεταναστευτικών ροών. Επίσης ο Fertig (2001), εξετάζοντας 17 χώρες προέλευσης μεταναστών κατά την περίοδο 1960 έως 1994, συμπέρανε ότι οι μετανάστες δε θα ξεπεράσουν τον αντίστοιχο αριθμό, όταν εισήχθησαν στην ΕΕ η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα³².

Οι Winter-Ebmer και Zweimüller (1996) μελέτησαν με τη σειρά τους τις επιπτώσεις από τη μετανάστευση στην αυστριακή αγορά εργασίας. Συμπέραναν πως μια αύξηση στη μετανάστευση κατά 1% έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας των ανδρών κατά 0,15%. Οι μισθοί των ανειδίκευτων εργατών μειώνονται, ενώ το ίδιο θα συμβεί και για τους νέους εποχιακούς εργαζομένους. Σε ανάλογα συμπεράσματα για την αυστριακή οικονομία κατέληξαν και οι Hofer και Huber (2001).

Οι Boeri et al. (2000) υπολόγισαν τη μετανάστευση από τα δέκα νέα κράτη – μέλη της ΕΕ σε 335.000 άτομα τα πέντε πρώτα χρόνια της διεύρυνσης, ενώ τα επόμενα χρόνια θα παρατηρείτο σταδιακή μείωση³³. Έτσι, το 2030, το απόθεμα των μεταναστών στην ΕΕ θα έχει ανέλθει στα τέσσερα εκατομμύρια, το οποίο αποτελεί

σχεδόν το 4% του συνολικού πληθυσμού των χωρών ΚΑΕ. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της μελέτης των Boeri et al. είναι ότι γίνεται αναφορά στην προέλευση και τον προσανατολισμό των μεταναστών. Συγκεκριμένα, το 30% προέρχεται από την Πολωνία, το 7,5% από την Ουγγαρία και το υπόλοιπο από τις άλλες χώρες. Απ' αυτούς, το 65% θα κινηθεί προς τη Γερμανία, το 2,5% στη Γαλλία, το 4% στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 1% στην Ολλανδία, το 7,5% σε άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και το 20% στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Η μελέτη των Lejour, de Mooij και Nahuis διαφοροποιείται απ' αυτή των Boeri et al. σε δύο σημεία³⁴. Πρώτον, οι Boeri et al. θεώρησαν ότι η ένταξη της Πολωνίας και της Ουγγαρίας θα γίνει το 2004 και των άλλων χωρών το 2007. Δεύτερον, οι Lejour, de Mooij και Nahuis υπολογίζουν το απόθεμα των μεταναστών στην ΕΕ σε 2,4 εκατομμύρια, τη στιγμή που οι Boeri et al. υπολογίζουν πως η μετανάστευση θα έχει ολοκληρωθεί μέχρι το 2030.

Ο Sinn (1999) ανέπτυξε ένα θεωρητικό μοντέλο που αφορά στη μετανάστευση των εργατών μετά από μια διεύρυνση. Σύμφωνα με αυτό, οι εργάτες που ακολουθούν το δρόμο της μετανάστευσης επιβαρύνονται με σταθερά κόστη (ενοίκια, δυσκολίες διαβίωσης σε μια ξένη χώρα κ.λ.π.), με αποτέλεσμα να προσφεύγουν μακροπρόθεσμα στον επαναπατρισμό. Γι' αυτό το λόγο, ο Sinn δεν υιοθετεί την άποψη της κρατικής παρέμβασης στο ζήτημα της μετανάστευσης³⁵.

Οι Barell, Gerald και Riley (2007), χρησιμοποιώντας το National Institute Global Econometric Model (NiGEM), επιχείρησαν να εκτιμήσουν τις μεταβολές στους μακροοικονομικούς δείκτες που επήλθαν στα κράτη της Δ. Ευρώπης από την αύξηση των μεταναστευτικών ροών της διεύρυνσης του 2004³⁶. Συνοπτικά, τα συμπεράσματά τους απεικονίζονται στους πίνακες που ακολουθούν:

Πίνακας 10.5 Μεταβολή του πληθυσμού των νέων χωρών της ΕΕ που διαμένουν στην ΕΕ-15 (χιλιάδες)

	Δανία	Ιρλανδία	Σουηδία	Ην.Βασίλειο	Αυστρία	Γερμανία	Ιταλία	Συνολική μετανάστευση	% του συν. Πληθ.	% του ενεργού πληθυσμού
Τσεχία	0,2	2,5	0,1	13,5	0,3	6,1	2,2	24,8	0,24	0,34
Εσθονία	0,2	1,1	-0,1	3,0	0,0	0,8	0,3	5,2	0,39	0,57
Ουγγαρία	0,3	1,9	-0,3	8,0	0,3	6,0	2,2	18,4	0,18	0,27
Λετονία	0,3	4,8	0,3	15,7	0,0	1,4	0,5	23,1	1,01	1,46
Λιθουανία	1,0	9,6	1,3	29,7	0,1	2,0	0,8	44,5	1,30	1,91
Πολωνία	3,2	37,9	6,3	167,5	6,0	62,0	30,9	313,8	0,82	1,19
Σλοβακία	0,1	5,1	0,2	27,3	1,6	3,2	1,2	38,8	0,72	1,00
Σλοβενία	0,0	0,0	0,1	0,3	1,1	1,2	0,4	3,1	0,16	0,22

Σύνολο χωρών	5,4	62,8	8,0	265,0	9,3	82,7	38,5	471,7	-	-
% συν. Πληθ.	0,10	1,49	0,09	0,45	0,11	0,10	0,07	-	-	-
% ενεργ. Πληθ.	0,15	2,17	0,14	0,72	0,16	0,15	0,10	-	-	-

Πίνακας 10.6 Μεταβολή του ΑΕΠ (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	0,04	0,08	0,09	0,11	0,13	0,16
Ιρλανδία	0,09	0,21	0,39	0,65	0,92	1,66
Σουηδία	0,02	0,04	0,05	0,07	0,08	0,13
Ην. Βασίλειο	0,16	0,26	0,32	0,38	0,44	0,64
Αυστρία	0,03	0,05	0,07	0,08	0,10	0,17
Γερμανία	0,02	0,03	0,03	0,05	0,06	0,14
Ιταλία	0,03	0,05	0,05	0,06	0,07	0,09
Τσεχία	-0,02	-0,03	-0,05	-0,08	-0,10	-0,20
Εσθονία	-0,03	-0,08	-0,13	-0,16	-0,18	-0,25
Ουγγαρία	0,00	-0,02	-0,05	-0,09	-0,13	-0,22
Λετονία	-0,12	-0,23	-0,34	-0,46	-0,54	-0,62
Λιθουανία	-0,19	-0,33	-0,41	-0,48	-0,56	-0,82
Πολωνία	-0,16	-0,25	-0,24	-0,23	-0,31	-1,05
Σλοβακία	-0,05	-0,13	-0,22	-0,29	-0,32	-0,38
Σλοβενία	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03	-0,04

Πίνακας 10.7 Μεταβολή του κ.κ. ΑΕΠ (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	-0,01	-0,02	-0,01	0,01	0,03	0,07
Ιρλανδία	-0,73	-1,15	-1,06	-0,78	0,50	0,33
Σουηδία	-0,03	-0,05	-0,04	-0,02	0,00	0,05
Ην. Βασίλειο	-0,08	-0,15	-0,11	-0,05	0,01	0,22
Αυστρία	-0,03	-0,05	-0,05	-0,03	-0,01	0,06
Γερμανία	-0,04	-0,07	-0,07	-0,05	-0,04	0,04
Ιταλία	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01	0,00	0,03
Τσεχία	0,12	0,19	0,19	0,17	0,14	0,05
Εσθονία	0,18	0,28	0,27	0,23	0,21	0,15
Ουγγαρία	0,10	0,15	0,13	0,10	0,05	-0,03
Λετονία	0,43	0,71	0,68	0,56	0,49	0,44
Λιθουανία	0,53	0,88	0,91	0,83	0,77	0,54
Πολωνία	0,28	0,51	0,58	0,58	0,51	-0,22
Σλοβακία	0,34	0,53	0,50	0,43	0,40	0,34
Σλοβενία	0,08	0,14	0,14	0,13	0,13	0,12

Πίνακας 10.8 Μεταβολή του πληθωρισμού (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	-0,02	-0,03	-0,04	-0,03	-0,02	0,00
Ιρλανδία	-0,24	-0,66	-0,86	-0,65	-0,30	0,14
Σουηδία	0,01	-0,02	-0,05	-0,07	-0,05	0,01
Ην. Βασίλειο	0,07	-0,07	-0,16	-0,19	-0,16	0,01
Αυστρία	-0,02	-0,04	-0,05	-0,05	-0,04	0,01
Γερμανία	-0,01	-0,03	-0,05	-0,05	-0,05	0,01
Ιταλία	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02	-0,02	0,01
Τσεχία	0,01	0,02	0,02	0,01	0,00	-0,01
Εσθονία	0,02	0,08	0,08	0,04	0,01	0,00
Ουγγαρία	0,00	0,02	0,03	0,01	0,00	-0,01
Λετονία	0,08	0,23	0,28	0,18	0,08	0,02
Λιθουανία	0,11	0,26	0,29	0,17	0,08	-0,01
Πολωνία	0,02	0,07	0,13	0,16	0,15	-0,08
Σλοβακία	0,05	0,13	0,13	0,05	0,01	0,00
Σλοβενία	0,00	0,02	0,02	0,00	-0,01	0,01

Πίνακας 10.9 Μεταβολή της Ανεργίας (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	0,04	0,04	0,02	0,01	0,00	0,00
Ιρλανδία	0,84	1,24	1,03	0,68	0,35	-0,29
Σουηδία	0,06	0,08	0,06	0,04	0,02	-0,02
Ην. Βασίλειο	0,23	0,32	0,24	0,16	0,10	-0,04
Αυστρία	0,04	0,06	0,03	0,01	0,00	0,00
Γερμανία	0,04	0,05	0,03	0,01	0,00	-0,01
Ιταλία	0,03	0,04	0,03	0,02	0,01	0,00
Τσεχία	-0,12	-0,18	-0,14	-0,08	-0,04	0,03
Εσθονία	-0,21	-0,29	-0,25	-0,21	-0,20	-0,18
Ουγγαρία	-0,10	-0,14	-0,09	-0,03	0,02	0,02
Λετονία	-0,50	-0,74	-0,63	-0,53	-0,48	-0,47
Λιθουανία	-0,65	-0,94	-0,81	-0,73	-0,68	-0,56
Πολωνία	-0,29	-0,45	-0,41	-0,32	-0,21	0,16
Σλοβακία	-0,34	-0,49	-0,41	-0,35	-0,33	-0,30
Σλοβενία	-0,08	-0,12	-0,11	-0,10	-0,10	-0,10

Πίνακας 10.10 Μεταβολή του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	-0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	-0,01
Ιρλανδία	-0,14	-0,32	-0,38	-0,31	-0,27	-0,47
Σουηδία	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ην. Βασίλειο	-0,12	-0,12	-0,11	-0,11	-0,12	-0,16
Αυστρία	-0,02	-0,03	-0,02	-0,01	0,00	-0,01
Γερμανία	0,01	0,00	0,00	-0,01	-0,02	-0,05
Ιταλία	-0,01	-0,01	0,00	0,00	0,01	0,01
Τσεχία	0,03	0,05	0,03	0,01	0,00	0,00
Εσθονία	0,08	0,12	0,11	0,09	0,07	0,01
Ουγγαρία	0,03	0,03	0,00	-0,03	-0,05	-0,02
Λετονία	0,20	0,41	0,49	0,42	0,30	0,09
Λιθουανία	0,21	0,32	0,29	0,21	0,15	0,05
Πολωνία	0,09	0,13	0,09	0,02	-0,05	-0,04
Σλοβακία	0,11	0,20	0,22	0,18	0,14	0,04
Σλοβενία	0,02	0,04	0,04	0,04	0,03	0,02

Πίνακας 10.11 Μεταβολή της παραγωγικότητας (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2015
Δανία	0,00	-0,02	-0,04	-0,03	-0,02	0,01
Ιρλανδία	-0,22	-0,46	-0,63	-0,72	-0,79	-0,63
Σουηδία	0,01	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03	-0,02
Ην. Βασίλειο	0,01	-0,06	-0,12	-0,14	-0,15	-0,08
Αυστρία	-0,01	-0,04	-0,06	-0,06	-0,05	0,00
Γερμανία	-0,02	-0,06	-0,09	-0,09	-0,09	-0,02
Ιταλία	0,00	0,00	-0,01	-0,02	-0,02	-0,01
Τσεχία	0,04	0,09	0,14	0,18	0,20	0,18
Εσθονία	0,07	0,15	0,20	0,19	0,19	0,17
Ουγγαρία	0,04	0,08	0,12	0,14	0,15	0,08
Λετονία	0,15	0,36	0,48	0,46	0,44	0,45
Λιθουανία	0,18	0,46	0,66	0,67	0,64	0,54
Πολωνία	0,16	0,33	0,47	0,58	0,63	0,34
Σλοβακία	0,11	0,24	0,32	0,32	0,31	0,30
Σλοβενία	0,03	0,07	0,09	0,09	0,09	0,09

Ο Borjas (1999) υποστηρίζει πως το μέγεθος των επιπτώσεων στην αγορά εργασίας από τη μετανάστευση θα εξαρτηθεί κυρίως από τις ανταγωνιστικές συνθήκες που θα δημιουργηθούν ανάμεσα στους μετανάστες και τους ντόπιους εργάτες³⁷. Εξειδικεύοντας την παραπάνω άποψη, ο Dustmann (2005) παρατηρεί πως οι μετανάστες που κατευθύνονται προς το Ην. Βασίλειο δε διαφέρουν σημαντικά από τους γηγενείς εργάτες ως προς τις δεξιότητες που διαθέτουν³⁸.

Οι Riley και Weale (2006) σημειώνουν πως οι μετανάστες προς το Ην. Βασίλειο κατά την περίοδο 1998 – 2003 απασχολήθηκαν σε τομείς χαμηλής εξειδίκευσης σε ποσοστό 62% (έναντι 19% του συνολικού πληθυσμού)³⁹. Άλλη μελέτη για το Ην. Βασίλειο από το International Passenger Survey (IPS) εκτιμά πως μόνο το 2005, οι πολίτες των ΚΑΕ – 8 (δηλαδή από τις δέκα χώρες της διεύρυνσης του 2004 πλην της Κύπρου και της Μάλτας) που επισκέφθηκαν τη συγκεκριμένη χώρα ανήλθαν σε 2,071 εκ. (τριπλάσιοι από το 2003), την ώρα μάλιστα που από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες η αύξηση ήταν μόλις 12%. Έρευνα του Labour Force Survey (LFS) για τις ίδιες πάντα χώρες κάνει λόγο για θετική μετατόπιση των ροών μετανάστευσης το 2005 της τάξης του 25% σε σχέση με τα επίπεδα του 1995, ενώ με τη σειρά του το National Insurance Statistics (NINO) κατέγραψε 270.200 εργάτες από τις χώρες ΚΑΕ – 8 που κατευθύνθηκαν το 2005/2006 προς το Ην. Βασίλειο (αποτελεί το 41% από τους συνολικά 662.400 αλλοδαπούς εργάτες που δραστηριοποιούνται στην εν λόγω χώρα)⁴⁰.

Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν και οι Barrett et al.⁴¹ (2006) για την περίπτωση της Ιρλανδίας, καθώς η αγορά εργασίας απορροφά τους μετανάστες σε δραστηριότητες, οι οποίες δεν έχουν να κάνουν με τα υψηλά προσόντα που αυτοί διαθέτουν. Προφανώς, όπως υποστήριξε ο Fihel (2006), αυτή η εικόνα να δικαιολογείται από το γεγονός ότι η μεταναστευτική περίοδος πρέπει να θεωρείται ως μια μεταβατική περίοδος, η οποία θα ανακοπεί από την προσαρμογή των μεταναστών στο νέο εργασιακό περιβάλλον⁴². Πάντως, όπως υποστήριξαν λίγα χρόνια νωρίτερα οι Barrett, O'Connell⁴³ (2001), Co et al.⁴⁴ (2000), η παραγωγικότητα των μεταναστών εργατών που επιστρέφουν στη χώρα τους είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη παραγωγικότητα των ομοεθνών τους.

10.5 Οι μεταναστευτικές ροές της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας

10.5.1 Η Βουλγαρία και η Ρουμανία ως χώρες προέλευσης μεταναστών

Η Βουλγαρία θεωρείται χώρα με υψηλό δείκτη μετανάστευσης, ο οποίος φαίνεται πως αυξάνεται τα τελευταία χρόνια λόγω των σοβαρών οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που παρουσιάστηκαν κατά τη διαδικασία μετάβασης⁴⁵. Οι σύγχρονες μεταναστευτικές τάσεις της Βουλγαρίας έχουν να κάνουν κυρίως με τους Τούρκους που διαμένουν στη Βουλγαρία και κατευθύνονται από και προς την

Τουρκία, την επιστροφή στη χώρα πολιτών με βουλγαρική καταγωγή από την ΠΓΔΜ και τη Μολδαβία, όπως επίσης και τη ροή ενός σημαντικού αριθμού μεταναστών προς τη Δ. Ευρώπη⁴⁶. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί πως η Βουλγαρία αποτελεί σταυροδρόμι – πέρασμα των πολιτών της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίοι κινούνται προς τις χώρες της ΕΕ⁴⁷.

Το Τμήμα Πληθυσμιακής Ανάλυσης του Στατιστικού Ινστιτούτου της Βουλγαρίας σε σχετική έρευνά του (2004) κατατάσσει την πληθυσμιακή κινητικότητα των Βούλγαρων πολιτών ως εξής⁴⁸:

- Εν δυνάμει μακροχρόνιοι μετανάστες (8,5%): Άτομα που σύμφωνα με την κοινωνική και οικονομική τους θέση αναμένεται να μεταναστεύσουν τα επόμενα χρόνια.
- Μετανάστες εργασίας (6,5%): Αναφέρονται σε εκείνο το ποσοστό του πληθυσμού που μετακινείται σε μια άλλη χώρα – πάνω από ένα έτος – προκειμένου να εργασθεί ή να σπουδάσει.
- Βραχυχρόνιοι μετανάστες (4,5%): Άτομα που μεταναστεύουν για λόγους εργασίας ή σπουδών για μερικούς μόνο μήνες.
- Τουρίστες (10,9%): Η συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνει άτομα που δηλώνουν πως θα διαμείνουν σε μια άλλη χώρα για μικρό χρονικό διάστημα ως τουρίστες ή για να επισκεφθούν φίλους και συγγενείς.
- Μη μετανάστες (69,3%): Αναφέρεται σε εκείνα τα άτομα που εκφράζουν ενδιαφέρον για να μετακινηθούν σε μια άλλη χώρα, αλλά που παράλληλα δηλώνουν πως δεν πρόκειται να το πράξουν τα επόμενα χρόνια.

Πίνακας 10.12 Χαρακτηριστικά κινητικότητας Βούλγαρων πολιτών (1)

	Εν δυνάμει μακροχρόνιοι μετανάστες	Μετανάστες εργασίας	Βραχυχρόνιοι μετανάστες	Τουρίστες	Σύνολο
Μόνοι	30,1 27,5	30,8 35,5	17,7 32,1	21,3 23,2	100,0 29,1
Με οικογένεια	31,6 35,9	17,8 25,6	12,0 27,2	38,5 52,1	100,0 36,2
Αρχικά μόνοι, έπειτα με οικογένεια	38,6 24,2	29,2 23,1	16,3 20,2	15,9 11,9	100,0 20,0
Με φίλους, συναδέλφους	26,8 12,3	27,2 15,8	22,5 20,5	23,5 12,9	100,0 14,7
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Πηγή: Στατιστικό Ινστιτούτο Βουλγαρίας

Από τον παραπάνω πίνακα φαίνεται πως μόνο ένας στους τρεις Βούλγαρους – εν δυνάμει μακροχρόνιους – μετανάστες σκοπεύει να μεταναστεύσει μόνος του (το 35,9% προγραμματίζει να συνοδευτεί από μέλη της οικογενείας του). Το 38,6% θα μεταναστεύσει αρχικά μόνο του και στη συνέχεια θα το ακολουθήσει και η οικογένειά του, ενώ το 12% θα μεταναστεύσει με φίλους και συναδέλφους.

Πίνακας 10.13 Χαρακτηριστικά κινητικότητας Βούλγαρων πολιτών (2)

Συγγενείς/Φίλοι	Εν δυνάμει μακροχρ.μετανάστες	Μετανάστες εργασίας	Βραχυχρόνιοι μετανάστες	Τουρίστες	Επισκέπτες	Σύνολο
ΝΑΙ	14,8 64,3	9,5 51,9	6,2 51,0	14,3 52,8	55,3 29,5	100,0 37,4
ΟΧΙ	4,9 35,7	5,3 48,1	3,5 49,0	7,6 47,2	78,7 70,5	100,0 62,6
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-

Πηγή: Στατιστικό Ινστιτούτο Βουλγαρίας

Τα 2/3 (64,3%) των εν δυνάμει μακροχρόνιων μεταναστών (και μόλις το 29,5% των επισκεπτών) έχουν συγγενείς ή φίλους στη χώρα υποδοχής. Το αντίστοιχο ποσοστό για τους μετανάστες εργασίας είναι 51,9% και για τους βραχυχρόνιους μετανάστες 51%. Την ίδια ώρα, το 78,7% των επισκεπτών δε σκοπεύει να μεταναστεύσει. Το 14,8% εκείνων που διαθέτουν κάποιο συγκεκριμένο «πλεονέκτημα κοινωνικού κεφαλαίου» (location – specific social capital) σε μια χώρα προορισμού ανήκει στην κατηγορία των ενδεχόμενων μακροχρόνιων μεταναστών (8,5% στο σύνολο του πληθυσμού), ενώ το 9,5% σκοπεύει να μεταναστεύσει για λόγους εργασίας (6,8% στο σύνολο του πληθυσμού).

Σε άλλη έρευνα (Ζέκοβα, 2006) αναφέρεται πως οι Βούλγαροι δηλώνουν την πρόθεσή τους να μεταναστεύσουν κυρίως προς τη Γερμανία (20%), τις ΗΠΑ (16%), την Ελλάδα (10%), την Ιταλία (8%), την Ισπανία (7,7%) και την Τουρκία (6%). Απ' αυτούς, το 2,1% θα το πράξουν για να εργασθούν σε κάποιο δημόσιο φορέα της αλλοδαπής χώρας, μόλις το 4,6% σε ιδιωτικό φορέα, το 0,9% για να αποκτήσει κάποια εξειδίκευση, το 1% για εκπαίδευση, το 59,1% για τουρισμό και το 17,1% για ευρύτερους επαγγελματικούς λόγους. Επίσης, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως από το σύνολο των μεταναστών οι περισσότεροι (61,5%) είναι νέοι σε ηλικία (20 – 39 ετών) με μέση και χαμηλή μόρφωση (78,4%)⁴⁹.

Όσον αφορά στην περίπτωση της Ρουμανίας, σε έκθεση του ΟΟΣΑ (2006) διαπιστώνεται πως η συγκεκριμένη χώρα είναι πρώτη στην προέλευση μεταναστών

το τελευταίο έτος πριν την ένταξή της στην ΕΕ (ξεπερνά ακόμα και την Κίνα και το Μεξικό)⁵⁰. Την περίοδο 1990 – 2006 σχεδόν το 10% του ρουμάνικου ενήλικου πληθυσμού απασχολούνταν στο εξωτερικό, ενώ το 1/3 των ρουμάνικων νοικοκυριών έχει τουλάχιστον ένα συγγενικό τους άτομο σε αλλοδαπή χώρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο δείκτης μετανάστευσης να εκτιναχθεί από 5 άτομα (για κάθε 1.000 κατοίκους) το 1990 σε 10 – 28 άτομα τα τελευταία χρόνια (Sandu, 2006)⁵¹. Τα χαρακτηριστικά του μέσου Ρουμάνου μετανάστη είναι τα εξής: άνδρας, παντρεμένος, κάτω των 40 ετών, με μέση και υψηλή μόρφωση.

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει την παρουσία των Ρουμάνων μεταναστών στις χώρες της ΕΕ, σύμφωνα με τα συμπεράσματα μελέτης του ΟΟΣΑ (2004)⁵².

Πίνακας 10.14 Συμμετοχή Ρουμάνων μεταναστών σε χώρες της ΕΕ (%)

Χώρες	Ρουμάνοι μη-πολίτες / σύνολο μη-πολιτών	Ρουμάνοι χαμηλής ειδίκ./ σύνολο ξένων χαμηλής ειδίκ.	Ρουμάνοι υψηλής ειδίκ./σύνολο ξένων υψηλής ειδίκ.	Μη πολίτες επί του συνολ. πληθυσμού
Ουγγαρία	39,4	47,2	41,7	0,9
Ιταλία	6,0	2,4	3,0	-
Αυστρία	2,7	3,1	3,9	8,8
Ισπανία	3,8	3,1	1,7	3,8
Τσεχία	1,9	4,5	0,7	1,2
Σλοβακία	4,2	4,3	1,3	0,5
Ελλάδα	3,1	1,9	2,2	7,0
Ιρλανδία	2,3	1,3	0,8	5,9
Πορτογαλία	1,3	-	-	2,2
Γερμανία	-	0,6	1,1	-
Βέλγιο	-	-	1,3	8,2
Λουξεμβούργο	0,4	-	0,7	-
Πολωνία	-	0,6	0,4	0,1

Πηγή: OECD (2004)

Από τον παραπάνω πίνακα γίνεται φανερό πως η συμμετοχή των Ρουμάνων μεταναστών ως προς το σύνολο των μη – πολιτών στην Ουγγαρία υπερτερεί συντριπτικά έναντι των άλλων χωρών της ΕΕ – 15. Αυτό το στοιχείο μάς οδηγεί στο συμπέρασμα πως οι ιστορικές, εθνολογικές και πολιτικές σχέσεις ανάμεσα σε δύο χώρες αποτελούν κύρια μεταβλητή στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών ροών που θα αναπτυχθούν ανάμεσά τους. Όσον αφορά στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, το υψηλότερο μερίδιο των Ρουμάνων μεταναστών παρατηρείται στην Ιταλία (6%), την Ισπανία (3,8%) και την Ελλάδα (3,1%).

Επίσης, θα πρέπει να αξιολογηθεί το γεγονός ότι από τις δέκα χώρες για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία για τη φύση της απασχόλησης των Ρουμάνων μεταναστών, στις έξι υπερέχει η χαμηλή ειδίκευση, χωρίς ωστόσο να είναι αμελητέος ο αριθμός των χωρών στις οποίες κυριαρχεί η υψηλή ειδίκευση (Ιταλία, Αυστρία, Ελλάδα, Γερμανία).

10.5.2 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, ύστερα από τις πολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν στην Ανατολική Ευρώπη, η Ελλάδα αποτελεί την κύρια χώρα υποδοχής μεταναστών από τα Βαλκάνια⁵³. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής του 2001, οι εγγεγραμμένοι αλλοδαποί που δε διαθέτουν ελληνική υπηκοότητα ανέρχονται σε 762.191. Εάν υπολογισθούν και οι παράνομοι μετανάστες, τότε ο αριθμός εκτινάσσεται σε 1.100.000 – 1.200.000 που αντιστοιχεί περίπου στο 10% του συνολικού πληθυσμού και στο 12% του ενεργού πληθυσμού.

Η πλειοψηφία των μεταναστών είναι άνδρες (425.552 – 54,5%) και το 45,5% γυναίκες (346.639). Μάλιστα, οι περισσότεροι εξ αυτών ανήκουν στις παραγωγικές ηλικίες (15 – 64), με τους μετανάστες από 25 – 54 έτη να αποτελούν το 53,5%. Επίσης, οι έγγαμοι μετανάστες καλύπτουν το 52%, ενώ το 42% δηλώνει πως δεν έχει παντρευτεί.

Όσον αφορά στις χώρες προέλευσης μεταναστών που κατευθύνονται προς την Ελλάδα, επικρατούν οι χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες στέλνουν το 75% των μεταναστών (14% είναι Ασιάτες, 3,2% Βορειο – Αμερικανοί, 1% Αφρικανοί). Η Βουλγαρία και η Ρουμανία καταλαμβάνουν τη δεύτερη και την τέταρτη θέση αντίστοιχα. Ο πίνακας που ακολουθεί απεικονίζει τις κυριότερες χώρες προέλευσης μεταναστών.

**Πίνακας 10.15 Χώρες προέλευσης μεταναστών προς Ελλάδα
(Συμμετοχή επί του συνόλου των μεταναστών)**

Χώρα προέλευσης	Ποσοστό επί του συνόλου	Χώρα προέλευσης	Ποσοστό επί του συνόλου	Χώρα προέλευσης	Ποσοστό επί του συνόλου
Αλβανία	57,5	Πολωνία	1,7	Φιλιππίνες	0,8
Βουλγαρία	4,6	Γερμανία	1,5	Ιταλία	0,8
Γεωργία	3,0	Πακιστάν	1,5	Καναδάς	0,8
Ρουμανία	2,9	Αυστραλία	1,2	Μολδαβία	0,7
ΗΠΑ	2,4	Αίγυπτος	1,0	Γαλλία	0,7
Κύπρος	2,3	Αρμενία	1,0	Συρία	0,7
Ρωσία	2,3	Τουρκία	1,0	Λοιπές χώρες	6,2
Ουκρανία	1,8	Ιράκ	0,9		
Ην. Βασίλειο	1,7	Ινδία	0,9		

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Το επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστών ποικίλει. Οι μετανάστες είναι κυρίως απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (32,6%) και σε συνδυασμό με τους αποφοίτους γυμνασίου (26,7%) αποτελούν το 59,3% του συνόλου των οικονομικών μεταναστών. Σημαντικά είναι τα ποσοστά των μεταναστών που έχουν αποφοιτήσει από ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (13,4%), ενώ το 16% έχει αποκτήσει απολυτήριο δημοτικού. Επιπρόσθετα, το 9,2% των οικονομικών μεταναστών δεν έχει ολοκληρώσει τη φοίτησή του στο δημοτικό ή δε γνωρίζει γραφή και ανάγνωση (7,9%).

Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε πως η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών είναι χαμηλής ειδίκευσης, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις μεταβολές που αναμένεται να επέλθουν στην ελληνική αγορά εργασίας (αναλύθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο του παρόντος κεφαλαίου). Συγκεκριμένα, το 1/3 του εργατικού δυναμικού των μεταναστών εργάζεται στον κλάδο των κατασκευών (31,7%), ενώ ακολουθεί η απασχόληση οικιακού προσωπικού (20,5%), οι μεταποιητικές βιομηχανίες και βιοτεχνίες (12,8%), το εμπόριο και οι επισκευές (11,6%), τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια (8,2%), καθώς και ο γεωργικός – κτηνοτροφικός τομέας (6%).

Όσον αφορά στην απασχόληση των Βούλγαρων και Ρουμάνων στην Ελλάδα αξιοποιούμε τα στοιχεία της δειγματοληπτικής Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ προκειμένου να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Οι πίνακες που ακολουθούν συγκρίνουν την απασχόληση (ανά οικονομική δραστηριότητα), καθώς και τις αποδοχές των αλλοδαπών εργαζομένων (άνω των 15 ετών) για δύο χρονιές –

σταθμούς (Δ' Τρίμηνο του 2000 και του 2008 – οι τιμές στις παρενθέσεις αφορούν στο 2000).

Πίνακας 10.16 Κατάσταση απασχόλησης Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην Ελλάδα (2000, 2008)

	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Μη οικονομικά ενεργοί
Ρουμανία	25.554 (4.859)	16.294 (3.151)	1.745 (624)	7.515 (1.083)
Βουλγαρία	36.462 (7.829)	27.746 (5.515)	2.437 (677)	6.279 (1.637)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΣΥΕ

Πίνακας 10.17 Απασχόληση Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών ανά οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα (2000, 2008)

	Ρουμανία	Βουλγαρία
Σύνολο	16.294 (3.151)	27.746 (5.515)
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία	1.114 (115)	1.105 (0)
Μεταποιητικές βιομηχανίες	2.201 (341)	2.956 (0)
Κατασκευές	6.546 (975)	4.085 (503)
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων, οχημάτων	2.324 (328)	1.451 (341)
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	884 (762)	4.856 (1.629)
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0 (157)	487 (171)
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	188 (0)	829 (274)
Άλλες δραστηριότητες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών	894 (151)	512 (557)
Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	1.206 (322)	9.768 (1.870)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΣΥΕ

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε πως οι Ρουμάνοι απασχολήθηκαν το 2008 κυρίως στις κατασκευές (σε ποσοστό 40,17%), στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο, την επισκευή αυτοκινήτων (14,26%), στις μεταποιητικές βιομηχανίες (13,50%), στα ιδιωτικά νοικοκυριά (7,4%) και στη γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία (6,83%). Αντίθετα, στην περίπτωση των Βούλγαρων εργαζομένων, το κύριο μερίδιο απασχόλησης καταλαμβάνουν κλάδοι όπως οι υπηρεσίες σε ιδιωτικά

νοικοκυριά (35,2%), τα ξενοδοχεία και εστιατόρια (17,5%) και οι κατασκευές (14,72%).

Πάντως και στις δύο περιπτώσεις η απασχόληση αφορά σε κλάδους χαμηλής ειδίκευσης και γι' αυτό οι αντίστοιχες αμοιβές κυμαίνονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (Πίνακας 10.18)

Πίνακας 10.18 Καθαρές μηνιαίες αποδοχές Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην Ελλάδα (2008)

	Σύνολο	Μέχρι 250 €	251-500 €	501-750€	751-1.000€	1.001-1.200€	1.251-1.500€	2.001€ και άνω	ΔΞ/ΔΑ
Ρουμανία	15.649	882	1.136	4.287	5.790	1.164	536	0	1.853
Βουλγαρία	25.888	103	564	9.618	8.000	1.795	345	213	5.248

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΣΥΕ

10.6 Το θεσμικό πλαίσιο ενσωμάτωσης των Βούλγαρων και Ρουμάνων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας

Η Συνθήκη Προσχώρησης των νέων χωρών της ΕΕ προβλέπει τη δυνατότητα των παλαιών κρατών – μελών να επιβάλλουν περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία και εγκατάσταση των εργαζομένων⁵⁴. Βέβαια, στα πλαίσια της «αρχής της αμοιβαιότητας» (reciprocity) και οι νέες χώρες θα μπορούσαν να κάνουν χρήση των συγκεκριμένων διατάξεων (το έπραξαν η Πολωνία, η Ουγγαρία και η Σλοβενία). Η Ελλάδα ακολούθησε με τη σειρά της τη συγκεκριμένη πρακτική έναντι των δέκα χωρών της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες εντάχθηκαν στην Ένωση κατά την πρώτη φάση της πέμπτης διεύρυνσης⁵⁵ (Μάης 2004). Οι περιορισμοί από τη χώρα μας γι' αυτά τα κράτη ήρθαν στα τέλη του 2006 (κάτι που έπραξαν και η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Φιλανδία).

Μετά την πλήρη ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ άρχισαν να εφαρμόζονται για τις χώρες αυτές οι διατάξεις της Συνθήκης Προσχώρησης και το κοινοτικό δίκαιο κατά τα προβλεπόμενα σε αυτήν. Ειδικότερα για το ζήτημα της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων, στα παραρτήματα VI.1 και VII.1 του Πρωτοκόλλου Προσχώρησης και της Πράξης Προσχώρησης αντίστοιχα, προβλέπονται αυστηρές μεταβατικές περίοδοι.

Σύμφωνα με αυτές τις ρυθμίσεις, την πρώτη διετία από την προσχώρηση των δύο χωρών στην ΕΕ (δηλαδή από 1/1/2007 – 1/1/2009) η Ελλάδα εφαρμόζει εθνικά

μέτρα για τους Βούλγαρους και Ρουμάνους εργαζομένους που θέλουν να εισέλθουν στην ελληνική αγορά εργασίας.

Μετά την πάροδο της διετίας θα επανεξεταστεί η κατάσταση, χωρίς ωστόσο αυτό να εμποδίζει τα κράτη – μέλη να συνεχίσουν την εφαρμογή εθνικών μέτρων για άλλα τρία χρόνια. Τα μέτρα αυτά μπορεί να έχουν συνολική διάρκεια πέντε ετών (2+3). Ακόμα όμως και μετά την πάροδο της πενταετίας, τα κράτη – μέλη έχουν τη δυνατότητα, εφόσον διαπιστώνουν στρεβλώσεις ή απειλή στρεβλώσεων της εθνικής αγοράς εργασίας, να παρατείνουν την εφαρμογή των εθνικών μέτρων για επιπλέον δύο έτη. Σε κάθε περίπτωση, μετά την παρέλευση και του εβδόμου έτους από την πλήρη ένταξη (δηλαδή έως το 2014), οι εργαζόμενοι από τις δύο χώρες θα απολαμβάνουν το ίδιο καθεστώς με τους εργαζομένους και των άλλων κρατών – μελών της ΕΕ⁵⁶. Τελικά, η χώρα μας δεν επέκτεινε το μεταβατικό καθεστώς πέρα από τα δύο χρόνια αντιμετωπίζοντας εφεξής τους Βούλγαρους και Ρουμάνους εργαζομένους ως ισότιμους ευρωπαίους πολίτες.

10.7 Οικονομετρική ανάλυση της επίδρασης των μεταναστευτικών ροών από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία στην ελληνική αγορά εργασίας

Για την εκτίμηση των επιπτώσεων στην ελληνική αγορά εργασίας από την ένταξη των μεταναστευτικών ροών που προκλήθηκε λόγω της ένταξης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ, θα παλινδρομήσουμε την εξής εξίσωση:

$$\ln(\text{EMPLE}) = \alpha_0 + \alpha_1 \ln(\text{EMPL}_j) + \alpha_2 \ln(\text{GDPP}_j - \text{GDPP}_i) + \alpha_3 \ln(\text{MIGR}_{ji}) + \alpha_4 \ln(\text{WAGES}_j)$$

όπου:

EMPLE = απασχόληση στην Ελλάδα

EMPL_j = απασχόληση στη χώρα ΚΑΕ (Βουλγαρία ή Ρουμανία)

GDPP_j = κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας ΚΑΕ

GDPP_i = κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας

MIGR_{ji} = ροές μετανάστευσης από τη χώρα ΚΑΕ στην Ελλάδα

WAGES_j = κόστος εργασίας στη χώρα ΚΑΕ

Για τη Βουλγαρία τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης έχουν ως εξής:

Dependent Variable: LOG(EMPLE)

Method: Least Squares

Date: 06/22/09 Time: 00:22

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	13.54298	0.531843	25.46422	0.0000
LOG(GDPGR-V)	0.056391	0.040926	1.377887	0.1815
LOG(EMPLV)	0.049590	0.040885	1.212905	0.2375
LOG(MIGRV)	0.047923	0.017691	2.708936	0.0125
LOG(WAGESV)	-0.002935	0.006198	-0.473477	0.6403
R-squared	0.904741	Mean dependent var	15.15890	
Adjusted R-squared	0.888175	S.D. dependent var	0.087402	
S.E. of regression	0.029227	Akaike info criterion	-4.066990	
Sum squared resid	0.019647	Schwarz criterion	-3.829096	
Log likelihood	61.93786	F-statistic	54.61199	
Durbin-Watson stat	1.366002	Prob(F-statistic)	0.000000	

Μετά τη διόρθωση του οικονομετρικού υποδείγματος κατά το στατιστικό έλεγχο των μεταβλητών, καταλήγουμε στον ακόλουθο πίνακα:

Dependent Variable: LOG(EMPLE)

Method: Least Squares

Date: 06/22/09 Time: 00:25

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	14.12926	0.194694	72.57144	0.0000
LOG(GDPGR-V)	0.073994	0.034335	2.155073	0.0410
LOG(MIGRV)	0.042372	0.014871	2.849365	0.0086
R-squared	0.898063	Mean dependent var	15.15890	
Adjusted R-squared	0.889908	S.D. dependent var	0.087402	
S.E. of regression	0.029000	Akaike info criterion	-4.142084	
Sum squared resid	0.021025	Schwarz criterion	-3.999348	
Log likelihood	60.98917	F-statistic	110.1243	
Durbin-Watson stat	1.418997	Prob(F-statistic)	0.000000	

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η απασχόληση στην Ελλάδα επηρεάζεται σημαντικά από τη διαφορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας και από τη μετανάστευση από τη Βουλγαρία προς την Ελλάδα. Και από τις δύο μεταβλητές η επιρροή είναι προς την ίδια κατεύθυνση. Το υπόδειγμα είναι ομοσκεδαστικό και δεν έχει αυτοσυσχέτιση.

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	1.801137	Probability	0.163028
Obs*R-squared	6.678706	Probability	0.153873

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/22/09 Time: 00:26

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.157449	0.236245	-0.666466	0.5117
LOG(GDPGR-V)	0.058156	0.058338	0.996882	0.3292
(LOG(GDPGR-V))^2	-0.002968	0.003223	-0.920898	0.3667
LOG(MIGRV)	-0.026482	0.010947	-2.419041	0.0239
(LOG(MIGRV))^2	0.001375	0.000575	2.391041	0.0254
R-squared	0.238525	Mean dependent var	0.000751	
Adjusted R-squared	0.106095	S.D. dependent var	0.001811	
S.E. of regression	0.001712	Akaike info criterion	-9.742089	
Sum squared resid	6.74E-05	Schwarz criterion	-9.504195	
Log likelihood	141.3892	F-statistic	1.801137	
Durbin-Watson stat	1.438921	Prob(F-statistic)	0.163028	

Date: 06/22/09 Time: 00:27

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Autocorrelation			Partial Correlation			AC	PAC	Q-Stat	Prob	
.		.	.		.	1	0.049	0.049	0.0745	0.785
.		.	.		.	2	0.030	0.027	0.1031	0.950
.		.	.		.	3	-0.015	-0.018	0.1112	0.990
.		*	.		*	4	0.087	0.088	0.3779	0.984
.		*	.		*	5	-0.079	-0.088	0.6082	0.988
.		**	.		**	6	-0.225	-0.225	2.5354	0.864
.		*	.		*	7	-0.146	-0.125	3.3825	0.848
.		*	.		*	8	-0.166	-0.168	4.5345	0.806
.		*	.		*	9	-0.117	-0.113	5.1410	0.822
.		*	.		*	10	-0.161	-0.145	6.3459	0.785
.		.	.		*	11	-0.049	-0.086	6.4640	0.841
.		.	.		*	12	-0.001	-0.068	6.4640	0.891

Αντίστοιχα για την περίπτωση της Ρουμανίας, στατιστικά σημαντικές για την ελληνική απασχόληση είναι η μετανάστευση από τη Ρουμανία προς την Ελλάδα και η διαφορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας από τη Ρουμανία.

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης μετά τη διόρθωση του υποδείγματος έχουν ως εξής:

Dependent Variable: LOG(EMPLE)

Method: Least Squares

Date: 06/22/09 Time: 00:29

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	13.82138	0.188157	73.45668	0.0000
LOG(GDPGR-R)	0.109745	0.035712	3.073035	0.0051
LOG(MIGRR)	0.040660	0.017958	2.264102	0.0325
R-squared	0.908839	Mean dependent var	15.15890	
Adjusted R-squared	0.901546	S.D. dependent var	0.087402	
S.E. of regression	0.027424	Akaike info criterion	-4.253814	
Sum squared resid	0.018802	Schwarz criterion	-4.111078	
Log likelihood	62.55340	F-statistic	124.6198	
Durbin-Watson stat	1.354562	Prob(F-statistic)	0.000000	

Επίσης, το υπόδειγμα έχει ετεροσκεδαστικότητα (όπως φαίνεται και από τον ακόλουθο πίνακα).

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	3.221135	Probability	0.030795
Obs*R-squared	10.05355	Probability	0.039535

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/22/09 Time: 00:30

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.229911	0.163180	-1.408945	0.1722
LOG(GDPGR-R)	0.077889	0.042413	1.836454	0.0793
(LOG(GDPGR-R))^2	-0.004080	0.002310	-1.765982	0.0907
LOG(MIGRR)	-0.030636	0.009536	-3.212626	0.0039
(LOG(MIGRR))^2	0.001654	0.000525	3.150314	0.0045
R-squared	0.359055	Mean dependent var	0.000672	
Adjusted R-squared	0.247587	S.D. dependent var	0.001252	
S.E. of regression	0.001086	Akaike info criterion	-10.65240	
Sum squared resid	2.71E-05	Schwarz criterion	-10.41451	
Log likelihood	154.1337	F-statistic	3.221135	
Durbin-Watson stat	1.630571	Prob(F-statistic)	0.030795	

Μετά τη διόρθωση της ετεροσκεδαστικότητας λαμβάνουμε τα παρακάτω αποτελέσματα (το weight για την διόρθωση της ετεροσκεδαστικότητας είναι $\log(\text{migrr})^2$):

Dependent Variable: LOG(EMPLE)

Method: Least Squares

Date: 06/29/09 Time: 18:29

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Weighting series: LOG(MIGRR)^2

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	13.62169	0.173022	78.72800	0.0000
LOG(MIGRR)	0.023422	0.014271	1.641248	0.1133

LOG(GDPGR-R)	0.147760	0.030723	4.809421	0.0001
Weighted Statistics				
R-squared	0.999945	Mean dependent var	15.17554	
Adjusted R-squared	0.999941	S.D. dependent var	3.316926	
S.E. of regression	0.025468	Akaike info criterion	-4.401810	
Sum squared resid	0.016216	Schwarz criterion	-4.259074	
Log likelihood	64.62534	F-statistic	153.9307	
Durbin-Watson stat	1.095697	Prob(F-statistic)	0.000000	
Unweighted Statistics				
R-squared	0.904639	Mean dependent var	15.15890	
Adjusted R-squared	0.897011	S.D. dependent var	0.087402	
S.E. of regression	0.028049	Sum squared resid	0.019669	
Durbin-Watson stat	1.056745			

To $p\text{-value}=0.094>0.05$, συνεπώς το μοντέλο μας διορθώθηκε από την ετεροσκεδαστικότητα (είναι ομοσκεδαστικό).

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	2.256871	Probability	0.094162
Obs*R-squared	7.892270	Probability	0.095605

Test Equation:

Dependent Variable: STD_RESID^2

Method: Least Squares

Date: 06/30/09 Time: 13:17

Sample: 1980 2007

Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.198262	0.108766	-1.822838	0.0814
LOG(MIGRR)	-0.018121	0.006356	-2.850953	0.0090
(LOG(MIGRR))^2	0.001012	0.000350	2.892304	0.0082
LOG(GDPGR-R)	0.060271	0.028270	2.131992	0.0439
(LOG(GDPGR-R))^2	-0.003247	0.001540	-2.108778	0.0461
R-squared	0.281867	Mean dependent var	0.000579	
Adjusted R-squared	0.156974	S.D. dependent var	0.000788	
S.E. of regression	0.000724	Akaike info criterion	-11.46372	
Sum squared resid	1.20E-05	Schwarz criterion	-11.22582	
Log likelihood	165.4921	F-statistic	2.256871	
Durbin-Watson stat	1.701532	Prob(F-statistic)	0.094162	

10.8 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως η μετανάστευση αποτελεί αναπόφευκτο επακόλουθο της ανισόμετρης οικονομικής ανάπτυξης που επικρατεί ανάμεσα στα παλαιά και τα νέα κράτη – μέλη της ΕΕ. Η έντασή του δε, εξαρτάται από το ρυθμό σύγκλισης των οικονομιών των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με τον κοινοτικό μέσο όρο. Πάντως, απ' όλες τις μελέτες που αφορούν στις προηγούμενες διευρύνσεις – ανεξάρτητα από τα σενάρια σύγκλισης που

χρησιμοποιήθηκαν – γίνεται σαφές πως οι μεταναστευτικές ροές δεν αναμένεται να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη μακροοικονομική εικόνα των χωρών υποδοχής.

Κάτι τέτοιο όμως δε μπορεί να ειπωθεί και για την κατάσταση που διαμορφώνεται σε μικροοικονομικό επίπεδο, αφού η εισδοχή αλλοδαπών εργαζομένων με χαμηλή ειδίκευση αναμένεται να εντείνει τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας, δημιουργώντας έτσι σοβαρές ανακατατατάξεις στη σχέση ανάμεσα στους γηγενείς και τους ξένους εργάτες.

Εξάλλου, η εκτίμηση των επιπτώσεων που θα επέλθουν από τη μεταναστευτική διαδικασία γίνεται ακόμα πιο δύσκολη στις μέρες μας, λόγω της οικονομικής – παραγωγικής κρίσης που κάνει την εμφάνισή της και στις χώρες της ΕΕ. Η διαρκώς αυξανόμενη φιλελευθεροποίηση του εμπορίου (ανασχετικός παράγοντας της μετανάστευσης) από τη μια και η συνεχής συρρίκνωση του παραγωγικού τομέα στις χώρες προέλευσης (ενισχυτικός παράγοντας της μετανάστευσης) από την άλλη είναι δύο αντίρροπες δυνάμεις που δημιουργούν αβεβαιότητα για την κατεύθυνση που θα ακολουθήσει το φαινόμενο της μετανάστευσης το επόμενο διάστημα.

Τέλος, στατιστικά σημαντικές για την ελληνική απασχόληση είναι οι μεταβλητές της διαφοράς του κατά κεφαλήν ΑΕΠ των δύο χωρών από την Ελλάδα, όπως επίσης και των μεταναστευτικών ροών προς τη χώρα μας.

¹ Από τα 507 εκ. πολίτες της ευρωπαϊκής ηπείρου (393 εκ. από ΕΕ – 15, 102 εκ. από χώρες ΚΑΕ, 12 εκ. από λοιπές χώρες), οι μετανάστες αποτελούν το 8,3% του συνολικού πληθυσμού.

² Ο ενεργός πληθυσμός στην Ευρώπη εκτιμάται πως θα σημειώσει μείωση (από 227 εκ. άτομα το 2007 σε 201 εκ. το 2025 και 160 εκ. το 2050). Για τη διατήρηση του ιδίου ποσοστού οικονομικής ανάπτυξης, απαιτείται η ετήσια ένταξη 1,5 εκ. εργαζομένων μεταναστών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Münz R., Th. Straubhaar, F. Vadean, N. Vadean (2007) “What are the migrants’ contributions to employment and growth? A European Approach”, Hamburg: HWWI, Paris: OECD.

³ Βλ. Νικόπουλος Κ.(2005) “Οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης”, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

⁴ Ravenstein E.(1889) “The Laws of Migration”, Journal of the Statistical Society, vol.52, p.p.214 – 301.

⁵ Sjaastad L.(1962) “The costs and returns to Human Migration”, Journal of Political Economy, 70, p.p.80-93.

⁶ Ο Todaro (1969) πρόσθεσε πως κατά την απόφαση για μετανάστευση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη εκτός των άλλων και η πιθανότητα εύρεσης εργασίας. Βλ. Todaro M.P.(1969) “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”, American Economic Review, 59, p.p.138-148.

⁷ Borjas G.J.(1995) “The Economic Benefits from Immigration”, Journal of Economic Perspectives, 9(2).

⁸ Κατά τον προσδιορισμό των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην αγορά εργασίας, στη βιβλιογραφία γίνονται συνήθως δύο υποθέσεις: α) οι μετανάστες απασχολούνται σε επαγγέλματα χαμηλής ειδίκευσης, με αποτέλεσμα να λειτουργούν ανταγωνιστικά με τους γηγενείς ανειδίκευτους εργάτες και συμπληρωματικά με τους ειδικευμένους, β) η μετανάστευση δεν επηρεάζει το απόθεμα κεφαλαίου, αλλά μόνο το απόθεμα εργασίας.

⁹ Βλ. Borjas G.L.(1995) “The Economic Benefits from Immigration”, Journal of Economic Perspectives, 9(2), p.p.3-22.

¹⁰ Schmidt C.M., Stilz A., Zimmermann K.F.(1994) “Mass Migration, Unions and Government intervention”, Journal of Public Economics, 55, p.p.185-201.

¹¹ Ένα άλλο μέτρο που προτείνεται είναι η τμηματοποίηση στην αγορά εργασίας, δηλαδή ο προσανατολισμός των αλλοδαπών εργατών σε κλάδους που παρουσιάζουν χαμηλή προσφορά εργασίας, έτσι ώστε να περιοριστεί ο ανταγωνισμός με τους γηγενείς εργαζομένους.

¹² Τις τρεις κατηγορίες παραγόντων ενέταξαν στο μοντέλο τους οι Doornik J., Penninx R., Amersfoort van H.(1996)

-
- ¹³ Hatton, Timothy J.(1995) "A model of U.K. Emigration, 1870 – 1913", *The Review of Economics and Statistics*, vol. 77, issue 3, p.p. 407-15.
- ¹⁴ Fidrmuc J. et al.(1999) "EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular", *Focus on Transition I*, p.p.56.
- ¹⁵ Janell M., Hofmann M.(2004) "Expected Short – Term Effects of EU Enlargement on Migration – the case of Austria", in: *Der Donauraum*, Issue 4, p.p.1-7.
- ¹⁶ Chammartin G.M – F, Cantú – Bazaldúa F.(2004) "Migration prospects after the 2004 Enlargement of the EU", *International Migration Papers*,73,International Labour Office, Geneva, p.p.13.
- ¹⁷ Belke A., Hebler M.(2001) "Central and Eastern European Countries in the EU: Labor Market Impacts of Enlargement", vol.5, *Journal for Institutional Innovation, Development and Transition*, p.p.4.
- ¹⁸ Boeri T., Brücker H.(2001) "Eastern Enlargement and EU Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities", Vol.2, No.1, *World Economics*.
- ¹⁹ Crespo N., Fontoura M.P., Barry F.(2001) "EU Enlargement and the Portuguese Economy".
- ²⁰ Chammartin G.M – F, Cantú – Bazaldúa F.(2004) "Migration prospects after the 2004 Enlargement of the EU", *International Migration Papers*,73,International Labour Office, Geneva, p.p.14.
- ²¹ Dustmann C., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C.M.(2003) "The impact of EU Enlargement on Migration Flows", *Immigration and Nationality Directorate of the UK, Home Office*.
- ²² Wadsworth J.(2007) "Immigration to the UK: The Evidence from Economic Research", *Centre for Economic Performance*.
- ²³ Manaconda M., Manning A., Wadsworth J.(2006) "The Impact of Immigration on the Structure of Male Wages: Theory and Evidence from Britain", *Centre for Economic Performance*.
- ²⁴ Home Office and the Department for Work and Pensions (2007) "The Economic and Fiscal Impact of Immigration".
- ²⁵ Lemos S., Portes J.(2008) "The Impact of migration from the new European Union Member States on native workers", *University of Leicester, Department for Work and Pensions*.
- ²⁶ Pytlikova M.(2007) "EU Enlargement: Migration from New EU Member Countries", *Aarhus School of Business, University of Aarhus*, p.p.15.

-
- ²⁷ Alvarez – Plata P., Brücker H., B. Silverstovs (2003) “Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 – An Update”, Report for the European Commission DG Employment and Social Affairs, DIW Berlin.
- ²⁸ Bijak J., Kicing A., Saczuk K., Kuriszewska D., Kuriszewski M., Nowok B.(2004) “Long – term International Migration Scenarios for Europe, 2002 – 2052”, 2nd Conference of the EAPS Working Group on International Migration in Europe, Rome, p.p.6.
- ²⁹ Keuschnigg C., Kohler W.(2002) “Eastern Enlargement of the EU. How much is it worth for Austria?”, *Review of International Economics*, 10(2), p.p.328.
- ³⁰ Fidrmuc J. et al.(1999) “EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular”, *Focus on Transition I*, p.p.55.
- ³¹ Fassmann H., Hintermann C.(1997) “Migrationspotential Ostmitteleuropa. Struktur und Motivation potentieller Migranten aus Polen, der Slowakei, Tschechien und Ungarn”, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, p.p.36.
- ³² Fidrmuc J. et al.(1999) “EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular”, *Focus on Transition I*, p.p.55.
- ³³ Lejour A.M., De Mooij R.A., Nahuis R.“EU Enlargement: Economic Implications for Countries and Industries”, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
- ³⁴ Lejour A.M., De Mooij R.A., Nahuis R.“EU Enlargement: Economic Implications for Countries and Industries”, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
- ³⁵ Bcir H., Fontagné L., Zanghieri P.(2003) “The Impact of EU Enlargement on Member States: a CGE Approach”,10, CEPII, p.p.12.
- ³⁶ Barrell R., Gerald J.F., Riley R.(2007) “EU Enlargement and Migration: Assessing the Macroeconomic Impacts”, Discussion Paper No.292, National Institute of Economic and Social Research, London.
- ³⁷ Borjas G.(1999) “The economic analysis of immigration”, in Ashenfelter O., Card D. (eds), *Handbook of Labour Economics*, Volume 3A, Elsevier, North Holland.
- ³⁸ Dustmann C., Fabbri F., Preston I.(2005) “The impact of immigration on the British labour market”, *Economic Journal*, 115, F324-41.
- ³⁹ Riley R., Weale M.(2006) “Immigration and its effects”, *National Institute Economic Review*, No.198, 4-9.
- ⁴⁰ Okólski M.(2007) “Europe in Movement: migration from/to Central and Eastern Europe”, Working Paper No.22/80, Centre of Migration Research, Warsaw, Poland, p.p.12-16.
- ⁴¹ Barrett A., McCarthy Y.(2006) “Immigrants in a Booming Economy: Analyzing their Earnings and Welfare Dependence”, IZA Discussion Paper No.2457.

⁴² Fihel A., Kaczmarczyk P., Okolski M.(2006) “Labor Mobility in the Enlarged European Union: International Migration from the EU8 Countries”, CMR Working Paper No.1472, Centre of Migration Research , Warsaw.

⁴³ Barrett A., O’Connell P.(2001) “Is there a Wage Premium for Returning Irish Migrants?”, *Economic and Social Review*,32,1 – 21.

⁴⁴ Co C., Gang I., Yun M.(2000) “Returns to Returning”, *Journal of Population Economics*, 13,57 – 79.

⁴⁵ Bobeva D., Telbizova – Sack J.(2000) “Migration aus und nach Bulgarien”, in Fassmann H. and Münz R. (eds) *Ost-West-Wanderung in Europa*, Vienna: Böhlau Verlag, 207-16.

⁴⁶ Guentcheva R., Kabakchieva P., Kolarski P.(2004) “Migration Trends in Selected Applicant Countries: Volume 1 – Bulgaria. The Social Impact of Seasonal Migration”, Vienna: International Organization for Migration, p.p.15.

⁴⁷ Bobeva D., Telbizova – Sack J.(2000) “Migration aus und nach Bulgarien”, in Fassmann H. and Münz R. (eds) *Ost-West-Wanderung in Europa*, Vienna: Böhlau Verlag.

⁴⁸ Kalchev I.(2001) “International Migration of Population in Bulgaria”, Sofia, Dunav Press (in Bulgarian).

NSI(2004) “External Migration of the population in Bulgaria”, Sofia, National Statistical Institute.

⁴⁹ Ζέκοβα Β.(2006) “Εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση του πληθυσμού της Βουλγαρίας” (μτφρ), Κέντρο Πληθυσμιακών Μελετών, Σόφια.

⁵⁰ OECD (2006) “International Migration Outlook”, Annual Report 2006, Paris: OECD.

⁵¹ Sandu D.(2006) “Locuirea temporara in strainatate. Migratia economica a romanilor: 1990 – 2006”, Bucharest Society Foundation.

⁵² Andrescu V., Alexandru V.(2007) “Transnational Labor Mobility of Romanians: Empirical Findings on Recent Migratory Trends”, *Journal of Identity and Migration Studies*, vol.1, no.2, p.p.8.

⁵³ Χρησιμοποιούνται τα συμπεράσματα έρευνας των Κόντη Α., Ζωγραφάκη Σ., Μητράκου Θ.(2006) “Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν”, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

⁵⁴ Για τις οχτώ νέες χώρες της ΕΕ (δηλ. οι δέκα πλην της Κύπρου και της Μάλτας), η Συνθήκη Προσχώρησης υπογράφηκε στις 16 Απρίλη 2004, ενώ για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία στις 25 Απρίλη 2005.

⁵⁵ Οι μόνες χώρες που δεν επέβαλαν εξαρχής κανέναν περιορισμό στην κυκλοφορία των εργαζομένων από τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης ήταν η Ιρλανδία, το Ην.Βασίλειο και η Σουηδία.

⁵⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. παράρτημα.

ΣΥΝΟΨΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έγινε σαφές πως η πέμπτη διεύρυνση της ΕΕ προκάλεσε σημαντικές επιδράσεις στα παλαιά κράτη – μέλη τόσο σε γενικό όσο και σε διμερές επίπεδο. Και σ' αυτή την περίπτωση η ένταξη των χωρών της ΚΑΕ στην ΕΕ συνεπάγεται οριακά θετικά αποτελέσματα – τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα – για την ευρωπαϊκή οικονομία ως σύνολο (μεγαλύτερη αύξηση της κοινωνικής ευημερίας για τα νέα κράτη – μέλη), με το ενδιαφέρον όμως να εξακολουθεί να επικεντρώνεται στις μεταβολές που επέρχονται στα οικονομικά μεγέθη σε διμερές επίπεδο (κυρίως στους τομείς του εμπορίου, των άμεσων ξένων επενδύσεων, των διαρθρωτικών πολιτικών και της μετανάστευσης – αγοράς εργασίας).

Ειδικότερα, οι διμερείς εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τις δύο χώρες της διεύρυνσης διαρκώς βελτιώνονται την τελευταία οκταετία λόγω της υιοθέτησης φιλελεύθερων πολιτικών από την πλευρά των νέων κρατών – μελών και της επέκτασης της τελωνειακής ένωσης στο συνεχώς διευρυνόμενο ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο. Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας με τις υπό εξέταση χώρες της Βαλκανικής παρουσιάζει θετικό πρόσημο, με τις εξαγωγές να αυξάνονται με μεγαλύτερο ρυθμό απ' ότι οι εισαγωγές (κυρίως στην περίπτωση της Βουλγαρίας). Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση έπαιξε και ο παράγοντας «εγγύτητα», ο οποίος δείχνει να σχετίζεται σημαντικά με το εμπόριο.

Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία εμφάνισαν αξιοσημείωτες αυξητικές τάσεις σε όλες σχεδόν τις κατηγορίες προϊόντων (με εξαίρεση τις πρώτες ύλες), ενώ προς τη Ρουμανία κυρίως στις κατηγορίες των αγροτικών προϊόντων. Στον τομέα των εισαγωγών, η Ελλάδα απορροφά τόσο βιομηχανικά όσο και αγροτικά προϊόντα (εμφανίζονται ιδιαιτέρως αυξημένα τα τελευταία χρόνια). Η Βουλγαρία είναι η τέταρτη χώρα – υποδοχέας των ελληνικών εξαγωγών (και η όγδοη των ελληνικών εισαγωγών), ενώ η Ρουμανία αποτελεί τον έκτο εξαγωγικό και το δέκατο εισαγωγικό εταίρο της χώρας μας.

Χρησιμοποιώντας συγκεκριμένους εμπορικούς δείκτες καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως τα ελληνικά εξαγωγικά προϊόντα εμφανίζουν υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας σε σχέση με αυτά των δύο νέων κρατών – μελών τόσο ως προς τις

εξαγωγές όσο και ως προς τις εισαγωγές (ιδίως στην περίπτωση της Βουλγαρίας). Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στην εξαγωγική επέκταση και διείσδυση των προϊόντων, με τη χώρα μας να χάνει μετά τη διεύρυνση την πλεονεκτική θέση που κατείχε σε συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, όπως «ποτά, καπνός», «ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά», «μηχανήματα και υλικό μεταφορών» (από τη Βουλγαρία) και «ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά», «πρώτες ύλες» και «βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κατά πρώτη ύλη» (από τη Ρουμανία).

Το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο ανάμεσα στις τρεις χώρες εξακολουθεί να κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα (μεγαλύτερο ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρουμανία απ' ότι στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία), με τους όρους εμπορίου να είναι ιδιαιτέρως ευνοϊκοί για τη χώρα μας (κυρίως στις σχέσεις μας με τη Βουλγαρία). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές της χώρας μας προς τη Βουλγαρία αφορούν κυρίως σε προϊόντα μέσης ποιότητας, ενώ το μεγαλύτερο μερίδιο των εξαγωγών προς τη Ρουμανία σε προϊόντα υψηλής ποιότητας. Προσδιοριστικοί παράγοντες των ελληνικών εξαγωγών προς τη Βουλγαρία εμφανίζονται το ΑΕΠ και ο πληθυσμός της Ελλάδας, καθώς και ο πληθυσμός της Βουλγαρίας, ενώ για τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρουμανία το ΑΕΠ και ο πληθυσμός της νέας χώρας της διεύρυνσης, όπως επίσης και το ΑΕΠ της Ελλάδας.

Εκτός από τον εμπορικό τομέα, σημαντικές μεταβολές παρατηρούνται και στην επενδυτική συμπεριφορά της Ελλάδας. Οι παραπάνω μεταβολές καθίστανται ακόμα πιο σημαντικές, ιδίως εάν αναλογιστεί κανείς πως οι υπό εξέταση χώρες αποτελούν τους δύο κύριους δέκτες ΑΞΕ στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης την περίοδο 1989 – 2007 (π.χ. η Ρουμανία προσελκύει το 38,42% των συνολικών επενδυόμενων κεφαλαίων).

Η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση της κατάταξης στην εκροή κεφαλαίων προς τη βουλγαρική αγορά (μετά την Αυστρία και την Ολλανδία) κατευθύνοντας το 8,6% του συνολικού αποθέματος των ελληνικών επενδύσεων και στην ενδέκατη θέση στη ρουμανική αγορά (18,3% του συνολικού επενδυτικού αποθέματος). Κύριοι τομείς ανάληψης ελληνικών επενδυτικών πρωτοβουλιών στις δύο χώρες είναι οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (35,8% και 31,4% για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντίστοιχα), οι μεταφορές και οι επικοινωνίες, το εμπόριο, καθώς και η βιομηχανία. Οι παραπάνω δραστηριότητες υποβοηθήθηκαν σημαντικά από το νομικό πλαίσιο που

επικρατεί σ' αυτές τις χώρες, αλλά και από τις συμφωνίες που συνήφθησαν ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη (επενδυτικοί νόμοι, Σύμβαση περί της Αποφυγής Διπλής Φορολογίας, διμερείς επενδυτικές συμφωνίες κ.λ.π.).

Όσον αφορά στην οικονομική επιβάρυνση της Ένωσης από τη διεύρυνση με τις χώρες της ΚΑΕ διαπιστώσαμε πως αυτή δεν υπήρξε σημαντική (οι συνολικές δαπάνες για τη διεύρυνση ανέρχονται σε 40,9 δις ευρώ (τιμές 1999), οι πληρωμές προς τις νέες χώρες 27,9 δις ευρώ, η συνεισφορά των χωρών της ΚΑΕ από ιδίους πόρους 14,7 δις ευρώ και το καθαρό κόστος σε πληρωμές την εν λόγω περίοδο (2004 – 2006) εκτιμάται στα 13 δις ευρώ, δηλαδή μόλις στο 4% των συνολικών δαπανών του κοινοτικού προϋπολογισμού). Αντίστοιχα, το συνολικό ακαθάριστο κόστος για την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας υπολογίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα 15,4 δις ευρώ.

Όμως, τα διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης ανάμεσα στα παλαιά και τα νεοεισερχόμενα κράτη – μέλη (με την ένταξη των χωρών της ΚΑΕ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ένωσης μειώθηκε κατά 16%) σε συνδυασμό με τις προσπάθειες για προσαρμογή των νέων κρατών – μελών στην ΚΑΠ και τις διαρθρωτικές πολιτικές οδήγησαν αναπόφευκτα στη μεταρρύθμιση και την οικονομική ενδυνάμωση της πολιτικής συνοχής (τα τελευταία χρόνια ανέρχεται στο 41% περίπου του κοινοτικού προϋπολογισμού ή διαφορετικά στο 0,35% του παραγόμενου προϊόντος της ΕΕ).

Η συγκεκριμένη εξέλιξη (δηλαδή η πτώση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ένωσης που σημειώθηκε λόγω της διεύρυνσης) είχε ως αποτέλεσμα την παύση της χρηματοδοτικής στήριξης πολλών περιφερειών των παλαιών κρατών – μελών. Ειδικότερα για τη χώρα μας, ενώ την περίοδο 2000 – 2006 το σύνολο του πληθυσμού εντασσόταν στο στόχο 1, την τρέχουσα περίοδο ο αριθμός ανέρχεται στο 92,2% του συνολικού πληθυσμού (10,16 εκ. άτομα, συμπεριλαμβανομένου των 6,13 εκ. πολιτών που βρίσκονται στις περιφέρειες «σταδιακής εξόδου»). Αυτή ακριβώς είναι μια από τις πιο βασικές συνέπειες της διεύρυνσης για την Ελλάδα.

Τέλος, στο δέκατο κεφάλαιο επιχειρήθηκε η προσέγγιση στο ζήτημα της μετανάστευσης και της επίδρασής της στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής. Με τις μεταναστευτικές ροές της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας προς τη χώρα μας να καλύπτουν – σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001 – το 7,5% των συνολικών

μεταναστευτικών ροών που κατευθύνονται προς την Ελλάδα, φαίνεται πως οι επιπτώσεις στη μακροοικονομική εικόνα της ελληνικής αγοράς εργασίας δε θα είναι σημαντικές. Αυτό όμως δε μπορεί να ειπωθεί και για την κατάσταση που αναμένεται να διαμορφωθεί σε μικροοικονομικό επίπεδο, αφού καταγράφεται ως ιδιαίτερος σημαντική η υποκατάσταση γηγενών από αλλοδαπούς εργάτες (ιδίως στους κλάδους χαμηλής ειδίκευσης).

Η συγκεκριμένη τάση εκτιμάται πως θα διαρκέσει έως ότου υπάρξει ουσιαστική σύγκλιση ανάμεσα στις οικονομίες των χωρών αποστολής και υποδοχής μεταναστών (και κατ' επέκταση των αμοιβών του παραγωγικού συντελεστή εργασίας), η οποία θα μειώσει το ρυθμό διείσδυσης των αλλοδαπών εργατών στην ελληνική αγορά εργασίας. Κάτι τέτοιο όμως δεν προβλέπεται να συμβεί (τουλάχιστον άμεσα), καθώς η παγκόσμια οικονομική κρίση ασκεί, μεταξύ άλλων, έντονες πιέσεις στις οικονομίες των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Ακριβώς αυτή η εξέλιξη είναι που δημιουργεί νέα δεδομένα στις οικονομίες της Βαλκανικής μεταβάλλοντας συνεχώς τις διμερείς σχέσεις των χωρών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Χωρίς καμία αμφιβολία η ολοκλήρωση της πέμπτης διεύρυνσης της ΕΕ με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η οποία πραγματοποιήθηκε την 1^η Ιανουαρίου του 2007 με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, προσέδωσε νέες δυνατότητες στην αναπτυξιακή διαδικασία της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου που επήλθε στα νέα κράτη – μέλη με την κατάργηση των εμπορικών φραγμών και της εγχώριας παραγωγής σε συνδυασμό με την πλήρη απελευθέρωση της κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών (κεφάλαιο, εργασία) σηματοδότησε την επέκταση της Κοινής Αγοράς, η οποία πλέον περιλαμβάνει 27 χώρες με πληθυσμό άνω των 500 εκατομμυρίων πολιτών.

Είναι φανερό πως αυτή η εξέλιξη δε θα μπορούσε παρά να επηρεάσει και τις οικονομίες των «παλαιών» κρατών – μελών. Τομείς όπως οι διμερείς εμπορικές σχέσεις, οι ροές των άμεσων ξένων επενδύσεων προς τις νέες χώρες της διεύρυνσης, αλλά και οι επιπτώσεις στις εγχώριες αγορές εργασίας από την ένταση των μεταναστευτικών ροών, μπήκαν αναπόφευκτα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος κατά την πορεία της ενοποιητικής διαδικασίας και αποτέλεσαν κύριους παράγοντες στη διαμόρφωση των διακρατικών οικονομικών σχέσεων.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο (του «ταχέως εξευρωπαϊσμού των Βαλκανίων», όπως χαρακτηρίστηκε από πολλούς αναλυτές), η Ελλάδα διαδραμάτισε κυρίαρχο ρόλο. Από τη μια, σε πολιτικό επίπεδο, η χώρα μας πρωτοστάτησε στην προσπάθεια των συγκεκριμένων κρατών να ενταχθούν στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ενώ από την άλλη, σε οικονομικό επίπεδο, συνέβαλλε αποφασιστικά, έτσι ώστε να υπάρξει ομαλή προσαρμογή των νέων χωρών στο νέο οικονομικοπολιτικό περιβάλλον. Παράλληλα, η Ελλάδα διαμόρφωσε από πολύ νωρίς τις προϋποθέσεις, οι οποίες ευνόησαν σε μεγάλο βαθμό τη διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων στη βαλκανική αγορά.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όπως διαπιστώσαμε από την ανάλυση που προηγήθηκε, η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας να επιδρά τελικά θετικά στην ελληνική οικονομία. Ο όγκος εμπορίου αυξήθηκε σημαντικά – παρά το γεγονός ότι εντάθηκε ο ανταγωνισμός σε συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων – ενώ οι άμεσες ξένες επενδύσεις εμφάνισαν σημαντική άνοδο (κυρίως λόγω του χαμηλού εργατικού

κόστους που επικρατεί σε αυτές τις χώρες) καθιστώντας έτσι την Ελλάδα έναν από τους πιο σημαντικούς επενδυτικούς εταίρους στην ευρύτερη περιοχή.

Όμως, παρά τις θετικές προοπτικές, η παραπάνω τάση ανακόπηκε απότομα λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία έκανε την εμφάνισή της στα μέσα του 2007. Η συνεχής επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών επηρεάζει άμεσα τις ευάλωτες οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ο ρυθμός ανάπτυξης των οποίων επιβραδύνεται σημαντικά (βλ. Κεφάλαιο 3: Προοπτικές των οικονομιών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση).

Επίσης, η μειωμένη εξωτερική και εσωτερική ζήτηση, σε συνδυασμό με την πτώση του παγκόσμιου όγκου εμπορίου μεταβάλλει δραστικά τις διμερείς εμπορικές σχέσεις των κρατών. Αυτό κατά την άποψή μου θα ισχύσει σε μεγάλο βαθμό τα επόμενα χρόνια και για την περίπτωση της Ελλάδας με τις δύο χώρες της διεύρυνσης (ήδη αυτό συμβαίνει. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως το πρώτο εξάμηνο του 2009, οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Βουλγαρία μειώθηκαν κατά 32,4% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2008, ενώ οι ελληνικές εισαγωγές από τη Βουλγαρία παρουσίασαν κι αυτές μείωση – κατά 34,3%).

Σημαντική επιβάρυνση στις οικονομίες της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας αναμένεται να προκληθεί και από το γεγονός ότι τα υψηλά ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δε μπορούν να καλυφθούν πλέον από τις αυξημένες ροές ξένων κεφαλαίων που διέθεταν οι εν λόγω οικονομίες κατά το παρελθόν (σύμφωνα με έκθεση του Ινστιτούτου της Βιέννης για συγκριτικές οικονομικές αναλύσεις (WIIW), οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ανατολική Ευρώπη έχουν μειωθεί πάνω από 50% το τρέχον έτος. Ο όγκος τους δε, είναι πιθανό να περιοριστεί στα 20 δις ευρώ στα τέλη του 2009 σε σχέση με τα 44,86 δις ευρώ που ήταν το 2008).

Η κατάσταση περιπλέκεται ακόμα περισσότερο, εάν αναλογιστούμε πως σε αντίθεση με τις αναπτυγμένες, οι υπό εξέταση χώρες δε μπορούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα προσφέροντας ρευστότητα σε όρους εγχώριου νομίσματος. Μεγάλο μέρος των υποχρεώσεων που έχουν οι επιχειρήσεις, οι τράπεζες και τα νοικοκυριά είναι σε συνάλλαγμα, κάτι που σημαίνει πως θα πρέπει να υπάρξει μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων ή βοήθεια από διεθνείς οργανισμούς (διαφορετικά απειλείται η συναλλαγματική τους ισοτιμία με κατάρρευση).

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν την «οικονομική ευπάθεια» από την οποία χαρακτηρίζονται οι οικονομίες της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, αλλά και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης γενικότερα. Το ασταθές οικονομικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε σε αυτές τις χώρες λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και που αποτυπώνεται με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο στους μακροοικονομικούς δείκτες (και ειδικότερα στους δείκτες εξωτερικής ευπάθειας) δε θα μπορούσε παρά να δυσχεράνει και τις διμερείς οικονομικές σχέσεις της χώρας μας.

Εκτιμώ πως η συγκεκριμένη εικόνα θα συνεχιστεί έως ότου αποκατασταθεί ξανά η μακροοικονομική ισορροπία εξασφαλίζοντας έτσι τις προϋποθέσεις για την επανάκτηση της αναπτυξιακής δυναμικής σε αυτές τις χώρες. Με αυτές τις προοπτικές, η Ελλάδα – αργά ή γρήγορα – αναμένεται να παίξει και πάλι κυρίαρχο ρόλο στην τόνωση των βαλκανικών οικονομιών μέσω της εκροής επενδυτικών κεφαλαίων. Άλλωστε, το γεγονός ότι η χρηματοπιστωτική κρίση διεύρυνε την οικονομική απόκλιση ανάμεσα στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με τον κοινοτικό μέσο όρο δείχνει ότι οι δύο κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες των άμεσων ξένων επενδύσεων για τις χώρες υποδοχής (φθηνό εργατικό κόστος, αναπτυξιακή υστέρηση) θα συνεχίσουν να υφίστανται για ακόμα μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ας περιμένουμε λοιπόν τα επόμενα χρόνια για να δούμε πώς θα εξελιχθούν οι ομολογουμένως ευμετάβλητες οικονομικές συνθήκες στο χώρο της Βαλκανικής βγάζοντας παράλληλα συμπεράσματα για τη δυναμική των διμερών οικονομικών σχέσεων της χώρας μας με τα νέα κράτη – μέλη της διεύρυνσης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

➤ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Aarle B., Skuratowicz A.(2000) *“Trade and FDI Flows between the EU and Central and Eastern Europe: Possible Effects of EU Enlargement”*, LICOS and Faculty of Economics, University of Leuven.

Accolley D.(2007) *“The Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment”*, No.3084, MPRA.

Adam A., Moutos T.(2005) *“Turkish Delight for Some, Cold Turkey for Others? The Effects of the EU – Turkey Customs Union”*, working paper No.1550, CESifo.

Administration of the President of the Republic of Bulgaria (2005) *“Bulgaria 2010: The Economic Challenges”*, Report for the President of the Republic of Bulgaria, Sofia.

Aharoni Y. (1966) *“The Foreign Investment Decision Process”*, Boston: Harvard, Graduate School of Business Administration, Division of Research.

Alexandru F.(2007) *“Romania on the way toward EU Membership”*, Centre for EU Enlargement Studies, Central European University.

Alho K.E.O., Katila V., Widgrén M.(2005) *“Speed of convergence and relocation. New EU Member Countries catching up with the old”*, working paper No.34, ENEPRI.

Alvarez – Plata P., Brücker H., Silverstovs B.(2003) *“Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 – An Update”*, Report for the European Commission DG Employment and Social Affairs, DIW Berlin.

Amiti M., Venables A.J.(2002) *“The Geography of Intra – Industry Trade”*, in Lloyd P.J. & Lee H.H. (eds.) (2002), *Frontiers of Research in Intra – Industry Trade* (London, Palgrave), p.p.87-106.

Andersen K., Tyers R.(1995) *“Implications of the EC expansion for European agricultural policies, trade and welfare”*, in R. Baldwin, *Expanding membership of the EU* (CUP).

Anderson J.E.(1979) *“A Theoretical Foundation for the Gravity Equation”*, American Economic Review, March 69(1), p.p.106-116.

Andrescu V., Alexandru V.(2007) *“Transnational Labor Mobility of Romanians: Empirical Findings on Recent Migratory Trends”*, Journal of Identity and Migration Studies, vol.1, no.2.

Aslund A., Warner A.(2002) *“The EU Enlargement: Consequences for the CIS Countries”*, Centre for International Development, Harvard University.

- Baas T., Brücker H.(2008) *“Macroeconomic impact of Eastern Enlargement on Germany and UK: Evidence from a CGE model”*, 1-4, Applied Economic Letters.
- Babetskii I.(2005) *“Trade integration and synchronization of shocks: Implications for EU Enlargement”*, Economics of Transition, vol.13(1), p.p.105-138.
- Backé P.(2002) *“Fiscal Effects of EU Membership for Central European and Baltic EU Accession Countries”*, Focus on Transition 2/2002.
- Bailey P., De Propriis L.(2004) *“A Bridge Too Far? EU Pre – Accession Aid and Capacity – Building in the Candidate Countries”*, JCMS, vol.42, p.p.77-98.
- Balassa B.(1965) *“Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage”*, The Manchester School of Economic and Social Studies 33,p.p.99-123.
- Balassa B.(1967) *“Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market”*, Economic Journal 71, 1-21.
- Balcerowicz L.(2006) *“Enlargement, the Lisbon Agenda and the Economic Development on Member States”*, Atlantic Economic Journal, 34, p.p.261-273.
- Baldwin R.(1994) *“Towards an Integrated Europe”*, CEPR, London.
- Baldwin R.(1995) *“The Eastern Enlargement of the EU”*, European Economic Review, No.39, p.p.474-481.
- Baldwin R., Haaparanta P., Kiander J.(1995) *“Expanding membership of the EU”*, Cambridge.
- Baldwin R., Francois J.F., Portes R.(1997) *“EU Enlargement: Small cost for the west, big gains for the east”*, CEPR.
- Baldwin R., Francois J.F., Portes R.(1997) *“The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: The Impact on the EU and Central Europe”*, CEPR.
- Bannock G., Baxter R., Davis E. (1998) *“International Business. The Challenge of Global Competition”*, Irwin, Mc Graw – Hill, Homewood Illinois.
- Banse M.(2005) *“CAP and EU Enlargement”*, Institute of Agricultural Economics, University of Göttingen, Germany.
- Barrell R., Pain N. (1996) *“An econometric analysis of U.S. Foreign Direct Investment”*, The Review of Economics and Statistics, 78(2), p.p.200-207.
- Barrell R., Gerald F., Riley R.(2007) *“EU Enlargement and Migration: Assessing the macroeconomic impacts”*, discussion paper No.292, National Institute of Economic and Social Research, London.
- Barrett A., O’Connell P.(2001) *“Is there a Wage Premium for Returning Irish Migrants?”*, Economic and Social Review,32,1 – 21.

Barrett A., McCarthy Y.(2006) *“Immigrants in a Booming Economy: Analyzing their Earnings and Welfare Dependence”*, IZA Discussion Paper No.2457.

Barrios S., Görg H., Strobl E.(2001) *“Multinational enterprises and new trade theory: Evidence from the convergence hypothesis”*, discussion paper 2827, CEPR.

Barysch K.(2006) *“East versus West? The EU economy after enlargement”*, Centre for European Reform.

Bchir H., Fontagné L., Zanghieri P. (2003) *“The Impact of EU Enlargement on Member States: A CGE Approach”*, working paper No.10, CEPIL.

Begg I.(1998) *“Structural Fund Reform in the Light of Enlargement”*, working paper No.25, Centre on European Political Economy, Sussex European Institute.

Belanger D., Gutierrez S., Racette D., Raynauld J. (1992) *“The Impact of Exchange Rate Variability on Trade Flows: Further Results on Sectoral U.S. Imports from Canada”*, North American Journal of Economics and Finance 3.

Belke A., Hebler M.(2000) *“Central and Eastern European Countries in the EU: Labour Market Impacts of Enlargement?”*, prepared for the 4th International Conference “Institutions in Transition”, Portoroc (Slovenia), Universities of Essen and Bochum, Germany.

Belke A., Hebler M.(2001) *“Social Policy and Eastern Enlargement of the EU: Labour Market Impacts for the Accession Countries”*, vol.5, Journal for Institutional Innovation, Development and Transition.

Bellak C.(2004) *“The Impact of Enlargement on the Race for FDI”*, working paper No.86, Department of Economics, Vienna University of Economics & B.A..

Bellak C., Leibrecht M., Riedl A.(2008) *“Labour costs and FDI flows into Central and Eastern European Countries: A Survey of the Literature and Empirical Evidence”*, Structural Change and Economic Dynamics 19(2008), p.p.17-37.

Benacek V., Visek J.A.(2001) *“Impacts of the EU Opening – Up on a Small Economy: An Empirical Study of Czech Exports and Imports”*.

Bergstrand J.H.(1985) *“The Gravity Equation in International Trade: Some Microeconomic Foundations and Empirical Evidence”*, Review of Economics and Statistics 67(3), p.p.474-481.

Beugelsdijk M., Eijffinger S.C.W.(2005) *“The Effectiveness of Structural Policy in the European Union: An Empirical Analysis for the EU-15 in 1950-2001”*, JCMS, vol.43, No.1, p.p.37-51.

Bevan A. A., Estrin S. (2000) *“The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies”*, William Davidson Institute, Working paper No. 342.

Bevan A., Estrin S., Grabbe H.(2001) *"The impact of EU accession prospects on FDI inflows to central and eastern Europe"*, policy paper No.06, ESRC.

Bijak J., Kicing A., Saczuk K., Kupiszewska D., Kupiszewski M., Nowok B.(2004) *"Long – term international migration scenarios for Europe, 2002 – 2052"*, 2nd Conference of the EAPS Working Group on International Migration in Europe, Rome, Italy.

Blonigen B.(1997) *"Firm-Specific Assets and the Link between Exchange Rates and Foreign Direct Investment"*, American Economic Review, 87(3), p.p.447-465.

Blonigen B.(2005) *"A Review of the empirical literature on FDI determinants"*, working paper No.11299, NBER.

Bobeva D., Telbizova – Sack J.(2000) *"Migration aus und nach Bulgarien"*, in Fassmann H. and Münz R. (eds) *Ost-West-Wanderung in Europa*, Vienna: Böhlau Verlag, 207-16.

Boeri T., Brücker H.(2000) *"The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Markets in the EU Member States"*, European Integration Consortium: DIW, CEPR, FIEF, IAS IGIER, Berlin and Milano.

Boeri T., Brücker H.(2001) *"Eastern Enlargement and EU – Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities"*, vol.2, No.1, World Economics.

Bojkov V.D.(2004) *"Neither here, not there: Bulgaria and Romania in current European politics"*, Communist and Post-Communist Studies, 37, p.p.509-522.

Borjas G.J.(1994) *"The Economics of Immigration"*, vol.32, Journal of Economic Literature, p.p.1667-1717.

Borjas G.J.(1994) *"Immigration and Welfare: 1970-1990"*, No.4872, NBER.

Borjas G.J.(1995) *"The Economic Benefits from Immigration"*, The Journal of Economic Perspectives, vol.9, No.2, p.p.3-22.

Borjas G.J.(1999) *"The economic analysis of immigration"*, in Ashenfelter O., Card D. (eds), *Handbook of Labour Economics*, Volume 3A, Elsevier, North Holland.

Bosworth B. P., Collins S.(1999) *"Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment"*, Brooking Papers on Economic Activity, 1, p.p.143-169.

Brada J., Mendez J.(1988) *"Exchange Rate Risk, Exchange Rate Regime and the Volume of International Trade"*, KYKLOS 41, p.p.263-280.

Brada J., Kutan A.M., Yigit T.M.(2006) *"The effects of transition and political instability on foreign direct investment inflows"*, Economics of Transition, vol.14(4), p.p.649-680.

Brander J.A., Krugman P.(1983) “*A ‘Reciprocal Dumping’ Model of International Trade*”, *Journal of International Economics*”, Vol.15,p.p.313-321.

Brenton P., Sheeny J., Vancauteren M.(2001) “*Technical Barriers to Trade in the European Union: Importance for Accession Countries*”, *Journal of Common Market Studies*, vol.39, No.2, p.p.265-84.

Brenton P.(2002) “*The Economic Impact of Enlargement on the European Economy: Problems and Perspectives*”, working paper 188, Centre for European Policy Studies (CEPS).

Breuss F.(1999) “*Costs and Benefits of EU Enlargement in Model Simulations*”, working paper 33, Research Institute for European Affairs, University of Economics and Business Administration, Vienna.

Breuss F., Schebeck F.(1999) “*Costs and Benefits of EU Enlargement for Austria*”, *Austrian Economic Quarterly* 1/1999, p.p.43-53.

Breuss F., Egger P., Pfaffermayer M.(2001) “*The Impact of Agenda 2000’s structural policy reform on FDI in the EU*”, vol.23, *Journal of Policy Modeling*, North Holland, p.p.807-820.

Breuss F.(2001) “*Macroeconomic effects of EU Enlargement for old and new members*”, working paper No.143, WIFO.

Breuss F.(2002) “*Consequences of EU Enlargement for Macroeconomic Stability in Euroland*”, Research Institute for European Affairs, Vienna University of Economics and Business Administration.

Brown, D. K. – Deardorff, A.V. et al.(1997) “*An Economic Assessment of the Integration of Czechoslovakia, Hungary and Poland into the European Union*”. In Black, Stanley W.(ed): *Europe’s Economy looks East: Implications for Germany and the European Union*, Cambridge University Press, New York, Melbourne.

Brugmans H.(1980) “*Federation et/ou Confederation*”, *Europe en Formation*, no.238.

Brühlhart M., Kelly M.J.(1999) “*Ireland’s Trading Potential with Central and Eastern European Countries: A Gravity Study*”, *The Economic and Social Review*, vol.30, No.2, p.p.159-174.

Buettner T.(2007) “*Unemployment disparities and regional wage flexibility: comparing EU members and EU – accession countries*”, *Empirica* 34, p.p.287-297.

Caetano J., Galego A., Vaz E., Vieira C., Vieira I.(2002) “*The Eastward Enlargement of the Eurozone: Trade and FDI*”, working paper No.7, Ezoneplus.

Campa Jose M.(1993) “*Entry by Foreign Firms in the U.S. Under Exchange Rate Uncertainty*”, *Review of Economics and Statistics*, 75(4), p.p.614-622.

Caves R.(1974) *“Causes of direct investment: foreign firms’ shares in Canadian and United Kingdom manufacturing industries”*, The Review of Economics and Statistics,56, p.p.279-293.

Caves R.E., Frankel J.A., Jones R.W.(1992) *“Διεθνές Εμπόριο και Πληρωμές”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Caves R.(1996) *“Multinational Enterprise and economic analysis”*, Cambridge University Press, Cambridge

Cecchini Paolo(1988) *“The European Challenge 1992. The Benefits of a Single Market (The Cecchini Report)”*, Aldershot, Wildwood House.

Ceylan O.(2006) *“A Co – integration Analysis Approach to European Union Integration: The Case of Acceding and Candidate Countries”*, vol.10, European Integration online papers.

Chakrabarti Avik (2001) *“The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analysis of Cross-Country Regressions”*, KYKLOS, 54(1), p.p.89-113.

Chammartin G.M-F., Cantú – Bazaldúa F.(2004) *“Migration prospects after the 2004 enlargement of the European Union”*, International Migration Papers No.73, International Labour Office, Geneva.

Ciaian P., Swinnen J.F.M.(2005) *“Market Imperfections and Agricultural Policy Effects on Structural Change and Competitiveness in an Enlarged EU”*, LICOS Centre for Transition Economics and Department of Economics, Katholieke Universiteit Leuven.

Ciupagea C.(2004) *“A Cost – Benefit Assessment of Romania’s Accession to European Union”*, Pre – accession Impact Studies II, European Institute of Romania.

Co C., Gang I., Yun M.(2000) *“Returns to Returning”*, Journal of Population Economics, 13,57 – 79.

Coase R. H.(1937) *“The nature of the firm”*, Economica,16, p.p.386-405

Cojanu V.(2005) *“Elements of a Romanian Strategy in the Post – Enlargement EU”*, Pre – accession Impact Studies III, European Institute of Romania.

Cojanu V.(2004) *“Specific Requirements of the EU Structural Instruments and Policy Implications for Romania”*, Pre – accession Impact Studies II, European Institute of Romania.

Constantin D.L.(2004) *“The migration phenomenon from the perspective of Romania’s accession to the EU”*, Pre-accession Impact Studies II, European Institute of Romania.

Coughlin C., Terza J., Arromdee V.(1991) *“State Characteristics and the Location of Foreign Direct Investment within the United States”*, The Review of Economics and Statistics, 73 (4), pp.675-683.

Coughlin C., Segev E.(2000) *“Foreign Direct Investment in China: A Spatial Econometric Study”*, The World Economy, 23(1), p.p.1-23.

Crespo N., Fontoura M.P., Barry F.(2001) *“EU Enlargement and the Portuguese Economy”*.

Culem C.(1988) *“The locational determinants of direct investments among industrialized countries”*, European Economic Review, 32, pp.885-904.

Cushman David O.(1985) *“Real Exchange Rate Risk, Expectations and the Level of Direct Investment”*, Review of Economics and Statistics, 67(2), p.p.297-308.

Daianu D.(2004) *“Strategies of Monetary and Exchange Rate Policy in the Perspective of Romania’s Accession to the EU – Romania’s Monetary Institutions and Policy: Meeting the EU Challenge”*, Pre – Accession Impact Studies II, European Institute of Romania.

Daniels J. D., Radebaugh L. H.(1998) *“International Business. Environments and Operations”*, Addison Wesley Longman, USA.

Danish Technological Institute (2005) *“Thematic Evaluation of the Structural Funds’ Contributions to the Lisbon Strategy”*, Synthesis Report.

De Benedictis L., Tamberi M.(2001) *“A note on the Balassa Index of Revealed Comparative Advantage”*, Quaderni di ricerca no. 158. Department of Economics, University of Ancona.

De Grauwe P., Πελαγίδης Θ., Χορταρέας Γ., Νέζης Γ.(2008) *“Τα οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Dehousse F., Coussens W.(2001) *“The Commission’s propositions for the enlargement negotiations on agriculture, structural funds and the budget: an analysis”*, Studia Diplomatica, vol.LIV, No.3, p.p.3-19.

De Mooij R. A., Ederveen S.(2003) *“Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research”*, International Tax and Public Finance, 10(6), p.p.673-693.

Derado D.(2008) *“Effects of the Eastern EU Enlargement on Croatia – A Trade Analysis”*, Faculty of Economics, University of Split, Croatia.

Deraniyagala S., Fine B. *“New Trade Theory Versus Old Trade Policy: A Continuing Enigma”*.

Dhakal D., Mixon F., Upadaya K.(2007) “*Foreign Direct Investment and Transition Economies: Empirical Evidence from a Panel Data Estimator*”, Economics Bulletin, vol.6, No.33, p.p.1-9.

Directorate for the Middle East and South Mediterranean (2003) “*The economic impact of EU enlargement on the Mediterranean partners: An Issues paper*”, 7th Annual Euro – Mediterranean Conference on Economic Transition in the Southern Mediterranean.

Dixit A., Norman V.D.(1980) “*Theory of International Trade: A Dual General Equilibrium Approach*”, Cambridge University Press.

Drew C., Sriskandarajah D.(2006) “*EU Enlargement: Bulgaria and Romania: migration implications for the UK*”, Institute for Public Policy Research, London.

Duenwald C., Gueorguiev N., Schaechter A.(2005) “*Too Much of A Good Thing? Credit Booms in Transition Economies: The Cases of Bulgaria, Romania and Ukraine*”, working paper 128, IMF.

Dunning J.(1977) “*Trade, Location of Economic Activity and the Multinational Enterprise: A search for an Electric Approach*” in Ohlin B., Hesselborn P., Wiskman P., “The International Allocation of Economic Activity”, London, McMillan, p.p.395-418.

Dustmann C., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C.M.(2003) “*The Impact of EU Enlargement on migration flows*”, Immigration and Nationality Directorate of the UK, Home Office.

Dustmann C., Fabbri F., Preston I.(2005) “*The impact of immigration on the British labour market*”, Economic Journal, 115, F324-41

Dvorak T., Podpiera R.(2005) “*European Union Enlargement and Equity Markets in Accession Countries*”, working paper 552/2005, European Central Bank.

Dyker D.(2000) “*The Dynamic Impact on the Central – East European Economies of Accession to the EU*”, School of European Studies and Sussex European Institute, University of Sussex.

Economic Research Department (2005) “*Country Report Romania*”, Country Risk Research.

Economic Research Department (2005) “*Country Report Bulgaria*”, Country Risk Research.

Economist Intelligence Unit (1957) “*Britain in Europe*”, London.

Edwards T.H.(2004) “*An Economic Assessment of the Accession of the Central and Eastern European Countries to the EU Single Market*”, CSGR working paper No.128.

El – Agraa A.M.(1998) *“The EU: History, Institutions, Economics and Politics”*, 5th edit., The Economics of the European Community.

Emirnan P.N. *“Intra – Industry Trade Dynamics of Turkey”*, Faculty of Business, Department of Economics, Izmir.

Eriksen E.O.(2004) *“Reflexive integration in Europe”*, working paper 20, ARENA.

Estrin S., Hughes K., Todd S.(1997) *“Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe: Multinationals in Transition”*, The Royal Institute of International Affairs, Pinter, London and Washington.

Etzioni Amitai (1965) *“Political Unification: A Comparative Study of Leaders and Forces”*, Holt, Rinehart and Winston, inc. NY Chicago.

European Commission (1995) *“Fischer Report”* to the Madrid European Council.

European Commission (2008) *“Cohesion policy 2007-13: National Strategic Reference Frameworks”*, Regional Policy, Office for Official Publications of the European Community, Luxembourg.

European Commission (2006) *“2005 Pre – Accession Economic Programmes of acceding and candidate countries”*, Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Enlargement Papers.

European Commission (2006) *“Candidate and Pre – Accession Countries. Economies Quarterly”*, Directorate General, Economic and Financial Affairs.

European Commission (2006) *“Statistical Annex of European Economy”*, Directorate General of ECOFIN.

European Commission (2006) *“Enlargement, two years after: an economic evaluation”*, Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Enlargement Papers.

European Commission (2005) *“Bulgaria and Romania move closer to accession goal”*, political/comprehensive monitoring report, press release.

European Commission (2004) *“A financial package for the accession negotiations with Bulgaria and Romania”*, Communication from the Commission.

European Commission (2003) *“The financial sector in Bulgaria”*, Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Enlargement Papers.

European Commission (2003) *“The impact of EU enlargement on European SMEs”*, Observatory of European SMEs, No.6.

European Commission (2001) *"The economic impact of enlargement"*, Directorate General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Enlargement Papers.

European Council in Copenhagen (1993) *"Conclusions of the Presidency"*.

European Institute of Romania (2003) *"Romania and the EU Enlargement"*, Public Debates.

Fabry N., Zeghni S.(2006) *"How former communist countries of Europe may attract inward foreign direct investment? A matter of institutions"*, Communist and Post-Communist Studies, 39, p.p.201-219.

Falkner G.(2000) *"How Pervasive are Euro-Politics? Effects of EU Membership on a New Member State"*, Journal of Common Market Studies, vol.38, No.2, p.p.223-50.

Fassmann H., Hintermann C.(1997) *"Migrationspotential Ostmitteleuropa. Struktur und Motivation potentieller Migranten aus Polen, der Slowakei, Tschechien und Ungarn"*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Fernades T.(1999) *"Eastern Enlargement and Portugal"*, working paper 188, Government Institute for Economic Research, Helsinki.

Ferreira F.H.G.(1999) *"Economic Transition and the distributions of income and wealth"*, Economics of Transition, vol.7(2), p.p.377-410.

Ferrer J.N., Emerson M. *"Good Bye, Agenda 2000. Hello, Agenda 2003"*, Effects of the Berlin Summit on Own Resources, Expenditures and EU Net Balances.

Fertó I. *"The Dynamics of Trade in Central and Eastern European Countries"*, Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences.

Fidrmuc J.(2004) *"The Endogeneity of the Optimum Currency Area. Criteria, Trade and Labor Market Rigidities: Implications for EMU Enlargement"*, vol.16, RSCAS, EUI.

Fidrmuc J., Mundschenk S., Traistaru I., Jürgen von Hagen *"European Union Enlargement: Economic Consequences and Perspectives for the European Union"*, Centre for European Integration Studies, University of Bonn.

Fidrmuc J.(1999) *"Restructuring European Union Trade with Central and Eastern European Countries"*, Institute for Advanced Studies, Austria.

Fidrmuc J.et al.(1999) *"EU Enlargement to the East: Effects on the EU-15 in General and on Austria in Particular"*, Focus on Transition I.

Fihel A., Kaczmarczyk P., Okolski M.(2006) *"Labor Mobility in the Enlarged European Union: International Migration from the EU8 Countries"*, CMR Working Paper No.1472, Centre of Migration Research, Warsaw.

- Fina E., Rugman A. (1996) *"A test of internalization theory and internationalization theory: The Upjohn Company"*, Management International Review, 36(3), p.p.199-213.
- Finger J.M., Kreinin M.(1979) *"A measure of export similarity and its possible uses"*, Economic Journal, Vol.89 (December 1979), p.p.905-912.
- Fischer S., Sahay R.(2000) *"The Transition Economies After Ten Years"*, working paper 30, IMF.
- Fontagné L., Freudenberg M.(1997) *"Intra – Industry Trade: Methodological Issues Reconsidered"*, CEPII.
- Francois J.F., Rombout M.(2001) *"Trade Effects from the Integration of the Central and East European Countries into the European Union"*, working paper No.41, Sussex European Institute.
- Frandsen S.E., Jensen H.G.(2000) *"Economic Impacts of the Enlargement of the European Union: Analyzing the importance of direct payments"*, working paper No.15, SJFI.
- Frankel J., Wei S.J.(1993) *"Trade Blocks and Currency Blocks"*, NBER Working Paper No.4335.
- Friedman J., Gerlowski D., Silberman J.(1996) *"Foreign Direct Investment: The Factors Affecting the Location of Foreign Branch Plants in the United States"*, Global Finance Journal,7(2), p.p.209-222.
- Friedrich C.J. (1967) *"Federalism and Nationalism"*, Orbis, vol.10, no.4.
- Friis L., Murphy A.(1999) *"The European Union and Central and Eastern Europe: Governance and Boundaries"*, Journal of Common Market Studies, vol.37, No.2, p.p.211-32.
- Froot Kenneth A., Jeremy C.S.(1991) *"Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Market Approach"*, Quarterly Journal of Economics, 106(4), p.p.1191-1217.
- Fudulu P.(2004) *"The Implications of the Adoption of Acquis Communautaire on financial control in Romania"*, Pre – Accession Impact Studies II, European Institute of Romania.
- Fujita M., Krugman P., Venables A.J.(1999) *"The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade"*, Cambridge, MIT Press.
- Gatsios K., Karp L.(1995) *"Delegation in a general equilibrium model of customs union"*, European Economic Review, vol.39, p.p.319-333.
- Gehrels F.(1956-1957) *"Customs Unions from a single – country viewpoint"*, Review of Economic Studies, 24 p.p.61-61.

- George S., Bache I.(1997) *"Politics in the European Union"*, Oxford.
- Gibson H., Tsakalotos E.(2004) *"Capital flows and speculative attacks in prospective EU member states"*, Economics of Transition, vol. 12(3), p.p.559-586.
- Giordano F., Persand S.(1998) *"The political economy of monetary union: towards the euro"*, Routledge, London.
- Giurca D., Rusali M.A.(2001) *"Constraints and perspectives of the Romania's accession to the EU, within WTO commitments on agriculture"*, Institute of Agricultural Economics, Academy of Romania.
- Glejser H., Moro S.(1996) *"Estimates of trade effects of Portugal's and Spain's entry to the European Union"*, De Economist, 144, p.p.285-304.
- Goedings S.(1999) *"EU Enlargement to the East and Labour Migration to the West"*, research paper No.36, International Institute of Social History, Amsterdam.
- Goldberg L.S., Kolstad C.D.(1995) *"Foreign Direct Investment, Exchange Rate Variability and Demand Uncertainty"*, International Economic Review, 36(4), p.p.855-873.
- Gower J.R.(2000) *"Enlarging the European Union: the way forward"*, Ashgate, Aldershot.
- Grabbe H.(2003) *"The Process of EU Accession: What will it bring to Southeast Europe?"*, Global Development Network Southeast Europe.
- Grabbe H.(2004) *"The Constellations of Europe: How Enlargement will transform the EU"*, Centre for European Reform.
- Graham E.(1993) *"Transatlantic Investment by Multinational Firms: a Rivalistic Phenomenon"*, United Nation Library on TNCs, 1(7), p.p.141-162.
- Grasmann P.(2005) *"European Integration: The Economic Dimension of Enlargement"*.
- Greenaway D., Hine R., Milner C.(1995) *"Vertical and Horizontal Intra – Industry Trade: A Cross Industry Analysis for the United Kingdom "*, The Economic Journal, Volume 105, Issue 433, p.p.1505 - 1518.
- Grosse R., Trevino L.J.(1996) *"Foreign Direct Investment in the United States: An Analysis by Country of Origin"*, Journal of International Business Studies, 77(1), p.p.139-155.
- Guentcheva R., Kabakchieva P., Kolarski P.(2004) *"Migration Trends in Selected Applicant Countries: Volume 1 – Bulgaria. The Social Impact of Seasonal Migration"*, Vienna: International Organization for Migration.

Haaland J.I.(2002) *“Lectures of International Trade”*, Internal document, International Trade Department of Economics (Bergen, Norwegian School of Economics and Business Administration).

Haas E. (1958) *“The Uniting of Europe”*, Stanford: Stanford University Press.

Hansen J.D., Nielsen J.U-M.(1997) *“An economic analysis of the EU”*, McGraw – Hill, London.

Hansen J., Lofstrom M.(2001) *“The Dynamics of Immigrant Welfare and Labor Market Behavior”*, discussion paper No.360, Institute for the Study of Labor.

Harrop J.(1995) *“The political economy of integration in the European Community”*, 2nd edit., Edward Elgar Publishing Limited, UK.

Hartman D.G.(1985) *“Tax Policy and Foreign Direct Investment”*, Journal of Public Economics, 26(1), p.p.107-121.

Hatton, Timothy J.(1995) *“A model of U.K. Emigration, 1870 - 1913”*, The Review of Economics and Statistics, vol. 77, issue 3, p.p. 407-15.

Haufler A., Wooton I. (1999) *“Country size and tax competition for FDI”*, Journal of Public Economics, 71(1), p.p.121-139.

Haug S.(2008) *“Migration Networks and Migration Decision – Making”*, Journal of Ethnic and Migration Studies, vol.34, No.4, p.p.585-605.

Havlik P.(2002) *“EU Enlargement: Economic Impacts on Austria, the Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia”*, The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW).

Heckscher E.(1991) *“The Effects of Foreign Trade on the Distribution of Income”*, in Flam H. & Flanders M.J.(eds.) (1991), p.p.497-512.

Heijdra B.J., Keuschnigg C.(2000) *“Integration and Search Unemployment: An Analysis of Eastern EU Enlargement”*, Department of Economics, The Netherlands.

Heijdra B.J., Keuschnigg C., Kohler W.(2002) *“Eastern Enlargement of the EU: Jobs, investment and welfare in present member countries”*, working paper No.718(7), CESifo.

Helpman E., Krugman P.(1980) *“Market structure and foreign trade: Imperfect competition and the international economy”*, Cambridge, MIT Press.

Herok C.A., Lotze H.(2000) *“Implications of an EU Eastern Enlargement Under a New Common Agricultural Policy”*, Department of Agricultural Economics and Social Sciences, Humboldt University of Berlin.

Hildebrandt P.V.(2002) *“Central and Eastern Europe in Transition: Economic and Institutional Aspects”*, dissertation, University of Berlin.

Hildebrandt P.V.(2002) *“What is Special about Enlarging the European Union Towards the East? A Comparison with the Southern Enlargement”*, Institute for Economies in Transition, Bank of Finland.

Hillman A.L.(1980) *“Observation on the relation between revealed comparative advantage and comparative advantage as indicated by pre-trade relative prices”*, Weltwirtschaftliches Archiv 116(2), p.p.315-21.

Hines J.R.(1999) *“Lessons from Behavioral Responses to International Taxation”*, National Tax Journal, 52(2), p.p.305-322.

Hinloopen J., Van Marrewijk C.(2001) *“On the empirical distribution of the Balassa index”*, Weltwirtschaftliches Archiv 116(2),p.p.315-21.

Hitiris T.(1994) *“European Community Economics”*, 3rd edit., Harvester.

Hitiris T.(2003) *“EU Economics”*, 5th edit., Financial Times, FT Prentice Hall.

Hoffmann S.(1966) *“Obstinate or Obsolete? The fate of the nation state in Western Europe”*, Daedalus p.p.862-915.

Hofreither M.(2005) *“European Integration, Rural Areas and the CAP”*, vol.13.

Holland D., Pain N. (1998) *“The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of Determinants and Impact of FDI”*, National Institute of Social and Economic Research, 137, London.

Hölscher J., Stephan J.(2004) *“Competition Policy in Central Eastern Europe in the Light of EU Accession”*, JCMS, vol.42, No.2, p.p.321-45.

Home Office and the Department for Work and Pensions (2007) *“The Economic and Fiscal Impact of Immigration”*.

Hönekopp E.(2003) *“Eastern Enlargement, Labour Market and Potential Labour Migration”*, symposium “On the Border of the European Union – The Future and Development of Labour Market and Education in Border Regions, Koli/Finland”, Institute of Employment Research, Nuremberg, Germany.

Hübner D.(2005) *“Regional Policy and the Lisbon Agenda – Challenges and Opportunities”*, London School of Economics.

Hunya G.(2007) *“Database on Foreign Direct Investment in Central, East and Southeast Europe: Shift to the East”*, The Vienna Institute for International Economic Studies, Vienna.

Hymer, S. (1960) *“The international operation of national firms: a study of direct foreign investment”*, MIT Press, 1976

Iakova D.(2007) *“The Macroeconomic effects of migration from the New European Union Member States to the United Kingdom”*, working paper No.61, IMF.

Igor E. *“EU Enlargement to the East and its impact on Non – Accessing Countries, Applied General Equilibrium Analysis”*, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Ukraine.

International Monetary Fund (2006) *“Romania: Selected Issues and Statistical Appendix”*, IMF Country Report No. 06/169.

International Monetary Fund (2007, 2008) *“Direction of Trade Statistics”*, Yearbooks.

InvestBulgaria Agency (2008) *“Invest Bulgaria 2008”*, Legal Guide: Starting Business and Investment, Sofia.

Jamal A.M.M., Hsing Y., Ramsey R.D.(2006) *“Effects of Macroeconomic Policies on Output Fluctuations in Bulgaria”*, Atlantic Economic Journal, 34, p.p.239-240.

Jandl M., Hofmann M.(2004) *“Expected Short – Term Effects of EU Enlargement on Migration – The case of Austria”*, in: Der Donauraum, Issue 4, p.p.37-43.

Johanson J., Wiedersheim P.(1975) *“The Internationalization of the Firm: Four Swedish Cases”*, Journal of Management Studies,12, p.p.305-322.

Jones A.R.(2001) *“The Politics and Economics of the European Union: An Introductory Text”*, Sheffield Hallam University, UK.

Jovanovic M.N. *“European economic integration: Limits and prospects”*, Great Britain.

Kalchev I.(2001) *“International Migration of Population in Bulgaria”*, Sofia, Dunav Press (in Bulgarian).

Katzenstein J.P.(1976) *“International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States”*, International Organization, vol. 30, no.4.

Keuschnigg C., Kohler W.(1999) *“Eastern Enlargement to the EU: Economic Costs and Benefits for the EU Present Member States?”*, Study XIX/B1/9801.

Keuschnigg C., Kohler W.(2002) *“Eastern Enlargement of the EU: How much is it worth for Austria?”*, Review of International Economics, 10(2), p.p.324-342.

Kindleberger, C. (1969) *“American Business Abroad: Six lectures on direct investment”*, New Haven, Yale University Press.

Knickerbocker R. (1973) *“Oligopolistic reaction and the multinational enterprise”*, Cambridge MA, Harvard University Press.

Kogut B., Sea Jin Chang (1991) *“Technological Capabilities and Japanese Foreign Direct Investment in the United States”*, Review of Economics and Statistics, 73(3), p.p.401-413.

Kohler W., Kepler J.(2003) *“The Economic Impact of Eastern Enlargement on Present Member Countries”*, prepared for the International Workshop on “EU Enlargement: Economic and Institutional Reforms”, Catholic University of Milan.

Kojima K.(1973) *“A Macroeconomic Approach to Foreign Direct Investment”*, Hitotsubashi Journal of Economics, 14, p.p.1-21.

Kojima K., Ozawa T.(1985) *“Toward a Theory of Industrial Restructuring and Dynamic Comparative Advantage”*, Hitotsubashi Journal of Economics,26, p.p.135-145.

Korhonen I.(2003) *“Some empirical tests on the integration of economic activity between the euro area and the accession countries”*, Economics of Transition, vol.11(1), p.p.177-196.

Kornai J.(2006) *“The Great Transformation of Central Eastern Europe: Success and disappointment”*, Economics of Transition, vol.14(2), p.p.207-244.

Koukouritakis M., Michelis L.(2003) *“EU Enlargement: Are the New Countries Ready to Join the EMU?”*, discussion paper 2006 – 03, Department of Economics, University of Cyprus.

Krieger H.(2004) *“Migration trends in an enlarged Europe”*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Krueger A.O.(1995) *“Free Trade Agreements Versus Customs Unions”*, working paper No.5084, National Bureau of Economic Research (NBER).

Krugman P., Venables A.J.(1990) *“Integration and the Competitiveness of the Peripheral Industry”*, in Bliss C.& Braga de Macedo J. (eds.) (1990) *“Unity with Diversity in the European Economy”*, Cambridge University Press & CEPR, p.p.55-77.

Labrianidis L., Kalogeressis T.(2001) *“Greek trade relations with the Balkans in the 1990s”*, International Conference on Recent Economic Developments and Problems in the Transition Economies, Association of South Eastern Europe Economic Universities (ASECU), p.p.385-405.

Lammers K.(2004) *“How will the Enlargement Affect the Old Members of the European Union?”*, Hamburg Institute of International Economics, Germany.

Lee R.J.(2007) *“The stepchildren of the EU: Bulgaria and Romania”*, University College of Law, Florida.

Leibfritz W., O’Brien P., Dumont J.C.(2003) *“Effects of Immigration on Labour Markets and Government Budgets – An Overview”*, working paper No.874, CESIFO.

Lejour A.M., Nahuis R. *“EU Accession and the catching up of the CEEC countries”*, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Lejour A.M., De Mooij R.A., Nahuis R. *“EU Enlargement: Economic implications for countries and industries”*, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Lejour A.M., Solanic V., Tary P.J.G.(2006) *“EU accession and income growth”*, working paper No.72, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Lemos S., Portes J.(2008) *“The impact of migration from the New European Union Member States on native workers”*, Department for Work and Pensions, UK.

Linder S.B.(1961) *“An Essay on Trade and Transformation”*, John Wiley & Sons, New York

Lindberg L.(1970) *“Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement”*, International Organization, vol.24.

Lindqvist R.(2006) *“Intra – Industry Trade: An Analysis of Measurements”*, School of Economics and Management, Lund University.

Lipsey R., Lancaster K.(1956-1957) *“The general theory of the second best”*, Review of Economic Studies,24,p.p.11-32.

Lipsey R.G.(1960) *“The Theory of Customs Unions: A General Survey”*, The Economic Journal, no.279,vol.70.

Lipsey R., Weiss M.(1981) *“Foreign Production and Exports in Manufacturing Industries”*, The Review of Economics and Statistics, 63 (4), p.p.488-494.

Lipsey R.(2002) *“Home and host country effects of FDI”*, No.9293, NBER.

Lukas R.(1993) *“On the Determinants of the Direct Foreign Investment: Evidence from East and Southeast Asia”*, World Development 21, No.3, p.p.391-406.

Lumpe C.(2007) *“The labour market impact of immigration: Theory and evidence”*, discussion paper No.15, Centre for European Economic Research.

Lunn J. (1980) *“Determinants of U.S. Direct Investment in the E.E.C.”*, European Economic Review,13, p.p.93-101.

Madsen A.,Sorensen M.(2002) *“Economic Consequences for Denmark of EU Enlargement”*, Danish Rational Economic Agents Model, DREAM, Copenhagen.

Magee S.P., Lee H.L.(2001) *“Endogenous tariff creation and tariff diversion in a customs union”*, European Economic Review, 45, p.p.495-518.

Maliszewska M.(2004) *“EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States”*, Centre for Social and Economic Research, Warsaw.

Manacorda M., Manning A., Wadsworth J.(2006) *“The Impact of Immigration on the Structure of Male Wages: Theory and Evidence from Britain”*, Centre for Economic Performance.

Manchin M., Pinna A.M.(2007) *“Border effects in the enlarged EU area: evidence from imports to accession countries”*, 1-20, Applied Economics.

Mankiw N.W.(1998) *“Μακροοικονομική Θεωρία”*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Manzocchi S., Ottaviano G.I.P.(2001) *“Outsiders in economic integration: The Case of a transition economy”*, Economics of Transition, vol.9(1), p.p.229-249.

Marchese S., F.N. De Simone (1989) *“Monotonicity of indices of revealed comparative advantage: Empirical evidence on Hillman’s condition”*, Weltwirtschaftliches Archiv 125 (1),p.p.158-67.

Mardas D., Varsakelis N. (1996) *“Foreign Direct Investment in a small pen economy: the case of Greece”*, Economia Internazionale.

Marius P.(2005) *“Public Administration Reform in the perspective of Romania’s Accession to the EU”*, Pre-accession Impact Studies III, European Institute of Romania.

Marques H., Metcalf H. *“Impact of free intra – EU migration in the presence of unemployment benefits”*.

Marques H.(2001) *“The New Economic Theories”*, working paper No.104, Faculty of Economics, University of Porto.

Markusen J.R., Venables A.J.(1995) *“Multinational firms and the new trade theory”*, No.5036, NBER.

Markusen J.R., Venables A.J.(1996) *“The theory of endowment, intra – industry and multinational trade”*, No.5529, NBER.

Markusen J. R., Venables A. J. (1998) *“Multinational Firms and the New Trade Theory”*, Journal of International Economics, 46, p.p.183-203.

Markusen J.R., Markus K.E.(1999) *“Discriminating among alternative theories of the multinational enterprise”*, NBER No.7164.

Markusen J.R., Markus K.E.(2001) *“General Equilibrium Approaches to the Multinational Firm: A Review of Theory and Evidence”*, NBER No.8334.

Martens B.(2000) *“The Performance of the EC Phare Programme as an instrument for institutional reform in the EU candidate member states”*, prepared for the 4th IMAD Conference on “Institutions in Transition”, Portoroz (Slovenia).

Martin C., Turrión J.(2001) *“The trade impact of the integration of the Central and Eastern European Countries on the European Union”*, working paper No.11, European Economy Group.

Martin C., Herce J.A., Rivero S.S., Velázquez F.J.(2002) *“European Union Enlargement: Effects on the Spanish Economy”*, Economic Studies Series, La Caixa.

Martinez M.P.(2007) *“The Structure and Evolution of Trade in Central and Eastern Europe in the 1990s”*, Europe – Asia Studies, vol.59, No.1, p.p.111-135.

Mautner G., Kerbler E.(2006) *“Labour Migration in the Enlarged European Union”*, Wirtschafts Universitat, Vienna.

Mayhew A.(2003) *“The Financial and Budgetary Impact of Enlargement and Accession”*, working paper No.65, Sussex European Institute.

McDonald F., Dearden S.(1999) *“European Economic Integration”*, 3rd edit., Financial Times, Prentice Hall.

Meyer K.(1998) *“Direct Investment in Economies in Transition”*, Edward Elgar Publishing Limited, UK.

Michaely M.(1976) *“The Assumptions of Jacob Viner’s Theory of Customs Unions”*, Journal of International Economics, no.6.

Miller J.B., Petranov S.(2000) *“The first wave of mass privatization in Bulgaria and its immediate aftermath”*, vol.8(1) Economics of Transition, p.p.225-250.

Mitrany D. (1965/1966) *“The Prospect of European Integration: Federal or Functional”*, Journal of Common Market Studies, reprinted in “A Working Peace System”, Chicago: Quadrangle.

Molle W. *“The economics of European Integration: Theory, Practice, Policy”*, 3rd edit., Ashgate.

Moravcsik Andrew (1991) *“Negotiating the Single European Act”*, International Organization, vol.45, no.1.

Morck R., Yeung B. (1992) *“Internalization: An event study test”*, Journal of International Economics, 33, p.p.41-56.

Morgenthau H. (1948) *“Politics Among Nations”*, New York: Knopf.

Murray C., Wan H.(1972) *“The Gains From Free Trade”*, International Economic Review, no.3, vol.13.

National Statistical Institute (2004) *“External Migration of the population in Bulgaria”*, Sofia.

National Statistical Institute (2007) *“Sustainable development of Bulgaria”*, Republic of Bulgaria, Sofia.

National Statistical Institute (2008) *“Statistical Reference Book of the Republic of Bulgaria”*, Republic of Bulgaria, Sofia.

Neck R., Haber G., McKibbin W.J.(1999) *“Macroeconomic Impacts of European Union Membership of Central and Eastern European Economies”*.

Nelsen B.F., Stubb A.C-G.(1994) *“The EU: readings on the theory and practice of European integration”*, Lynne Rienner, Boudler.

Nestor J., Grevi G., Durand G.(2003) *“Integration and Enlargement”*, working paper 06, The European Policy Centre.

Nugent N., Paterson W.E., Wright V.(2003) *“The government and politics of the European Union”*, 5th edit., McMillan, Great Britain.

Nugent N.(2003) *“Πολιτική και Διακυβέρνηση στην ΕΕ”*, Εκδόσεις Σαββάλα, Αθήνα.

Ochmann R.(2005) *“The first EU Eastern Enlargement. Impacts on the German economy and public perceptions”*, working paper No.158, Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences.

OECD (2006) *“International Migration Outlook”*, Annual Report 2006, Paris: OECD.

Ohlin B.(1991) *“The Theory of Trade”*, in Flam H & Flanders M.J.(eds.) (1991), p.p.497-512.

Okólski M.(2007) *“Europe in movement: migration from/to Central and Eastern Europe”*, Centre of Migration Research, Faculty of Economic Sciences, Warsaw University, Poland.

Oprescu G. *“Analysis of Absorption Capacity of the EU Funds in Romania”*, Pre – accession Impact Studies III, European Institute of Romania.

Orlowski W., Mayhew A.(2001) *“The impact of EU Accession on enterprise adaptation and institutional development in the countries of Central and Eastern Europe”*, working paper No.44, Sussex European Institute.

O’Shea T., Keane M.(1999) *“Core Issues in European economic integration”*, Oak Tree, Dublin.

Pain N., Lansbury M. (1997) *“Regional Economic integration and FDI: the Case of German Investment in Europe”*, National Institute Economic Review, 160, p.p.87-99.

Panagariya A., Findlay R.(1994) *“A Political - Economy Analysis of Free Trade Areas and Customs Unions”*, working paper 1261, Policy Research Department, Trade Policy Division, The World Bank.

- Pelkmans J., Gros D., Ferrer J.N.(2000) *“Long-run economic aspects of the European Union’s Eastern Enlargement”*, working paper 109, WRR, The Hague.
- Pelkmans J.(2001) *“European Integration: methods and economic analysis”*, Financial Times/Prentice Hall, Harlow, England.
- Pentland C.(1973) *“International Theory and European Integration”*, Faber, London.
- Petrochilos G. (1984) *“The determinants of foreign direct investment in the Greek Economy”*, British Review of Economic Issues, Vol.6, No. 14.
- Phinnemore D.(2003) *“Romania and the EU: From Marginalization to Inclusion?”*, School of Politics and International Studies, Belfast.
- Pinter J. (1985/1986) *“The EC and the National State: a Case for Neofederalism”*, International Affairs, vol. 62, no.1.
- Pirttila J.(2000) *“Fiscal Policy and Structural Reforms in Transition Economies: An Empirical Analysis”*, working paper No.4, Institute for Economies in Transition BOFIT, Bank of Finland.
- Pollins B.(1989) *“Conflict, Cooperation and Commerce: The effect of International Political Interaction on Bilateral Trade Flows”*, American Journal of Political Science, p.p.737-761.
- Porter M. (1990) *“The Competitive Advantage of Nations”*, New York, Free Press.
- Primus P.(2003) *“Economic Effects of EU Enlargement: Prospects and Challenges”*, Chicago School of Law, Loyola University.
- Prokopijevic M.(2004) *“Alice is not missing wonderland. The Eastward Enlargement of the European Union”*, ICER, Turin.
- Proudman J., Redding S.(2000) *“Evolving Patterns of International Trade”*, Review of International Economics 8(3), p.p.373-396.
- Pye R. K. (1997) *“Foreign Direct Investment in Central Europe – results from a Survey of Major Investors”*, Finance Working Paper A.97/1, City University, London.
- Pytlíkova M.(2007) *“EU Enlargement: Migration from New EU Member Countries”*, Aarhus School of Business, University of Aarhus.
- Quaisser W., Hall J.(2002) *“Toward Agenda 2007: Preparing the EU for Eastern Enlargement”*, working paper No.240, Osteuropa – Institute, München.
- Ravenstein E.(1889) *“The Laws of Migration”*, Journal of the Statistical Society, vol.52,p.p.214 – 301.
- Resmini L.(2000) *“The Determinants of Foreign Direct Investment into CEECs: New Evidence from Sectoral Patterns”*, mimeo., LICOS and L. Bocconi University.

Ricardo D.(1817) *"On the Principles of Political Economy and Taxation"*, Cambridge University Press, Cambridge.

Richardson J.(1996) *"European Union: Power and policy – making"*, 2nd Edition, London: Routledge.

Riley R., Weale M.(2006) *"Immigration and its effects"*, National Institute Economic Review, No.198.

Rivolti Pietra, Sallorio E.(1996) *"Foreign Direct Investment Under Uncertainty"*, Journal of International Business Studies, Second Quarter, p.p.335-357.

Rizzotti L.(2002) *"The Potential Macroeconomic Impact of EU Enlargement"*, The International Spectator.

Robson P.(1998) *"The economics of international integration"*, 4th edit., Routledge, London and New York.

Rollo J.(2003) *"Agriculture, the Structural Funds and the Budget after Enlargement"*, working paper No.68, Sussex European Institute.

Rose Andrew K. (2002) *"The Effect of Common Currencies on International Trade: Where do we Stand?"*, Mimeo (August).

Ruano L.(2002) *"Origin and Implications of the European Union's Enlargement Negotiations Procedure"*, working paper 62, European Forum Series, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute.

Ruano L.(2003) *"The CAP and the European Union's Enlargement to Eastern and Central Europe: A comparison with the Spanish Case"*, 3, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI.

Rugman A., Verbeke A.(1998) *"Multinational Enterprises and Public Policy"*, Journal of International Business Studies, 29(1), p.p.115-136.

Rybinski K.(2007) *"The Euro adoption: assessing benefits and costs"*, American Chamber of Commerce.

Salt J.(2005) *"Current Trends in International Migration in Europe"*, Council of Europe.

Samuelson P.A.(1948) *"International Trade and Equalization of Factor Prices"*, Economic Journal, 58,230, p.p.163-184.

Samuelson P.A.(1949) *"International Factor Price Equalization Once Again"*, Economic Journal,59,234, p.p.181-197.

Sandu D.(2006) *"Locuirea temporara in strainatate. Migratia economica a romanilor: 1990 – 2006"*, Bucharest Society Foundation.

- Sarajevs V.(2001) *“Convergence of European transition economies and the EU: what do the data show”*, working paper No.13, Institute for Economies in Transition BOFIT, Bank of Finland.
- Schmidt C.M., Stilz A., Zimmermann K.F.(1994) *“Mass Migration, Unions and Government intervention”*, Journal of Public Economics, 55, p.p.185-201.
- Schmitter P. (1969) *“Further Notes on Operationalization. Some Variables Related to Regional Integration”*, International Organization, vol.23,no.2.
- Scholes M.S., Mark A.W.(1990) *“The Effects of Changes in Tax Law on Corporate Reorganization Activity”*, Journal of Business, 62, p.p.141-164.
- Segell G.(2002) *“The Win – Win of European Union Enlargement”*, vol.5, Institute of Security Policy, p.p.103-113.
- Sepos A.(2005) *“Differentiated integration in the EU: The Position of Small Member States”*, No.17, RSCAS, EUI.
- Sinn H.W., Werding M.(2001) *“Immigration Following EU Eastern Enlargement”*, vol.2, No.2, CESifo, p.p.40-47.
- Sinnott R.(2004) *“Assessing the Implications of EU Enlargement for the Existing Member States: The Public Opinion Perspective”*, working paper No.11, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute.
- Sjaastad L.(1962) *“The costs and returns to Human Migration”*, Journal of Political Economy, 70, p.p.80-93.
- Smith A., Holmes P., Sedelmeier U., Smith E., Wallace H., Young A.(1996) *“The European Union and Central and Eastern Europe: Pre – Accession Strategies”*, working paper No.15, SEI.
- Smith J.(2000) *“Enlarging Europe”*, Journal of Common Market Studies, vol.38.
- Spokeviciute R.(2003) *“The impact of EU membership on the Lithuanian Budget”*, SEI working paper No.63.
- Stuyck J., Abraham F., Terryn E.(2000-2001) *“The EU and Central and Eastern European Countries”*, No.17, Leuven Law Series, Faculty of Economics and Applied Economics, University of Leuven.
- Sulamaa P., Widgrén M.(2004) *“EU Enlargement and Beyond: A Simulation Study on EU and Russia Integration”*, Government Institute for Economic Research, Helsinki.
- Sun Q., Tong W., Yu Q.(2002) *“Determinants of foreign direct investment across China”*, Journal of International Money and Finance, 21, p.p.79-113.

Sverdrup U.(2005) *“How the enlargement challenges the institutions – or the existence – of the European Economic Area”*, Centre for European Studies, ARENA, University of Oslo, Norway.

Szalavetz A.(2002) *“Some Neglected Effects of EU Enlargement: Rationalization and Specialization”*, working paper No.129, Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences.

Szasz A.(1999) *“The road to European monetary union”*, McMillan, Houndmills.

Tangerman S., Banse M.(2000) *“Central and Eastern European agriculture in an expanding European Union”*, CABI, Oxon.

Teece D.(1986) *“Transaction cost economies and the multinational enterprise: An Assessment”*, Journal of Economic Behavior and Organization, 7, p.p.21-45.

The Danish Trade Council (2002) *“The Challenge of EU Enlargement: Danish export opportunities following the enlargement of the EU”*.

Tinbergen J.(1962) *“Shaping the World Economy – Suggestions for an International Economic Policy”*, The Twentieth Century Fund.

Todaro M.P.(1969) *“A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”*, American Economic Review, 59,p.p.138-148.

Tomlin KaSaundra M. (2000) *“The Effects of Model Specification on Foreign Direct Investment Models: An Applications of Count Data Models”*, Southern Economic Journal, 67(2), p.p.460-468.

Toubal F.(2007) *“Vertical FDI: Theory and Evidence”*.

Trebilcock M.J.(2003) *“The Law and economics of Immigration Policy”*, American Law and Economics Review, Oxford Journals.

Trzeciak – Duval A.(1999) *“A decade of transition in Central and Eastern European agriculture”*, European Review of Agricultural Economics, vol.26(3), p.p.283-304.

Tupy M.L.(2003) *“EU Enlargement: Costs, Benefits and Strategies for Central and Eastern European Countries”*, Policy Analysis, working paper 489.

Vagac L., Palenik V., Krivanska K.(2001) *“Trade Effects of EU Integration: The case of the Czech Republic”*, Centre for Economic Development, Institute of Slovak and World Economics of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava.

Varblane U., Vahter P.(2005) *“An Analysis of the Economic Convergence Process in the Transition Countries”*, Faculty of Economics and Business Administration, University of Tartu.

Venables A.J., Limao N.(2002) "*Geographical Disadvantage: A Heckscher – Ohlin – Von Thunen Model of International Specialization*", *Journal of International Economics*, 58,2, p.p.239-263.

Verdoorn P. J.(1954) "*A Customs Union for Western Europe: Advantages and feasibilities*", *World Politics*.

Vernon R.(1974) "*The location of economic activity*", in Dunning J., "Economic Analysis and the Multinational Enterprise", London, Allen and Unwin,4, p.p.89-115.

Veugelers R.(1991) "*Locational Determinants of host countries: an empirical assessment*", *Kyklos*, Vol. 44.

Vladimirova K.(2007) "*Restructuring of the economy and social consequences: Perspectives of the Republic of Bulgaria in European Economic Area*", Sofia.

Waddell G., Naughton H.(2004) "*FDI in Space: Spatial Autogressive Relationships in FDI*", 10939, NBER.

Wadsworth J.(2007) "*Immigration to the UK: The Evidence from Economic Research*", Centre for Economic Performance.

Wallace C. "*Migration Potential in Central and Eastern Europe*", Institute for Advanced Studies, Technical Cooperation Centre for Europe and Central Asia, Vienna.

Wallace H., Wallace W., Pollack M.A.(2005) "*Policy – Making in the European Union*", the New European Union Series, University Press, Oxford.

Watzl N.K.(1979) "*Theory of International Politics*", Reading: Addison Wesley.

Wei S.-J.(2000) "*Local Corruption and Global Capital Flows*", *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, p.p.303-346.

Weise C.(2002) "*How to Finance Eastern Enlargement of the EU: The Need to Reform EU Policies and the Consequences for the Net Contributor Balance*", Working paper No.14, European Network of Economic Policy Research Institutes.

Wheeler D., Mody A.(1992) "*International investment location decisions: the case of U.S. firms*", *Journal of International Economics*,33, p.p.57-76.

Wieser R.(2004) "*Specialization and Concentration of Europe: The Impact of EU Enlargement*", working paper No.01, Institute of Public Finance and Infrastructure Policy, Vienna University of Technology.

Williamson O.(1975) "*Market and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*", N.Y., Free Press.

Winters L.A.(1987) "*Britain in Europe: A Survey of Quantitative Trade Studies*", *Journal of Common Market Studies* 25, p.p.315-335.

Winters A.(2004) *“Trade liberalization and economic performance: An overview”*, The Economic Journal, 114, Royal Economic Society.

Woodward D.P.(1992) *“Locational Determinants of Japanese Manufacturing Start-Ups in the United States”*, Southern Economic Journal, 58, p.p.690-708.

Wyrzykowska E.K., Rosati D.K.(2002) *“The impact of accession of Central European Candidate Countries to the European Union on Russia, Ukraine and Belarus. Trade and investment effects”*, United Nations Economic Commission for Europe.

Yazganarikan G.(2003) *“The Economic Impact of the Fifth Enlargement on the CEECs and Turkey”*, Hazine Dergisi.

Zielonka J.(2001) *“How New Enlarged Borders will Reshape the European Union”*, Journal of Common Market Studies, vol.39. No.3, p.p.507-36.

Zimmermann K.F.(2007) *“Migration Potential and Its Labour Market Impact After EU Enlargement: A Review”*, Institute for the Study of Labor, The LoWER Workshop on Migration, London.

Zorzi M., De Santis R.(2004) *“The Eastward Enlargement of the European Union”*, working paper No.31, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute.

Zuleeg F.(2002) *“Benefits and threats of EU Enlargement for Scotland”*, Scottish Executive Economist Group.

➤ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αλεξάκης Π.(1994) *“Ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ένωση”*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Αθήνα.

Αλμπάνης Ε.(2003) *“Παγκοσμιοποίηση”*, Εκδόσεις LIBRO.

Ανδρικοπούλου Ε., Καυκαλάς Γ.(2000) *“Ο νέος ευρωπαϊκός χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης”*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Βάμβουκας Γ.(2003) *“Διεθνείς οικονομικές σχέσεις: θεωρία – μεθοδολογία – εφαρμογές”*, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

Βάσκου Μ.(2006) *“Ο στρατηγικός σχεδιασμός επέκτασης και οι άμεσες ξένες επενδύσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης”*, Τμήμα Διεθνούς Εμπορίου, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας.

Βεντούρα – Νεοκοσμίδη Ζ.(1995) *“Η ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΕ και οι επιπτώσεις της εισόδου τους στις ελληνικές εξαγωγές”*, ΟΠΑ.

Γεωργακόπουλος Θ., Χρήστου Γ.(1992) *“Μαθήματα θεωρίας της οικονομικής ενοποίησης”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Γεωργακόπουλος Θ.(1995) *“Η Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί και πολιτικές”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα – Πειραιάς.

Γεωργακόπουλος Θ., Τσακαλώτος Ε.(1996) *“Οικονομικές πολιτικές της ΕΕ”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Γεωργιοπούλου Α.(2003) *“Η σημασία της επιλογής συστήματος συναλλαγματικής ισοτιμίας για τις υπό ένταξη χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Γιαννακόπουλος Ν.(1994) *“Μαθήματα καθαρής θεωρίας του διεθνούς εμπορίου”*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Γιαννούλης Β.(2005) *“Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Επιδράσεις στους μισθούς των χωρών υποδοχής”*, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Γκινάλα Ε., Γρατσιούνη Μ., Δρόση Σ., Μανυσάκη Α.(2004) *“Οι οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες της Βαλκανικής”*, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Γούρας Κ.(1997) *“Οι σχέσεις ΕΕ – Βουλγαρίας: Η εξέλιξή τους, οι προοπτικές μελλοντικής ένταξης της Βουλγαρίας και ο ρόλος της Ελλάδας”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Σόφια (2008) *“Έκθεση για την πορεία της βουλγαρικής οικονομίας και τις οικονομικές & εμπορικές σχέσεις Ελλάδος – Βουλγαρίας για το 2007”*, Πρεσβεία της Ελλάδος στη Σόφια.

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Βουκουρέστι (2008) *“Ρουμανία: Η πορεία της οικονομίας της και οι ελληνο – ρουμανικές οικονομικές σχέσεις 2006 - 2007”*, Ετήσια Έκθεση, Πρεσβεία της Ελλάδος στο Βουκουρέστι.

Δαγτόγλου Π.Δ.(1998) *“Οι Νέες Ευρωπαϊκές Συνθήκες”*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Διακοδημήτρη Ι.(2000) *“Η Κοινή Αγροτική Πολιτική και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου”*, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Δρεττάκης Μ.(1996) *“Προβλήματα της Συνθήκης του Μάαστριχτ”*, Αθήνα.

Δρεττάκης Μ.(1999) *“Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ και στο ευρώ”*, Αθήνα.

Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (2008) *“Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2007”*.

Επιτροπή των Περιφερειών των ΕΚ (2002) *“Μια Ευρώπη των περιφερειών και των πόλεων: στρατηγικές και προοπτικές για τη διεύρυνση της ΕΕ (Μέρος II: Βουλγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ρουμανία, Σλοβακία και Τουρκία)”*, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Έκφραση (1997) *“Η πολιτική οικονομία της διεύρυνσης της ΕΕ προς τις χώρες της ΚΑΕ”*, Νο.26, σελ.22-24.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1997) *“Ατζέντα 2000: Η πρόκληση της διεύρυνσης”*, COM(97) 2000, τελικό κείμενο, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001) *“Η ΕΕ σε συνεχή πορεία διεύρυνσης”*, Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002) *“Η Ελλάδα στην ΕΕ: Ένας απολογισμός”*, Αντιπροσωπεία στην Ελλάδα, Ευρωπαϊκό Κέντρο Επικοινωνίας, Πληροφόρησης και Πολιτισμού, Ελληνικό, Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) *“Περισσότερη ποικιλότητα, μεγαλύτερη ενότητα: η μεγαλύτερη διεύρυνση της ΕΕ”*, Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006) *“Στρατηγική διεύρυνσης και κυριότερες προκλήσεις για το διάστημα 2006 – 2007. Περιλαμβάνει ειδική έκθεση σχετικά με την ικανότητα της ΕΕ να εντάξει νέα μέλη”*, COM(2006) 649 τελικό.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2001) *“Η πορεία προς την ενοποιημένη Ευρώπη”*.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2006) *“Έγγραφο εργασίας σχετικά με το ρόλο και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής συνοχής όσον αφορά την άμβλυνση των ανισοτήτων στις φτωχότερες περιφέρειες της Ευρώπης”*, Επιτροπή Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2006) *“Ψήφισμα σχετικά με την προσχώρηση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας”*, P6_TA(2006)0262.

Ζέκοβα Β.(2006) *“Εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση του πληθυσμού της Βουλγαρίας”* (μτφρ), Κέντρο Πληθυσμιακών Μελετών, Σόφια.

Ήφαιστος Π.(1999) *“Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης”*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

Θεοδωράκης Ι.(2007) *“Μετεγκατάσταση ελληνικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια – Προσδιοριστικοί παράγοντες”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Θεοδωρόπουλος Σ.(1997) *“Ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση: θεωρία και πολιτική”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Ιγκνάτιεφ Π.(2005) *“Η τραπεζική κρίση στη Βουλγαρία το 1996 – 1997”*, βουλγάρικη έκδοση, Ciela, Σόφια.

Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (2003) *“Οι επιπτώσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και της διεύρυνσης στην ανάπτυξη των συνοριακών περιοχών: η περίπτωση της διασυνοριακής ζώνης Ελλάδας – Βουλγαρίας”*, Αγορά χωρίς Σύνορα, τόμ.9, τ.1, σελ.5-35.

Ιωακειμίδης Π.(2001) *“Η συνθήκη της Νίκαιας και το μέλλον της Ευρώπης”*, ΕΚΕΜ, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Ιωαννίδου Ε.(1994) *“Εξωτερικό εμπόριο Ελλάδας – Βαλκανικών Χωρών”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Καζάκος Π., Λιαργκόβας Π., Φωκά Ε.(1997) *“Η αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ και η σημασία της για το μέλλον της ΕΕ”*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα.

Καραχρήστος Λ.(2006) *“Προοπτικές ανάπτυξης αερομεταφορών μεταξύ Ελλάδας και Βαλκανίων στα πλαίσια του Κοινού Ευρωπαϊκού Χώρου. Η περίπτωση της Βουλγαρίας και Ρουμανίας”*, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα, Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Οικονομικές Σπουδές, ΟΠΑ.

Κατσανέβας Θ.(1996) *“Η μετάβαση της Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Αλβανίας στην οικονομία της αγοράς και οι επιπτώσεις στην απασχόληση”*, Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ).

Κελεσιδής Σ. (2004) *“Η τελωνειακή ένωση της Τουρκίας με την ΕΕ και οι επιπτώσεις στην Ελλάδα”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών (2006) *“Το εμπόριο της Ελλάδας με τους δύο νέους εταίρους της στην ΕΕ (Βουλγαρία – Ρουμανία)”*, Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων.

Κιτωνάκης Ν.(2007) *“Προσδιοριστικοί παράγοντες εγκατάστασης Ελληνικών Άμεσων Επενδύσεων σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης”*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

Κολοβού Η.(2006) *“Το ευρώ και οι επιπτώσεις του στο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Κόντης Α., Ζωγραφάκης Σ., Μητράκος Θ.(2006) *“Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν”*, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.

Κότσας Θ.(2003) *“Η δομή και τα χαρακτηριστικά του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Εμπειρική διερεύνηση”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Κουκουριτάκης Μ.(2002) *“Επιπτώσεις στο ελληνικό εξωτερικό εμπόριο από την ένταξη στην ΕΕ”*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Κρητικός Ε.(2006) *“Η επιλογή του καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών και κερδοσκοπικές επιθέσεις στο καθεστώς σταθερών ισοτιμιών”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Κυρκιλής Δ. (2002) *“Άμεσες Ξένες Επενδύσεις”*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Κωνσταντίου Ι.(1997) *“Θεωρία οικονομικής ανάπτυξης και μετανάστευσης στην περίπτωση της Ελλάδας”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Κωστίσης Ν.(1998) *“Η ΕΕ: ένα σύντομο οδοιπορικό στην ιστορία, τους θεσμούς και τις βασικές πολιτικές της”*, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα.

Λαπατίνας Α.(2004) *“Οικονομική μεγέθυνση και διεθνές εμπόριο”*, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Λιαργκόβας Π., Ανδρέου Γ.(2007) *“Η νέα πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα”*, ΕΚΕΜ, Εκδόσεις Παπαζήση.

Λιβανού Ε.(2007) *“Πολυεθνικές επιχειρήσεις και διεθνές εμπόριο”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Λοτσάρης Δ.(2003) *“Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και οι επιπτώσεις τους σε μια οικονομία”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Μακαντάση Ε.(2007) *“Θεωρία τελωνειακών ενώσεων”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Μαραβέγιας Ν., Τσινιτσιζέλης Μ.(1995) *“Η ολοκλήρωση της ΕΕ: θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές”*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Μαριάς Ν.(1997) *“Για μια ΕΕ των πολιτών και της αλληλεγγύης: Η πορεία προς το Άμστερνταμ”*, Αθήνα.

Μαρίνοφ Γ. *“Ένα νόμισμα για τις χώρες της ΕΕ και της Ανατολικής Ευρώπης”*, βουλγάρικη έκδοση.

Μαριόλης Θ.(2003) *“Αρχές θεωρίας εξωτερικού εμπορίου”*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Μαρούδας Λ., Τσαρδανίδης Χ.(1995) *“Οι Ελληνο – Βουλγαρικές σχέσεις: σύγχρονες οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις”*, ΙΔΟΣ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Μητούλα Ρ. *“Περιφερειακή Πολιτική και Χρηματοδοτικά Μέσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης”*, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

Μιχαηλίδης Γ. *“Αποκλίσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας από την κατάσταση ισορροπίας”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Μοσχονάς Α. *“Ευρωπαϊκή Ένωση: επίκαιροι προβληματισμοί”*, ΙΔΟΣ.

- Μούσης Ν.(1994) “Από την ΕΚ στην ΕΕ: θεσμοί και πολιτικές”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μούσης Ν.(2008) “Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο – οικονομία – πολιτική”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μπάρκουρα Δ.(1999) “Προσδιοριστικοί παράγοντες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα”, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.
- Μπάρμπα Β.(2005) “Διεθνές Εμπόριο και Οικονομική Μεγέθυνση”, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.
- Μπατάλας Ε.(2007) “Προσδιοριστικοί παράγοντες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην ελληνική οικονομία”, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.
- Μπότσιου Κ. “Περιφερειακή Συνεργασία στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη”, ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Μπουρνά Β.(2002) “Η οικονομική διάσταση της διεύρυνσης και η Ελλάδα”, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, ΕΚΠΑ.
- Νικόπουλος Κ.(2005) “Οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης”, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.
- Ντάλης Σ.(1996) “Το πρόγραμμα Phare: διαμόρφωση και εξέλιξη”, ΙΔΟΣ, Αθήνα.
- Ντάλης Σ.(1997) “Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ: αποτίμηση της διακυβερνητικής διάσκεψης και ανάλυση της νέας συνθήκης της ΕΕ”, Αθήνα.
- Ντάλης Σ.(2001) “Από το Άμστερνταμ στη Νίκαια: η Ευρώπη και η Ελλάδα στη νέα εποχή”, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Ξένου Γ.(2007) “Διεθνές Εμπόριο και Οικονομική Μεγέθυνση”, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.
- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Βουλγαρίας (2000) “Η οικονομία της Βουλγαρίας – από τη μετάβαση στην ένταξη”, σειρά κειμένων (βουλγάρικη έκδοση), Σόφια.
- Οικονόμου Κ.(2000) “Νομισματικές και χρηματοοικονομικές κρίσεις: Μια εμπειρική προσέγγιση για την πρόβλεψη των κρίσεων”, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.
- Παλάσκας Θ., Πεχλιβάνος Λ., Στοφόρος Χ. (2004) “Η Ελλάδα στη Διεθνή Αγορά Επενδύσεων”, IOBE.
- Παπάζογλου Χ.(2005) “Οι οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης: προβλήματα και προοπτικές”, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Πετρινιώτη Ξ.(1995) “Εργατικό δυναμικό, απασχόληση και αγορά εργασίας στη Βουλγαρία: Προβλήματα μετάβασης στην οικονομία της αγοράς”, ΕΚΕΜ.

Πίττα Μ.(2007) *“Η κατανομή των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων στην περιφέρεια της ΕΕ: Συνέπειες και προοπτικές για την ελληνική οικονομία”*, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Πλασκοβίτης Η.(1999) *“Το 3^ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και η διεύρυνση της ΕΕ”*, στο εγχειρίδιο «Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος», Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Πλιάκος Α., Φατούρος Α.(2006) *“Δίκαιο ΕΕ”*, ΟΠΑ.

Πορετσάνου Ε-Α.(2007) *“Το επίπεδο των διμερών οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τις χώρες των ανατολικών Βαλκανίων και το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας”*, Τμήμα Διεθνούς Εμπορίου, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας.

Πουρναράκης Ε.(2004) *“Διεθνής οικονομική: μια εισαγωγική προσέγγιση”*.

Ρουμελιώτης Π.(2005) *“Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση”*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Σιοκορέλης Β.(2005) *“Η δημοσιονομική πολιτική στη ζώνη του ευρώ: Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Σκαρλάτου Ζ.(2007) *“Η έκτη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι εμπορικές σχέσεις της Ελλάδας με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία”*, Τμήμα Διεθνούς Εμπορίου, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας.

Σπανόπουλος Δ.(2007) *“Άμεσες Ξένες Επενδύσεις: Οικονομική ανάπτυξη στη χώρα υποδοχής και οι επιδράσεις στην οικονομία της χώρας προέλευσης”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Στειακάκη Μ.(1998) *“Η σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΕ και οι συνέπειες στην ελληνική οικονομία”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Τόλιας Σ.(2003) *“Επέκταση επιχειρήσεων στο εξωτερικό: Προσδιοριστικοί παράγοντες των ελληνικών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων”*, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Τομπούλου Α.(2005) *“Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Βουλγαρίας και η ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη βουλγαρική αγορά”*, Τμήμα Διεθνούς Εμπορίου, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας.

Τσακαλογιάννης Π.(2000) *“Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Τσακαλώτος Ε.(2000 – 2001) *“Θεωρία Οικονομικής Ενοποίησης: Μακροοικονομικά και Νομισματικά θέματα”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Τσαρδανίδης Χ.(1997) *“Η πορεία των χωρών της ΚΑΕ προς την ΕΕ – Η διεύρυνση των πολλών ταχυτήτων”*, Ευρωπαϊκή Έκφραση, Νο.26, σελ.25-26.

Τσούκαλης Λ., Παππάς Α.(1998) *“Η νέα ευρωπαϊκή οικονομία στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Τσούμα Κ.(1997) *“Από το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα στη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης, ΟΠΑ.

Φακιολάς Ε.(1996) *“Ασφάλεια και Στρατηγική στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης: Σχεδιάγραμμα εισαγωγής στη συγκρότηση μιας νέας θεωρητικής προσέγγισης”*, Μεταπτυχιακό δίπλωμα στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές με Ειδίκευση στη Διεθνή Πολιτική και Ασφάλεια, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Φλέγκας Η.(2008) *“Βουλγαρία 2008: Σταθερά προς την πραγματική σύγκλιση”*, Εφημερίδα «Ναυτεμπορική».

Φραγκούλη Β.(2007) *“Διεθνής μετανάστευση”*, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Φυτράκης Α.(2002) *“Οι επιπτώσεις της διεύρυνσης της ΕΕ στην οικονομία και στο εμπόριο των κρατών – μελών και των υπό ένταξη χωρών της Κεντρικής/Ανατολικής Ευρώπης”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

Χαζάκης Κ.(1999) *“Τα κίνητρα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις υπό μετάβαση χώρες – Οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας”*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Χαζάκης Κ.(2000) *“Εγχειρίδιο ξένων επενδύσεων στις Βαλκανικές χώρες: οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας”*.

Χαρδαλούπας Α.(2005) *“Η Ένταξη της Βουλγαρίας και Ρουμανίας στην ΕΕ: Μια Αποτίμηση των τελευταίων Εκθέσεων Προόδου της Επιτροπής”*, ΕΚΕΜ.

Χρηστάκης Μ.(2000) *“Ευρωπαϊκή διεύρυνση προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη: η προβληματική της προσαρμογής”*, ΙΣΤΑΜΕ.

Χρήστου Γ.Κ.(2000) *“Εισαγωγή στην Οικονομετρία”*, τόμος 1, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Χριστοδουλίδης Θ.(2004) *“Από την ευρωπαϊκή ιδέα στην ΕΕ: η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923 – 2004”*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα.

Ψιστάκης Ε.(2002) *“Κριτική ανάλυση των νέων θεωριών του διεθνούς εμπορίου και των άμεσων ξένων επενδύσεων”*, Τμήμα ΔΕΟΣ, ΟΠΑ.

➤ ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- International Monetary Fund (www.imf.org)
- Organization for Economic Cooperation and Development (www.oecd.org)
- Bulgarian National Bank (www.bnb.bg)
- Romanian National Bank (www.rnb.ro)

- European Central Bank (www.ecb.int)
- European Bank for Reconstruction and Development (www.ebrd.com)
- European Investment Bank (www.eib.org)
- European Institute (www.europeaninstitute.org)
- European University Institute (www.iue.it)
- European Network of Economic Policy Research Institute (www.enepri.org)
- Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών (www.acci.gr)
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Ελληνική Πρεσβεία στη Σόφια (www.agora.mfa.gr)
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Ελληνική Πρεσβεία στο Βουκουρέστι (www.agora.mfa.gr)
- Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων (www.elke.gr)
- Ιστοσελίδα της ΕΕ (www.europa.eu.int)
- Υπουργείο Εξωτερικών (www.agora.mfa.gr)
- Mission of Romania to the EU (<http://ue.mae.ro>)
- European Institute of Romania (www.ier.ro)
- Government of Romania (www.gov.ro)
- EC Delegation in Bucharest (www.infoeuropa.ro)
- Romanian Information Centre in Brussels (<http://crib.mae.ro>)
- Information Centre of the European Commission in Romania (www.infoeuropa.ro)
- Romanian European Community Studies Association (www.recsa.ro)
- Ministry of European Integration, Romania (www.mie.ro)
- Ministry of Foreign Affairs, Romania (www.mae.ro)
- Ministry of Finances, Romania (www.mfinante.ro)
- Ministry of Economy and Commerce, Romania (www.minind.ro)
- Sociatea Romania de Economie (www.sorec.ro)
- Permanent Mission of Bulgaria to the EU (www.missionbg.be)
- World Bank, Bulgaria (www.worldbank.bg)
- Council of Europe Information and Documentation Centre (www.cid.bg)
- Bulgarian European Community Studies (www.becsa.bg)
- European Commission Representation in Bulgaria (www.evropa.bg)
- Bulgarian Chamber of Commerce and Industry (www.bcci.bg)
- National Council on Ethnic and Demographic Issues (www.ncedi.government.bg)
- Bulgarian Economic Forum (www.biforum.org)
- Institute for Market Economies, Bulgaria (www.ime-bg.org)
- National Statistical Institute, Bulgaria (www.nsi.bg)
- Agency for Economic Forecasting and Analysis (www.aeaf.minfin.bg)
- Ιστοσελίδα της Βουλγαρικής Προεδρίας (www.president.bg)
- Centre for Economic Development (www.ced.bg)
- Bulgarian Foreign Investment Agency (www.bfia.org)
- Ministry of Foreign Affairs, Bulgaria (www.mfa.government.bg)
- Ministry of Finance of Bulgaria (www.minfin.government.bg)
- Ministry of Economy of Bulgaria (www.mi.government.bg)
- The Robert Schuman Centre for Advanced Studies and the Forward Studies Unit (www.iue.it/RSCAS)
- Institute of European Affairs (www.liea.com)
- Centre for Strategic and International Studies (www.csis.org)
- University Association for Contemporary European Studies (www.uaces.org)

- ARENA- Centre for European Studies (www.arena.uio.no)
- Atlantic Economic Journal (www.iaes.org)
- Journal of Economic Integration (www.sejong.ac.kr)
- Centre of International Studies (www.intstudies.cam.ac.uk)
- European Review (http://journals.cambridge.org/jid_ERW)
- Journal of Common Market Studies (www.ingenta.com)
- Sussex European Institute (www.sussex.ac.uk)
- Centre for Economic Policy Research (www.cepr.org)
- Bank of Finland, Institute for Economies in Transition (www.bof.fi)
- The Vienna Institute for International Economic Studies (www.wiwi.ac.at)
- European Economic Review (<http://elsevier.com>)
- Review of Economics Studies (<http://restud.com>)
- Review of Economics and Statistics (www.mitpressjournals.org)
- Manchester School of Economics and Social Studies (www.absolute-inc.com)
- Journal of Economic Theory (www.jet.arts.cornell.edu)
- KYKLOS (www.kyklos-review.ch)
- Applied Economics (www.tandf.co.uk)
- International Economic Review (www.econ.upenn.edu/Centers/iereview)
- American Economic Review (www.aeaweb.org)
- National Institute Economic Review (www.ner.sagepub.com)
- Cambridge Journal of Economics (www.cje.oxfordjournals.org)
- European Review of Agricultural Economics (www.erae.oxfordjournals.org)
- Bulletin of Economic Research (www.wiley.com)
- Centre of Planning and Economic Research (www.kepe.gr)
- Journal of Economic Literature (www.e-jel.org)
- Southern Economic Journal (www.utc.edu)
- Journal of Development Economics (<http://elsevier.com/locate/derec>)
- Hellenic Centre for European Studies (www.ekem.gr)
- World Bank Economic Review (<http://wber.oxfordjournals.org>)
- IMF Staff Papers (www.imf.org/papers)
- Economic Policy (www.economic-policy.org)
- International Spectator (www.iai.it)
- Brookings Papers on Economic Activity (www.brookings.edu)
- Journal of Economic Perspectives (<http://aeaweb.org/JEP>)
- European Business Journal (www.european-business-journal.com)
- Comparative Political Studies (<http://cps.sagepub.com>)
- Centre for European Integration Studies (www.zei.de)
- European Policy Centre (www.epc.eu)
- Institute of European Integration and Policy (<http://eeep.pspa.uoa.gr>)
- Institute of Public Administration and European Integration (<http://idheap.ch>)
- Centre for European Reform (www.cer.org.uk)
- Centre for EU Enlargement Studies (www.wbc-inco.net)
- European Policy Institutes Network (www.epin.org)
- Centre for Liberal Strategies, Bulgaria (www.cis-sofia.org)